

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет

МАГІСТЕРСЬКІ СТУДІЇ

Випуск XVIII (1)

Альманах

Херсон, 2018

УДК 378.4
ББК 74.580.4

Магістерські студії. Альманах. Вип. 18 (1). – Херсон. ХДУ, 2018 – 464 с.

Рекомендовано до друку вченою радою ХДУ (протокол № 10 від 26.03.2018 р.)

Редакційна колегія: *Тюхтенко Н.А.*, канд. екон. наук, професор кафедри менеджменту і адміністрування, проректор з навчальної та науково-педагогічної роботи (голов. ред.); *Юркова Т.Ф.*, канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова (відп. секр.); *Левченко М.Г.*, канд. пед. наук, професор кафедри культурології, заслужений працівник культури України, декан факультету культури і мистецтв; *Пилипенко І.О.*, д-р геогр. наук, доцент, декан факультету біології, географії і екології; *Мохненко А.С.*, д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри економіки, фінансів і підприємництва; *Песчаненко В.С.*, д-р фіз-мат наук, професор кафедри інформатики, програмної інженерії та економічної кібернетики; *Голяка С.К.*, канд. біол. наук, доцент кафедри медико-біологічних основ фізичного виховання та спорту; *Кузовова Н.М.*, канд. іст. наук, доцент кафедри історії України та методики викладання; *Лось О.М.*, канд. псих. наук, доцент кафедри математично-природничих дисциплін та логопедії; *Полещук С.В.*, канд. біол. наук, доцент кафедри корекційної освіти; *Носова І.О.*, канд. пед. наук, доцент кафедри готельно-ресторанної справи; *Суворова Т.М.*, канд. філ. наук, доцент кафедри англійської мови та методики її викладання; *Гавловська А.О.*, канд. юрид. наук, доцент кафедри галузевого права; *Ценкало Т.О.*, викладач кафедри української літератури.

Автори опублікованих праць несуть повну відповідальність за точність наведених фактів, цитат, посилань, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

УДК 378.4
ББК 74.580.4

© ХДУ, 2018
© Редакційно-видавничий
відділ ХДУ, 2018

Адреса: Херсонський державний університет,
вул. 40 років Жовтня, 27, (Університетська, 27), м. Херсон, Україна, 73000

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

<i>Агаришева Альона Андріївна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики
<i>Акулова Дар'я Дмитрівна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики
<i>Афанасієвська Марина Юріївна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Бойко Артем Владиславович</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Бакуменко Катерина Ігорівна</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Безкровний Іван Сергійович</i>	–	магістрант факультету фізики, математики та інформатики
<i>Безлюдна Катерина Сергіївна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Бер-Тамоев Олег Олексійович</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Бешимова Дар'я Сергіївна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Биковських Віктор Андрійович</i>	–	магістрант факультету технологій та сфери обслуговування
<i>Бицак Катерина Юріївна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Бойко Олексій Євгенович</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Боровська Юлія Володимирівна.</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Бублик Ганна Олександрівна</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Буланова Тетяна Володимирівна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики
<i>Булатова Аліна Олегівна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології
<i>Буренко Тетяна Степанівна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики
<i>Бурлака Марія Василівна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Варнавська Анастасія Юріївна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Вартанян Тагуї Робертівна</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Ващук Олена Юріївна</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Веремєєв Андрій Юрійович</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Вершина Анна Олександрівна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Воляннюк Анастасія Сергіївна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Геленко Софія Василівна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології
<i>Гладко Катерина Сергіївна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики
<i>Глазунов Олександр Андрійович</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики
<i>Гнідаш Дарина Вадимівна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики
<i>Голинська Яна Вадимівна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Григор'єва Юлія Миколаївна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології

<i>Гродська Ірина Владиславівна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Гузенко Зоя Олександрівна</i>	–	магістрант факультету фізики, математики та інформатики
<i>Гулузаде Айдан Гулу кизи</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Демидова Олена Сергіївна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики
<i>Джулай Катерина Вадимівна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології
<i>Довга Ганна Олексіївна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики
<i>Дриль Альона Анатоліївна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Дубовик Ілона Анатоліївна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики
<i>Дуднік Ольга Миколаївна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Дуднікова Олена Олексіївна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Дяченко Богдан Володимирович</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Єфимова Марія Андріївна</i>	–	магістрант факультету фізики, математики та інформатики
<i>Жакоміна Марина Юріївна</i>	–	магістрант факультету фізики, математики та інформатики
<i>Заїченко Альона Вікторівна</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Затинайченко Вікторія Олегівна</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Іваницький Артем Андрійович</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Іщук Владислав Михайлович</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Кабакова Таїсія Геннадіївна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Кальян Олена Миколаївна</i>	–	магістрант факультету біології, географії і екології
<i>Кімлач Альона Віталіївна</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Клоц Ольга Вікторівна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики
<i>Ковтун Ганна Сергіївна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики
<i>Козакова Тетяна Миколаївна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики
<i>Козачок Сергій Олексійович</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Козлова Світлана Володимирівна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики
<i>Колива Олена Володимирівна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики
<i>Комісаров Роман Дмитрович</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Компаній Наталія Анатоліївна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Кондратюк Дмитро Сергійович</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Коноплянко Сергій Сергійович</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Коришун Анастасія Володимирівна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики

<i>Котлюба Лариса Євгеніївна</i>	–	магістрант факультету фізики, математики та інформатики
<i>Кочура Максим Олегович</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Кравченко Світлана Вікторівна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Кравчук Юлія Віталіївна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології
<i>Краєва Жанна Юріївна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Крайнюк Вікторія В'ячеславівна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Крамарчук Ірина Миколаївна</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Круковець Дар'я Іванівна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Кур'янінова Юлія Анатоліївна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики
<i>Кущенко Віолетта Віталіївна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології
<i>Лагутіна Людмила Миколаївна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Лачинов Артем Сергійович</i>	–	магістрант факультету технологій та сфери обслуговування
<i>Лейко Валерія Юріївна</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Лелеко Елона Віталіївна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Леус Андрій Володимирович</i>	–	магістрант факультету фізики, математики та інформатики
<i>Лісінчук Аліна Сергіївна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології
<i>Малинович Рената Вячеславівна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики
<i>Малоран Марія Олександрівна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Мандич Тамара Михайлівна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики
<i>Мандрик Єлизавета Володимирівна</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Мартиненко Олександра Олександрівна</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Мартиросян Надія Самвелівна</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Марушко Андрій В'ячеславович</i>	–	магістрант юридичного факультету
<i>Марченко Вікторія Олександрівна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Маслій Сніжана Михайлівна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Матвієнко Анастасія Валеріївна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології
<i>Махова Алла Олексіївна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Меденко Дмитро В'ячеславович</i>	–	магістрант факультету фізики, математики та інформатики
<i>Мельник Яна Володимирівна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Мельохіна Ольга Євгеніївна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Неня Олександра Василівна</i>	–	магістрант факультету фізики, математики та інформатики

<i>Німчин Олена Володимирівна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології	
<i>Нос Вікторія Сергіївна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології	
<i>Носенок Тетяна Олександрівна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти	
<i>Нямцу Анна Олександрівна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології	
<i>Обух Тетяна Василівна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти	
<i>Овсієнко Євгенія Едуардівна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти	
<i>Овсянікова Вікторія Іванівна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти	
<i>Одинець Сергій Сергійович</i>	–	магістрант юридичного факультету	
<i>Олефір Катерина Сергіївна</i>	–	магістрант факультету фізики, математики та інформатики	
<i>Орлов Дмитро Віталійович</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти	
<i>Остапівшин Євгеній Вікторович</i>	–	магістрант юридичного факультету	
<i>Осташевська Ганна Сергіївна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики	
<i>Палій Олена Ігорівна</i>	–	магістрант юридичного факультету	
<i>Панкратова Вікторія Володимирівна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології	
<i>Перунова Анастасія Сергіївна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики	
<i>Петрова Євгенія Давидівна</i>	–	магістрант юридичного факультету	
<i>Пінаєва Олена Андріївна</i>	–	магістрант факультету фізики, математики та інформатики	
<i>Подгорна Лілія Олегівна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти	
<i>Польська Юлія Володимирівна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології	
<i>Попова Анастасія Михайлівна</i>	–	магістрант факультету фізики, математики та інформатики	
<i>Потеряйко Олена Олегівна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти	
<i>Прилепська Любов Павлівна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти	
<i>Притуляк Антон Григорович</i>	–	магістрант юридичного факультету	
<i>Прошурова Алла Ігорівна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики	
<i>Рахімова Анастасія Акілжанівна</i>	–	магістрант факультету фізики, математики та інформатики	
<i>Романчишина Лідія Анатоліївна</i>	–	студентка факультету філології та журналістики	
<i>Савельєва Анастасія Павлівна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології	
<i>Савченко Анастасія Андріївна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології	
<i>Савченко Ольга Юріївна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології	
<i>Савченко Сергій Анатолійович</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології	
<i>Самойленко Ольга Вікторівна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики	

<i>Саснов Аркадій Севадаїнович</i>	–	магістрант факультету іноземної філології	
<i>Семеняк Аліна Валентинівна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики	
<i>Сенишина Тетяна Ігорівна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики	
<i>Синиця Анастасія Валеріївна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології	
<i>Сібаров Станіслав Дмитрович</i>	–	магістрант факультету біології, географії і екології	
<i>Соболь Ростислав Михайлович</i>	–	магістрант юридичного факультету	
<i>Соловейко Світлана Юріївна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики	
<i>Стаднік Ірина Олегівна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики	
<i>Становов Ганна Сергіївна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології	
<i>Стрельник Олександра Олексіївна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики	
<i>Сухенко Катерина Юріївна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології	
<i>Тадевосян Артур Гагікович</i>	–	магістрант юридичного факультету	
<i>Талаш Вікторія Юріївна</i>	–	магістрант юридичного факультету	
<i>Трусобородська Валентина Миколаївна</i>	–	магістрант факультету фізики, математики та інформатики	
<i>Туз Ірина Миколаївна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології	
<i>Туренко Олена Валеріївна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики	
<i>Усата Марина Іванівна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти	
<i>Федірко Анастасія Володимирівна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології	
<i>Федічева Олена Володимирівна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики	
<i>Федоренко Інна Миколаївна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти	
<i>Фесенко Денис Віталійович</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики	
<i>Філонцева Ірина Леонідівна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології	
<i>Фотєєва Юлія Володимирівна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології	
<i>Фролова Ірина Андріївна</i>	–	магістрант факультету іноземної філології	
<i>Хижняк Тетяна Юріївна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти	
<i>Хомякова Вікторія Сергіївна</i>	–	магістрант юридичного факультету	
<i>Хороняк Тетяна Анатоліївна</i>	–	магістрант факультету фізики, математики та інформатики	
<i>Христюк Валерія Вадимівна</i>	–	магістрант юридичного факультету	
<i>Частило Олександр Сергійович</i>	–	магістрант юридичного факультету	
<i>Чиж Альона Сергіївна</i>	–	магістрант факультету психології, історії та соціології	
<i>Чорнозем Вікторія Миколаївна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти	
<i>Чубирка Ірина Юріївна</i>	–	магістрант факультету дошкільної та початкової освіти	
<i>Чумак Тетяна Вікторівна</i>	–	магістрант факультету філології та журналістики	

<i>Чупінко Тетяна Валеріївна</i>	– магістрант юридичного факультету
<i>Шалагіна Оксана Миколаївна</i>	– магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Шевченко Марина Олександрівна</i>	– магістрант юридичного факультету
<i>Шевченко Яна Сергіївна</i>	– магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Шпонька Марія Юріївна</i>	– магістрант факультету філології та журналістики
<i>Шруб Марина Сергіївна</i>	– магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Штепенко Тетяна Дмитрівна</i>	– магістрант факультету філології та журналістики
<i>Щедрова Світлана Олегівна</i>	– магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Щербак Валерія Павлівна</i>	– магістрант факультету психології, історії та соціології
<i>Щербюк Владислав Сергійович</i>	– магістрант факультету фізики, математики та інформатики
<i>Юрченко Анастасія Юріївна</i>	– магістрант факультету філології та журналістики
<i>Янкова Дар'я Борисівна</i>	– магістрант факультету фізики, математики та інформатики
<i>Янчук Ольга Василівна</i>	– магістрант факультету дошкільної та початкової освіти
<i>Яровий Вадим Федорович</i>	– магістрант юридичного факультету

РОЗДІЛ І
ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

**ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ
ТА ЖУРНАЛІСТИКИ**

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ПРЕЗЕНТАЦІЇ СИМВОЛІЧНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ СВІТУ У ТВОРАХ В. ДРОЗДА

У статті розглянуто та проаналізовано концепти-символи символічної націємовної моделі в мовотворчості В. Дрозда та засоби їх вербалізації, а також лінгвостилістичний аналіз їхньої функціонально-символічної природи.

Ключові слова: модель світу, картина світу, метафора, порівняння.

In the article the concepts and symbols of the symbolic language model in the creation of language V. Drozda are examined and analyzed and the means of their verbalization, as well as linguistic-style analysis of their functional and symbolic nature.

Key words: world model, world picture, metaphor, comparison.

Протягом останніх десятиліть проблемою національної ідентичності, національної мовної картини світу та засобів її вираження займалися різні вчені. У вітчизняній науці цими проблемами займаються Л. Лисиченко, В. Кононенко, О. Селіванова, В. Жайворонок, В. Сімонок, В. Манакін, Ж. Соколовська, М. Кочерган, А. Белова та інші лінгвісти.

Можливість моделювання мовної картини світу з урахуванням культуромовного контексту доби та подальшим встановленням спільних, типологічно представлених особливостей розвитку семантики слова є новим перспективним напрямом світового мовознавства.

Мовні особливості творів В. Дрозда досліджували К. Голобородько, Г. Маслюченко, Л. Шестопалова, О. Хом'як та інші.

Мовна картина світу формується номінативними, функціональними, образними засобами мови. Серед номінативних засобів виділяють лексеми, стійкі номінації, фразеологізми. Ці ж одиниці виступають у якості функціональних. Образні засоби складають метафори, метонімії, переносні значення.

Під мовною картиною світу розуміють спосіб категоризації, членування, сегментації світу. Інтерпретація мовної картини світу передбачає багатоплановість аналізу, який повинен урахувати концептуальний підхід, способи номінації мовнознака, систему найменувань у мові, її тезаурус. «Складність аналізу поняття мовної картини світу, – як пише П. Мацьків, – пояснюється об'ємністю, багатовимірністю й тому не може бути описане однозначно й вичерпно» [1].

Зазначимо, що художня умовність прози В. Дрозда цілком оригінальна, несилована, вигадливо-розкута, виростає із традицій національної «химерії» та демонології – і літературної (В. Дрозд відмічає вплив на нього М. Гоголя й «Лісової пісні» Лесі Українки), і фольклорної – казки, легенди, переказу, бувальщини, уламків слов'янської міфології, яка донині тримається «поліських лісів та боліт із усім їхнім чортвинням» [2].

Наприклад, у творі «Злий Дух. Із житієм» центральну позицію посідає мотив зла, що парафразовано в образі Злого Духу – людини-демона, Сатани, який вибудовується письменником у процесі осмислення теми. Названий роман є своєрідною розгорнутою метафорою: образ Гаркуші – символом духовного демонізму як вияву хаосу жадібності до наживи, що межує із злочинністю, і так само з руйнацією, духовною і фізичною. Як і в попередніх своїх романах, В. Дрозд вводить у багатоплощинну структуру цього твору традиційні міфологічні, біблійні та літературні мотиви і образи, інтерпретуючи їх відповідно до реалій зображеного часу, надаючи їм функції розвінчання духовної порожнечі, моральної кризи, розпутства не тільки як поведінки окремої людини, а й як суспільного явища.

Визначальною рисою романів В. Дрозда є зростання інтересу до людської особистості, невід'ємною духовною потребою якої було осмислення протиставлених категорій: *життя – смерть, початок – кінець, людина – Бог, добро – зло, світло – темрява* та інших. Саме семантичний тип *людина* полягає в аналізі значеннєвого потенціалу словообразів, що відтворюють ідіостилістичну вербалізацію концептів *життя і смерть*.

Своєрідного метафоричного осмислення в художньо-семантичній структурі аналізованих творів В. Дрозда «Злий Дух. Із житієм» і «Пришестя» набуває слово-образ *Бог*, увага до якого зумовлена філософським підґрунтям необхідності пізнання світу і, зокрема, власної сутності.

Письменник ставить певний знак рівності між концептом *Бог* і *людина*. Як правило, властивості, характеристики Бога – надприродної істоти, яка стоїть над світом – переносяться на людину, і, навпаки, людські властивості – на Бога. Відбувається свідомий перенос назви й властивостей одного феномена в іншу сферу. Людина начебто стає вищою за інших людей, а Бог ближчим до людей, такою ж людиною: «*А Бог дивився з неба на дітей своїх, які у любов грають, і усміхався у вуса свої веселкові*» [4, с. 22]; «*Бог розвішував свої привабливі для ока, розцяцьковані у веселкові кольори полотнища, свої замальовки, свої декорації*» [4, с. 9]. Метафоризація лексеми *Бог* відзначається високою експресією.

У творі «Пришестя» письменник створює метафору *волошки тулилися* з метою передачі ліричного стану Хлопчика, його захоплення природою: «*Житні колоски шелестіли над моєю головою, лагідно і зичливо, волошкитулилися до моїх колін, ніби утішали мене*» [3, с. 301]. Для підсилення враження, надання вислову більшої емоційності автор уводить і лексему *колоски*.

Багатство врожайності на українських землях, багатих на чорнозем, майстер слова змальовує, трансформуючи динамічну персоніфікацію в метафору *випірнають гарбузи*: «*З темного плеса городу випірнають гарбузи, жовто-оранжево-зелені, поважні, втаємничені, поки батькова сокира не розчачнула їх навпіль, відкривши світові білі, полив'яно-блискучі човники зернят між червоних, соковитих берегів*». Прикрашальні епітети *жовто-оранжево-зелені, поважні* та метафоричний епітет *втаємничені* разом із персоніфікованою лексемою *гарбуз*.

Земна модель світу репрезентована вербалізованими образами тварин, рослин, явищ природи, що є носіями символічних значень, асоційованих із ментальністю народу. Поява індивідуальних значень мовних виразів спричинена творчою потребою виділити, відзначити певну ознаку, важливу для вираження авторського світогляду.

Таким чином, доходимо висновку, що будь-який художній текст та й узагалі текст – це семіотична (знакова) система зі своїм кодом. Кожен його елемент – деякий знак, що вказує на певне значення, реалізація якого визначається як контекстом культури, так і нашим сприйняттям. Словесний образ-символ завжди існує в організованому просторі культурної пам'яті.

Особливості формування та семантизації оригінальної концепції людини в порівняльних зворотах митця зумовлені специфікою його світосприйняття, що ґрунтується на художньо-філософській своєрідності екзистенційного осмислення світу та персоніфікації тваринних, рослинних і природних символів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мацьків П. До питання про мовну та концептуальну картину світу // Лігвостилістика: об'єкт-стиль, мета-оцінка: Збірник наукових праць, присвячений 70-річчю від дня народження проф. С.Я. Єрмоленко / Відп. ред. академік НАН України В.Г. Скляренко. Київ, 2007, – С. 203-209.
2. <http://www.ukrcenter.com/library/read.asp?id=1267>. Андрусів С. Біографія – Володимир Дрозд.
3. Дрозд В.Г. Злий Дух. Із житієм; Пришестя: Романи. Київ: Укр. письменник, 1999, – 311 с. (Сер. «Сучасна укр. л-ра»).

4. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. – Москва, 2002. – 456 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент І.В. Гайдаєнко

УДК 379. 823 (477)

Акулова Д. Д.

РОЗВАЖАЛЬНІ ПРОЕКТИ НА УКРАЇНСЬКОМУ ТЕЛЕБАЧЕННІ

У статті подана класифікація розважальних проектів на сучасному українському телебаченні, згруповано популярні розважальні програми, визначено їх специфіку.

Ключові слова: розважальні програми, українське телебачення, реаліті-шоу, ток-шоу.

The article describes the classification of entertainment projects on modern Ukrainian television, groups of popular entertainment programs are grouped, their specificity is determined.

Key words: entertainment programs, Ukrainian television, real-life shows, talk shows.

Для того, щоб розглядати розважальні передачі, що транслюються на українських телеканалах, убачаємо за необхідне надати визначення поняття «розважальна передача», «розважальне телебачення».

Дослідник А. Юсипович наголошує, що поняття «розважальні програми» походить від слів «розвага», «гра», «видовище». Адже підґрунтям будь-якої розважальної програми є гра, отже, ці програми неодмінно мають бути видовищними, а розвага – невід'ємна частина поняття «розважальні програми» [3].

Як подає словник української мови, поняття «розважальні програми» походить від слів «розвага», «гра», «видовище». Словник подає два варіанти визначення лексеми «розвага»: «те, що розвеселяє, розважає людину. Те, що заспокоює, втішає кого-небудь у горі, в нещасті тощо; втіха» [2, с. 621].

Як стверджує А. Юсипович, бурхливий розвиток телебачення за останні десятиліття якісно змінив структуру гри. Стали непорівнюваними пропорції чисельності гравців і глядачів. За поєдинком двох змагальників у студії можуть спостерігати десятки мільйонів телеглядачів поза нею. За допомогою відеозапису гра та її перегляд нерідко розриваються в часі: змагання давно відбулося, а його демонструють лише тепер – у зручний для глядачів час, нашпигувавши показ рекламою. Завдячуючи електронним ЗМІ, глядацька зона гри втрачає колишні жорсткі кордони у фізичному просторі, стає теоретично безмежною. Цей якісний стрибок перетворює гру, що транслюється по ТБ, на телешоу, видовище. Тому телеігри, які вже кілька десятиліть домінують у програмах західних телекомпаній, а нині завойовували і наш медіапростір, є улюбленим видовищем мільйонів [3].

На думку Ю. Муленко, до розважальних телевізійних програм відносяться ток-шоу (політичні, кулінарні, ігрові), реаліті-шоу, музичні програми, гумористичні програми, світські хроніки, програми-інфотеймент, програми-перевтілення. За функціями ці програм пізнавальні, інтелектуальні, інтерактивні, ігрові, змагальні, розважальні, видовищні, музичні тощо [3].

Дослідник А. Юсипович у своїй праці «Типи програм розважального телебачення України» пропонує розважальні телепрограми розподілити на такі групи:

1. Пізнавально-розважальні програми: контактні програми (ток-шоу); інтелектуально-розважальні програми; програми-інфотеймент.
2. Суто розважальні програми: реаліті-шоу; розважальні шоу-видовища; світські хроніки (програми про моду та модне життя); музичні програми; ігрові розважальні програми (інтерактивні ігри); кулінарні шоу; гумористичні програми; «програми-перевтілення» [31].

Як зауважує А. Юсипович, контактні програми (ток-шоу) поєднують ознаки інтерв'ю, дискусії, гри, концентрується навколо особистості ведучого; максимально персоніфікована екранна форма. Ток-шоу створює зірок, а зірки створюють ток-шоу. Такому взаємовпливу, взаємодії форми та її створювача в першу чергу сприяють необхідні особистісні якості: розум, дотепність, гумор, спритність, привабливість, уміння зацікавлено слухати, пластично рухатися тощо. Істотні також і зовнішні обставини: конкретне місце і циклічність, якої суворо дотримуються, тобто регулярна повторюваність у програмі, розрахована на збудження у свідомості масового глядача стану «нетерплячого чекання зустрічі» [3].

Сьогодні на українському телебаченні такими проектами є «Говорить Україна» («Україна»), «Давай поговоримо про секс», «Детектор лжи», «Один за всіх» (СТБ), «Касається кожного» (Інтер), «Страсті за ревізором» (Новий канал) тощо.

Інтелектуально-розважальні програми – це програми здебільшого ігрового характеру, де об'єктом уваги стає «мозок» учасника: «Перший мільйон», «Що? Де? Коли?» (та її аналог), «LG-Еврика», «Найрозумніший». Такі проекти, на думку А. Юсиповича, популярні, бо «вони цікаві будь-якій віковій аудиторії, а соціальний статус глядача не має значення (бо всі ці аспекти важливі серед глядацької аудиторії світських хронік). У таких програмах глядач залучається до процесу гри, відгадує разом з учасником слова, поняття, показує свою компетентність та дістає задоволення від цього [3].

Проекти реаліті-шоу є на сьогодні дуже популярним та модним. У них глядача провокують на підглядання. Такі реаліті-шоу мають кілька сезонів («Серця трьох», «Від пацанки до панянки» Новий канал, «Міняю жінку», «Три весілля» канал 1+1, «Хата на тата», «Холостяк» канал СТБ та ін.) через високу популярність.

Розважальні шоу-видовища – найпопулярніший за останні роки формат: «Танці з зірками», «Голос країни» канал «1+1», «Х-фактор», «Танцюють всі» канал СТБ). У цілому світі ці формати б'ють усі рекорди популярності.

Світські хроніки складають програми про моду та модне життя: «Світські хроніки з Катериною Осадчою» («1+1»). Ще програми про світське життя, модні покази можемо переглядати на телеканалі «М-1» (особливо під час українських тижнів моди).

Музичні програми для меломанів та пересічних телеглядачів. Це може бути спеціалізована програма, присвячена якомусь стилю музики або класичній музиці, записи концертів популярних співаків (Монатіка на каналі "1+1", Олега Винника на каналі "Інтер"). Також ці програми розраховані не на «спеціалізовану аудиторію», а на глядача будь-якого віку та соціального статусу, котрий цікавиться життям зірок.

Ігрові розважальні програми (інтерактивні ігри): «Ігри патріотів», «Караоке на майдані» (СТБ), «Три весілля» (1+1), «Весілля за 48 годин», «Все для тебе» («Інтер») тощо. В цих програмах присутній ігровий та момент змагання, визначення переможця.

Кулінарні шоу: «Великий пекарський турнір», «Пекельна кухня» (1+1), «Мастер шеф» («СТБ»), «Таємний кухар» (K1) та ін.

Гумористичні програми цікаві практично для всієї глядацької аудиторії, адже гумор «розслаблює» телеглядача та дозволяє йому посміятися над зірками, політиками, над собою, своїм менталітетом разом із гумористами. Це «Вечірній Квартал», «Comedy-club», «Прихована камера», «Джентльменшоу», «Золотий гусак», «Маски-шоу», «Розсміши коміка» та ін.

«Програми-перевтілення»: «Від пацанки до панянки», «Фабрика краси» («1+1»), «Жертва моди» з Андре Таном («Новий канал»), «Зважені та щасливі» («СТБ») та ін. Такі передачі примушують глядачів повірити у «диво», що може статися з будь-якою людиною. Для цього потрібний лише креативний підхід і, звичайно, купа грошей, щоб здійснювати необхідні перевтілення. За всі послуги сплачує програма [31].

Розважальні передачі є формою і способом проведення дозвілля, що поєднують у собі ознаки азарту, гумору та гри і розраховані на емоційну реакцію аудиторії, пов'язану з отриманням задоволення, насолоди, емоційного комфорту і релаксації. Планомірне формування розважального сектора починається лише в період останнього десятиліття ХХ –

початку ХХІ ст. з бурхливим розвитком таких жанрів, як сімейне ток-шоу, реаліті-шоу, появою цілого ряду гумористичних передач і телеігор, а також передач, що знаходяться на стику спортивного і розважального телебачення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Муленко Ю.В. Розважальні програми на українському телебаченні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/mulenko_yu._v._entertainment_programs_on_ukrainian_television.pdf
2. Словник української мови: В 11-ти т.– К.: Наук. думка, 1970–1980. – С. 621.
3. Юсипович А.В. Типи програм розважального телебачення України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2122>

Рекомендує до друку науковий керівник професор В. В. Різун

УДК 821.161.2 -31: 82.091

Буланова Т.В.

ОСОБЛИВОСТІ ОНІРИЧНОГО ПРОСТОРУ В РОМАНАХ «МЕСОПОТАМІЯ» ТА «ВОРОШИЛОВГРАД» С. ЖАДАНА

У статті на матеріалі романів «Месопотамія» та «Ворошиловград» С. Жадана розглядаються різновиди оніричного простору, зокрема досліджено специфіку літературного сну, його роль та функції у тексті. Значну увагу приділено естетичним функціям картин сновидінь, які увиразнюють авторську думку, сприяють образній продуктивності твору.

Ключові слова: сон, оніричний простір, образи.

In the article on the material of the novels «Mesopotamia» and «Voroshilovgrad» S. Zhadan are considered varieties of oniric space, in particular researched the specifics of literary sleep, its role and functions in the text. Considerable attention is paid to the aesthetic functions of paintings of dreams, which express the author's opinion, contribute to the figurative performance of the work.

Key words: the dream, the oniric space, the images.

У всі часи людина прагнула знайти пояснення тим подіям, які відбуваються з нею під час сну. Таким чином сновидіння як феномен людської діяльності (психофізичне явище та форма підсвідомості) залишається у колі зацікавлень науковців різних галузей.

Феномен художнього сну залишається у колі наукових інтересів літературознавців, які акцентують увагу на інтерпретації природного сну у художньому тексті.

Е. Фромм уважав, що людина саме вночі за допомогою сну відкриває величезний запас досвіду і спогадів, про існування якого навіть не підозрює вдень. У свою чергу З. Фройд наголошує, що сновидіння людини будь-яким чином пов'язані з тими подіями, які вона пережила вдень. За своєю природою функція сну полягає в тому, щоб дати мозку відпочинок, а психологічна функція спрямована на відвертання інтересів від світу. Отже, сновидіння – це спосіб реагування психіки на подразники, які діють на неї під час сну.

Художній сон – один із стилістичних прийомів, які особливо активно почали використовувати письменники ХІХ-ХХ ст. Незважаючи на це, на сучасному етапі цю цікаву й містку проблему функціонування картин сну в системі художнього твору недостатньо окреслено, тому мета нашої статті полягає у глибшому розкритті зазначеного явища, з'ясувати роль оніричного стану героїв романів у формуванні дійсності, дослідити значення оніричного начала в художній картині світу.

Феномен сновидіння в літературі є складовим компонентом розкриття авторського бачення світу, тобто прийомом сну, в найширшому його розумінні, він працює на розкриття авторського задуму.

Сни у творі розглядаються у зв'язку із сучасністю, а отже, пов'язані проблемами та актуальними наголосами епохи. Також вони відображають рекроспективу та перспективу подій, заповітну мрію. Таким чином, письменники крізь призму сновидінь та марень дають читачеві «ключ» або своєрідний «код» до розшифрування тексту.

Онiричний простiр умовно можна розмежувати за тематикою та мотивами: мотив ностальгiї за вiтчизною, втраченою домiвною, родиною, друзями; сни-мрiї про щастя близьких людей; фiлософськi мотиви; мотив генетичного зв'язку з iсторичними коренями; сон-схованка або сон-заспокоєння вiд жорстоких реалiй життя, до рiзних варiацiй можемо вiднести й вiчний сон – смерть та iншi.

У «Месопотамiї» С. Жадана герої у роздiлi «Ромео» висловлює свої роздуми про плинність часу та його цiнність, кажучи так: *«Два роки тому я вiдчував, як серце щоранку будить мене зi сну, говорячи: давай, прокидайся, ми втрачаємо час. Скiльки можна спати, пiдштовхувало воно, пiдстрибуючи на мiсцi, давай, ми пропустимо все цiкаве»* [2, с. 43]. Тобто сон слугує певним пробудженням до дiй, до дiйсностi, саме крізь сновидіння герої отримують iмпульс, аби повернутися у реальність життя, дiяти та жити.

Вагомий внесок у визначення статусу простору сну (сновидінням увi снi), надала праця Г. Башляра «Онiричний простiр. Художник на службi у стихiй». Не менш важливими стали дослiдження Ю. Лотмана та М. Бахтiна, вони трактували сновидіння як спосiб передачі повiдомлення людинi вiд вищих сил.

Для героїні Соні марення слугують отриманням iнформацiї з минулого, стають певною мiрою попередженням: *«Але сниться менi таке, що я починаю сумнiватись, чи вiрно я все роблю. Скажiмо, невiльники. Що я можу знати про невiльникiв? Де я їх бачила? У мене жодного знайомого невiльника, ти ж розумiєш? А ось менi сняться невiльники, сняться їх тюремнi снiви, сняться їхнi плачi»* [2, с. 112].

Романи С. Жадана насиченi символiчностю, трансформацiєю, тому варто зазначити, що явище тяжiння творчого процесу до залучення мiфологiчних символiв та образiв як предмет дослiдження у лiтературознавствi поставало неодноразово.

Вивчаючи взаємодiю фольклору, мiфологiї та художньої лiтератури, дослiдники виявили здатність художньої творчостi переймати не лише спосiб передачі емоцiйно забарвленої iнформацiї через конкретно-чуттєвi образи, а й синкретичну мову, мiфологеми, метафорику художнього мислення.

Письменник у романi «Ворошиловград» використовує прийом сну для повернення героя у минуле, тобто сновидіння стають певним каталiзатором згадування давно забутого дитинства, друзiв. Цей процес починається тiльки пiсля того, як випадкова попутниця дала Герману «солодкого напою»:

«– Куди ти їдеш? – знову запитала Каролiна, розглядаючи мене в напiвтемрявi.

– Додому

– А хто тебе там чекає ?

– Нiхто не чекає

– Навiщо їхати туди, де тебе нiхто не чекає ?

– Я не надовго. Завтра поїду назад.

– Ти так боїшся туди повертатися?

– З чого ти взяла?

– Ти ще не встиг приїхати, а вже збираєшся назад. Ти боїшся.

– Думаю, ти так швидко тiкаєш, оскiльки забув усе, що з тобою було. Коли згадаєш, тобі буде не так просто звiдти поїхати» [1, с. 26]. У цей момент спрацьовує пiдсвiдомість, тобто це «сон-згадування», повернення до втраченої домiвки, друзiв.

Иноколи у снах iнформацiя передавалась героєвi через мiфологiчнi образи, наприклад, у «Месопотамiї» хлопцевi сняться ластiвки: *«Увi снi надi мною лiтали ластiвки. Загрозило*

робили наді мною кола. Але я не боявся. Я й прокинувся цілком випадково» [2, с. 49]. За міфологічним словником, ластівка – це символ весни, провісниця доброго. Багато ластівок сніються до звістки.

Відомий дослідник Ю. Лотман зазначав: «Сон-передбачення – вікно у таємниче майбутнє – змінюється уявленнями про сон як шлях всередину самого себе» [3]. Таким чином, сон є носієм повідомлення від невідомого Іншого, через підсвідомість: «Час від часу мені сняться авіатори. Кожного разу вони здійснюють вимушену посадку десь посеред пшеничних полів, їхні літаки важко вганяються в густу пшеницю, полотняна обшивка лунко тріскає в червоному надвечір'ї, стеблі пшениці намотуються на шасі, і літальні апарати намертво вгрузають у чорний пересохлий ґрунт». [1, с. 33]. У цьому випадку сон Германа (роман «Ворошиловград») можна інтерпретувати як манеру поведінки героя під час подорожі, поглинання у минуле задля знаходження відповідей для майбутнього.

Отже, у процесі аналізу романів «Месопотамія» та «Ворошиловград» С. Жадана можемо зробити висновок, що оніричні візії героїв втілені у різних варіаціях: сон-передбачення, сон-пророцтво. У той же час марення слугують натяком, виступають у ролі сону-підказки, така собі вказівка на шлях очищення та духовного прозріння. Тлумачення міфосимволіки сновидіннь дало змогу з'ясувати роль та доцільність художнього сну у структурі романів. За допомогою художнього прийому сну письменник розкриває життя героїв, вкладає профетичний мотив у зазначене явище. Літературний сон є досить містким простором для різних семантико-художніх рішень і посідає суттєве місце у творчому доробку автора, є досить вагомим чинником у дослідженні романістики його творів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жадан С. Ворошиловград . Харків, 2010. 441 с.
2. Жадан С. Месопотамія: збірка оповідань і віршів. Харків, 2014. 368 с.
3. Жовновська Т. Онірично-міфологічний дискурс прози В. Шевчука : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01. Одеса, 2000. URL: <http://www.dissert.com.ua/contents/4889.html> (дата звернення: 03.02.2018).
4. Фрейд З. Вступ до психоаналізу. К, 1998. 709 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А. В. Демченко

УДК 801.82:821.161.2

Буренко Т. С.

МІСТИЧНИЙ МІФОЛОГІЗМ НОВЕЛИ Ю. ВИННИЧУКА «КІТ АБЕЛЬ»

У статті розглянуто містичний простір новели Ю. Винничука «Кіт Абель». На матеріалі конкретного тексту розкривається специфіка фольклорно-міфологічної основи прози письменника.

Ключові слова: неоміфологізм, новела, містика.

The article deals with the mystical space of the novel by Y. Vynnychuk "Cat Abel". The material of a specific text reveals the specifics of the folklore-mythological basis of the writer's prose.

Key words: neo mythology, novel, mysticism.

Серед розмаїття сучасних українських творів «яскраво вирізняються тексти, написані в традиційній естетиці магічної прози XIX та XX ст., де співвідношення площин реального та фантастичного зазнають змін, оскільки перестають лише співіснувати, перетинатися чи взаємовпливати – їхні межі розмиваються й відбувається злиття двох площин [2, с. 47].

Питання міфологізму сучасної української новели в літературознавстві залишається актуальним та потребує всебічного вивчення. Дослідники художнього доробку малої прози сучасних українських письменників спостерігають нестандартність авторського погляду митців, своєрідне поєднання реалістичних і фантастичних елементів сучасної української новели, глибокий психологізм та інтелектуалізм, національну автентичність (В. Агеєва, В. Габор, М. Жулинський, Р. Мовчан, Є. Нахлік, В. Панченко, О. Поліщук, І. Приходько, Н. Синицьката ін.). Частково висвітлення міфологічної проблематики торкалися В. Даниленко, Ю. Данькевич, Л. Курило, Т. Тебешевська-Качак, Н. Ткачик та ін.

Мета статті – дослідження містичного простору новели Ю. Винничука «Кіт Абель».

Відома дослідниця О. Турган зазначає, що у літературознавчих працях останніх років неодноразово були спроби класифікувати різні форми використання міфу в літературному творі. Спираючись на ці концепції, можна виділити типи міфологізму в літературі й проілюструвати її досягненнями світової літератури:

1. Використання традиційних міфологічних сюжетів і образів. Традиційний міфологічний сюжет або певним чином інтерпретується автором, або трансформується ним. Таким чином, у межах цієї форми використання міфу в художньому творі простежується два шляхи міфологізації:

а) інтерпретація традиційних міфологічних образів і сюжетів (ліквідація міфологічних паралелей, актуалізація окремих архетипів і міфологем, введення традиційного міфологічного сюжету в нетрадиційний контекст);

б) трансформація традиційних міфологічних сюжетів і образів (осучаснення, пародіювання, травестіювання, створення антимифу) [3].

Для письменників сьогодення незмінною опорою для творчості є елементи народної творчості, тому що будь-якій людині завжди потрібно, щоб у житті було щось стабільне, таке, що ніколи не зміниться.

Новелу Ю. Винничука «Кіт Абель» можна віднести до міфологічного типу, де співвідношення площин реального й фантастичного зазнають змін, оскільки перестають лише співіснувати, перетинатися чи взаємовпливати – їхні межі розмиваються і відбувається злиття двох площин; де для зображення потойбічного світу використовується інший обмежений простір (кімната, будинок з вікнами).

У новелі «Кіт Абель» уже з перших рядків відчувається присутність потойбічного, хоча дія розпочинається цілком по-земному. Героєві, пану Луцику, дарують kota з дещо екзотичним ім'ям Абель. Але цього kota ніби примусово нав'язують чоловіку. Пан Луцик зовсім не хотів заводити тварину в домі, та змушений був чинити те, що жінці з котиком хотілося. Руки «самі просилися навстріч і прийняли чорне пухнасте тіло в розкриті долоні» [1, с. 61]. З перших рядочків читач відчуває потойбічну силу, тому що жінка «диявольськи прекрасна», тому що в неї «очі диявола», тому що колір шерсті Абеля чорний.

Згодом герой помічає свою залежність від тварини, розуміє, що звіряє за котом свої вчинки: «скрізь бачив тільки очі пронизливі очі, котрі не впускали до себе нікого, натомість собою охоплювали все, накривали мереживом, спутували і дуже обережно, щоб це можна було помітити, підштовхували до якогось вчинку...» [1, с. 64]. Події від самого початку тяжіють до двох площин, бо за кожним вчинком пана Луцика спостерігають з невидимого боку: «Часом пан Луцик відчував за собою чийсь кроки, спочатку дуже тихі, спочатку тільки в своєму черепі, а потім і поза ним, але десь недалеко, зовсім поруч... А перед тим, як вони мали зникнути, завше затраскувалися дверцята машини і гуркотів мотор невидимого авто» [1, с. 64]. Його вчинки постійно коментують невидимі чоловічий і жіночий голоси. Постійно пан Луцик отримує від жінки, яка подарувала kota, листи з нагадуваннями й натяками.

Герой стоїть на межі переходу від реалістичних ситуацій (наприклад, убити kota, який йому як кара; присудження нагороди; вареники в макітрі) до ірреальних подій (повернення живим закопаного kota, розмова й віддання землі нібито у сні самого пана Луцика – що це

був не сон, виявляється лише зранку). Окрім того, автор звертається і до традиційних моментів фольклорної фантастики – перевтілення нечистої сили.

Наприклад, перевтілення kota в жінку, яка зустрілася пану Луцику в трамваї і всміхнулася йому «багатообіцяючою посмішкою». Жінку звали Сюзанна Абель, і коли вона роздягнулася, то герой аж «захлинувся повітрям, а очі його полізли на лоба: груди й живіт чорнявки вкривало чорне курчаве волосся, замість персів зяяла якась червона драглиста маса. Вона хтиво дрижала і переливалася на світлі, внизу живота зловтішно всміхалася чорна котяча морда: Мурр-мяу-хе-хе-хе! Він упізнав kota Абеля! Він упізнав його і в тій морді, і в очах цієї шльондри!» [1, с. 69].

Коли пан Луцик, бажаючи здихатись цього диявольського створіння, кидає важкий металевий свічник, то свічник проходить крізь тіло Сюзанни Абель, а вона сама зникає, мовби її й не було. Присутні в новелі і метаморфози – перетворення kota на самого пана Луцика і перетворення пана Луцика на kota Абеля, причому обидва перетягують в нове тіло (вимір) і свою попередню пам'ять: «<...> пан Луцик вхопив kota і хотів було запхати в чорний дипломат», як несподівано відчув біль у скронях – короткий і різкий, мов постріл. Це тривало тільки мить, але в цю мить... втратив свідомість. Коли отямився, то не відразу второпав, що з ним діється. Лежав у когось на колінах. І хтось його лагідно гладив долонею по... по шерсті... Я став котом, а кіт Абель став мною...» [1, с. 71-72].

Оповідання має традиційно-фольклорне закінчення: люди, ввійшовши у взаємини з потойбічними силами, трагічно гинуть – кіт Луцик (тобто сам пан) отруєє сметану для пана Луцика (тобто Абеля). Але, на жаль, отруєння несправжнього пана Луцика (kota) переходить і на справжнього пана Луцика, хоча паралельно з цим здійснюється повернення пана Луцика до власного тіла. З останніх сил герой кидається на ненависного kota і зі страшною силою стискає котячу шию. Кіт покидає цей світ разом з чоловіком.

Можна зробити висновок, що новела Ю. Винничука «Кіт Абель» досить своєрідна: межа земного світу з потойбічним розмита, так, що неможливо відрізнити реальне від ірреального. Вагоме місце у тканині новели займає і своєрідна мовна палітра, що дає підстави вважати твір письменника внеском у спадщину української міфологічної прози.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Винничук Ю. Спалах. Київ, 1990. – 352 с.
2. Мельник Н. Проникнення в іншу реальність (українська магічна новела наприкінці ХХ ст.). Слово і час. 1998. № 11. – С. 46-51.
3. Турган О. До проблеми шляхів міфологізації літератури. URL: web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles (дата запиту: 01.02.2018).

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А. В. Демченко

УДК 81'38:7.038.6:140.8:821.161.2

Гладко К.С.

СТИЛІСТИЧНІ РЕСУРСИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ПОСМОДЕРНОГО СВІТОРОЗУМІННЯ О. ІРВАНЦЯ-ПОЕТА

Статтю присвячено дослідженню особливостей уживання різних типів стилістичних засобів та фігур у поезії О. Ірванця. З'ясовано як їх функціонування формує індивідуальний стиль постмодерніста.

Ключові слова: стилістична фігура, авторський неологізм, алітерація, індивідуальний стиль.

The article is devoted to the study of the peculiarities of the use of various types of stylistic tools and figures in the poetry of A. Irvanets. It is ascertained how their functioning forms the individual style of a postmodernist.

Key words: stylistic figure, author's neologism, alliteration, individual style.

Мова – одна з основних складових у розкритті творчої індивідуальності митця. Художній текст відтворює авторські уявлення, його ціннісні орієнтири та особистісні якості, що є результатом впливу культури та соціуму. Це зумовлює орієнтацію дослідників індивідуального стилю автора на врахування системи тропеїчних та стилістичних засобів у художній організації творів, їх функцій, а також ролі, яку вони виконують.

Досліджуючи взаємозв'язок між автором та структурою створюваного ним тексту, В. Виноградов стверджує, що «стиль письменника відображає індивідуально-виразні якості та співвідношення речей-образів, характерних для творчої системи саме цього художника [1, с. 207]». При цьому важливим є і функціонально-стилістичний опис мовних явищ, які властиві художньому мисленню поета, становлять стилістичний центр його творчості та сприяють формуванню індивідуального стилю митця.

Мета статті – дослідити особливості функціонування різних типів стилістичних засобів у поезіях О. Ірванця.

Для поетичної мови творів характерним є застосування різноманітних стилістичних прийомів та засобів, фігур. Під стилістичною фігурою прийнято розуміти «синтаксичний зворот, що порушує мовні норми, вживається для надання мовленню емоційності, емоційно-імперативного забарвлення» [4, с. 318].

О. Галич поділяє стилістичні фігури на три типи:

- фігури, пов'язані з відхиленням від певних логіко-граматичних норм оформлення фрази: інверсія, еліipsis, анаколупф, асиндетон;
- фігури, спричинені порушенням деяких логіко-смилових норм оформлення фрази.

У межах цього типу можна виділити три групи фігур:

1. Фігури повтору: асонанс, алітерація, повтор звуків наприкінці віршованих рядків (рима), повтор слів, словосполучень, плеоназм, тавтологія, полісиндетон, синтаксичний паралелізм, анафора, епіфора, анепіфора, епанафора.
2. Фігури зіставлення: градація, ампліфікація, параномазія.
3. Фігури протиставлення: оксиморон, антитеза.

- фігури, пов'язані з відхиленням від комунікативно-логічних норм оформлення фрази (риторичні): запитання, заперечення, звертання, оклики [2, с. 223].

Л. Мацько зазначає, що стилістичні засоби є результатом мислительних операцій, вони виникають у процесі мовлення і переважна їх більшість поза контекстом втрачають своє значення. Відповідно до принципів їх утворення вони поділяються на три типи: фонетичні, лексико-семантичні та синтаксичні. Всі стилістичні засоби є результатом переосмислення значення слів, словосполучень і синтаксичних конструкцій, в результаті чого мовні одиниці набувають додаткових значень та стилістичної значущості [4, с. 318].

Поезія О. Ірванця є яскравим прикладом використання всіх типів стилістичних ресурсів, що у поєднанні із засобами комічного формують його індивідуальний стиль.

На фоностилістичному рівні лірика митця вирізняється майстерним використанням співзвучних слів, що являють собою елемент гри з читачем. Їхня подібність у звучанні активізує уяву читача та акцентує на цих словах увагу: *«Не всі інтелігентненькі легенькі / З лобів затерпло витирали піт: / Коханенькі! Любенькі-дороженькі! / Терпіли ж вже! Ще трохи потерпіль!..»* [3, с. 52].

З'ясовуючи стилістичні особливості поезії О. Ірванця, варто також наголосити на майстерному використанні автором мовних каламбурів. Вони вводяться в контекст задля створення комічного ефекту, надання творові стилістичної витонченості та гострослів'я. Слід відмітити, що результативними щодо утворення каламбурів є омоніми, що виникли внаслідок розвитку мови, внутрішньомовного семантичного перерозподілу. Це можна

проілюструвати на прикладі поезії «Латиноукраїнська величальна»: *«Київ – мати городів панамських, сальвадорських і сурінамських / І пуерто-, і коста-ріканських, і радянських, і пост-радянських, – / Всіх, де чують себе панами громадяни країни Панами»* [3, с. 79].

Вдало послуговується автор у своїх поезіях і фонетичними прийомами організації твору, такими, як асонанс та алітерація. Показовою в цьому плані є поезія «Грамвай»: *«Вірш, мов конспект по теорії спектру, / Скептик-аскет в перспективі проспекту»* [3, с. 20], де завдяки повтору приголосних створюється ефект руху, що відповідає назві вірша.

Майстерне володіння словом, оригінальне бачення його стилістичних можливостей також виявляється і на лексичному рівні. Зорієнтованість на сучасність зумовлює наявність у поезіях О. Ірванця значної кількості термінів, слів на відображення побутових реалій. Інколи вживання такої лексики зумовлене темою твору («Дев'ятиповерхова панельна будівля...»: *споруда, антени, дозвілля*; «Поезію приймаю як професію...»: *прогресія, мікроскопні лінзи, професіоналізм*; «Роздум в бігу»: *арбітри, в прямому, в переносному значенні, запатентовано, фора тощо*), а інколи направлене на пародіювання надмірного технократизму сучасного життя («Сумнів»: *квітка теж функціонує, людина-функція, функціонують сонце, трави і дерева, високі прагнення*) [5, с. 13].

Слід зазначити, що лексичне наповнення поезій постмодерніста характеризується наявністю запозичень з інших мов, переважно російської. Вони подаються в українській транслітерації, що створює іронічно-комічний ефект та тяжіє до суржику: *«Молодьож!... Не має совісті! / По ногах старій товчеться!!!»* [3, с. 77]; *«Що вони хочуть? Чого їм ще надо? / Що їм іще там у вас не хвата?»* [3, с. 78]. Така авторська імітація суржику ілюструє мовну картину в сучасній Україні.

О. Ірванець, послуговуючись у своїх творах різними пластами лексики, намагається уникати архаїзмів. Натомість вживання індивідуально-авторських неологізмів є однією з основних лексичних ознак його поезії. Всі неологізми можна класифікувати за двома групами.

До першої групи входять слова, які, маючи своє первинне значення, набувають нових відтінків значень через авторську обробку: *«Ой як же волику-сан подібна земля до пляцка / о скільки сенсей-круторогий на пляцку тім плутанини...»* [3, с. 96].

Другу групу складають власне авторські словотвори: *турбація* – віддієслівний іменник, який вживається у словосполученні «турбація мас», що несе в собі звульгаризований підтекст; *шабадабада* – оригінальна конструкція, створена за зразком своєрідного приспіву. Цим словотвором автор у вірші «Короткий лист до Олесі» з циклу «Листи з Александрії» замінив певну утаємничену чи неважливу інформацію або ж таким чином узагальнив інформацію з метою її більшої всеохопності: *«...тобі тоді буде вже / вибач з жінками про таке не згадують / просто ми станемо старшими / себто досвідченішими і мудрішими / аж на цілих / шабадабада шабадабада»* [3, с. 58].

Зазначена поезія яскраво ілюструє й окремі синтаксичні особливості мови ліричних творів постмодерніста, зокрема відсутність будь-яких знаків пунктуації. На нашу думку, цей прийом використовується автором з метою привернення уваги читача та можливості різночитання та різного інтонаційного виділення елементів твору. Цю ознаку можна простежити і в інших творах митця, наприклад, у поезії «Вірш американського збоченця»: *«дівча пухнасте у короні маковій / їсть пластівці й дурниці милі меле / між індіан оплачених-оплаканих / за те що ти украв її у мене»* [3, с. 82]. Цікавим видається у наведених прикладах і відсутність розрізнення великих та малих літер. Таке руйнування та порушення усталених норм і правил є однією з особливостей постмодерного тексту загалом.

Серед інших синтаксичних особливостей поезії митця можна відзначити також використання звертань та риторичних окликів «плакатно-агітаційного характеру». Таким способом, на нашу думку, поет наслідує агітаційний стиль поезії радянської епохи: *«Ви там не панькайтесь, пане Гнатишин, / З тим оборзілим французьким хамлом!..»* [3, с. 78]. Вдаючись до цього прийому та послуговуючись іронією, в'їдливим сарказмом, постмодерніст створює карикатурну реальність, що контекстуально співвідноситься з

реальною дійсністю: «Любіть Оклахому! Вночі і в обід, / Як ньеньку і дедді достоту. / Любіть Індіану. Й так само любіть / Північну й Південну Дакоту» [3, с. 76].

Отже, стилістична навантаженість поезій О. Ірванця яскрава й оригінальна, що робить тексти самобутніми й дозволяє безпомилково визначити їхнє авторство.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виноградов В. О языке художественной прозы. Москва, 2000. 267 с.
2. Галич О. Теорія літератури. Київ, 2001. 486 с.
3. Ірванець О. Вибране за 33 роки: Поезії. Київ, 2013. 176 с.
4. Мацько Л. Стилістика української мови. Київ, 2003. 462 с.
5. Філоненко Н. Група «Бу-Ба-Бу» як явище українського літературного процесу кінця ХХ століття: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Луганськ, 2008. 20 с.

Рекомендує до друку науковий керівник А.В. Демченко

УДК 007:659.118.1

Глазунов О.А.

РОЛЬ МЕДІА У ВИСВІТЛЕННІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА ДОНБАСІ

Стаття присвячена вивченню основних ролей ЗМІ під час ведення інформаційної війни. У дослідженні розглянуто ставлення споживачів інформації до медіа, а також узагальнено думки медіаекспертів щодо функціонування ЗМІ в часи кризи.

Ключові слова: медіа, пропаганда, інформаційна війна, збройний конфлікт.

The article is devoted to the study of the main role of the media during the conduct of information warfare. The study examines the attitude of consumers of information to the media, as well as generalizations of media experts' views on the functioning of the media during the crisis.

Key words: media, propaganda, information warfare, armed conflict.

Військовий конфлікт у Донецькій і Луганській областях України та пов'язані з ним глобальні регіональні та міжнародні проблеми є ключовими темами публікацій в українських ЗМІ. Саме медіа формують думку соціуму щодо тих чи тих процесів у ньому, підтвердженням цьому є результати досліджень, проведені у 2015 році соціологічною агенцією «Фама», що засвідчили: «щоденно українці витрачають близько години на перегляд новин на різних інформаційних ресурсах. 7,9 % українців свідомо уникають новин у медіа. 49,4 % респондентів помірно упереджені щодо медіа, 29,4 % – категорично упереджені. Тобто більш ніж кожен другий українець упереджено ставиться до ЗМІ. Лояльно до них ставиться майже кожний п'ятий українець. Серед них помірно лояльно – 18,7 %» [3]. Разом з тим, згідно з опитуванням громадської думки «Омнібус», яке провів Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) у 2016 році, українським ЗМІ довіряють загалом 26,1% українців, не довіряють більше – 43,3%. У розробленому соціологами своєрідному рейтингу довіри до соціальних інституцій (церква, громадські організації, волонтери, поліція, Уряд тощо) медіа посіли шосте місце з тринадцяти. Для прикладу, церкві довіряють 56,7% опитаних респондентів [4].

Такі цифри можна пояснити тим, що останні роки (від початку збройного конфлікту на Сході країни і до сьогодні) українські медіа намагаються балансувати між позицією «об'єктивного дзеркала правди» (за яким часто приховувалася російська пропаганда) та пропагандиста проукраїнських настроїв.

Слушним є зауваження президента Академії Української Преси професора В. Іванова стосовно ситуації довіри українців до медіа, висловлене на конференції «Проблема «мови ворожнечі» в українських медіа» 4 вересня 2015 року: «Українські ЗМІ, які з початком війни на сході України почали змагатися в стандартах не з європейськими, а з російськими ЗМІ, почали втрачати довіру читачів» [1]. Проте сьогодні в інформаційному просторі достатньо уваги приділяється українському війську, окремим солдатам, їх героїчним вчинкам, волонтерам, проблемам мешканців окупованих чи звільнених територій, переселенцям. Р. Шутов, програмний директор ГО «Телекритика» та експерт з моніторингу російської пропаганди, стверджує, «що саме українські медіа забезпечили стабільність українського тилу, бойовий дух та патріотизм у складні часи» [5]. Водночас, медіаексперти констатують відсутність в електронних ЗМІ власних матеріалів на тему АТО – тобто новин, інформація для яких була би зібрана і опрацьована співробітниками редакції, в ідеалі – передана безпосередньо з місця подій. Більшість матеріалів, які публікуються на новинних сайтах, є передруками офіційних релізів, заявами чиновників та політиків, або неперевіреною інформацією з інтернету [2].

Необхідно відзначити ті медіа, що намагалися бути певним щитом від пропагандистських російських закидів, викриваючи брехню російських каналів, а почасти піддаючи її висміюванню протягом тривалого періоду часу. Серед таких ЗМІ передусім треба відзначити «Українську правду» та інформаційну агенцію УНІАН, видання «Цензор», інформаційний портал «Четверта влада», телеканали 1+1, 2+2, 5 канал, а також канал 112, який був одним із найбільш об'єктивних. Саме журналісти останнього телеканалу уникали певних оціночних суджень, орієнтувалися на інформаційне висвітлення конфлікту та висновки й коментарі експертів.

Проте ряд інформаційних ресурсів розповсюджували й досі розповсюджують повідомлення, які в своїх злочинних цілях регулярно використовує російська пропаганда. Це є однією з причин, через яку наша держава не має регулярних та стабільних успіхів в інформаційній війні. Серед таких медіа – видання «Аргументы и факты», «Комсомольская правда в Украине», холдинг «Вести» (щоденна газета, інтернет-ресурс, радіо «Вести» та журнал «Репортер», вихід друкованої версії якого було зупинено журналу в 2015 році) та «Страна.ua».

На початку загострення політичної ситуації в країні та висвітлення відповідних подій більшість ЗМІ намагалися зайняти нейтральну, інколи дещо відсторонену позицію. Особливо це стосується регіональних медіа. Так, деякі донецькі ЗМІ називали місцевих проросійських бойовиків «ополченням» та «проросійськими активістами», а назву «Донецька народна республіка» намагалися писати в лапках. Подекуди в одній публікації можна було знайти позитивні оцінки як дій уряду, так і дій сепаратистів. Така логіка зрозуміла: коли в самому суспільстві немає однозначного ставлення до перспектив примусової інтеграції в Росію, а центральна влада не декларує однозначну інформаційну політику, місцеві ЗМІ намагаються поставити себе понад конфліктом, щоб не втратити аудиторію. Але більш переконливим здається інший чинник: самі бізнесові та політичні еліти, які мають вирішальний вплив на медійний дискурс у регіонах, притримувалися політики очікування. Їм знадобився час для того, щоб засудити сепаратизм і зайняти переконливу проукраїнську позицію (луганський телеканал «Ірта», видання «Восточный Вариант» та «Политика 2.0» в Луганську, донецькі газети «Донбасс», «Сегодня», «Новости Донбасса», харківські «Медіапорт», одеська «Думская.нет»). Водночас чимало видань відразу висловили підтримку ідеям федералізму та сепаратизму, а саме: луганські ЛОТ, «Схід.Інфо», «XXI Век» та «0642», газета Донецької обласної ради «Жизнь» та інтернет-сайт «Комитет», одеський «Таймер» [6]. Журналісти цих медіа схвалювали своїми матеріалами дії Росії та засуджували «війну проти власного народу». У вказаних вище медіа наявні міфи і стереотипи вироблені проросійською пропагандою.

Помічено, що однією із головних особливостей висвітлення вітчизняними медіа початкових етапів розгортання збройного конфлікту на Сході була персоналізованість

заголовків публікацій – винесення в назву тексту прізвища особи, яка фігурує в матеріалі. Наприклад, 14 квітня 2014 року українські ЗМІ повідомили про підписання виконуючим обов'язки Президента України Олександром Турчиновим указу про початок антитерористичної операції на Донбасі. Заголовки більшості матеріалів були чітко персоналізовані, адже в них зазначалося, що АТО в країні почав саме О. Турчинов: «Турчинов ввів в дію рішення РНБО про антитерористичні заходи» («Обозреватель»), «Турчинов запустив таємне рішення РНБО щодо збереження території України» («Українська Правда»), «Операція з антитерору розпочато. Командувач – Парубій» («Корреспондент»), «Турчинов затвердив проведення антитерористичної операції на сході України» (УНІАН). Персоналізація у вказаних вище заголовках пов'язана з популярністю Олександра Турчинова, який на момент загострення конфлікту на Сході отримав прізвисько «Кривавий пастор» за свої вдово жорсткі методи ведення політичної діяльності, а також цілеспрямованою політикою створення його позитивного іміджу.

Визначальною особливістю висвітлення подій антитерористичної операції в Україні, як було зазначено вище, на сьогодні є тенденція до передруку ЗМІ офіційних релізів та ігнорування роботи з альтернативними джерелами інформації. Прикладом таких матеріалів є публікації, у яких описується ситуація в зоні бойових дій впродовж минулої доби на основі посилання на прес-центр Штабу АТО: «Доба в АТО: 23 обстріли, втрат серед українських військових немає» («Українська правда»), «Доба в АТО: військових обстрілювали з гранатометів» («Корреспондент»), «Доба в зоні АТО: бойовики 23 рази порушили перемир'я, ВСУ відповідали на кожен другий обстріл» (УНІАН). Вказані вище матеріали датовані 20 вересня 2017 року. Вони мають схожу стилістику побудови заголовків, а у якості джерела інформації було використано сторінку прес-центру Штабу АТО в соціальній мережі Facebook. Крім того, зазначені матеріали були опубліковані з інтервалом у 7-10 хвилин. Як наслідок – читачі можуть отримати офіційні дані щодо подій в зоні АТО, проте, зважаючи на одноманітність матеріалів, аудиторія електронних медіа не має особливої можливості отримати більш детальну інформацію або альтернативне трактування ситуації.

Висновок. Роль вітчизняних медіа полягає не тільки у виконанні інформаційної функції, а й у протидії російській пропаганді. Цього можна досягнути за допомогою різноманітних мовних інструментів, підбірки самих фактів для аргументації тієї чи тієї точки зору, оцінок та коментарів експертів, мета яких – зорієнтувати і підвести аудиторію до певних висновків і узагальнень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Валерій Іванов: довіра до українських ЗМІ впала до найнижчих показників в історії незалежної України [Електронний ресурс] // НСЖУ. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://nsju.org/article/5135> – Назва з екрану.
2. Нуль без палички: новини про зону АТО в українських онлайн-ЗМІ [Електронний ресурс] // Детектор Медіа. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://detector.media/withoutsection/article/130085/2017-09-19-nul-bez-palichki-novini-pro-zonu-ato-v-ukrainskikh-onlain-zmi/> – Назва з екрану.
3. Половина українців не вірить у незалежні ЗМІ [Електронний ресурс] // Mediasapiens. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/polovina_ukraintsiv_ne_virit_u_nezalezhni_zmi/. – Назва з екрану.
4. Українським ЗМІ найбільше довіряють на заході України. Російським ЗМІ довіряють менше 3% українців [Електронний ресурс] // Детектор Медіа. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://detector.media/infospace/article/122747/2017-02-01-ukrainskim-zmi-naibilshe-doviryayut-na-zakhodi-ukraini-rosiiskim-zmi-doviryayut-menshe-3-ukraintsiv/> – Назва з екрану.
5. Шутов Р. Пропаганда в українському інформаційному полі. Підсумки-2014 [Електронний ресурс] / Роман Шутов // Mediasapiens. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/advocacy_and_influence

/rosiyska_propaganda_v_ukrainskomu_informatsiyomu_poli_pidsumki2014 – Назва з екрану.

6. Шутов Р. Як меседжі російської пропаганди перетікають в український інфопростір [Електронний ресурс] / Роман Шутов // Mediasapiens. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/advocacy_and_influence/yak_mesedzhi_rosiyskoi_propagandi_peretikayut_v_ukrainskiy_infoprostir/ – Назва з екрану.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В.Ф. Іванов

УДК 821.161.2:82.091-31

Гнідаш Д. В.

«СОНЯЧНА МАШИНА» В. ВИННИЧЕНКА І «ХРОНОС» Т. АНТИПОВИЧА: АНТИУТОПІЧНА ВЕРСІЯ РОЗВИТКУ ТЕМПОРАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Статтю присвячено специфіці моделювання антиутопічної картини світу під впливом наукових відкриттів на прикладі романів «Сонячна машина» В. Винниченка і «Хронос» Т. Антиповича.

Ключові слова: антиутопія, пантопія, трансгуманізм, науковий прогрес, винахід.

The article deals with the specificity of modeling the dystopian picture of the world under the influence of scientific discoveries based on T. Antypovych's novel «Chronos» and V. Vinnichenko's novel «The Solar Machine».

Key words: dystopia, pantopia, transhumanism, scientific progress, invention.

У сучасному суспільстві широкого поширення набувають ідеї трансгуманізму. Людство покладає місію покращення життєвих умов і полегшення існування на науковий прогрес та інноваційні винаходи. Такі тенденції не пройшли повз увагу митців. Як зазначає Ю. Драгойлович, твори наукової фантастики можна вважати своєрідною художньою «апробацією» відповідних трансгуманістичних ідей [4]. Українська література змогла не лише відобразити процес модернізації життя за допомогою винаходів, а й спрогнозувати можливі наслідки таких інновацій, які часто є згубними для суспільства. Яскравими прикладами таких творів є «Сонячна машина» В. Винниченка та «Хронос» Т. Антиповича.

Змодельована письменниками дійсність викриває моральну неготовність людства сприйняти наукові надбання майбутнього – темпоральні технології. Щодо цього, літературознавець Ю. Ледняк твердить, що «роман В. Винниченка «Сонячна машина», написаний у 20-ті роки ХХ століття, можна розглядати як художній прогноз можливого майбутнього, що чекає на людство, як твір-пересторогу, продиктований страхом за людство, за його волю та душу, й водночас як твір-сподівання на те, що люди зможуть залишитися людьми, а не перетворитися на тварин» [5]. Суголосним щодо провідного мотиву застороги від небажаних наслідків є роман Т. Антиповича «Хронос». Дослідниця Ю. Драгойлович, відмічаючи майстерність автора в моделюванні антиутопічної картини світу, вказує: «Його фантастична модифікація шляхом екстраполяції та гіперболізації існуючих технологічних, економічних і соціальних тенденцій, пов'язаних із тілесними практиками, спрямована на зображення небезпечних наслідків, пов'язаних із безвідповідальним експериментуванням над людством заради його «поліпшення» [4].

Важливо звернути увагу на жанрову специфіку творів. Більшість літературознавців визначають «Хронос» Т. Антиповича як антиутопію, але щодо «Сонячної машини» В. Винниченка такої однозначності немає. Це спричинено специфікою твору, що синтезує у собі риси утопії та антиутопії. Тому запропоновано визначати жанр «Сонячної машини»

В. Винниченка як «пантопію» (якщо утопія – місце, якого немає; антиутопія – місце, ідеологічно протилежне, то пантопія є все охопленням місць) [3]. Щодо специфічних особливостей цього твору дослідниця Н. Герман зазначає: «Пантопія В. Винниченка, на відміну від антиутопії, не позбавляє надій, а лише попереджає про жахливе і катастрофічне. <...> Пантопія, як і антиутопія, критикує шляхи досягнення досконалості, змальовані утопістами, однак вірить у можливість реалізації вірцевого світлого майбутнього, тому є проміжною ланкою між утопією й антиутопією» [3].

У центрі кожного із досліджуваних творів – винахід, який репрезентує новий етап розвитку темпоральних технологій, покликаний удосконалити людське існування. У пантопії В. Винниченка – це Сонячна машина, яку створив Рудольф Штор. Винахід «усуває зайвих посередників між людиною й сонцем у її годуванні» [2], перетворюючи будь-які рослини на «сонячний хліб» за допомогою енергії небесного світила. За висловом самого винахідника, «це джерело сили, радості, життя, щастя...» [2]. Рудольф Штор сповідував благородну мету: «визволення людини від теперішніх способів годування» [2]; «увільнити людину від залежності від їжі, <...> звести боротьбу за фізичне існування до найменшого мінімуму» [2]. Але саме це і стало основною причиною таких жахливих наслідків. Оскільки праця є рушієм еволюції, без неї людство зазнає регресу та примітивізується. Принцеса Еліза намагалася застерегти винахідника, наголошуючи на тому, що «машина внесе анархію в громадянство, зруйнує всі підвалини його, викличе страшенну, криваву боротьбу, знищить усі здобутки культури» [2]. В. Винниченко відстоює думку, що не завжди полегшення життя приносить користь, а абсолютне звільнення від праці «дасть демагогам, ледарям, нездарам точку опертя» [2], тобто виправдає паразитичний беззмістовний спосіб життя.

Сонячна машина, що була покликана створити ідеальний утопічний устрій, у якому всі рівні, де припинена боротьба за виживання, на практиці навпаки відкинула людей на ступінь еволюції назад, адже зник стимул досягати чогось та вдосконалюватися. Суспільство докотилося до критичної точки: «Рід людський перевертається в тупу тварину. Тьма, холод, негода панують над колишнім царем природи – людиною. Зруйновано, зметено все людське: державу, релігію, власність, громадянство, мистецтво, науку, працю – все, чим одрізнялася людина від худоби» [2]. Аналізуючи «провал» Сонячної машини, автор визначає таку основну помилку винахідників: «Вони вбили найцінніше в людства – активність. Сонячна машина вбила мікроб інтересу. Але де нема мікробів інтересу, боротьби, там нема ніякого життя, і всякі плани є тільки інерція теоретичних функцій мозків» [2]. Таким чином, В. Винниченко наголошує на важливості безперервного розвитку та праці, як у фізичному плані, так і в духовному, тобто постійної роботи над собою.

У центрі антиутопії Т. Антиповича «Хронос» – інноваційний девайс Хрономат, що здатен керувати біологічним часом, висмоктуючи його з живих організмів та повертаючи у будь-яке тіло. Професор Койфман, хоча і наголошував на гуманістичних принципах застосування хроноферезу (наприклад, лікування смертельних хвороб), своїм винаходом започаткував еру темпоральних технологій, коли «людство остаточно втратило моральну цноту, чи то пак залишки цієї цноти, а якщо чесно, то радше сам спогад про свою цноту, давно вже втрачену» [1, с. 7]. Хрономат, що мав допомагати людям, став причиною жахливих злочинів, експериментів над людьми, наркоманії, хабарництва, підпільної діяльності тощо. Винахід гіперболізував вади суспільства, виявивши найхимерніші його пороки та відкинувши духовність: «суто тілесне сприйняття часу посунуло людську культуру в бік остаточного виродження» [1, с. 47]. Трансгуманістичні ідеї зазнали краху через свою протипродність. Нахабна спроба обійти закони буття та «перевершити Бога» мала фатальні наслідки. Т. Антипович пояснює це тим, що «кожен людський винахід є порушенням універсальної рівноваги. Сама планетарна природа в цій ситуації опирається, вона змушена відповідати на виклик» [1, с. 155].

Таким чином, відбувається розвінчання утопічної ідеї, що за допомогою винаходу можливо досягти «порядкунок» для людства. Автор твердить, що немає коротких шляхів до досягнення ідеалу, а спроби «обдурити» природу ніколи не закінчаться успіхом: «метою часу

є смерть. Винаходом хрономата професор поставив біологічному часові міцну перепону на шляху до мети. І саме в цьому ракурсі справа його життя зіграла з ним дурний жарт» [1, с. 45].

В обох досліджуваних творах розвиток темпоральних технологій має згубні наслідки. Додатково це ілюструється метонімічними назвами винаходів: «Сонячний дракон із тисячею голів» (В. Винниченко) та «темпоральний демон», «нечисть» (Т. Антипович).

Показовими є опис державного ладу обох творів. Змодельована авторами антиутопічна картина світу ілюструє хаос, який виникає внаслідок застосування винаходу. Місце дії пантопії В. Винниченко описує так: «Сучасна Німеччина – це залізобетонний дім божевільних, моральнооголених, хижожорстоких і моторошно нещасних істот» [2]. Т. Антипович характеризує суспільний устрій вустами одного з персонажів: «Уся ця держава – один великий злочин» [1, с. 54]. Тобто винахідники лише погіршили стан своїх країн.

Отже, у романах «Сонячна машина» В. Винниченка і «Хронос» Т. Антиповича автори моделюють антиутопічну версію розвитку темпоральних технологій, що репрезентуються науковими винаходами. Спільними рисами поданих авторами картин суспільного устрою є викриття моральної неготовності людства до інноваційних наукових процесів. Бажання удосконалити життя протиприродним способом несе згубні наслідки та провокує лише деградацію. В. Винниченко та Т. Антипович розвінчують утопічні трансгуманістичні ідеї, наголошуючи на тому що покращити життя можливо лише шляхом невпинного саморозвитку та самовдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антипович Т. Хронос: фантаст. роман. – Київ, 2011. – 200 с.
2. Винниченко В. Сонячна машина. URL: <http://www.ukrplib.com.ua/books/printit.php?tid=419>. (дата звернення: 02.02.2018).
3. Герман Н. Роман-антиутопія у слов'янських літературах 1920-х років (твори Є. Замятіна, В. Винниченка, С. І. Віткевича). URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4778/Herman_roman_antyutopiia_u_slovianskykh.pdf?sequence=1. (дата звернення: 02.02.2018).
4. Драгойлович Ю. Тіло під художнім прицілом в антиутопії «Хронос» Тараса Антиповича. URL: <http://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/kultura.pdf> (дата звернення: 02.02.2018).
5. Ледняк Ю. Людина в художньому світі роману В. Винниченка «Сонячна машина». URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/molv_2014_12\(1\)_56.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/molv_2014_12(1)_56.pdf). (дата звернення: 02.02.2018).

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А. В. Демченко

УДК 070:342.7

Демидова О.С.

ВИСВІТЛЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ МЕДІА

У статті проаналізовано різновиди основних прав і свобод людини в сучасних засобах масової інформації, подано їх характеристику та особливості реалізації в медіа.

Ключові слова: права людини, свободи громадянина, цінності, дифамація, медіа.

The article analyzes the types of basic rights and freedom of people in dry mass media, describes their characteristics and peculiarities of their implementation in the media.

Key words: human rights, freedom of the citizen, values, defamation, media.

Останнім часом права людини набувають статусу конструктивних складників сучасної та «цивілізованої» державності, вони все більше стають частиною загальноновизнаного знання та колективного розуміння, що становить світовий образ правління. Дефініцією «права людини» дослідники охоплюють ті відносини, які визначають місце і роль людини, громадянина в суспільстві та державі, характер реалізації індивідом своїх можливостей та межі обмеження для них, що встановлені державою, а також способи захисту та забезпечення зазначених прав.

Актуальним є питання реалізації прав людини в сучасних засобах масової комунікації. Адже сьогодні медіа стали фактично четвертою владою в суспільстві та державі.

Науково-практичні аспекти створення системи прав і свобод людини, з урахуванням норм міжнародно-правових стандартів у медіа, досліджували О. Гончаренко, С. Мороз, А. Олійник, О. Петришин, Ж. Пустовіт, П. Рабінович, В. Речицький, Т. Слінько, Ю. Тодика, М. Хавронюк, О. Чуб та ін.

Поняття «право» має два основних значення – моральне і політичне. Моральні права походять із людської природи кожної особистості, формуючи і підтримуючи почуття її власної гідності. Це права, які виникають у людей у момент народження не лише як невід’ємні умови існування, необхідні для виживання, а як засіб і мета життя, незалежно від того, визнаються вони чи ні.

Головною рисою прав людини є гідність, що являє найважливішу людську цінність. Із моменту народження кожної людини її гідність є однаковою та рівною із гідністю усіх інших членів суспільства. Іншим аспектом, що містить в собі поняття прав людини, є права, що містяться в нормативних актах, створених на державному та на міжнародному рівні. Основою таких прав є згода тих, на кого вони поширюються, тобто згода суб’єктів права, тоді як основу першої групи становить природний фактор.

Під поняттям «права людини» як фундаментальної цінності правової демократичної державності дослідники розуміють правові можливості та надбання, які визнаються невід’ємними від особи, необхідними для її існування й гармонійного розвитку, мають бути загальними й рівними для кожного, повинні забезпечуватись і захищатись державою в обсязі міжнародних стандартів. Вони формуються з розвитком людської спільноти. Тенденцією їх становлення як правового інституту є поступове, але невпинне розширення можливостей за рахунок включення до їх складу нових. Вони є правовим надбанням, тому що процес їх становлення відбувається на протигагу авторитарним чи патерналістським запитам державної влади [6, с. 40].

Тому можемо стверджувати, що права людини – це її можливості діяти певним чином або утримуватися від певних вчинків для забезпечення свого повноцінного існування, свого розвитку, задоволення власних потреб. Це певним чином її внормована свобода; певні її потреби чи інтереси; вимоги про надання певних благ, адресовані суспільству, державі, законодавству; певна форма існування моралі тощо.

Сьогодні в Україні існує декілька каналів інформації про права людини. Телебачення є абсолютним лідером серед джерел інформації про права людини (3/4 опитаних). Інтернет-сайти є джерелом для менш ніж 1/3 опитаних. Менш за все українці дізнаються про права людини від громадських, релігійних організацій та державних органів. Серед найбільш впливових каналів інформації, які вплинули на уявлення про права людини, є засоби масової інформації, найближче оточення (сім’я, друзі), інтернет і соціальні мережі та навчальні заклади. Щодо формальної освіти, значна більшість опитаних вчителів (60%) вказали, що у середніх навчальних закладах права людини в рамках існуючих дисциплін викладаються задовільно і майже 20% поставили оцінку незадовільно або зовсім погано [2, с. 14].

У сучасних телемедіа та друкованих виданнях висвітлюють такі різновиди основних прав і свобод людини та громадянина:

1. особисті (громадянські) права і свободи – забезпечують відносно вільне та незалежне від суспільства і держави існування особи шляхом встановлення меж втручання у сферу особистого життя людини (до них відносять: право на життя, на повагу до

- гідності, свободу та особисту недоторканність, свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, свободу світогляду і віросповідання, свободу пересування тощо);
2. політичні – забезпечують можливість безпосереднього впливу громадянина на діяльність держави (право на участь в управлінні державними справами, на об'єднання у політичні партії та громадські організації, на проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій, виборчі права та інші);
 3. економічні – покликані забезпечувати ефективний економічний розвиток українського суспільства (право на власність, на зайняття підприємницькою діяльністю та інші);
 4. соціальні – забезпечують мінімальну можливість нормального фізичного існування людини у суспільстві (право на працю та пов'язані з нею інші трудові права, право на освіту, право на житло, на охорону здоров'я та інші);
 5. культурні – покликані задовольнити людині її духовні потреби (право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, право на захист авторських прав та інші);
 6. екологічні права – забезпечують надання кожній людині права на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище (право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, право на поширення такої інформації та інші) [1, с. 158–159].

Одним із прав людини, яке найтісніше пов'язане зі ЗМІ, дослідники вважають право на свободу переконань та їх вираження. Свобода вираження думки, як підтверджено у документах з прав людини, охоплює право на отримання або поширювання інформації, право на мовчання, право на формування власних думок, скажімо право на вибір власного одягу, головних уборів, музики, літератури і кіно; воно охоплює художнє вираження, політичну та комерційну мову, академічну свободу та право на свободу слова журналістів. Цей спектр дає чітко зрозуміти, наскільки важливим це право є для людей, що дозволяє досягти самореалізації та гідності, знайти сенс життя, сприяє розвитку індивідуальності. Ця свобода також має важливе значення для громад і спільнот, що мають на меті досягнення прогресу, впровадження рівності, демократії та самоврядування. Свобода вираження думки важлива сама по собі і є передумовою для здійснення цілого ряду інших прав і свобод.

Уряд завжди намагався здійснювати певний контроль над засобами масової інформації та / або над доступом до засобів масової інформації з метою впливу на маси, щоб отримати їх підтримку або зупинити опозицію від певних дій. Однак, в значній мірі контрольовані ЗМІ забирають у людей соціальну обізнаність, знання про глобальні події, достовірний аналіз, а також інформацію про стан економіки, політичні події та соціальні факти.

Державний контроль за ЗМІ може здійснюватися дуже цілеспрямовано, наприклад, шляхом сканування інтернет-трафіку або телефонних розмов з метою національної безпеки. В інших випадках, уряди намагаються повністю закрити доступ до конкретної інформації. Контроль над ЗМІ з боку урядів викликає занепокоєння в Європі. В 2011 році в Угорщині був прийнятий закон про ЗМІ, що уповноважував державний орган наглядати за всіма ЗМІ, включаючи приватних постачальників контенту, накладати штрафи і припиняти діяльність або закривати ЗМІ на підставі певних нечітко визначених принципів.

У ряді інших європейських країн дифамація досі є підставою для притягнення до кримінальної відповідальності. Журналістів можуть посадити до в'язниці, якщо вони опублікують або говорять про факти або думки, які можуть будь-кого образити. У своїх рішеннях, пов'язаних зі справами про дифамацію, Європейський суд з прав людини неодноразово заявляв, що «...винесення вироку про тюремне ув'язнення представників преси суперечить правам на свободу слова журналістів... у якості винятку виступають випадки, в

яких спостерігається порушення основоположних прав людини, наприклад, у випадках ненависті, вираженої агресії або закликів до насильства ...» [4, с. 2].

За результатами дослідження «Що українці знають і думають про права людини?» Центру інформації про права людини, українці високо цінують особисті права, однак плутаються в поняттях. Тому журналістам треба брати на себе роль «перекладачів» зі складної мови законів на зрозумілу для звичайних людей мову, – вважає журналістка та літературознавиця Ірина Славінська. «Звичайно, це можна перетворити на шоу, але сьогодні в медіа хто пропонує таку просту розкіш звичайної розмови, яка ведеться спокійним тоном, без криків, без емоцій, коли ти просто кажеш «стоп і давайте розберемося» і пропонуєш тих найкращих, хто може тобі допомогти розібратися», – каже вона. І додає, що саме з цієї причини у їхньому медіа не коментують блогери чи депутати, а лише добре обізнані люди» [2, с. 18].

Таким чином, можемо зробити висновок, що основні цінності, які є найбільш важливими для прав людини, на думку журналістів, – це свобода, гідність, справедливість, рівність та безпека. Менш важливими є матеріальна забезпеченість, порядок, патріотизм та мораль. Матеріальні блага посідають далеко не перше місце в переліку найбільш важливих для журналістів прав, де пріоритет віддається праву на життя, справедливий суд, свободу думки, совісті й релігії, праву на свободу та особисту недоторканість, а також забороні катування і жорстокого поводження.

Подальшу перспективу дослідження вбачаємо у вивченні сприйняття, уявлень та розуміння прав та свобод людини за допомогою медіа, а також в аналізі стратегій і тактик проведення правопросвітницьких кампаній у сфері прав людини сучасними засобами масової комунікації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барабаш Ю.Г. Конституційне право України: посіб. для підготовки до іспитів / Ю.Г. Барабаш, Л.К. Байрачна, І.І. Дахова та ін.; за заг. ред. Ю.Г. Барабаша. – 2-ге вид., переробл. та доповн. – Х.: Право, 2014. – 328 с.
2. Бекешкіна І.Е. Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження / [І. Бекешкіна, Т. Печончик, В. Яворський та ін.]; за заг. ред. Т. Печончик. – Київ, 2017. – 308 с.
3. Петришин О.В. Права людини як фундаментальна цінність правової демократичної державності / О.В. Петришин // Актуальні проблеми формування правової держави в Україні: матеріали наук.-практ. конф. – 2000. – Ч. 1. – С. 39–42.
4. Справа Cumpăna і Мазар проти Румунії, скарга №. 33348/96, постанова, Страсбург, 2004 // Режим доступу: [www.5rb.com/docs/Cumpana%20and%20Mazare-v-Romania%20ECHR %202017%20Dec%202004.pdf](http://www.5rb.com/docs/Cumpana%20and%20Mazare-v-Romania%20ECHR%202017%20Dec%202004.pdf)
5. Фокіна М.О. Права і свободи людини як об'єкт конституційно-правового регулювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / М.О. Фокіна; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2016. – 20 с.
6. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: [навч. посіб.] / О.О. Шевченко. – К., 2003. – 307 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В.В. Різун

МІФОЛОГЕМА ДОЛІ У ДРАМІ НЕДИ НЕЖДАНОЇ «УГОДА З АНГЕЛОМ»

У статті на матеріалі драми Неди Нежданої «Угода з ангелом» досліджується рецепція міфологеми долі, простежується взаємодія драми та міфу, використання авторкою несумісних жанрових форм.

Ключові слова: міфологема долі, фарс-фантасмагорія, ретардація, гра у грі.

In the article on the material of the drama Neda Nezhdana «Deal with the angel» which examines the reception of myths of fate, can be traced to the interaction of drama and myth, the author's use of incompatible genre forms

Key words: mythologeme "fate", a farce, a phantasmagoria, retardation, the game is in the game.

Міфологема долі посідає значне місце в глибинних пластах свідомості українського народу. Доля, за уявленнями українців припускає зумовленість невідворотності подій, приреченість людини, на цьому ґрунтується ментальна свідомість. Феномен долі українці асоціюють із птахом. У багатьох народів є легенди, в яких птахи постають віщунами, провісниками майбутнього. Птахи означають зв'язок землі та неба [5, с. 9], їх вважають посередниками між світом людей та світом богів. Вважається, що птахи символізують дух і душу. Все це свідчить про відношення символу «птах» до божественного взагалі і до міфологеми долі зокрема.

Феномен долі завжди був у центрі уваги духовної культури та має дуже давнє коріння, що сягає архаїчних часів. Однак, з початком християнства доля як філософська проблема була витіснена поняттями Бог, Провидіння.

Західноєвропейська екзистенційна філософія, яка визнає людину самотньою, покинутою в цьому світі, але разом з тим говорить про її прагнення до єднання з усім живим водночас демонструє зневагу до долі. Спроба подолання долі за Ж.-П. Сартром є абсурдом.

Мета нашої статті полягає в дослідженні міфологеми долі в драмі Неди Нежданої «Угода з ангелом».

Драматург Неда Неждана, наша сучасниця, вважається однією з найуспішніших авторів та відома не лише в Україні, але й за її межами. Її твори перекладені російською, англійською, французькою мовами. Драми письменниці різнопланові за жанрами та проблематикою. У своїх творах авторка порушує багато вічних питань, які розв'язує досить оригінально та нетрадиційно, використовуючи виразні художні деталі та образи.

Творчість Неди Нежданої досліджувало чимало вчених, зокрема Олена Бондарева «Міф і драма у новітньому літературному контексті: поновлення структурного зв'язку через жанрове моделювання», Тетяна Вірченко «Художній конфлікт в українській драматургії 1990–2010-х років: Дискурс, еволюція, типологія», Юлія Скибицька «Драматичний доробок Неди Нежданої у контексті метамодернізму» та інші. Попри значний інтерес до творчості Неди Нежданої, актуальним питанням залишається проблема міфологеми долі в драматургії письменниці.

На думку дослідниці Олени Бондаревої, в контексті аналізу сучасної драматургії доцільним є стає визначення «процесуальної взаємодії» міфу і драми «на рівні міфологічних наративів, статусних опозицій, сюжетних матриць, комунікативних стратегій і символічних форм» [1, с. 52], адже постмодерна драма відмовляється від традиційної дії чи розгортання сюжету, при якому наявність однієї ситуації обумовлює реалізацію іншої.

«Угода з ангелом» – драма, написана в жанрі фарсу-фантасмагорії, завдяки такому авторському підходу комедійність у п'єсі поєднується із філософськими розмірковуваннями

про сенс життя. Щоб розширити межі сприйняття та втілення ідей, авторка активно синтезує здавалося б несумісні жанри та жанрові форми. Фарс базується на побутових ситуаціях реального або анекдотичного характеру. У фарсі нема індивідуалізованих образів, натомість є персонажі-маски. У драмі «Угода з ангелом» Неда Неждана зображує швидко зміну ситуації, її герої сперечаються, що теж є ознакою фарсу. Завдяки зверненню до жанру фантазмагорії, письменниця демонструє абсурдність світу, в якому живуть герої та вводить образ ангела.

«Угода з ангелом» – п'єса, в якій порушено питання долі людини, її місце в цьому житті. Вона має досить складну форму. Ситуація щоразу повторюється у новій версії, де людина має можливість повернутися в минуле і змінити долю. Але не може її змінити доти, доки не зрозуміє свого призначення, своєї ролі. Прийом ретардації (циклічного повторення подій) дає можливість цікаво, нестандартно втілити авторський задум.

Головний герой драми – Ден, кілька разів поспіль намагається змінити ситуацію, щоб не втратити кохану жінку, проте щоразу заплутується у власній брехні та провокує зовсім небажаний розвиток подій. Маленька брехня призводить до великої неправди, а нещирість у стосунках руйнує найсильніші почуття. Потрапляючи у ту саму ситуацію, на рівні вербальної комунікації, герої повторюють ті самі фрази, що і минулого разу: «ЛЮБОВ. О, ти вже вдома? Чудово! А Ліка ще в офісі, працює як бджілка. Не те що деякі» [4, с. 11].

Також Неда Неждана послуговується і прийомом гри: персонажі свідомо чи несвідомо стають учасниками чиеїсь гри, змушені при цьому чи прийняти встановлені правила, чи змінити їх на власні. Так, Ден грає за правилами дівчини-ангела аби спробувати змінити ситуацію: «ДІВЧИНА. Є така теорія... Якщо коротко, я не можу зробити щось за тебе, але я можу повернути тебе в часі і дати можливість діяти інакше. / ДЕН. Як повернути? У тебе є машина часу? Може, ще літаюча тарілка? Як ти це зробиш? / ДІВЧИНА. Я не можу тобі цього пояснити. Або ти мені довіряєш і йдеш за мною. Або ні.» [4, с. 11].

Все життя Дена – гра. Він змушений одягати маски у різних епізодах, вести подвійний спосіб життя: підпільного артиста-клоуна і нібито страхового агента: «Мабуть, усе почалося з жарту. Я артист, клоун. Іноді люблю грати з людьми – мені нудно у звичайному житті, розумієш? Коли познайомився з Лікою, я жартома представився страховим агентом. ... А потім зрозумів – їй імпонує ця роль. Вона юристка, працює в банку, все солідно, надійно. Така собі ділова леді. І раптом блазень. Шанси – нульові» [4, с. 11].

На думку Юлії Скибицької, поетика драматичних творів Неди Нежданої засвідчує відхід авторки від постмодерністських настанов. Так, членування п'єси є загалом традиційним: текст драми ділиться на дії, сцени, картини, часто наявні пролог і епілог [5, с. 5]. Однак у драму «Угода з ангелом» авторка вводить інтермедії, що виникають як фарсова вставка діалогів Дена та Дівчини-ангела. Угода головного героя з ангелом не допомагає уникнути власної долі, аж поки Ден не наважується розповісти правду про себе. Таке підкорення власній долі нагадує сюжети античної трагедії, де всі піддаються волі невидимої сили.

Головний герой намагається віднайти свій справжній шлях. Порятунком людини від абсурдності життя, тотальної самотності і навіть страху смерті Деніс вбачає у сміхові (блазнюванні): «Такий загадковий цей світ брехні. Та саме в оманливому світі можна вирушити в мандри на пошуки істини. Сьогодні я, здається, теж відкрив одну істину. Знаєте, що насправді рятує нас від абсурду життя, від тотальної самотності і навіть від страху смерті? Це сміх. Так, сміх, панове. І я гордий тим, що обрав шлях блазня. Анжеліко і ти, мій маленький ангел... Я більше не буду грати нав'язані ролі. Я кличу вас у свій світ, мандрівний світ блазня. Правда, віднині я безробітний, бо мого шефа арештували, але я неодмінно щось придумаю... Скажи, ти підеш зі мною?» [4, с. 28].

Тож, доля пов'язана з розумінням свободи вибору та відповідальності, з одного боку, і фаталізмом та відчуттям зумовленості, з іншого.

Над правильним вибором герой роздумував при кожній зустрічі з Дівчиною-ангелом. Угода між героями проходила в одному і тому ж місці – на мосту, що виступає способом

зв'язку між точками сакрального простору. Міст – ніби імпрровізація ще невідомого, не гарантованого шляху. Ден знаходиться на роздоріжжі, він не знає свого подальшого шляху. Саме Дівчина-ангел допомагає, підштовхує головного героя до дій. Вона теж виконує свою місію задля того, щоб знайти своє місце, тому виступає посередником, центральною позицією між Небом і Землею.

Після правильного вибору Дениса – залишатися собою, бути чесним з близькими, Дівчина-ангел перетворюється у птаха, символізуючи відродження, переродження душі героя. В епілозі, на місці зустрічей з ангелом, Ден знаходить лише пір'їнку: «Ніч. Ден приходить на міст і чекає на дівчину-Ангела. Її немає. Він знаходить пір'їнку. / ДЕН (на публіку). А коли ангели втрачають пір'я, їм боляче чи ні? Хто-небудь знає? Ні? (Пауза). І що такого вигадати, щоб побачити тебе знову? Втрапити в халепу? Я спробую...»

Проблема вибору в житті людини є глобальною і має екзистенційний характер. Доля як міфологемне утворення виконує функцію захисту від екзистенціальних тривог: невизначеності, втрати життєвого сенсу, невідворотності, смерті, самотності. Головний герой драми «Угода з ангелом» знаходить свій шлях, істину, попри абсурдність життя. Ден зумів зняти маски та відкинути нав'язані ролі.

Своєю оригінальною драмою Неда Неждана повертає віру у велич особистості, адже тільки людина повинна брати на себе відповідальність за власну долю. Шлях вибору – це шлях боротьби, вольових рішень та вчинків. Людина залежить від долі, але існує й протилежне – залежність долі від людини, її свідомо-активного або підсвідомо-пасивного вибору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондарева О.Є. Міф і драма у новітньому літературному контексті: поновлення структурного зв'язку через жанрове моделювання. Монографія. Київ: "Четверта хвиля", 2006. – 512 с.
2. Голіченко Т.С. Слов'янська міфологія та антична культура. НАН України; Інститут філософії. – Київ: Наукова думка, 1994. – 92 с.
3. Мафтин Н.В. У пошуках новітньої Мельпомени: «міфопоетичний маньєризм» сучасної української драматургії. Слово і час. 2007. № 2. – С. 84–88.
4. Скибицька Ю.В. Драматичний доробок Неда Нежданої у контексті метамодернізму. Синопис: текст, контекст, медіа. 2017. № 2 (18). – С. 1-9.
5. Скуловатова О.В. Міфологеми як чинник формування традиційної картини світу людини: автореф. дис ... канд. психол. наук. – Київ, 2009. – 16 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Т.В. Бахтіарова

УДК 82.312.4:821.161.2'06

Дубовик І. А.

РЕТРОДЕТЕКТИВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Статтю присвячено вивченню особливостей одного з різновидів детективного жанру – ретророману. Увагу зосереджено на розвитку та становленні ретророману у сучасній літературі.

Ключові слова: детектив, концепція, реконструкція, ретророман.

The article is devoted to the study of features one with variety detective genre – retro romance, specific write this is work Ukrainian writers. Attention is focused on the development and establishment of the retro-vocabulary in the present stage of literature.

Key words: detective, concept, reconstruction, retro romance.

У наш час найактивніше розвивається такий жанр, як детектив. Детектив – це літературний твір, у якому письменник інтригує читача таємницею, яка, як правило, пов'язана з певним злочином.

Першим, хто акцентував увагу на жанрові детективу та дав широке тлумачення цьому поняттю, був Г. К. Честертон, розпаливши дискусію, яка точиться й нині [5, с. 301].

Як зазначає С. Філоненко, «жанр детективу досить чутливий до новітніх тенденцій, як соціального, так і політичного плану. Детектив перебуває у постійному русі, розвивається під дією зовнішніх чинників, різноманіття його різновидів пояснюється легкістю поєднання з іншими жанрами, що дає змогу авторам виходити за межі класичних взірців» [4, с. 180].

Поява детективного жанру датується першою половиною XIX століття, а саме 1841 рік – поява першої детективної розповіді «Вбивство на вулиці Морг» Едгара По.

У цей період (з 40-х років XIX століття і до 30-х років XX століття) були закладені перші риси детективного жанру, які й досі модифікуються та змінюються, тому єдиної класифікації цього жанру досі не існує. У 1926 році американський письменник У. Х. Райт, який творив під псевдонімом Ван Дейн, сформулював власне бачення «хорошого детектива»: чітка фабула, як у класичній моделі, без психологізму, мінімум сцен насильства, подання історії в одному настрої або ключі. Саме за такою схемою створювався класичний детектив десятки років.

Але згодом письменники почали відходити від правил творення детективу, навіть у текстах класиків ми можемо зустріти відхилення.

Поступово схема класичного детективу «злочин – розслідування – розгадка» почала доповнюватися, змінюватися, щоб зацікавити читача.

Нині термін «детектив» поєднує різноманітні види літературних творів. Адже сучасні письменники намагаються передусім вразити читача, зацікавити з першого рядка тексту, тому вдаються до різноманітних експериментів, що викликає у дослідників безліч суперечок щодо класифікації видів тих чи інших текстів. В. Руднев виділяє такі види детективів: класичний, психологічний, історичний, іронічний, фантастичний та політичний [3].

Ще одну класифікацію детективного жанру запропонувала М. Можейко, урахувавши літературно-історичні категорії Ф. Джеймісона «реалізм–модернізм–постмодернізм», згідно з якими фази еволюції детективу як жанру поділяються на:

- детективна класика (до середини XX ст.);
- детективний модернізм (1950 – 1970 рр.);
- детективний постмодернізм (починаючи з середини 1970-х рр.).

У жанрі детективу досить вагомим елементом є гра розуму, що становить цікавість як для автора, так і для читача. Ця особливість була головною в інтелектуальному, або логічному, детективі, з яких починалося формування детективного жанру, які створили Е.А. По, А. Конан-Дойль та Агата Крісті [2, с. 221].

Останнім часом великої популярності набуває ретродетектив, який виник на межі елітарної та масової літератури. У західному літературознавстві за ретродетективом закріпилася назва «історичний детектив» [1].

Ретродетектив – різновид детективу, що розкриває невідомі факти минулого та історичні таємниці, репрезентує вигаданих героїв, які діють в обставинах описуваного історичного часу. В основу «ретро» покладено переосмислення минулого, яке показано сучасними письменниками для того, щоб масовий читач міг легко сприймати поданий твір.

Визначальні риси, притаманні ретродетективам, – це увага до опису історичного інтер'єру, звичаїв і побуту минулого часу, не останню роль відіграє присутність відомих історичних фігур. Однак детективна інтрига переважає над історичними елементами. Тому на перший план виступає швидкий розвиток сюжету, а життєві колізії відбуваються відповідно до вимог масової літератури.

Занурюючись в історію українського літературознавства, можемо зазначити, що жанр детективу у вітчизняному красному письменстві формувався досить тривалий період. Кримінальна історія не вкладалася в ідеологію колишнього соцреалізму. Людей намагалися

зомбувати – в ідеальному суспільстві немає місця злочинам. Це головні причини, що наклали відбиток на особливості українського детективного жанру.

Поступово детективні історії на теренах українського письменства розвивалися як художньо-документальна проза, або невигадана, тобто створена на реальних подіях.

Тематично сучасні українські ретродетективи описують два періоди: радянські часи або ж початок ХХ століття, коли частина українських земель входили до складу Російської та Австро-Угорської імперій. Це дає багатий матеріал для розкриття соціальних, політичних, національних та інших питань.

Серед українських письменників ретроромани пишуть Ю. Винничук, В. Івченко, В. Кожелянко, Б. Коломійчук, Є. Кононенко, І. Лобусова. Досить активно у жанрі ретророману працюють Валерій і Наталія Лапікур. Вони створили серію детективів «Інспектор і кава», назвавши збірку як «Київський детектив у стилі «ретро», що вказує на різновид детективної прози – історичного або ретродетективу.

Також серію ретророманів в українській літературі створює А. Кокотюха, який працює над «львівським циклом». Його «септологія» включає такі твори: «Адвокат із Личаківської», «Привид із Валової», «Автомобіль з Пекарської», «Різник із Городоцької», «Коханка з площі Ринок», «Втікач із бригідок» та «Офіцер із Стрийського парку».

Назва кожної книги вказує на певне історичне місце Львова, де саме відбулася основна подія книги, події розвиваються поступово, якщо у першій книзі «Адвокат із Личаківської» події датуються 1908 роком, то остання – «Офіцер із Стрийського парку» – 1918 р. Як зазначає сам автор, цей період цікавий тим, що відбувалися соціально-політичні зміни, світова війна, розпад величких імперій.

Саме зацікавлення історичним минулим спонукало більшість письменників писати про Західну Україну, яка на той час перебувала під владою Австро-Угорщини, а Львів як старовинна столиця країни манить давниноюю та своїми таємницями.

Отже, жанр детективу постійно поповнюється чималою кількістю різновидів, які й надалі не припиняють еволюціонувати та змішуватися з іншими жанрами, тому ретророман як один з різновидів детективного жанру став досить популярним серед українських письменників.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Валуєва Н. Ретро–детектив як внутрішньожанровий різновид детективу URL: http://nauka.hnpu.edu.ua/sites/default/files/fahovi%20vudannia/2010/Literaturoznavstvo_na_ukovi_zapusku_60_1/20.html (дата звернення: 05.02.2018).
2. Гессе Г. Пять эссе о книгах и читателях. Иностранная литература. 2004. – № 10. – С. 210-231.
3. Руднев В. Словарь культуры ХХ века. – Москва, 1997. – 384 с.
4. Філоненко С. «Львівський» цикл ретродетективів Андрія Кокотюхи як авторський проект. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: філологія. Бердянськ, 2015. – Вип. 7. – С. 180–186.
5. Честертон Г. К. Как пишется детективный рассказ Писатель в газете. Художественная публицистика. Москва, 1984. – С. 301–306.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А. В. Демченко

СПЕЦИФІКА ОНІРИЧНОГО ПРОСТОРУ В ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СТУСА

Статтю присвячено вивченню художньої репрезентації оніричного простору в ліриці Василя Стуса. Проаналізовано оніричні образи та мотиви, досліджено функції та мету їх використання у поезії митця.

Ключові слова: оніричний простір, сон, сновидіння, візія.

The article is devoted to the study of the artistic representation of onyx space in Vasyl Stus's lyrics. The onyx images and motives are analyzed, the functions and purpose of their use in the poetry of the artist are investigated.

Key words: onyx space, dream, vision.

Оніричний простір – сфера несвідомого, ірраціонального. На думку З. Фрейда, «в усіх сновидіннях відіграють найбільш помітну роль дві психічні сили (течії, системи), з яких одна утворює бажання, що проявляється в сновидіннях, тоді як інша виконує функції цензури і, завдяки цій цензурі, сприяє викривленню цього бажання» [3, с. 153-154].

К. Г. Юнг інтерпретував сновидіння як вираження мудрості нашої підсвідомості. Основною ознакою юнгіанського розуміння снів є віра в їхнє трансцендентне походження. На його думку, сни є засобом, за допомогою якого Бог спілкується з людиною, вони за межами кожного окремого «Я» [4].

В українській літературі оніризм зустрічається доволі часто, він набирає найрізноманітніших форм. Зокрема у творах шістдесятників оніричний простір виступає як паралель реальності, де за допомогою образів та символів автори доносили до читача власні думки та погляди.

Лірику В. Стуса різноаспектно вивчали літературознавці Г. Віват (досліджувала художні особливості та провідні мотиви поетичної творчості письменника), М. Коцюбинська (розглядала творчість митця у контексті сьогоденної культурної ситуації), С. Саковець (вивчала міфопоетику творчості В. Стуса, зокрема і міфопоетичну організацію оніропростору в ліриці автора) та інші.

Мета статті – дослідити оніричний простір як специфічний стан свідомості ліричного героя у поезії Василя Стуса.

Художній сон, галюцинація є формою втілення авторського задуму, є виявами письменницької інтенції. Поезія В. Стуса глибоко екзистенційна, на перше місце висуваються категорії абсурдності буття, страху, відчаю, самотності, страждання, смерті, що передбачає використання оніричних образів. Оскільки поет був на чужині у засланні, то рідна земля, друзі і родина могли йому тільки снитися або уявлятися:

На колимським морозі калина
зацвітає рудими слізьми.
Неосяжна осонцена днина,
і собором дзвінким Україна
написалась на мурах тюрми [2].

Виникає протиставлення «дзвінкої» України безлюдним колимським снігам. Ліричний герой вірить у майбутнє Батьківщини.

У віршах митця через форми сновидінь, снів, марень зображено різні стани внутрішнього світу ліричного героя, серед них – інтуїтивні передчуття, спогади, аналіз минулого та думки про майбутнє тощо.

У поезії «О землі втрачена, явися» В. Стус звертається до рідної землі, далекої і втраченої:

О землі втрачена, явися –
бодай у зболеному сні!

І лазурово простелися
і душу порятуї мені [1, с. 280].

У «зболеному серці» ліричного героя сіє рідна земля, допомагаючи йому витримати тяжкі табірні випробування. Світлі спогади про дитинство та юність складають основну частину твору, окреслюють чарівний світ природи та буття ліричного героя.

Досить часто у ліриці письменника зустрічається образ Дніпра у спогадах, мареннях. Наприклад, у вірші «Не знаю – спав чи думав, чи ввижала» річка постає з тьмяною водою, проте навколо все гомонить, радіє, адже там Батьківщина і не може бути по-іншому. Сум за рідною землею простежується у рядках:

і давні спогади – ще тільки-тільки теплі –
неслись водою тьмяного Дніпра,
і все сміялось, прагло, гомоніло
і наближалось, мінячи подоб,
немов минуле мною струменіло
і холодило мій гарячий лоб [1, с. 133].

У віршах В. Стуса спостерігаємо співвідношення оніричного та реального. Оніричне виступає як внутрішнє, індивідуально-особисте, розмите, а реальне – як суспільне, дійсне. Ліричний герой прагне зануритися в оніричне, щоб втекти від реальності, він шукає в ньому наснаги та сил для подальшої боротьби:

Лише в нічному сні є питомий
знак, що там десь є син і там є ти,
моя голубко вижурена, люба,
ти за межею, за ріллею, там,
куди, аби я волю дав чуттям,
на ліктях зміг би доповзти [1, с. 98].

Сон як втечу, ізоляцію від навколишньої дійсності змальовано і у вірші «Від неба – тільки стягнутий гузир»:

Спи, спи і спи. І не колошкай дух
дрібного кедрача. Він знає жити,
щонайкоротші миті щастя ловити,
щоб перебути пору завірюх [1, с. 290].

У поезії «Їм для конання мало і століть» В. Стус інтуїтивно передчуває, що залишиться назавжди на чужій землі, тільки спогади будуть пов'язувати його з Україною:

Оце твій шлях – без краю і кінця,
знакований змаяченим видінням.
Там душу грій од власного горіння.
Як лунко розриваються серця! [1, с. 172].

Тому у вірші «Верни до мене, пам'яте моя!» ліричний герой благає пам'ять повернутися, змилюватися над ним, бо він живе єдиними спогадами про рідний край:

Пам'яте, верни
із чебреця, із липня жаротою.
Хай яблука осіннього достою
в мої червонобокi виснуть сни.
Нехай Дніпра уроча течія
бодай у сні, у маячні струмує [1, с. 188].

Чебрець, Дніпро, яблуня – оніричні образи, які символізують Україну.

Таким чином, оніричний простір поезії В. Стуса охоплює реальне минуле (у формі спогадів), можливе майбутнє (пророчі сни, візії), трансформоване теперішнє – альтернативний часопростір як бажаний заміник реального (найчастіше постає у формі снів). У поезії В. Стуса переважають образ рідної землі з національними символами (калина, дуб, Дніпро тощо), образ українського народу, дружини і сина. Сновидіння та спогади

стають єдиноможливим засобом втечі від реальної дійсності, розімкнення простору «чотири на чотири» в необмежений.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стус В. Вибрані твори. Донецьк, 2008. – 352 с.
2. Стус В. Твори: у 4 т., 6 кн. (з додатковими 2 т. і 3 кн.). Львів, 1994–1999. URL: <http://www.stus.kiev.ua/index.htm> (дата звернення: 19.02.2018).
3. Фрейд З. Толкование снов. Москва, 1997. – 446 с.
4. Юнг К. Г. Алхимия снов. Четыре архетипа. С.-Пб, 1997. – 351 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А. В. Демченко

УДК 007: 659.3

Ковтун Г.С.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОГО МОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті здійснено огляд основних юридичних документів вітчизняного та міжнародного законодавства, що регулюють процес розвитку суспільного мовлення в Україні. Акцентовано увагу на питанні фінансування суспільного мовлення в Україні та інших країнах.

Ключові слова: суспільне телерадіомовлення, громадське мовлення, європейський досвід, джерела фінансування.

The article reviews the main legal documents of domestic and international legislation governing the development of public service broadcasting in Ukraine. The focus is on financing public broadcasting in Ukraine and other countries.

Key words: public broadcasting, public broadcasting, European experience, sources of financing.

Суспільно-політичні зміни в державі, перемога українського народу у виборюванні свободи й обрання нової української влади поставили перед усіма нами завдання закріпити здобутки демократії і свободи слова. Одним із таких кроків є створення суспільного або громадського телебачення та радіомовлення України. Світова практика має кілька прикладів форм реалізації ідеї суспільного телемовлення. У кожній країні таке мовлення несе на собі відбиток особливостей соціального, культурного та економічного життя країни і, таким чином, являє собою унікальне явище.

Історію та перспективи суспільного телебачення досліджували такі відомі вітчизняні та зарубіжні журналістикознавці, як М. Басенко [1], С. Беглов [2], В. Різун [8], Т. Чепурняк [9] А. Яковець [10] та інші.

Мета статті – здійснити огляд основних вітчизняних та міжнародних нормативно-правових документів, що регулюють реалізацію суспільного телерадіомовлення в Україні.

Дискусію щодо створення моделі суспільного телерадіомовлення в Україні було розпочато членами Коаліції громадських організацій «Суспільне мовлення». До цієї коаліції увійшли: Незалежна асоціація телерадіомовників України, Громадська рада з питань свободи слова та інформації, Громадська організація «Телекритика», Інститут політики, Академія української преси, Київська незалежна медіапрофспілка [10, с. 132].

Реформування державного мовлення на суспільне в Україні було однією з топ-тем порядку денного медійної спільноти у 2014 р. через ухвалення Закону України «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України» [5].

Зауважимо, що в Україні ще у 1997 р. було прийнято Закон України «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України» [4], однак він так і не був реалізований, не зважаючи на те, що 17 років залишався чинним.

Після подій листопада 2013 р. – лютого 2014 р. тема суспільного мовлення знову актуалізувалася. Завдяки активній кампанії громадських організацій і журналістів та Реанімаційного пакету реформ 17 квітня 2014 р. закон було ухвалено. Утім, ухвалення закону створило законодавчу підставу для проведення реформи, але сама реформа залежить як від злагодженої дії всіх залучених сторін, так і суспільному контролю над ходом реформ, у необхідності забезпечити обрання Наглядової ради.

Відповідно до стандартів Ради Європи [3], контроль за діяльністю організацій суспільного мовлення здійснює колегіальний наглядовий орган, до якого входять представники різних організацій та сил. Члени наглядового органу мають діяти лише в інтересах організацій суспільного мовлення.

Чинний закон визначає, що Наглядова рада НСТУ (Національна суспільна телерадіокомпанія України) складається з 14 членів, які обираються конференціями всеукраїнських громадських організацій і кількістю членів обраних фракціями і групами ВРУ (по одному від кожної фракції і групи). Наглядова рада має визначати основні напрями діяльності НСТУ, затверджувати редакційний статут; обирає голову та членів правління, затверджує положення про ревізійну комісію НСТУ, затверджує щорічний звіт про діяльність НСТУ тощо [5].

Суспільне (або громадське) мовлення має бути громадським за змістовним наповненням, але державним за формою. Оптимальним вважається фінансування із держбюджету, але не виключаються також інші джерела фінансування включно із абонплатою та доходами від реклами.

Згідно з європейськими вимогами пряма реклама на каналах суспільного телебачення та радіо повинна мати обмежений характер, тому творці подібного проекту передбачають її вилучення. Ця норма має набрати чинності через три роки після початку функціонування суспільного телебачення України. І лише після того, як суспільне телебачення за популярністю не поступатиметься сильним приватним каналам, будуть упроваджені обмеження на розміщення прямої реклами. Як аргумент висловлюється побоювання, що суспільне мовлення фінансуватимуть приватні канали.

У більшості країн фінансування суспільного телерадіомовлення відбувається за рахунок абонентної плати «(в Німеччині, Великій Британії, Данії, Нідерландах, Норвегії, Бельгії, Швеції, Швейцарії, Туреччині, Чехії, Японії вона становить від 59 до 100 % прибутків компаній суспільного мовлення). Винятками є Іспанія, Португалія, Канада, Нова Зеландія, Австралія, ПАР, де основними джерелами прибутків є пряма державна підтримка і реклама. У Польщі та Франції, окрім абонентної плати, кошти у значній кількості надходять також від держави, реклами та продажу власного продукту. 45 % отримують громадські мовники в Австрії від ліцензійних зборів. Є ліцензійні збори у Німеччині, Бельгії, Ірландії, Нідерландах. В Ірландії 15 % прибутків громадський мовник отримує від ліцензійних зборів від кабельних операторів, а 50 % надходить від реклами» [10, с. 150].

Чинний закон визначає, що держава забезпечує належне фінансування суспільного мовника шляхом закладення в державному бюджеті окремої стрічки в обсязі не меншому 0,2 відсотка видатків загального фонду Державного бюджету України за попередній рік [5]. Разом з тим Національна суспільна телерадіокомпанія може отримувати дохід від продажу власної теле- і радіопродукції, плати за користування авторськими та суміжними правами; державного і місцевих бюджетів; добровільних і благодійних внесків, пожертвувань фізичних і юридичних осіб, крім анонімних; інших надходжень. Одним з потенційних джерел фінансування може стати абонплата.

У європейському міжнародному законодавстві основою для розвитку суспільного телерадіомовлення є ст. 10 Європейської конвенції прав людини, яка регламентує питання

свободи преси і доступу до інформації. Ст. 10 обмежує гарантії свободи самовияву свободою від «втручання державної влади» [7, с. 239-240].

Подальший розвиток ці ідеї отримали при розробці Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. У Загальному коментарі Комітету з прав людини до ст. 19 Пакту сказано, що «у зв'язку з розвитком сучасних засобів масової інформації необхідно вжити ефективні заходи для запобігання контролю над пресою, котрий міг би втручатися у здійснення права на свободу самовираження таким чином, який не передбачений у параграфі 3 статті 19» [6]. Зазначимо, що п. 3 ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права передбачає лише два випадки обмежень: для поваги прав чи репутації інших осіб; для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення [6].

На початку 2004 р. спеціальну рекомендацію за № 1641 з проблем суспільного мовлення прийняла Парламентська асамблея Ради Європи [10, с. 137]. Асамблея визнала, що «Суспільне мовлення є життєво необхідним елементом демократії в Європі, але йому загрожують політичні та економічні інтереси, підвищена конкуренція з боку комерційних засобів масової інформації, концентрація у сфері медіа та фінансові складнощі».

Велика увага приділена питанням суспільного мовлення в рекомендації № R (99) 1 Комітету міністрів держав – членів Ради Європи. Вона містить заклик до держав-учасниць підтримувати і розвивати суспільне мовлення, визначити шляхи його надійного функціонування [10, с. 137].

Спеціальну кампанію за суспільне мовлення проводить Міжнародна федерація журналістів. Вона вважає важливими такі аспекти: служіння суспільству і якість, демократія та незалежність, умови праці та права співробітників, підвищення професійної солідарності та зв'язок із громадянським суспільством, ефективне втручання у діяльність Всесвітнього банку, ЮНЕСКО, ЄС, регіональних груп (запобігання процесам тотальної приватизації мовлення) [10, с. 137].

Отже, у результаті проведеного дослідження можемо стверджувати, що в Україні сформовано досить потужну нормативно-правову базу для успішної реалізації державного проекту суспільного мовлення. Основний закон «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України», що грамотно сформульований, і міжнародні документи юридично забезпечують процес розбудови суспільного телерадіомовлення в нашій країні, яке має бути повністю незалежним від держави та будь-яких політичних сил, буде працювати на засадах прозорості, чесності, незаангажованості та відповідати інтересам різних верств населення та соціальних груп.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Басенко М. Р. Модели общественного телевидения в демократических странах / М. Р. Басенко. – К., 2006. – 164 с.
2. Беглов С. И. Четвертая власть: британская модель / С. И. Беглов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2002. – 256 с.
3. Європейські стандарти у галузі суспільного мовлення / За ред. Т.С. Шевченка, О.А. Сушко. – К., Тютюкін, 2010. – 264 с.
4. Закон України «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України» // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до сайту : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/485/97-вр>
5. Закон України «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України» // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до сайту : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1227-18>
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043
7. Паліюк В. П. Стаття 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: українське законодавство та судова практика : практичний посібник / В.П. Паліюк. – Миколаїв : ТОВ фірма «Іліон», 2010. – 556 с.

8. Різун В. В. Роль ЗМК в демократичному суспільстві / В. В. Різун // Публіцистика і політика. – Вип. 2; за ред. проф. В. І. Шкляра. – К., 2001. – С. 12 – 20.
9. Чепурняк Т.О. Суспільне мовлення та процес його запровадження в Україні / Т. О. Чепурняк // Наукові записки Інституту журналістики. – Том 56. – 2014 липень-вересень. – С. 22-29
10. Яковець А. В. Телевізійна журналістика: Теорія і практика: Посібник / А. В. Яковець. – К., 2009. – 262 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В.Ф. Іванов

УДК 811.161.2'371:398 [477]

Козакова Т. М.

КОНЦЕПТ «ВОДА» В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРИ

У статті розглядаються особливості лінгвалізації семантико-культурологічного змісту концепту «вода» як одного з базових фрагментів концептуальної картини світу. Описано та з'ясовано їх жанрову специфіку завдяки залученню різних за жанрами фольклорних текстів.

Ключові слова: концепт, базовий концепт, мовна картина світу.

The article deals with the peculiarities of the linguistics of the semantic and cultural contents of the concept of "water" as one of the basic fragments of the conceptual picture of the world. The genre specificity of the genres of folklore texts has been described and described.

Key words: the concept, the basic concept, the language picture of the world.

Актуальність дослідження полягає в тому, що посиленою увагою у сучасній лінгвістиці характеризується вивчення національних мовних картин світу, зокрема до дослідження семантико-культурологічного змісту їхніх базових концептів.

Загальним питанням концептологічного аналізу присвячені наукові розвідки С. Аскольдова, О. Кубрякової, З. Попової, О. Селіванової, Ю. Степанова, І. Стерніна, Р. Фрумкіної та інших. З'ясуванню семантико-культурологічних особливостей реалізації змісту окремих концептів української мовної картини світу присвятили свої роботи О. Дубчак, О. Єфименко, О. Задорожна, З. Козирева, Н. Мех, А. Надолинська, Н. Шаповалова та ін.

Мета статті полягає в аналізі семантико-культурологічного обсягу концепту *вода* як фрагмента української мовної картини світу на матеріалі фольклорних текстів.

Предметом є комунікативно-прагматичний аналіз поняття «концепт», дослідження специфіки його застосування у фольклорних творах та факторів, що впливають на формування в свідомості мовця.

Міфологічні уявлення українців про воду неодноразово були предметом дослідження в культурологічному аспекті, оскільки культ води як джерела життя посідав вагоме місце в житті давніх слов'ян. Поодинокі дослідження присвячені вивченню вербалізації відповідного концепту в мовомисленні окремих письменників. Детальний аналіз лінгвалізації концепту *вода* на матеріалі текстів українського фольклору дасть змогу виявити його національно-культурні риси [1, с. 28].

Головним вербалізатором аналізованого концепту є власне лексема *вода*. У сучасній українській мові вона полісемічна й функціонує в таких значеннях: «прозора, безбарвна рідина, що утворює річки, озера та, пройшовши спеціальну обробку, подається до будинків; найпростіша хімічна сполука водню з киснем»; «водна поверхня річок, озер тощо; рівень води в них»; «водна маса джерел (також підземних, озер, річок, її потоки, хвилі; водні простори та ділянки, які знаходяться у межах території певної держави (внутрішні води),

належать якійсь державі (територіальні води) або не належать жодній (нейтральні води)»; «тільки лікувальні мінеральні джерела; курорт із ними»[5, т. 1, с. 716].

У фольклорних текстах лексема *вода* функціює зі значеннями «прозора рідина, що утворює річки й озера», «водна поверхня річок і озер».

Додаткових значень це слово набуває в пареміях завдяки реалізації асоціативних зв'язків:

- неприємність, пригода: Вийти сухим із води; Трудно вийти з біди як каменю з води; Від вогню біжу, а в воду скачу; Де вода, там і біда;
- небезпека: Як води боятися, то не купатися;
- наполегливість: Вода крапля по краплі й камінь довбає;
- ненадійна опора, щось, що не варте довіри: Тобою так запоможешся, як кулаком на воду обіпрешся; Не вір воді, не втопишся;
- марна, безглузда справа: Стовокла воду в ступі;
- надійний сховок, місце, де неможливо щось знайти: Заховав кінці в воду; Як у воду впало;
- злидні, відсутність статків (здебільшого в поєднанні із лексемою хліб): Хліб та вода – то козацька їда; Хоч хліб із водою – аби милий з тобою;
- необхідна річ: Без води борщу не звариш;
- перешкода, яку потрібно подолати: До свого роду – хоч через воду; Їв би кіт рибу, та в воду не хоче.

Імплицитний вияв змістових фрагментів концепту вода в усній народній творчості відбувається внаслідок частої побудови паралелізмів на основі використання образу води. Тому поєднання лексеми *вода* з прикметниковими та дієслівними одиницями набуває додаткового значення, а отже, виявляє нові складники змістової мозаїки концепту [3, с 55].

Попри антонімічність прикметників *бистрий – тихий*, поняття *бистра* й *тиха* вода у фольклорі не протиставлені. У словосполученні *бистра вода* прикметник вказує на наявність течії, а отже, йдеться про річку.

У купальських піснях річкою дівчата пускають вінки, тому її пов'язують із надією на щасливе майбутнє: «Ой пуцу віночок На биструю воду На щастя, на долю». У піснях про кохання *бистра вода (ріка)* є порятунком від нещасливого заміжжя чи розлуки з коханим, також може також позначати явну небезпеку чи сильне занепокоєння, тугу: «Не стій, вербо, над водою – Бистра вода під тобою Удень, вночі прибуває, Всі коріння вимиває».

Тиха вода також є символом безпеки, але прихованої, яка становить ще більшу загрозу: «Тиха вода береги ламле, То правда...».

Виразно значення безпеки реалізовано в прислів'ях: Тиха вода греблю рве; Тиха вода найглибша; Тиха вода людей топить, а бурна тільки лякає. *Глибока вода*. Таке сполучення функціонує переважно в прислів'ях та приказках і позначає проникливий розум, урівноваженість: Глибока вода тихо плине; Глибока вода не каламутиться.

Вираз *чиста вода* асоціюється з істиною, що засвідчено в приказках і прислів'ях: Вивели його на чисту воду; Хто хоче чистої води, нехай іде до джерела пити. У народних піснях *чиста вода* – це ще й хороша дівчина: «Де чиста водиця, там коники п'ють, Де файна дівчина, там си хлопці б'ють» (Пісня). *Нечиста (брудна) вода* – символ зради, невірності: «Не буду я води пити, бо вода нечиста, Бо у неї напало кленового листа» [3, с. 16].

Словосполучення *велика вода (великі води)* може позначати повінь або повноводу річку. У прислів'ях це словосполучення може набувати узагальненого значення – «те, що завдає шкоди»: «Від великої води надійся шкоди. *Мала вода* – щось несуттєве, те, значення чого перебільшують, або хтось, хто надто високої думки про себе: «Мала вода – великий шум». Міфологічний світогляд українців наділяв воду магичними властивостями зцілювати людей і тварин, що на мовному рівні виявляється у функціонуванні в фольклорних текстах словосполучень *жива вода, цілюща вода, сильна вода* та ін. Наприклад: «Одкопує вона [мати] і знайшла з нього [Івана Богданця] тільки одну кісточку. Помазала цілющою водою – зцілився. Помазала живущою водою – ожив».

Сильна вода / безсильна вода має здатність давати / забирати сили: «Поставив рак шість барилок з одного боку і з другого боку шість: в одних сильна вода, а в других – безсильна... Напився Іван безсильної води, а рак Вір напився сильної. Як ударив рак – Івана Богданця загнав по коліна в землю»[2, с. 102].

У фольклорних текстах трапляються сполучення лексеми *вода* з прикметниками *солодка, медяна*: «Ходи, ходи, півнику, до мене, що у мене золота пшениця, медяна водиця». Додаткових значень можуть набувати сполучення іменника вода (або похідних від нього іменників) з назвами її вмістилища, наприклад:

- *кубочок води* є мірилом правди: «Кілько в кубочку водиці, тільки в парубків правдиці»;
- *ложка води* – дрібниця, яка дає змогу вимістити на комусь незадоволення (В ложці води втопила б), або дуже ризикована справа (Його і в ложці води не спіймаєш)[5, с. 206].

В усній народній творчості трапляються й зменшено-пестливі назви *водиця, водичка, водиченька, водонька*. Вони створюють атмосферу особливої інтимності й проникливості, що свідчить про глибоку шану, з якою ставилися до води як джерела життя та об'єкта поклоніння: «Добрідень, водичко-ярданичко, найстарша царичко!»; «Ой, дай же, боже, з вечора погоньку, Візьму відерця та й піду по водоньку»; «Ой у полі криниченька, Там холодна водиченька». Про поклоніння воді свідчить також фіксація цього слова в назвах свят (Водохреща) та іменах міфічних істот, яких вважали духами води (водяник або водан)[4, с. 503].

Таким чином, у фольклорних текстах обґрунтована низка фреймів концепту *вода*, зумовлених, з одного боку, існуванням культу води в давніх українців та приписуванням їй магічних властивостей, а з іншого – суперечливими відносинами людини з цією стихією, яка, будучи джерелом життя, становила ще й джерело небезпеки. Виразний семантико-культурологічний зміст аналізованого концепту становлять уявлення про воду як стихію, що тісно пов'язана з соціальним та родинним життям, підтвердженням цього є часте згадування про неї в родинно-побутових піснях та піснях про кохання. У замоляннях та казках наголошено на магічних властивостях води, яка може зцілювати або ж навпаки – забирати сили. У прислів'ях та приказках, крім уже названих значень, часто реалізується семантика «джерело небезпеки», «непевність», «загроза». Тож семантико-культурологічний зміст аналізованого концепту об'єктивований через складну систему контекстуально зумовлених значень, лінгвалізованих поєднанням лексеми *вода* з відповідними ознаковими словами. Ці сполучення реалізують переважно образну інформацію, що стає можливим завдяки широкому функціонуванню в усній народній творчості паралелізмів, витоки яких варто шукати в анімістичних і антропоморфічних уявленнях давніх українців.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. В. Жайворонок. – Київ: Довіра, 2006. – С. 3–7.
2. Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше / М. Номис. – Київ: Либідь, 1993. – 768 с.
3. Пісенний вінок: Українські народні пісні / Упоряд. М. Гордійчук. – Київ: Криниця, 2007. – 400 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Напрями та проблеми : підручник / О.О. Селіванова. Полтава: Довкілля. – Київ, 2008. – 712 с.
5. Словник української мови : [11 т.]. – Київ: Наукова думка, 1990–1999.

Рекомендує до друку науковий керівник професор М.І. Пентилюк

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА «СИРИ» В ГАСТРОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті проаналізовано функціонування в гастрономічному дискурсі глютонімів, що належать до лексико-семантичної групи сири.

Ключові слова: гастрономічний дискурс, глютонім, лексико-семантична група.

Study analyses the functioning in grocery discourse of glutonim, which belongs to lexico-semantic group of cheese.

Key words: grocery discourse, glutonim, lexico-semantic group.

Людина, як і будь-яка інша жива істота, не може існувати без харчування, адже цей процес забезпечує життєдіяльність організму. Приготування та споживання їжі здійснюється відповідно до усталеного алгоритму дій. Кожний елемент, що позначає продукт, страву, посуд, прилад тощо вербалізує певне кулінарне поняття і співвідноситься з об'єктом, який бере участь у харчуванні.

Як зазначають учені, «їжа у всьому обсязі та різноманітні денотативної сфери є одним з найважливіших чинників життєдіяльності людини, що знаходить втілення у мовній семантиці і комунікативній діяльності» [1, с.622].

Мета нашої статті – на матеріалі гастрономічного інтернет-дискурсу простежити вживання глютонімів на позначення сортів сиру, притаманних кухням різних народів світу.

Сири вживають і окремо, і в якості інгредієнта численної кількості страв. Лексико-семантична група **сири** представлена найменуваннями, що характеризують здебільшого італійську, іспанську, французьку, голландську, швейцарську лінгвокультуру, а інколи знаходимо лексеми, притаманні кухням інших континентів.

Так, гладкий, пружний швейцарський сир із солодким фруктовим смаком і ароматом, що піддається плавленню та використовується для фондю, називається емменталь [4]. На жаль, швейцарська кухня поки не надто популярна серед українських гурманів, тому вживання цього глютоніма в українськомовному гастрономічному дискурсі поки не фіксуємо.

Майже схожа ситуація з уживанням назви іншого продукту, характерного цій країні. Темно-жовтий швейцарський сир із щільною і пружною текстурою, з багатим вершковим, злегка фруктовим ароматом і виразним горіховим смаком – грюйер [4]. Фіксуємо таке найменування лише у продуктовому інтернет-магазині, де українському споживачеві пропонують придбати імпортований сир. Напр.: *Купити смачний коров'ячий Сир Грюйер за вигідною ціною 899,00 грн в мережі атмосферних магазинів Сирне королівство* [5].

Національна кухня Нідерландів теж мало представлена в Україні. Голландський напівтвердий сир з коров'ячого молока, що зазвичай, має форму валуна, гладку шкірку, кремову текстуру і використовується у стравах, приготованих на грилі – **леердам** [4]. Винятково завдяки онлайн-крамницям можемо простежити функціонування відповідного глютоніма. Напр.: *Леердам має медовий смак, з легким присмаком загарами фруктів і молодих волоських горіхів* [5].

Культура Індії, зокрема й кулінарна, виявилася українцям значно ближчою. Знаходимо вживання глютонічної лексеми на позначення індійського домашнього свіжого сиру, що готується з молока та поєднується зі спеціями, – **панір** [4]. Домашнім панір став не лише для представників Азії: креативні українські кулінари діляться з охочими рецептами приготування цього сиру. Напр.: *Отже, панір готовий. У вас повинен вийти дуже ніжний домашній сир, який можна подати як окрему закуску до шампанського або білого вина* [3].

Глютонім італійського походження проникає до лексичного складу сучасної української літературної мови, вербалізуючи вершковий сир, що виготовляється з цільного, знежиреного коров'ячого або овечого молока та широко використовується як в солодких, так і в солоних стравах, – **рікотта** [4]. Активне використання цього продукту українцями мотивоване смаковими уподобаннями, адже, на переконання кухарів, рікотта не надто відрізняється від нашого відповідника. Напр.: *Спробувавши **рікоту**, не можна не погодитися з тим, що вона дуже, дуже, ну просто дуже-дуже схожа на наш домашній сир* [2]. Як бачимо, різні автори не однаково ставляться до подвоєнь в іншомовних словах. Такі правописні розбіжності повинні привертати увагу до глютонічної лексики не лише кулінарів, а й лінгвістів. Звертаємо увагу на те, що автор електронного кулінарного словника вживає цей глютонім із подвоєнням приголосних, що суперечить чинному українському правопису [6, с.99].

Отже, лексико-семантична група **сири** містить низку запозичень, що називають численні сорти сиру, які традиційно виготовляють і вживають у кухнях різних народів світу. Продуктивність функціонування конкретного глютонічного найменування залежить від того, наскільки український споживач знайомий із зазначеним продуктом. Перспектива дослідження полягає в подальшій характеристиці інших лексико-семантичних груп глютонічної лексики, зафіксованої в гастрономічному інтернет-дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гусейнов А.С. Концепт «їжа» як елемент національної німецької культури у світлі лінгвокультурологічного підходу / А.С. Гусейнов // Молодий вчений. – 2017. – № 10. – С. 619-624.
2. Кулінарний портал «Ням-ням за 5 хвилин» / Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://nyam-nyam-5.com>.
3. Кулінарні рецепти / Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://cookery.com.ua/supi>.
4. Кулінарний словник «Kamіs» / Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://kamis.ua>.
5. Мережа магазинів «Сирне королівство» / Електронний ресурс. – Режим доступу: cheesekingdom.com.ua.
6. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Інститут української мови. – стереотип. Вид. – К.: Наук. думка, 2005. – 240 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Климівич С.М.

УДК 821.161.2 – 31: 82 – 343

Колива О.В.

МІФОЛОГЕМА ДОРОГИ У РОМАНАХ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО «АМУЛЕТ ПАСКАЛЯ» ТА «РАНКОВИЙ ПРИБИРАЛЬНИК»

Статтю присвячено дослідженню міфологеми дороги у романах Ірен Роздобудько «Амулет Паскаля» та «Ранковий прибиральник». Проаналізовано образи та мотиви, досліджено функції та мета їх використання у художній прозі письменниці.

Ключові слова: міфологема, мотив, образи-символи.

The article is devoted research of mifologemi of road in the novels of Irene Rozdobud'ko «Amulet of Paskalya» and «Morning janitor». Of fenses and reasons are analysed, it is investing ational function sand purpose of the iruseinartistic prose of authoress.

Key words: mifologema, reason, offenses-characters.

Упродовж усього ХХ та на початку ХХІ ст. у світовій культурі спостерігається стійке зацікавлення міфологією, її можливостями та особливостями використання в різних сферах людської діяльності.

Особливе значення поняття міфологеми має в літературознавстві, оскільки інтерпретується як фрагмент, уламок, частина міфу. Пошук архетипних основ творчості письменників, аналіз художніх творів з точки зору міфу набуває все більшої популярності, чимало наукових праць, присвячені аналізу специфіки реалізації образів-міфологем у художніх творах, які поширені в літературі на рівні асоціацій з міфічними пратекстами, сприймаються як алюзії та ремінісценції. Поняття міфологеми інтерпретується як мотив міфу, його фрагмент чи частина, що знаходить своє відтворення в пізніх фольклорних і літературних творах, в яких сприймається як вигадка, образна оздоба чи сюжетна схема, що вже стала традиційною. Міфологема, як і міф, є носієм важливого загальнолюдського досвіду, частково виражаючи більш загальний зміст архетипів. Отже, міфологема як певний образ є частковою щодо міфу, а міф є частковим щодо архетипу. Дослідники досить часто використовують термін “міфологема” як синонім до вже згаданого терміна “мотив” і відносно нового терміна “концепт”.

Міфологема здатна функціонувати в множинній варіативності, у кожному конкретному випадку виражає стабільний зміст, пов'язаний з міфологічною свідомістю. Міфологема є одиницею міфологічної картини світу, реалізує концепти міфологічного мислення; містить стабільний зміст; проявляє свої семантичні можливості; здатна формувати нові понятійно-образні композиції; міфологема – ціннісна форма культурної пам'яті, суспільного сумління, мета національного діалогу.

Мета статті – дослідити специфіку міфологеми дороги в художній прозі Ірен Роздобудько, зокрема у романах «Амулет Паскаля» та «Ранковий приборальник».

Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: розкрити міфологеми дороги в творчості письменниці; дослідити мотив, функції та мету її використання у художній прозі мисткині.

Вивченню прози письменниці присвячено низку наукових розвідок, зокрема, А. Галича, Н. Герасименко, Я. Голобородька, Л. Горболіс, Ю. Джугастрянської, Т. Тебешевської-Качак, О. Романенко, Л. Старовойт, Г. Улюра та інших. Однак міфологема дороги у доробку авторки є маловивченою і потребує уточнення.

Як зазначає М. Бахтін, «(...) дорога ніколи не буває просто дорогою, але завжди або усім, або частиною життєвого шляху; вибір дороги – вибір життєвого шляху; перехрестя – завжди поворотний пункт життя людини; вихід з рідного дому на дорогу з поверненням до Вітчизни – зазвичай вікові етапи життя; дорожні прикмети – прикмети долі тощо» [1, с. 157]. Отже, на думку літературознавця, подорож у художньому творі – це метафоричний шлях від народження до смерті, подорож углиб себе в пошуках себе чи Бога, шлях до ідеалу; подорож духу, який шукає найвищу сутність буття у Всесвіті. Міфологема дороги відноситься до універсальних образів міфологічної свідомості.

Образ дороги – один із найдавніших і наймісткіших у літературі, він пов'язаний із мотивом подорожі та співвіднесеними з ним мотивами повернення, пошуку чогось (правди, щастя, власного «Я», сенсу життя) або когось втраченого чи забутого. Його витoki сягають фольклорних джерел, а пізніше набувають художньої трансформації у творах світової літератури, що засвідчено романами «Дон-Кіхот» М. де Сервантеса, «Сентиментальна подорож» Л. Стерна, «Гаргантюа і Пантагрюель» Ф. Рабле, «Твоя зоря» Олеся Гончара та повістю «Дорогою ціною» М. Коцюбинського та ін.

Дорога використовується не лише для переміщення в просторі, це також «ритуальне і недоторкане значення, що має багатозначну семантику і функції». Образ дороги співвідноситься із життєвою мандрівкою людини, шляхом душі в потойбіччя. Здавна вважалося, що дорога є своєрідною межею між «своїм» і «чужим» простором. Якщо «свій» простір, це рідна домівка, батьківське обійстя, то «чужий» розпочинається за порогами хати, коли перед людиною пролягає дорога.

Дорога здавна манила людину, заохочувала до поступу. Проте дорога – це не тільки шлях прямування, це ще й древній образ-символ, спектральне звучання якого дуже широке і різноманітне. Найчастіше образ дороги у творі сприймається як життєвий шлях героя. Саме такий «чужий» простір прослідковується в романах Ірен Роздобудько «Амулет Паскаля» та «Ранковий прибиральник». Авторка описує подорожі героїв по різних країнах, які шукають кращої долі.

Міфологема дороги відноситься до першообразів людської культури. На думку Е.Г. Шестакової «(...) мотив дороги обумовлений трьома провідними константними моментами: по-перше, він має магічну символіку з часів язичницької свідомості і передусім співзвучний із пошуком долі та спробою віднайти себе; по-друге, для будь-якої культурної свідомості є значущим загальний, комплексний аксіологічний поділ світу, простору, людей на своє – чуже, звичне – незнайоме, далеке; по-третє, він відображає співвіднесеність множинності, полімовірності світу та самостійного Я» [5, с. 325].

Твір І. Роздобудько «Ранковий прибиральник» віддзеркалює одну з ключових проблем нашого суспільства – перебування українців за кордоном у надії на краще життя, тобто, пошукишастя «там, де нас нема».

У творах авторки основна увага зосереджена на зображенні внутрішнього світу героїв. Письменниця, майже відкинувши всі зовнішні чинники, ніби пропонує читачеві подорож душею персонажів [2, с. 70].

У романі «Ранковий прибиральник» герой перебуває на острові – Мальта і його цілком влаштувала «...ця маленька країна, що складається з шести островів» [4, с. 13]. Емоційний стан Михайла вимагав сховища та порятунку. Тому чоловікові потрібно було відірватися від середовища, яке його оточувало і потрапити на цей острів.

У творі «Амулет Паскаля» змальована незвичайна подорож жінки, яку небезпідставно називають «Пані Голка», до фантомного патрона, мсьє Паскаля. Перебуваючи в цьому містечку її життя перетворюється на пошуки себе, свого минулого, тієї нитки, яка б привела її до розгадки таємниці життя на батьківщині. Гра, запропонована мешканцям називається «На вихід!», її правила прості, кожному слід обрати одну з багатьох скляних кульок, але, якщо гравець витягне кульку з чорною трояндою, його відпочинок у місті, заснованому мсьє Паскалем, закінчується, «він чи вона мусять йти з міста, щоб утілити свої наміри у життя» [3, с. 200]. Це потім ми розуміємо, що це означає – повернення до життя. Сама ж письменниця назвала цей роман «філософською містифікацією»: «Напевно знаю одне, цей текст був підземним струмком, котрий сам проклав собі стежку у темряві», – читаємо в анотації роману [3, с. 201].

Під час мандрівки подорожній не лише долає шлях, а й отримує нові знання. Переживши клінічну смерть, під час якої головна героїня і подорожувала до містечка Паскаля, наділена даром давати відповіді на найскладніші запитання в житті – дитячі.

Герой розуміє те, що він не знайде щастя в іншому світі, адже від себе не втечеш. І тому він приймає важливе для себе рішення. «...Я не знаю, як все складеться далі. Я стою на початку шляху, де десь вдалечині біліє сніг. Я знаю, що вітер вдарить мене по обличчю, може навіть зіб'є з ніг, а половина людства вважатиме мене за повного ідіота. Але я повинен рухатись, щоб відчувати вітер і ніч. Я повертаюсь...» [4, с. 152].

Нерідко на шляху виникають різні труднощі: «– Ким же я там працюватиму?– Та ким завгодно! Коридорним! Порт'є! Ліфтером! Офіціантом! Якщо пощастить, упадеш на хвіст багатій дамочці, адже ти для них – екзот. І доля твоя вирішена! Хіба ні?». [4, с.155]. Їх подолання характеризувало людину, як сильну особистість, яка навіть у далекій дорозі виявляла свої кращі риси характеру і попри випробування долі не схибила.

Міфологема дороги виступає як реальний географічний простір і як межа між двома світами. Найчастіше це уособлення життєвого шляху людини, її долі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бахтин М. Эстетика словесного творчества. – Москва, 1986. – 445 с.

2. Герасименко Н. У пошуках романтичного ідеалу. Слово і час. 2000. – № 8. – С. 66-70.
3. Роздобудько І. Амулет Паскаля; Дванадцять, або Виховання жінки в умовах, не придатних до життя. – Харків, 2008. – 475 с.
4. Роздобудько І. Ранковий прибиральник; Шості двері. – Харків, 2007. – 351 с.
5. Шестакова Э. Психологізм мотива странного дорожнього приключення в художественном мире И. А. Бунина. Література в контексті культури: Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2006. – Вип. 16. – Т. 1. – С. 323–331.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Т.В. Бахтіарова

УДК 81'373/74

Коршун А.В.

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕКЛАМНОГО ПОВІДОМЛЕННЯ

Статтю присвячено актуальній проблемі сучасного мовознавства – дослідженню лексичних засобів українського рекламного повідомлення.

Ключові слова: сучасна лінгвістика, реклама, рекламне повідомлення, лексичні засоби.

The article is devoted to the actual problem of modern linguistics – the study of lexical means of Ukrainian advertising message.

Key words: modern linguistics, advertising, advertising message, lexical means.

На нинішньому етапі розвитку мовознавчої науки незаперечним є той факт, що дослідження мови засобів масової інформації було й залишається одним із актуальним питань сучасної лінгвістики. І це цілком закономірно, адже саме ЗМІ мають провідні позиції щодо впливу на розвиток та збагачення словникового складу і літературної мови загалом. Помітне місце посідає реклама. Мова реклами є, безумовно, специфічною і відіграє значну роль серед засобів, що беруть участь у вихованні мовних нахилів мовців. Водночас мова реклами тісно пов'язана з психологічними особливостями тих, хто рекламу сприймає.

Реклама є своєрідним засобом відображення об'єктивного світу. Так, створюючи рекламний текст, авторська свідомість не сліпо копіює за допомогою мовних засобів реальний світ, а виокремлює у ньому найбільш значущі для нього (автора) події, якості, своєрідно комбінує їх і створює індивідуальну модель дійсності. Реклама є не тільки елементом маркетингу, а й частиною системи суспільної комунікації. Як елементові комунікації їй властива прагматична функція. Вона полягає в тому, що внаслідок передавання інформації вплинути на споживача, досягти бажаного комунікативного ефекту – зорієнтувати адресата в потрібному для рекламодавця напрямі. Цьому підпорядковується створення ефективного, впливового рекламного повідомлення, що зацікавлює споживача і збуджує в нього бажання придбати рекламовану річ, томупотребує точного відбору і вдалого поєднання мовленнєвих засобів. Джерелом збагачення, урізноманітнення, увиразнення мовлення реклами є низка лексико-стилістичних засобів: синоніми, антоніми, омоніми та образні засоби мови.

Рекламу як явище мовної системи досліджували на різних мовних рівнях Ю. Булик, С. Гузенко, О. Зелінська, В. Зірка, О. Карпенко, Є. Коваленко, І. Кочан, М. Кохтев, К. Кравець, Т. Лівшиць, К. Медведева та ін.

Реклама як різновид масової комунікації знаходиться у стадії становлення і розвитку та характеризується неоднозначністю використання різноманітних засобів сучасної української літературної мови на фонетичному, лексичному, словотвірному, морфологічному, синтаксичному рівнях.

Аналіз рекламних повідомлень нашої вибірки свідчить про універсальні закономірності використання мовних одиниць різного рівня що змушують працювати уяву і пам'ять реципієнта. Саме тому в рекламних повідомленнях кожна лінгвістична одиниця є не лише семантично значущою, але й володіє особливою комунікативною силою.

Рекламне повідомлення, щоб зацікавити покупця тим чи тим продуктом, повинно переконати й аргументувати. З цією метою в рекламі для виділення основної думки використовують різноманітні лексичні засоби, що посилюють виразність висловлювання.

Важливу роль відіграють синоніми – слова (здебільшого однієї частини мови) або їхні окремі значення, що є найменуванням того самого поняття. Синоніми у рекламному тексті виконують різні функції, найважливішою з яких є функція урізноманітнення повідомлення, зумовлена прагнення уникнути повторень. Напр.: *«Чарівних свят. Казкових подарунків. Унікальне та незабутнє святкування вашого вікенду!»* («Таврійський вісник», режим доступу: <http://ntnews.in.ua>)

Насиченість контексту ще більше підвищується, коли в ньому перетинається декілька синонімічних рядів: «Романтична вечера, трепетання свічки, ніжний оксамит, солодкий шоколад... єдиний елемент, якого бракує, – келих французького вина «Bordo». Дозвольте собі розслабитися і насолодитися м'яким солодкуватим смаком з легкою терпкуватістю (Телеканал «Скіфія», 16.12.2017). У цьому контексті вжито, крім лексичних синонімів (ніжний, м'який), ще й словотвірні синоніми (солодкий, солодкуватий). Відтінок у значення слова «солодкуватий» вносить суфікс -уват-.

Широке використання синонімів підпорядковується основній меті – надати викладові найбільшій точності, виразності, простоти, бо це забезпечує зрозумілість тексту, сприяє його легкому сприйманню, робить текст доступним для великого кола читачів і зрештою приваблює, переконує, спокушає сприймача реклами.

Активно функціонують у мовленні реклами антоніми. Основним критерієм антонімічності слів є протилежність їх значень. Помітну групу у рекламному тексті становлять антоніми, які виражають градуальну протилежність понять. Це слова, що стоять на крайніх точках шкали, яка виражає різкий ступінь певного явища. Напр.: *Туристична фірма «Глобус-тур» – із зими в літо* (м. Херсон, вул. Миру). Антоніми *«зима – літо»* виконують функцію протиставлення у часі. *«Обмін старого телефону на новий!»* (м. Херсон, вул. Іллі Кулика). Антонімічною парою є прикметники *«старий – новий»*, які у цьому контексті виконують функцію протиставлення щодо якості товару і переконують у потребі такого обміну. *«Фервекс – теплий засіб у холодну пору»* (Телеканал «Інтер», 01.12.2017). У рекламі прикметник *«теплий»* є мезонімом. Це проміжне слово між прикметниками *«гарячий»* і *«холодний»*, воно віртуально «гріє» читача, якому хочеться зігрітися реально. Аналізовані слова у реченні виконують функцію протиставлення температури.

Помітним явищем у рекламі є так зване використання мовної гри, тобто використання у текстах реклами однокореневих слів, які не є наслідком неохайного ставлення до добору слів, а навпаки, вони посилюють емоційний вплив на читача та підвищують виразність тексту. Наприклад: *«Медив» – справді медичне диво* (Телеканал «ТЕТ», 09.11.2017); *«Растішка» – рости на здоров'я!* (Телеканал «Інтер», 15.11.2017); *«Будівельні матеріали – з добротою будується добре!»* (м. Херсон, просп. Ушакова). Завдяки цьому рекламне гасло легше запам'ятовується і довше «переслідує» читача.

Постійним джерелом оновлення та збагачення мовлення реклами є вдало використані образні засоби. Образним вважають такий текст, у якому вживаються різні тропи – епітети, порівняння, метафора, персоніфікація, гіпербола, літота. Вдале їх використання у рекламі забезпечує емоційний вплив на читача, посилює сприйняття написаного. Яскраві, емоційно забарвлені мовні одиниці підсилюють виразність рекламного образу. Цю функцію у мовленні реклами найчастіше виконують епітети. У рекламі епітети використовують з різною метою. Особливу групу становлять так звані прикрашальні епітети, що збагачують зміст висловлювання, надають мовленню реклами поетичності, милозвучності. Здебільшого такі епітети виражені якісними прикметниками Напр.: *«Влаштуйте собі незабутнє свято!»*

(телеканал «НОВИЙ», 19.12.2017); *«Прага – це найказковіше місто у світі! Найяскравіші враження в житті від цього дивовижного міста!»* (Телеканал «К-1», 18.01.2018); *«Незабутня Угорщина. Чудовий Будапешт. Золота Прага»* (м. Херсон, вул. Небесної сотні). Усі ці епітети включають у свою семантичну структуру сему «хороший». Крім того, у рекламі трапляються так звані пояснювальні епітети, що підкреслюють найбільш характерну ознаку того об'єкта, про який ідеться в тексті. Такі епітети виражаються якісними або відносними прикметниками. Напр.: *«Зимовий відпочинок: Англія, Канада, США, Ірландія»* (м. Херсон, вул. Небесної сотні). Епітет *«зимовий»*, виражений відносним прикметником, використовується для привернення уваги тих читачів, які бажають відпочити взимку. *«Чарівна долина»: затишні кімнати, дерев'яні колиби, сауна, ковзанка; автостоянка з безкоштовною охороною* (телеканал «К-1», 20.01.2018). Епітети *«чарівний»*, *«затишний»* (якісні прикметники) та *«дерев'яний»*, *«безкоштовний»* (відносними прикметники) у контексті вказують на сприятливі умови для відпочинку. Такі влучні епітети допомагають рекламодавцеві створити всебічне уявлення про товари чи послуги, а також привабити («взяти на гачок») читача.

Часто у рекламних текстах використовують порівняння – зіставлення двох явищ для того, щоб пояснити одне з них за допомогою іншого. Тут слід урахувати, що адресат реклами повинен добре знати той об'єкт, з яким порівнюють щось нове, напр.: *«Фірма «Тур». Лаки. Фарби. Ціни нижчі, ніж у виробника!»* («Херсон маркет плюс», № 38, 18-24.12.2017). У контексті порівнюються ціни відповідної фірми з цінами виробника рекламованої продукції, а прикметник *нижчий* – це слово, що підкреслює особливу привабливість пропозиції.

Використовують у рекламних текстах і метафору, що ставить за мету конкретизувати уявлення про предмет, про який ідеться, шляхом вказівки на певну його ознаку, що висувається на перший план. Напр.: *«Світ паркету»* (м. Херсон, вул. Залаегерсег). Метафора «світ паркету» вказує на велику кількість рекламованого товару. *«Осіньне падіння цін!»* (м. Херсон, вул. Перекопська) Віддієслівний іменник «падіння» у словосполученні «падіння цін» уживається в переносному значенні для того, щоб образно наголосити на стрімкому зниженні цін восени.

У рекламі трапляється також метафора, побудована на заміщенні неживого живим, тобто уособлення, або персоніфікація. Найчастіше персоніфікація у рекламних текстах виражена дієсловами, рідше – віддієслівними іменниками. Напр.: *«Навчіть свої гроші працювати»* («Новий день», № 33, 9-15.10.2017); *«Гарантія до кінця життя будівлі!»* (м. Херсон, Бериславське шосе). У наведених текстах усі неживі предмети наділені («оживлені») людськими рисами.

Прагнучи підкреслити особливості рекламованого товару чи послуги, їхню винятковість, застосовують гіперболу. Такі висловлювання вживаються у рекламі з метою, привернення особливої уваги читача, наголошенні на якійсь несподіванці, напр.: *«Такого ще не було! Кредит. Без першого внеску!»* (м. Херсон, вул. Миру). У контексті гіперболу використовують з метою, вказівки на особливість запропонованої послуги – брати товари у кредит без першого внеску.

У рекламних текстах використовують літоту – троп, протилежний гіперболі: *«Полиця з комп'ютерним столом. Дешевше, ніж найдешевше!»* (м. Херсон, Бериславське шосе) – наголошується на тому, що ціни на товар є найдешевшими серед існуючих.

Отже, лексичні засоби, що вживаються в рекламі, досить різноманітні, щоразу створюють своє стилістичне забарвлення, і якщо ними вміло і кваліфіковано користуватися, дають бажаний ефект. Вони повинні стати однією з обов'язкових складників жанру реклами. Але треба добре орієнтуватися в теорії засобів виразності, мати певні навички їх уведення у текст, щоб уникнути стилістичних огріхів, не втратити чіткості та логіки викладу думок, домагаючись максимального успіху реклами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мокшанцев Р.І. Психологія реклами: навчальний посібник / Р.І. Мокшанцев. – Москва, 2007. – 230 с.
2. Коваленко Є. Рекламний текст як основна одиниця рекламної комунікації: особливості лінгвістичного аналізу / Є. Коваленко // Філологія (збірник наукових праць). – Київ, 2009. – С. 150-156.
3. Зелінська О.І. Лінгвальна характеристика українського рекламного тексту: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О.І. Зелінська. – Харків, 2002. – 17 с.
4. Рогожина В. Реклама як особливий вид комунікації: аспекти дослідження / В. Рогожина // Інформаційне суспільство. – Вип. 1, 2010. – С. 34-37.
5. Шмілик І. Лексико-стилістичні засоби в мовленні реклами / І. Шмілик // Гуманітарні та соціальні науки : матеріали І Міжнародної конференції молодих вчених НСС-2009, 14–16 травня 2009 року, Львів, Україна / Національний університет «Львівська політехніка». – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – С. 101–106.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В.П. Олексенко

УДК 81'373.612

Кур'янінова Ю.А.

ФУНКЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЕПІТЕТІВ У ХУДОЖНІХ ТВОРАХ Б. ГРІНЧЕНКА

Статтю присвячено дослідженню мови художньої прози, зокрема проаналізовано функційні особливості епітетів у художніх творах Бориса Грінченка.

Ключові слова: мова художньої прози, епітет, епітетизація, функційні властивості.

The article is devoted to the study of the language of artistic prose, in particular, the functional features of epithets in Boris Grinchenko's works are analyzed.

Key words: language of artistic prose, epithet, epithetization, functional properties.

Дослідники мови художньої прози чимало уваги приділяють епітетизації – показовому явищу індивідуального художньо-словесного моделювання світу, способу зображення зовнішнього і внутрішнього портретів персонажів, визначальній ознаці пейзажного тексту, формі виявлення безпосередньої авторської оцінки в художній оповіді. Епітет належить до таких ознак художньої прози, за якими ідентифікуються стильові напрямки, течії, періоди в історії розвитку літературної мови. На цьому наголошував О. Веселовський, називаючи епітети словесними формулами, що наповнюються змістом чергових суспільних світоспостережень [1, с 89], тобто в епітетах, у їх структурі і семантиці зосереджено колективний досвід мовців.

Особливості вживання епітетів полягають у тому, що вони відбивають емоційно-оцінне сприйняття світу, віддзеркалюють світ емоцій у їх мовнонаціональному вираженні.

Діапазон української літературної мови митців художнього слова широкий багатством тропеїчних засобів, що посідають значне місце у творі. Слова, вжиті у переносному значенні, створюють оригінальне тло авторських ідей та особливий колорит творів. Письменник, використовуючи все багатство тропеїчного матеріалу, уміло послуговується атрибутивними словосполученнями (*епітетами*), додаючи до арсеналу традиційних тропів і оригінально-авторські новотвори.

Багатий ідейний зміст літературного твору виявляється у його довершеній мовній формі. Однією з причин того, що твори Бориса Грінченка вражають силою і красою художнього слова, є майстерне використання письменником різноманітних засобів словесної образності.

Різноманіття художньо-виражальних мовних засобів у творах Б. Грінченка підтверджується наявністю в них епітетів.

Епітет – значний образно-тропеїчний засіб, що посідає важливе місце серед зображувально-виражальних засобів мови художньої літератури.

Епітет – один із перших серед тропів у рейтингу популярності вживання письменниками і поетами. У «Словнику лінгвістичних термінів» Д. Ганича та І. Олійника зазначено: «Епітет (від гр. *epitheton* – прикладка, прізвисько) – один з основних тропів, художнє, образне означення, що підкреслює характерну рису, визначає якість явища, предмета, поняття, дії» [2, с. 134].

На подібні визначення натрапляємо й у працях А. Коваль, О. Пономарева та інших. «Епітет – це троп, сутність якого полягає в тому, що предмет набуває образної характеристики, тобто він визначається за допомогою метафоричних або метонімічних ознак, а не через звичайне логічне означення» [Цит: за: 6, с. 42].

«Епітет – слово, що образно означає предмет або дію, підкреслює характерну властивість певного явища чи поняття» [8, с. 32]. Властивість епітетів – виклад в уяві певної яскравої картини, що емоційно впливає на читача. Це зумовлено його багатозначністю, тими асоціаціями, які виникають у читача.

Аналізуючи текст літературного твору, слід відрізнити епітети як художні означення від логічних, тобто граматичних означень. Просте означення вказує лише на певну ознаку або якість і не має в собі ні емоційного, ні художнього, ні оцінного аспекту. Епітети ж відзначаються яскравою емоційною забарвленістю, поетичністю і, як правило, виражають авторське ставлення до зображуваного. Якщо ми говоримо «залізний меч», маємо на увазі матеріал, з якого зроблено предмет, якщо ж митець уживає «залізний» для характеристики характеру героя, то цим він виділяє такі якості образу, як мужність, міць і волю. Водночас такий епітет підкреслює піднесеність і позитивне ставлення автора до героя.

Кожне означення залежить від того, якого саме слова воно стосується, може бути і простим граматичним означенням, і поетичним епітетом: «золота каблучка» – «золоті руки». Отже, епітет слід визначати тільки в контексті, а не поза ним.

Епітети, що вказують на колір, передають красу предмета чи явища, поетично їх змальовують («червона рать», «червоний обрій»), можуть бути простими прикметниками, що означають кольори, лише тоді, коли вони вказують на колір (*червоне чорнило, а не чорне або зелене*).

Розрізняють епітети прості і метафоричні [2, с. 109]. Прості не мають у собі елемента перенесення, вживаються в прямому значенні слова (*повесняний грім, росяниста доріжка*). Отже, прості епітети, по суті, не є тропами. Але в зв'язку з тим, що кожний простий епітет може бути метафоричним, їх теж умовно відносять до тропів.

Епітети – це та ознака художньої мови, за якою одразу пізнається авторський стиль майстра.

За характером художньої означальності епітети можна поділити на кілька розрядів. Усі вони яскраво представлені у художній творчості Бориса Грінченка. Письменник знаходить свої неповторні художні означення, по-своєму виразно, виключно індивідуально малює як образи-персонажі, так і пейзажні замальовки:

1. Епітети іменниково-прикметникових словосполучень, що змальовують зовнішній вигляд зображуваних предметів: *Широкі, безкраї простори. Легке і м'яке повітря, все пройняте й облите сонячним промінням* [5, с. 76]; *Де це вона? Похмурі чорні стіни, чорна задимлена стеля над нею. Де це вона? Може, в труні лежить?* [3, с. 78]; *Сіра, нечиста вода пливла ліниво, заспано під уранішнім туманом... Така холодна, негарна... Далі, далі!..* [5, с. 314]; *Наталя... Є в мене ніж гострий, є в мене річка глибока!..* [4, с. 431].

2. Епітети іменниково-прикметникових словосполучень на означення внутрішніх властивостей предметів і явищ: Арсен. Чоловік *високої* душі, *могучої* сили, *величної* ідеї – такий чоловік іде в бій за *найкращі*, *найсвятіші* ідеали свого часу, за найдорожчий духовний скарб людський, – а вона? [4, с. 581]; Парубок *гарний*, *чепурний*, та, на лихо, хазяйства в його зовсім не було: батько п'яниця був, то нічого синові не покинув [3, с. 115]; Так думала вона і надія потроху оживала в її *побитому*, *наболілому* серці [3, с. 118];

Так, я вбогий родивсь, та в ті дні,
Як вмирать доведеться мені,
То не сором ці *стомлені* руки
І це серце, *зотліле* з муки,
Положити в дубовій труні!.. [3, с. 26].

3. Епітети іменниково-прикметникових словосполучень на означення психологічної характеристики явищ. Напр.: Що це? Це вони, ті *прокляті* дні, що їй довелося прожити після батькової смерті... [3, с. 120]; Золотницький. Так! Це моя *вкохана* думка. Але далеко до того. Перешкод багато [4, с. 422];

Хвилі не вірте мінливій:
Вітер де віє, тоді вона й б'є,
Берег твердий незрадливий –
Він тільки певний притулок дає [3, с. 31];

4. Епітети дієслівно-прислівникових словосполучень на означення якісної характеристики дії: А одного разу *таки розманіжилась*: увіходить мати тихенько в хату з городу, дивиться – сидить вона на полу і хлопчика – років півтора йому було – мачушиного на руках держить та так цілує та примовляє... [3, с. 135]; Дівчина *несамовито скрикнула*, кинулась туди і стала міждо калиною і мачухою [3, с. 136]; Так росла Докія: без милування, без жалування, без ляльок, без дитячих іграшок, без калини, – тільки *співала* іноді тихо, як знала, що її ніхто не чує, тихо та жалібно [3, с. 137]; І вона то плаче, то *страшно обурюється* на людей за їх неправду і думає про помсту [3, с. 138].

5. Епітети дієслівно-прислівникових словосполучень на означення психологічної характеристики дії. Напр.: Піду я краще до річки – там сяду над кручею та й їстиму, і їстиму, і дивитимусь – так *гарно* дивитися, як вода біжить. А потім скупаюся. Тільки самому *погано* – не весело купатися. От якби ще хто! [3, с. 153]. *Жалібно-жалібно* озвалося по залі тужливе голосіння [3, с. 210]; Народ-герой героїв появляє, шануючи, він їх вінцем вінчає. Високий дух високість признає [3, с. 31].

6. Епітети-прикладки для різних характеристик предметів і явищ: Васирина... *Вовки-сіроманці* його тіло по куцах рознесли, тим і не знайдено [4, с. 425]; Він прийняв до себе двоє сиріт: дівчину Олесю та *хлопця-стрибунця* Михайлика [3, с. 144].

Наведені приклади переконують нас, що Борис Грінченко доцільно використовує основні риси епітетів – яскраву емоційну забарвленість, поетичність, а також вираження авторського ставлення до зображуваного. Наприклад: Дивлюся: під тином сердешна дитина, Хлоп'ятко маленьке, – вся в латах свитина, – Іде-шкутильгає, підходить до хати... [3, с. 24]; Недавні ще сльози на личеньку знати, І видко у очах голодну муку... [5, с. 24].

У кожному творі Бориса Грінченка знаходимо чимало вдалих епітетів. Вони дають змогу показати предмет зображення з несподіваного боку, індивідуалізують якусь ознаку, викликають певне ставлення до зображуваного. Є в прозі епітети, що підсилюють враження від злиденності життя: *довгі*, *тісні*, *брудні* й *вузькі* казарми («Батько та дочка»), *маленька* хатка («Екзамен»), хата *поганенька*, *останнє* борошно («Без хліба»). *Зсохле змучене* обличчя, *вузькі*, *хитляві* східці, *похмура низенька* хатка з *почорнілими брудними* стінами («Сама, зовсім сама»). Яскраві, влучні епітети автор використовує для передачі душевного стану персонажів: *бідлашний* вчитель («Екзамен»), Петро *сумний-сумний*, схопився *похмурий*, то *сміливий* і *спокійний* був («Без хліба»), *похмура* ознака на *зсохлому*, *змученому* обличчі, *страшним не людським* криком мучалась *палючими* муками («Сама, зовсім сама»).

Трохи інші епітети використовує Борис Грінченко в портретних характеристиках: *меткий та моторний* хлопець, *білявенька голівонька* («Палії»), учитель – чоловік *не певний*, не мав ніякого «*благородного* виду», розмовляв *по мужицькому*, *не слухняний і неввічливий* до начальства, чоловік *баламутний* («Непокірний»), *говіркий, веселий* Грицько, *мовчазний, похмурий* Семен («Грицько»).

Пейзажні замальовки, ліричні авторські відступи письменник відтворює такими епітетами, що нерідко співзвучні з емоційним станом персонажів або навпаки, перебувають з переживаннями героїв у протилежних значеннях: *сріблясте* проміння, *місячний* світ, місяць *зачудований* («Сестриця Галя»), *невеличкий* гайок, *жовте* листя, *пишне золоте* накриття, *безкраї блакитні* простори, *пташиний* спів, *ясна* блакить («Сама, зовсім сама»), *широка смуга вогняна*, довга-довга, іде понад землею, іде й жевріє, за собою чорну пожарину покидаючи («Палії»).

Поширеним художнім засобом, яким користується письменник, змальовуючи природу, на лоні якої відбуваються події, або характеризуючи окремі явища та ознаки, є епітети-кольороназви. Трапляються у Бориса Грінченка навіть кольори з відтінками приглушених тонів. Виражені вони здебільшого прикметниками – складними найменуваннями на означення гранулювання кольорів, при якому зіставляються світлі й темні відтінки. До їх складу входить назва основного кольору і слова, що вказує на відтінок чи ступінь насиченості: *світлий, темний, матовий, ніжний, ясний, блідий, прозорий, грізний*. Наприклад: Тільки там, крізь ґрати невеличкого вікна, високо, мало не під стелею, видно було клаптик *блакитно-ясного* неба з кінчиком білої хмарки, по краях *прозорої*, як *серпанок* [5, с. 301]. Так зображальний епітет *чорний* ужито в описах як зовнішності героїв (*чорні брови, чорні коси*), так і для створення образної авторської картини (*чорні думи, чорна безнадійність*). Наприклад: Так думала Левантина про Романа і згадувала його гарні вуса, *чорні брови*, стан рівний [4, с. 25]; І хоча деякі парубки таки задивлялися на її стан високий, рівний, на її очі темні, на *коси чорні*, на брови, але ж тільки задивлялися, а далі йти не зважувались... [5, с. 139]; Знов облягли *чорні думи* йому голову і похилилася голова над столом [5, с. 84]; *Безнадійність* обнімала її – *чорна*, без просвітку... [3, с. 76].

Багата різноманітна палітра кольорів допомагала письменникові досягти високого емоційного звучання картин природи: *Дуб зелений* у літню годину не гада про сніги й хуртовину [3, с. 33]; Вся земля лежала ще *чорна*, дожидаючися, поки *пресвітлеє* сонце обніме її своїм *палким* промінням та й убере в *пишні зеленоквітчасті м'які* шати [5, с. 284]; Тільки Галя, сидючи в кутку, хоч і плакала, але тихо, силкуючися вдержувати сльози, що так і сипалися з *карих* оченят і текли по *білому* схудлому видочку [4, с. 86].

У художніх творах Бориса Грінченка відбита широка гама червоних, золотистих та срібних кольорів. Наприклад: Місяць потроху вплив, увесь *червоний, вогняний* [3, с. 99]; Вона лине вгору серед хвиль *осяйних*. Лине туди, аж на небо, звідкіля лється золоте проміння [3, с. 77]; Ох, яке ж *золоте* море, аж очі сліпить! [3, с. 77]; *Білолиций* місяць тихо плив високими небом, розливаючи своє *срібне* проміння [3, с. 91]; Був початок осені, саме той час, коли більша частина дерев ще зелена і тільки деякі повбиралися в *жовте* й *жовтогаряче* вбрання і стояли мов у *золотих* шатах [3, с. 216].

Письменник знайшов найточніші епітети для змалювання природи рідного краю, яка постає перед нами одухотворено: Те повітря неначе ходить хвилями, переливається своєю *ясною блакиттю*. Землі не видно, зовсім не видно, тільки *срібна блискуча* смуга, – якась річка, – здаючись тоненькою ниточкою, простягається до величезного дзеркала – моря. А там, угорі, *безкраї блакитні* простори і якийсь неначе горн палає, лле течіями сліпучий світ – це велетенське сонце [3, с. 77].

Нерідко вживає письменник епітети-означення, що втілюють у собі неповний вияв ознаки. Це, як правило, прикметники на означення кольору з суфіксами *-ав(-яв-)*: *Його чепурне, з тонкими рисами, обличчя ще нервово-неспокійне, а біла викохана рука з довгими пальцями ще тремтить ледве помітно, закручуючи русяві ніякі вуса* [3, с. 207].

Іноді такі означення входять до складної назви і таким чином служать для уточнення: *Місячне світло пронизувало ніжно-синяві нічні мряки* [4, с. 303].

Навіть обидві частини складного найменування можуть виражатися прикметниками, що мають неповний вияв ознаки: *Червоняво-русяві* грубі коси, на кінцях розплетені спадали їй із плечей [4, с. 411].

Отже, Борис Грінченко за допомогою використаних епітетів надає своїм творам більш яскравого емоційного забарвлення. Різноманітні означення-епітети у його творчості є виразною ознакою індивідуального художнього стилю митця.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Веселовский А.М. Историческая поэтика / А.М. Веселовский. – М.: Высшая школа, 1989. – 404 с.
2. Ганич Д., Олійник І. Словник лінгвістичних термінів / Д. Ганич, І. Олійник. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
3. Грінченко Б. Зернятка: Вірші, поеми, оповідання / Б. Грінченко. – К.: Веселка, 1989. – 272 с.
4. Грінченко Б. Листи з України Наддніпрянської / Б. Грінченко. – К., 1917.
5. Грінченко Б. Твори в 2-х т. – Т. 1: Поетичні твори, оповідання, повісті / Б. Грінченко. – К.: Наукова думка, 1990. – 586 с.
6. Коваль А. Практична стилістика сучасної української мови / А. Коваль – К.: Радянська школа, 1987. – 352 с.
7. Лесин В., Пулинець О. Словник літературознавчих термінів / В. Лесин, О. Пулинець. – К.: Радянська школа, 1971. – 431 с.
8. Пономарів О. Стилiстика сучасної української мови: підручник / О. Пономарів – К.: Либiдь, 1992. – 248 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В.П. Олексенко

УДК 82.091 : [821.161.2 + 821.111(73)]

Малинович Р. В.

РЕАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ІНТРИГИ У РОМАНАХ «АПТЕКАР» Ю. ВИННИЧУКА ТА «ІНФЕРНО» Д. БРАУНА

Статтю присвячено дослідженню художньої природи інтриги у романах «Аптекарь» Ю. Винничука та «Інферно» Д. Брауна. Аналіз дає змогу віднайти джерела цього елемента сюжету, а також спільні та відмінні риси у представлених творах.

Ключові слова: інтрига, детектив, роман.

The article is devoted to the representation of the intrigue in novels Yu. Vynnychuk «Pharmacist» and D. Brown «Inferno». The examination makes it possible to find the sources of this plot element, common and different features between two masterpieces.

Key words: intrigue, detective, novel.

Новітня художня література виходить за межі усталеної традиції, сміливо оперує основними естетичними категоріями, тому творчість сучасних романістів загалом не зумовлена наперед встановленими правилами. Вагомим досягненням новочасних романістів вважаємо розмиття межі між високим та масовим мистецтвом, полістилізм, явище, що відкриває новий погляд на мистецький твір.

Яскравими зразками подібних романів є «Інферно» Д. Брауна та «Аптекарь» В. Винничука. Інтерес дослідників до цих творів був звернений на тематику, жанрову

специфіку, символіку, проте особливість інтриги у названих текстах ще не була предметом пильного вивчення у літературознавчих розвідках.

На жанрову природу названих творів немає однозначного погляду (їх визначають як триллери, конспірологічні детективи, шахрайські романи), проте рушійною силою подій є інтрига, котра надає динаміки всьому сюжету. Чи не кожне наукове визначення жанру детективу обов'язково характеризується термінами «загадка», «таємниця» або «інтрига» [3, с. 60], саме тому ми висновуємо, що детективна нотка яскраво присутня у творах. Відсутність інтриги стає маркером для реципієнта, акцентом того, що перед ним постає звичайний пригодницький роман.

У сучасному літературознавстві існує два підходи до розуміння категорії інтриги. Більшість дослідників (Н. Агафонова, В. Руднев тощо) визначають інтригу як прийом, основною метою якого є забезпечення зацікавленості читача, а отже успіху твору загалом. У свою чергу, опоненти (М. Бахтін, П. Рікер та ін.) зазначеної вище позиції розглядають категорію інтриги як комплексний феномен, адже подібний спосіб побудови дії у художньому творі не раз трансформувався в історико-літературному процесі.

Інтрига – це рушій і причина перипетій, складне й заплутане розгортання подій у творі, яке має на меті відобразити гостре протистояння між персонажами, досягти особливого напруження дії, зацікавити читача, втримати його увагу. Щодо цього А. Ткаченко зазначає: «Інтрига надає сюжетові заплутаності, це складне й напружене сплетіння дій персонажів, що прагнуть сягнути своєї мети через приховування намірів за допомогою різних хитрих викрутасів» [5, с. 178].

Інтрига завжди веде до закручення пружини дії, найбільшої гостроти набуває в кульмінації та вирішується у розв'язці. Кульмінація зазвичай виноситься на початок твору, завдяки чому значення категорії інтриги значно зростає – таємниця стає рушієм подій. Цікавою є думка П. Рікера, за якою інтрига – це сюжет у його зверненні не до фабули, а до читача. Саме у послідовності епізодів вбачаємо ключ як до точки зору наратора (фокус розповіді на деталях), так і до позиції, яка відводиться адресату [4, с. 51].

До того ж, інтрига володіє важливою властивістю – інтелігібельністю. Так читач осмислює життєвий досвід, який із окремих епізодів об'єднується у розповідь, з різноманітних подій – у цілісну історію. Здатність створити інтригу або прослідкувати за нею у творі свідчить про розвиненість людини: письменник створює акт самоінтерпретації.

Інтрига передбачає дві варіації впливу на розвиток дії: захопливе коло подій та напружений інтелектуальний пошук персонажів. У ранніх детективних творах рушієм подій був саме інтелектуальний пошук, проте у сучасних зазначаємо синтез обох видів. Таке поєднання є доцільним як для «Інферно», так і для «Аптекаря», адже ці твори репрезентують дифузію жанрів.

Архетипне коло інтриг не відзначається особливою широтою, оскільки нині побутує стійка традиція розмежування двох універсальних схем сюжетотворення, а отже й читацького очікування. Таким чином, визначаємо енігматичну модель інтриги, притаманну роману «Аптекарь» та лімінальну «Інферно».

Розглянемо інтригу в романі «Інферно» Д. Брауна. Лімінальна інтрига передбачає чотирифазний подієвий «ланцюг», який був досліджений Джеймсом Д. Фрезером. Усі події пов'язані причинно-наслідковими зв'язками, являють собою єдиний ланцюг, разом з тим – твору притаманна певна двоплановість. Якщо зовнішню інтригу проводить рятувальник, то внутрішню – злодій, затаюючи у нетрі таємниці своїми мотивами до скоєння злочину. Крізь першу фазу обособлення проходять як головні, так і другорядні персонажі роману «Інферно» Д. Брауна: Роберт Ленгдон, Сієна Брукс і Бертран Цобріст.

У другій фазі – спокушення – персонажі не тільки й справді піддаються випробуванню спокусою, а й набувають життєвого досвіду, що виступає «імунітетом» до зваби. Цей етап передбачає встановлення нових зв'язків між персонажами (як позитивних, так і негативних), а невдалі вибори різних моделей поведінки забезпечують ефективність обраної позиції персонажа у подальшому.

Наступна фаза – безпосереднє випробування для персонажів: це й загострення подій смертельним ризиком («зараження» Ленгдона), зустріч із смертю. Етап випробування, коливання між життям та смертю, є тим центральним стержнем усієї лімінальної інтриги.

Останній етап – перетворення – може виявитись й нульовим. Фаза впливає на персонажів як фізично (безповоротна смерть – смерть Сієни), так і морально (відродження героя, що впливає й на зміни у його світогляді – Роберт).

Енігматична модель інтриги, притаманна «Аптекарю», не має апріорних фаз у сюжетному розгортанні. Зумовлена використанням письменником принципу «ризому», структурна схема енігматичної інтриги складається із чергування наратором моментів приховування та пізнання (вбивство невідомим Мартина, після чого «відкрите» читачу «маскування» Лукаша).

Оскільки метою інтриги є постійна напруга, то автори вдаються до різних прийомів її реалізації. Прийоми мають своє місце як у найсучасніших зразках, так і в жанрових різновидах. Наприклад, в «Інферно» виділяємо такі прийоми: прийом лжеінтриги (автор вдається до обману читача: невинна на перший погляд лікарка Сієна Брукс насправді виявляється головним злодієм у творі), прийом напруги у безвихідній ситуації (порятунок світу від «червоної смерті»). Твір Ю. Винничука «Аптекарь» реалізує інтригу через такі прийоми: прийом зворотного розвитку сюжету (читач стає свідком «перейменування» Лукаша у Мартина), прийом утаємничення (мета головних персонажей – пошук відповідей: з'ясування одних автоматично пояснює інші), який наскрізь пронизує увесь твір. Спільними для творів виділяємо прийоми замовчування (автори тримають читачів у невідомості) та перипетій, які є основними у розгортанні сюжету.

Сюжетні інтриги романів «Інферно» та «Аптекарь» підтримується за рахунок глибоких і яскравих образних картин, які швидко змінюють одна одну, часто вдаючись до градації. Проте саме напруга і динамічність формуються завдяки фокусуванню уваги на головних персонажах – Роберті Ленгдоні, Лукашеві Гулевичу, Касперові Янішу та Руті.

Незважаючи на певну усталеність та формальність, які характерні для детективного жанру, в аналізованих творах перед нами постають нові «модифіковані» персонажі. Це як працівники розумової праці, з високим рівнем IQ (Роберт Ленгдон та Сієна Брукс), які вирішують проблеми шляхом розв'язання складних загадок, так і незвичні для детективного жанру персонажі кат, чарівниця, аптекар-хірург. Персонажі Ю. Винничука герої-маргінали, люди із сірої порубіжної зони суспільства, кожен зі своєю таємницею.

Таким чином, інтрига в аналізованих творах Д. Брауна та Ю. Винничука виконує різноманітні функції, використовується письменниками по-різному: якщо в першого вона націлена на розкриття таємниці світового масштабу, то в «Аптекарі» пов'язана передусім із кожним персонажем та його особистою історією. Проте основне спрямування категорії не порушується, а саме – сконцентрувати його увагу, тримати читача у напрузі, зокрема націлити його на співпереживання персонажам. Вміле використання елемента не тільки привертає увагу читача, але й впливає на розвиток сюжету: декодує розв'язку, вводить нові сюжетні лінії, задля відволікання реципієнта від головного, завуальовує істину.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Браун Д. Інферно. – Харків, 2013. – 512 с.
2. Винничук Ю. Аптекарь. – Харків, 2015.
3. Кицак Л. Художня природа інтриги в детективах. Українська література в загальноосвітній школі, 2014. – № 7-8. – С. 60-62.
4. Рикёр Поль. Время и рассказ. – Т. 1. Интрига и исторический рассказ. – Москва, 1998. – С. 51.
5. Ткаченко А. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства): підручник для гуманітаріїв. – Київ, 1997. – 448 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А. В. Демченко

ТЕРМІНОСИСТЕМА ХОРТИНГУ У СПОРТИВНОМУ КОМЕНТАРІ

У статті розглянуто питання спортивної термінології, зокрема причини її активного розвитку. Проаналізовано терміни з галузі хортингу, вжиті у прямих трансляціях.

Ключові слова: спортивний коментар, спортивний дискурс, термін, терміносистема, хортинг.

The article deals with the problems of sports terminology, especially the reasons of its active development. The terms of horting are analysed in live stream.

Key words: sports comment, sports discourse, term, term-system, horting.

Спортивний медійний дискурс представлений не лише традиційними й давно відомими видами спорту, а й тими, що тільки популяризуються та відтворюють національний колорит. Йдеться про хортинг, що вважають національним видом спорту, коріння якого сягає в добу козаччини, хоча в офіційному статусі він перебуває не більше десяти років. Цей різновид бойових мистецтв загартовує спортсменів і фізично, і морально, відіграє важливу роль у національно-патріотичному та етичному вихованні, є своєрідною філософією та стилем життя. Одним із шляхів розповсюдження та донесення до громадськості відомостей про хортинг стали прямі інтернет-трансляції, які коментують безпосередні представники цього виду спорту.

Актуальність статті визначена потребою вивчення спортивних термінів у коментарях, що пояснюють національний вид спорту – хортинг, який віднедавна став об'єктом зацікавлення медійників і тільки починає потрапляти в ефір для загальноглядацького доступу.

Ставимо собі за мету схарактеризувати передумови виникнення, семантику та функції термінів, зафіксованих у прямих трансляціях, що розкривають особливості власне українського бойового мистецтва.

Мовотворчість коментатора, який у прямому ефірі знайомить глядачів із хортингом, поповнює лексичний рівень сучасної української мови галузевими лексемами. Ураховуючи те, що цей вид спорту маловідомий глядачам, під час трансляцій акцент зроблено на поясненні історії та основних правил двобоїв. Через це коментарі менш емоційні, ніж в інших видах спорту, і виконують переважно інформативну функцію.

На поповнення словникової бази активно впливають екстралінгвальні чинники, тому формування терміносистеми хортингу є логічним результатом упровадження нового виду спорту. Спортивна термінологія продовжує бути динамічною та відкритою системою. Дослідники зазначають: «Унаслідок інтенсифікації інноваційних процесів корпус спортивної лексики і термінології останнім часом значно зріс кількісно й посів вагоме місце серед інших тематичних підгруп лексики» [3, с. 360].

Назву досліджуваного виду спорту у словниках досі не зафіксовано, тож для розуміння походження та сутності терміна звертаємося до пояснення, розміщеного на офіційному сайті Української федерації хортингу: «Слово «Хортинг» походить від назви відомого в світі славетного острова Хортиця, де була розташована і діяла Запорізька Січ, яка відіграла прогресивну роль в історії українського народу. Ідея виникнення Хортингу, як комплексної системи самовдосконалення особистості, заснованої на фізичному, морально-етичному та духовному вихованні, пов'язана з відродженням давніх народних традицій, що передавались з покоління в покоління» [4]. Уважаємо, що спеціальна лексика нового, стратегічно важливого для розвитку державності виду спорту потребує активнішого вжитку в засобах масової комунікації та кодифікації в лексикографічних джерелах.

Термінологічну основу складають назви екіпіровки, спортсменів, змагального майданчика. Напр.: *А взагалі в розділі «Нокдаун» є хортівка, вона теж схожа на кімоно [2]; Зараз ми бачимо двоє маленьких хортингістів ведуть поєдинок [2]; Виходячи на хорт, ти усвідомлюєш, що можеш отримати на горіхи [2].* Ці терміни – похідні від назви виду спорту. Натомість інші елементи обладунків не є спільнокореновими зі словом «хортинг». Напр.: *Під одягом у них одягнена кіраса – додатковий захист для грудей [1]; Дівчата виступають у бітках, не в боксерських перчатках, а в додатковому спорядженні, що захищають їх руки [1].*

Сучасна українська мова поповнюється й двокомпонентними термінологічними сполуками, що називають різновиди хортингу. Федерація цього виду спорту займається розвитком численних відгалужень і промоуцією хортингу серед людей різних професій. Напр.: *Фітхортинг – це дівчата займаються і на степах, і без степів [2]; Навіть зареєстрували гирьовий хортинг [2]; Козацький хортинг: вони там в шароварах, з шаблями виступають [2]; Пожежний хортинг – це підготовка пожежників [2]; Є федерація військового хортингу [2].*

Оскільки хортинг віддзеркалює кращі українські традиції та є уособленням національного колориту, часто форма учасників представлена кольорами державного прапора. Відповідно до цієї особливості коментатор при швидкій зміні становища не називає прізвиська учасників двобоїв, а говорить про жовтого або синього бійця, замінюючи їхні персональні дані узагальненим перифразом. Напр.: *В цьому двобої, як бачимо, переміг жовтий босць [1]; Рефері піднімає руку синього бійця [1].*

Типовим лінгвальним явищем у коментуванні будь-якого виду спорту, побудованого на бійцівській боротьбі, виступає метафоризація як динамічний процес, наслідком якого є творення специфічної термінології. Як правило, у результаті подібних семантичних зрушень виникають назви прийомів та елементів боротьби. Ці лексеми відносно прямого значення виступають засобами вторинної номінації, але у спортивному дискурсі вони втрачають образність, уживаючись у прямому розумінні як лексичний еквівалент спортивного поняття. Серед термінів, що виникли на основі метафоричного перенесення, у коментуванні хортингу фіксуємо такі: *... перемогу здобув задушливим прийомом, виконавши ногами трикутник на ший суперника [1]; Вихід на гільйотину, схищує ноги жовтий під синім [1]; Зараз робить такий цікавий рух, називається криветка: виповзає за межі хорту [1]; Подвійний ключ у виконанні представниці Луцьку [1].*

Коли в коментаторів відпаде потреба знайомити українців зі специфікою національної спортивної візитівки, її термінологічним апаратом, глядач зможе спостерігати за видовищними двобоями у супроводі не лише інформативних, а й оригінальних та емоційних коментарів професійних журналістів. Отже, прогнозуємо перспективність вивчення лінгвального оформлення прямих трансляцій хортингу на вітчизняному телебаченні та в мережі Інтернет.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кубок України з хортингу (канал «Kremen TV», 17.12.17) / Електронний ресурс. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=ilUV_RZhaM
2. Кубок України з хортингу у розділі «Нокдаун» (канал «Наживо», 25.11.17) / Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=ddgA2tKmeDE>
3. Сушинська І. Структурно-семантична типологія спортивної лексики у текстах публіцистичного стилю / І. Сушинська, П. Давидов // Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2008. – Вип. 12. – Т. 1. – С. 359-364.
4. Українська федерація хортингу / Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.horting.org.ua/node/287> (дата звернення – 07.01.18 р.).

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.П. Карабута

ПЕРІОДИЧНА ПРЕСА НОРВЕГІЇ

У статті розкрито історію становлення та сучасний стан норвезької періодичної преси. Проаналізовано структуру та тематичне наповнення найбільших газет Норвегії «Aftenposten» та «Verdens Gang».

Ключові слова: норвезька преса, шпальти видання, жанрові матеріали.

The article reveals the history of the formation and the current state of the Norwegian periodicals. The structure and thematic content of the largest newspapers of Norway "Aftenposten" and "Verdens Gang" are analyzed.

Key words: Norwegian press, column edition, genre materials.

Норвезька преса розпочинає своє становлення пізніше, ніж преса багатьох інших європейських країн. Причиною цього була залежність країни від Данії.

Прототипом майбутньої норвезької друкованої преси стали flygeblad – листівки, або новинні листки. Існують свідчення про їх існування починаючи з 16 ст. Такі рукописні листки надходили з Європи, їх «передплатниками» були високопоставлені чиновники.

Новинні листки розповідали в основному про війни і битви, а також про палацові інтриги. Поширення новинних листків посилилося під час Реформації, а також у роки Великої північної війни.

У 1648 р. виходить перший друкований новинний листок під назвою «Nomagium Norvegicum», він розповідає про прибуття «наймилостивішого пана і короля Фрідріха Третього» до Норвегії 24 серпня. Згодом виходять друковані листки, присвячені великим урочистостям, святам, різним вбивствам, резонансним подіям. Так, в 1654 р. на 31 сторінці виходить газета, що розповідає про сонячне і місячне затемнення, яке відбулося 2 і 17 серпня цього року.

Збереглися друковані листки з повідомленнями про: землетрус у Боррегоре 1702 р., про четверо дітей, які народилися в Бергені в 1707 р., про знахідку величезного скелета в Трьогстазі (1707 р.), про відступ Армфельдта і його війська з Тронхейма (1719 р.), про пожежу в Кафедральному соборі Тронхейма (1719 р.) та ін.

Першою норвезькою друкованою газетою була «Norske Intelligenz-Seddeler», перший номер якої вийшов 25 травня 1763 р. в Крістіанії. Видавалася вона в друкарні С.К. Швах. Газета виходила раз на тиждень і містила різноматематичні анонси, оголошення та рекламу, а також матеріали розважального характеру. З 1814 р. газета стала висвітлювати й актуальні суспільно-політичні події. Такого ж плану видання почали виходити з 1765 року в Бергені, з 1767 року Тронхеймі, з 1770 року в Крістіансанні.

Сьогодні система ЗМІ в Норвегії – це організована і розвинена структура, в якій функціонують як друковані ЗМІ, так і теле- і радіокомпанії.

Норвегія посідає одне з перших місць у світі за кількістю друкованих видань на одну особу. Норвежці відомі своїм бажанням бути обізнаними в політичному і соціальному житті не тільки всередині країни, а й в усього світі.

Найбільшою популярною газетою Норвегії є «Aftenposten», національна щоденна газети, що була заснована Christian Schibsted 14 травня 1860 р. під назвою «Christiania Adresseblad». У наступному році вона була перейменована в «Aftenposten». З 1885 р. газета друкує два додатки: недільне видання друкувалося до 1919 р. (відновлено в 1990 р.) і в п'ятницю додаток A-magasinet supplement: статті про науку, політику, мистецтво.

«Aftenposten» (у перекладі «Вечірня пошта») є приватною компанією, яка повністю належить компанії Schibsted ASA. У редакції працює 740 співробітників. Espen Hansen (Еспен Егель Хансен) є головним редактором видання. Головний офіс газети знаходиться в місті Осло, тираж складає 211 769 примірників (2015 р.), ціна 25 крон [1].

«Aftenposten» є найвпливовішою газетою Норвегії з найбільшим тиражем у країні. Видання розраховане на широке коло читачів, охоплює всі галузі життя. Особливістю газети є велика кількість фотографій, які не є статичними. Усі фотографії живі, гарно доповнюють текстові матеріали.

Великим плюсом усіх матеріалів видання є актуальність. Автори намагаються торкатися у своїх статтях лише тих проблем, які на сьогодні турбують мешканців країни.

Перші кілька шпальт присвячені новинам з усіх сфер життя людини. Значне місце відводиться яскравим, сенсаційним статтям: міжнародні скандали, тероризм, війни, катастрофи, великі спортивні події. Це як великі за обсягом матеріали з елементами аналізу і передісторією питання, так і маленькі замітки у вигляді подання сухих фактів про подію.

Кілька смуг виділено для матеріалів на економічні теми. Тут новинні замітки перемежуються з аналітичними матеріалами. Вони розраховані на середньо-підготовленого читача, теми розкриваються не так глибоко, не переходять у професійну сферу, є зручними та читабельними. Такі прийоми, на думку дослідниці О. Рембецької, свідчать про трансформаційні таблоїдні світові тенденції, що характеризуються видозміною форм подачі інформації. Це спричинено активною конкуренцією різних видів ЗМІ в останні роки [3, с.69].

Газета має інтернет-версію, яка зробила її оперативнішою. Також на сайті видання часто викладаються відеоматеріали, що в деяких випадках актуальніше, ніж текст.

На сьогоднішній день «Aftenposten» є лідером серед друкованих видань Норвегії. Читачі довіряють інформації зі сторінок видання. «Aftenposten» йде в ногу з часом, постійно змінюючись разом зі своїми читачами. І саме тому газета не перестає бути популярною і цікавою.

Другою за популярністю газетою в Норвегії є видання «Verdens Gang» («VG») (в перекладі «шлях світу»), національна масова щоденна газета. Вперше була заснована в 1868 році, але незабаром збанкрутувала. Після закінчення Другої світової війни члени руху Опору знову відродили її. Перше видання вийшло 23 червня 1945 р. Редактором видання був Christian Arthur Richard Christensen. Після його смерті газету викупив концерн Schibsted у 1967 році. З 2011 року головний редактор газети – Torry Pedersen. Головний офіс видання знаходиться в місті Осло, тираж складає 93 883 примірники (2016 р.), ціна 20 крон [2].

Газета є політично незалежною і повністю належить компанії Schibsted ASA. В 2015 р. газета святкувала своє 70-річчя існування. Більш 650 000 газетних сторінок з 1945 по 2002 рік були оцифровані за допомогою сканування мікрофільмів у Національній бібліотеці Осло.

З 1 червня 2005 року «VG» веде власну спортивну колонку. З 22 жовтня 2005 року «VG» випускає щотижневі недільні випуски. З 2007 року почав виходити недільний журнал «7».

«Verdens Gang» відома своєю прихильністю до фотожурналістики. Видання перемагало у щорічному конкурсі «Знімок року» («Årets bilde»). У штаті постійних співробітників працює 21 фотограф – це більше, ніж у будь-якій іншій норвезькій газеті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Офіційна сторінка видання «Aftenposten». – Режим доступу: <https://www.aftenposten.no>
2. Офіційна сторінка видання «Verdens Gang».- Режим доступу: <https://www.vg.no>
3. Рембецька О.В. Тенденції таблоїдизації світової медіа індустрії (на прикладі британської газети «The Guardian») [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми сучасного мас-медійного простору : матер. Всеукр. наук.-прак. конф. (м. Херсон, 12-13 вересня 2016 р.) / Херсонський державний університет. – Херсон: ХДУ, 2016. – С.69-71. – Режим доступу: <http://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/3бірник%20матеріалів%20конференції.PDF?id=197444fc-1d4e-4c60-bdef-e8f7de0b98d>

Рекомендує до друку науковий керівник професор В. В. Різун

СТРУКТУРНО-ТЕМАТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НІМЕЦЬКОЇ ГАЗЕТИ «SÜDDEUTSCHE ZEITUNG»

У статті здійснено структурно-тематичний аналіз німецької національної газети «Süddeutsche Zeitung», виділено рубрики видання, вказано на тематичне та жанрове їх наповнення.

Ключові слова: національна газета, рубрики газети, газетні блоки.

The article deals with the structural and thematic analysis of the German national newspaper «Süddeutsche Zeitung», highlights the titles of the publication, is indicated on thematic and genre content.

Key words: national newspaper, newspaper headings, newspaper blocks.

Газета «Süddeutsche Zeitung» (в перекладі «Південнонімецька газета») – надрегіональна, підписна газета, що видається мюнхенською видавничою групою «Süddeutsche Verlag». Як зауважує дослідник О. Білоус, крім своєї наднаціональної спрямованості, вона орієнтується на німецьких читачів, зокрема на жителів тих регіонів, де видається [2].

Газета була заснована 6 жовтня 1945 р. створеним тимчасовим органом, що одержав ліцензію від американської окупаційної влади. У той час газета коштувала 20 пфенігів. Тираж видання був 436 997 примірників, 381 844 примірників передплата [3].

Концепція «Süddeutsche Zeitung» (SZ) була сформульована в 1951 році головним редактором Вернером Фрідманном (Werner Friedmann). Цю концепцію розвинув його послідовник і спадкоємець Херманн Проєбст (Hermann Proebst), який був головним редактором у 1960–1970 рр. Газета позиціонує себе як «ліберально-економічне» видання.

«Süddeutsche Zeitung» має редакційні офіси в містах: Аугсбурзі, Берліні, Дрездені, Дюссельдорфі, Мюнхені, Франкфурті, Гамбурзі, Нюрнберзі, Регенсбурзі та Штутгарті.

Щопонеділка виходить додаток зі статтями з «New York Times» англійською мовою, щоп'ятниці виходить журнал «SZ-Magazin», а що суботи – додаток за тиждень. У Мюнхені виходить додаток-афіша «SZ-Extra» [3].

По суботах з 18 жовтня 2014 р. з'являється «Süddeutsche Zeitung» під назвою «Süddeutsche Zeitung am Wochenende» (недільний випуск) зі значно розширеною версією.

Ця щоденна газета виходить з понеділка по п'ятницю обсягом 48 – 58 сторінок. Суботній та недільний випуск об'єднані і мають 64 – 65 шпальт. Також додається рекламна інформація, загалом 10-20 шпальт.

Здійснимо структурно-тематичну характеристику видання. Перша шпальта газети містить короткий зміст номера за рубриками, анонси великих матеріалів, курси валют, погоду на день виходу газети. Постійне місце розташування на першій шпальті має фотографія номера – центральна позиція під назвою видання.

Друга сторінка присвячена рубриці «Thema des tages» (тема дня), в якій публікуються резонансні суспільно-політичні події країни та світу. Рубрика займає одну шпальту.

Третя сторінка під рубрикою «Die seite drei» (3 сторінка) наповнена великими репортажами (Reportagen), аналітичними статтями, офіційними матеріалами (Hintergrundartikel).

Четверта сторінка під назвою «Meinung» (погляди) містить коментарі від відомих авторів цього видання.

З п'ятої по сьому сторінки подано матеріали під рубрикою «Politik» (політика), в якій друкуються інформаційні та аналітичні матеріали, присвячені поточним внутрішнім та зовнішнім політичним подіям.

Восьма сторінка видання під назвою «Panorama» (панорама) подає тексти, які можна віднести до «легких новин» з підрубками «Leute» (люди) та «Meldungen» (звіти).

Велика увага у виданні приділяється подіям культурного життя. Рубрика «Feuilleton», що присвячена культурі, йде відразу після рубрики «Panorama». Матеріали групуються за розділами Фільм, Фейлетон, Література, Форум.

Особливістю газети є те, що вона складається з окремих блоків по декілька сторінок. Перший блок присвячений політичним подіям, який з інформаційною та аналітичною частинами займає 8 сторінок, до якого приєднано рубрику «Panorama».

У другому блоці (с.9-14) друкуються тексти культурної тематики під рубрикою «Feuilleton».

Третій блок (с. 15-22) під назвою «Wissenschaft» (Наука) містить науково-популярні статті та поєднує рубрику «Geld» (гроші), присвячену економіці та фінансам.

Четвертий блок (с. 23-29) «Sport» містить актуальні спортивні матеріали переважно з футболу.

Наступний блок «Die Reise» (Подорожі), що займає 6 сторінок призначено для читачів, які цікавляться туристичною тематикою. З неї можна дізнатися про захоплюючі подорожі до різних країн, про рідкісні історичні та культурні пам'ятки країн, отримати корисні поради, як спланувати мандрівку. Під текстами статей можна знайти рекламу туристичних турів з описом та цінами.

Окремі два блоки складають матеріали під рубриками «Bayern» та «München», кожен з яких має по дві-три сторінки. В них подаються регіональні суспільно-політичні, соціальні, культурні, освітні матеріали, кіно-, театральний репертуар, прогноз погоди в регіонах Баварії та Мюнхена.

Рекламні матеріали займають велику частину газети, вони присутні майже на кожній сторінці видання, деякі сторінки містять цілі розвороти реклами. До деяких номерів газети друкується окремий рекламний блок на три сторінки.

Таким чином, «Süddeutsche Zeitung» подає широку палітру національної та регіональної інформації та новин, особлива увага приділяється Баварії, Мюнхену. Концепція видання викладена в статуті редакції, де сказано, що газета обирає для публікації матеріали, керуючись ліберальними і соціальними принципами, а також прагненням до вільного демократичного суспільного ладу. Публікації в «Süddeutsche Zeitung» вирізняються з погляду журналістської майстерності, адже в редакції видання працюють професіонали. Це засвідчує аналіз матеріалів як інформаційних, так і аналітичних жанрів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко Ю.С. Альтернативна преса сучасної Німеччини (особливості функціонування, редакційна політика, місце в національній системі медіа) [Текст] : автореферат дис. канд. наук з соц. комунікацій : 27.00.04 / Ю. С. Бондаренко ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : [б. в.], 2017. – 18 с.
2. Білоус О.М. Типологія газетної періодики сучасної Німеччини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2005>
3. Офіційна сторінка видання «Süddeutsche Zeitung». – Режим доступу: <http://www.sueddeutsche.de>

Рекомендує до друку науковий керівник професор В. В. Різун

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СТИЛІСТИЧНА РОЛЬ ЗВЕРТАНЬ У ПРОЗІ МАРІЇ МАТІОС

У статті розглядаються структурно-семантичні особливості та стилістична роль звертань у повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері».

Ключові слова: звертання, просте речення, семантика, стилістична роль.

The article deals with the structural-semantic peculiarities and the stylistic role of appeals in the story of Maria Matios "The Boots of the Mother of God".

Key words: appeal, simple sentence, semantics, stylistic role.

Актуальність обраної теми полягає у вивченні мовної палітри української літератури у творах якої звертання виступають елементами текстової структуризації, оскільки можуть вживатися й поза реченням, ізольовано від нього, і, більше того, можуть бути віднесені до кількох речень. Звертання пов'язує висловлення-речення із ситуацією спілкування, з її учасниками й отримує своє вичерпне пояснення лише в межах цілого тексту як складного семантико-синтаксичного утворення, у межах якого функціонують окремі висловлення.

Метою статті є розгляд структурно-семантичних особливостей та стилістичної ролі звертань у простих реченнях у повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері».

Звертання – інтонаційно виділене в реченні слово або сполучення слів (не член речення), що ним називається істота або персоніфікований предмет, якому адресується мовлення в усній або писемній формі: *У тебе, Зісю, кучерів нема* [2, с. 15]; *Потерпи, дитино...* [2, с. 30] *Я би кіпл на твоїй голові, Якове, помацала очима з неба!* [2, с. 15] *Уступи, граде, дорогу сонцю і нашому врожаю* [2, с. 34].

Наявність у реченні одного чи кількох звертань завжди своєрідно позначається на інтонації всього речення: *Діти, будете сьогодні биті!* [2, с. 12]; *Не будьте такі розумні, пане Борсук* [2, с. 85]; *Покажи мені, Божко, дорогу* [2, с. 17]; *Зісю, куди вас ведуть, Зісю?* [2, с. 183]

Звертання посідає важливе місце в системі стилістичних засобів синтаксису. Крім свого прямого значення – називати особу або предмет і залучати увагу того, до кого направлена мова, звертання може характеризувати особу, виражати певне суб'єктивне ставлення до неї того, хто говорить: *Терпи, моє ластів'ятко...* [2, с. 81]; *Успокойся, жінко!* [2, с. 92]; *Пане Борсук, а тепер дайте нам їсти* [2, с. 85].

Найчастіше звертання вживаються в спонукальних і питальних комунікативних різновидах речень. Формою таких речень головні герої спонукають один одного до певної дії або до відповіді (не враховуючи речення, у структуру яких входять риторичні звертання): *Де ти ходиш, дитино?* [2, с. 150]; *Хто тобі казав, Зісю?* [2, с. 14]; *Маріко, а ваша корова вже побігалася?* [2, с. 40]; *А чого питаєте, Петре, про вчора?* [2, с. 56] У цьому завжди найбільше виявляється стилістична зорієнтованість висловлюваного, що передається структурою спонукального або питального речення зі звертанням.

У структурі простих речень із звертаннями у повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері» простежується така загальна закономірність і зумовлена нею стилістична своєрідність: звертання на початку речення звичайно вимовляються активніше, енергійніше, з дотриманням тривалішої паузи після нього, ніж звертання в середині чи в кінці речення: *Тату, я хотіла завстидати град* [2, с. 36]; *Іванко, тебе тато коли бив прутом?* [2, с. 41]; *Людську біду, дитино, возять* [2, с. 129]; *Купую у тебе, брате, твою дитину* [2, с. 92]; *У вівтар веди, дитино* [2, с. 136]; *А нащо ви це кажете, отче?* [2, с. 152]

Що семантично вагомніше звертання в реченні, то, як правило, більша звертальна наснага, емоційність висловленого: *Не бійся, дитино...* [2, с. 83]; *Що ти таке говориш,*

Іванко? [2, с. 15]; *Ви про затруєння крові колись чули своєю головою, мій брє?!* [2, с. 30] (мой брє – мій брате); *Успокійся, жінко!* [2, с. 92]; *Терпи, моє ластів'ятко...* [2, с. 81]

Стилістичність синтаксичних конструкцій зі звертаннями у повісті своєрідна і різнопланова. За стилістично-функціональною ознакою виділяємо власне звертання та риторичне звертання.

Власне звертання – найуживаніші звертання-назви осіб, до яких мовці звертаються за найрізноманітніших комунікативних умов і з певною метою. Речення з такими конструкціями у повісті Марії Матіос суттєво переважають і мають більш широкий спектр вживання: *Хто тобі казав, Зісю?* [2, с. 14]; *Маріко, а ваша корова вже побігалася?* [2, с. 40]; *А чого питаєте, Петре, про вчора?* [2, с. 56]; *Де ти ходиши, дитино?* [2, с. 150]

Як бачимо з вище наведених прикладів, – власне звертання використовуються частіше в питальних різновидах речень.

Письменниця такими конструкціями зі звертаннями привертає увагу до висловлюваного, чим і викликає експресію читача. Повторення того самого звертання чи його синонімічний вияв посилює звертальність і сприймається як засіб художньо-образного висловлювання: *Зісю, куди вас ведуть, Зісю?* [2, с. 183]

Риторичні звертання у повісті своїм змістом, стилістичною зорієнтованістю, функцією, мовленнєвою метою відрізняються від власне звертань, бо не спонукають співрозмовника до відповіді на поставлене запитання. Метою речень з риторичними запитаннями є вияв душевного стану, думки або почуття мовця: *Що мені з тобою, дитино, робити?..* [2, с. 71]; *Що твоя, Іванко, мама знає?* [2, с. 16]; *Що ти таке говориши, Іванко?* [2, с. 15]; *Що ти робиши, Іванко?!* [2, с. 36]; *Та чи ти здурів, чоловіче?* [2, с. 72]

У повісті Марії Матіос «Черевички божої Матері» використовуються лише непоширені звертання: *Я, дитино, знаю це від тебе* [2, с. 40]; *Поможе, Маріко, допоможе* [2, с. 80]; *Де ти ходиши, дитино?* [2, с. 150] Такий вид звертань у повісті набуває певного комунікативного значення – запрошення, прохання, спонукання, попередження, застереження, докору тощо: *Не бійся, дитино...* [2, с. 83]; *Та чи ти здурів, чоловіче?* [2, с. 72]; *Успокійся, жінко!* [2, с. 92]; *Діти, будете сьогодні биті!* [2, с. 12]

Отже, звертання, категоріально не змінюючи синтаксичної будови речення, не впливаючи на його належність саме до цього, а не до іншого структурного різновиду речень, все ж привносять у речення певний стилістичний елемент, рису, ознаку, функціональне забарвлення, бо частково чи й суттєво змінює всю реченнєву тональність, мовленнєву орієнтацію вислову.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дудик П.С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення: Просте речення, еквіваленти. – Київ, 1973. – 288 с.
2. Матіос М.В. Черевички Божої Матері вирвана сторінка з буковинської саги: Повість. Львів, 2013. – 208 с.
3. Мацько Л.І. Стилістика української мови: Підручник. – Київ, 2003. – 462 с.
4. Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. – Київ, 1992. – 248 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент В.І. Тихоша

ПРЕСТИЖ МОВИ ЯК ГОЛОВНИЙ РУШІЙ ЗМІНИ МОВНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто питання престижності мови, її роль у зміні мовної ситуації. Подано короткий огляд утворення нинішньої мовної ситуації в Україні.

Ключові слова: мовна ситуація, білінгвізм, престиж мови.

In this article considered on the questions of prestige of language and its role in changing the language situation. The short survey of the history of the formation of the current situation in Ukraine is suggested.

Key words: language situation, bilingualism, prestige of language

Мовна ситуація – сукупність форм існування однієї мови або сукупність мов, які використовуються в межах географічних регіонів чи адміністративно-політичних утворень для забезпечення комунікативних потреб. Характерною рисою сучасної мовної ситуації України є поширення на її території двох мов – української та російської – білінгвізм. Це явище складне й багатогранне, оскільки структурна організація і функціонування мови пов'язані з явищами різного характеру, що викликають лінгвістичні, психологічні й соціальні проблеми. Розвиток та функціонування соціального середовища вповні залежить від розвитку та функціонування середовища мовного [1, с.75], тому перед науковцями постало завдання всебічного аналізу мовної ситуації як в історичному минулому, так і сучасної. Мовні ситуації описують на основі кількісних, якісних і оцінних ознак [5, с. 106].

Зосередимось на третьому аспекті, який необхідно враховувати при вивченні мовної ситуації – це оцінні характеристики мов. Вони відображають ставлення носіїв мови до своєї, а також до інших мов, що функціонують на досліджуваній території [3, с.110]. До оцінних критеріїв, які широко використовуються в працях американських соціолінгвістів, належить престиж мови. Джошуа Фішман налічує п'ять різних значень цього терміна, а саме: комунікативна цінність, літературно-культурні досягнення, емоційна цінність, загальна повага, загальна популярність. Престиж мови – це її авторитет у міжнародному та міжнародному спілкуванні. Він залежить від багатьох чинників, домінуючим серед яких є інформативність мови, тобто застосування її як носія найновішої та найважливішої інформації. При цьому зовсім неважлива кількість носіїв, які послуговуються певною мовою. Порівняймо: китайською спілкуються більше мільярда людей, однак вона не входить у кількість престижних мов. Далеко не завжди престиж мови визначається мілітарною потугою її носіїв. Іноді престиж мови має не загальний характер, а забезпечується її функціонуванням в одній із сфер. Так, у музиці вже декілька століть найвищий престиж у світі має італійська мова. Престиж мов часто пов'язаний з їх сакральним використанням: санскрит в Індії, латина і церковнослов'янська мова в Європі, арабська – у країнах мусульманського світу. Відлучення мови від функцій, що надають їй престижу, наприклад від ролі державної мови, знижує її авторитет і зменшує опір проникненню в неї чужомовних елементів. Престижними можуть бути навіть мертві мови, якщо вони характеризуються високим рівнем окультурення і ними закодована велика кількість важливої інформації. За приклад слугує латина [4, с. 35].

На відміну від кількісних та якісних ознак, які тільки окреслюють мовну ситуацію, не впливаючи на неї, престиж мови здатен докорінно змінити мовну ситуацію. Ставлення соціуму до мови є надзвичайно важливим стимулом збереження або, навпаки, зміни мовної ситуації. Зміна у ставленні населення до мови може спричинити зміни у його мовній поведінці, а відтак може вплинути на мовну ситуацію.

Ілюстрацій розквіту та занепаду мов вдосталь. Розглянемо приклад з українською мовою: вона використовувалась як державна у Великому Литовському князівстві (ця «руська» мова була спільною для українців і білорусів); як актова мова Молдавського князівства; дипломати при дворі польських королів спілкувались коли не латиною, то руською (українською), цією ж мовою бахчисарайські хани листувалися з турецькими султанами [4, с. 36]. Нинішня ситуація склалася у результаті тривалої і завзятої політики «великого сусіда» впродовж близько трьох віків. Не треба нагадувати про кількість і наслідки законів, проектів щодо знищення ідентичності тих націй, які входили до Російської імперії і Радянського Союзу, зокрема української. Мова – основа нації, втрачаючи її, втрачають націю. Тому головною ціллю стала саме українська мова.

Історичні передумови освоєння будь-якої території передбачають природний шлях утворення соціуму, що допускає виникнення міжетнічного контакту [2, с. 1]. З подачі тодішньої влади російська мова ставала все престижнішою, ознакою освіченості, зокрема через те, що найбільш урбанізованими етносами були росіяни та євреї. Українська мова ж залишалася українцям-хліборобам. Поволі формувався комплекс меншовартості, який дуже важко викорінюється. Зрештою, корінне населення «перетікає» у місто, а це супроводжувалось як мінімум переходом на російську мову. Індивід, з внутрішнім мовленням російською, ідентифікується як росіянин, хто б він не був за національністю. Навіть у часи Незалежності потенціал мови розглядається лише як потужний і дієвий інструмент маніпуляції. Цим неодноразово користувалися політики перед, під час і після виборів. Це розігрування мовної карти призвело до того, що 90,32%, які проголосували на Всеукраїнському референдумі за незалежність України з державною українською мовою, перетворились на протистояння російськомовного Сходу та україномовного Заходу. З 2014 року знаємо, чим закінчується тривале штучне збурення політиками народу та відсутність чіткої державної політики – війною.

В. Іванишин убачає два способи для забезпечення престижності для української мови: «Перший – через всебічний розвиток суспільства на шляху прогресу. Другий – шляхом утистки інших мов політичними, військовими, економічними засобами» [4, с. 36]. При цьому зазначає, що останній спосіб матиме лише тимчасовий успіх. Уже тривалий час курс нашої держави спрямований на європеїзацію та українізацію. І лише близько року тому почали пропонуватися та запроваджуватися рішучі кроки для покращення ситуації у мовному питанні. Ми ж переконані, що змінити ситуацію у бік зростання престижності української мови також можна забезпечивши виконання уже існуючих законів. Зокрема представники усіх гілок влади мають послуговуватися державною не тільки у теорії, а й на практиці.

Нами проведене соціологічне опитування студентів Херсонського державного університету, аби з'ясувати ставлення студентів до рівня престижності української мови. Зауважимо, що для молодшої людини питання престижу стоїть набагато гостріше, ніж для людини, яка має певний життєвий досвід. Адже для цієї вікової категорії дуже важливою є потреба соціалізації, необхідність самоутвердження як у середовищі однолітків, так і в очах старших вікових груп. Виявили позитивні тенденції у ставленні молоді до престижу державної мови в майбутньому. Респонденти зазначають, що нинішній рівень престижності української мови є досить незначним, і більше ніж 80% студентів вважають, що рівень престижу має бути вищим.

Отже, на сьогодні чітко бачимо, що задля підтримання, зміцнення, розквіту мови, а значить нації і держави, треба змінювати коло пріоритетів і культурну орієнтацію щодо престижності української мови. Зокрема тому, що «престиж» має велику вагу для молодого покоління – майбутнього України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аврорин В.А. Проблемы изучения функциональной стороны языка (к вопросу о предмете социолингвистики). – Л., 1975. – 275 с.

2. Актуальні проблеми соціолінгвістики: Збірник наукових праць.– К.: «КМ Академія», 1992. – 100 с.
3. Брайт У. Введение в параметры социолингвистики// Зарубежная лингвистика. – М.: «Прогресс», 1999. – С. 106-114 .
4. Іванишин В. П., Радевич-Винницький Я.К. Мова і нація. – Дрогобич: «Відродження», 1994. – 218 с.
5. Кочерган М.П. Загальне мовознавство – Київ: Академія, 2003. – 264 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С.А. Мартос

УДК 821.161.2.09

Самойленко О. В.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ АВТОРСЬКОГО «Я» У РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «ЩОДЕННИК СТРАЧЕНОЇ»

Статтю присвячено вивченню специфіки белетризованого типу щоденника в українській літературі. Проаналізовано спосіб репрезентації авторського «Я» у щоденниковому тексті роману М. Матіос «Щоденник страченої».

Ключові слова: щоденник, «авторська маска», самотність.

The article is devoted to the study of the specifics of the belletristic type of diary in Ukrainian literature. The author's "I" representation method in the diary texts of M. Matios's novel "Diary of the Executed" is analyzed.

Key words: diary, "author's mask", loneliness.

Характерною рисою сучасної літератури є зміна вектору, що базується на фактичному матеріалі, на документальних свідченнях і є важливим джерелом для розуміння минулого та сучасного. Дослідник Д. Затонський розглядає щоденник «як специфічну форму автобіографічного та мемуарного жанрів. Адже про що ж розповідає автор щоденника, якщо не про власне життя і про життя людей, із якими зустрічався та спілкувався?» [2, с. 4]. Теоретичним питанням щоденникової спадщини письменників присвятили свої праці О. Галич, Д. Затонський, Г. Мережинська, К. Танчин та ін. Щоденникова творчість в українському літературознавстві стала об'єктом дослідження Н. Видашенко, В. Галич, Є. Заварзіної, О. Зінченко, А. Ільків, Н. Момот та ін.

В українській літературі активізація жанру щоденника спостерігається впродовж усього ХХ ст., проте наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. цей жанр зазнає змін у проблемно-тематичному аспекті та на рівні авторської позиції. Чільне місце серед белетризованого типу щоденника в сучасній українській літературі посідає «Щоденник страченої» М. Матіос.

Роман М. Матіос «Щоденник страченої» розглядали у статтях Л. Волощук, Н. Косинська, І. Мельник, І. Насмінчук, однак багато аспектів ще потребують пильної уваги літературознавців.

Мета статті – розкрити специфіку репрезентації авторського «Я» в романі «Щоденник страченої» Марії Матіос.

«Щоденник страченої» – це один із найвиразніших творів сучасної української жіночої прози, в якому розкривається складний внутрішній світ жінки. Письменниця звертається до форми щоденника, «адже саме через таку форму найкраще репрезентувати внутрішній світ, переживання, пристрасті, думки та потік свідомості головної героїні» [4, с. 55]. М. Матіос обирає стилізацію «інтровертивного типу щоденника», де важлива не хронологія викладених фактів в авторській інтерпретації, а передусім хронологія емоційного стану героїні. Адже форма щоденника має сповідальний характер, а також дає змогу

детальніше описати прожиті дні і пережиті емоції: «Я знову втуплююся в щоденник, гладжу його, як живу істоту, і раптом дуже ясно розумію, що він, щоденник, – єдиний правдивий свідок мого злочину, і суддя, і прокурор одночасно. А свідків, як правило, знищують, або ж роблять невпізнаними задля їхньої ж безпеки» [3, с.7]. Використання щоденникової форми для наповнення белетристичним текстом дало можливість письменниці розкрити жіночі відчуття, переживання, емоційні стани, а також забезпечити глибокий процес психологізації прози. Щоденник виконує роль співрозмовника головної героїні роману : «Я кілька разів поривалася обірвати ці записи. Навіть хотіла спалити. Але в якусь мить зрозуміла, що це, може, моє спасіння – ця давня забавка фіксувати своє непутнє життя» [3, с. 89].

Образ автора у белетристичному типі щоденника переходить від «авторської ролі» до «авторської маски», і цією маскою стає вигаданий оповідач. Водночас цей оповідач моделює дійсність і стає носієм світоглядних, філософських, мистецьких намірів самого автора [1]. У белетризованому щоденнику М. Матіос філософською основою тексту є екзистенціалізм: авторка усвідомлює поняття «самість» та висвітлює образ жіночої туги через призму таких понять, як самотність, відчуження, вміння бути «іншою».

Жіноче кохання, на погляд М. Матіос, завжди позначене відбитком страждань і самокатувань. На цьому постійному контрасті і вибудовуються два різні, а часом і протилежні світи – жіночий і чоловічий. Жіночий завжди з якимось потягом до «душевного мазохізму»: «людина, а тим паче людина-жінка, не може мати більшого тоталітариста, гнобителя і ката, ніж вона сама» [3, с. 71]. Навіть сама героїня дивується: «Як дивно влаштовано природу. Жіночу» [3, с. 92]. Рідко в свідомості жінки кохання асоціюється з радістю: «Я хочу знайти бодай одну жінку на світі, яка би потвердила, що кохання – це радість» [3, с. 96]. Або: «У хвилини розпачу дедалі частіше думаю, що життя і страждання – приховані синоніми, врослі одне в одне, як сіамські близнюки... Таки так: життя і страждання – сіамські діти» [3, с. 13]. Жінка в стосунках із чоловіком виконує роль пасивної, часто залежної від чоловіка власності: «Достатньо, що він знає, що я залежу від нього, як наркоман від поставника зілля» [3, с. 99].

Щодо репрезентації авторського «Я» в романі, то наратор у «Щоденнику страченої» є носієм фемінного типу мислення, за яким «жінка не може бути самостійною і сильною настільки, щоб не потребувати чоловіка в ролі постійно присутньої «непорушної стіни», за яку можна сховатися і на яку можна опертися», «жіноча природа також не може бути «закрита в монастирі», адже душа й тіло прагне любити й отримувати любов навзаєм» [4, с. 61].

Роман «Щоденник страченої» належить до зразків жіночої прози, розкриває гендерні аспекти стосунків між статями. Оскільки події відбуваються у хронологічному вимірі, образ головної героїні у творі відповідає звичним уявленням про типову сучасну жінку, яка, з одного боку, є відносно незалежною: має власне окреме житло, роботу («Сиджу й думаю: яке більш повноцінне щастя мені потрібне, коли є тепло, дах, телефон, робота» [3, с. 124], а з іншого – ще не позбавлена консервативних уявлень про щастя: «<...> прання, миття, готування, лікування, сварка, маскування синців, примирення, нестачі, періодичні любові» [3, с. 125], «<...> я жила нібито нормальним життям, яким живуть сотні й сотні жінок, ховаючи за рукавичками непещені пальці, а під капелюшком – не зігріту чоловічим теплом голову» [3, с. 21]. Усю внутрішню суперечність розуміє і сама героїня, коли порівнює два способи життя, два типи жіночої натури: «Хіба щось заважає мені порпатися в городі, як квочка, нюхати квіти, слухати дятла?» [3, с. 33].

Від авторки образ оповідача переймає сприйняття світу очима жінки, а також трагедійно-ностальгійний мотив нереалізованих жіночих ролей матері і дружини та характеризується надмірною чуттєвістю, емоційністю, коли авторка щоденника не зупиняється перед згубною пристрастю, внаслідок чого пізнає «вселенську печаль душі»: «Судьба, очевидно, нарешті вирішила відомстити мені за те, що я ніколи не була ані нареченою, ані матір'ю. Я одразу стала прихованою дружиною. А доти – чесно чекала його, так і не зрозумівши, що того, хто багато років розріджував кров у жилах, у реальності не

існує. Не існує не тільки для мене, але й для всієї решти жінок, отих, що торпедують пороги загсів і пологових будинків; отих, що втирають сльози самотності і виходять на пошуки чоловіка, як мисливець на останні в своєму житті лови» [3, с. 4]. Традиційно жінка має власну сферу, в якій може реалізувати себе – родину. Але в романі М. Матіос висвітлено тему руйнації жінки, відсутності дому, життєвої неприкаяності, самотності.

Таким чином, М. Матіос у «Щоденнику страченої» розкрила широкий діапазон почуттів і переживань сучасної жінки, її життя, яке ґрунтується на засадах світосприйняття й світорозуміння автора.

Репрезентація авторського «Я» розкривається у романі як феномен жіночого буття, який М. Матіос осмислює на високому філософському та психологічному рівні, акцентуючи увагу передусім на самотності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ільків А. Жанр щоденника в українській літературі II половини XX – початку XXI століть. URL: <http://avtoreferat.net/content/view/11073/66/> (дата звернення 29.01.2018).
2. Затонский Д. Сцепление жанров (место автобиографии, мемуаров, дневника в становлении и жизни современного романа). Жанровое разнообразие современной прозы Запада. – К, 1989. – С.4-59.
3. Матіос М. Щоденник страченої. – Львів, 2005. – 192 с.
4. Тебешевська Т. Художні особливості «Щоденника страченої» М. Матіос. Слово і час. 2006. – № 2. – С. 54 – 63.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А. В. Демченко

УДК 81' 276

Семеняк А.В.

КРИМІНАЛЬНИЙ ЖАРГОН У МОВІ ХЕРСОНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ

У статті аналізуються кримінальні жаргонізми, які є найбільш уживаними у мові херсонських інтернет-видань.

Ключові слова: кримінальний жаргон, жаргонізми, ЗМІ.

The article analyzes the criminal jargon that is most used in the language of Kherson Internet publications.

Key words: criminal jargon, jargonisms, mass-media.

Маркована лексика (до якої відносяться й жаргонізми) є безпосереднім виявом експресивної функції мови, реалізація якої пов'язана зі специфічними рисами, ознаками, властивостями предметів і явищ, що певним чином відображаються в семантиці слова, закріплюються за окремими звуковими комплексами та виступають стійкою основою відтворення аксіологічних висновків та емоційних станів мовців [1, с.15]. Тож, закономірно, що з експресивною метою у тексті херсонських ЗМІ досить активно вводяться жаргонізми, зокрема, кримінальні. Зазначимо, що жаргонізми кримінальної тематики трапляються не тільки в інформаціях, в яких розповідається про певну злочинну діяльність, а й у суспільно-політичних.

Серед кримінальних жаргонізмів у мові херсонських інтернет-видань вжито як жаргонізми-дієслова, так і жаргонізми-іменники. Отже, фіксується такі жаргонізми-іменники кримінальної тематики, які є, на нашу думку, найбільш поширеними у мові херсонських ЗМІ.

Жаргонізм **«гастролер»** указує на особу, яка здійснює пограбування у різних містах [3, с. 102], пор.: *Встановлено, що вказаний «гастролер» періодично приїздив із Миколаєва до Херсона та вчиняв крадіжки майна з будинків херсонців [ПМК, 21.06.2016]; На Арабатці, до речі, «відзначилися» й злочинці (найімовірніше, «гастролери») із сучасною технікою [Херсонці, 23.06.2017].*

На позначення виправно-трудової установи, тобто колонії, херсонські журналісти використовують жаргонізм **«зона»**: *Аби з «зони» не втік хтось із засуджених, керівництво установи виставило поряд із поламаним парканом озброєну охорону з собакою [Новий день, 12.01.2018].*

У мові херсонських інтернет-виданнях трапляється й жаргонізм **«ксива»**, що означає: *«1. Записка, лист. 2. Будь-який функціональний документ (паспорт, пропуск, білет, довідка тощо)» [3, с. 192]. Наприклад: Чому б не спробувати, маючи в руках парламентську «ксиву», повернути державне підприємство у власну «сферу впливу» [Херсонці, 29.08.2016].*

Більш активно у херсонських інтернет-виданнях використовуються жаргони-дієслова кримінальної тематики, серед яких найбільш уживаними є:

- Жаргонне дієслово **«засвітитися»** використовується у значенні «з'являтися десь: бути помітним, поміченим десь» [3, с. 151], пор.: *За їх інформацією, викрадачі генічеських фермерів «засвітилися» в Іванівці [ПМК, 29.06.2017].* Тобто, викрадачів помітили в Іванівці.

- Поряд із жаргонізмом «засвітитися» використовується дієслово **«світити»**, яке має інше значення, а саме: «нічого розраховувати на успіх у чому-небудь, чекає щось, є підстави» [2, с. 1108]. *Керівнику Школи вищої спортивної майстерності «світить» адмінпротокол [ПМК, 4.10.2017]; Рішення прийматиме суд, але очевидно, що за п'ятику за кермом водієві «світить» як мінімум 10 200 гривень штрафу та позбавлення права керування авто на рік [Новий день, 12.01.2018].*

- У новинах, в яких розповідається про призов до ЗСУ і про небажання деяких людей служити в армії, часто використовується кримінальний жаргонізм **«косити»** у значенні «ухилитися від чого-небудь» [3, с. 186], пор.: *Депутат облради Микола Ставицький вважає: «Все правильно! Я в 1997 році сам в військкомат прийшов, не чекаючи повістки. Тоді теж усі повально косили» [ПМК, 11.09.2017]; Формування єдиної інформаційної бази (реєстру) дозволить відстежити хитрі плани кожного, хто намагається «відкосити» від служби в ЗСУ, зібравшись за кордон або змінюючи місце проживання тощо [Новий день, 23.11.2017].*

Зазначимо, що жаргонізм **«косити»** притаманний і молодіжному мовленню і має таке значення: 1. Наслідувати когось, намагатися бути схожим на когось; 2. Удавати з себе хворого.

Також, зустрічається жаргон **«накосити»**, який має вже зовсім іншу семантику. Наприклад: *Херсонський бізнесмен «накосив» на асфальті майже чверть мільйона гривень [Херсонці, 3.08.2017].* Як ми бачимо, під жаргонізмом «накосити» мається на увазі привласнення грошей незаконним шляхом.

- Лексему **«пограбування»** херсонські журналісти люблять замінити на жаргонізм **«бомбити»**, тобто обкрадати [3, с. 62]. *Поліцейські затримали столичного крадія, який «бомбив» квартири херсонців [Херсон сіті, 20.11.2017].*

Зокрема, на позначення дії «пограбування» використовується й дієслово **«обчищати»**, яке вважається розмовним: *Херсонка доручила знайомому наглядати за її житлом – повернулася в «обчищену» квартиру [Херсон сіті, 20.11.2017].*

- Щодо неправомірних дій правоохоронців часто використовують словосполучення **«шити справу»**, яка має значення «убивати» та «необґрунтовано звинувачувати когось у чомусь» [3, с. 375]. *Невже такі горе-оперативники, котрі «шиють справи білими нитками», таки пройдуть переатестацію і «чесно» служитимуть у лавах «моєї нової поліції»? [Херсонці, 18.04.2016]; Іншому затриманому "шиють" справу про "незаконне придбання, зберігання, перевезення, виготовлення, переробку наркотичних засобів у великому обсязі" [Херсон сіті, 14.12.2017].*

Отже, мова херсонських інтернет-видань насичена кримінальним жаргоном. Ми вважаємо, що введення у текст жаргонізмів кримінальної тематики зумовлене бажанням автора публікації зробити інформацію більш експресивною та виразною. Окрім того, кримінальний жаргон має властивість у лаконічній формі висвітлити негативні сторони певного процесу, стану чи персони. Зазначимо й те, що такий вид жаргонізмів найбільш розповсюджений в аналітичних матеріалах, в інформаційних текстах кримінальний жаргон здебільшого використовують у заголовках для привернення уваги читачів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: проблема семантики і функціонування: Автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.01 / Ін-т української мови. – К., 2006. – 36 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
3. Ставицька Л. Український жаргон. Словник: Містить близько 4070 слів і понад 700 стійких словосполучень / Леся Ставицька. – К.: Критика, 2005. – 496 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О. П. Карабуга

УДК 811. 161. 2: 81' 367. 332. 2: 801. 82

Сенишина Т.І.

НОМІНАТИВНІ ТА ОЗНАЧЕНО-ОСОБОВІ РЕЧЕННЯ У ТВОРАХ І. РОЗДОБУДЬКО

У статті розглянуто номінативні та означено-особові речення та їх функціонування у романі Ірен Роздобудько «Зів'яле листя викидають».

Ключові слова: номінативне речення, експресивність, означено-особове речення.

The article deals with nominative and pronounced-personal sentences and their functioning in the novel Irene Rozdobudko «Late leaves are thrown out».

Key words: nominative sentence, expressiveness, pronounced-personal sentence.

Актуальність нашої статті зумовлена тим, що хоча в українському мовознавстві вже досить глибоко досліджено номінативні та означено-особові речення, однак їх функціонування у творах Ірен Роздобудько висвітлено не досить повно, тому тема є наразі важливою і потребує дослідження.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати синтаксичні структури, зокрема номінативні та означено-особові речення, виявлені у романі Ірен Роздобудько «Зів'яле листя викидають».

Спираючись на думки таких учених, як Л. Біяченко, І. Корунець, О. Гаврилюк, Я. Рословець, Ф. Буженик, доходимо висновку, що номінативними називають односкладні речення, які стверджують буття предмета або явища і мають головний член, виражений іменником чи іншим субстантивованим словом у називному відмінку або сполученням слів із прямим відмінком у центрі структури. У досліджуваному нами тексті ці речення представлено так: 1. *Це єдина їхня умова.* 2. *Як старі вірні друзі.* 3. *Це ж Едіт Береш... Наша землячка.* 4. *Але запах!* [3].

Номінативні речення у художніх текстах характеризуються певною експресивністю. На синтаксичному рівні експресивність є функціональною властивістю синтаксичних конструкцій – посилювати прагматичну і власне граматичну інформацію, що міститься у висловленні або в його компоненті [1, с. 73]. Це простежуємо на таких прикладах, виявлених

у творі І. Роздобудько: 1. *Це неправда. – Ледо, ти чуєш? – каже чоловік, що з'являється у неї за стиною.* 2. *Це єдина їхня умова.* 3. *Тільки не я!* 4. *Темрява.* 5. *Тиша.* 6. *Порожнеча* [3].

Презентовані синтаксичні конструкції, окрім номінативної функції, яскраво відтворюють психологічний стан героя, його почуття. Так, у реченнях: 1. *Темрява.* 2. *Тиша.* 3. *Порожнеча*, – автор за допомогою номінативних речень відтворює сум, журбу та пригнічений настрій героїні.

У творах І. Роздобудько найбільш широко вживаними є поширені номінативні речення, що характеризуються високим потенціалом у вираженні як раціональної, так і емоційної експресивності. Це зумовлено, відповідно, експресивними можливостями компонентів, що поширюють головний член, наприклад: 1. *Ти моя єдина.* 2. *Ти така гарна!* 3. *Великі блакитні очі, пухкенькі щічки і привітна, лагідна, трохи сором'язлива посмішка* [3].

Виникнення речень із лексично вираженим дієслівним простим присудком у формі та II особи теперішнього та майбутнього часу й наказового способу та нульовим підметом О. Мельничук пов'язує спонукальними конструкціями (з формами II особи наказового способу дієслів) індоєвропейської та праслов'янської мов [2, с. 156].

Більшість дослідників кваліфікують такі речення як односкладні означено-особові. Це, зокрема, Н. Іваницька, П. Дудик, А. Загнітко, М. Каранська та інші вчені.

У досліджуваному нами романі було виявлено чималу кількість означено-особових речень, наприклад: 1. *Ненавиджу ці розлогі теревені Директора.* 2. *Добре, не зупиняйся...* 3. *І потім, коли танцювали знову і знову.* 4. *Віднині завжди супроводжуватиму тебе* [3].

Таким чином, у процесі дослідження ми виявили, що у романі Ірен Роздобудько «Зів'ялі квіти викидають» номінативні речення представлені різними конструкціями, зокрема реченнями, що складаються лише з одного головного члена або ж поширеними номінативними реченнями. А також простежили, що означено-особові речення виражені в основному дієслівним простим присудком у формі I та II особи теперішнього та майбутнього часу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вихованець І.Р. Семантико-синтаксична структура речення. – Київ, 1983. – 219 с.
2. Мельничук О. С. Розвиток структури слов'янського речення. – Київ, 1966. – 324 с.
3. Роздобудько І. В. «Зів'ялі квіти викидають». – Київ, 2006. URL : <http://ukrclassic.com.ua/katalog/r/rozdobudko-iren/480-iren-rozdobudko-ziv-yali-kviti-vikidayut> (дата звернення: 28.01.2018).

Рекомендує до друку науковий керівник доцент І.В. Гайдаєнко

УДК 821.161.2

Соловейко С. Ю.

РИСИ НУАРУ У ТВОРІ АНДРІЯ КОКОТЮХИ «ПРИВИД ІЗ ВАЛОВОЇ»

У статті розглянуто особливості стилю нуар. Визначено риси нуару у творі Андрія Кокотюхи «Привид із Валової».

Ключові слова: нуар, детектив, стиль.

The article deals with the features of the noir style. The features of the noir in the novel of Andriy Kokotyukha «Ghost from Valov» are determined.

Key words: noir, detective fiction, style.

Безперервний розвиток культури сприяє появі нових напрямків, стилів та жанрів. На сучасному етапі значної популярності набуває феномен нуару. Свій початок він бере з масової культури, пов'язаної з кримінальними розслідуваннями. Уперше про це явище почали говорити у Франції в 18 столітті стосовно готичного англійського роману. Свій погляд на нуар висловив і визнаний майстер українського детективного жанру Андрій Кокотюха у праці «Антологія детективу. Український нуар»: «...чорний роман (*noir*) – це саме стиль, а не окремий жанр. Нуар – скоріше забарвлення, атмосфера, стилістика і відчуття» [1]. Письменник наголосив на тому, що й сам застосовує його у власній творчості й прагне сконструювати національну традицію нуару.

Дослідницею С. Філоненко виділено основні особливості нуарівського феномена:

1. Відтворення сучасного середовища.
2. Образ міста, переважно мегаполісу. Зображення нічного життя міста, дешеві готельні номери, бари, бунгало, вокзали.
3. Домінантна тема злочину, як правило, кривавого й жорстокого вбивства, інколи – самогубства.
4. Відповідна точка зору – злочинця, або жертви, або свідка. Маргінальний герой нуару для ситуації злочину є не інсайдером, а аутсайдером.
5. Присутність фатальної жінки – небезпечної і сексуальної красуні.
6. Мотиви соціального відчуження, екзистенційна проблематика. Герой нуару заперечує конвенції родинного та суспільного ладу [3, с. 26].

До цього переліку вона також додає нічний колорит; перевагу вертикальних ліній над горизонтальними; розчинення персонажа в міських декораціях; фрейдистські прив'язки до води; образи потоків, дощу, мокрих порожніх нічних вулиць; романтичну оповідь, тему втраченого часу; складну хронологію, що часто створює відчуття безнадії й загубленого часу [3, с. 27].

Власне літературний нуар характеризується такими ознаками:

1. Головні герої – лузери, приречені на поразку, навіть якщо не помирають, то життя їх жахливе, самотнє, гірше за смерть, і вони на нього заслуговують.
2. Мотиви жадібності, жаги, ревнощів та відчуження.
3. Від крутого детективу нуар відрізняє те, що в першому завжди є персонаж із моральним стрижнем, лицар з етичним кодексом, який потрапляє на вулиці пороку, але сам не є порочним.

Крутий детектив більш оптимістичний, навіть якщо це не властиво його герою. У нуарі немає Героя [3, с. 26].

Визначимо риси нуару у романі Андрія Кокотюхи «Привид із Валової».

Уже сама назва твору містить ознаки аналізованого стилю. Перш за все характерною є урбаністика – прив'язка до конкретної місцевості, а саме вулиці Валової, що у Львові. Згадка у заголовку про привида дає підстави стверджувати, що більшість подій твору відбуватиметься вночі, а тому налаштовує читача на загальну атмосферу роману – темну, містичну, повну таємниць.

Містичною постає й характерна для стилю нуар тема злочину. З перших сторінок перед читачем серед зруйнованих стін, будівельного сміття та зграй пацюків опиняється нічний візитер, який потрапив до закинutoї недобудови з відомою тільки йому метою, але стає жертвою ночі. «Труп знайшли вранці. Будівельні робітники вийшли до праці, побачили тіло із загулою калюжею крові довкола голови» [2, с. 38]. Не погоджуючись із версією поліції про самогубство, до справи береться Климентій Назарович Кошовий. Завдяки серії флешбеків стає зрозуміло, що це фаховий адвокат, який утікши від переслідувань царської влади до Львова, був підозрюваним у вбивстві місцевого адвоката Євгена Сойки. Довівши свою непричетність до злочину та допомігши у його розв'язанні, йому вдалося отримати вид на проживання та заробити авторитет у багатьох жителів міста.

Як і в класичному детективі, Климентій Кошовий має товариша-супутника Йозефа Шацького. Саме він повідує адвокатові містичну історію про Чорну пані, яка марою

являється тим, хто наважиться прийти до будинку на Валовій, 28 і що, можливо, вона є причиною загадкової смерті нічного шукача.

Великим поштовхом залучення Кліма Кошового до розв'язання заплутаної ситуації стає повернення фатальної жінки – Магди Богданович, у якої лишилися з адвокатом особисті рахунки. Вона, маючи власні інтереси, використавши шантаж, підштовхує Кліма довести чи спростувати існування містичної дами: *«Ви приймаєте пропозицію шановного панства й докладаєте зусиль, аби прояснити всю історію з Чорною пані. Згодні?»* [2, с. 102]. Згадавши про власну впливовість, додала: *«Моє особисте прохання, пане Кошовий, – вона наголосила на слові «моє». – У моїй особі вам краще мати друга»* [2, с. 102].

Не бажаючи втратити покровительство впливової красуні, адвокат вже не тільки з власного зацікавлення, але й на переконливе прохання береться за доручену йому місію. Розслідування цієї справи – виклик для нього: чи здатний він протистояти нічним привидам і чи зможе виправдати довіру самої Магди Богданович.

Характерною ознакою нуару, що яскраво спостерігається у творі, є вертикальне структурування міста – це світ інтелігентної верхівки та світ повій, злочинців і жебраків. Яскравим прикладом є зображення місць відпочинку для різних верств населення. Однією з улюблених для Кошового була кав'ярня Добровольського: *«...туди сходилися панове з усього міського центру читати свіжі газети, чим заклад мимоволі нагадував закритий британський клуб джентельменів, подібних до описаних у своїх оповіданнях сером Конан Дойлем»* [2, с. 34]. Опозицією виступають «бруднуваті простонародні питні «діри» [2, с. 33], тобто дешеві заклади, що відвідували невибагливі містяни: *«...відвідувач занурювався в гамірне море, котре складалося з безпричинного сміху, лайливих тирад, нудних та позбавлених змісту монотонних сповідей, відрижок...»* [2, с. 33].

Слід зазначити, що чіткої межі між «верхом» і «низом» немає. Нова справа заводить Климентія Назаровича не лише у містичний будинок, але й у найбільш моторошні райони Львова, де молодому чоловіку доводиться всерйоз ризикувати життям. Одним із таких місць є жебрацьке царство «Під градусом», куди навіть візники відмовлялися їхати: *«Почувши назву «Під градусом» далі говорити не хотіли»* [2, с. 122]. Ця місцевість зображується в романі як простір небезпеки. Автор яскраво передає пануючу у закладі атмосферу: *«Щойно переступили поріг, як занурилися в густу хмару цигаркового диму... Климові здалося на мить – потрапив до якоїсь своєїрідної хімічної лабораторії, де божевільні і зятяті вчені запекло проводять лиш їм відомі й зрозумілі дослідження»* [2, с. 126]. Кошовому й Шацькому довелося бути не тільки свідками жорстоких ігор п'яниць та жебраків, а й стати жертвами чергової бійки, з якої ледь вдалося вибратися. Можна стверджувати, що слідчий постає лузером у тому плані, що повівся на оманливу небезпечну подорож «Під градусом», у якій зазнав тілесних, хоч і незначних, але пошкоджень.

Відповідно до конвенцій нуару, дія у «Привіді із Валової» відбувається восени, коли місто просякнуте дощем. Домінують образи порожніх нічних вулиць, вивісок, ліхтарів, що підсилюють загальну пануючу атмосферу злочинності, гріховності та повної безнадії.

Варто відзначити, що винахідливий адвокат традиційно перевершує поліцію в своїх пошуках.

Отже, Андрію Кокотюсі вдалося уміло використати риси нуару у своєму романі. Змальовуючи образ міста, його легко впізнаваних вулиць та околиць, нічного життя та дешевих барів, письменник передав усю атмосферу початку минулого століття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кокотюха А. Антологія українського детективу. Український нуар, 2009. URL: <http://bukvoid.com.ua/criminal/2009/08/25/071807.html>. (дата звернення: 04.02.2018).
2. Кокотюха А. Адвокат із Личаківської. – Харків: Фоліо, 2015. – 282 с.
3. Філоненко С. О. 100 відтінків чорного: нуар як жанр і стиль у сучасній масовій літературі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. – Бердянськ. – Вип. II. – С. 24-31.

4. Філоненко С. Маленька самотня людина в нічному місті: Урбаністика в стилі нуар у сучасному українському детективі. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. – Бердянськ. 2014. – Вип. III. – С. 243-248.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Л. Г. Бондаренко

УДК 821.161.2'06: 82 – 82-311.4

Стаднік І. О.

РОМАН С. ЖАДАНА «ІНТЕРНАТ»: ВПЛИВ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОЇ ТРАВМИ НА МАСКУЛІННУ ІДЕНТИЧНІСТЬ

У статті розглянуто вплив постколоніального минулого на формування маскулінної ідентичності головного героя роману «Інтернат» як представника «загубленого» покоління 1990-х років.

Ключові слова: гендер, постколоніальний дискурс, постколоніальне суспільство, маскулінність

The article deals with the influence of the postcolonial past on the formation of the masculine identity of the protagonist of S. Zhadan's novel "Internat" as a representative of the "lost" generation of the 1990s.

Key words: gender, postcolonial discourse, postcolonial society, masculinity

Системне вивчення гендерного дискурсу в українській літературі здійснила С. Філоненко, яка розглянула маскулінні та фемінні аспекти творчості цілого ряду сучасних українських письменників. Питання гендерної самоідентифікації на матеріалі сучасної української прози розкрила Т. Гребенюк, трансформацію гендерних моделей чоловічого та жіночого у творчості С. Жадана вивчала К. Сільман, однак науковцями було мало приділено уваги гендерній зумовленості зазначеного процесу. Проте дослідження специфіки роману «Інтернат» С. Жадана у руслі маскулінного дискурсу ще не був здійснений науковцями. З огляду на це тему статті вважаємо актуальною.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей гендерної ідентичності молоді в романах Сергія Жадана «Депеш Мод» та «Інтернат» у контексті маскулінного дискурсу.

Творчість С. Жадана стала знаковим явищем у сучасній українській літературі. Вона є художнім відображенням суспільних проблем, історико-соціальних конфліктів, що були актуальними для 90-х років ХХ століття і залишаються такими у наш час. Не випадково письменник для розкриття авторського задуму головними героями роману «Інтернат» обирає представника покоління 1990-х років. Агнешка Матусяк та Матеуш Светліцкі у статті «Категорія покоління у сучасних суспільно-культурних дослідженнях» це покоління називають посттоталітарним [4, с. 129], а Людмила Бербенець номінує його «загубленим» [4, с. 305].

Т. Гундорова зауважує, що наслідки колоніалізму **«впливають на наступні покоління і ведуть до переоцінки досвіду батьків**, а також викликають труднощі адаптації до світу, ускладнюють сімейні відносини та формують різні форми зміщеної ідентичності» (виділення моє.– І.С.) [4, с. 9-10].

Унаслідок колоніальної травми Паша – головний герой роману «Інтернат» – має яскраво викривлений характер маскулінної ідентичності. Окрім впливу радянської соціальної системи на трансформацію чоловічості персонажа негативно позначилося суперечливе родинне виховання.

Від'їжджаючи на навчання у місто, герой усе більше відокремлюється від своєї родини, втрачає з рідними духовний зв'язок, проте нібито і далі продовжує спілкування:

«Батьки – ще живі й здорові, від яких усе більше віддаляєшся, які все менше тебе розуміють, хоча це жодною мірою тебе не турбує» [2, с. 227]. Згодом родинні стосунки у Пашиній сім'ї набувають все більшої ворожості та відвертої неприязні: Паша, батько і сестра поведуться як чужі люди, зосереджуючи увагу лише на собі. Втрата родинних цінностей зумовила гендерну інверсію Паші, адже він свідомо відмовляється від чоловічої ролі Батька, відповідального за свій рід, тому не бажає забирати племінника з інтернату в окупованому місті. Ведучи дискусію з батьком, говорить: «ІІ син <...>, хай сама забирає. Він твій племінник, – **нагадує** старий. **І що?**» (виділення моє.– І.С.) [2, с. 7].

Герой «Інтернату» своїх батьків *насправді* не любить і не поважає, він настільки байдужий та егоїстичний, що навіть не має найменшої потреби у батьківській турботі: «Приїжджає, зачинається у своїй кімнаті <...> ігноруючи батьків, не помічаючи сестри» [2, с. 228] Ненавидячи світ, Паша навіть у 35-річному віці залишається жити у батьківській хаті, але при цьому зовсім не дбає про старого батька, виникає відчуття, що у рідній домівіці герой лише гість. Небажання героя брати на себе відповідальність за безпеку родини органічно накладається на маскуліну модель поведінки у стосунках із протилежною статтю. Паша через свою інфантильність боїться домінуючої чоловічої ролі у стосунках із жінками, тому радше займає нейтральну, дружню позицію, що неприпустимо для носіїв гегемонної маскуліності. Дівчина Паші Марина помічає, «*як він ставиться до старого, як не може домовитися з ним про найпростіші речі <...> як він боїться сестри <...> як він ховається від племінника <...> як тихо ненавидить свою директорку, як ігнорує своїх учнів <...> бачила, що він просто не знає, як бути з нею, як із нею говорити, як із нею спати*» [2, с. 128]. На нашу думку, подана цитата є найпрямовіщою характеристикою трансформованої ідентичності героя: у своїй покірності та безхарактерності він нагадує пересічну жінку. Звернімо увагу й на те, що Марина мабуть першою усвідомила такий факт: Паша живе не справжнім, а фальшивим життям, виконуючи у ньому лише певну *роль*.

Герой намагається виконувати роль інтелігента у суспільному житті: не маючи істинних ідейних переконань, Паша стає вчителем української мови і літератури – виразником духовної культури українців, представником національної еліти. Проте розуміємо, що насправді він не є громадянином з високим рівнем культури, для нього єдине значення має лише матеріальне існування. Саме тому герой відчуває себе чужим у навколишньому соціумі та у колі родини, проте під впливом страху і нерішучості нічого не намагається змінити, таким чином фемінізуючи модель маскуліної поведінки. Тож, збираючись в обридливу школу, він боягузливо переконує «себе в тому, що життя вдалося, переконавши, біжить на роботу» [2, с.13].

У зв'язку з нав'язаною собі роллю інтелігента Паша у школі свідомо «надягає» маску відповідального вчителя, від якої звільняється, вийшовши з класної кімнати. Особливо така модель поведінки маркується ставленням героя до української мови не лише як до ідентифікуючого національного фактора, а як і до виразника професійної та національно-культурної ідентичності. С. Жадан неодноразово підкреслює, що Паша розмовляє українською лише на своїх уроках, а вийшовши у коридор, одразу переходить на російську, аби не відрізнитися від інших: «Паша виходить у коридор <...> кричить російською, як і завжди в коридорі, поза класом» [2, с. 24].

Отже, можна зробити припущення – герой ідентифікує себе зі суспільною масою для того, щоб нівелювати свою індивідуальність.

На гендерну інверсію Паші впливає не лише принизлива професійна поведінка, а й ставлення учнів до нього. Підлітки не сприймають вчителя серйозно, деякі під час уроків навіть підвищують голос, відверто виявляючи неповагу. Вбачаємо у цьому прихований внутрішній конфлікт між двома поколіннями: діти намагалися у Пашиній особі віднайти лідера та зразок для наслідування, а натомість перед ними постає покірна, безвольна *істота*, яка, *будучи вчителем*, боїться своїх учнів і навіть власних дітей не бажає мати.

Прослідковуємо потужний вплив постколоніальної травми, адже Паша, відмовляючись продовжувати рід, не бажає продукувати собі подібних – інфантильних,

апатичних нащадків, які не матимуть майбутнього. Для підтвердження цієї тези наведемо думку А. Матусяк, яка зауважує: «Батько, голова роду, є одночасно стражником пам'яті – це він відповідальний за генераційний переказ духовної спадщини <...>» [4, с. 323]. Паша не може передати наступному поколінню жодного духовного спадку, бо у нього його *немає*. В душі головний герой – обмежений підліток, боязливий та безвідповідальний, він є «громадянином» з відсутньою на генетичному рівні любов'ю до своєї країни, вчителем, який не любить своїх учнів, сином, який не дбає про свою родину. Тому назва роману «Інтернат» багатоаспектна: 1) одне із місць дії – інтернат для проблемних дітей, у якому проживає Сашко – племінник Паші; 2) інтернат – прозорий символ не лише Донбасу, а й усієї України загалом; 3) назва твору символізує духовну безбатьківщину Паші, своєрідний моральний «інтернат».

На нашу думку, Паша – збірний художній тип «загубленого» покоління 1990-х років, що внаслідок розпаду СРСР опинилося у ситуації внутрішнього роздвоєння: молодь, вихована за радянською ідеологічною моделлю, потрапила у стан безвиході та непотрібності, зазнаючи краху не лише у власній гендерній, а й національній ідентичностях. Поведінкою героя роману «Інтернат» С. Жадан підкреслює негативні наслідки постколоніального минулого української нації: покоління 1990-х років мусило б творити національне майбутнє держави, а натомість більшість продовжувала жити радянським минулим, нівелюючи себе як індивідів уже вільної країни.

Небажання Паші взаємодіяти з сьогочасним українським соціумом, виконувати громадянський обов'язок свідчить про переосмислення героєм травматичного досвіду минулого. Національна, гендерна, класова ідентичність Паші через суперечливий вплив двох культурних систем (радянської та української) має викривлені риси.

Байдужість та відчуженість головного героя роману «Інтернат» до своєї держави негативно вплинула як на процес його гендерної ідентифікації, так і на безпосереднє формування маскулінної ідентичності, що вкупі призвело її стійкої фемінізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. – Київ, 2005. – 258 с.
2. Жадан С. Інтернат. – Чернівці, 2017. – 336 с.
3. Перехресні стежки українського маскуліного дискурсу. Культура й література ХІХ–ХХІ століть. – Київ, 2015. – 368 с.
4. Постколоніалізм. Генерації. Культура. – Київ, 2014. – 336 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А. В. Демченко

УДК 070: 659.1 (477.72) "1909"

Стрельник О. О.

РЕКЛАМНІ МАТЕРІАЛИ НА СТОРІНКАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ГАЗЕТИ «РОДНОЙ КРАЙ»

У статті проаналізовано рекламні оголошення херсонської газети «Родной край», що подавала інформацію про культурно-мистецькі заходи, а також друкувала рекламу товарів масового вжитку, нерухомості, приватні оголошення.

Ключові слова: рекламні оголошення, газетна реклама, послуги, товари вжитку.

The article analyzes the advertisements of the Kherson newspaper "Rodnoy Kray", which provided information on cultural and artistic events, as well as advertised consumer goods, real estate, private ads.

Key words: advertisements, newspaper ads, services, consumer goods.

«Родной край» – науково-літературна, політична, сільськогосподарська та комерційна щоденна газета, що видавалася в місті Херсоні протягом 1906-1919 рр. Перший номер було надруковано у лютому 1906 року в м. Херсоні. До наших днів збереглися номери видання починаючи з 17-го випуску від 9 березня 1906 року [2, с. 14]. Редактором і засновником газети був Петро Іванович Соколов, відомий херсонський меценат і культурний діяч, а видавцем – В. В. Теплов.

Газета видавалася у третій період розвитку місцевої преси [4, с. 100]. На її тематичний зміст безпосередньо вплинули політичні події, що відбувалися в Росії: столипінська реформа 1906 р., перетворення імперії на конституційну монархію в наслідок Першої російської революції 1905-1907 рр. Окрім того, газета видавалася під час Першої Світової війни, на початку Громадянської війни.

Обсяг газети складав 4-6 сторінок, форматом А2 (у згорнутому вигляді). Коштувало видання 5 коп. З 4 березня 1912 р. і до 14 квітня 1913 р. на базі газети «Родной край» виходить газета «Южная Русь» за редакцією Ф. М. Чеботарьова. Згодом стара назва повертається. Останній номер вийшов 31 грудня 1919 р. Загалом друком вийшло 2092 номери.

Газета спочатку друкувалася у Губернській типографії, пізніше у приватних друкарнях: Ковальова, Заранкіна, спадкоємців Ходушиної [1, с. 38].

Структура «Родного краю» досить складна. Велика кількість рубрик тематично повторювала одна одну, що не сприяло чіткій орієнтації читачів. Однак нам вдалося виділити такі основні постійні рубрики газети:

- «Телеграммы» (внутрішні та зовнішні) – у цій рубриці вміщувалися короткі повідомлення Петербурзького та Російського телеграфних агентств про накази, суди, злочини, інформація носила загальнодержавний характер.
- «Среди партий» – інформація про політичне життя держави.
- «Из русской печати» – своєрідний огляд преси Росії за певний проміжок часу.
- «По Руси» – інформація про події, що відбувалися по всій країні.
- «Вести и слухи» – події світської хроніки.
- «Местная хроника» – матеріали про місцеві події (вбивства, суди, розшуки, крадіжки тощо).
- «Из мира науки, искусства, литературы» – повідомлення про наукові відкриття, події мистецтва та культури.
- «Театр и музыка» – матеріали про концерти і вистави, поширеними жанрами цієї рубрики були відгуки, рецензії.
- «Справочный отдел» – довідкова інформація про різноманітні послуги, готелі, розклад руху потягів.
- «Зрелища» – анонси вистав, концертів.
- «Объявления» – оголошення про пошук роботи, куплю і продаж нерухомого і рухомого майна.
- «Наши соседи» – повідомлення про події, що відбуваються в сусідніх містах та губерніях.
- «За границей» – світська і політична хроніка подій із закордону.

Не мали певної періодичності та поодинокими були рубрики «Темы дня», «Наброски», «Смесь». Тут друкували фейлетони, оповідання, нариси, різноманітні замітки, які тематично не відповідали вище зазначеним рубрикам.

Розташування рубрик на шпальтах видання постійно змінювалося. На першій сторінці друкувалися матеріали рубрики «Телеграф», серед них поширеними були: оголошення про пошук роботи, пропонувалися вакансії, містилися різноманітні рекламні оголошення.

Газета мала нерегулярні додатки. Так, у 1906 – 1911 рр., 1913 – 1916 рр. виходили: додаток «Телеграми «Родного края», бюлетень «Родной край». У 1910–1912 рр. виходив ілюстрований додаток до газети щотижня по 4 сторінки.

На сторінках газети «Родной край» нами зафіксовано велику кількість рекламних оголошень різноманітних видів товарів, послуг.

Як зауважує дослідниця О.Рембецька, на початку ХХ століття газетній рекламі почали приділяти велику увагу, вона була необхідною ланкою між продавцями та їх клієнтами [3, с. 89]. З одного боку, це була можливість заявити про свою продукцію, наголосити на її перевагах. З іншого – можливість знайти потрібну річ за прийнятну ціну. Реклама стала обов'язковим компонентом повсякденного життя містян. Газетна реклама початку ХХ століття користувалась особливою популярністю, що підштовхнуло видавців газет до збільшення місця під рекламу, це привело до того, що на початку ХХ століття газети стали віддавати до половини своєї площі під рекламу [3, с. 89].

Найчисельнішу групу рекламних матеріалів становлять театральні афіші, що розміщувалися на першій шпальті видання. Вони подають нам інформацію про репертуар Херсонського драматичного театру на початку ХХ ст.: «Король – закон и свобода» (1915 р.), Л. А. Андреева про Першу світову війну, «Вільгельм Тель», «Баронеса Фекла», «Фауст» Гете, «Отцы и дети» за мотивами Тургенєва. У театральному репертуарі були як твори за мотивами відомих авторів, класиків, так і більшість тих, чий імена і твори давно забуті або невідомі. Працював театр вар'єте і театр художніх мініатюр, про репертуар яких можна було теж дізнатися з видання.

На першій шпальті газети також розміщувалися оголошення про пошук роботи, прийом місцевих спеціалістів, лікарів: венерологів, терапевтів, окулістів, цирульників, фельдшерів. З оголошень можна дізнатися про імена спеціалістів, які вели прийом у місті: С. С. Монт (венеричні та нервові хвороби), М. І. Коп-Гальпер (акушер, дитячий лікар), Б. Б. Орєчкін (окуліст), Б. М. Коган (хвороби шкіри та венеричні захворювання), С. С. Мишковський (стоматолог), а також про різноманітні клініки та медичні кабінети в місті Херсоні.

На першій сторінці можна було знайти повідомлення про поховання відомих осіб міста, рекламу ресторанів із детальним меню (зокрема, ресторан Одеського готелю пропонував читачам меню гарячих та холодних страв на 24 березня), привітання з Новим Роком та Різдрвом від редакції, «батьків» міста.

Найцікавіші матеріали знаходимо на останній шпальті, де поруч з оголошеннями про пошук роботи різноманітних фахівців, можна знайти рекламу косметики, магазинів готового одягу.

У кінці кожного року рекламного матеріалу було вміщено запрошення на підписку різноманітних журналів та газет, зокрема й єдиного в Росії літературно-художнього жіночого журналу «Будуар», в якому друкувалися великі ілюстрації «*европейского размера*», «*изацная игривая література*», виписки з дамських щоденників, історії про відомих тогочасних діячів, листи читачок. Журнал видавався в Москві.

Приватні оголошення про куплю-продаж квартир і кімнат, здачу їх у тимчасове користування друкувалися постійно. Подекуди деякі матеріали з точки зору сучасної лексики і семантики, стилістики видаються кумедними, наприклад: «*Продаётся пустопорожнее место*».

Популярними були рекламні повідомлення товарів масового вжитку, предметів побуту: про продаж пресованого сіна з Чернігівської губернії, полтавських окороків до свят, «окончательний» продаж шпалер, пружинних матраців, грамофонів, саней, велосипедів тощо.

Як і в сучасних газетах Херсона, знаходила тут місце і реклама, що стосувалася статевого здоров'я та безпеки громадян. Наприклад, «шарики для дам предохранительные» вартістю 1 рубль, лікування статевого безсилля у чоловіків.

Нами було помічено вміщення тематичних оголошень. Так, до певних свят було надруковано велику кількість рекламних матеріалів харчової продукції, косметики, подарунків. У час, коли лютувала холера у місті, в 1909 р., видавці газети, піклуючись про

здоров'я читачів, вмістили рекламу вина «Сен Рафаель», зауваживши, що воно «лучший друг желудка!».

Знайдено на сторінках газети туристичну рекламу. Так, зокрема, було надруковано повідомлення про регулярні пасажирські рейси між Одесою та Константинополем, Генуєю, Марселем як розкішними пароплавами, так і пощовими: Sachsen, Preussen, Therapia. Повідомлялося читачам про перші найперші рейси до Марселя з Одеси, квитки на які можна було придбати у агентів у містах Одесі та Херсоні за певною адресою. Рекламне повідомлення було прикрашено малюнком моря, пальм та пароплава, що свідчить про намагання видаців візуально притягнути увагу читачів.

Не оминула газету й інформацію про створення парової, макаронної фабрики. Громадянам міста пропонували самостійно виготовляти напої за допомогою ароматичних «лепёшек», які можна було придбати в аптеці.

Регулярним характером відзначаються оголошення, в яких містилася інформація про розклад руху пароплавів (зокрема, розклад пароплавів Голопристанського сільського товариства сполученням між Херсоном та с. Голою Пристанню), потягів.

Систематично друкувалися в газеті метеорологічні спостереження Херсонського земського сільськогосподарського училища. В них повідомлялося про температуру повітря, хмарність у відсотках, кількість та можлива наявність опадів, сила вітру, висота барометра.

Таким чином, проаналізувавши структуру та рекламні матеріали херсонської газети «Родной край», можемо зробити такі висновки та узагальнення. Реклама була частиною повсякденного життя мешканців міста Херсона XIX – XX ст., відображала їхні щоденні запити щодо товарів та послуг. Аналізуючи тогочасну рекламу, можна виокремити основні групи товарів, що користувалися попитом у містян, дізнатися про смаки та вподобання різних верств населення. Рекламні оголошення на сторінках газети містили лише основний текст реклами; заголовок, підзаголовок, слоган, лозунг-підпис як елементи рекламного тексту були відсутні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колесник О. В. Друкарські установи в культурному житті Херсонської губернії у другій половині XIX ст. // Науковий журнал «Молодий вчений», – №8(23), – част. 1, серпень 2015р. – С. 37-40.
2. Місцеві газети у фондах Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. Гончара, 1865 – 2009: каталог / Уклад. Зелена Л. І. – Херсон: 2001. – 269 с.
3. Рембецька О.В. Рекламні оголошення на сторінках херсонської газети «Копійка» (1909-1913 рр.) // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» : зб. наук. праць / ред. проф. В. Олексенко та ін. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2017. – Вип. 28 – С. 87-91.
4. Шушлянікова Н. В. Розповіді із історії херсонського краю: Монографія. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2003. – 207 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В. В. Різун

УДК 81'373.612.2

Туренко О.В.

МЕТАФОРИ У ТВОРАХ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

У статті проведений аналіз іменникової, прикметникової та дієслівної моделей метафори у прозі Оксани Забужко. Показано різні метафоричні конструкції названих моделей, з'ясовано їх функціональне навантаження.

Ключові слова: метафора, метафорична конструкція, граматична структура, семантика.

The article analyzes Oksana Zabuzhko's prose metaphor for noun, adjective and verbal models. Showing different metaphorical construction of these models, to determine their functional load.

Key words: metaphor, metaphorical construction, grammatical structure, semantics.

Актуальність роботи полягає у необхідності дослідження метафори у творах Оксани Забужко. Дослідження дасть змогу говорити про важливі ознаки індивідуальної манери письма Оксани Забужко.

Мета статті полягає в дослідженні метафор, як одних із показників багатства мови письменниці.

Аналіз досліджень. Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що вивченню метафори в різноманітних аспектах присвячені праці багатьох учених: В. Телії, Н. Арутюнової, В. Гака, Г. Іжакевич, М. Кочергана, Л. Кудрявцевої. Проте питання метафори у творчості Оксани Забужко розглянуто недостатньо.

У морфологічному підході основою формальної класифікації метафори є належність слова-оболонки до тієї чи тієї частини мови [1, с. 18]. Теоретики стверджують, що метафорично може бути використана будь-яка частина мови. Однак на практиці процес метафоризації зводиться переважно до транспозиції іменників, дієслів, прикметників, що об'єктивує наступну таксономію за морфологічним принципом:

- іменникова метафора;
- прикметникова метафора;
- дієслівна метафора [5, с. 145].

Здатність розширити семантичний простір контексту реалізується в **іменниковій метафорі**, оскільки іменник, змінюючи своє значення, змінює і функцію називання, набуваючи функції характеристики. Іменникові метафори становлять основний масив метафорики й охоплюють всі класи іменників.

У Оксани Забужко спостерігаємо такі іменникові метафори, які виражають метафоризацію ознак іменників – неістот різних лексико-семантичних класів: *«пояс одчувавсь як живий – прохолодний, озвався незнайомий голос, владний і ніжний»* [2, с. 27], *«недоля – підгримована, вичепурена й кокетерійна»*, [4, с.13].

Прикметникова метафора – це метафора-характеристика, що виражає пасивну ознаку предмета чи явища, поєднує функції номінації і дескрипції з акцентом на дескриптивність метафоричного вислову.

Залежно від розташування прикметника щодо означуваного іменника розрізняємо такі моделі:

а) метафоричний прикметник стоїть у препозиції до означуваного іменника:

«безтілесні жіночі імена» [3, с.1], *«грізний поштовок»* [3, с. 2], *«Наталин до останку заповнив її й без того стануле тіло»* [3, с. 2], *«вставати з-за столу в раптовій ватяній тиші»* [3, с. 4], *«мармуровий холод»* [3, с. 3], *«От тільки личка Наталя так і не розгледіла – його заступала місячно-бліда, колихка, мов розмита слізьми, пляма»* [3, с. 3], *«цинамонова іронічна пряність»* [4, с. 2]

б) метафоричний прикметник розташований у постпозиції до означуваного іменника: *«пальці – якісь дивно довгі, недитячі, плакучі й ворухкі»* [3, с. 4].

Дієслівна метафора виникає внаслідок порушення семантичного зв'язку між предметом і його дією, бо дія, яка логічно притаманна предметові одного семантичного поля, приписується предметові іншого семантичного поля. Н. Арутюнова зазначає, що фокусом метафори є не іменник з конкретним значенням, а ознакове слово і що основна діюча сила метафоризації – ознаки допоміжного суб'єкта, оболонки метафори [1, с. 15].

Оксана Забужко використовує такі дієслівні метафори, які виражають :

- абстрактні поняття: *«якась сила леготом ішла від землі, інша вступала в тіло й текла по ньому вгору піднімаючи волосся, і здавалося, ще мить – і вона знесеться в повітря й попливе»* [2, с. 9], *«од повітки одділилася бриласта тінь і посунула до*

- неї» [2, с. 14], «*спускаючись духом*» [2, с. 18], «*озивалася й прибувала якась непевна тривога*» [2, с. 26], «*жах прийшов іззовні*» [3, с. 4], «*Наталя, була вагітна страхом, а не людським дитям*» [3, с. 3]
- часовий простір: «*мурашки побігли по тілу*» [3, с. 3]
 - персоніфікації явищ природи та реалій навколишнього світу : «*гоготав огонь*» [2, с. 10]
 - перенесення назв екзистенційних ознак на буття людини: «*голос, мінився, ряхтів, вигравав, нагусав і через край переливався всіма можливими кольорами й відтінками*» [4, с. 2],

Отже, найпродуктивніші типи метафор у творах Оксани Забужко з огляду їхньої формальної структури – це дієслівні та прикметникові метафори. Письменниця творить варіантний метафоричний світ, заснований на власному баченні життя, індивідуальних переживаннях та відчуттях, зміцнюючи символічну структуру тексту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс / Теория метафоры. – Москва, 1990, – С. 512.
2. Забужко О. Казка про калинову сопілку // Сестро, сестро: Повісті та оповідання. – Київ, 2005. – С. 122.
3. Забужко О. Сестро, сестро: Повісті та оповідання. 4-те вид. – Київ, 2009, – 260 с.
4. Забужко О. Я Милена, Київ, 2004, – С. 36.
5. Кожевникова Н.А. Метафора в поэтическом тексте. – Москва, 1988, – С. 165.

. Рекомендує до друку науковий керівник доцент Г.М. Гайдученко

УДК 070:422 (043.3)

Федічева О. В.

ОГЛЯД ЗМІ: ІСТОРІЯ ЖАНРУ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ДЕФІНІЦІЇ

У статті розглянуто історію появи і розвитку жанру огляду ЗМІ в українській жанрології, а також погляди науковців на термінологічне визначення досліджуваного жанру.

Ключові слова: жанр, огляд ЗМІ, огляд преси.

The article examines the history of the appearance and development of the genre of media review in Ukrainian genreology, as well as the views of scientists on the terminological definition of the investigated genre.

Key words: genre, media review, press review.

Жанрова палітра сучасної української журналістики є досить багатогранною та різноманітною. У межах різних потоків журналістської інформації існують вироблені практикою, історично сформовані жанри, одним із яких є огляд ЗМІ.

Серед українських журналістикознавців, що працювали над вивченням огляду ЗМІ в контексті аналітичних жанрів, слід відзначити праці І. Михайлина «Основи журналістики», Г. Кривошеї «Теорія і практика журналістики», В. Здоровеги «Теорія і методика журналістської творчості». Цей жанр досліджували і російські журналістикознавці Г. Мельник та А. Тепляшина у праці «Основи творческой деятельности журналиста», де вони визначають основне завдання огляду преси та його різновиди. Не оминув його й О. Тертичний у посібнику «Жанры периодической печати», в якому автор подав власне бачення трансформаційних процесів жанру огляду.

Метою статті є дослідити специфіку розвитку жанру огляду ЗМІ в українському журналістикознавстві.

Жанр огляду винайдений не журналістами, його елементи фіксують задовго до виникнення періодичної преси. Властиві цьому жанру форми і способи відображення дійсності можна знайти в текстах Плутарха (I–II ст.), пізніше – в дидактичних оглядах китайця Ван-Ан-Хі (XI ст.), а також – в «Дослідах» Монтеня (XVI ст.) і в «Розділах» із книги «Огляди Парижа» Луїса Себастьяна Мерсьє (XVIII ст.). Саме його вважають основоположником журналістського огляду, оскільки перші кілька «Розділів» зі свого дванадцятитомного видання він спочатку опублікував у газеті.

За іншою версією одним із перших оглядів була книга німецького теолога Агасфера Фріча «Огляд (чи опис) новин», яка з'явилась у 1676 р. Роздуми оглядача про користь чи шкідливість, а подекуди й марність публікацій та газет загалом виражені в коментарях до уривків газетних матеріалів.

Зародження цього жанру на підросійських українських землях припадає на XVIII ст.. Його становлення і розвиток відбувся у 40-70-ті рр. XIX ст. на сторінках російськомовних журналів «Современник» і «Отечественные записки». Надалі огляди з'являються вже на сторінках власне періодичних видань.

Отже, поява жанру огляду ЗМІ пов'язана з розширенням кола газетної продукції, з намаганням розібратися в різноманітті газет і журналів, дізнатися, що вони пишуть, як і чому, і розповісти про це читачам. Спочатку огляди преси складали окремі дослідники, вчені і таким чином вони формулювали своє уявлення про роль і можливості преси в житті суспільства, а також знайомили з цими уявленнями своїх сучасників.

В умовах тоталітарної української журналістики огляд ЗМІ перетворився, з одного боку, у засіб партійного керівництва пресою, а з іншого – у спосіб боротьби з «брехливою буржуазною пресою». Важливим принципом радянського журналістики була чітка ієрархічність, за якою газета, що стояла щаблем вище, чинила суд над газетами, нижчими за статусом, вчила і повчала т.зв. «братів менших». Це була директивна, безапеляційна розмова, яка не могла викликати заперечень. Огляд преси прирівнювався до передової статті центральної всесоюзної газети «Правда».

Огляд преси такого типу зник разом із комуністичною партійною системою. Сьогодні зі зміною соціально-економічних відносин і посиленням гострої конкурентної боротьби між медіа, окремим виданням не вигідно надавати свої шпальти під анонсування чи огляд газетно-журнальної продукції конкурентів. Товариські стосунки як аксіома марксистсько-ленінської професійної журналістської етики відійшли в минуле. Проте огляд ЗМІ як жанр нині активно функціонує, лише отримав один із варіантів розвитку, пристосувавшись до нових політико-економічних реалій.

Значного масштабу під час парламентських чи президентських виборів набуває такий вид огляду ЗМІ, як ретельний аналіз друкованих видань політичних супротивників. Цим методом широко користувалися впродовж 2005-2006 років такі видання, як «Слово Батьківщини», «Товариш», «Комуніст», газети блоку «Ми» і «Наша Україна». Методика подібних оглядів доволі нескладна: обираються статті з газет політичних антагоністів, часто окремі цитати і окремі фрази подаються незалежно від контексту, і професіонали, які добре володіють прийомами контрпропаганди, доводять читачу неправдивість і несправедливість доказів протилежної сторони. Таким чином, огляд ЗМІ існує, але лише в частковому, досить обмеженому діапазоні, коли йдеться про огляд політичної преси.

Існує ще один об'єктивний чинник, що стає на заваді нормальному функціонуванню цього жанру аналітичної журналістики. Огляд ЗМІ підпадає під пряму дію законів про рекламу в ЗМІ, особливо на час передвиборних кампаній. Надзвичайно важко довести контролюючим органам, що огляд ЗМІ не є рекламою певної газетно-журнальної структури, а є жанром, який має ознайомити читачів з новинами преси. Абсурдність подібних звинувачень очевидна, але логіка вітчизняної юриспруденції не завжди збігається з науковими розробками у журналістикознавстві. Щодо огляду ЗМІ сьогодні, то він існує в

єдиному інформаційно-рекламному різновиді лише в електронних медіа, а саме на радіо і телебаченні, а також у деяких формах інтернет-видань.

Дискусійним питанням сучасної української жанрології є паралельне вживання термінів *огляд преси* і *огляд ЗМІ*. У науково-популярній журналістичнознавчій літературі XIX-XX ст. більш уживаною терміносполукою є *огляд преси*. Академічне лексикографічне видання з фахової термінології Д. Григораша «Журналістика у термінах і виразах» (1974) як різновид жанру огляду подає поняття *огляд преси*.

Слідом за ним автори журналістичнознавчих словників уживають і тлумачать саме цю терміносполуку. Так, В. Піддубняк у «Словнику журналіста і видавця» (2005) визначає: «Огляд преси – матеріал, близький до анонсу, в якому рецензуються газети, журнали, теле- і радіопередачі. Огляд преси буває інформаційним, загальним, тематичним. Як приклад, можна навести щоденні огляди преси на радіо «Ера», які передаються щоранку по Першій програмі Національного радіо» [6, с. 57].

Г. Вартанов в короткому словнику термінів і понять «Засоби масової інформації» (2005) не подає окремої словникової статті досліджуваного нами поняття, але зазначає: «Різновидом жанру є огляд преси, телебачення та радіомовлення, що з'являються регулярно у відповідних публікаціях, передачах і відзначаються лаконічністю або зводяться до переліку матеріалів, щоб привернути увагу читачів до найцікавіших і особливих» [1, с. 36].

Укладач короткого словника-довідника «Мас-медіа у термінах і визначеннях» (2005) Ю. Бондар тлумачить огляд так: «стисле повідомлення про ряд явищ, об'єднаних загальною темою, місцем або часом; публікація в газеті, журналі, на радіо і телебаченні, де розглядається, оцінюється що-небудь» [4, с. 119].

Г. Кривошея в навчальному посібнику «Теорія і практика журналістики» (2007) уживає термін «огляд преси» і визначає його як «аналітично-публіцистичний жанр, який являє собою форму рецензування. Від літературної рецензії відрізняється специфікою об'єкта розгляду: аналізує періодичне видання – газету чи журнал, а також матеріал, переданий по радіомовленню чи телебаченню. Має такі різновиди: загальний, інформаційний, тематичний» [3, с. 86].

Вікіпедія містить таке визначення: «Огляд преси – це жанр, який рецензує пресу. Його завдання – узагальнити досвід роботи ЗМІ. Такі огляди, як правило, розміщують у внутрішній частині газети. Вони вміщують критичні оцінки, поради та рекомендації» [5].

І. Михайлин у словнику-довіднику «Журналістика» (2013) подає словникову статтю «огляд»: «аналітичний жанр, метою якого є ознайомити читачів із перебігом подій за тривалий проміжок часу або низкою однорідних подій чи фактів за стислий хронологічний період. Жанр вимагає глибоких знань і вміння аналітично зіставляти факти, робити адекватні висновки. Огляд має широку внутрішньожанрову типологію, найчастіше репрезентує політичні події міжнародного чи внутрішнього життя (політичний міжнародний і політичний внутрішній огляд). За характером тематики огляд може бути економічний, літературний, спортивний та ін.; за хронологією – тижневий, місячний, річний. Як жанрові різновиди розглядають огляд листів і огляд преси. Від назви жанру походить найменування рольової спеціалізації в журналістиці – оглядач» [2, с. 183]. І. Михайлин не подає окремої дефініції досліджуваного жанру і уживає формулювання *огляд преси*.

Базуючись на власних спостереженнях за фаховим слововживанням медійників, виходячи з широкого використання українськими журналістами нових форм жанру огляду преси (нині предметом його є не лише оцінка публікацій у друкованих виданнях, але й електронних, зокрема огляд сторінок лідерів думок у соціальних мережах Facebook, Twitter, Instagram), вважаємо за доречним використовувати терміносполуку *огляд ЗМІ* замість *огляд преси*.

За робочу дефініцію пропонуємо таке визначення: «огляд ЗМІ – жанровий різновид огляду, предметом якого є оцінка, аналіз, рецензія публікацій у друкованих, електронних медіа, соціальних мережах з метою ознайомлення аудиторії з перебігом актуальних подій за певний проміжок часу».

Перспективу подальших досліджень жанру огляду ЗМІ вбачаємо у вивченні трансформаційних жанрових процесів у електронних мас-медіа, зокрема в соціальних мережах Facebook, Twitter, Instagram.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вартанов Г. І. Засоби масової інформації. Короткий словник термінів і понять / Г. І. Вартанов / [за ред. проф. А. А. Чічановського]. – К. : Грамота, 2005. – 64 с.
2. Журналістика : словник-довідник / [авт.-уклад. І. Л. Михайлин]. – К. : Академвидав, 2013. – 320 с. – (Серія «Nota bene»).
3. Кривошея Г. П. Теорія і практика журналістики [Текст]: навч. посібник / Г. П. Кривошея. – Київ: Видавництво національного авіаційного університету, 2007. – 220 с.
4. Мас-медіа у термінах і визначеннях : Корот. слов.-довід. : [навч. посіб.]. / [уклад. Ю. В. Бондар]. – К. : МАУП, 2005. – 224 с.
5. Огляд. Словникова стаття. [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
6. Піддубняк В. Г. Словник журналіста і видавця / В. Г. Піддубняк. – Херсон : ХМД, 2005. – 120 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В. Ф. Іванов

УДК 070:[050:001.89]

Фесенко Д.В.

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ІНТЕРВ'Ю В УКРАЇНСЬКОМУ ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВСТВІ

У статті розглянуто жанр інтерв'ю з погляду загальнонаукової методології пізнання і дослідження складних соціально-комунікативних явищ.

Ключові слова: інтерв'ю, діалог, комунікація.

The article deals with the genre of the interview in terms of general scientific methodology of knowledge and research of complex social and communicative phenomena.

Key words: interview, dialogue, communication.

У сучасних ЗМІ жанр інтерв'ю є одним із основних. Той факт, до від 70 до 90 відсотків інформації журналіст отримує в результаті інтерв'ювання, є першим вагомим аргументом на користь його наукового вивчення в науці про соціальні комунікації.

Інтерв'ю ставало неодноразовим об'єктом наукових зацікавлень українських та зарубіжних журналістикознавців. Це праці М. Василенка, О. Тертичного, М. Кіма, О. Швець, Т. Шишкіної та ін. Знаковим у розробці практичних рекомендацій щодо методики проведення інтерв'ю стала поява навчального посібника М. Лукіної «Технологія інтерв'ю» (2003), в якому розглянуто основні прийоми створення успішного інтерв'ю. Незважаючи на певні розробки, теоретичний аспект жанру інтерв'ю є недостатньо вивченим в українському журналістикознавстві.

Мета роботи. Враховуючи актуальність заявленої проблематики, вважаємо за необхідне розглянути і науково обґрунтувати основні підходи до тлумачення інтерв'ю в науці про соціальні комунікації.

У журналістикознавстві виділяють кілька підходів до інтерв'ю. Їх виробляли роками практичного і теоретичного пошуку.

У теорії журналістики радянського періоду розглядали інтерв'ю в двох основних аспектах – як метод збору інформації і жанр. У науковій і навчальній літературі 1970-1980 рр. були представлені два підходи до вивчення інтерв'ю – методичний і жанровий [1, с. 6]. Відповідно до першого, інтерв'ю є інструментом збору інформації, методом отримання відомостей у формі питання-відповідь. Цей підхід включено в систему наукових понять і в контекст таких споріднених із журналістикознавством дисциплін, як соціологія і психологія. Це, з одного боку, істотно полегшувало аналіз родових особливостей цього виду діяльності, але, з іншої – не враховувало різноманіття ситуацій, в яких опинялися журналісти під час підготовки і проведення інтерв'ю. До речі, дослідники визнавали певну вразливість подібного підходу і його рекомендацій у практичній діяльності журналіста.

Теоретичні матеріали про інтерв'ю доповнювалися численними публікаціями журналістів-практиків. Серед них виокремлюються монографії майстрів жанру інтерв'ю (бесіди) – Олександра Бека і Анатолія Аграновського. Їх роздуми щодо різноманітних ситуацій і випадків, з якими вони стикалися під час спілкування з людьми, допомагали осмислити свою діяльність і іншим журналістам.

Другий, так званий «жанровий», підхід – це розгляд інтерв'ю як методу організації тексту зі своєю оригінальною структурою і формовизначальними рисами. Він розроблявся в системі координат жанрів періодичної преси. Інтерв'ю зараховувалося до інформаційних жанрів періодики, а його успішність, або ефективність, на думку дослідників, залежала від ідеологічної підготовки автора. Взагалі вихідні світоглядні позиції визначали за теорією радянської преси професіоналізм і майстерність журналіста [3, с. 112].

Розглядаючи інтерв'ю в двох аспектах, дослідники насправді штучно розчленовували творчий процес. Вони намагалися механічно описати його за суворими законами науки і випускали з уваги, що природу журналістики треба шукати на перехресті різних сфер життя – політики, масової культури, економіки. Крім того, за такого умовного поділу дослідники не враховували етичні колізії, що виникали в професійній діяльності журналістів і вимагали більшої уваги, ніж їх «партійна позиція».

У 1980 роки була зроблена спроба вирішити це протиріччя у низці наукових статей, в яких метод і жанр розглядалися в єдиному ключі діалектичної взаємодії [4, с. 34]. Проте цілісний погляд на інтерв'ю як процес підготовки, виробництва і поствиробництва інформаційного продукту так і не сформувався.

Ефективними виявилися дослідження ідейно-тематичної складової творчої діяльності журналіста, що виокремлювали пошук і розробку теми як своєрідний пусковий механізм журналістської праці [2, с. 98]. Але і тут практичний компонент, необхідний для навчальної літератури, – поради і методичні рекомендації, як проводити інтерв'ю, досягти успіху і зберегти свою індивідуальність, захистити суспільний інтерес і при цьому уникнути непотрібного пафосу і фальшивих нот, – залишався поза увагою авторів.

Існував і третій підхід до інтерв'ю, що розроблявся в контексті етичних проблем творчої діяльності журналіста [5, с. 9]. Проте і тут розглядалися лише деякі випадки професійного спілкування, що містили конфлікти інтересів і пропонувалися шляхи їх вирішення, які в тих історичних умовах представлялися авторові етично вірними. І в цьому підході превалювала ідеологічна оцінка ситуації, а критерієм моральності слугували норми партійної дисципліни.

Лише в середині 1990-х років з'являються наукові розробки, присвячені етичним принципам журналістики. Вони вимагають від журналіста відповідальності перед окремою особою і власної свободи від ідеологічних стереотипів і партійної приналежності. Професійне спілкування журналіста зі своїми джерелами і героями розглядалося тут в контексті громадянської й особистої відповідальності, а також політичної незаангажованості авторів.

Детальніше теорія і методологія інтерв'ю розроблялися західними школами журналістики (Д. Келлінберг, Р. Андерсон, К. Метзлер та ін.).

Широкі можливості закладено в теорії креативного інтерв'ю, коли учасники бесіди, обмінюючись ідеями, досягають такого рівня знання, до якого кожен із них не зміг би прийти самостійно. Автор цього підходу К. Метзлер вважає, що журналіст повинен підходити до складання питальника не «лінійно», а творчо, щоб готовий до публікації інформаційний продукт містив невідому читачеві інформацію [1, с. 7].

В останні роки в навчальних закладах Європи й Америки популярністю користується «нова» методологія інтерв'ю, розроблена відомим канадським журналістом Джоном Саватськи. Його філософія інтерв'ювання полягає в руйнуванні стереотипів спілкування у формі питання-відповідь, заснованих на прихованому змаганні журналіста і його співбесідника, на «вимаганні» у останнього відповіді. Змагання, тобто своєрідна боротьба сторін, що спілкуються, на думку Джона Саватськи, це ознака будь-якої людської розмови, але зовсім не метод збору інформації, придатний для журналістського інтерв'ю. «В інтерв'ю не треба змагатися, – вважає він, – в інтерв'ю треба ставити питання і отримувати на них відповіді» [1, с. 8].

Різноманітні підходи до інтерв'ю виникли як результат бажання дослідників узагальнити і проаналізувати цей найбільш популярний і ефективний спосіб отримання інформації. Продуктивними у журналістикознавстві нині є суміжні підходи, засновані на теорії міжособистісного спілкування. На нашу думку, з усіх перерахованих поглядів на інтерв'ю підхід Джона Саватськи, що відкидає змагання і пропонує партнерські відносини, щонайближче до реалій сучасної журналістської практики.

Перспективним напрямом подальших досліджень жанру інтерв'ю є вивчення сучасних технік інтерв'ювання в електронних медіа, вироблення практичних рекомендацій щодо результативного і толерантного діалогу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лукина М.М. Технология интервью: [учеб. пос.] / М. М. Лукина. – М.: Аспект Пресс, 2003. – 191 с.
2. Мастерство журналиста. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1977. – 263 с.
3. Мащенко І. Г. Хроніка українського радіо і телебачення в контексті світового аудіовізуального процесу / І. Г. Мащенко. – К. : Україна, 2005. – 382 с.
4. Метод и жанр: диалектика взаимодействия // Методы журналистского творчества. – М. : Высшая школа, 1982. – 168 с.
5. Плешаков Л. Интервью: проход по минному полю // Профессия – журналист. – 2001. – № 3. – С. 8 – 12.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В. Ф. Іванов

УДК 81'42:82-4

Чумак Т.В.

РИТОРИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ В ЕСЕЇСТИЦІ ЮРІЯ АНДРУХОЙЧА

У статті розглянуто стилістичні фігури, що найбільш характерні архітектонічній побудові есе Юрія Андруховича, з погляду системно-структурних характеристик і функцій.

Ключові слова: стилістичні фігури, риторичні конструкції, емоційне забарвлення твору.

The article deals with stylistic figures that are most characteristic of the architectural construction of the essay by Yuri Andrukhovych in terms of system-structural characteristics and functions.

Key words: stylistic figures, rhetorical constructions, emotional coloring of a work.

Розвиток української літературної мови на сучасному етапі виражається зверненням до певних мовних жанрів, що вже мають свою усталену форму реалізації. Передусім це стосується так званих інтелектуальних жанрів, серед яких одним з найяскравіших безумовно є есе. Виявлення специфічних авторських рис у цьому жанрі становить чималу перспективу дослідження авторського мовомислення та функціонування індивідуального стилю письма. Дослідження основних лінгвостилістичних закономірностей есе на матеріалі текстів Ю. Андруховича дозволяє нам говорити про поліаспектність, багатоплановість, сучасність, а також різноспрямованість творчої діяльності автора. Індивідуально-авторські особливості та мовні новаторства досягаються шляхом використання риторичних конструкцій не лише як засобу стилізації твору, а й як способу авторського мислення та викладу думки.

Риторичні конструкції аналізованої нами есеїстики Ю. Андруховича представлені різноманітними стилістичними фігурами (риторичне питання, анафора, епіанафора, антитеза) та явищами поетичного синтаксису, оскільки саме вони, на наш погляд, є основними носіями того стилістичного складника, що сприяє розкриттю індивідуального мовного вираження.

Мовній есеїстиці Ю. Андруховича властиві риторичні конструкції, реалізовані у формі риторичних питань, які насамперед є авторською оцінкою описаної проблематики та реалізацією низки характерологічних жанрових ознак. Окремо вжиті риторичні питання, в основу яких покладено антитезу, засвідчують парадоксальність мислення, водночас надаючи йому афористичності: *«Можливо, природність поезії полягає в її штучності?»* [1, с. 109]. Побудовані на основі афоризмів риторичні питання забезпечують діалогічність жанру есе: *«Добрий поет мусить бути пророком, ні?»* [1, с. 32]; *«Адже насправді рукописи горять. І кому як не підпалювачам краще знати про це?»...« Це безодні, кожна з яких дивиться в нас із погордою та випробою. Чи, може, все-таки ми дивимося у безодні (як писалося в готичних романах, не в силах відвести погляду»* [3, с. 155]. У першому прикладі ефект риторичного запитання досягнуто за допомогою заперечної частки *не*, яка допомогла перетворити афоризм на питання, у другому – саме питання виступає як іронічний коментар до вже зміненого письменником крилатого виразу.

Також у ролі узагальнених роздумів можуть виступати відокремлене риторичне питання або низка риторичних питань. Вони системно організовані у вигляді певної періодизації: *«І так живеш – увесь зі страху та смутку, з епітафій, з поруйнованих цвинтарів, зі своєї центральноєвропейської спадщини, з алкоголю й бавард, з тяжкого плутаного бароко, з чорних анекдотів, з трави забуття, з Йорика, з Кальдерона (« А що таке сон? А все наше життя хіба не сон?») – кричить в унісон якась смішна людина, Достоевський.) І Бог нам Черв?»* [3, с. 199].

Риторичні конструкції можуть виступати обрамленням до всього тексту, формулюючи провідну думку, що зазнає трансформації у процесі мовомислення: *«Людина вмирає, а її скелет живе вічно»* [3, с. 111]; *«Звільнити нас від нас? Звільнити мене від мене? Звільнити людину від її скелета?»* [3, с. 205]; перетворювати цитату на риторичне питання за допомогою пунктуаційного оформлення (авторські знаки питання надають цитованому тексту підвищеної модальності, інтерпретуючи та актуалізуючи його саме в цьому контексті): *«А, може, вони були людьми рафіновано-романтичними й начитались молодого письменника Рільке: Meine liebe Mutter? Sei stolz? Ich trage die Fahne?..!»* [3, с. 132]; містити семантику удаваного відсторонення: *«Ще бувають руїни морів, переважно якісь пустелі, але що нам до них?»* [3, с. 119]; бути одним словом, коментарем, підкресленням іронічності багатокомпонентного утворення: *«мішаними угорсько-румунсько-словацько-словенсько-церковно-слов'янсько-українсько-русинсько-російсько-тарабарсько-якимось там ще (санскритськими?) звуками»* [1, с. 20]. Зрештою в усіх наведених прикладах риторичні питання є водночас і певним висновком, і навпаки – незавершеністю, що засвідчує також парадоксальність індивідуально-авторського мовомислення.

Найбільше емоційне наростання виражається за допомогою нагромадження риторичних запитань, що підкреслює індивідуально-стилістичну рису автора. Функціонально такі ряди риторичних питань сприяють водночас філософичності та образності авторського

мовотворення: *«То що залишається нам? Ходити в гірські виправи, записувати фольклор? Спостерігати за небесними тілами ангелів крізь діряві шатра нечинних обсерваторій? Відшукувати старі трактати, відроджувати астрологію? Розчищати праоснови культур від причинно-наслідкових нашарувань? Рятувати гуцульську музику? Чи, може, очікувати з-за океану велике прибуття яєчних лушпайок?»* [1, с. 24]. Цілісна думка досягається за допомогою добору дієслів та індивідуально-авторських тропів.

Основна функція риторичних окликів, які здебільшого пунктуаційно виокремлені дужками і є вставленими конструкціями, іронічним автокоментарем висловленого, раптовою здогадкою: *«Якось, поневіряючись у густо-непролазних Еліотових маєтностях... я набрів на те саме (чорт задирай цю культуру з усіма її ремінісценціями!)...»* [3, с. 157], *«летаргійний сон, передчасний похорон, перевертання в домовині (так ось де вона, ця справді Страшна помста!..)»* [2, с. 104]. Меншою мірою представлені риторичні звертання, які в аналізованих нами текстах виконують функцію привернення уваги (*«Шановні Пані й Панове»* [2, с. 42]) або ті функції, які набагато яскравіше виявляють розглянуті вище риторичні питання (*«Ти знаєш про це, Києве...»* [2, с. 24]).

Анафори можуть виконувати функцію протиставлення через подальший контекст: *«Проте»* полягає в тому, що ми не самі. *«Проте»* полягає в тому, що смерть приходить не до нас, а до тих, хто поруч з нами» [3, 181]. Анафори сприяють не тільки аналітичності, а й надзвичайно важливій, зокрема для жанру есе, синтетичності авторського мислення: *«Карпати – це велика скоба, що тримає вкупі схильні до хаотичного розповзання частини буття. Карпати – це велике сейсмічне зусилля, зона особливих енергетичних можливостей і напруг. Карпати ділять нас у сенсі земному, але об'єднують у сенсі космічному»* [1, с. 24]. Більш ускладненим оформленням роздумів є епанафора, що може посилюватись постійним повтором: *«І тільки радість залишається радістю. Радість писання і радість читання, радість автора і наша радість»* [1, с. 110]. Антитеза як синтаксична конструкція також є визначальною для архітектонічної структури есе. Найбільш виразно її функції репрезентує саме лексичне наповнення: яскраво образними насамперед є ті антитези, які поширюються за допомогою парадоксів і розгорнутих метафоричних зворотів, актуалізації рідковживаних лексем для характеристики явищ, що протиставляються: *«не з тієї Індії, котра уявляється нам, як дружня країна. А з Індії децю вигаданої, надреальної, тієї, де доречне слово «рахманна»* [1, с. 18].

Окремо відзначимо, що авторська оцінка виразно представлена у вставлених конструкціях, які в аналізованих нами текстах Ю. Андруховича пунктуаційно виокремлюються здебільшого дужками. Ці конструкції формують другий план оповіді, реалізуючись у внутрішньому ресурсі мови – думці. А оскільки найбільш характерним типом оповіді для жанру есе є роздум, то другим планом есеїстичного мовлення може бути подальше самозаглиблення, уточнення, спогад, автокоментар, внутрішній діалог.

Отже, розглянуті нами стилістичні фігури є основними змістовими елементами організації творів Ю. Андруховича. Вони висвітлюють основні ознаки есе, позначають виразність авторського стилю. Велика кількість риторичних конструкцій є найзручнішим варіантом висвітлення індивідуального авторського мовотворення як основних елементів аналізованого жанру.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрухович Ю. Дезорієнтація на місцевості. – Івано-Франківськ, 2006.
2. Андрухович Ю. Диявол ховається в сирі. – Київ, 2007.
3. Стасюк А., Андрухович Ю. Моя Європа. – Львів, 2007.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент С.М. Климівич

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

У статті проаналізовано гендерну картину світу, способи вияву її у фразеологічних одиницях української мови на позначення людських якостей чоловіка і жінки., а також простежено динаміку руйнування патріархальної маскулінності.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, фразеологізм, гендер.

The gender picture of the world on the phraseological units of the Ukrainian language on the designation of relations between women and men and the dynamics of the destruction of patriarchal masculinity are analyzed.

Key words: phraseological unit, phraseology, gender.

Фразеологізми – душа будь-якої національної мови, у якій неповторним чином виражається культурна своєрідність народу. Вони становлять надзвичайно цінне джерело знань про особливості концептуалізації гендеру у свідомості носіїв тієї чи іншої мови [1, с. 15].

Фразеологізми як найбільш ментально й національно марковані мовні одиниці формуються на основі певного алгоритму мислення протягом тривалого часу [2, с. 74]. Осягнення фразеологічного фонду мови визначає універсальність і характерні особливості національної картини світу. Тому цілком закономірно, що впродовж останніх десятиліть з'явилося чимало праць, присвячених гендерному аспекту фразеології української мови.

У лінгвістику поняття «гендер» увійшло порівняно недавно. Нині цей термін використовують для відбиття соціокультурного аспекту статевої належності людини. Короткий соціологічний енциклопедичний словник визначає гендер як «одне з основних понять сучасної соціології, яке позначає рольові соціальні очікування представників різної статі одне від одного. Гендер на відміну від поняття статі стосується не суто фізіологічних властивостей, за якими розрізняють чоловіка і жінку, а соціально сформованих рис, притаманних «жіночності» (femininity) та «чоловічності» (masculinity)» [5, с. 95]. До вивчення категорій «фемінності» та «маскулінності» у концептосфері фразеології зверталися А. Архангельська, О. Клещова, З. Мацюк, І. Насмінчук, Л. Ставицька, Н. Устенко, Л. Щербачук та ін.

На думку А. Архангельської, важливим є той факт, що у лінгвогендерологічних дослідженнях, зокрема, з фразеології виявлено своєрідний матриархат: «велика кількість мовознавчих, історичних, етнографічних праць присвячено жінці у слов'янському та європейському контексті, при цьому щодо чоловіка спостерігається очевидна «лінгвістична дискримінація» [1, с. 55]. Аналіз фразеологічного рівня мови дозволив виявити гендерні стереотипи, «як культурно і соціально зумовлені й закріплені погляди на атрибути і норми поведінки представників обох статей і їх відображення у мові» [1, с. 59] й класифікувати фразеологізми за фразеосемантичним полем «маскулінність» / «фемінність», зокрема його ядром та периферією.

Так, фразеосемантичне поле «маскулінність» містить гендерно марковані фразеологізми, які вказують на:

1. чоловічу стать: *божий чоловік, як один чоловік, божий чоловік, стріляний чоловік;*
2. вік чоловіка: *від малого до старого, ще материне молоко на вусах не обсохло, молодий та зелений, ходити під вусом, на ладан дихати, горобеня жовтодзьобе, без штанів під стіл бігав, мало ще пасок з'їв;*
3. роль чоловіка в обряді весілля: *діставати (дати, піднести) печеного гарбуза, остатися з гарбузом, з'їсти гарбуза, прислати старостів, як (мов, немов) засватаний, як засватана дівка;*

4. зовнішній вигляд – *гарний*, «які кореляють із невербальним комунікативним жестом «бути привабливим для протилежної статі» [7, с. 23]: *гарний як у барвінку купаний, як покупаний, як із яйця вилупився; як нова копійка, хоч з лиця воду пий, хоч малюй (жіночий корелянт – як маківка, як ясочка, як вмите сонечко).*

На позначення стрункого чоловіка, юнака вживаються зазвичай номінації на позначення дерев: *стрункий, наче з дерева виструганий* (жіночий корелянт – *як яблуня у цвіті*). Фразеологізми на позначення негарного чоловіка, що кількісно переважають попередню групу, своєю прагматикою і стилістичним насиченням дуже дошкульні: *як верблюд, як пес базарний*. Такі фраземи мають також позначення рослинних і предметних реалій: *як гарбуз на городі, як стовп*.

Іншу групу складають фразеологічні одиниці, що характеризують зовнішній вигляд і внутрішні риси чоловіка, зокрема:

1. *фізичну силу* (найбільш поцінована позитивна ознака, яка асоціюється із зброєю): *піднімати зброю, підносити на щит, схрецувати списи, схрестилися мечі (списи, багнети)*. Образним еталоном чоловічої фізичної сили в українській фразеології виступає *дуб*, який, з одного боку, асоціюється зі «священним деревом», а з іншого – персоніфікує міцного, дужого, красивого парубка: *здоровенний як дуб, прездоровий як дубовий пеньок*;
2. *одяг* (має вужчу сферу репрезентації, ніж жіночий корелянт): *скидати шапку, полатати штани (жупан, каптан), протирати штани, ламати шапку, на розбір шапок*. Виявилось, що саме семіотика чоловічого, а не жіночого одягу у межах зазначеної соціально-символічної акцентованості розкривається у субконцепті «дурний», «крадій»: *одітий як пан, а дурний як баран, на крадії й шапка горить*;
3. *розумові здібності* (людська розумова обмеженість переважно репрезентована у фразеологізмах, маркованих ознакою маскулінності): *робити дурника, корчити з себе дурня, нема клепки в голові, лишитися в дурнях, набитий дурень, безпросвітний туман; туман вісімнадцятий, олух царя небесного..* Натомість фразеологізми з поняттям «розумний чоловік» виявлені помірно: *мати лій під чубом, набиратися розуму, брати собі на ум, володар всесвіту*. У свою чергу, про жінок говорять: *гарна як телиця, а розумна як ягниця*.

Проте не бракує фразеологізмів на позначення ледачості, причому лінь у народній уяві синтезована з такими негативними рисами як недалекий, некмітливий, незграбний: *пентюх лінивий, лінивий валянок, і за холодну воду не візьметься*;

– *зовнішні ознаки: гріти чуба, чухати чуба, аж чуби тріщать, і вусом не повести, вусом не моргнеши, в поті чола, бити чолом, бити в груди*.

Фразеологізми, що номінують родинні стосунки, переважають у лексичному складі фразеологічних структур: *ні сват ні брат, батьків син, як на рідного батька, у діди годитися, як свекор пелюшки прати* та ін.

Апелятив *брат* реферує не тільки окремого представника людського роду (*ваш брат* – ти, ви і подібні до тебе, до вас; *їхній брат* – вони й подібні до них), а й людину із подібними світоглядними позиціями, тобто демонструють національну специфіку гендерного етикету: *наш брат, свій брат* – людину, близьку за соціальним станом, світоглядом, однодумця; *старший брат* – стосовно всього живого на землі.

Фразеологічні одиниці зі словом *батько* мають виразне експресивне забарвлення і вживаються часто в лайливій лексиці: *кат його батька знає, чорт його батька знає, батьку його тряся, посилає до бісового батька*. Натомість поважне ставлення до батька виявляється у фразеологізмах: *як рідного батька (тата), батьківська стріха, чий батько старший*.

Апелятив *дід* уживають у фразеологізмах на позначення «давніх часів»: *з діда-прадіда, за дідів-прадідів*.

Своєрідними лексичними одиницями, що беруть участь у формуванні гендерно маркованих фразеологічних значень, виступають і власні назви, які в структурі

фразеологічної одиниці розкривають її оцінні можливості та уможливають виокремлення таких груп:

1. фразеологізми з іменами людей: як Хома на вовні, там, куди Макар телят не ганяв, вискочити, як Кузьма (Пилип) з конопель (з маку), як Мартин мила, лінивий як Омелько, за царя Гороха (Тимка, Панька);
2. стійкі словосполучення з іменами персонажів художньої літератури: як той Тарас Бульба з Андрієм;
3. фразеологізми з біблійними та міфологічними іменами: скорчити Лазаря, Юдине плем'я, як у Христа за пазухою, сізифова праця, стріла Амура, від Адама.

До периферії фразеосемантичного поля «маскулінність» належать і фразеологічні одиниці з імпліцитно маркованою маскулінною гендерною семантикою, серед яких виокремлюємо:

1. фразеологізми, що називають соціальний статус чоловіка: *голити в москалі, забрити голову (чуба), вільний козак, честь мундира*. З-поміж них виокремлюємо фраземи, що характеризують чоловічу стать за професією: *і швець, і жнець, і в дуду грець, голити в москалі*;
2. фразеологізми, що характеризують чоловіка через порівняння з тваринами і птахами: *заяча душа, як півень розмальований, як чумацька воша, блудна вівця, старий вовк, глянути вовком, важний птах, дурне теля*;
3. фразеологізми, які одночасно характеризують і чоловіка, і жінку (мають бінарні відповідники): *у батьки (у матері) годиться, у сини (у дочки) годиться, мамин синочок (дочка)*;
4. фразеологізми, що демонструють певні стереотипи чоловічої поведінки мають яскраво виражене насмішкувате забарвлення: *як засватаний, дівчачий хвіст, мамин синок, мамин мізинчик*. Відомо, що будь-яке порівняння чоловіка з жінкою принижує його статус, чого не можна сказати про зворотній процес. Наприклад, фразеологізм *твердий горішок* може стосуватися як чоловічої, так і жіночої статі, що руйнує усталений гендерний стереотип про жінку як слабку стать: *Ця дівчина – твердий горішок, з нею треба поводитися обачніше (М. Івасюк)*.

Отже, фразеологічна концептуалізація «чоловіка» відбиває світоглядно-ціннісні пріоритети сучасного українського суспільства. За змістом і формою вона відповідає ознакам гендерної картини світу, у якій жінці часто відводиться другорядна роль.

Проте розуміння самого гендеру та його соціальних ролей змінюється. Спостереження над мовною свідомістю сучасних українців свідчать про зниження статусу чоловіка як у плані чоловічої самооцінки, так і жіночої оцінки. Процес руйнування патріархальної маскулінності ще не має яскравого фразеологічного вираження, однак така динаміка має перспективу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Архангельська А. М. «Чоловік» у слов'янських мовах. Рівне: РІС КСУ, 2007. – 448 с.
2. Клещова О. Є. Мовлення чоловіків і жінок у соціолінгвістичному аспекті. *Лінгвістика*: зб. наук. праць ЛНУ ім. Тараса Шевченка. № 3 (24). Луганськ, 2011. – Ч. 2. – 232 с.
3. Насмінчук І.А. Проза Марії Матіос: до характеристики індивідуального стилю. *Філологічні науки*: зб. наук. праць студ. та магістр. Кам'янець-Подільського держ. ун-ту. Чернівці, 2006. – Вип.1. – С. 94–100.
4. Фразеологічний – Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс] – Режим доступу: sum.in.ua/s/frazeologichnyj
5. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / уклад.: В. І. Волович, В. І. Тарасенко, М. В. Захарченко та ін. К.: Укр. Центр духовн. культури, 1998. – 736 с.

6. Ставицька Л. О. «Чоловік (мужчина)» у концептосфері української фразеології. *Мовознавство*. 2006. – № 2–3. – С. 118–129.
7. Устенко Н. В. Особливості вираження засобами фразеології емоційних взаємин та соціальних стосунків чоловіка та жінки у мові художніх творів В. Винниченка. Кіровоград, 2011. – 76 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Т.Г.Окуневич

УДК 821.111(71)+821.161.2:82.091–31

Штепенко Т. Д.

МОДУС САМОТНОСТІ У РОМАНАХ «ПОКОЛІННЯ Х» Д. КУПЛЕНДА ТА «РУЙНУВАННЯ ЛЯЛЬКИ» С. ПРОЦЮКА

Статтю присвячено темі самотності та її художньої реалізації на прикладі романів «Покоління Х» Д. Коупленда та «Руйнування ляльки» С. Процюка. Проаналізовано психологічні типи, яким притаманна самоідентифікація, внутрішні та зовнішні конфлікти, пошук власного призначення у соціумі.

Ключові слова: самотність, ізоляція, гіпертекст, «покоління Х», руйнація.

The article deals with the problem of loneliness and its artistic realization based on the literary novels «Generation X» by D. Coupland and «Destruction of the dolls» by S. Protsiuk. Analyzed psychological types, which is characterized by self-identification, internal and external conflicts, search for your own destination in society.

Key words: loneliness, insulation, hypertext, «generation X», destruction.

Сучасна література є відбитком тих процесів, що відбуваються у суспільстві. У центрі будь-яких культурних, соціальних, політичних змін перебуває людина, яка прагне самоідентифікувати себе у соціумі або навпаки – відмежуватися від нього. Якщо особистість ізолює себе від інших, то вона обирає бути самотньою. Такі явища яскраво відображені в літературі. Саме тема самотності стала провідною у зарубіжній і українській літературі. Цей стан визначається по-різному і залежить від багатьох чинників: індивідуально-психологічних (механізми психологічного захисту, ізоляції тощо), соціально-психологічні, за рахунок яких можна визначити самотність особистості в системі стосунків «Я-інші» (неприйняття соціумом, відсутність кола спілкування) [2].

У вітчизняній літературі до теми самотності зверталися такі митці, як В. Домонтович, В. Підмогильний, С. Процюк тощо.

С. Процюк – сучасний український письменник, у творах якого домінують морально-етичні, психологічні та філософські проблеми. Його творчість стала предметом пильної уваги літературознавців. Л. Горболіс у статті під назвою «Про збереження ідентичності у романі Степана Процюка «Руйнування ляльки»». Дослідниця описує українське суспільство на початку незалежності країни. О. Соловей у післямові до роману під назвою «Безкінечна купіль печалі» розкриває символічні образи та проблеми, які порушує автор у творі.

До теми самотності зверталися письменники світової літератури – Ф. Кафка, Д. Коупленд, М. Кундера, Г. Маркес тощо.

Дуглас Коупленд – сучасний канадський письменник та художник, який заявив про себе як майстер постмодерних романів. Його перший твір «Покоління Х» став маніфестом для цілого покоління молоді. Досліджували цей роман такі літературознавці, як І. Кормільцев у статті «Покоління Ікс: останнє покоління?». У ній автор розкриває питання щодо назви та жанрової специфіки твору. Ю. Медведєва у статті «Актуалізація авторської

текстової модальності в романі Д. Коупленда «Генерація Х» розглядала функціональні і композиційні особливості коментарів-глосів як основних засобів відображення авторської оцінки.

Оскільки Д. Коупленд і С. Процюк у своїх романах різнобічно розкривають мотив самотності, то зупинимося на визначенні цього поняття. С. Корчагіна зазначає, що «зниження самооцінки та обмеження механізмів самоідентифікації сприяють появі у індивіда відчуття розгубленості, що призводить до персоналізації, тим самим готуючи підґрунтя для майбутньої самотності» [2]. Психологи також виділяють термін «усамітнення». Це «стан перебування на самоті без відчуття самотності. Це позитивний і конструктивний стан взаємодії із собою» [1].

Передусім звернемо увагу на назви романів. С. Процюк використовує метафоричну назву, лялька символізує людину, яка зазнає руйнації під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. У свою чергу, Д. Коупленд застосовує неологізм «покоління Х», що узагальнює генерацію людей, які народилися у 1980-1990 роки. Як твердить Н. Полішко, у назві домінує знак «Х» як атрибутивний символ «прискороного» соціуму, де індивідуальна свідомість інтенсивно зазнає ідеологічної, соціальної й інформаційної експансії. Присутнє у назві роману розшифрування адресата і жанру твору («казки для прискороного часу»). Використана у ній метафора, «прискорена культура» символізує диференціацію різних поколінневих груп, яка розколює суспільство не тільки за традиційною лінією різниць поколінь, але й у межах однієї генерації: іксери, старше покоління бейбі-бумерів, яппі [4].

Звернемо увагу на жанрову специфіку цих творів. У Д. Коупленда постмодерний роман із гіпертекстовим принципом структурного оформлення художнього тексту. Він ускладнений позатекстовими елементами: авторськими тлумаченнями, малюнками, слоганами. А у С. Процюка «Руйнування ляльки» – це філософський роман, побудований за ризоматичним принципом. В обох текстах у центрі сюжету діють наратори. У Д. Коупленда – це Ендрю Палмер, Клер Бакстер, Дегмар Белінгхаузен. Головні герої вигадують історії-притчі, які ілюструють їх бачення сучасного світу або розповідають реальні історії з життя. У романі С. Процюка головні герої більше розмірковують, аніж спілкуються між собою.

Розглянемо чинники, завдяки яким виражається тема самотності, на прикладі головних героїв романів. У «Поколінні Х» Ендрю, Дег і Клер, переситившись беззмістовним існуванням в урбанізованому постіндустріальному суспільстві з його споживацькою ментальністю, відмовляються від роботи, основних благ культури і їдуть у каліфорнійську пустелю. У них спільні ідеї, погляди на життя, тому об'єднавшись у «покоління Х», яке нічого не очікує від майбутнього та ностальгує за минулим, намагаються побудувати власне ізольоване суспільство у пустелі [4]. У романі «Руйнування ляльки» головні персонажі – це громадяни незалежної України, які страждають від наслідків радянського режиму. Вони також відмежовуються від соціуму, не сприймаючи його.

Виділяємо також особистісні чинники: конфлікт поколінь, який пов'язаний із родинами героїв. Наприклад, у творі «Покоління Х» Клер висловлює свою думку про родину: «Коли Господь створює сім'ї, він просто тикає пальцем у телефонний довідник, обирає навмання групу людей, а потім каже їм, що наступні сімдесят років ви проведете разом, хоча нічого спільного у вас нема» [3]. Ендрю також відсторонений від батьків, які жили женучись за комфортом і спокоєм. Головні герої роману С. Процюка виховувались у родинях, де не любили ні дітей, ні один одного (сім'я Анни). В обох творах наявний конфлікт поколінь батьків і дітей, який негативно впливає на майбутнє нащадків. Щодо способу заробити грошей, то у Д. Коупленда головні герої відмежовують себе від споживацької роботи: «<...> навщо працювати? Для того щоб купувати ще більше речей?» [3]. У романі «Руйнування ляльки» Анна теж не задоволена своєю роботою, але вона змушена працювати, щоб прогодувати своїх дітей.

Таким чином, Клер і Анна перебувають у конфлікті із зовнішнім і внутрішнім світом. Клер прагне знайти свій ідеал у коханні, що важко зробити у цинічному й жорстокому світі. Хоч її батьки розлучилися, але дівчина вірить у те, що вона знайде людину із спільними

поглядами на життя: «<...>Але одно разу, не знаю коли, я піднімусь на бархан і зустріну людину, яка теж шукає воду. Не знаю хто це буде, але його я і покохаю. Людину, котра, як і я, шукає воду лозою» [3]. У свою чергу, Анні притаманний внутрішній конфлікт із собою: вона байдужа до всього, відчуває себе непотрібною, відчуженою від сім'ї, від оточення загалом.

Проаналізуємо чоловічі образи (Ендрю та Іван), то перший прагне переосмислити своє життя, самоідентифікувати себе, побудувавши власний світ. Іван намагається змінити суспільство, реалізувавши себе у політичній сфері. Різниця в тому, що Ендрю так і залишається у пошуках себе. Це ми розуміємо з відкритого фіналу, де головні герої знову у дорозі. У свою чергу, Іван не знайшов підтримки у своїх починаннях, так і не зміг самореалізуватися.

Отже, в «Поколінні Х» Д. Коупленда герої прагнуть до усамітнення, самоідентифікації, відмежування від соціуму, а в романі «Руйнування ляльки» С. Процюка – або не прийняті своїм оточенням, або перебувають у конфлікті із самими собою. У першому випадку спостерігаємо позитивне вираження самотності, так званої ізоляції для самопізнання, а в другому – руйнації особистості, втомленої життям і безініціативності до самовизначення у соціумі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гусейнова Н. Самотність як ресурс особистісного розвитку. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/666/1/стаття/Гусейнова.pdf> (дата звернення: 30.01.2018).
2. Коломієць Л., Григорук Є. Психологічний зміст і чинники самотності особистості. URL: <http://www.apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/download/54/3> . (дата звернення: 30.01.2018).
3. Коупленд Д. Покоління Х. URL: http://www.lib.ru/INPROZ/KOUPLEND/gen_x.txt (дата звернення: 30.01.2018).
4. Полішко Н. Роман Дугласа Коупленда «Покоління Х» як відображення нових художніх тенденцій в американській літературі кінця ХХ століття. URL: <http://referatu.net.ua/referats/7569/155769> (дата звернення: 29.01.2018).
5. Процюк С. Руйнування ляльки. Київ, 2010. 280 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А. В. Демченко

УДК 007:304:070

Юрченко А.Ю.

«СВІТ НАВИВОРИТ» ЯК ПРИКЛАД ТРЕВЕЛ-ЖУРНАЛІСТИКИ

У статті розглянуто теоретичний аспект розвитку тревел-журналістики та структурно-тематичні особливості тревел-програми «Світ навиворіт».

Ключові слова: тревел-журналістика, Світ навиворіт, тревел-програма.

This article is aimed to research the theoretical aspect of the development of travel-journalism and the structural-thematic features of the travel-program «Svit navyvorit» are considered.

Key words: travel-journalism, Svit navyvorit, travel-program.

У телевізійному медіапросторі питома вага найрізноманітніших телепередач та навіть телеканалів з тревел-проблематикою помітно зростає, що свідчить про інтерес широкого загалу до туристичного дискурсу і теми мандрів, саме це зумовлює актуальність дослідження.

Сьогодні тревел-журналістика є окремим потужним напрямом у міжнародному медіапоточці, який формує уявлення про різні географічні ареали, їх флору і фауну, етнокультурну специфіку різних народів, пам'ятки історії та культури тощо. В умовах глобалізації тревел-журналістика виступає одним із найвпливовіших чинників творення образу-іміджу однієї нації у культурній свідомості іншої.

Мета статті – простежити розвиток тревел-журналістики в теоретичному аспекті і визначити структуру та тематику програми «Світ навиворіт» на телеканалі «1+1».

Реалізація мети передбачає виконання таких завдань:

- з'ясувати стан дослідження «подорожньої журналістики» в українському та світовому журналістикознавстві;
- виокремити найважливіші характеристики подорожнього проекту «Світ навиворіт» у контексті ефіру телеканалу «1+1»;
- здійснити структурно-тематичний аналіз програми з метою виділення домінуючих тематичних трендів особливостей створення тревел-шоу.

Вітчизняні журналістикознавці до сьогодні не розробили достатньої науково-теоретичної бази для повноцінного функціонування тревел-шоу в Україні. Ймовірно, це зумовлено тим, що національний медіаринок, особливо телевізійний, є доволі молодим.

Дослідження подорожньої тематики у ЗМІ стало предметом вивчення українських журналістикознавців О. Юферева та іноземних науковців Н. Баландинського, І. Показаньєва, К. Панцерєва, Г. Кузнецова, Г. Нікуліна, Н. Маслова, Ф. Гануша, Б. Кукінга, А. Новікова та Й. Борна.

Російська вчена І. Показаньєва, більшість публікацій якої присвячена телебаченню, вважає тревел-журналістику особливим напрямом журналістики, «який надає масовому споживачеві інформацію про подорожі, висвітлює тематику, пов'язану з історією, географією, культурою, мистецтвом, туризмом, етикою, філософією тощо» [3]. Вона цілком слушно наголошує на тому, що сьогодні спостерігається «несерйозне ставлення до тревел-журналістики як з боку масового споживача, так і з боку власне журналістів та дослідників», акцентує на неприпустимості зневажливого ставлення до цього феномена.

Обґрунтовуючи нагальну потребу серйозного наукового вивчення названого напрямку журналістики, І. Показаньєва зазначає, що тревел-журналістика «впливає на національну самоідентифікацію людей, переносючи інформацію з одного культурного контексту в інший, формуючи в аудиторії певний образ різних культур, подекуди детермінований PR-агенціями та редакторами телевізійних програм і телеканалів» [3].

У своєму дослідженні «Тревел-журналістика в практиці сучасного телебачення» І. Показаньєва дала визначення поняттю тревел-журналістика: «Це особливий напрям журналістики, яка надає масовому споживачеві інформацію про подорожі, зачіпає теми історії, географії, культури, мистецтва, туризму, етики, філософії тощо. Саме цей напрям журналістики впливає на національну самоідентифікацію людей, перетворює інформацію з одного культурного контексту в інший, формує у аудиторії певний образ різних культур. Популяризації тревел-журналістики сприяють процеси конвергенції ЗМІ й експансії «інфотейнменту» на телебаченні – суміші інформації й розваг як найважливішого тренду розвитку сучасних ЗМІ, особливо телебачення» [4, с. 45].

Інша російська дослідниця і тележурналістка Ю. Щукіна вважає, що терміну «тревел-журналістика» синонімічні поняття «журналістика подорожей», «країнознавча журналістика» та «шляхова журналістика» [5], на її думку вони мають право на існувати як в науковій площині, так і на практиці.

Г. Кузнецов виділяє такі особливості тревел-програм:

- новизна демонстрованого матеріалу;
- естетичне задоволення від програми;
- розширення й поглиблення знань;
- задоволення від спілкування з однодумцями;
- знання про надавані послуги. [2].

Варто зауважити, що через панування інфотейнменту деякі традиційні принципи журналістики, наприклад аналітичність, ідуть у минуле. Серйозна, якісна журналістика про туризм у традиціях науково-популярного мовлення поступилася місцем на телеекрані сучасному гібридному інфотейнменту. Яскраво цей процес простежується на прикладах багатьох країн, де конвергентні тревел-шоу вже давно стали популярними.

«Світ навиворіт» – українська телепередача подорожей на каналі «1+1», авторський проект журналіста Дмитра Комарова. В ефірі з 11 грудня 2010 року. Час трансляції: щочетверга – 22:00-23:00, повтор щонеділі – 11:00-12:00 [1].

Кожен сезон «Світу навиворіт» – це серія програм, присвячених одній країні.

Всього було відзнято 9 сезонів: Камбоджа, Індія, Африка, В'єтнам, Індонезія, Латинська Америка, Болівія, Непал, Японія.

Хронометраж програми – 45 хвилин.

Знімальна група «Світу навиворіт» складається з двох людей – ведучого Дмитра Комарова та оператора. Перший сезон знімав Андрій Поливаний, з 2 по 8 сезони – Олександр Дмитрієв, 8 та 9 сезони – Олександр Шилов. Дмитро Комаров – незмінний керівник, автор, ведучий, режисер, сценарист.

Подорож однією країною триває по кілька місяців. За цей час знімають близько 300 годин відео. Доки журналіст-ведучий і оператор знаходяться в країні, зйомки ведуться щодня. Вихідних днів не має. Щоразу подорожі передують ретельна підготовка, усі країни мають свої правила щодо перебування іноземних журналістів.

Кожен випуск програми «Світ навиворіт» розпочинається з традиційної заставки. Далі ведучий анонсує тему програми і розповідає ключові моменти передачі.

Протягом дев'яти сезонів простежується тенденція, коли ведучий розповідає про побут людей, спілкується з ними, і завжди намагається відійти від стандарту і асимілюватися. Якщо мова йде про туристичне місце – шукати незвичайний підхід, показувати його в незвичайному ракурсі: дізнаватися про незвичайні обряди та традиції. Завдання автора – максимально поринути в країну, зрозуміти її зсередини, спробувати на собі.

Автор програми Дмитро Комаров для кожного сезону в кожній країні знаходить гідного перекладача, який знає місцеві діалекти – це полегшує процес зйомок.

Окремим пластом у програмі є епізоди про місцеву їжу та страви, у якій перебуває автор. Дмитро Комаров особисто куштує усі делікатеси.

Особливістю програми «Світ навиворіт» є те, що у кожній серії ведучий розповідає незвичні історії людей, які проживають у країні, намагається знайти ексклюзив. Наприклад, у 9 серії 5 сезону Дмитро Комаров зустрівся на острові Ява, Індонезія, з чоловіком, у якого знайшли рідкісну хворобу. Його кінцівки поступово перетворюються на корені, а обличчя та тіло покриті бородавками. Ведучому вдалося взяти ексклюзивне інтерв'ю, адже раніше чоловік відмовлявся спілкуватися з будь-якими представниками ЗМІ.

Закінчується серія програми анонсом наступних випусків.

Таким чином, можемо стверджувати, що активність тревел-контенту у медіапросторі обумовлюється збільшенням міжкультурних контактів, глобалізаційними процесами, розвитком індустрії туризму та комерціалізацією медіа. Яскравим прикладом є програма «Світ навиворіт» на каналі «1+1», яка позиціонує себе як документально-пізнавально-розважальний проект. Ведучий та оператор залишаються у країні, яку вони досліджують, на кілька місяців, і повністю асимілюються. «Світ навиворіт» відрізняється від інших тревел-програм тим, що Дмитро Комаров знаходить ексклюзивні історії, показує не лише визначні місця країни, у якій перебуває, але і проблеми, з якими доводиться стикатися місцевим жителям.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Комаров Д. О том, что нужно знать тем, кто собирается в Африку. Сайт телеканала 1+1 / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://travel.1plus1.ua/smi_o_nas/dmitriy-komarov-o-tom-chto-nuzhno-znat-tem-kto-sobiraetsya-v-afriku.html).
2. Кузнецов Г. В. Телевизионная журналистика [Электронный ресурс] / Г. В. Кузнецов. – 4-е изд. – М. : Изд. «Высшая школа», 2002. – Режим доступа: <http://evartist.narod.ru/text6/32.html>
3. Показаньева И.В. Трэвел-журналистика как явление современного медиапространства / И. Показаньева. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.geografia.ru/travelj.html>
4. Показаньева И.В. Тревел-журналистика в практике современного телевидения // Вестник Санкт-Петербургского государственного университета – 2012 – №6 – С. 45-47
5. Щукина Ю. Экскурс в историю тревел-журналистики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://subscribe.ru/group/travelogiya/4745348/>

Рекомендує до друку науковий керівник професор В.Ф. Іванов

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕТНОСТЕРЕОТИПІВ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті розглядаються поняття стереотипу та етностереотипу, а також імпліцитні та експліцитні засоби вираження останнього у засобах масової інформації.

Ключові слова: стереотип, етностереотип, засоби вираження етностереотипів, тексти засобів масової інформації.

The article deals with the notions stereotype and ethno stereotype, implicit and explicit means of actualization in the texts of mass media.

Key words: stereotype, ethno stereotype, means of actualization of ethno stereotype, texts of mass media.

У сучасному інформаційному просторі тексти ЗМІ відображають настрої суспільства, його ставлення до тих чи інших подій, і саме тексти ЗМІ є інструментом впливу на масову свідомість і формування стереотипів.

Поняття «стереотип» вперше застосував американський журналіст і соціолог У. Ліппман у своїй роботі «Громадська думка», де визначив його як «сформовану в свідомості індивіда «впорядковану, більш-менш несуперечливу картину світу» [3, с. 108].

Представники когнітивного підходу (Д. Тейлор, С. Фіске, Д. Макі і ін.) стверджують, що люди довіряють стереотипам, тому що не можуть розглядати групу як унікальне утворення з позицій окремого індивіда, вони довіряють стереотипам, які вже існують і містять необхідну інформацію.

Прихильники теорії, в якій акцентуються саме індивідуальні особливості індивіда (Т. Адорно і Д. Левінсон), говорять про те, що стереотипи можуть бути подолані не домінуючою культурою, а зміною поглядів особистості.

Якщо говорити про радянську традицію дослідження стереотипів, то варто згадати про концепцію Р.А. Лавлинського, в якій відстоюється думка про те, що для збереження стереотипів не обов'язково необхідна комунікативна взаємодія між людьми, які є об'єктами стереотипу, але головну роль може грати його вербальна передача з покоління в покоління.

Таким чином, основними ознаками, що характеризують стереотипи, можна виділити стійкість, схематичність, суперечливість, образність і емоційність. Роберт Бінклі додає до цих ознак оцінку, визначивши стереотип як «загальний універсальний знаменник, що допомагає індивіду адекватно оцінювати предмети, явища і т.д., віддалені зі сфери його життя і діяльності» [4, с. 393].

Одним з видів соціального стереотипу є етнічний стереотип (або етностереотип). Під етнічними стереотипами прийнято розуміти колективні стійкі, емоційно-оцінні, схематичні представлення однієї етнічної групи щодо своєї або іншої етнічної групи, що сформувалися на основі життєвого досвіду в результаті взаємодії із зовнішнім світом і передаються з покоління в покоління [2].

Н. Паніна зазначає, що прагнення до зближення між представниками різних етнічних культур, в яких сформувалися певні стереотипи, є основною умовою переходу до відкритого демократичного суспільства. І, навпаки, позиціонування інших національностей та етносів як «чужих», може привести до ксенофобії та до повернення тоталітарних принципів громадської організації [див. цит. за 2, с. 154].

Звичайно, коли мова йде про етнічну самосвідомість, яка формується історично, не варто забувати, що процес стереотипізації накладає на неї значний відбиток, адже він дає уявлення про той чи інший етнос.

Одним з основних ознак етнічних стереотипів є оцінність. Передача оцінного значення в медіатекстах здійснюється на всіх рівнях мови:

- інтонаційному;
- графічному;
- словотворчому;
- лексичному;
- і синтаксичному.

Як найрухоміший рівень мовної системи, лексика найбільш швидко і точно реагує на зміни, що відбуваються в суспільстві. За допомогою певних лексичних маркерів журналіст висловлює, в залежності від ступеня близькості або віддаленості його уявлень до протилежних полюсів норми, позитивну, нейтральну або негативну оцінку.

Прагнення до доступності, виразності, актуальності, характерне для мови ЗМІ, обумовлює природність і необхідність вживання експліцитного способу передачі оцінного значення.

Експліцитно оцінка реалізується через лексичні засоби, представлені різними частинами мови, що мають позитивну, нейтральну або негативну конотацію і емоційну забарвленість.

Крім експліцитного способу вираження оцінного значення виділяється імпліцитна форма репрезентації. Вона характеризується зниженою комунікативною значимістю, тому в меншій мірі контролюється свідомістю реципієнта. Саме імпліцитну інформацію і використовують для маніпулювання свідомістю.

Імпліцитний вираз оцінки здійснюється без застосування лексичних маркерів. Імпліцитна оцінка передається синтаксичними і стилістичними засобами, а також інтонацією, запитаннями й окличними реченнями, риторичними питаннями, іронією, сарказмом та ін. Інтерпретація імпліцитних оцінних значень відбувається на рівні контексту [1, с. 103].

Використання імпліцитної оцінки допомагає уникнути гострих конфліктних ситуацій, зменшує ризик невдалого завершення комунікації і сприяє взаєморозумінню між учасниками спілкування. Однак адресат повинен мати достатню мовну компетенцію, щоб зрозуміти авторську інтенцію і правильно інтерпретувати оцінний зміст висловлювань.

Найбільш вираженим вважається імпліцитний спосіб передачі оцінного значення, який наразі триває на рівні контексту, так як саме імпліцитну інформацію і використовують для створення етностереотипів. Прагматична функція текстів ЗМІ здійснюється успішніше саме через прихований вплив, в підсвідомості. Це означає, що імпліцитні засоби, за допомогою яких доноситься необхідний журналісту етностереотип, сприймаються людською підсвідомістю з урахуванням особистого досвіду так, як це було потрібно авторові.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Добросклонская Т.Г. Медиалингвистика: системный подход к изучению языка СМИ: современная английская медиа речь [Текст] / Т.Г. Добросклонская. – М.: Наука, 2008. – 203 с.
2. Леонтьев А.А. Психолингвистические особенности языка СМИ [Текст] / А.А. Леонтьев // Язык средств массовой информации: учеб пособие / под ред. М.Н. Володиной. – М.: Академический Проект; Альма Матер, 2008. – С. 146-169.
3. Липпман У. Общественное мнение [Текст]: Пер. с англ. Т.В. Барчунова, под ред. К.А. Левинсон, К.В. Петренко / У. Липпман. – М.: Ин-т Фонда «Общественное мнение», 2004. – 384 с.
4. Binkley R. The Concept of Public Opinion in the Social Sciences [Text] / R. Binkley // Social Forces. – 1928. – Vol. 6, No. 3 – P. 389-396

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Ю.Л. Главацька

ОСОБЛИВОСТІ ДИХОТОМІЧНИХ КОНЦЕПТІВ ЖИТТЯ/СМЕРТЬ В ПОЕЗІЇ МІГЕЛЯ ЕРНАНДЕСА

У статті розглядаються дихотомічні концепти ЖИТТЯ/СМЕРТЬ у збірках поезії Мігеля Ернандеса. Виокремлено основні плани функціонування концептів ЖИТТЯ та СМЕРТЬ. Прослідковано їх зв'язок та еволюцію під впливом історичних подій та трансформації особистих поглядів автора.

Ключові слова: дихотомія, еволюція концепту, художній концепт.

The article is devoted to dichotomy of the concepts LIFE/DEATH in the poetry of Miguel Hernández.. The article studies the connection between them and their evolution as a result of historical events and transformation of the author's views.

Key words: dichotomy, evolution of the concept, art concept.

Ментально-інформативний простір художнього твору, ідіостилю автора являється складно організованою структурою, базовою одиницею якої вважають концепт.

Художні концепти – це комплекс понять, уявлень, почуттів, емоцій, іноді навіть вольових виявлень, що виникають на основі художньої асоціативності. Вони образні й символічні, оскільки те, що вони позначають, знаходиться за межами їхнього змісту. Чим багатший і емоційніший досвід поета, тим глибші й обширніші його концепти [2, с. 35].

Людській природі притаманно ділити навколишній світ, утворюючи опозиції чорне – біле, свій – чужий, день – ніч, добро – зло і так далі. Розглядаючи світ через призму бінарних категорій, людина намагається знайти своє місце в ньому і зайняти певну позицію, окресливши, таким чином, свої онтологічні межі [4]. Однією із таких є дихотомія концептів ЖИТТЯ/СМЕРТЬ.

За А. Приходьком, концепти ЖИТТЯ і СМЕРТЬ є універсальними і мають у своєму складі теософські ментальні утворення. Існування виступає центральною концептуальною ознакою, що протиставлена смерті як припиненню цього існування [3, с. 361].

Універсальні концепти ЖИТТЯ і СМЕРТЬ у творчості кожного літератора мають специфічні культурні та індивідуально-авторські тлумачення. Далі ми проаналізуємо взаємозв'язок дихотомічних концептів ЖИТТЯ/СМЕРТЬ на матеріалах п'яти збірок поезій видатного іспанського поета й драматурга Мігеля Ернандеса.

Поєми юності (збірки “*Périto en lunas*”, “*El rayo que no cesa*”) з великою силою проголошують бажання поета жити, присвятивши себе поезії. В них прослідковується життєствердний настрій, який характеризуємо як захоплення життям в милуванні та оспівуванні природи: споглядання дивовижного розмаїття її проявів. Роботи цього періоду (1933-1936) пронизані ідеєю гармонії буття, переконанням, що світ добре збудований. Ми бачимо перед собою радісного, повного сил юнака, який шукає затишку в пагорбах Сан Мігель або в садах Оріуели для того щоб оспівати свої сподівання на взаємність від коханої, насолодитися трелями солов'я, воркуванням голубів, нивою, що колоситься. Шанування природи, тріумф життя та зачарування ним прослідковується в багатьох поемах: *Agrios huertos, azules limonares, // de frutos, si dorados, corredores; // ¡tan distantes! que os sé si los vapores // libertan siempre presos palomares. // Ya va el río a regarle los azahares // alrededor de sus alrededores, // en menoscabo de la horticultura: // ¡oh solución, presente al fin, futura!*

Особливе місце посідають мотиви кохання. З часом уявний образ кохання поступово змінюється справжніми відносинами між чоловіком та жінкою. Саме звідси насиченість поезії еротизмом та сексуальністю, як проявами глибоких інтимних почуттів. Перед нами відображається повна гамма емоцій та відчуттів: печаль, сум, насолода, очікування, біль, спокуса – кохання у всіх його проявах, як духовних так і тілесних. Дві протилежні сторони

кохання – темна, трагічна “un carnívoro cuchillo”, та світлу, приємну “ de ala dulce y homicida”, йдуть поруч. Якщо в першій збірці панують легкі та безтурботні настрої (що ми бачимо із найбільш вживаних лексем: *luz, azul, oro, pura la luz, blanco, raya, blanca, verde, celeste, mundo, claro, florido*), то друга наповнена інтонаціями печалі та смутку (*triste, amargo, helado, de metal, dolor, pena*). Біль, який відчуває ліричний герой, виникає від нерозділеного кохання, від неможливості втілити свої бажання і бути разом з коханою жінкою. І цей біль настільки сильний, нестерпний та руйнівний, що здатен змусити покінчити з життям. Саме в такому ключі виникає серія образів-передчуттів смерті: *Tengo estos huesos hechos a las penas // y a las cavilaciones estas sienes // [...] // Nadie me salvará de este naufragio // si no es tu amor, la tabla que procuro, // si no es tu voz, el norte que pretendo.*

Зростання тривоги, відчуття приреченості, трагічності життя чітко видно з настанням громадянської війни в Іспанії 1936. Жорстокі події цього періоду перетворюють романтика з високими ідеалами та прагненнями в зневіреного очевидця страшних репресій. Щиро турбуючись за свою країну, разом з мільйонами співвітчизників Ернандес переживає біль та муки жорстоких розправ, несправедливості та розрухи. Зі смертю близького друга (Рамон Сіхе був вбитий республіканцями) та багатьма іншими драматичними подіями (розстріл Федеріко Гарсії Лорки та батька дружини, руйнування рідної країни), в свідомість поета входить розуміння близькості смерті. В певний момент відчуття фатуму, трагічної долі, передчуття своєї смерті стають центром більшості творів та лейтмотивом проходять в подальшій творчості (збірки *Viento del pueblo, El hombre acecha, Cancionero y Romancero de ausencias*). Поруч із віталізмом, любов'ю та жагою до життя співіснує ідея смерті: *Aquí estoy para vivir // mientras el alma me suene, // y aquí estoy para morir, // cuando la hora me llegue // [...] // Varios tragos es la vida // y un solo trago es la muerte.*

Все, що народжується з серця, повинно жити. Все, що народжується з життя, повинно вмерти [1, с. 43]. Але проти ідей туги та смерті, поезія Мігеля Ернандеса, породжена натхненним серцем, протиставляє трагічний віталізм, в якому присутні передчуття лякаючої фатальності буття: *Me dejaré arrastrar hecho pedazos, // ya que así se lo ordenan a mi vida // la sangre y su marea, // los cuerpos y mi estrella ensangrentada. // Seré una sola y dilatada herida, // hasta que dilatadamente sea // un cadáver de espuma: viento y nada.*

Вже в наступній збірці смерть буде представлена не як щось примарне, уявне, образне, але як живе створіння. В поемах збірки *El hombre acecha* (1939) смерть це існуюча реальність, яка здатна вторгнутися в хід речей в будь-який момент і забрати будь-що: *Detened ese tren agonizante / que nunca acaba de cruzar la noche.* Але в світі де понує відчай і смерть завжди з'являється надія на життя й свободу: *ella pondrá dos piedras de futura mirada // y hará que nuevos brazos y nuevas piernas crezcan en la carne talada. // Retoñarán aladas de savia sin otoño // reliquias de mi cuerpo que pierdo en cada herida. // Porque soy como el árbol talado, que retoño: // porque aún tengo la vida.*

Остання збірка поета *Cancionero y romancero de ausencias* (1938-1941) – це своєрідний підсумок знеможеної душі. Після стількох, здавалося нескінченних, трагічних подій, потрясінь, смертей та пережитого болю, в поглядах поета все більш проявляється, а згодом і превалює, гнітючий настрій: *Alarga la llama el odio // y el amor cierra las puertas. // Voces como lanzas vibran, // voces como bayonetas.* З приходом війни поеми втрачають свою живу енергію і стають сумними, забарвленими темними кольорами. Твори цього періоду визнають сповіддю поета, відвертою правдою неприкритої душі: смерть первістка (*Ropas con su olor, Negros ojos negros, El cementerio está cerca*), смертельний вирок, ув'язнення, невиліковна хвороба і, до того, повна самотність: *Ausencia en todo veo: // tus ojos la reflejan. // Ausencia en todo escucho: // tu voz a tiempo suena. // Ausencia en todo siento: // ausencia, ausencia, ausencia.*

Дуальність життя/смерть, як ми бачимо, це невід'ємна частина природного циклу. Як два полюси що не сходяться, так і життя зі смертю ходять поруч. Поет визначає, що є життям: світло й тінь, створення та руйнування, радість й смуток. Тобто, для того щоб пізнати суть одного потрібно пережити інше. Неможливо по-справжньому цінувати щастя,

смій, життя не пройшовши муки горя, плачу та смерті: *Aquí estoy para vivir// mientras el alma me suene, // y aquí estoy para morir, // cuando la hora me llegue.*

Але не дивлячись на всі нещастя, залишаються любов та свобода: *Cerca del agua te quiero llevar, // porque tu arrullo trascienda del mar. // Cerca del agua te quiero tener, // porque te aliente su vívido ser. // Cerca del agua te quiero sentir, // porque la espuma te enseñe a reír. // Cerca del agua te quiero, // mujer, ver, abarcar, fecundar, conocer. // Cerca del agua perdida del mar, // que no se puede perder ni encontrar.* Попри силу духу та непокірність поет все ж бачить неминуче закінчення всьому і намагається зловити ті світлі почуття та моменти життя, які мали найвищу цінність, виражає свої співчуття та сум через війну, розруху, марну смерть людей: *tiempo que se queda atrás // decididamente negro, // indeleblemente rojo.* Повний ностальгії поет говорить із сином та дружиною в прекрасній поемі *Hijo de la luz: Hijo del alba eres, hijo del mediodía. // Y ha de quedar de ti luces en todo impuestas, // mientras tu madre y yo vamos a la agonía, // dormidos y despiertos con el amor a cuestras.*

Таким чином, аналізуючи поетичний спадок Мігеля Ернандеса, ми дійшли висновку, що дихотомічні концепти ЖИТТЯ/СМЕРТЬ є багатогранною структурою історичних, культурних та персональних когнітивних компонентів, переосмислених та переоцінених автором крізь призму індивідуального сприйняття. Дані концепти залежать один від одного, позаяк вони є фундаментальними в людському світобаченні. Подальше дослідження вбачаємо у всебічному аналізі засобів вербалізації даних концептів

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ипанова О. А. Жизнь // Антология концептов / Под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. – М.: Гнозис, 2007. – С. 356-370.
2. Маслова В. А. Поэт и культура: концептосфера Марины Цветаевой: [учебное пособие] / В. А. Маслова. – М.: Флинта: Наука, 2004. – 256 с.
3. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с.
4. Сахарова О. В. Бінарні опозиційні концепти в українській мовній свідомості [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/55121/62-Sakharova.pdf?sequence=1>
5. <https://www.poesiacastellana.es/>

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Л.Л. Ткаченко

УДК 811.111'42:81'25

Джулай К.В.

РЕАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ РЕТРОСПЕКЦІЇ В АНГЛОМОВНІЙ ДЕТЕКТИВНІЙ ПРОЗІ (НА МАТЕРІАЛІ РОСІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ)

Стаття присвячена визначенню поняття категорії ретроспекції у сучасній лінгвістиці, способам її реалізації у текстах англомовних детективних творів й тотожностей ретроспективних синтаксичних структур тексту вихідної мови (ВМ) й варіантів мови перекладу (ПМ).

Ключові слова: детектив, ретроспекція, континуум, засоби мовного вираження ретроспекції.

The article deals with the category of retrospection within modern linguistics, the ways of its actualization in texts of English detective prose and both differences and similarities of

retrospective syntactic structures of the source-language and its variants of translation in the target language.

Key words: detective, retrospection (flash-back), continuum, means of retrospection verbalization.

Художній текст традиційно виступає об'єктом різнопланових лінгвістичних досліджень (Н.Д. Арутюнова, І.Р. Гальперін, В.А. Кухаренко, О.П. Воробйова, З.Я. Тураєва, О.О. Селіванова), а особливу увагу приділено категоріям часу (ретроспекція, аналепсис) та простору (проспекція, пролепсис) як онтологічним поняттям, що відображають форми буття речей і явищ (О.В. Алферов, Ф.С. Бацевич, О.П. Воробйова, Ж. Женетт, О.В. Падучева).

У центрі нашої уваги – категорія ретроспекції, що порушує просторово-часовий континуум у послідовному викладі подій у художньому тексті взагалі, і в текстах детективного жанру зокрема. Першим із лінгвістів до розгляду ретроспекції як текстової категорії звернувся І.Р. Гальперін.

Тексти в жанрі детективу мають досить ускладнену структуру композиційної моделі, але водночас його вирізняє простота мови й статичність персонажів. Застосування категорії ретроспекції має досить виправдане функційне призначення, бо детективна розповідь завжди має хронологічний відступ назад, що відображає в загальному хронотопі нарративу події від скоєння злочину до його розкриття через наявну достовірність послідовних дедуктивних умовиводів.

Мета нашого наукового пошуку – виявити засоби реалізації категорії ретроспекції в англомовних детективних текстах й проаналізувати особливості вживання ретроспективних синтаксичних структуру ВМ й ПМ.

Основне завдання нашого дослідження полягає в аналізуванні особливостей уживання граматичних, лексичних й синтаксичних маркерів, що виражають категорію ретроспекції в зіставленні тексту вихідної мови з його перекладами. За результатом проведеного аналізу можемо стверджувати, що найхарактернішими й найтиповішими засобами вираження ретроспективного плану детективної розповіді є вживання граматичних засобів з використанням форм дієслова у минулому часі, що вказують на завершення дії у минулому й результат дії, що має зв'язок з теперішнім. Такими вищо-часовими формами дієслова є *Past Indefinite*, *Present* і *Past Perfect*. У розповідях про події минулого або про вигадані події, що відносять до будь-якого часу, використовують розповідний минулий час, основною формою вираження якого є вищо-часова форма *Past Indefinite*. Вона є першою за частотністю вживання в текстах художніх творів. Але стратегічну функцію у вираженні ретроспективного відношення між частинами тексту виконує *Past Perfect*, що виступає у своєму основному парадигматичному значенні як минулий час із завершеною дією в минулому.

Так, у тексті оповідання А. Конан Дойла “A Scandal in Bohemia”, знаходимо контексти, що демонструють уживання граматичних вищо-часових форм групи минулого часу й водночас уживання лексичних індикаторів часу й маркери локалізації подій у творах. Уживання граматичних форм дієслова *Present Perfect*, *Present Indefinite*, *Past Indefinite* й *Past Perfect* відображено у фрагменті: *I have come incognito from Prague for the purpose of consulting you. <...> The facts are briefly these: Some five years ago, during a lengthy visit to Warsaw, I made the acquaintance of the well-known adventuress, Irene Adler. <...> I was mad-insane. I was only Crown Prince then. I was young. I am but thirty now* [5, p. 11-12].

У контекстах *I left the house a little after eight o'clock this morning in the character of a groom out of work. <...> I soon found Briony Lodge* [5, p. 16]; *Holmes, who loathed every form of society with his whole Bohemian soul, remained in our lodgings in Baker Street, buried among his old books, and alternating from week to week between cocaine and ambition, the drowsiness of the drug, and the fierce energy of his own keen nature* [5, p. 3] виявлено вживання лексичних індикаторів часу й маркерів-посилювачів для вказівки на місце розташування.

Науковий бік перекладознавчого аспекту уможливив зіставлення тексту вихідної мови з варіантами перекладу його. Відтак, під час аналізування детективного оповідання А. Конан Дойла “The Adventure of Speckled Band” ми подибуємо певний ряд перекладацьких трансформацій, яких було ужито задля забезпечення цільової аудиторії адекватного сприймання перебігу речей й співвідношення часових просторів тексту.

Про логічність думок та спритність розуму Холмса, який вкотре проявляє себе як надзвичайний знавець своєї справи, свідчать такі фрагменти тексту, де слідчий стверджує, що він робив припущення ще до самого початку їх слідчих та пошукових дій. Речення з уживанням граматичної форми дієслів перфектного часу *I had come to these conclusions before ever I had entered his room* [4, с. 231] суттєво не видозмінене, тому ретроспективна семантика контексту залишається незмінною: «Я зробив ці висновки ще до того, як увійшов до кімнати лікаря» (М. Дмитренко) [1]; «Я дійшов цих висновків ще до того, як відвідав кімнату доктора» (В. Панченко) [2]; «Я пришел к этим выводам еще до того, как посетил комнату доктора Ройлотта» (Н. Войтинская) [3]. Однак, граматична структура *I had entered his room* має три перекладацькі лексичні варіації «як увійшов до кімнати лікаря» [1], «як відвідав кімнату доктора» [2], «как посетил комнату доктора Ройлотта» [3], серед яких адекватним вважаємо запропонований варіант М. Дмитренка.

У тексті мови оригіналу також натрапляємо на такі контексти, що містять лексичні індикатори, а саме дієслова мисленнєвої діяльності, за допомогою яких автор спонукає кожного читача у подобі доктора Ватсона пригадати те, на що Шерлок Холмс завжди звертає увагу в розкритті загадкової справи. Стверджувальне речення ...*You remember in her statement she said that her sister could smell Dr. Roylott's cigar* [4, с. 226] у прикладах його російського перекладу «Помните, мис Стоунер сказала, что ее сестра чувствовала запах сигар, которые курит доктор Ройлотт?» [3] й водночас українського «Пам'ятаєте, як леді розповідала, що її сестра відчувала пахощі сигари доктора Ройлота?» [2] виражено у формі питального речення, що на нашу думку, є задовільним варіантом для вираження спонукання до пригадування важливого факту. Синтаксична структура ...*You remember in her statement...* не дозволяє виконати реципієнту рефлексивну дію у поєднанні з аналітичною та когнітивною функціями.

Отже, перспективу нашого наукового пошуку вбачаємо у річищі реалізації перекладознавчого аспекту, а саме у вивченні реалізації категорії ретроспекції в українськомовних та російськомовних перекладах англomовних детективів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конан Дойл А. Пригоди Шерлока Холмса. Пістрява стрічка [Електронний ресурс] / А. Конан Дойл; пер. з англ. Миколи Дмитренка. – Режим доступу: http://www.aelib.org.ua/texts/doyle_the_adventures_of_sherlock_holmes
2. Конан Дойл А. Пригоди Шерлока Холмса. Строката бинда [Електронний ресурс] / А. Конан Дойл; пер. з англ. Володимира Панченка. – Режим доступу: https://www.e-reading.club/chapter.php/1033389/45/Doyle_-_Prigodi_Sherloka_Holmsa_Tom_I.html
3. Конан Дойл А. Приключения Шерлока Холмса: пер. с англ. Н. Войтинская / А. Конан Дойл. – С.-Пб.: Амфора, 2014. – 414 с.
4. Conan Doyle A. The Adventures of Sherlock Holmes. The Adventure of The Speckled Band / A. Conan Doyle. – К.: Країна Мрій, 2017. – 336 с.
5. Conan Doyle A. The Stories About Sherlock Holmes. A Scandal in Bohemia [Електронний ресурс] / А. Conan Doyle. – Режим доступу: http://people.maths.ox.ac.uk/moulton/documents/The_Adventures_of_Sherlock_Holmes.pdf.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Ю.Л. Главацька

СИМВОЛ ЯК ОДИН З КОМПОНЕНТІВ АНГЛОМОВНОГО ЕКФРАСТИЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті досліджено функції символу в англomовному екфрастичному дискурсі “Blue and Green” Вірджинії Вульф.

Ключові слова: символ, екфрасис, екфрастичний дискурс.

The article examines functions of the symbol in English Ekphrastic Discourse “Blue and Green” by Virginia Woolf.

Key words: symbol, ekphrasis, ekphrastic discourse.

У сучасній науці багато робіт, присвячених екфрасису. Цією проблемою займалися такі вчені, як Н.С. Бочкарьова, А.А. Коваленко, Л.В. Короткова, В.С. Спичка, Я.В. Юхимчук та інші. Не дивлячись на їхній внесок у розвиток вивчення англomовного екфрастичного дискурсу, складники екфрасису досліджено неповністю. Тож, ми вважаємо, що аналіз англomовного екфрастичного дискурсу через призму символу як одного з компонентів екфрасису є **актуальним**.

Мета нашого наукового доробку полягає у висвітленні функцій символу в англomовному екфрастичному дискурсі Вірджинії Вульф “Blue and Green”.

Символ (від давньогрец. *symbolon* – знак, прикмета) – багатозначний алегоричний образ, заснований на схожості або спільності предметів і явищ життя. У символі може бути виражена система відповідностей між різними сторонами дійсності (світом природи і життям людини, суспільством і особистістю, реальним і ірреальним, земним і небесним, зовнішнім і внутрішнім) [4].

Екфрасис (др. – грец. *ἔκφρασις* від *ἔκφραζω* – висловлюю, виражаю) – словесний опис предметів твору образотворчого мистецтва чи архітектури в літературному тексті. Екфрасис виникає за взаємодії двох модусів мислення – образного і вербального. Провідною функцією його є візуалізація [3, с. 150].

Екфрастичний дискурс ми трактуємо як комунікативну ситуацію, складниками якої є адресат, адресант і текст, що містить в собі вербальний опис мистецьких робіт чи то справжніх, чи то вигаданих, у поєднанні із соціокультурними знаннями аудиторії. Отже, на прикладі оповідання “Blue and Green” Вірджинії Вульф ми переконуємося, що важливо мати фонові знання символіки кольору, природного матеріалу, чисел тощо, історичні події, аби правильно сприймати екфрастичні твори.

Оповідання “Blue and Green” В. Вульф поділено на дві частини – “Green” і “Blue”. У самій назві ми вже можемо спостерігати символіку кольору. Зокрема зелений – це символ відновлення, достатку і процвітання. У політичному сенсі зелений асоціюється з альтернативними рухами, в основі яких пропаганда повернення до природного способу життя [4]. На нашу думку, твір В. Вульф віддзеркалює тогочасний політичний устрій Великої Британії і життя королеви Вікторії. За основу авторка взяла два кольори – синій і зелений, які символізують Консервативну партію країни [2]. Навіть твір побудований у такій самій послідовності, як і кольори на емблемі – “Green” і “Blue”.

Дослідимо символіку кольору, числа і природного матеріалу в першій частині оповідання. Зокрема у реченні “*All day long the ten fingers of the luster drop green upon the marble*” [5] виокремлюємо символ числа десять – мудрість, досконалість і завершеність, зелений колір символізує процвітання, а мармур – багатство [4]. Тож, В. Вульф змальовує період піднесення Англії, що здійснювалося завдяки мудрості правління королеви.

У рядках “*Evening comes, and the shadow sweeps the green over the mantelpiece; the ruffled surface of ocean. No ships come; the aimless waves sway beneath the empty sky. It’s night;*

the needles drip blots of blue. The green's out" [5] виокремлюємо символ "*mantelpiece*", – домашній комфорт і спокій, у складі метафори "*the shadow sweeps the green over the mantelpiece*". Використавши такий стилістичний прийом В. Вульф досягла ефекту віддзеркалення біди у долі королеви Вікторії. Також за допомогою метафор "*the aimless waves*" і "*the empty sky*" відображена втрата сенсу життя і ведення політичної діяльності для королеви. Авторка поступово наближає читачів до другої частини. Ми інтерпретуємо це як відокремлення королеви від політичних справ через хворобу чоловіка. Процвітання країни втратило сенс, а на першому місці для неї стали власні переживання і горе [1]. Саме це В. Вульф відображає у другій частині оповідання – "Blue".

Синій колір символізує стихію повітря і води, а також безкінечний простір – від безкінечності Існування до безкінечного страху Смерті. Отже, ми бачимо, що синій може як заспокоїти, так і викликати сум, меланхолію або захват. Авторка хаотично описує те, що вона бачить чи про що думає так само, як художник пише картину, наносячи недбало фарби на полотно ("*Strokes of blue line*"), а в результаті репрезентує витвір мистецтва аудиторії. Тож, проаналізуємо уривок оповідання, що є екфрастичним портретом:

"The snub-nosed monster rises to the surface and spouts through his blunt nostrils two columns of water, which, fiery-white in the centre, spray off into a fringe of blue beads. Strokes of blue line the black tarpaulin of his hide. Slushing the water through mouth and nostrils he sings, heavy with water, and the blue closes over him dowsing the polished pebbles of his eyes<...>" [5].

У складі екфрастичного опису алітерація у поєднанні з ономаією передають звукову виразність бурління і дзюрчання води ([b], [p], [f], [ʃ], [s], [h]), що свідчить про непокійний період життя королеви і країни.

Проінтерпретуймо більш детально символи. Ми вважаємо, що у цьому контексті "*the snub-nosed monster*" відображає образ королеви Вікторії через свою жорстку політичну діяльність і формування суворої вікторіанської моралі. "*Two columns of water*" символізують дві політичні партії – Лейбористську і Консервативну. Як ми знаємо, Англія активно розширювала свої колоніальні володіння, "*a fringe of blue beads*" символізує ті території, що ввійшли до складу Британії.

В. Вульф використала алюзію, аби описати період, коли королева залишилася на одинці зі своїм горем. Так само, як іржавіє залізо і стає нікому не потрібним, старіє і залишається самотньою людина – це символічне значення, що має уривок: "*Thrown upon the beach he lies, blunt, obtuse, shedding dry blue scales. Their metallic blue stains the rusty iron on the beach*" [5].

Другу частину екфрастичного дискурсу авторка завершує реченням: "*A wave rolls beneath the blue bells. But the cathedral's different, cold, incense laden, faint blue with the veils of madonnas*" [5], де змальовує трагічну подію для Англії – смерть королеви, використавши символ хвилі як руйнівного стихійного явища, що символізує Смерть, а сині дзвіночки – процес відходу душі в інший світ. Відтак собор символізує відродження душі й звернення до Бога, а також "*veils of madonnas*", що можна трактувати як заступництво перед Богом.

Тож, В. Вульф у творі "Blue and Green" змальовує період правління королеви Вікторії, а також значимі події її життя. Усе це постає перед читачем імпліцитно за символами, проте у більшості випадків вони багатозначні. Зокрема можна прослідкувати на тлі опису років процвітання Англії низку символів у поєднанні з тропами (для уможливлення більш детальної і яскравої візуалізації), що означали політичні партії, емоційний стан, події в житті королеви Вікторії і образи Життя і Смерті. Символ – це невід'ємна частина екфрастичного дискурсу, за допомогою чого авторка створює вигадану вербальну картину основних подій періоду правління королеви Вікторії.

Перспективним вбачаємо досліджування вербальної репрезентації просторових і пластичних творів мистецтва у англомовному екфрастичному дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. История королевы, умевшей любить [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.marieclaire.ru/stil-zjizny/viktoriya-i-albert-istoriya-korolevyi-umevshey-lyubit/>.
2. Консервативна партія Великобританії: ідеологія, лідери [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://поради.pp.ua/nauka/3041-konservativna-partya-velikobritaniyi-deologya-lder.html>.
3. Короткова Л.В. Екфрасіс в англomовному креативному дискурсі: лінгвокультурологічний параметр / Л.В. Короткова. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна. – 2015. – № 56. – С. 150.
4. Словарь символов – Большая онлайн библиотека e-Reading [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.e-reading.club/bookreader.php/57311/Tresidder-Slovar%27_simvolov.html
5. Virginia Woolf. Monday or Tuesday. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bartleby.com/85/6.html>.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Л.В. Короткова

УДК 811.111'42

Кущенко В. В.

ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ АНГЛОМОВНОГО ТУРИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ: ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ ТА КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті визначено основні характеристики туристичного дискурсу, встановлено лінгвостилістичні особливості, когнітивну специфіку та комунікативні стратегії різних жанрів туристичного дискурсу.

Ключові слова: дискурс, туристичний дискурс, гіпертекстовість, гібридність, креолізованість, концепт, комунікативна стратегія.

The article defines main characteristics of tourist discourse, states linguistic peculiarities, cognitive features and communicative strategies of various genres of tourist discourse.

Key words: discourse, tourist discourse, hypertextuality, hybridism, creolization, concept, communicative strategy.

Туристичний дискурс входить до найпоширеніших публічних дискурсів глобального характеру, що об'єднує мільйони людей, які беруть участь у його формуванні, входячи у безліч комунікативних ситуацій. Культура, історія, національна ідентичність, традиції стають об'єктами туристичного дискурсу. До питань вивчення і систематизації туристичних текстів зверталися вчені різних країн, зокрема В. С. Пазенок, Г. С. Цехмістрова, О. А. Кручек в Україні, М. Нешков, Н. Апостолов у Болгарії, В. Е. Багдасарян, Г. П. Долженко, Е. Г. Долженко, Н.В. Філатова в Росії та ін. Зв'язок між мовою і туризмом частково розглянутий у працях зарубіжних учених: Д. Маккенел, Дж. Уррі, К. Вестіто, Г. Данн.

У контексті нашого дослідження визначаємо туристичний дискурс як сукупність текстів різних за жанром (бортові журнали, листівки, повідомлення туристів, газетні подорожі і глосарії путівників), занурених у ситуацію посередницького спілкування між професіоналами і потенційними туристами, яке може значно варіювати, в залежності від цілі цієї комунікації (інформувати, переконувати). Адресат та адресант відіграють важливу роль у туристичному дискурсі, визначаючи ціль комунікації та стратегію її досягнення.

Туристичному дискурсу притаманний розмовний стиль, який дозволяє досягти більш щирої атмосфери і близького тону спілкування. Досліджуваний дискурс включає в себе міжкультурну комунікацію, тому туристичні тексти представляють своєрідне середовище, де

культивуються і відображаються сформовані уявлення й образи, що стосуються національного характеру різних народів [5].

Тексти англомовного туристичного дискурсу спираються на певний набір жанрів, сформованих потребами оптимізації комунікації продавців і споживачів туристичних послуг у різних ситуаціях. З огляду на неоднорідність жанрових форм розрізняють наступні типи туристичного дискурсу: вербальні жанри (які залежать від мовлення та поведінки і від того, за яких обставин відбувається вербальне спілкування) та невербальні жанри (письмові або друковані різновиди туристичних текстів). Письмовий різновид включає в себе друковані тексти і комп'ютерно-опосередковану комунікацію, яка і стає об'єктом нашого дослідження. До них належать: каталог, туристична брошура, путівник, буклет, проспект, рекламний вкладиш, інформаційний листок, презентація підприємства (готелю або туристичного агентства), рекламний лист, культурна програма, афіша анімаційної програми, план міста, опис маршруту, рекламна стаття [2].

У контексті нашого дослідження виявляємо лінгвостилістичні та когнітивні особливості текстів туристичного дискурсу на матеріалі інтернет (Інстаграм) блогів, друкованих туристичних путівників та рекламних буклетів.

Усі тексти туристичного дискурсу складаються таким чином, щоб вплинути належним чином на читача: зацікавити, викликати бажання відвідати ту чи ту країну. За своєю природою, вони є ідеологічним текстом, який покликаний сформулювати образ країни або змодельовати певну реальність у свідомості читача [3, с. 448]. Отже, туристичні тексти здатні психологічно впливати на читачів.

Гібридний і поліфонічний характер туристичного дискурсу впливає на мовне оформлення туристичних текстів різних жанрів [4, с. 156]. Це проявляється в поєднанні деяких рис наукового і публіцистичного функціональних стилів з додаванням прийомів рекламного дискурсу, що сприяє реалізації найважливішої інтенції туристичного дискурсу – підвищення привабливості туризму як різновиду дозвілля та просування туристичних послуг через «гранично позитивну атракцію».

Туристичний дискурс – особливий підвид рекламного дискурсу, який об'єднує різні види реклами туризму і націлений на позиціонування та просування туристичних послуг за допомогою стратегій аргументації, які мають лінгвокогнітивний характер [6, с. 194].

Рекламний характер текстів туристичного дискурсу втілюється за допомогою реалізації низки стратегій та мотивів, які можна співвіднести з основною формулою реклами (так звана формула AIDA): *attention* (залучення уваги адресата), *interest* (збудження інтересу до рекламованого продукту), *desire* (збудження бажання володіти товаром), *action* (спонування до потрібного адресанту дії) [5]. У ході дослідження виокремлюємо інформативну, директивну, експресивну та контактновстановлюючу (фатичну) стратегію, що безпосередньо поєднуються з домінантною стратегією самопрезентації..

Не зважаючи на численність вербальних особливостей туристичного дискурсу, для нього характерні і невербальні засоби. Серед них слід назвати: шрифт, колір, фон тексту (кольоровий або ілюстрований), засоби орфографії, пунктуації та словотвору, іконічні друковані символи (пиктограми, ідеограми), графічне оформлення вербального тексту (у вигляді фігури, в стовпчик). У такий спосіб креолізованість стає однією з основних характеристик туристичного дискурсу.

Гіпертекстовість туристичного дискурсу забезпечує високоекономічне представлення інформації та ефективний вплив на адресата поряд з іншими характеристиками туристичного дискурсу: гібридністю та креолізованістю.

З боку лінгвостилістичних особливостей, у туристичних текстах виявляємо частотне використання оцінних прикметників, що пояснюється тим фактором, що туристичний дискурс тісно пов'язаний з емоціями, переживаннями, враженнями, що викликають подорожі у реципієнта та спонукають надалі відвідати певні курорти. Так, для Інстаграм постів, що сконцентровані більше на досвіді та враженнях тревел-блогерів, притаманне вживання оцінних прикметників та емотивних дієслів, що надають емоційно-психологічну та

естетичну оцінку. Для текстів друкованих пугівників характерним є використання якісних, естетичних прикметників у різних ступенях порівняння, що дозволяє надати переваги певного місця, яке виражене топонімами та вказує на конкретну локацію. Також у текстах туристичного дискурсу часто вживають дієслова в імперативній формі, мета яких – привернути увагу туриста та схилити до купівлі певного продукту або сервісу. У цьому реалізується директивна природа текстів туристичного дискурсу.

Розмовний характер Інстаграм блогів та відеопутівників зумовлює використання примітивної та часто повторювальної лексики, а експресивна їх особливість підкріплюється використанням численних метафор, метонімії та таких фігур інтеграції, як градація, каламбур та зевгма. Для Інстаграм блогів та відеопутівників характерним також є вживання авторських неологізмів та ідіом, що інтенсифікують гумористичний характер цих жанрів. Друковані жанри туристичних текстів мають на меті підсилити цікавість споживача та заохотити до відвідання конкретних туристичних місць. Для таких жанрів характерним є використання епітетів, гіперболи, перерахування, повтору та риторичних питань, що підкреслюють унікальність туристичних та природних об'єктів.

Концепт ПОДОРОЖ у текстах туристичного дискурсу є доміантним та осмислюється у термінах інших концептів: МАГІЯ, КАЗКА, РАЙ, СПОКІЙ, ЕКСТРИМ, ВІДКРИТТЯ, КУЛЬТУРА, СПОГЛЯДАННЯ, ЗАХОПЛЕННЯ, НАСОЛОДА, ВІДЧУТТЯ, ВТЕЧА, ДОСВІД, СПОГАДИ, РОЗКІШ, ВИГОДА.

Отже, туристичному дискурсу притаманні такі основні характеристики: директивність, гібридність, креолізованість, гіпертекстуальність та використання експресивної, розмовної, примітивної лексики. Серед лінгвостилістичних особливостей туристичних текстів у різних жанрах виокремлюємо якісні та оцінні прикметники, прикметники найвищого ступеня порівняння, модальні слова і вирази, стилістичні фігури (епітети, порівняння, метафори, уособлення), неологізми, фразеологізми та каламбури.

Когнітивно-прагматичні властивості текстів туризму проявляються в актуалізації доміантного концепту ПОДОРОЖ та реалізації комунікативних стратегій: інформативної, директивної, експресивної та контактновстановлюючої (фатичної).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дайк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Пер. с англ. : Сб. работ / сост. В. В. Петров под ред. В. И. Герасимова. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
2. Косицкая Ф. Л. Жанровая палитра французского туристического дискурса / Ф. Л. Косицкая [Электронный ресурс] // Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin) . – 2013. 3 (131) – 192 с. Режим доступа: http://vestnik.tspu.edu.ru/files/vestnik/PDF/articles/kositckaya_f_l_192_195_3_131_2013.pdf
3. Киселева Л. Н. Об особенностях тартуских путеводителей / Л. Н. Киселева // И время и место. – М., 2008. – С. 445 – 454.
4. Егорова К. А. Лингвистические особенности ксенонимической бытовой лексики туризма на материале аутентичных англоязычных путеводителей по России // Международная заочная конференция «Актуальные проблемы науки и образования». Ставрополь: Изд-во Северо-Кавказского техн. ун-та. – 2009. – С. 155 – 158.
5. Панченко Е. И. К вопросу о лингвистическом статусе туристического дискурса / Е. И. Панченко [Электронный ресурс] // Лінгвістика. Лінгвокультурологія (збірник наукових праць). – Днепропетровск: Днепропетровский национальный университет. – 2012. – С. 140 – 146. – Режим доступа: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/lin_2014_7_10.pdf
6. Погодаева С. А. Языковые средства аргументации во французском туристическом дискурсе : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.05 / С. А. Погодаева. – Иркутск : 2008. – 234 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О. В. Заболотська

СПЕЦИФІКА АКТУАЛІЗАЦІЇ ВІЗУАЛЬНОГО МОДУСУ У БАГАТОСЕРІЙНОМУ ФІЛЬМІ “GAME OF THRONES”

Роботу присвячено дослідженню мультимодальності у контексті фентезійного багатосерійного фільму “Game of Thrones”. Визначено специфіку візуального модусу, а саме: 1) жанрову диференціацію; 2) акцентуацію або виділення окремих героїв твору; 3) образотворення.

Ключові слова: Game of Thrones, візуальний модус, екранізація, кіноадаптація, мультимодальність, фентезі.

The article deals with the notion of multimodality in the context of fantasy series “Game of Thrones”. It is defined that specificity of visual mode in the series lies in 1) genre differentiation; 2) accentuation or separation of certain characters; 3) character-building.

Key words: Game of Thrones, fantasy, filming, multimodality, screen adaptation, visual mode.

Мультимодальні дослідження у лінгвістиці зосереджені на вивченні способів поєднання знакових систем у фільмі, анімації, на телебаченні тощо. Теоретичні аспекти мультимодальності стали об'єктом досліджень Гюнтера Кресса, Чарльза Форсвілла, Джона Бейтмена, Карла-Генріха Шмідта. Мультимодальність кінотексту вивчали Тео ван Лювен, Люсі Тібо, Джон Бейтмен, Карл-Генріх Шмідт, Джаніна Вільдфоєр. Ця проблема залишається актуальною у фокусі наукових розвідок вітчизняних учених: О.П. Воробйової, Н.Я. Град, Н.О. Гудзь, А.О. Кибрика, Л.Л. Макарук, В.Н. Мерещакова.

Кінофільм як об'єкт лінгвістичного дослідження передбачає певні труднощі, оскільки він є складною системою знань і уявлень, що поєднує текст і екстралінгвістичні фактори. Лінгвістична система кінотексту представлена письмовою (титри) та усною (репліки, закадровий текст) складовими. Нелінгвістична система містить звукову частину (музика) та відеоряд (кольори, образи, пейзаж, інтер'єр). Від художнього тексту кінотекст відрізняється колективним авторством, віртуальним характером і наявністю каналу його відтворення [8, с. 146].

Провідний дослідник проблематики кіно у сфері семіотики Ю.М. Лотман наголошує, що кінотекст є одночасно дискретною і недискретною системою. Це означає, що кінотекст, з одного боку, складається зі знаків, а з іншого – значення приписують цілому тексту, а не окремим елементам [6, с. 14].

Дослідниця М.Б. Ворошилова наголошує, що кінотекст має такі особливості [4, с. 109]:

1. кінотекст є дискретною одиницею, бо дозволяє подрібнення;
2. він зв'язний, адже змістова самостійність його елементів відносна і потребує опори на цілісний текст;
3. будь-який кінотекст – продукт суб'єктивного осмислення дійсності колективним автором;
4. наявність ретроспекції і проспекції, адже кінотекст не відображає події у відповідності до подій реального світу, що створює ефект багатоплановості;
5. кінотексту притаманна локальна і темпоральна відносність: місце дії невід'ємне від часу, а час протікає для глядачів нерівномірно;
6. для кінотексту властива багатоканальна інформативність, передача інформації через зоровий і слуховий канали;

7. кожен елемент, включений до системи, наділений значенням і продукує загальне значення цілісного кінотексту.

У кінотексті, розбитому на окремі елементи, з'являється можливість виокремлення кінокадру. Слідом за Ю.М.Лотманом, кінокадр можна визначити як: 1) мінімальну одиницю монтажу; 2) основну одиницю композиції кінооповіді; 3) єдність внутрішньокадрових елементів; 4) одиницю кінозначення [6, с. 28].

Розуміючи кінокадр як найменшу смислоутворюючу одиницю монтажу, яка може поєднувати в собі вербальні і невербальні знаки і формує сенс усього кінотексту, висновуємо, що використання кількох каналів для передачі інформації і наділення окремих елементів кінотексту певним значенням вказують на ще одну його особливість – мультимодальність.

У тлумаченні поняття «мультимодальність» учений А.О.Кибрик спирається на розуміння модальності, прийняте у психології і нейрофізіології: тип зовнішнього стимулу, який сприймається одним із органів чуття людини, насамперед зором і слухом [5, с. 135].

Л. Еллестром у роботі “*Media, Modalities and Modes*” [2] виділяє чотири типи модальності (речову, чуттєву, просторово-часову і семіотичну).

Іншу класифікацію пропонує науковець Е. Берн у своїй роботі “*The kineikonic mode: Towards a multimodal approach to moving image media*” [1]. Він поділяє модуси на інструментальні (orchestrating modes) і контрибутивні (contributory modes). Інструментальні модуси, наголошує Е. Берн, визначають технічні аспекти створення мультимодального тексту: зйомки і редагування фільму (filming and editing). На нашу думку, технічні аспекти створення кінотексту не становлять інтерес у рамках лінгвістичних досліджень, тому у цій роботі цінною є друга група модусів, виділена Е. Берном. На рис. 1.1 зображено поділ контрибутивних модусів на суб-категорії.

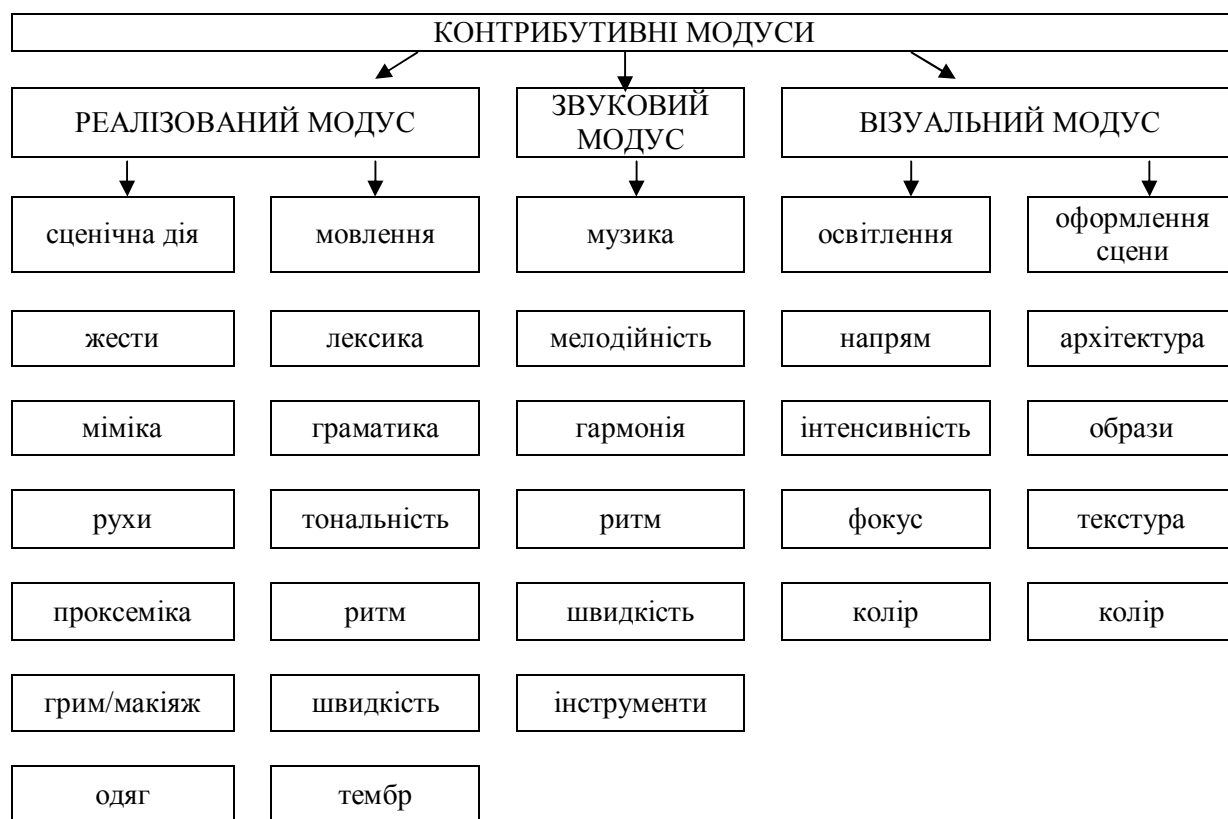

Рис. 1.1. Суб-категорії контрибутивних модусів (за Е. Берном).

У контексті нашого дослідження аналізуємо елементи візуального модусу американського серіалу “*Game of Thrones*”, який є кіноадаптацією циклу романів

Дж. Р.Р. Мартіна “*The Song of Ice and Fire*”. Серіал, як і романи, створений у жанрі фентезі і наділений основними особливостями цього жанру [9]:

1. належність творів цього жанру до можливих світів – створення фантастичного, ірреального світу, оснований на наявних знаннях про світобудову (вигаданий світ у серіалі загалом і Вестерос (*Westeros*) зокрема – посилення на середньовічну Великобританію);
2. одним із найважливіших компонентів є магія (чаклунки Мелісандра і Маз Дуур, дракони);
3. наявність середньовічного антуражу (замки Вестерос, Королівська Гавань, Орлине Гніздо; кінний транспорт, переоцінене значення релігії);
4. базові концепти – добро і зло, протистояння світлих і темних сил створюють основний конфлікт фентезійних творів (Білі Ходаки і світ людей).

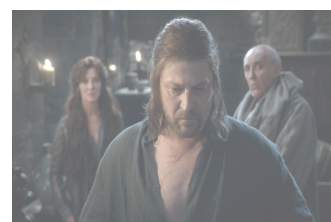
Для творів жанру фентезі поєднання модусів і вплив різних інформаційних каналів стає важливим унаслідок необхідності активізувати сприймання образів фантастичних тварин; відобразити епічність описаних подій; підкреслити основний конфлікт у творі.

a

b

c

Рис. 1.2. Візуальний модус у серіалі “*Game of Thrones*”.

На Рис. 2.1 (а) видно, що смисл зображуваного передається через колір. Контрастні кольори (чорний і білий), використані для побудови кадру актуалізують символічні значення: чорний колір означає зло, білий – добро. Проте, вахтовий у чорному одязі не уособлює темні сили: “*the shield that guards the realms of men*” [3]. Номінативні одиниці “*shield*” і “*guard*” є синонімічними та створюють у подальшому контексті образ вахтового, який уособлює захист чи оберіг і не корелює з негативною конотацією чорного кольору у свідомості глядача.

До того ж, у серіалі притаманний снігові білий колір стає вісником прибуття живих мерців, основного ворога усього людського роду. Таку зміну ролей кольорів можна пояснити не тільки усвідомленням білого як символу смерті і пошани до душ померлих [7, с. 10], а й основною метою створення Білих Ходаків (*White Walkers*), адже стародавні Діти Лісу були змушені відродити цю расу з метою захисту себе від Перших людей [3]. Отже, контрастні елементи у кадрі (а) використано для відображення боротьби двох протилежних сил, вони відіграють вагомую роль у фентезійному серіалі, адже конфлікт Добра і Зла – одна з основних особливостей фентезі, яка вирізняє його з-поміж інших подібних жанрових утворень [9, с. 7]. Отже, візуальний модус виконує роль жанрової диференціації.

Відмінну функцію (акцентуація героя твору) виконує контрастність у прикладі (b) на Рис. 2.1. Світлий колір (одяг, волосся) виділяє серед натовпу жіночий персонаж – Сансу Старк, що стоїть в оточенні своєї родини, усі члени якої носять вбрання темного кольору. На цьому кадрі глядач вперше бачить сім'ю Хранителя Півночі у повному складі і Санса вперше представлена відособленою від своїх рідних. Такий акцент необхідний для донесення глядачам основної ідеї – погляди Санси на життя різко відрізняються від прийнятих у родинному колі. Так, юна дівчина обожнює принца Джофрі на протигагу іншим членам сім'ї. Порівняємо репліки Санси і її сестри Ар'ї:

1. Sansa: *He's so handsome* [3].
2. Arya: *Liar!* [3].

На нашу думку, не можна безапеляційно розцінювати пару *handsome – liar* як антонімічну, бо слова належать до різних частин мови і семантично презентують оцінну характеристику суб'єкта з різних позицій: опис зовнішності та особистісних якостей відповідно. Але така опозиція відображає не лише контрастне ставлення персонажів до героя, але й характеризує кожного з них окремо. Ар'я, яка у цьому випадку є рупором сім'ї і проголошує її загальну думку, переймається внутрішнім світом, а Санса, навпаки, звертає увагу на зовнішність і статус: *"I'll be the Queen someday"* [3].

На Рис. 2.1 (с) знаходимо персонаж Кейтелін Старк разом із мейстром, котрі стоять позаду Неда Старка. Розташування акторів у кадрі нагадує відоме зображення янгола й демона на плечах людини, яка стоїть перед вибором. Зображення супроводжується кінодіалогом:

Maester: *This news is true and the Lannisters conspire against the throne. Who but you can protect the king?*

Catelyn: *They murdered the last Hand. Now you want Ned to take this job?*

Maester: *The king rode for a month to ask for Lord Stark's help. He's the only one he trusts. You swore the king an oath, my lord.*

Catelyn: *He's spent half his life fighting Robert's wars. He owes him nothing. Your father and brother rode south once on a king's demand.*

Maester: *A different time. A different king* [3].

Репліки мейстра насичені лексичними одиницями з позитивним конотативним значенням: *protect, help, trust, swear*. Кейтелін навпаки вживає негативно забарвлені лексичні одиниці: *murder, fight, war*. Це підтверджує згадану альянцію на янгольське й демонічне начало, яке уособлює сутність кожної людини. Таким чином реалізується роль візуального модусу в образотворенні кінотексту.

Отже, візуальний модус може продукувати власне значення. Дослідження кольорів, образів-символів, розташування об'єктів/суб'єктів у кадрі показало, що специфіка реалізації елементів візуального модусу у багатосерійному фільмі «Game of Thrones» визначається: 1) жанровою диференціацією (відображенням базового фентезійного конфлікту Добра і Зла); 2) акцентуацією (виділенням з натовпу окремих персонажів з метою акцентування уваги на їх відносинах з оточуючими); 3) образотворенням (ствердженням позиції персонажа у діалозі, передачею його поглядів, розкриттям характеру за допомогою символів).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Burn A. The kineikonic mode : Towards a multimodal approach to moving image media [Text] / Andrew Burn. – London : NCRM, 2013. – 25 p.
2. Ellestroem L. The Modalities of Media : a Model for Understanding Intermedial Relations [Text] / Lars Ellestroem // Media Borders, Multimodality and Intermediality. – Basingstoke, Hampshire, GBR : Palgrave Macmillan, 2010. – p. 23-61.
3. Game of Thrones [Електронний ресурс] / телесеріал. – 2011. – Режим доступу : <https://www.hbo.com/game-of-thrones>.
4. Ворошилова М. Б. Креолизованный текст : Кинотекст // Политическая лингвистика / М. Б. Ворошилова. – Екатеринбург, 2007. – С. 106-110.
5. Кибрик А. А. Мультиmodalная лингвистика / А. А. Кибрик // Когнитивные исследования. – М. : ИП РАН, 2010. – № 4. – С. 134-152.
6. Лотман Ю. М. Семиотика кино и проблемы киноэстетики / Ю. М. Лотман. – Таллин : Ээсти Раамат, 1973. – 92 с.
7. Потапенко Д. І. Словник символів / Д. І. Потапенко, М. К. Дмитренко, Г. І. Потапенко та ін.. – К. : «Народознавство», 1997. – 178 с.
8. Сургай Ю. В. Интердискурсивность кинотекста в кросскультурном аспекте : дисс. ... канд. филол. наук / Ю. В. Сургай – Тверь, 2008. – 178 с.

9. Яковенко О. К. Жанровые особенности фэнтези (на основе анализа словарных дефиниций фэнтези и научной фантастики) / О. К. Яковенко // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. – 2008. – № 1. – С. 140-167.

Рекомендує до друку науковий керівник професор Л.І. Белєхова

УДК 81'42:811.111

Матвієнко А. В.

РОЛЬ АРТЕФАКТІВ У ГЕНЕРАЦІЇ МОЖЛИВИХ СВІТІВ У КІНОТЕКСТАХ РІЗНИХ ЖАНРІВ

У статті розглянуто поняття «можливий світ» та розкрито особливості взаємодії можливих світів на матеріалі фентезійного серіалу “Once upon a time” та мультиплікаційних стрічок “Brave” та “Frozen”, встановлено роль артефактів у створенні модельованого і немодельованого можливих світів.

Ключові слова: можливий світ, модельований (реальний) світ, немодельований (нереальний) світ, артефакт.

The article deals with the notion “possible world” and reveals the peculiarities of interaction of possible worlds of different types in a fantasy serial “Once upon a time”, animated cartoons “Brave” and “Frozen”, states the role of artifacts in creating of real and unreal worlds.

Key words: possible-world, real world, unreal world, artifact.

Художній твір будь-якого жанру дозволяє акумулювати в собі декілька світів одночасно, оскільки до розуміння змісту такого твору залучається свідомість автора та читача [1, с. 109]. Теорія можливих світів була вперше була запропонована Лейбніцем та розроблена в другій половині 20-го століття філософами аналітичної школи (С. Кріпке, Д. Льюїс, Я. Хітнтікка, Н. Решер) як засіб вирішення проблем формальної семантики.

Основним положенням теорії є те, що реальність являє собою певний всесвіт, який складається з великої кількості різноманітних елементів. У цьому всесвіті існує відповідна ієрархія (створений складний елемент, який є центром системи стосовно всіх інших простих елементів). Реальний світ (*the actual world*) виступає центральним елементом, а все, що знаходиться поза його межами, належить до можливих світів (*possible worlds*) [4, с. 85]. У теорії можливих світів висувається ідея нескінченної множини світів, які можуть взаємодіяти між собою, що дає можливість кожному можливому світу бути пов'язаним із певною кількістю інших різноманітних світів.

Коли багато різних текстів розповідають одну й ту саму історію (як у випадку міфів та казок), окремий вигаданий світ може стати частково незалежним від конкретних випадків його текстової реалізації і отримати статус вигаданої конструкції, яка широко використовується в певній культурі, незалежно від того, чи знайомі читачі з цим літературним твором [2, с. 322].

До таких вигаданих світів належать класичні казкові сюжети та їх різноманітні варіації. Цікавим прикладом трансформованого казкового сюжету є фентезійний серіал “Once upon a time”, події якого відбуваються переважно в двох світах – місто Сторібрुक у штаті Мен як відображення реального світу та Зачарований Ліс як уособлення казкової реальності.

У фентезійному серіалі “Once upon a time” Сторібрुक зображений як типове невелике містечко на березі океану зі своїми проблемами, подіями, традиціями. Незважаючи на те, що воно знаходиться у магичній «пастці часу», нічого не виказує цього факту: тут доступні сучасні зручності, такі як телебачення та Інтернет, а жителі звичайні люди, які працюють,

відводять дітей до школи, вирішують певні побутові проблеми, відпочивають з друзями у вільний час. Герої не ризикують перетнути міську межу Сторібруку, адже коли вони намагаються залишити місто, щось заважає їм це зробити. Генрі, син мера, переконаний, що всі люди у Сторібруці – казкові персонажі, які через прокляття його матері не можуть згадати, як вони опинилися тут та познайомилися один з одним.

Назва аналізованої стрічки «Once upon a time» є алюзією на архетипічний художній початок, що дає простір для уяви глядача, спонукаючи його до проєкції свого «я» в запропонований автором можливий світ. У свідомості глядача виникає ряд прогнозованих варіантів, чому назва серіалу пов'язана саме з казками, адже на екрані виникає образ цілком реального міста. Назва не лише несе в собі концептуальну інформацію, є зав'язкою історії та основою розгортання подій, а й об'єднує настільки різноманітні казкові світи. Ще однією підказкою є дослівний переклад назви міста – «Storybrook» – «потік історій», що підкреслює поєднання різних казкових сюжетів у рамках одного кінотексту.

У серіалі міститься багато сюжетних ліній та місць, запозичених з інших казок та міфів: Казкова Земля, яка об'єднує такі королівства як Аграба, Арендел, Камелот, ДанБрох, Імперія (Мулан), Зачарований Ліс і Підводний світ Посейдона, Країна Чудес, Небувалія, Країна Оз, світ велетнів, Чистилище, Рай (Олімп) та Пекло, Країна нерозказаних історій, Світ за Дзеркалом, Темне Королівство, Королівство Бажання. Також в серіалі показано світ Франкенштейна та графа Монте-Крісто.

У серіалі «Once upon a time» Білосніжка стає скромною шкільною вчителькою, Червона шапочка – зухвало одягненою офіціанткою, Попелюшка працює у пральні, Румпельштильцхен – власник ломбарду, а мер міста – Зла Королева, яке наслала прокляття на казкових героїв, що перенесло їх у місто, де зупинився час. Але стрілки на міському годиннику почали свій рух, коли у місто прибула Ема – доросла дочка Білосніжки та Прекрасного принца, якій судилося зняти прокляття, хоча вона і не вірить у казки. Протягом серіалу спостерігаємо, як Ема віднаходить у собі цю віру і дізнаємося історії багатьох персонажів, які потрапили сюди із Зачарованого лісу. Але повне розуміння того, що відбувається з героями стрічки, неможливе без знань оригінальних текстів творів.

Як зазначав У. Еко, створення текстових світів вимагає від читачів гнучкості та певної поверховості, за допомогою яких можна пояснити існування певних протиріч, порушення онтологічних рамок [2, с. 325]. Читачі конструюють текстові світи, звертаючись до загальних фреймів (загального знання про світ) та інтертекстуальних фреймів, які включають знання про мову, жанри, тексти тощо.

Можливий світ художнього твору – ментальне утворення, індивідуально-авторська вторинна модель реальності, яка інтегрує в собі кілька текстових світів, які в процесі взаємодії складають єдине ціле. Сприйняття світу, картина якого створюється у тексті як одночасно можливого та реального, зумовлене близькістю контекстів можливого та реального світів, їх взаємних накладань. У можливому світі можуть змінюватися різні світи: модельований світ, де стан речей відповідає стану справ у реальному світі (фізично і логічно можливий світ) і немодельований світ (неможливий), де стан справ суперечить стану речей у реальному світі [3, с. 128].

Отже, можливі світи художнього тексту є унікальним конструктом із власною складною ієрархічною структурою, що охоплює мікросвіт (світ персонажів) та макросвіт (сюжетну лінію твору). Світ міста Сторібрук розглядаємо як модельований реальний, що будується на міметичному принципі відображення дійсності, а індивідуальні казкові сюжети як немодельовані можливі світи, що ґрунтуються на дієгетичному зображенні дійсності та аналізованому кінопросторі можуть бути визначені як вигаданий світ.

Точками перетину мікро- і макросвіту в англomовному серіалі є артефакти, які виконують функцію світотвірних операторів можливих світів. Артефакт є носієм доволі значного когнітивного та ціннісного змісту. Генезис процесу соціального наслідування і пам'яті, еволюція здатності до символічного уособлення здійснюється через об'єктивацію форм дійсності в артефакті [7].

Головною ознакою артефакту є його можливість нести осмислені або ж не рефлексивні, особливим чином зафіксовані в структурі об'єкту сліди, які дають можливість ідентифікувати такий об'єкт з деяким впізнаваним конструктом, який містить значиму для людини соціокультурну інформацію. Артефакти є клітинами єдиної системи. Зміни в одній клітині призводять до змін у самій системі, тому за допомогою однієї клітини можна дізнатися дещо про світ в цілому [7].

У кінотексті серіалу “Once upon a time” артефакти, які структурують лексико-семантичні поля «Житло та побут» (*mirror, book, wardrobe, fireplace, cup, compass, stove, curtains, window, candle, key, golden thread*), «Одяг та прикраси» (*dress, magic hat, red riding hood, glass shoes, ring, umbrella, crown, medallion*), «Зброя» (*bow and arrow, sword, dagger*) актуалізують свої семіотичні функції у модельованому (реальному) світі стрічки внаслідок формування символічних значень у немодельованому (казковому) світі. Для інтерпретації значення артефактів важливим є встановлення інтертекстуальних зв'язків з оригінальними сюжетами казок.

Наприклад, у серіалі “Once upon a time” артефакт *mirror* трансформує своє значення порівняно з оригінальним текстом казки «Білосніжка». Перш за все, дзеркало у казковому світі – це предмет без будь-якого сакрального значення, подарунок для Королеви закоханого в неї Джина з побажанням дивитися на себе як на найпрекрасніше створіння: “*the fairest in all the land*” (Season № 1, Ep. 11). Ця фраза є алюзією на оригінальний сюжет казки про Білосніжку і спонукає читача провести паралелі між світом традиційної казки та світом, відображеним у серіалі та розкрити символічний зміст артефакту *mirror* у серіалі. Але у казці братів Грімм дзеркало уособлює заздрість, а у аналізованому кінотексті артефакт набуває абсолютно нових символічних значень: вмістилище темних сил, зрада, дисгармонія, слуга зла.

На відміну від серіалу, де актуальний світ зображено як модельований, де стан речей відповідає стану справ у реальному світі, хоча й базується на історіях казкових персонажів та запозичених сюжетах, у мультфільмах “Brave” та “Frozen” на казковій основі, сповненій магічних перетворень та незвичайних подій, відображено національно-культурну специфіку конкретних країн.

У мультфільмі “Brave” культурна сфера, що сформована природою, фізичними явищами, історичними фактами, яка впливає на національне світобачення та характер, а також картини побуту, представлені образами-артефактами знарядь праці, одягу, зброї та житла вказують на те, що у стрічці представлено культуру Шотландії Х століття, в період коли вона знаходилась під впливом традицій та цінностей кельтських племен. Специфіка зображеної у мультиплікаційній стрічці “Frozen” національно-культурної сфери вказує на те, що у мультфільмі відображено реалії життя королівства Норвегії.

Мультфільм “Frozen” – це самобутня авторська інтерпретація казки «Снігова королева» Ганса Христіана Андерсена. В основі сюжету – історія північного королівства Арендел, якому загрожує небезпека залишитись під сніговими заметами назавжди в результаті дії надзвичайного дару принцеси-спадкоємиці престолу Ельзи. Сюжет значно відрізняється від твору датського письменника, але головні герої та їх характери, хоча і в трансформованому вигляді, мають своїх прототипів із казки.

У казці Г. Х. Андерсена Снігова королева – різко негативний персонаж, у мультфільмі «Frozen» Ельза просто наділена даром, який вона не може контролювати, вона не має наміру завдавати навмисної шкоди, в ній ми також можемо розгледіти деякі риси Кая. Щодо принцеси Анни, то її прототипом є Герда. Прототипом Крістоффа вважають маленьку розбійницю, а яскравий персонаж сніговик Олаф запозичений із іншої казки письменника. На відміну від серіалу “Once upon a time” казкова основа стає основою для відображення реальних подій та не впливає значно на семантичні конотації артефактів.

Отже, у мультиплікаційних стрічках “Brave” та “Frozen” основне сюжетне полотно, у якому відображено казкові події визначаємо як немодельований можливий макросвіт, а

репрезентовані національно-культурні сфери Шотландії та Норвегії як модельовані реальні мікросвіти.

Природні, соціальні та культурно-історичні фактори, які зумовлюють специфіку семантичних характеристик артефактів у мультиплікаційних стрічках “Brave” та “Frozen” дозволяють розділити лінгвокультурний код «Артефакти» на субкоди: «Одяг та прикраси» (“Brave”: *kilt, tartan, dress, medallion, coronet*; “Frozen”: *bunad, rosemaling, gloves*), «Зброя» (“Brave”: *bow and arrow, sword*; “Frozen”: *dress, bunad, rosemaling, gloves*). та «Житло» (“Brave”: *tapestry, hearth (fireplace)*; “Frozen”: *lantern, fireplace*). На основі казкових сюжетів (немодельованого світу) артефакти відображають реалії життя персонажів реального світу (модельованого, репрезентованого культурами двох реальних країн). У цьому випадку повна інтерпретація символічних значень артефакту можлива лише через встановлення зв’язків з традиціями і культурою країн, представлених у стрічках.

Таким чином, на розуміння конотацій артефакту впливає жанр досліджуваного кінотексту. Так, у мультиплікаційних стрічках артефакти формують лінгвокультурний код, що репрезентує реалії життя певного народу, не дивлячись на те, що глядач очікує побачити вигадану історію, сповнену магією та нереальними істотами. У фентезійному серіалі, де перед глядачем розгортаються події у звичайному американському містечку, артефакти актуалізують саме вигаданий казковий світ та набувають семіотичної природи через трансформацію відомих казкових сюжетів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Заболотська О. В. Імперативні конструкції як оператори творення світу англomовних поетичних текстів. / О. В. Заболотська // Південний архів. Філолог. науки : зб. наук.праць. – Херсон : ХДУ, 2014. – Вип. 61. – С. 108–114.
2. Єфименко В. А. Інтертекстуальні зв’язки між текстовими світами казкових творів. / В. А. Єфименко // *Studia Linguistica*. – 2013. – № 3. – С. 322–326.
3. Котовська О. В. Типологія можливих світів у когнітивній лінгвістиці / О. В. Котовська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2015. – № 13. – С. 127–135.
4. Kripke S.A. Semantical considerations on Modal Logic / Saul Aaron Kripke // *Acta Philosophica Fennica*. – 1963. – № 16. – P. 83–94.
5. Wartofsky M. W. *Models: Representation and Scientific Understanding* / M. W. Wartofsky. – Springer Science & Business Media, 2012. – 398
6. Сайт англomовних фільмів English Films [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://english-films.com/>
7. *Once upon a time [Series]* // Created by E. Kitsis, A. Horowitz. – USA, ABC Studios, 2011.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О. В. Заболотська

УДК 811.111'42

Німчин О.В.

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АВТОРСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ В АНГЛОМОВНОМУ КІНОДИСКУРСІ

У статті розглядається поняття «авторський неологізм» та виявлено їх особливості функціонування у англomовних серіалах; встановлено семантику новоутворених одиниць у кіно текстах «Як я познайомився з вашою мамою» та «Американська сімейка»

Ключові слова: неологізм, okazіоналізм, кінодискурс, кінотекст

The article deals with the notion of “author neologism” and reveals their functional peculiarities in English serials; defines in texts of serial “How I met your mother” and “Modern Family”

Key words: neologism, occasionalism, film discourse, cinematic text

Процес збагачення мови відбувається постійно. Поповнення лексики – історично неминучий процес, необхідний для того, щоб на кожному етапі свого розвитку мова могла відповідати потребам суспільства як у спілкуванні, так і в закріпленні результатів пізнання дійсності, в розвитку та збагаченні культури народу [1, с. 118].

Від традиційних канонічних слів неологізми відрізняються особливими зв'язками з соціумом, структурними девіаціями, які фіксуються колективною свідомістю [2, с. 5].

К.Ф. Заболотний дотримується думки, що «неологізм – це нове слово (стійке поєднання слів), яке відповідає вимогам спілкування, нове за значенням і за формою (або за формою, або за значенням), утворене за словотвірними законами мови або ж запозичене з іншої, яке сприймається носіями мови як нове протягом деякого періоду часу» [2, с. 4].

Окрему групу новостворених слів становлять авторські неологізми, або окаяоналізми. У сучасній лінгвістичній літературі немає одностайної думки щодо визначення поняття авторський неологізм. Деякі вчені, такі як Е.В. Розен і Н.М. Лопатін вважають авторський неологізм синонімом окаяоналізму: «Авторські індивідуально-стилістичні, окаяональні неологізми переслідують визначені художні цілі. Вони рідко виходять за межі контексту і не отримують широкого розповсюдження.»[6]. Д. Е. Розенталь та Р. Ю. Намитокова вважають, що від авторських неологізмів слід відрізнити окаяоналізми (лат. *occasionalis* – «випадковий») – слова, що утворюються «випадково», в конкретних умовах мовної комунікації і, як правило, суперечать мовній нормі та відхиляються від звичних способів творення слів у даній мові [5, с. 63].

Як правило, індивідуально-авторські неологізми залишаються приналежністю індивідуального стилю, так що їх новизна і незвичність зберігаються [5, с. 64].

Збагачення мовної системи новою лексикою знайшло своє відображення як у художніх творах, так і в кінодискурсі. Кінематограф, безсумнівно, зайняв лідируючі позиції за ступенем впливу на аудиторію, витіснивши літературу. Відповідно, твори кіномистецтва стають об'єктом вивчення цілого ряду наук, у тому числі й лінгвістики.

Кінотекст – це зв'язний текст, що є вербальним компонентом фільму у сукупності з невербальними компонентами – аудіовізуальним рядом цього фільму й іншими екстралінгвістичними факторами, значимими для смислової завершеності фільму. Тобто – це креолізоване утворення, що має властивостями цілісності, зв'язності, інформативності, комунікативно-прагматичної спрямованості, медійності й створене колективно диференційованим автором для перегляду реципієнтом повідомлення (кіноглядачем) [6].

Ю.Г. Ців'ян, пише: «У певному наближенні будь-який фільм можна визначити як дискретну послідовність безперервних частинок тексту. Будемо вважати таку послідовність кінотекстом» [7, с. 109-111].

Кінотекст по відношенню до кінодискурсу можна розглядати як його фрагмент, а кінодискурс – як цілий текст або сукупність об'єднаних якоюсь ознакою текстів [5, с. 18].

Автором кінотексту зазвичай виступають колективні автори (сценаристи, режисер, композитор, оператор і т.д.), тоді як кінодискурс виникає в результаті дуже складного процесу.

Авторські новоутворення в кінодискурсі використовуються для досягнення образності, для позначення нових явищ, для змалювання соціального-культурного середовища, відтворення колориту доби та, навіть, для створення гумористичних, іронічних, сатиричних ефектів, що спонукає до індивідуального сприйняття реципієнтом (глядачем).

У контексті нашого дослідження розглядаємо особливості функціонування авторських новоутворень. Розглянемо на прикладах серіалів «Як я познайомився з вашою мамою»

(“How I met your mother”) та «Американська сімейка» (“Modern Family”) різноманітні семантичні групи неологізмів.

За допомогою наступних оказіоналізмів автори телесеріалу “Modern Family” зображують відносини сім’ї та поколінь: *peerenting*, *be sfathered*, *parent-chute*, *dad-vice*:

Phil: “Act like a parent, talk like a peer. I call it “peerenting” (Season 1);

Peerenting – розмовляти з дітьми на рівних (складання основ слів *parent* та *peer*).

Claire: You think I smother our child?

Phil: It’s not your fault, honey. “Mother” is part of the word. You never hear of anyone being “sfathered” to death. (Season 1, episode 18);

Be sfathered – надмірна любов батька до дітей (утворилось від слова *smother*- «вбивча» любов матері до дітей).

Phil in his “*Phil’s osophy*” : Never be afraid to reach for the stars, because even if you fall, you’ll always be wearing a parent-chute. (Season 4, episode 2);

Parent-chute – батько, який готовий завжди прийти на допомогу. (складання основ слів *parent* та *parachute*).

Luke: My match is coming up. Got any final dad-vice? (Season 5, episode 15);

Dad-vice – порада від батька (складання основ слів *dad* та *advice*).

Натомість у телесеріалі “How I met your mother” підіймають різноманітні проблеми, зокрема пов’язані з справжньою дружбою, що сприяє використанню відповідних авторських неологізмів: *bro-hood*, *bro-ings on*, *bro-ing away party*, *bro-nnection*, *brobeans*, *broseph*, утворені за допомогою скороченої форми сленгового іменника *brother* – “bro”, що позначає «чувак», «друже».

Ted: We were bros! These swords represent our bro-hood. And you took them down to make room for your fiancée’s stupid painting? (Season 1, episode 8);

bro-hood – велика дружба між чоловіками.

Barney: I need a bro-ings-on about town. How would you like to be sid bro?(Season 1, episode 14);

bro-ings on – прогулянка для братів (товаришів).

Barney: So tonight, we are going to have one last awesome night together as bros. It’s a bro-ing away party. A special bro-casion.) (Season 2, episode 18);

bro-ing away party – прощальна вечірка для найкращого друга.

bro-casion – випадок, пов’язаний з другом.

Barney: You felt that, right?

Ted: I couldn’t have performed if I did.

Barney: Don’t you see, Ted? We had a bro-nnection.) (Season 8, episode 14);

bro-nnection – зв’язок між друзями.

Brad: For reminding me of why I got into law in the first place: to fight for the little guy. Just why I said “HastaLucia” to my firm, and took a job at your firm, brobeans. (Season 8, episode 8);

brobeans, *broseph* – більше ніж найкращий друг, майже брат.

Особливістю серіалу є впровадження правил та законів одного з героїв серіалу – Барні, які згодом використовуються як заальні імена: *Olive theory*, *Lemon Law*, *Bro code*, *Vicky Mendoza diagonal*, *Platinum Rule*, *Classic lobster situation*, *Dobler-Dahmer Theory*. Розглянемо деякі із них:

Olive theory – теорія Лілі та Маршала (якщо один не любить оливки, а інший любить, це означає, що вони – ідеальна пара, тобто ідеально доповнюють один одного). (Season 1, episode 1);

Lemon Law – закон, який стверджує, що протягом п’яти хвилин можна зрозуміти, що з себе представляє людина на першому побаченні, та вчасно позбутися непотрібного знайомства (походить від закону, який стосується автомобілів, коли необхідно, щоб виробники замінили, відремонтували або відшкодували вартість автомобіля, який виявився з дефектом). (Season 1, episode 8);

Platinum Rule – правило, яке попереджає не зустрічатись, не мати стосунків з людьми, з якими ви працюєте, навчаєтесь, або з людьми, які працюють в вашому улюбленому місці (тренувальна зала, клуб, тощо.):

Ted: She thought we were seeing a movie just as friends.

Marshal: Why would she think that?

Ted: Apparently, there's a rule that says I can't date Stella.

Barney: Exactly: The Platinum Rule. Stella reads my blog.

Ted: No, this rule comes from the American Medical Association. Doctors aren't legally allowed to date their patients. (Season 3, episode 11).

Отже, незаперечним фактом став зростаючий інтерес лінгвістів до вивчення кінодискурсу у зв'язку з величезним впливом кінематографа на особливості сприйняття світу сучасною людиною. Як правило, кінотекст імітує розмовне мовлення і може бути насиченим значною кількістю сленгові одиниць та неологічних утворень.

Авторські неологізми виступають засобом збагачення мови, відтворюючи індивідуальні властивості мовлення персонажів, культурне забарвлення періоду та допомагають більш повно зобразити картину світу, запропоновану автором. Семантичні особливості авторських неологізмів обумовлено тематикою кінофільмів та специфікою образів, відтворених на екрані.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антюфеева Ю.Н. Английские новообразования в развитии: потенциальное слово, окказионализм, неологизм : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Антюфеева Юлиана Николаевна. – Тула, 2004. – 184 с.
2. Заболотный К.Ф. Семантические неологизмы в словообразовательной системе английского языка / К.Ф. Заболотный // Депон. рукопись в ИНИОН АН СССР № 42482 от 23.07.90. – Черновцы, 1991. – С. 3–9.
3. Макаревич О. О. Кінодискурс як середовище реалізації реактивних мовленнєвих актів [Електронний ресурс] / О. О. Макаревич – Режим доступу до ресурсу: <http://englishcontext.kpnu.edu.ua>
4. Назмутдинова С.С. Гармония как переводческая категория (на материале русского, английского, французского кинодискурса) [Текст] : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: 10.02.20 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание / С. С. Назмутдинова. – Тюмень, 2008. – 21 с.
5. Намитокова Р. Ю. Авторские неологизмы: словообразовательный аспект / Намитокова Р. Ю. – Ростов-на-Дону: РГУ, 1986. – 218 с.
6. Розен Е.В. Новые слова и устойчивые словосочетания в немецком языке.- М.: Просвещение, 1991. – С. 192.
7. Цивьян Ю. Г. К метасемиотическому описанию повествования в кинематографе // Труды по знаковым системам: ученые записки Тартуского государственного университета. Тарту, 1984. Вып. XVII. С. 109–121.

Рекомендує до друку науковий керівник професор О.О. Заболотська

ДОН КІХОТ ЯК «ВІЧНИЙ ОБРАЗ» І ПЕРСОНАЖНА СИСТЕМА РОМАНУ ДОСТОЄВСЬКОГО «ІДІОТ»: ТИПОЛОГІЧНІ КОНЦЕПТИ

У статті розкривається сутність поняття «вічний образ» в літературній традиції. Розглядається образ Дон Кіхота як приклад «вічного образу» в англійській та російській літературі 19 століття на прикладі конкретних творів.

Ключові слова: вічний образ, Дон Кіхот, європейська літературна традиція, мрійник-ідеаліст, літературний персонаж.

In the article develops the concept of "eternal image" in the literary tradition. Considered the image of Don Quixote as an example of "eternal image" in the English and Russian literature of 19 century on the examples of the specific creatives.

Key words: eternal image, Don Quixote, European literary tradition, dreamer-idealist, literature character.

Сучасна теоретико-літературна думка ідентифікує зміст художнього твору як «особистісне, ідейно-емоційне ставлення творця до предмета його зображення, яке з вичерпною повнотою реалізується лише в ході самого зображення...»[1, с. 124]. Відтак, успіх письменника у даному індивідуально-творчому процесі забезпечується результативністю створення власне авторського світообразу літературного твору як художньо-естетичного явища. Звернення митця у ході реалізації даного концепту його творчої діяльності передбачає і використання уже існуючих літературних традицій, художньо-індивідуальних досягнень письменства минулого та процесу їх трансформації у власних творах з метою розкриття особистісної ідейно-естетичної позиції безпосередньо у змісті художнього твору.

До мистецьких надбань минулого та однієї із ефективних форм художньо-творчого інструментарію письменства сучасна наука відносить і виникнення та розвиток «вічних образів» та їх функціонування у літературних творах різних епох. Дана історико-літературна проблема і в теоретичному, і в художньо-прагматичному значенні стає центром наукових досліджень (А. Нямцу, А. Волков та інші).

М. Ільницький підкреслює: « «Вічні образи», світові образи – літературні образи, які за глибиною художнього узагальнення виходять за межі конкретних творів і відображеної в них епохи. Такими є Прометей, Дон Кіхот, Гамлет, Фауст, Дон Жуан та інші. Вічні образи містять у своїй художній конкретності момент загальнолюдського, корінних основ буття, завдяки чому набули поширення у багатьох літературах.»[3, с. 41].

Отже, одним із загальноновживаних «вічних образів» є і Дон Кіхот, одноіменний герой одного з найвизначніших творів епохи Відродження, автором якого став відомий іспанський письменник М. Сервантес (1547-1616). Метою даної розвідки є аналітичний зріз своєрідності звернення до «вічного образу» Дон Кіхота у європейській літературній традиції 19 століття, зокрема в російській.

Як відомо, головний герой роману «Дон Кіхот» як літературний образ постає перш за все як людина з книг. Його поняття про життя сформувалося саме під їхнім впливом. Понурий, замкнутий, непривітний і самотній М. Сервантес виношував у душі образ лицаря, покликаного у світі напруги, невдач і поразок пронести ідеал справедливості й свободи і проявити себе як особистість у час різних життєвих випробувань. Така позиція митця стає генезою створення Дон Кіхота як глибинного «вічного образу». Намагаючись стати «копією» мужнього середньовічного лицаря, він виходить за формати свого ідеалу; вроджене прагнення справедливості набуває дещо химерних форм і не завжди приводить до бажаних результатів саме через втрату відчуття реальності. Герой, який воює зі злом, не може не

викликати повагу та захоплення, але ж викривлене сприйняття дійсності Дон Кіхотом змушує його бачити зло там, де його немає або ж не прогнозувати ситуацію й можливі наслідки власних дій [2].

Оскільки постать Дон Кіхота як літературного персонажу набула великої популярності, європейське письменство різних епох звертається до цього «вічного образу» і використовує його творчий потенціал у своїх власних творах. Так, наприклад, в англійській літературі 19 століття в романі «Посмертні записки Піквікського клубу» Чарльза Діккенса в образі містера Піквіка дослідники ідентифікують риси Дон Кіхота. У російській літературі даного періоду в романі «Ідіот» Ф. Достоєвського в образі князя Мишкіна прослідковуються типологічні контакти саме з цим «вічним образом». Творчий потенціал даного персонажу російський письменник використовує для створення власних героїв "цілком прекрасних людей", до яких власне і відноситься князь Мишкін.

Як і Дон Кіхот, глибоко моральний герой російського письменника також протистоїть середовищу, який живе за формалізованими законами. Князь Мишкін зберігає і "голубине серце" свого прототипа. Ось чому саме з цим середньовічним лицарем Аглая порівнює князя Мишкіна.

Аналіз літературознавчих джерел дослідження дає можливість ідентифікувати спільність, єдність позицій самих авторів відомих текстів до своїх героїв. Так, у змістоформі цих романів чітко прослідковується позитивне ставлення письменників до головних персонажів своїх творів. М. Сервантес глибоко симпатизує Дон Кіхоту і завжди прагне виправдати його вчинки тим фактом, що цей герой завжди прагне наслідувати лицарські романи.

Аналогічно і у російського митця. Ф. Достоєвський так любить свого героя, що вже не «ідіот» видається ненормальним, а порочне суспільство, яке зробило його таким. Маючи чисту душу і серце, цей персонаж викликає глибоку симпатію.[4, с. 171]

Але якщо Дон Кіхот дійсно нападає на людей, калічачи і навіть вбиваючи їх, то князь Мишкін навіть у думках не робить нічого подібного. Але іспанському персонажу можна знайти виправдання; він робить свої «подвиги», наслідуючи героїв лицарських романів. У даній позиції «вічного образу» М. Сервантеса можна скоріше стверджувати про агресивність вигаданих героїв, яких наслідує Дон Кіхот, аніж про його власну вину. Головна проблема Дон Кіхота в тому, що він не бачить вигаданість героїв лицарських романів, повіривши в істинність всього описаного в них.

Князь Мишкін, розмірковуючи про істинний сенс подій, що відбуваються, робить все свідомо, оцінюючи людей і наслідки своїх вчинків. Він бореться не мечем, як Дон Кіхот, а серцем, акумулюючи в собі кращі якості: смиренність, лагідність, чуйність, доброту, християнську любов, активно-безкорисливе служіння людям, неподільну самовіддачу, жертвний початок і мученицький ореол [2, с. 21].

Спільні і відмінні Дон Кіхот і князь Мишкін навіть у історіях їх кохання; адже це почуття живе у серці обох героїв. Але у «вічного образу» це -не реальне почуття любові, а необхідність строго дотримувати лицарські традиції, яка і змушує героя Сервантеса згадати про прихильність до дівчини з сусіднього села, в яку він у свій час був закоханий. Герой російського автора відразу ж по приїзду до Петербурга закохується в Анастасію Пилипівну. Неймовірна краса жінки вражає його до глибини душі і він весь у полоні почуттів до красуні. Але у князя Мишкіна, на відміну від Дон Кіхота, – це реальне почуття, а не бажання наслідувати книжних героїв.

Відтак, вічність образу Дон Кіхота підтверджується зверненням до нього в літературних творах європейського письменства 19 століття. Зокрема, у процесі створення літературних персонажів у романі «Ідіот» російський класик Ф. Достоєвський звертається і до творчого потенціалу «вічного образу» мрійника-ідеаліста.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Галич О., Назарець В., Васильев Є. Теорія літератури: Підручник / За наук. ред. О. Галича. – Київ : Либідь, 2001 – 488 с.
2. Затонский Д. Рыцарь на большой дороге...// Вікно в світ. – 2000. – № 3.-С. 17-26.
3. Ільницький М.. Укр. літературознавча думка ХІХ ст.: Навч. посібник –Львів, 2015 . – 352 с.
4. Мелетинский Е. М. Заметки о творчестве Достоевского / Е. М. Мелетинский.– Москва, 2001 . – 421 с.
5. Нямцу А.Е. Традиционные сюжеты и образы в литературе ХІХ века: Учеб. пособие. – Киев: УМК ВО, 1988. – 84 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент **О.В. Горбонос**

УДК 821.111-7

Нямцу А. О.

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ КОМІЧНОЇ ТОНАЛЬНОСТІ В РОМАНІ КРІСТІН НЬЮМАН «ЩО Я РОБИЛА, ПОКИ ВИ НАРОДЖУВАЛИ ДІТЕЙ»

У статті розглянуто поняття «комічне» та виявлено засоби виразності й стилістичні прийоми різних рівнів, що сприяють створенню комічного в романі К. Ньюман «Що я робила, поки ви народжували дітей».

Ключові слова: комічне, стилістичний прийом, засіб виразності.

The article deals with the notion of “comic” and defines expressive means and stylistic devices of different language levels used to create comic effect in the novel “What I Was Doing While You Were Breeding” by K. Newman

Key words: comic, stylistic device, expressive means.

Комічне – явище, властиве лише людському суспільству. Воно представляє особливий вид творчості, пов'язаний як з вербальною, так і з невербальною комунікацією [2, с. 8]. Комічне слугує багатьом потребам і зачіпає різні механізми, основними з яких є психологічні (подолання, обхід цензорів, ігровий характер) і лінгвістичні (лінгвокогнітивний, лінгвопрагматичний і власне лінгвістичний) механізми [2].

З лінгвокогнітивних теорій впливає, що комічне виникає шляхом суміщення двох модусів – реального і нереального, двох взаємовиключних асоціативних контекстів при сприйнятті комічних текстів, інакше кажучи, у фреймових трансформаціях, логічно абсурдних утвореннях [3].

На сьогоднішній день немає єдиного погляду на різновиди комічного. Створити повну, детальну класифікацію відтінків комічного неможливо через хиткі кордони між ними. Усі наявні теорії комічного відображають багатство природи і суперечливість у виокремленні його форм протистояння високим естетичним ідеалам.

Спираючись на дослідження А. М. Войткової, розрізняємо чотири види комічного: гумор, іронія, сатира, сарказм, які відрізняються один від одного за такими критеріями, як об'єкт кепкування, характер вираження емоцій, градація сміху; експліцитна/ імпліцитна природа, ступінь висміювання [1].

У контексті нашого дослідження виявляємо особливості реалізації комічного в романі Крістін Ньюман «Що я робила, поки ви народжували дітей».

Крістін Ньюман – американська сценаристка, що брала участь у створенні таких серіалів як «Шоу 70-х», «Як я зустрів вашу маму», «Чак» та ін. Її автобіографічна книга «Що

я робила, поки ви народжували дітей», яка вийшла до друку 2014 року, миттєво стала популярною. У романі К. Ньюман чесно й відверто розповідає про свої пригоди по всьому світу з гумором і самоіронією.

Розповідаючи про свої пригоди, аналізуючи ситуації, що з нею траплялися і людей, із якими доводилося зустрічатися, К. Ньюман по-різному їх оцінює. Деякі з них, на її думку, заслуговували більше її уваги, а з іншими, навпаки, краще було б не мати справи. В обох випадках, відкриваючи читачеві свої думки, К. Ньюман використовує всі чотири види комічного. Найбільш часто вживаною є іронія (34%), друге місце посідає гумор (26%); сарказм і сатира використовуються майже в рівній кількості випадків (20,5% і 19,5% відповідно).

Засоби створення комічного у творі К. Ньюман ми досліджуємо, аналізуючи виразні засоби і стилістичні прийоми на рівні синтаксису, а також із точки зору стилістичної семасіології.

Виразні засоби на синтаксичному рівні представляють собою синтаксичні моделі речень, які несуть додаткову логічну або експресивну інформацію, що сприяє підвищенню прагматичної ефективності висловлювання [4, с. 138].

Співвідношення засобів виразності та стилістичних прийомів на синтаксичному рівні в романі К. Ньюман – 64% і 36% відповідно. Найчастіше для досягнення комічності авторка послуговується апозіопезисом і паралельною синтаксичною конструкцією, які вона також поєднує з іншими засобами:

*«I am not a slut in the United States of America. I have rarely had a fewer-than-four-night stand in the Land of the Free. **I don't kiss married men or guys I work with, I don't text people pictures of my genitalia, I don't go home with boys I meet in bars before they have at least purchased me a couple of meals, I've never shown my boobs for beads. I do not sleep with more than one person at a time, and, sometimes, no more than one per year. In America.***

***But I really love to travel»** [5].*

Спочатку оповідачка говорить про те, що її не вважають розпусною людиною, вона рідко має побачення менше, ніж на чотири ночі, не цілує одружених чоловіків і колег по роботі, не надсилає нікому свої інтимні фото тощо. Уточненням «***In America. But I really love to travel»*** оповідачка натякає, що поза межами своєї країни, у незнайомих місцях і з незнайомими людьми вона дозволяє собі набагато більше, ніж у звичних умовах. Комічний ефект створений завдяки синтаксичному стилістичному прийому парцеляції. Вказане уточнення разом із попередніми реченнями є єдиними за змістом, і розділення їх графічно й інтонаційно дає авторці змогу акцентувати найважливішу інформацію, яка перекреслює все, сказане раніше.

Паралельна синтаксична конструкція в наведеному прикладі («***I don't kiss married men or guys I work with, I don't text people pictures of my genitalia, I don't go home with boys I meet in bars... I do not sleep with more than one person...***») сприяє створенню певного ритму й підсиленню експресивності вираження, а також створенню ефекту несподіванки, коли заданий ритм переривається парцеляцією.

Ще одним часто вживаним засобом виразності є вставне речення:

*«After four years of assistant work on a variety of television shows, I had just been offered my first writing job, on That '70s Show, beginning the following June. That miracle meant there was a date on the horizon when I could start to pay off my credit cards. (**Four years of assistant pay had led to debt caused by splurges on things like socks and groceries**)» [5].*

Пропозиція роботи, яку К. Ньюман іронічно називає чудом (*miracle*), означає, що скоро вона зможе почати сплачувати борги. Використання лексичної одиниці *splurge* (непомірна трата грошей, марнотратство) допомагає виразити іронічне ставлення до описаного. Називаючи марнотратством купівлю необхідних речей, героїня має на увазі, що робота не приносила достатньо грошей для задоволення її потреб. Використання вставного речення, позначеного дужками, дає змогу пояснити сказане раніше й створити іронічний тон оповіді.

У контексті семасіології О. М. Мороховський розрізняє фігури заміщення (засоби виразності) та фігури суміщення (стилістичні прийоми). Науковець поділяє фігури заміщення на дві групи: фігури кількості та фігури якості. До перших він відносить гіперболу, мейозис та літоту як особливий вид мейозису. До фігур якості вчений зараховує метонімію та три її види: синекдоху, перифраз та евфемізм; метафору, до видів якої він відносить алегорію, антономазію та персоніфікацію; а також іронію [4, с. 163-166].

Фігури суміщення О. М. Мороховський поділяє на три групи: фігури тотожності (порівняння, синоніми-замінники та синоніми-уточнювачі), фігури протилежності (антитеза, оксиморон) та фігури нерівності (наростання (клімакс), розрядження (антиклімакс), гра слів і зевгма) [4, с. 163-166].

Серед засобів створення комічного в творі К. Ньюман більше уваги авторка приділяє семасіологічному рівню. Засоби стилістичної семасіології становлять 65,5% від їх загальної кількості. Із них у 48% випадків комічний ефект досягнуто завдяки використанню засобів виразності (метафора, персоніфікація, антономазія, синекдоху, евфемізм, гіпербола, мейозис, літота), і у 52% – стилістичним прийомам (порівняння, антитеза, оксиморон, зевгма, гра слів, анти-клімакс).

Найулюбленишим засобом виразності авторки є метафора, якою вона послуговується здебільшого для створення іронічності або сатиричності оповіді, а стилістичним прийомом – порівняння. Але майже в усіх комічних епізодах авторка комбінує їх з іншими засобами:

«The girls in this club were all legs and cheekbones, pouty lips and exquisite big eyes. But, quite tragically, every woman over forty in Russia looks like a tiny, shriveled, ancient little gnome. That cold, pessimistic, vodka-and-cigarette-filled, fresh-vegetable-free life is hard – it drives over women's faces like a Soviet tank» [5].

Засуджуючи те, що жінки недостатньо уваги приділяють своєму здоров'ю і зовнішності, оповідачка порівнює їх із гномами (*every woman over forty in Russia looks like... gnome*). Разом із тим, для підсилення сатиричності оповіді, вона обирає епітети, що дають змогу підкреслити їх непримітність і непривабливість: *tiny, shriveled, ancient, little*. На довершення, оповідачка метафорично порівнює типовий для країни спосіб життя, що відбивається на обличчях жінок, з руйнівною силою танку (*it drives over women's faces like a Soviet tank*), який не залишає їм шансів на привабливість.

Ще одним стилістичним прийомом, що зустрічається доволі часто є антитеза:

«While my angry family of five drove around Provence in a French car built for two, I channeled my new ability to sit quietly, and stared, peaceful, out the window at the fields of lavender and poppies as they argued» [5].

Під час родинної подорожі часто виникали непорозуміння й незручності, але Крістін говорить про це з гумором, стверджуючи, що їй навіть вдавалось абстрагуватись і зберігати спокій (*my angry family argued – I sat quietly... peaceful*). Антитеза дає змогу створити фон, на якому зазвичай непосидюча героїня здається зовсім іншою людиною.

Отже, найбільш дієвими засобами досягнення комічності оповіді для К. Ньюман на синтаксичному рівні є стилістичні прийоми парцеляції та паралелізму, а також такі засоби виразності, як вставне речення та апозіопезис. З точки зору стилістичної семасіології найбільш вживаними стилістичними прийомом є порівняння й антитези, а виразними засобами – гіпербола й метафора. Синтаксичні конструкції, що увиразнюють художній твір, виділяють вагоме, інтенсифікують експресивно-конотативні значення слів комічного характеру, створюють динаміку оповіді та наповнюють текст додатковими емоціями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Войткова А. Н. Остроумная коммуникативная личность в комическом дискурсе: гендерный аспект: дис. ...канд. филол. наук : 10.20.19 / Анастасия Николаевна Войткова. – Иркутск, 2011. – 204.
2. Дмитриев А. В. Социология политического юмора: Очерки. – М. : РОССПЭН, 1998. – 332 с.

3. Желтухина М. Р. Комическое в политическом дискурсе: На материале немецкого и русского языков: дис. ...канд. филол. наук : 10.02.20 / Марина Ростиславовна Желтухина. – Волгоград, 2000. – 250 с.
4. Стилистика английского языка : [учебник] / А. Н. Мороховский, О. И. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. – К. : Высшая школа, 1991. – 272 с.
5. Newman K. What I Was Doing While You Were Breeding. – New York. : Three Rivers Press, 2014. – 244 p.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О. В. Заболотська

УДК 811.111'42

Савченко А. А.

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ТА КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ КРЕОЛІЗОВАНИХ ТЕКСТІВ В АНГЛОМОВНОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ

У статті розглянуто поняття «дискурс» та «комунікативний простір», встановлено основні риси дискурсу маркетингу й інтернет-дискурсу, визначено структурні, семантичні, стилістичні й когнітивні особливості креолізованих текстів різних типів дискурсу.

Ключові слова: дискурс, комунікативний простір, дискурс маркетингу, інтернет-дискурс, креолізований текст

The article deals with the notions “discourse” and “communicative space”, defines main features of discourse of marketing and the Internet discourse, determines structural, semantic, stylistic and cognitive peculiarities of the creolized texts in different types of discourse.

Key words: discourse, communicative space, discourse of marketing, Internet discourse, creolized text

В останні десятиліття сучасна когнітивна наука й одна з її складових частин – когнітивна лінгвістика – являють собою вчення, пов'язане з активізацією досліджень у галузі пізнання світу й мовленнєвої діяльності людини. [3, с. 151]. Звертаючи увагу на структуру комунікації й принципи її організації, Ю. Є. Прохоров називає три елементи її архітекtonіки: дійсність, текст і дискурс, а також робить висновок, що зазначене поняття – явище просторове. Термін «простір» ще не одержав однозначного трактування в науковій літературі. Його активно вживають лінгвісти і культурологи, використовуючи назви: «ментальний простір», «мова і її концептуальний простір», «комунікативний простір» та ін. [5, с. 84]

У «Теории коммуникации» Г. Г. Почепцова комунікативний простір – це, по суті, інформаційний простір, але тільки «у випадку комунікації мова йде вже про двобічний процес, де й генератор й адресат інформації володіють активними ролями, що формують цю комунікацію» [4, с. 295–296].

Нерідко поняття комунікативний простір фактично прирівнюють до поняття дискурс. При цьому типологізація дискурсу може мати різні засади: діалогічний або монологічний характер комунікації; спосіб комунікації в залежності від типу «технічного» носія інформації; стилістичні та функціональні параметри дискурсу.

Дискурс визначаємо як систему комунікації, поле комунікативних практик, розглянуте в реальному і потенційному (віртуальному) аспектах, де під реальним виміром розуміється поточна мовленнєва діяльність і її результати – тексти, потенційний вимір утворює сукупність знаків, що обслуговують окрему комунікацію [6, с. 42].

У контексті нашого дослідження виявляємо лінгвостилістичні та когнітивні особливості креолізованих текстів дискурсу маркетингу та інтернет-дискурсу.

Зарубіжні фахівці розглядають діловий дискурс з позицій міжкультурної комунікації. Дискурс маркетингу розглядаємо як підтип бізнес-дискурсу, в якому когнітивно-комунікативна діяльність адресантів дискурсу спрямована на отримання прибутку та користі для компанії шляхом визначення та задоволення потреб клієнтів.

Слідом за Н. О. Ахреновою, розуміємо інтернет-дискурс як сукупність мережових продуктів, створених та існуючих у віртуально-реальних умовах, в рамках лінгвістичного і паралінгвістичного контексту й сприймаються адресатом з урахуванням реалізації комунікативної і когнітивної діяльності [2, с. 11].

Обидва типи дискурсу представлені певним текстом та іконічними засобами. Вербальний (мовний, словесний) компонент може бути представлений заголовком, підписом, слоганом тощо. Невербальний (іконічний) – фотографіями, малюнками, схемами, таблицями тощо. У такий спосіб інформація на продукції компанії молодіжного одягу та у постах соціальних мереж утворює креолізовані тексти [1, с. 17].

Креолізовані тексти як написи на продукції молодіжного одягу розглянуто за трьома критеріями: структурним, семантичним та когнітивним. Структурно усі написи можна поділити на: слова, словосполучення, речення та надфразові єдності. Найбільшу кількість прикладів становлять речення (54%), що репрезентовані різними типами (стверджувальні, заперечні, питальні, спонукальні).

За спільною семантичною ознакою лексичних одиниць у креолізованих текстах поділяємо їх на лексико-семантичні поля: «Почуття», «Подорож», «Час», «Життя», «Творчість», «Їжа». За результатами кількісного аналізу лексико-семантичне поле «Почуття» є найчастотнішим (32%).

Виокремленні лексико-семантичні поля дали можливість вилученню відповідних ключових концептів, які функціонують у креолізованих текстах англомовного дискурсу маркетингу.

Семантичний, інтерпретаційно-текстовий та концептуальний аналіз креолізованих текстів дискурсу маркетингу уможливив вилучення домінантних концептів, які розподіляємо за 4 групами: концепти логіко-філософського порядку, концепти телеономного порядку, концепти антропоморфного порядку та група специфічних концептів. Найбільш насиченою є група специфічних концептів (67%), що актуалізуються у певних прикладах креолізованих текстів.

Креолізовані тексти мережі інтернет досліджуються у стилістичному та когнітивному аспектах.

Так, стилістичний аналіз уможливорює поділ усіх актуалізованих прийомів за трьома рівнями: графіко-морфологічний, лексичний й синтаксичний. Серед найбільш часто вживаних стилістичних прийомів різних рівнів можна назвати: метафору, іронію, повтор, синтаксичний паралелізм та імперативні конструкції. За своїм внутрішнім змістом ці засоби якнайкраще реалізують психологічний вплив на читача у креолізованих текстах мережевого дискурсу.

У креолізованих текстах інтернет-дискурсу найбільш часто актуалізуються концепти телеономного порядку (КОХАННЯ, ШЛЮБ, УСПІХ, МРІЯ, ДРУЖБА), до яких відносять вищі духовні цінності, що утворюють і втілюють для людини той моральний ідеал, прагнення до якого становить моральну виправданість його життя, тобто ідеал, заради якого варто жити і не шкода вмерти.

Отже, під комунікативним простором розуміємо мовленнєву ситуацію, що включає ролі мовця й реципієнта, характеристики часу й місця, правила узгодження цих цілей у межах кооперативного принципу, правила передачі ролі мовця від одного комуніканта іншому тощо. Таке визначення наближує розуміння комунікативного простору до поняття дискурсу. Аналіз креолізованих текстів дискурсу маркетингу та інтернет-дискурсу у лінгвостилістичному та когнітивному аспектах довів змістовну насиченість й експресивну

забарвленість текстів такого типу, що сприяє маніпуляції свідомості читача на підсвідомому рівні й формуванню в нього певних цінностей та життєвих позицій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов) / Е. Е. Анисимова. – Москва : Академия, 2003. – 128 с.
2. Ахренова Н. А. Интернет-дискурс как глобальное межкультурное явление и его языковое оформление [Текст] : Автореф. дис. ...док. филол. н. / Н. А. Ахренова. – М., 2009. – 35 с.
3. Мороз В. Я. Комунікативний простір у національно-мовній особистості / В. Я. Мороз // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2010. – С. 151–153.
4. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук, 2001. – 656 с.
5. Прохоров Ю. Е. Концепт, текст, дискурс в структуре и содержании коммуникации : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / Ю. Е. Прохоров. – М. ; Екатеринбург, 2006. – 338 с.
6. Шейгал Е. И. Семиотическое пространство политического дискурса : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.19 / Е. И. Шейгал. – Волгоград, 2000. – 440 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент **О. В. Заболотська**

УДК 82-1/-9

Савченко О.Ю.

ОБРАЗИ БОГІВ ТА ЇХ РОЛЬ У ГОТИЧНІЙ ПРОЗІ Г.Ф. ЛАВКРАФТА

У статті розглядаються образи богів у контексті «міфології Ктулху» Г.Ф. Лавкрафта.

Ключові слова: готична література, міфологія Ктулху, потойбіччя, надприродне.

The article deals with the with the images of the gods in the context of the "mythology of Cthulhu" by G. Lovecraft.

Key words: Gothic literature, mythology of Cthulhu, the otherworldly, supernatural.

Говард Філіпс Лавкрафт вважається одним із «батьків жанру жахів». Він узяв багато від Едгара По і лорда Дансені, але ще більше було взято у нього. Клайв Баркер, Стівен Кінг, Ганс Руді Гігер, Ніл Гейман, Гільєрмо Дель Торо, Сем Реймі і Алан Мур не приховують, що черпають натхнення із творчості письменника, що придумав легенду про «книгу мертвих» – «Некрономікон».

Заслуга Лавкрафта полягає ще й у тому, що він уперше поєднав два раніше незалежних жанри – наукову фантастику і жахи. Письменник створив масштабний пантеон із богів, напівбогів і чудовиськ – істот потойбічних і одночасно реальних, що мешкають чи то в іншому вимірі, то чи на інших планетах, але активно втручаються у справи людей за допомогою своїх надприродних сил [2].

Він легко використовує міфи і легенди, які справді існують, однак цілковито змінює формат стосунків автора і читача із цими поняттями. Його міфотворення відбувається не у світі, цілком відмінному від нашого, а тут і зараз. Сама суть лавкрафтінського жаху в тому, що вчинки персонажа не впливають (або майже не впливають) на глобальний перебіг подій. Лавкрафт відмовляється від конфлікту героя і ситуації, створюючи текст, у якому пересічна людина стає заручником цілком незвичайної ситуації. Лавкрафт поміщає людину далеко на

периферії світових сил, не даючи їй жодного шансу на самостійне існування. Цей хід розташовує його творчість цілком осторонь ідеї паралельних світів, які іноді взаємопроникають. Наш світ – лише піщинка Всесвіту, і це основна ідея його міфологічних текстів. Людська віра – лише ілюзія, насправді бал правлять Інші Боги – Азатот, Йог-Сотот, Ньярлатотеп, Ктулху – яким підкоряються усі істоти, шановані людиною як божественні, і які (що теж відповідає духу фантастичної літератури того періоду) мають позаземне, але не позасвітне походження. Інші боги – не боги у нашому розумінні, вони істоти з далеких зірок, і у Всесвіті є їм подібні, наприклад розумні гриби Міго. Учинки героїв мало впливають на світовий баланс, і навіть відносний щасливий фінал («Закинтий будинок») мало що змінює на глобальному тлі, як ми дізнаємося, скажімо, з повісті «У горах божевілля». Людина здатна хіба що підкоригувати власну долю – нерідко ціною психічного здоров'я – але з перспективи всесвіту її вчинки не мають жодного значення [1, С. 7-8].

Міфологія Ктулху – знання про Древніх Богів з Невисловлюваними іменами, до яких закликають, яким вклоняються. Близький друг та один із послідовників Г. Ф. Лавкрафта Август Дерлет зазначає, що згідно з уявленнями Лавкрафта про богів у власних міфах ... спочатку були Старші боги (Elder Gods) – добрі і мирні, що жили на зірці Бетельгейзе (або біля неї) в сузір'ї Оріона. Вони вкрай рідко втручалися у земні справи – в боротьбу добра зі злом, яке втілюють Стародавні (Great Old Ones, або, інакше – Ancient Ones). **Стародавні, Великі Древні (Great Old Ones)** – неймовірно могутні міфічні істоти, вони – неймовірно могутні, ймовірно – ровесники Всесвіту. Члени містичних сект і культів шанують їх як богів. Могутність Древніх заснована на невідомих людству силах, які традиційно вважаються магічними. Стародавні можуть впливати на земні справи лише за певних астрономічних умов (особливе розташування зірок на небі) і лише тоді, коли їм допомагають їхні послідовники – культисти. До Великих Древніх належать: Ктулху (Cthulhu), Ктхулла (Cthulla), Дагон (Dagon), Гхатанотоа (Ghathanothoa), Хастур (Hastur) (придуманні самим Лавкрафтом). Послідовниками список було розширено до більш, ніж сотні.

Ктулху (Cthulhu) – найвідоміший з монстрів Лавкрафта, створений самим автором. Щодо вимови його імені існують різні думки. Найбільш близьким варіантом вимови, згідно з Лавкрафтом, є: «Кхлул'Хлуу». Ктулху – злий бог, який спочиває в затонулому місті Р'Льех і чекає свого часу, коли і руйнування. Зовнішність Ктулху відома всім шанувальникам творчості Лавкрафта – це гігант (він зміг переслідувати корабель в Атлантичному океані, стоячи у воді) людиноподібної форми із слизькою лускатою зеленою шкірою і кігтями на руках. Його голова нагадує восьминога – череп позбавлений волосся, а навколо рота ростуть численні щупальця. На спині у Ктулху є два крила, як у кажана.

Ктхулла (Cthulla) – рідна дочка Ктулху. Вона ховається в якомусь потаємному місці під назвою Ютх. Її призначення – відродити Ктулху в тому випадку, якщо він загине. Тому Ктхулла представляє велику цінність для батька – її ретельно охороняють його слуги.

Дагон (Dagon) – був божеством зерна і землеробства (dagan, іуд. – зерно), шанованим північно-західними семітськими племенами. Згадки про нього зустрічаються навіть в Біблії. Деякі дослідники також вважають, що Дагон був покровителем рибалок і тому зображувався як бородатий чоловік із риб'ячим хвостом замість ніг. Останнє, мабуть, і надихнуло Лавкрафта на створення лякаючого образу підводного божества: *«Гігантське, поліфемоподібне і гидомирне, воно, як потвора з нічних жахів, кинулося до моноліту, довкола якого зімкнуло свої велетенські лускаті руки, разом схиливши свою страхітливую голову донизу і бурмочучи якісь ритмічні мотиви»* [1, с. 28].

Гхатанотоа (Ghathanothoa) – бог вулканів і перший син Ктулху. Ймовірно, він був похований під горою Воормітхадрет (Voormithadreth) на Мю (міфічний континент, який затонув у Тихому океані). Гхатанотоа шанувався мешканцями Мю за свою здатність перетворювати людей на живі статуї.

Хастур (Hastur) – той хто не розкриває імені. Вперше божество на ім'я Хастур згадується в оповіданні американського письменника Амброза Бірса «Пастух Гаїті», а згодом у англійського письменника Роберта Чемберса у розповіді «Жовтий знак». Говард Лавкрафт вирішив поєднати використану британським письменником символіку зі своїми міфами Ктулху. В результаті він створив «класичний» образ Хастура як одного з Древніх Богів, в образі чорного вихору і здатного викрадати душу і розум того, хто побачить його. Зовнішність цього божества аморфна, але перед людьми постає в стандартному «ктулхіанському» вигляді – щось, що нагадує гігантського восьминога. Ймовірно, єдиний твір Лавкрафта, в якому Хастур діє безпосередньо – це розповідь «Завсідник темряви», де, крім того, згадується про культ його послідовників та їх священний предмет – «блискучий трапеціоєдр», що є своєрідним порталом між реальним світом і потойбіччям. Згідно з міфами Ктулху, будь-який бажаючий міг викликати Хастура, вимовивши його ім'я тричі.

Крім Великих Древніх автори Міфів Ктулху іноді виділяють **Зовнішніх Богів** (Outer Gods). Вони є не конкретними істотами, а втіленнями принципів буття. З цієї причини вони розглядаються як верховні божества, стоять в ієрархії вище Великих Древніх і протегують їм. Традиційно до Зовнішніх Богів відносять Йог-Сотота, Азатота, Шуб-Ніггурат і Ньярлатотепа. Крім них в Міфах Ктулху зрідка згадуються: Абхот, Даолот, Грот, Гідра, Мландот, Тулзуча, Убо-Сатхла, Вордавосс і Ксіурн.

Йог-Сотот (Yog-Sothoth), відомий також під іменами Той, хто зачаївся на Порозі, Ключ і Брама. Йог-Сотот відіграє в пантеоні Міфів Ктулху роль нейтрального божества, охоронця воріт між світами, фізичного втілення світобудови. [2]. В оповіданні Говарда Лавкрафта «Брама Срібного Ключа» він постає в образі «Буття», всеохоплююча міць якого навіює страх на головного героя Картера: «*It was an All-in-One and One-in-All of limitless being and self – not merely a thing of one Space-Time continuum, but allied to the ultimate animating essence of existence's whole unbounded sweep – the last, utter sweep which has no confines and which outreaches fancy and mathematics alike...*» [5]. В оповіданні «Жах у музеї» божество описується як мішанина безлічі сфер: «*Imagination called up the shocking form of fabulous Yog-Sothoth – only a congeries of iridescent globes, yet stupendous in its malign suggestiveness...*» [3, с. 109]. Йог-Сотот замкнений поза нашим Всесвітом, він існує одночасно в усіх часах і в усьому просторі.

Азатот (Azathoth) – у циклі творів Говарда Лавкрафта ця міфічна істота була верховним правителем темного пантеону богів Ктулху, серед епітетів якого виділяємо такі: «сліпий божевільний бог» і «ядерний хаос» [2]. Термін «ядерний» застосовувався письменником для позначення центральної ролі Азатота у всесвіті. Його ім'я вперше згадується у романі «Сомнамбульчний пошук Незвяданого Кадату» (1927): «*outside the ordered universe, where no dreams reach; that last amorphous blight of nethermost confusion which blasphemes and bubbles at the centre of all infinity – the boundless daemon-sultan Azathoth, whose name no lips dare speak aloud, and who gnaws hungrily in inconceivable, unlighted chambers beyond time amidst the muffled, maddening beating of vile drums ...*» [4, с. 2].

Шуб-Ніггурат – чи Чорна Коза Лісів з тисячним потомством – вигаданий персонаж пантеону, класифікується як «божество збоченої родючості». Сам Лавкрафт називає цю істоту й іншим іменем – Повелитель лісу (*Lord of the Wood*) [2]. Вперше згадується в оповіданні Г. Ф. Лавкрафта «Останнє випробування» («The Last Test», 1928), однак жодного разу не описується, на відміну від послідовників письменника. Шуб-Ніггурат неодноразово згадується в заклинаннях у таких оповіданнях як: «Сни у відьомському домі», «Що шепоче у п'їтмі» та «Жахіття у музеї». Більша частина розвитку Шуб-Ніггурат як персонажа належить Августу Дарлету Та Роберту Блоху.

Ньярлатотеп – втілення хаосу, посланець богів Міфів Ктулху. Він не має чіткої форми, проте зазвичай постає як щось дуже огидне, мінливе чи вируюче «*Nyarlahotep...the crawling chaos...*» [5]. Вперше з'являється в однойменній поемі «Ньярлатотеп»: він приходить з Єгипту в образі смаглявої худорлявої людини, що нагадує фараона давнини, і мандрує світом, пророкуючи загибель людства: «*And it was then that Nyarlahotep came out of Egypt.*

Who he was, none could tell, but he was of the old native blood and looked like a Pharaoh. The fellahin knelt when they saw him, yet could not say why. He said he had risen up out of the blackness of twenty-seven centuries, and that he had heard messages from places not on this planet. Into the lands of civilisation came Nyarlathotep, swarthy, slender, and sinister...[5].

Ньярлатхотеп, відповідно до загальної міфологічної системи Г. Лавкрафта, є посланцем божевільного бога Азатота, і таким чином, серед усіх богів Лавкрафтівського пантеону лише Ньярлатхотеп здатен спілкуватися з людьми безпосередньо, у світі "простору", "часу" та "причинності". Окремі деталі творів, в яких згадується Ньярлатхотеп дозволяють припустити, що Ньярлатхотеп виступає уособленням постіндустріальної доби з її культом прогресу та технічними засобами, що дозволяють нівелювати простір і таким чином, за Лавкрафтом, трансформувати класичний Всесвіт у незрозумілий та жахливий Хаос.

Старші Боги (*Elder Gods*) – це істоти, що протистоять Великим Давнім та Іншим Богам. Вони можуть бути доброзичливими до конкретних людей або людства цілому, проте є не менш чужорідними, ніж свої противники. До них відносяться Баст, Ноденс, Ультар, Гіпнос та декотрі інші боги земних міфів. Знак Старших Богів (*Elder Sign*), введений Августом Дарлетом, у вигляді неправильної п'ятикутної зірки, захищає від впливу Зовнішніх Богів.

Баст – божество, запозичене у єгиптян, символ сонця, добра, родючості. Традиційно зображується у вигляді кішки або жінки з кошачою головою. *«The cat is cryptic, and close to strange things which men cannot see. He is the soul of antique Aegyptus, and bearer of tales from forgotten cities»* [5] – так писав Г. Лавкрафт в оповіданні «Коти Ултара».

Ноденс є одним з Старших Богів і виглядає як старий чоловік з білим волоссям і сивою бородою. Він часто їздить у колісниці, виготовленій з величезної мушлі, запряженої міфічними істотами. Улюбленим заняттям Ноденса є полювання, а особливо на слуг Великих Древніх або Ньярлатотепа, тому що вони, як правило, розумніші за інших і тому є важчою, цікавішою здобиччю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лавкрафт, Говард Філіпс. Повне зібрання прозових творів т. I: Повісті, оповідання / Говард Філіпс Лавкрафт; з англ. пер. О. Українець, К. Дудка; Найвідоміший серед незнаних, – О. Українець, К. Дудка. – К.: Видавництво Жупанського, 2016. – (Майстри світової прози). – 448 с.
2. Мифы Ктулху. Монстры Лавкрафта // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.mirf.ru/book/mify-ktulkhu-monstry-lavkrafta>
3. Daniel Harms The Necronomicon Files: The Truth Behind Lovecraft's Legend. The revised and expanded edition / Harms Daniel, Gonce Wisdom John. – Canada: Red Wheel / Weiser, 2003. – 342 p.
4. Lovecraft H. P. The Dream-Quest of Unknown Kadath / H. P. Lovecraft At the Mountains of Madness and Other Novels. Ed. S.T. Joshi. – New York: Ballantine Books, 1970. – 308 p.
5. The H. P. Lovecraft // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hplovecraft.com/>

Рекомендує до друку науковий керівник професор Н.І. Ільїнська

ТИПОЛОГІЧНІ ДОМІНАНТИ ТА ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ МАСОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглядаються деякі типологічні домінанти та функції масової літератури як формульної, що розвивається в умовах культурної індустрії, інтенціональності та жанровості.

Ключові слова: жанр, масова література, типологія, літературні формули, функції.

The article deals with some typological dominants and functions of mass literature as the formular literature that is being developed in the conditions of the cultural industry, intentionality and genres.

Key words: genre, mass literature, typology, literary formulas, functions.

Однією з ключових категорій, що маркує масову літературу, є жанр. Дослідники сперечаються про природу жанрових явищ, межі різних жанрів і їх значення. Зокрема, Л.В. Чернець так визначає необхідність і актуальність вивчення категорії жанру: «Комплексний підхід до жанрів припускає й ретельні історико-літературні «реставрації» жанрових систем того або іншого періоду, і роботи типологічного характеру, що виявляють загальні закономірності й наступність у жанровому розвитку літератури» [5, с. 15]. Отже, типологічною домінантою масової літератури можна вважати жанровість, що стосовно тривіальної літератури ототожнюється із шаблонністю та схематичністю.

Загальним місцем багатьох досліджень є виокремлення таких жанрів масової літератури, як сенсаційний роман, ньюгейтський, авантюрний або пригодницький, авантюрно-історичний, кримінальний або роман поліцейського розслідування, карного розшуку (police casebook fiction), від якого виокремився детектив, наукова (science fiction) і ненаукова (fantasy) фантастика, мелодрама або роман-кохання [3, с. 8-9]. У посібнику «Масова література сьогодні» також надано перелік жанрів сучасної масової літератури. До жанрового ядра належать детектив, авантюрно-пригодницький роман, бойовик, фантастика (наукова і фентезі), дамський та історичний роман [2, с. 315]. Аналогічної думки дотримується Гелдер К., але він додає ще такі рубрикації, як «література психологічного напрямку»: сентиментальний, «рожевий», еротичний, порнографічний романи; «література іконічна»: фотороман, комічний роман, графічний роман; «література документальна»: історичний роман, хроніка, сільський роман [6].

Характерною рисою сучасного літературного розвитку, на думку дослідників, є взаємовплив елітарної та паралітератури, що проявлено у генології останньої. Так, результатом генералізації жанрів є утворення метажанрів. Метажанр розуміють як синтетичне утворення, що може поєднувати різні види мистецтва на основі «спільного предмету художнього зображення», «певної спрямованості змістової форми, що властива цілій групі жанрів й опредмечує їхню семантичну спорідненість» [4, с. 135].

Так, «пригодницький» метажанр включає літературні жанри (бойовик, детектив, трилер тощо), кіно- і тележанри (фільми-«екшн», поліцейські/міліцейські серіали, фільми-катастрофи, телепрограми на кшталт реаліті-шоу). «Сентиментальний» метажанр поєднує жанри любовного роману, телевізійні мелодрами, «мильні опери», теленовели, короткі любовні історії як явище медійної словесності, тексти естрадних пісень любовної тематики. Метажанр є не просто системою жанрів, але системою систем [4, с. 162].

Останнім часом у полі зору літературознавства опинився такий жанр, як детектив. Метажанр детективу (оповідання, повість, роман, п'єса) постійно еволюціонує. Одним із перших, хто розглядав детектив як жанр формульної літератури нарівні з мелодрамою й

вестерном, був Дж. Кавелті [1], який вважав, що формула або її зразок може досить довго існувати в літературі, перш ніж він почне осмислюватися як жанр.

Таким чином, жанрова система сучасної масової літератури, охоплюючи популярну белетристику й літературу нон-фікшн, націлена на максимальне задоволення читацьких запитів та інтересів. Групування жанрів здійснюється на основі їхньої адресованості конкретній публіці, що має вікові, гендерні, етнічні, соціальні характеристики. Система жанрів – це рухливе утворення, яке віддзеркалює суспільно-психологічні, культурні, трансформації й енергійно адаптується до ринкових процесів.

Не менш важливим задля розуміння соціокультурного впливу паралітератури є питання функцій масової літератури, що тотожні з функціями масової культури в цілому. Як відомо, масова культура міфологізує свідомість, містифікує реальні процеси. Метою масової культури є не стільки заповнення дозвілля і зняття напруги та стресу у людини індустріального і постіндустріального суспільства, скільки стимулювання споживчої свідомості у реципієнта (тобто у глядача, слухача, читача), що в свою чергу формує особливий тип – пасивного, некритичного сприйняття цієї культури. Серед ключових дослідники називають адаптаційну, комунікативну, соціалізуючу, рекреативну, ідеологічну та ціннісно-орієнтаційну функції [2, с. 135].

У добу руйнування моноцентричних і бінарних опозицій у всіх сферах громадської і наукової свідомості масова література виконує стабілізуючу функцію, оскільки спрямована на захист психіки від рутини. Однак разом із цим сприяє створенню ілюзорної, псевдореалістичної картини світу. Таке ставлення до світу, який не сприймається об'єктивно і слугує лише для здійснення бажань, призводить до формування споживацької, консьюмеристської свідомості, яка створює світ нереальних іміджів, ілюзій, відірваних від дійсності.

Дж. Кавелті, вивчаючи літературні формули, виокремлює ескапістську функцію масової літератури – одну з двох найважливіших її характеристик укупі із стандартизацією. Учений зазначає, що саме через домінування ескапістської функції масову літературу називають “паралітературою”, “розвагою”, “популярним мистецтвом”, “низовою літературою” свідомо принижуючи її зіставленнями із літературою “високою, серйозною, справжньою” [1, с. 13].

Отже, масова культура та література впливають на свідомість людини амбівалентно. Популярне письменство сприймається не лише як сфера маніпуляцій і стимул до консьюмеризму, але і як потужний психотерапевтичний інструмент, що забезпечує адаптацію та захист людини від життєвих реалій, гармонізує її психіку і стабілізує суспільство в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кавелти Дж. Г. Изучение литературных формул [Электронный ресурс] / Пер. Е. М. Лазаревой / Дж. Г. Кавелти // Новое литературное обозрение. – 1996. – №22. – С. 33–36. – Режим доступа : <http://refdb.ru/look/1260355-pall.html>.
2. Купина Н. А. Массовая литература сегодня : учеб. пособие / Н. А. Купина, М. А. Литовская, Н. А. Николина. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 424 с.
3. Романенко О.В. Еволюція жанрових модифікацій та типологічні доміанти української масової літератури кінця ХІХ – початку ХХІ століття : автореф. дис... доктора філол. наук – К., 2014. – 40 с.
4. Філоненко С. Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр: монографія / С. Філоненко. – Донецьк, 2011. – 432 с.
5. Чернец Л.В. Литературные жанры (проблемы типологии и поэтики). – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 192 с.
6. Gelder Ken. Popular Fiction: The Logics and Practices of a Literary Field / Ken Gelder. – Abingdon : Routledge, 2004. – 192 p.

Рекомендує до друку науковий керівник професор Н.І. Ільїнська

НАРАТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ АНГЛОМОВНИХ ТВОРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ

У статті йдеться про наративне моделювання англомовних творів для дітей. З'ясовано, що наративне моделювання охоплює спосіб нарації, певний тип наратора та нарататора, а також модель нарації, що актуалізується на лексико-семантичному, стилістичному, семіотичному та власне наративному рівнях тексту.

Ключові слова: наратив, наративна модель, рівні тексту.

The article deals with the narrative modeling of the English fiction for children. It has been proved that narrative modeling embraces a certain way of narration, a narrator and a narratator, as well as the model of narration. The model of narration actualizes on the lexical, semantic, stylistic, semiotic and narrative text levels.

Key words: narrative, narrative model, text levels.

Наратологія як літературознавча та власне лінгвістична дисципліна була та залишається центром наукових розвідок вітчизняних, європейських та американських науковців [1; 2; 3; 5]. Наратив як спосіб повісткування досліджено у когнітивному [5], семіотичному [2], стилістичному [1] вимірах. Тактики та стратегії нарації висвітлено у різних літературних жанрах у різні культурно-історичні епохи.

Термін наратив, походить від латинського *narro* – розповідати, повідомляти, повісткувати, етимологічно пов'язується з латинським прикметником *gnarus*, а, *um* у значенні: “той, хто знає, хто обізнаний” . Самим терміном *нарація* (narration) спершу називали фрагмент промови оратора (*diegesis*), що слідувала за виголошенням тези. Згодом, термін почали використовувати на позначення розповіді, історії, повісткування, і нарація стала частиною риторики [5, с. 41].

Слідом за В. Шмідом та О.А. Бабелюк під наративною організацією розуміють **принцип текстотворення**, тобто спосіб структурно-семіологічної, лінгвостилістичної та наративної організації простору художнього тексту для дитячої аудиторії. Засадничою у такому тлумаченні принципів текстотворення художнього тексту для дітей є концепція про текст як глобальний знак, якому притаманний розрив між позначуваним (дійсністю) та позначувальним (текстом). Знак-позначувальне виходить за межі свого семіотичного простору і перетворюється на знак-позначуване. Наслідком постійного порушення зв'язків між ними є те, що позначуване розширюється, а позначувальне (текст), втративши свій позатекстовий референт, перетворюється на інтертекстуальну гру відкритих, плюралістичних значень. У результаті такої мінливості позначувальне (текст) стає самореферентним знаком [1, с. 12–13; 4, с. 15–16].

Художній наратив є творчим способом конструювання і кодування певного типу оповідної реальності у певних знаково-мовних формах шляхом комбінування подій та/чи дій і побудови своєрідних просторів, темпоральної, оповідно-мовленнєвої та модальної сіток [2, с. 44]. Узагальнивши та переосмисливши витлумачення поняття наратив В. Шмідом, та М. Туланом [3; 5], у контексті нашої роботи, наратив розуміємо як повісткування про історію, історію, що повісткується у художньому тексті та охоплює власне нарацію, наратора та нарататора. Слідом за А.О. Цапів, ми вважаємо, що у художніх текстах для дітей домінують ігрова модель нарації. Ігрова модель нарації форматує загальну наративну організацію твору, певним чином аранжує наративні ситуації [3]. Так, наративною ситуацією є фрагмент художнього тексту, у якому йдеться про події з життя головного персонажа або зміну його ментального стану. Прототипом наративних моделей є дитячі ігри на майданчиках, як от карусель, або дитяча розвага – криве дзеркало, що іронічно відображає зовнішність дитини і тим самим тішить її. Ігрова модель нарації актуалізується на лексико-семантичному (вербалізується через номінативні одиниці, в семантиці яких наявні ознаки

певної гри), семіотичному, тобто супроводжується ілюстраціями, які є знаковими форматами вираження інтенції автора, синтаксичному (виражається у паралельних синтаксичних конструкціях, зворотнім порядком слів у реченнях) та власне наративному, що актуалізується через аранжування наративних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабелюк О.А. Поетика постмодерністського художнього дискурсу: принципи текстотворення (на матеріалі сучасної американської прози малої форми): автореферат дис. канд. філол.н.: 10.02.04 / Оксана Андріївна Бабелюк. – К., 2010. – 33 с.
2. Савчук Р. І. Наративні стратегії художнього текстотворення: лінгвокогнітивний і семіотичний аспекти (на матеріалі французьких прозових творів ХІХ-ХХІ століть): дис. ... доктора філол. наук : 10.02.05 / Р.І. Савчук. – К., 2016. – 474 с.
3. Цапів А.О. Наративні прийоми створення дидактичної гри у художніх творах для дітей (на матеріалі коротких оповідань Енід Блайтон “Амелія Джейн”) / А.О. Цапів // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». – Одеса : Вид-во МГУ., 2016. – Вип. 24. Том 2. – С. 182-186.
4. Шмид В. Нарратология / Вольф Шмид. – М.: Языки славянской культуры, 2003. – 312 с.
5. Ryan M.-L. Space / M.-L. Ryan // Handbook of Narratology : [Dir. P. Hühn, J. Pier, W. Schmid et J. Schönert]. – B. ; N.Y. : Walter de Gruyter, 2009. – P. 420– 433.
6. Toolan Michael Making sense of narrative text. Situation, repetition, and picturing in the reading of short stories / Michael Toolan. – Taylor and Francis Ltd., 2016. – 284 p.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А.О. Цапів

УДК 811.134.2'42:821.134.2-3

Становов Г.С.

ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ МАГІЧНОГО РЕАЛІЗМУ В ТВОРЧОСТІ Г. Г. МАРКЕСА

У даній статті аналізуються особливості жанру магічного реалізму на матеріалі оповідання «Стариган із крилами».

Ключові слова: жанр, магічний реалізм, міф, реальність.

The article analyses peculiarities of the genre of magic realism in the works of Gabriel García Márquez. The subject study of the investigation is the story “The man with enormous wings”.

Key words: genre, magic realism, myth, reality.

Для європейського культурно-історичного середовища латиноамериканська література завжди була екзотичним явищем. Національний колорит, своєрідна ментальність, особливості історичного розвитку Латинської Америки викликають неабиякий інтерес до творчості митців цього континенту.

Художньою особливістю латиноамериканської літератури ХХ ст. є «магічний реалізм», в основі якого лежить глибинне осмислення духовних джерел життя нації. Ця модерністська течія об'єднує твори, в яких сприйняття дійсності пов'язане, насамперед, із національною міфологією. Дивне, магічне, чарівне, що криється у міфах, проектується на сучасність, тісно з нею переплітається, перетворює її, створюючи неповторний художній світ твору.

Напружене життя XX ст. з атмосферою сірості, одноманітності, нашттовхнуло митців на пошуки нових джерел, які б могли дати людині розуміння її сутності. Для цього письменники зверталися до жанрових традицій минулого. Нетлінні цінності, які пройшли крізь час, були віднайдені у міфах, легендах, казках.

Взаємодія різних способів мислення – цивілізованого та міфологічного набуває особливого розквіту в «магічно-реалістичних» творах колумбійського письменника Габрієля Гарсія Маркеса, який стверджує, що саме реальне життя є магією, зокрема – дійсність Латинської Америки, карибських держав є справжнім дивом, що й породило «міфологічний роман».

У 1982 році письменник став лауреатом Нобелівської премії з літератури. Хоча «магічний реалізм» став відомим всьому світові завдяки його роману «Сто років самотності», риси «магічного реалізму» представлені і в інших творах письменника. І одним із найяскравіших прикладом цього жанру є оповідання «Стариган із крилами», яке стало **матеріалом** для написання статті.

Оповіданню «Стариган із крилами» присвячено велику кількість наукових праць (Ю. Гирін, С. Дітькова, О. Кирилюк), однак визначення основних ознак жанру «магічного реалізму» в творчості Маркеса потребує подальшого дослідження, що визначає **актуальність** цієї роботи.

В оповіданні «Стариган із крилами» розповідається про старого чоловіка, який несподівано з'являється на подвір'ї звичайної родини, де хворіє хлопчик. Фантастичним є вже сам факт появи у селищі цього старого, адже у нього на спині крила. Іншою фантастичною рисою його образу є його здатність одночасно з'являтися у різних місцях. Люди прагнуть пояснити собі це незвичайне явище, класифікувати якимось чином старого. Сусідка каже, що це – ангел (магічне), з іншого боку, це звичайний старий (реальне), але в нього незвичайні крила (магічне), тому його садять до курника. Таким чином, реальність і фантастика переплітаються вже в самій особі старого. Старий залишає селище тоді, коли до нього звикають, як до чогось буденного, тоді він піднімається в небо і летить [2].

Через ставлення до ангела розкривається справжня сутність кожного з героїв. Спочатку він привертає увагу мешканців поселення, але через якийсь час інтерес до нього слабшає (бо нова чудасія – жінка-павук зацікавлює людей), а потім, відчуючи свою непотрібність, він і зовсім зникає. Не лише посланця вищих сил, а навіть живу істоту, рівну собі, не бачать люди в янголі. Родина ж, до якої він прилетів, сприймає ангела меркантильно та намагається заробляти на ньому гроші, отримуючи їх з людей, які хотіли побачити Боже створіння. Людям потрібно видовище, а не диво, тому очима героїв твору ми не можемо побачити дива, яке творить ангел. Утилітарно-побутовий менталітет пов'язує диво з доречністю, корисністю, можливістю мати певний зиск. Ні в кому з тих, хто спілкуються зі старим, ми не знайдемо хоча б якихось проявів здатності до спостереження [2].

Поштовхом до написання оповідання для Маркеса стали спогади дитинства. Письменник пригадує випадок, коли його тітці принесли дивне за формою яйце, і вона наказала кинути його у вогонь, бо яйце належить василіску – міфічній, нікому невідомій істоті. Головним у цьому епізоді є саме мислення людей, які у звичайному вбачають джерело дивовижного. Дійсно, головною рисою поезики Маркеса стає незбагнений сплав фантастичного та реального, коли неймовірні речі відбуваються дуже буденно.

Ще однією важливою рисою поезики Маркеса стає поєднання трагічного та комічного, серйозного та смішного. У творчості письменника стикаються життя і смерть, гумор і трагізм. І в цій боротьбі народжуються нові шляхи перетворення світу [1, с. 198].

Маркес використовує в своїх творах елементи та образи різних міфів, зокрема, біблійних. Подібно до Авраама, засновник Макондо Хосе Буендіа у романі «Сто років самотності» відправляється на пошуки нової землі для своїх нащадків. Злива, яка не припинялась майже п'ять років, нагадує читачеві біблійний потоп. Роман насичений і рисами античних міфів: невидима доля керує усіма вчинками героїв роману, їх наближення до трагічного фіналу визначено наперед. І, нарешті, цей твір несе й елементи літературного

міфу: роман переповнений різними паралелями з відомими творами жанру сімейної хроніки, з образами роману «Гаргантюа та Пантагрюеля» Рабле, «Дон Кіхота» Сервантеса [3].

В оповіданні «Стариган із крилами» сам старий – це образ якогось дива (або дивака), що опиняється в людському світі (з його цінностями), і має бути тим світом поцінований. Відтак диво має бути співвіднесене з певними суспільними канонами: релігійними, побутовими тощо. Люди прагнуть побачити в ньому ті якості, які, на їхню думку, мають відповідати поняттям «ангел», «диво». Те диво, яким був старий із крилами, жодною мірою не відповідає узвичаєним стереотипам. Людство завжди прагне див, молиться аби вони мали місце, але ці дива мають бути феєрично-прекрасними, корисними, зрозумілими. Коли ж ангельські чистота і святість, а також зболене за людей серце належить старому (навіть із крилами), одягненому як жебрак, лисому, беззубому, немічному і незрозумілому, – люди з радістю позбуваються такого дивака, полегшено зітхають, коли той відлітає. А потім знову шукають дива, тужать за втраченим. Хоча місце дії (селище) та діючі особи (сім'я, сусіди) оповідання «Стариган із крилами» зображені реально, з великою кількістю побутових деталей, дія твору відбувається невідомо де і коли. Селище, куди потрапив ангел, навіть не має назви, бо це алегорію людського суспільства.

Таким чином, проведене дослідження показало, що в оповіданні «Стариган із крилами» жанр «магічного реалізму» реалізується через сполучення фантастичного і реального, причому фантастичне представлено як буденне, звичайне.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Багно В. Габриэль Гарсиа Маркес (об одиночестве, смерти, любви и о прочей жизни) / В. Багно // Звезда. – 1996. – № 1. – С. 198–205.
2. Матеріали Міжнародної науково-мистецької конференції «Вплив магічного реалізму Г. Гарсіа Маркеса на світовий та український культурні процеси» [Текст] = Papers of the participants of the International conference on literature and art «Influence of the magic realism of G. García Márquez on the world and Ukrainian culture processes». – К. : [б. в.], 2008. – 259 с. – Текст укр. та англ.
3. Кофман А. Ф. Проблема «магического реализма» в латиноамериканском романе // Современный роман. Опыт исследования. – М.: Наука, 1990. – С. 183 – 201.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Л.Л. Ткаченко

УДК 811.111'42

Сухенко К. Ю.

ГЕНДЕРНІ КОНЦЕПТИ ЖІНКА/ЧОЛОВІК У РОМАНАХ К. БУШНЕЛЛ

Стаття присвячена репрезентації гендерних концептів ЖІНКА/ЧОЛОВІК у сучасних романах жанру chick-lit; розкрито сутність поняття «концепт», виявлено ієрархічну структуру гендерних концептів ЖІНКА/ЧОЛОВІК, розглянуто складники цих концептів та засоби їх об'єктивації у романах К. Бушнелл.

Ключові слова: концепт, гендерний концепт, ієрархічна структура концепту.

The article deals with the representation of gender concepts of WOMAN/MAN in modern chick-lit novels; defines the essence of the term “concept”, states hierarchical structure of gender concepts of WOMAN/MAN, reveals the constituents of these concepts and means of their actualization in novels by C. Bushnell.

Key words: concept, gender concept, hierarchy of the concept.

Гендерні концепти ЧОЛОВІК/ЖІНКА вивчаються в лінгвістиці в рамках різних підходів. Ці концепти виражають гендерні відносини, специфічні для тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти, тому їх вивчення являє складну проблему, вирішення якої не може бути здійснено силами наукових підходів. Гендер є компонентом колективної та індивідуальної свідомості, що обумовлює необхідність його вивчення як когнітивного феномена, що проявляється в стереотипах, зафіксованих у мові та мовленні індивідів [1, с. 27].

Концепт представлено як двоїсту сутність, що інтегрує мовленнєвий і розумовий плани. Мовленнєвий план концепту є виявом його вербального характеру, й у такому разі концепт постає як реальність, що віддзеркалена у свідомості не безпосередньо, а через мову. У розумовому плані концепт розглядається як образ, у якому втілено певні культурно-зумовлені уявлення мовців про навколишній світ [2, с. 10].

О. М. Кагановська зазначає, що всі концепти підпорядковані вершинному концепту, а саме – мегаконцепту, і відповідно до зниження ступеня узагальненості визначає їх як мезоконцепти, макроконцепти та катаконцепти [2, с. 10-11].

У такий спосіб утворюється своєрідна піраміда, верхівку якої займає мегаконцепт ЖИВА ІСТОТА та мезоконцепт ЛЮДИНА, що зі свого боку репрезентується у тканині твору через макроконцепти ЧОЛОВІК та ЖІНКА (гендерні концепти у термінології А. М. Приходько). Реалізація базових гендерних концептів відбувається завдяки актуалізації відповідних катаконцептів ЗОВНІШНІСТЬ, КАР'ЄРА, СТОСУНКИ.

У контексті нашого дослідження виявляємо особливості об'єктивації цих доменів у романах сучасної американської письменниці Кендіс Бушнелл.

Розглянемо катаконцепт ЗОВНІШНІСТЬ, що входить до складу макроконцепту ЖІНКА та включає в себе такі параметри, як риси фізичної подоби, зовнішності, віку, а також статус у суспільстві. Сучасна жінка приділяє велике значення зовнішньому виглядові і дрібним деталям свого іміджу. Це особливо підкреслюється наявністю великої кількості термінів моди та антропонімів у тексті роману «Стерви у великому місті».

Використавши вставну конструкцію, авторка вказує на фінансовий та соціальний статус жінки:

"She looked at her watch – an elegant stainless-steel Baume & Mercier with a row of tiny diamonds along the face – and took a deep breath." [3, p. 2].

Опис зовнішності чоловіка відрізняється від опису зовнішності жінки. Репрезентація катаконцепту ЗОВНІШНІСТЬ зосереджена на рисах обличчя, волоссі, губах та статури чоловіка:

"The way his dark hair looked on his forehead, the exact color of his full lips (beige cherry, with a darker line where the lip met the skin, almost as if he was wearing lip liner), and how those lips had felt on her mouth. Soft and smooth and wet." [3, p. 12].

Зокрема, чоловік постає завдяки своїй зовнішності сексуальним об'єктом, що вражає та зачаровує жіночу половину. Використання парентези свідчить про особливу увагу героїні до зовнішності чоловіка.

Об'єктивація катаконцепту КАР'ЄРА відбувається шляхом репрезентації професійної зайнятості чоловіків і жінок у романі, їх ставлення до кар'єрного росту та його місце у житті сучасної людини:

"All she did was make movies and take care of her family. She had no culture, no life outside of her small raft of existence, which took every ounce of her energy to keep afloat." [3, p. 106].

Чоловіки зображені холоднокровними, вони йдуть кар'єрними сходинками без зайвої експресії. Метафора *a coldhearted killer* підкреслює риси характеру чоловіка, який без роздумів виконує свою роботу і досягає поставленої мети:

"Lyne Bennett was a coldhearted killer who didn't like to be crossed." [3, p. 115].

Перерозподіл ролей у суспільстві стосується не тільки позиції чоловіка і жінки у кар'єрі, а й у особистих стосунках.

“And I read in Cosmo about male testosterone in women – this study found that women who have high levels of testosterone are more aggressive, successful, have more sex partners, and are less likely to get married.” [4, p. 30].

“For the first time in Manhattan history, many women in their thirties to early forties have as much money and power as men – or at least enough to feel like they don't need a man, except for sex.” [4, p. 29].

Як для чоловіка, так і для жінки у сучасному світі їх партнери найчастіше ідентифікуються як об'єкти для розваг (*boy-toy*) та сексуального задоволення (*they don't need a man, except for sex*).

Отже, концепт постає як реальність, що віддзеркалена у свідомості через мову та є виявом певних культурно-зумовлених уявлень мовців про навколишній світ. Гендер є компонентом колективної та індивідуальної свідомості, що проявляється в стереотипах, зафіксованих у мові та мовленні індивідів. Реалізація базових гендерних концептів ЖІНКА/ЧОЛОВІК у сучасному романі відбувається за допомогою актуалізації відповідних катаконцептів ЗОВНІШНІСТЬ, КАР'ЄРА, СТОСУНКИ. Аналіз складників цих катаконцептів вказує на домінування у текстовому просторі романів К. Бушнелл катаконцепту КАР'ЄРА. Професійне зростання індивідів може обумовлювати їх зовнішній вигляд та сімейний стан як у сучасних чоловіків, так і у жінок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабаш Г. А. Мовна особистість та гендерні стереотипи / Г. А. Бабаш // Сучасні тенденції розвитку мов. – № 9. – С. 27–30.
2. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя) : автореф. дис. д-ра філол. наук: спец. 10.02.05 «Романські мови» / О. М. Кагановська. – К., 2003. – 52 с.
3. Bushnell C. Lipstick Jungle / Candace Bushnell. – N. Y. : Hachette Books, 2006. – 496 p.
4. Bushnell C. Sex and the city / Candace Bushnell – N. Y. : Warner Books ed., 2001. – 156 p.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О. В. Заболотська

УДК 811.111'42:821.111

Туз І. М.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ JOY В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ ДЖОНА ГОЛСУОРСІ)

У статті визначено базове поняття когнітивної лінгвістики – концепт, звернено увагу на його багатозначність. Досліджено особливості вербалізації концепту JOY та його експлікантів у мовній картині світу Джона Голсуорсі.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, концепт, емоція, радість.

The article determines the basic notion of cognitive linguistics, namely «the concept», as well as focuses on the concept multi-level structure. The verbalization peculiarities of the concept JOY and its place in the language world picture in John Galsworthy's works has been researched.

Key words: cognitive linguistics, concept, emotion, joy.

Концепт є базовим поняттям когнітивної лінгвістики. Існує безліч різноманітних тлумачень терміна «концепт», що частково пояснюється його приналежністю до різних галузей знань та індивідуально-авторським визначенням їх у відповідних наукових контекстах. Матеріальною базою концепту, його виразником є слово, а структура

семантичних ознак значення слова відбиває основу структури концепту. Зокрема, О. С. Кубрякова визначає термін «концепт» парасольковим, тобто таким, що «покриває» предметні області декількох наукових напрямків: у першу чергу когнітивної психології та когнітивної лінгвістики, що займаються проблемами мислення та пізнання, зберігання та переробки інформації [2 с. 58]. Для лінгвістичного дослідження актуальним є вивчення вербалізованих концептів, з чим пов'язано активізацію пошуків у напрямку вивчення ролі концептів у дискурсивній практиці людини.

С. А. Жаботинська визначає вербалізований концепт мінімальним «пакетом» інформації, репрезентованим в одиницях мови та мовлення [1, с. 5]. Ми вважаємо, що однією з головних функцій концептів є інтерпретація отримуваних даних, тобто вербалізовані концепти репрезентують у мові зміст окремого кванту інформації про світ, надають можливість оперувати цим змістом у мовленні і зберігають цю інформацію у пам'яті. Один і той самий концепт може бути вербалізованим різними мовними засобами: лексичними, фразеологічними одиницями, граматичними засобами, текстами [5].

Під емоційним концептом ми розуміємо культурно зумовлений, вербалізований конструкт із багатшаровою структурою, яка включає поняття, образ і культурну цінність. Він являє собою глобальну розумову одиницю, що кодується в людській свідомості одиницями універсального предметного коду.

Серед основних представників сучасних підходів у дослідженні емотивної лексики є А. М. Приходько, праці якого засновані на принципі комунікативної потенції емотивної семантики всіх мовних рівнів. Дослідник говорить про те, що концепт входить у ментальний світ людини через відчуття або через інтуїцію [3].

У нашому дослідженні ми розглядаємо концепт JOY у творах відомого англійського письменника Джона Голсуорсі. Слідом за А. М. Приходько, ми відносимо концепт JOY до емоційно-телеономних концептів, які відбивають сенс життя людини і являють собою щось дороге для неї. Радість – це духовне утворення, яке регулює відношення людини до своєї успішності й усвідомлення власного життя. Концепт емоційного стану радості (JOY) охоплює всебічне знання мовцем емоційного смислу, репрезентованого низкою мовних реалізацій, що відбивають культурні цінності представників певної лінгвокультури. Слідом за Ю. Ю. Шамаєвою ми стверджуємо, що концепт JOY у англійській мові охоплює ряд близьких за значенням концептів ПЕРЕЖИВАННЯ (ENJOYMENT, DELIGHT, ELATION, ECSTASY); ПОЧУТТЯ або ВІДЧУТТЯ (CONTENTMENT, GLADNESS, PLEASURE, SATISFACTION, KINDNESS, LOVE) та ЕМОЦІЙНИЙ СТАН (HAPPINESS, BRIGHTNESS, JOLLITY, CHEERFULNESS, WELL-BEING, EXCITEMENT, GOODNESS, FEELING GOOD, SMILE, HOPE).

Лексема JOY є домінантою цього синонімічного ряду. Емоційні концепти одного лексичного значення взаємно доповнюють один одного, послідовно розширюючи об'єм емоційної концептуальної сфери.

На прикладі циклу творів Джона Голсуорсі «The Forsyte Saga» ми визначили вербальні репрезентації емоційного концепту JOY та його екскліканти (*pleasure, enjoy, glad, delight, happiness, satisfaction* та ін.). Проведений аналіз дає змогу констатувати, що структура концепту JOY у творах Джона Голсуорсі представлена ціннісними, понятійними та образними ознаками. Наприклад, лексема *joy* може мати такі значення: – *a great happiness, a deep feeling or condition of happiness;* – *a person or thing that causes joy, a source of happiness;* – *an outward show of pleasure or delight.* На перший погляд, питання про характер емоцій, що репрезентується концептом JOY, вирішується однозначно: почуття радості передбачає переживання задоволення, щастя, ейфорії, захоплення, тобто позитивних емоцій. Однак аналіз мовного матеріалу свідчить про широту діапазону пережитих людиною емоцій і почуттів при сприйнятті будь-яких речей або явищ як радісних. Проілюструємо цю думку прикладами. В емоційній гамі переживання радості простежуються наступні прояви: радість, умиротворення, відчуття спокою: «*The intense sense of peace, joy and assurance that possessed me in that moment of rapture abides with me still and that the vision of the world's beauty is as*

fresh and vivid now as when first my eyes were dazzled by it» [4, p. 283]. Радість, легкість в спілкуванні: «No, my dear», Elizabeth interrupted, «A mere roof and food on the sideboard aren't enough. It's you alone who are attracting the young people here, with the girls as happy in your company as the men. That means there's a joy in you, a radiance for them all» [4, p. 29]. Радість, біль, печаль: «How bitterly glad I am to see you. You bring joy and pain in equal measure. Joy because you are with me, but pain because it won't be for long» [4, p. 74]. Радість, страждання: «He said he'd send word by a native the moment he arrived. When at last the message came she felt sick with the anguish of her joy» [4, p. 102]. Гнів, захоплення: «I have never seen you really and absolutely angry but I can fancy how delightful you look» [4, p. 112].

До вкрай негативних емоційних переживань віднесемо наступні: надія, радість, смерть: «Let this part end with death and hope. The real possibility of joy. See us looking out a small round airplane window together at the world below. A world that would have been ours, if not for the child» [4, p.156]. Любов, радість, смерть: «Love is death: the death of the individual, the death of distance, the death of time. The delightful thing about holding a girl's hand is after a while you forget which is yours. You forget there are two instead of one big one. Death. It is not a morbid thing» [4, p. 27].

Окрім вищезначеного, за допомогою епітетів, метафор, паралельних конструкцій, хіазмів та порівнянь автор роману може більш чітко та емоційно передавати почуття та переживання своїх персонажів. Прикладом цього можуть бути ситуації, які передають душевний та психологічний стан героя, його відношення до людей, з якими він взаємодіє та ставлення до природи. З-поміж названих засобів метафора є найпоширенішим явищем. У творі вона представлена у якості антропоморфної та флористичної, які ґрунтуються на ототожненні з об'єктами живої природи, що живуть, квітнуть, розвиваються та руйнуються й помирають. Прикладом антропоморфної може бути наступний: «Everything was happy to betokened that love of beauty» [4, p. 136], де неживе *everything* описується як людина, яка може висловлювати свою радість та любов до краси; а флористичної метафори: «...have seen the highest efflorescence of the Forsytes» [4, p. 13], де щасливий час для родини Форсайтів ототожнюється із найкращим періодом розквіту рослини.

Отже, проаналізований матеріал дає можливість зробити висновок, що концепт JOY викликає розлогі асоціативні зв'язки, має розвинену периферію, що, в свою чергу, вказує на високий ступінь значущості цього поняття для англомовної культури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жаботинська С. А. Когнітивна лінгвістика: принципи концептуального моделювання / С. А. Жаботинська // Лінгвістичні студії. – Черкаси: Сіяч, 1997. – № 2. – С. 3–11.
2. Кубрякова Е. С. Концепт. Концептуалізація / Е. С. Кубрякова // Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: Филологическ. ф-т МГУ, 1996. – 91 с.
3. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с.
4. Galsworthy J. The Forsyte Saga / J. Galsworthy. – New York, C. Scribner's Sons, 1922. – 519 p.
5. Jackendoff R. What is a concept? / R. Jackendoff // Frames, Fields, and Contrasts. New Essays in Semantics and Lexical Organization. – Hillsdale, 1992. – 154 p.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Т. С. Борисова

МОТИВ СПАСІННЯ В РОМАНІ Т. КЕНІЛЛІ «КОВЧЕГ ШИНДЛЕРА»

Стаття присвячена мотиву спасіння у літературі постмодернізму на прикладі роману Т. Кенілли «Ковчег Шиндлера». Давній архетипічний мотив світового мистецтва розглянуто як компонент ЦАК Ноїв ковчег; в статті встановлено типологічні та інтертекстуальні зв'язки між біблійними мотивами спасіння та твором сучасної літератури.

Ключові слова: архетип, мотив спасіння, постмодернізм, Ковчег.

The article is devoted to the research of motive of salvage in the postmodern literature based on the selected work by T. Kennelly «Schindler's Ark». The oldest archetypal motive of the world art is regarded as a component of VAC «Noah's Ark» in the article typological and intertextual links between biblical motives of salvage and modern novels are established.

Key words: archetype, motive of salvage, postmodernism. Ark.

Однією з найважливіших тенденцій літературного процесу ХХ-ХХІ століття є використання архетипічних структур у художній творчості. Архетип у літературі – це первинні, часто повторювані образи, мотиви, символи в фольклорно-міфологічних художніх творах. Зорієнтованість на пошуки архетипічних мотивів в сучасному романі пов'язана з кризою раціоцентризму, прагненням «вийти» за межі конкретного історичного часу і довести існування вічного, незмінного в несвідомих сферах людської психіки, що зароджуються в праісторії і повторюються в ході її у вигляді архетипічних образів ситуацій, станів. Мотив в літературознавстві – це неподільна смислова одиниця, з якої складається фабула (сюжет). Архетипічний мотив спасіння є одним з найдавніших в міфологічній та художній свідомості людства.

Метою статті є визначити семантику мотиву спасіння в структурі ЦАК «Ноїв ковчег», способи та прийоми трансформації цього мотиву у сучасному міфо-поетичному дискурсі на матеріалі роману Т. Кенілли «Ковчег Шиндлера».

Теоретичну основу роботи склали ідеї та праці С. Аверінцева, Дж. Барта, Дж. Кемпбелла, Ю. Лотмана, К. Леві-Стросса, Є. Мелетинського. Категорії «мотив» присвятили роботи сучасні дослідники М. Бодкін, В. Мусій, А. Фаустов тощо. Творчість Т. Кенілли в контексті проблем біблійної міфопоетики у вітчизняному літературознавстві залишається маловивченою, що і визначає актуальність нашого дослідження.

Мотив спасіння нерозривно пов'язаний із Старозаповітними образами Потопу, Ковчегу, Ноя, що створюють цілісну архетипічну структуру. Спектр аксіологічних значень, які генерують сакральні-міфологічні та літературні тексти, визначає наш підхід до аналізу образу Ноїв ковчег як до ціннісно-архетипічного комплексу. Значенню структуру образу «Ноїв ковчег» формує стале коло мотивів, що, утворюють семантичне ядро архетипічного комплексу «Ноїв ковчег». Такими є мотиви «Старого Мудреця» (К. Юнг), відданості Богу, мотиви спасіння, потопу, жертвних тварин, голубки, ковчегу, синів Ноя, мотив гори (Арарат), «усілякої тварі по парі», поділу на «чистих та нечистих» та ін. Найбільш давнім учені називають мотив про «створення світу в цілому або його частин, елементів» [2, с. 16]. Найдавнішим персонажем є «первопредок, який виконує функції так званого культурного героя або деміурга» [2, с. 16]. Архетип Ноя містить ознаки такого героя – рятівника світу, мандрівника. Обраний Богом Ной потерпає у випробуваннях Потопу і, здійснивши місію, «народжується» з черева ковчегу спасителем людства. До невичерпного джерела Біблії, до її вічних тем і образів звернувся також сучасний австралійський письменник Томас Кенілли у своєму відомому романі «Ковчег Шиндлера» (1982), а «Новим Ноем» стає Оскар Шиндлер – праведник двадцятого століття і рятівник життів єврейських в'язнів фашистського концтабору: «Хто врятує одне життя – врятує цілий світ» [1].

«Ковчег Шиндлера» – це книга, яка демонструє, що за статистикою про смерть шести мільйонів євреїв стоїть шість мільйонів особистих трагедій. Більш того, якщо порахувати людей, які втратили друзів, коханих, сестер, братів, батьків і, боже збав, дітей, кількість вийде воістину незліченною, а Оскар Шиндлер, за словами Т. Кенілі, це людина, яка запропонувала «an acre of safety in that square mileage of horror» і врятувала понад тисячі життів [4].

У романі реалізовано ідею єдності людей в культурному різноманітті (новий образ Ноївого ковчегу). Католика-німця юдейською громадою визнають *Праведником світу*, що об'єднує сакральний сенс різних релігій в загальній ідеї Спасіння, яку утілено в образі сучасного Ноя. У неоміфологічному дискурсі Ной-Шиндлер виконує не релігійну місію, а особистісну, гуманістичну, культурологічну: «...Після такого, – сказав він, – жодна мисляча людина не могла більше закривати очі на те, що відбувається. І тоді я вирішив робити все, що в моїх силах, щоб завдати поразки цій системі» – привертаючи увагу читача до трирічної, одягненої в яскраво-червоний колір дитини, що вислизає з погляду есесівців: «Вона рухалася з такою болючою повільністю, що навіть потім, через багато часу, закриваючи очі, він чітко бачив її крихітну фігурку серед лісу блискучих есесівських чобіт ... Ніхто на площі не звернув на неї уваги» [1].

Техніка дистанціювання дає Кенілі можливість показати, що спроможність людини проявляти цікавість до рабовласницьких робіт і таборів смерті, не перетворюючись при цьому на камінь багато в чому завдячує головному факту, що це, зрештою, історія успіху. Йдеться про таємничу доброту людської природи. Оскар збирав євреїв працювати на своїх фабриках, купив їх, навіть вигравав їх у карти: і в кінці війни вони ще живі. Це досить примітно, але це так само нерозривно пов'язано з людськими недоліками Оскара. Його доброта, здається, невіддільна від самолюбства, апетиту до коньяку та жінок, його майстерності у чорних ринкових справах, його талант не просто культивування, а він й справді насолоджується компанією убивчого коменданта табору у Плазові – любить «пити з дияволом» – «Варто випити з дияволом і після чергової чарки коньяку вдасться умовити його не гніватись» [1]. Він завжди був людиною суперечливостей [5].

Мотив спасіння тісно пов'язаний з образом Ноя. В логіці юнганського аналізу архетипічний образ обраного Богом Ноя, що потерпає у випробуваннях Потопу і, здійснивши місію, «народжується» з черева ковчегу спасителем людства містить в собі ознаки «архетипів душі», описаних в якості структури людської особистості [3]. Так, у образі сучасного Ноя-Шиндлера виокремлюємо:

- архетип «Его» – Ной є уособленням мудрого старозаповітного патріарха, праведного первосвященника: «*Рай, яким керує той, кого можна назвати другом, надто крихкий і ненадійний. І щоб звід небес не завалився, його повинен підтримувати хтось більш мужній і більш таємничий, ніж він*» [1];
- архетип «Персона»: Ной націлений на допомогу, на порятунок, навіть тих, хто не квапився ввійти до Ковчегу; архетип «Тінь»: Ной постає перевізником між світом живих і мертвих, від смерті гріховного існування до нового життя: «*Він був наш батько, він був наша мати, він був нашою єдиною вірою і надією*» [1];
- архетип «Самість»: принцип об'єднання свідомої і несвідомої частин психіки і водночас – гріховний спосіб життя Шиндлера та його рятівна місія: «*Йому не спало на думку, що, торгуючись з Амоном, вони нагадують Бога і Сатану, що грають в карти на людські душі*» [1];
- архетипи «Аніма»/«Анімус» – несвідоме, приховане жіноче начало в особистості і чоловіка, і жінки. «Анімус» є вираженням упорядкованості чоловічого начала у психіці людини. З такими архетипічними структурами в міфологічному образі Ноя асоціюються «жіночі» мотиви (мотив лона-трюма, що виношує й народжує нове життя) і «чоловічі» (батька, будівничого, священника, патріарха, Нового Адама).

Отже, мотив спасіння, що пов'язаний з образом Ноя концентрує навколо себе низку архетипічних образів та мотивів. У романі Т. Кенілі «Ковчег Шиндлера» мотив спасіння є

одним із складників ЦАК «Ноїв ковчег». Образ Ноя у романі трансформовано в образ «НеоНоя» – Оскара Шиндлера; стихія біблійного Потопу асоціюється з нищівною стихією фашистської навали, образ Ковчега набуває нового метафоричного значення, з ним асоціюються майстерні Шиндлерівських фабрик, врятовані життя і прийдешні покоління врятованих ним євреїв, а також його добре серце і вчинки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кенілі Т. Ковчег Шиндлера [Електронний ресурс] / Томас Кенілі. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.e-reading.club/book.php?book=26884>.
2. Мелетинский Е. М. О литературных архетипах / Е.М. Мелетинский. – М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 1994. – 136 с. [Серия ИВГИ: Чтения по истории и теории культуры. Вып. 4].
3. Юнг К. Г. Душа и миф. Шесть архетипов Текст. / Карл Густав Юнг; пер. А. А. Спектор. – Минск: Харвест, 2004. – 400 с.
4. Jordison S. Booker club: Schindler's Ark [Електронний ресурс] / Sam Jordison. – 15 May 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.theguardian.com/books/booksblog/2009/may/15/booker-club-schindlers-ark-keneally>.
5. Taubman R. Holocaust Art [Електронний ресурс] / Robert Taubman // Vol. 5 No. 1. – 10 January 1983. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.lrb.co.uk/v05/n01/robert-taubman/holocaust-art>.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент **Н. Ю. Нев'ярович**

УДК 82.09:821.14'02

Фотєєва Ю.В.

СНОВИДІННЯ В АНТИЧНОМУ СЮЖЕТІ ПРО ЦЕЗАРЯ І ПОМПЕЯ (ЗА ПЛУТАРХОМ ТА АППΙΑНОМ)

У статті розглядаються сюжет сновидіння Цезаря і Помпея в античну добу.

Ключові слова: сновидіння, сон, сон – пророцтво, онейротоп, історичний епос.

The article deals with the plot of the dream of Caesar and Pompey in the antiquity dobe.

Key words: dreams, sleep, oneyrotop, sleep – prorodstvo, historical epic.

Увага до сновидінь була характерним явищем стародавнього часу, і саме підвищений інтерес до сну відноситься до тих стійких реалій античного суспільства, без яких наше уявлення про нього було б вкрай неповним. За часів античності були сформовані перші уявлення про сутність сновидінь, які лягли в основу наукового їх розуміння. Досліджуючи тему «сновидінь», ми звернулися до робіт одного із класиків психології ХХ століття Еріха Фромма, який твердить, що ми маємо мало підстав вважати наш рівень знань в цій області, так як і в багатьох інших областях науки про людину – більш високим, ніж той, який був досягнутий в великих культурах минулого [4, с. 142]. Аналіз античних уявлень про сновидінні, який міститься в книзі Фромма «Забута мова», переконує в тому, що ця епоха набагато впевненіше почувала себе в питанні про сновидіння, ніж наступні.

Гай Юлій Цезар належить до тих героїв античності та персонажів її літератури, з іменем яких пов'язана розробка теми сновидінь. З історичних джерел встановлено як мінімум три, пов'язаних з Цезарем сни, де в тій чи іншій мірі відкривалося б його майбутнє [3, с. 73]. Але, Цезар був описаний лише в тому творі, який відноситься до жанру історичного епосу. Мова йде про поему Лукана «Фарсалия», в якій йдеться про події майже столітньої давності щодо часу життя автора. У поемі сон Цезаря після перемоги виглядає

явним контрастом до цієї перемоги, так як всю ніч Цезаря переслідували кошмарні видіння, в яких він бачив міфологічні образи, пов'язані зі смертю. З цього факту, що сон Цезаря присутній в художньому творі, але відсутній в історичних джерелах, можна зробити два висновки: або цей сон є цілком вигадкою автора, тобто Лукана, або історіографія зробила все, щоб такий сон, якщо він насправді мав місце, був надалі «забутий» [3, с. 73].

На жаль, у даному питанні ми повинні обмежитися лише гіпотезами, так як а ні підтвердити, а ні спростувати такого роду припущення не представляється можливим. Зовсім з іншого боку розглядається сон противника Цезаря, Гнея Помпея Великого [3, с. 74]. Як і Цезар, Помпей був великим полководцем, одним з переможців армії Спартака, підкорювачем Сходу та Іспанії, воєначальником, який покінчив з морським розбоєм армії піратів.

Вночі Помпей бачив уві сні, ніби народ зустрічає його при вході в театр оплесками, а сам він прикрашає храм Венери переможним приношенням із здобичі, – так передає зміст цього сну Плутарх. При аналізі літературного сновидіння ми беремо до уваги весь комплекс художніх засобів, пов'язаний з зображенням сновидіння. Два образи онейротопічного опису, храм і театр – це два образи Рима, перший кам'яний театр в якому побудував саме Помпей. Тому перший образ веде в сновидіннях певну дію: вхід у театр державного діяча зазвичай передається оплесками після здобутої ним перемоги. Але в сновидінні Плутарха є ще один сюжет, в якому вже немає ні народу, ні оплесків, а є тільки сам сновидець, який прикрашає храм Венери [1, с. 23]. Реакція Помпея у Плутарха виглядає двоїстою: «з одного боку, – пише Плутарх, це бачення вселяло мужність Помпею, а з іншого – спричиняло турботу, оскільки Помпей побоювався принести роду Цезаря, який вів своє походження від Венери, блиск і славу» [3, с. 74].

У своєму творі «Громадянська війна» Аппіан так само пише про сновидіння Помпея напередодні бою, але залишає тільки сюжет із храмом, а сюжет з театром опускає. Дослідник Т. Ф. Теперик стверджує, що розповідь Аппіана майже всюди дає приблизно те, що ми знаходимо у відповідних біографіях Плутарха [3, с. 79]. Але якщо по відношенню до історичних фактів цього достатньо, то по відношенню до сновидіння це наближення може обернутися істотною розбіжністю [2, с. 14].

Наступна деталь онейротопу не збігається з описом Плутарха – це те, що Помпей не бере участі у священному храмі, він є тільки глядачем. Тобто, незадовго до світанку табір Помпея охопив панічний стан, і після того як воєвода оббіг кругом весь табір і усунув паніку, він впав у глибокий сон. І коли наближені його розбудили, він сказав, що тільки що бачив уві сні, як посвячували у Римі храм Венері-Переможниці [3, с. 75].

Як і у Плутарха, онейротоп у Аппіана завершується описом того, як був сприйнятий цей сон. Друзі Помпея і все його військо не знали обітниці Цезаря, а коли дізналися, то зраділи, що необдуманно, захоплено і зневажливо вбачали майбутню справу як ту яка вже відбулась [3, с. 75].

Таким чином, у нашому дослідженні ми виявили, що сприйняття Помпеєм свого сну у Плутарха свідчить про його обережність, а сприйняття сну оточенням Помпея у Аппіана свідчило саме про його надійність. Сни в історичній прозі, виконують таку функцію: вони стають одним із способів характеристики персонажів. Слід додати, що в дійсності саме надмірна обережність полководця і самовпевненість армії дозволили Цезарю, поступитися в численності війська своєму противнику, і виграти цю битву [3, с. 76].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артемидор. Онейрокритика. Пер. с древнегреч. Под ред. Я. М. Боровского. – М., 1999. См. Нахов И. М. «Онейрокритика» Артемидора Дальдийского – историко – культурный памятник поздней античности // Вопросы классической филологии, IX. – М., 1987. – 23 с.
2. Жебелёв С. А. Аппиан и его «Гражданские войны» // Аппиан. Гражданские войны. Пер. с греч. Под ред. С. А. Жебелева и О. О. Крюгера. – Л., 1935. – 14 с.

3. Теперик Т. Ф. Поэтика сновидения и поэтика жанра: античность // Литература XX века: итоги и перспективы изучения. Материалы Пятых Андреевских чтений. Под редакцией Н. Н. Андреевой, Н. А. Литвиненко и Н. Т. Пахсарьян. – М., 2007. – С. 73 – 81.
4. Фромм Эрих. Искусство толкования снов // Душа человека. – М., 1998. – 375 с.
5. Burch E. Von romischen Manierismus. Von Der Dichtung der fruhen romischen Kaiserzeit. – Darmstadt, 1971.– 28 s.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А. А. Висоцький

УДК[81+81'38]:050:811.111

Фролова І.А.

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ГАЗЕТНИХ ЗАГОЛОВКІВ

У статті проаналізовано лінгвокогнітивні особливості заголовків англomовних газетних статей, домінантною рисою яких є широке використання метафори як лексичного інструменту.

Ключові слова: лінгвокогнітивні особливості, газетний заголовок, метафора, стилістичні прийоми.

In the article the types of the linguocognitive features of the headlines of English newspaper articles, the dominant feature is application of the metaphor as a lexical implement.

Key words: linguocognitive features, newspaper headline, metaphor, stylistic techniques.

Актуальність дослідження полягає у тому, що забезпечує можливість експлікації та розуміння сенсу англomовного газетного заголовку шляхом визначення саме лінгвокогнітивних аспектів.

В англomовній пресі формується своєрідний стиль газетного заголовку, домінантною рисою якого є широке використання метафори як лексичного інструменту. Отже, мета цього дослідження – виявити лінгвокогнітивні особливості заголовків англійськомовних газетних статей.

Об'єктом дослідження є заголовки англійськомовних газет. Предметом дослідження – їх лінгвокогнітивні особливості.

Незважаючи на інтенсивний розвиток сучасних технологій, особливо розвитку телебачення та інтернет-ресурсів, газета, як засіб трансформації та трансляції інформації, не втрачає своєї актуальності. Важливе значення має формулювання заголовків, які є відображенням суті усієї статті та експлікує її лінгвокогнітивне навантаження. Заголовок в англomовних газетах відіграє роль каталізатора концентрації уваги читача, фокусування його інтересу на заявленій проблемі тощо [1, с. 24].

Головною когнітивною ознакою газетного заголовку є яскраво виражене прагнення до об'єктивності (*impartiality*), яке проявляється на всіх мовних рівнях – лексичному, морфологічному, синтаксичному, дискурсивному. Когнітивні особливості газетних заголовків виявляються також в їх стійкої тематичної організації (політика, економіка, культура, спорт, погода та ін.), що відображають стійку когнітивну структуру картини світу.

І. В. Арнольд пропонує три напрямки вивчення заголовка:

1. структурно-граматичні характеристики заголовків;
2. характер образності;
3. особливості його зв'язку з сюжетом [1, с. 25].

Розуміння сенсу поглиблюється в міру читання тексту, і остаточно читач осягає структуру цілого, прочитавши текст до кінця. Газетний стиль, на думку В.Н. Крупнова, є

“системою взаємозалежних мовних елементів, спрямована на виконання певної комунікативної функції, перш за все, функції інформативною і функції впливу на читача (функція переконання)” [2, с. 47]. Заголовок в цьому сенсі є найважливішою частиною всієї статті та вміння його розуміти дає ключ для орієнтування в самому тексті газетної статті.

У заголовку лінгвокогнітивні особливості газетного стилю відображаються найбільш яскраво завдяки функціонально-комунікативному навантаженню і прагматичній спрямованості заголовка. Це найважливіший для газети метод впливу на читача: через нього газета може вплинути на не завжди усвідомлюваний їм відбір матеріалу для прочитання і підготувати відповідне сприйняття цього матеріалу. Ця обставина загострює боротьбу в газетному заголовку двох різноспрямованих тенденцій:

1. максимальна інформативність при стереотипізації мови і економії експресивних засобів, тобто дотримання функціонально-стилістичної норми газетної мови;
2. підвищення експресії з метою ефективного впливу на читача, тобто відхилення від тієї ж норми [2, с. 48].

Такий прихований лінгвістичний механізм експресивізації газетної мови значною мірою обумовлений екстралінгвістичними факторами, що лежать в сфері соціальної психології.

Прагматична функція газети вимагає ефективності у подачі матеріалу для оптимізації його впливу як на раціональну, так і на емоційну сферу сприйняття читача. Мета впливу – впроваджувати і зміцнювати в свідомості читача певні ціннісні орієнтації та установки, що мають як раціональний, так і емоційний аспекти. Тому важливо враховувати ці аспекти при впливі на читача. У соціально-психологічному плані важливо відзначити відмінності, що залежать від аудиторії газети.

Газетний заголовок черпає засоби додаткової експресії з різних джерел. Серед лексико-стилістичних прийомів, що використовуються в заголовках, передове місце по частоті займають метафори. Наприклад:

“*Hop off, you frogs*” тут в першу чергу звертає на себе увагу той факт, що тенденція до стандарту і експресії підтримується шляхом переважаючого вживання мовних (стертих) метафор, з одного боку, і спробами оживити стертий образ, з другого [3, с. 135].

“*Parliament is a block of ice*” означає, що парламент ніяк не реагує на події, що відбуваються, але в дійсності ця метафора несе в собі набагато більше, що парламент готовий поступитися при певних обставинах або він може бути твердим і холодним [4].

“*One'-of-a-kind theater*” у цьому прикладі йдеться про новий театр, розрахований лише на одного глядача. Використовується аналітична метафора [4].

“*Fat cats are still lapping the cream*” метафора, а точніше метафоричний перенос, прийом навішування ярликів тут використовується дуже продуктивно. Ярлик із заперечним значенням, тоді як йдеться про виконавчих директорів, які нагороджують себе, підвищуючи свою заробітну плату на 19% в середньому, тоді як підлеглим всього на 3% [4].

Отже, газетний інформаційний текст є основою (фоном) інформації, що повідомляється, а заголовок конденсацією всього тексту, його суттю і ядром. Лінгвокогнітивні особливості англійських газетних заголовків передбачають вивчення концепту тексту, фреймове представлення знань та інформаційну наповненість тексту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арнольд И.В. Стилистика / Современный английский язык. – М., 2002. – 384 с.
2. Крупнов В.Н. Курс перевода. Английский язык.: общественно-политическая лексика. – М.: Междунар. отношения, 1979. – С. 47 – 48
3. Шамелашвили М.А. Функционально-стилистические особенности газетных заголовков (на материале прессы Великобритании и США): Дис. ...канд. филол. Наук: 10.02.04. – М., 1982. – 197 с.
4. The Times, Tuesday January 26, 2016; Sunday March 28, 2017.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент М.О. Акішина

**ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОЛОГІЇ**

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглядається поняття політичної соціалізації як включення особистості в політичний процес, що є здобутком сучасної цивілізації і безпосередньо впливає на потреби суспільства в самозбереженні та самовідтворенні. Активні процеси реформування українського суспільства актуалізують вивчення політичної соціалізації в розгорнуто-соціальних, цілісно-конкретних формах.

Ключові слова: політична соціалізація, політична культура, політичний простір, політична система, особистість, соціалізація.

The article deals with the concept of political socialization as the inclusion of personality in the political process, which is the achievement of modern civilization and directly affects the needs of society in self-preservation and self-production. Active processes of reforming Ukrainian society update the study of political socialization in deployed-social, holistic-specific forms.

Key words: political socialization, political culture, political space, political system, personality, socialization.

Актуальність дослідження процесу політичної соціалізації особистості детермінована складністю соціально-економічних, політичних, ідеологічних та духовно-культурних перетворень як складових аспектів реалізації трансформаційного потенціалу українського суспільства. Це вимагає теоретичної розробки та практичного пошуку нових, ефективних механізмів включення особистості в політичне життя суспільства, обумовлених домінуючим впливом соціокультурних, ціннісно-нормативних, ментально-психологічних та духовних чинників їх реформування.

Політична соціалізація – це процес формування політичних орієнтацій, результати якого дозволяють розглядати особистість як носія певної політичної культури [1]. Політична соціалізація є невід’ємною частиною процесу загальної соціалізації, що включає в себе два моменти: по-перше, засвоєння суб’єктом соціальних норм і вироблення в особистості потреби відповідати їм і, по-друге, активну діяльність суб’єкта, спрямовану на перетворення свого соціального середовища.

Становлення та еволюція концепції політичної соціалізації відбувалися під впливом різних наукових шкіл і напрямків. Загалом „вростання” людини в політичні відносини суспільства в науковій літературі зводиться до двох моделей.

Перша модель – „підпорядкування” – розвинута в концепції Т. Гоббса [1; 2]. Він вважав, що найпершою характеристикою природи людини є вічне і нескінченне бажання влади, що окрема людина нерозумна, егоїстична, нездатна володіти своїми пристрастями, тому єдиною альтернативою анархії, „війни всіх проти всіх” є підпорядкування особистості монопольній владі. Відповідно до цієї точки зору, в основі політичної соціалізації лежить модель „підпорядкування” особистості владі і засвоєння нею цілей і цінностей, які декларуються правлячим режимом. Еволюція цієї ідеї сьогодні не піддалася кардинальній модифікації, змінилося лише її мотивування. Для Д. Белла, У. Мура, С. Ліпсета – це потреби керування, у Дж. Ролса, К. Дженкінса – досягнення більшої рівноправності, у Р. Даля, У. Корнхаузера – стійкість демократії. Загальним для всіх є представлення про політичне регулювання як підпорядкування окремої людини державі, організації, еліті.

Друга модель – „інтересу” – пов’язана з іменами А. Сміта, Г. Спенсера, У. Годвіна. У цій моделі інтерес є тим соціально-політичним механізмом, що надає руху політиці, а особистість робить тільки те, в чому вбачає свій інтерес. Лише при поєднанні різноманітних особистих інтересів можливе виникнення соціального і політичного порядку. Розвиток

суспільства відбувається не шляхом підпорядкування, а шляхом раціонального усвідомлення індивідами своїх інтересів.

Перша версія політичної соціалізації виходить з моделі „підпорядкування”, яку відстоюють біхевіористи Ч. Меріам і Г. Лассуел, а також творці системного підходу до політики Д. Істон та Дж. Денніс, Г. Алмонд та С. Верба [2]. З роботами останніх дослідників, а також Л. Коена, Р. Ліптона, Т. Парсонса пов’язаний найбільш істотний внесок у концепцію політичної соціалізації в 60-х рр. ХХ ст. Вони розглядали політичну соціалізацію як процес впливу політичної системи на індивіда шляхом створення в нього позитивних установок на систему.

Друга версія політичної соціалізації розроблялася в рамках теорій конфлікту (М. Вебер, Г. Моска, Ф. Паркін, У. Гуд, П. Блау), плюралізму (Р. Даль, В. Харт) і гегемонії (Р. Мілібенд, Р. Даусон, К. Превітт). Сутність процесу політичної соціалізації особистості, у цій версії, трактується з взаємодії в системі „влада-індивід”. Останній, згідно Ю. Хабермаса, не є пасивним об’єктом впливу політичної системи [3].

Поняття політичної соціалізації орієнтує на сприйняття цього процесу як безперервного, не окресленого якимись визначеними часовими межами. Його не можна зводити до якогось періоду навчання або окремих епізодів участі у політичному житті. Більшість дослідників зазначеної проблематики виділяють два основні етапи політичної соціалізації особистості – первинний та вторинний.

Первинний етап – первісне сприйняття людиною політичних категорій, що поступово формують у нього вибірково-індивідуальне відношення до явищ політичного життя суспільства.

Вторинний етап політичної соціалізації характеризується тим, що він пов’язаний з розширенням самостійного політичного досвіду особистості, її вміння виробляти індивідуальні політичні судження, переробляти інформацію, формувати позиції та виконувати свої соціально-політичні ролі. На цій стадії соціалізації характер політичної взаємодії влади та особистості може бути заснований на діалозі, консенсусі або конфлікті між ними.

Звідси випливають дві основні функції політичної соціалізації: 1) набуття індивідом вміння орієнтуватися у політичному просторі; 2) набуття ним навичок виконувати певні ролі у політичній системі.

Первинна політична соціалізація характеризує початкове (з 3-5 років) сприйняття людиною політичних категорій, які поступово формують у ній вибірково-індивідуальне ставлення до явищ політичного життя.

Вторинна політична соціалізація – є такою стадією політичної діяльності людини, коли вона, засвоївши способи переробки інформації і здійснення ролей, здатна протистояти груповому тиску та висловити свою здатність до індивідуального перегляду ідеологічних позицій, переоцінці культурних норм і традицій.

Показником ефективності політичної соціалізації особистості буде виступати наявність у неї високого рівня наступних складників [1-3]. По-перше, політична інформованість, сутність якої полягає в знаннях, а також здібності якісно відбирати і аналізувати отриману особистістю політичну інформацію. По-друге, політична компетентність, яка включає в себе сукупність певних знань особистості стосовно своїх невід’ємних прав і покладених на неї обов’язків, вміння оперувати якими розкриває перед людиною можливість реалізації своїх потреб і прагнень.

Таким чином, політична соціалізація як включення особистості в політичний процес є здобутком сучасної цивілізації і безпосередньо впливає на потреби суспільства в самозбереженні та самовідтворенні. Активні процеси реформування українського суспільства актуалізують вивчення політичної соціалізації в розгорнуто-соціальних, цілісно-конкретних формах. Аналіз об’єктивних тенденцій розвитку політичної соціалізації в Україні засвідчує, що громадянське суспільство як вирішальний етап здійснення політичної соціалізації є необхідною умовою

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреевкова М.У. Проблеми соціалізації особистості // Соціальні дослідження. Вып. 3. М., 2011
2. Політологія: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенька. – К.: Видавничий центр "Академія", серія "Гаудеамус", 2012
3. Вашугін О. Політична соціалізація молоді в сім'ї і становлення політичної психології індивіда // Людина і політика. – 2005. – № 5. – С. 67-71

Рекомендує до друку науковий керівник професор І.В. Шапошникова

УДК 364.446:004

Вершина А.О.

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА І ОСВІТИ: АНАЛІЗ ФЕНОМЕНА ІНТЕРНЕТ-СПІЛЬНОТ

У статті дається аналіз феномена Інтернет-спільнот як найважливіших соціальних форм взаємодії через посередництво інформаційних технологій; типологія сучасних найновіших форм Інтернет-спільнот, які розвиваються в умовах інформаційного суспільства; розкривається суть, значення, місце і роль Інтернет-спільнот у сучасному українському суспільстві; аналізуються проблеми упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у ВНЗ України та шляхи оптимізації інформатизації вищої школи в сучасних умовах.

Ключові слова: інтернет-спільноти, інформатизація, глобальні мережі, віртуальна реальність, блоги, інтернет-технології, інформаційно-комунікаційні технології, оптимізація інформатизації.

The article analyzes the phenomenon of online communities as the most important forms of social interaction through information technology, the latest forms of modern typology of online communities that are developing in an information society, reveals the nature, value, place and role of online communities in the Ukrainian society analyzed problem of introducing ICT in the universities of Ukraine and the Poles optimization Information School in modern conditions.

Key words: Internet communities, informatization, global networks, virtual reality, blogs, Internet technologies, information and communication technologies, optimization of informatization.

Застосування нових інформаційних технологій у всіх сферах життя суспільства стає характерною ознакою сучасного світового розвитку. Збільшується науковий вклад у розвиток соціальних і духовних процесів, трансформуються механізми соціальнокультурних і політичних змін завдяки формуванню стійких інформаційних мереж.

Об'єктом даного дослідження є аналіз феномена Інтернетспільнот у контексті інформатизації сучасного українського суспільства.

Предметом дослідження є роль сучасних Інтернетспільнот та інформаційно-комунікаційних технологій в умовах інформатизації вищої школи та подальшого розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Розглядаючи дану тему, слід відзначити, що нові форми об'єднання людей в Інтернеті, також і як традиційні спільноти, створюються з певною метою і включають певні атрибути соціальних об'єднань людей. Інтернет-спільноти слід розглядати у двох, не суперечливих один одному значеннях: у широкому значенні слова – це сукупність всіх

користувачів Інтернету, що створюються з певною метою і включають певні ресурси глобальної мережі.

У вузькому розумінні слова, Інтернет-спільноти – це такі соціальні спільноти, кожний учасник якої ідентифікує себе з цією групою і разом з тим має всі атрибути звичайної спільноти, проте, ця група об'єднується технологіями Інтернету і взаємодіє через Інтернет у рамках різних інтересів спільноти, що реалізуються у контексті ресурсів глобальної мережі [3, с. 24].

Соціальна спільнота Інтернет-простору є формою суспільної життєдіяльності людей і певним соціальним феноменом, який ще слід глибоко проаналізувати.

Мережеві форми спілкування сприяють руйнації прив'язаності інформації до місця її отримання і до інших каналів зв'язку. Використання інформаційних технологій підвищує як можливість участі громадян у політиці, так і розширення сфери впливу політиків на життя громадян. Як свідчить аналіз, онлайн-політика сьогодні зростає у соціумі, саме цим і пояснюється велика політична активність користувачів Інтернету на відміну від людей, не задіяних у глобальній мережі. Більшість публічних політиків, усвідомлюючи перспективи масовості та ефективності віртуального спілкування, активно використовують Інтернет у своїй діяльності [1, с. 119].

Сьогодні людство постало перед фактом, що знання оновлюються навіть швидше, ніж відбувається зміна поколінь. Це зумовлює необхідність суттєвих змін у самій інформаційній освіті. Тому перед освітою виникає складне двоєдине завдання: вона повинна осучаснюватися на основі новітніх технологій через широке впровадження на основі інформаційних технологій. Це необхідність формувати у молоді риси, необхідні для успішної самореалізації в інформаційному суспільстві [1, с. 98].

Отже, інформатизація освіти є невід'ємною складовою інформатизації суспільства, відображає загальні тенденції глобалізації світових процесів розвитку, виступає як визначальний інформаційно-комунікаційний і комунікаційний базис розвитку освіти, гармонійного розвитку особистості і соціально економічних систем суспільства. Саме прискорення інформатизації багато в чому залежить від якісного рівня управління відповідними соціальними системами: людиною, громадою, державою, суспільством.

Необхідно звернути увагу на те, що підвищення ефективності управління дає змогу цілеспрямовано прискорити створення нової техніки, технології, забезпечити своєчасне впровадження нової техніки, технології, забезпечити своєчасне впровадження і широке розповсюдження їх в усіх галузях народного господарства, самому управлінні, що дає можливість найкраще використовувати великий науково-інтелектуальний потенціал суспільства. Перехід освітніх процесів до якісно нового, більш досконалого і результативного рівня освіти дає змогу сучасним студентам отримувати набагато більш досконалого і результативного рівня корисних і важливих для фахової діяльності знань, умінь і навичок. Головне для кожної молодої людини – це відкритість для всього інноваційного, направлено на самовираження особистості.

Перспективи подальших досліджень: – аналіз проблем становлення інформаційної культури студентської молоді; – аналіз проблем упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у ВНЗ України; – аналіз зарубіжного досвіду упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у передових країнах Заходу [2, с. 152].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Каменская Т.Г. Социальное знание и виртуализация социальной реальности / Т.Г. Каменская.- Одесса: Астропринт, 2009. – 280 с.
2. Иванов Д.В. Императив виртуализации: Современные теории общественных изменений. – С.-Пб: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2002. – 212 с.
3. Носов Н.А. Виртуальная реальность // Вопросы философии. – 2003. – № 10. – 300 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор І.В. Шапошникова

СОЦІАЛЬНЕ УЯВЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ПРО БАТЬКІВСЬКУ РОЛЬ І СТИЛЬ ВИХОВАННЯ У СІМ'Ї

У даній статті розглядаються соціальні уявлення старшокласників про батьківську роль та стиль виховання у сім'ї, основні причини формування такого виду соціальних уявлень. Дослідження впливу таких уявлень на подальше формування власної сім'ї.

Ключові слова: соціальні уявлення, старшокласники, стилі виховання у сім'ї, роль батьків.

This article deals with the social representations of senior pupils about the parental role and the style of parenting in the family, the main reasons for the formation of this type of social representations. Investigation of the influence of such representations on the further formation of their own family.

Key words: social representations, senior pupils, styles of upbringing in a family, the role of parents.

Постановка проблематики дослідження. Побудова громадянського суспільства, інтеграція України у європейське співтовариство передбачають орієнтацію на людину, її духовну культуру. Морально-духовне становлення дітей і учнівської молоді, їхня підготовка до активної, творчої, соціально значущої, сповненої особистісного смислу життєдіяльності є найважливішою складовою розвитку суспільства і держави. Формуючись у певних соціальних умовах, духовно-моральні цінності втілюють у собі високі суспільні інтереси, активізують соціальну діяльність, слугують свідомому вибору місця в суспільстві. Духовний розвиток особистості досягає найвищого ступеня тоді, коли виявлення моральних принципів і норм, правил поведінки і діяльності у вчинках виступає не просто як результат зовнішньої необхідності, а як дія внутрішньої моральної потреби особистості, яка свідомо спрямовує свої інтереси і цілі. При цьому цінності особистості тісно пов'язані з цінностями сім'ї. Саме сім'я є однією із найголовніших цінностей, що створило людство. Ні одна нація, ні одне культурне суспільство не змогло обійтись без сім'ї, що відіграє важливу роль у зміцненні здоров'я і виховання, забезпечення економічного і соціального розвитку суспільства, у покращенні демографічної ситуації.

Аналіз джерел та публікацій. Психолого-педагогічні проблеми морального виховання в родині вивчали І. Бех, Л. Бойко, Л. Драчук, В. Кравець, І. Кошлань, Г. Наумчук, Л. Синютка, Т. Троїцький. Основи родинного виховання досліджували Т. Алексеєнко, В. Іова, Л. Красномовець, А. Марушкевич, Л. Повалій, В. Постовий. Формуванню сімейних взаємин і педагогічної культури батьків присвятили свої праці О. Зверева, О. Калюжна, Л. Києнко-Романюк, І. Савченко, І. Трубавіна, Т. Ушеніна. Можливості засвоєння старшокласниками моральної культури розглядали В. Бутенко, І. Гоян, Я. Кальба, Т. Латишева, Л. Михайлова, О. Рудіна, Т. Сущенко, Г. Шевченко та ін..

Метою даного дослідження є характеристика соціальних уявлень старшокласників про батьківську роль та стилі виховання в сім'ї.

Виклад основного матеріалу. У старшому шкільному віці процеси фізичного, психічного, соціального розвитку є найбільш складними. В учнів старшої школи формується здатність до самостійного мислення, вчинків, оцінки, саморегуляції та самовиховання. Вони здатні до формування усвідомлених особистісних моральних установок, цінностей, відповідного стилю поведінки. І саме в цьому віці у старшокласників виникають перші соціальні уявлення щодо ролі батьків в сім'ї та основних стилів виховання, що використовуються в сім'ях[1, с. 44].

На всіх етапах розвитку дитини в сім'ї як на неї, так і на її батьків, постійно впливають різні фактори соціального середовища. Серед таких факторів виокремлюються наступні:

1. "Склад думок" сім'ї. Фактор відображає соціально-психологічний аспект життя і відзначається своїми особливостями. Вся система цінностей, настанов, потреб та мотивів сім'ї орієнтована на реальні можливості її життєдіяльності. Склад думок сім'ї багато в чому визначається умовами життя. З часом формується здатність адаптації цілей, установок, ціннісних орієнтацій сім'ї до реалій зовнішнього життя, готовність до різноманітних життєвих змін, професійної діяльності подружжя [3, с. 47].
2. "Характер спілкування" сім'ї. Цей фактор також відображає соціально-психологічний аспект способу життя сім'ї. У нього є свої особливості, а саме: специфічна міжособистісна комунікативність, відкритість сімейної комунікації для соціального середовища, вираженість власних сімейних інтересів, неформальність відносин між членами сім'ї.
3. Ставлення соціального оточення до сім'ї. Даний фактор неоднозначний, нерідко характеризується суперечностями, а інколи і неадекватністю реальних домагань та очікувань. В одних випадках у дитини формується впевненість у можливості розв'язання складних життєвих завдань, а в інших – невпевненість у собі, у своїх батьках [4, с. 37].
4. Традиції сім'ї. Традиції сім'ї засвоюються як уявлення про загальнолюдські цінності, правила і норми поведінки. Батьки і діти, зберігаючи загальні риси культури своєї народності, нації, засвоюють духовні цінності національного-духовного середовища. Традиції сім'ї виступають одним із засобів формування у дітей високих моральних якостей.
5. Інтелектуальний рівень учнів школи, групи, класу, де навчається дитина. Цей фактор неоднозначний і діапазон його впливу досить широкий. Від нього залежить успішність виховання, яка не визначається в абсолютних величинах, а завжди оцінюється за допомогою порівняння [5, с. 31].

Як бачимо, система факторів, які впливають на морально-духовний розвиток особистості, складна, динамічна, часто залежить від індивідуальних, суб'єктивних чи об'єктивних умов.

Можливо виділити чотири групи уявлень, характерних для старшокласників. Саме ці соціальні уявлення є шаблонами, які будуть використовуватись при створенні сім'ї в майбутньому [2, с. 144]. Це такі групи:

- «тепле коло спілкування, домашній затишок», мається на увазі, що в сім'ї головне кохання, взаєморозуміння;
- «притулок, сховище, фортеця», схованка від складнощів зовнішнього світу;
- «стабільний організм, дерево, мурашник», сім'я — це перш за все взаємна допомога та підтримка родичів у цілісному процесі функціонування сім'ї;
- уявлення про майбутню сім'ю як про «взаємну відповідальність», де кожен член родини несе відповідальність один за одного, за розвиток стосунків.

Уявлення про майбутню сім'ю у свою чергу формують у особистості, що розвивається, подружні, репродуктивні та батьківські установки (мається на увазі кількість дітей та особливості взаємодії з ними), сценарії поведінки у сім'ї. Зокрема, якщо чоловік та жінка були єдиними дітьми у своїх батьківських родин, в їхній спільній сім'ї скоріш за все буде теж одна дитина. Уявлення про майбутню сім'ю українські науковці відносять до когнітивного компоненту феномену «батьківства». Цей компонент включає в себе найважливіші уявлення про себе і про другу половину як про майбутніх батьків. Уявлення про майбутнє сімейне життя залежно від ступеня їх зрілості можуть свідчити про психологічну готовність до шлюбу. Міцність майбутнього шлюбу та сумісність подружжя, успішність батьківства залежать від благополуччя батьківської сім'ї та моделей батьківської та подружньої поведінки.

Висновки. Отже, ми можемо зробити висновки:

- сім'я є головним чинником соціалізації на всіх етапах становлення особистості;
- модель сім'ї є багатокомпонентною структурою, яка складається з особистісних та економічних взаємовідносин між членами родини;
- переважно модель батьківської сім'ї є для дитини взірцем при створенні своєї родини;
- моделі поведінки у родині, подружні та батьківські формують у дитини уявлення про побудову та взаємовідносини у своїй майбутній сім'ї;
- уявлення людини про майбутню сім'ю будуть генеральною схемою, планом будівництва своєї родини.

Підсумовуючи важливість уявлень на майбутнє сімейне життя, стає зрозумілим, що від них залежать всі сторони подружньо – батьківських відносин. Вони впливають на вибір шлюбного партнера, тип майбутньої родини, на стиль виховання дітей, на репродуктивні установки, стабільність та успішність подружніх взаємовідносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. / І. Д. Бех.– К. : Либідь, 2013. – 280 с.
2. Боришевський М. Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина / М. Й. Боришевський // Педагогіка і психологія. – 2010. – № 1. – С. 144-150.
3. Вечерок Т. В. Сімейні традиції у моральному вихованні старшокласників : методичний посібник / Т. В. Вечерок. – Херсон : Айлант, 2014. – 84 с.
4. Торохтий В. С. Психология социальной работы с семьей / В. С. Торохтий. – М. : Рос. акад. Образования. Центр социальной педагогики. Ин-т социальной работы, 2011. – 152 с.
5. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2015. – 248 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор І.В. Шапошникова

УДК 159.922.8

Гродська І.В.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена аналізу існуючих підходів до проблеми саморегуляції особистості, наведено загальні теорії саморегуляції.

Ключові слова: психічна саморегуляція, особистість, усвідомлення.

The article is devoted to the analysis of existing approaches to the problem of self-regulation of the individual, general theory of self-regulation is given.

Key words: psychic self-regulation, personality, awareness.

Сучасний аналіз проблеми саморегуляції особистості дозволяє констатувати її достатньо широку розробленість, однак певну різницю у наукових підходах. Розглянемо основні теоретичні засади до визначеної проблеми, беручи до уваги теорії вітчизняних та зарубіжних вчених.

На думку О.А. Конопкіна, дослідження психічної саморегуляції особистості дозволить виявити механізми функціонування довільної активності, вивчити умови

успішного психічного розвитку, соціальної адаптації та інші особливості діяльності і поведінки суб'єкта [1].

Під усвідомленою саморегуляцією О.О. Конопкін та В.І. Моросанова розуміють системно-організований процес ініціації, побудови, підтримання і керування довільною активністю особистості, пов'язаної із досягненням нею власних цілей [3].

Д. Райдер і Дж. Уїт розглядають саморегуляцію як мотиваційну систему постановки, оцінки і корекції цілей особистості, а також вироблення і здійснення стратегій їх досягнення. Основою даного напрямку концептуалізації саморегуляції стала теорія постановки і реалізації цілей, розроблена в 1966 р. Е. Локом і Р. Латемом [2].

За цією теорією процес саморегуляції особи починається з усвідомлення і оцінки подій, що відбуваються довкола, на підставі рефлексії свого емоційного стану. Визначаються цілі і намічаються шляхи їх досягнення. Реалізуючи задуми людина досягає наміченого і отримує від цього переживання задоволення. У разі неуспіху вона повертається до попередніх етапів і вносить необхідні корективи. Готовність докладати зусиль залежить від чотирьох характеристик: 1) складність мети (її потенційна досяжність); 2) специфічність мети (її визначеність і конкретність); 3) прийнятність мети (її необхідність і узгодженість з іншими цілями); 4) відданість меті (стійкість особи до дії відволікаючих стимулів).

У теорії людино-центрованого підходу саморегуляція представлена концепцією повністю функціонуючої особистості К. Роджерса [4]. Згідно із цією концепцією, тільки та особистість, структурні одиниці якої функціонують за принципом реалізації закладеного в них потенціалу, здатна до зрілих способів поведінки і стосунків.

Метафорою не повністю функціонуючої особистості може бути музичний інструмент (наприклад, рояль), у якого деякі клавіші западають або видають фальшивий звук. Грати на такому інструменті можна, але виконати серйозні твори складно. Повнота функціонування визначає конгруентність людини, її здатність долати труднощі, творчо самореалізовуватися [4].

Грунтується саморегуляція такої людини на відчутті правильності і стає повною мірою доступною тільки за умови повноти функціонування. Зробивши той чи інший значущий вибір у житті, людина спирається не на логіку або здоровий глузд, інтуїцію або інші окремі механізми, а на інтегральний процес, що відображає весь комплекс регулюючих механізмів особистості.

У цьому сенсі К. Роджерс наближається до процесуально-орієнтованого підходу А. Мінделла, згідно з яким зріла саморегуляція людини можлива тільки завдяки відновленню її контакту з певним рівнем буття – процесуальним розумом [4].

Проблема саморегуляції з позиції індивідуального досвіду особистості також набула подальшого розроблення у вітчизняній психології [2]. Так, у концепції О.М. Лактіонова головним системотворчим чинником особистості є її індивідуальний досвід, який забезпечує саморозвиток [2] і вироблення сукупності психологічних законів, що регулюють взаємини із зовнішнім світом [2].

Структуру індивідуального досвіду складають три основні компоненти: соціальний, особистісний і мнемічний. Кожна із цих підструктур виконує специфічні функції, які регулюють життєдіяльність системи. Так, соціальний компонент індивідуального досвіду забезпечує взаємодію з іншими людьми, особистісний – інтерпретації себе і навколишнього світу, а мнемічний – інтеграцію мнемічних слідів [2].

Отже, маємо сказати, що при дослідженні саморегуляції особистості слід фокусуватися на механізмах самовизначення, передусім на потребах, мотивах, цілях (психодинамічний, діалогічний, інтеграційно-особистісний та інші підходи), характерологічних особливостях особистості (О.С. Кочарян, Н. Маквільямс, К. Роджерс та ін.), специфічних захисних механізмах і співволодіючих стратегях (А. Фрейд, Р. Лазарус, М. Перре, та ін.), емоційних реакціях (К. Роджерс, К. Ізард, й ін.), Я-концепції (Ю.М. Олександров); необхідно зважати на об'єктивні і суб'єктивні особливості ситуації, в якій опинилася особистість, а також поведінку, що забезпечує реалізацію тих або інших

цілей. При цьому, треба уникати парціальної діагностики саморегуляції (окремих аспектів), з огляду на системний її характер.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конопкин О.А. Осознанная саморегуляция как критерий субъектности / О.А. Конопкин // Вопросы психологии. – 2008. – № 3. – С. 22-34.
2. Лактионов А.Н. Особенности типологии духовного опыта личности / А.Н. Лактионов // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – № 842, 2009, – вип. 41. – С. 8-14.
3. Моросанова В.И. Стилевая саморегуляция поведения человека / В.И. Моросанова, Е.М. Коноз // Вопросы психологии. – 2000. – № 2. – С. 118-127.
4. Роджерс К. Клиентцентрированная психотерапия: теория, современная практика и примечание / К. Роджерс; пер. с англ. Т. Рожковой, Ю. Овчинниковой, Г. Пимочкиной. – М.: Психотерапия, 2007. – 560 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент І.О. Цілінко

УДК 94(477) «19»

Дуднік О.М.

МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ В ОЦІНКАХ МИХАЙЛА ПАВЛИКА

У статті розглядаються оцінки постаті відомого українського історика М. Драгоманова в творчості громадського діяча М.Павлика.

Ключові слова: М.Драгоманов, М. Павлик, драгомановознавство.

The article reviews the figures of the famous Ukrainian historian M. Drahomanov in the work of the public figure M. Pavlyk.

Key words: M. Drahomanov, M. Pavlyk, Drahomanov studing.

М. Павлик став основоположником в формуванні драгомановознавства як окремого напряму вітчизняної гуманітаристики. Створений М. Павликом образ можна назвати апологетичним. Причини такого подання на розсуд майбутнім поколінням діяльності та творчого доробку свого вчителя слід шукати передусім в їх особистих взаєминах. До того ж варто навести слова Ренара, що у будь-якої великої людини завжди з'являються біографі-жерці, якими досить влучно можна схарактеризувати діяльність М. Павлика [10, с. 10]. Сучасний драгомановознавець Л. Комзюк також називає М. Павлика «найбільш правдивим ортодоксальним драгоманівцем» [8, с. 105]

Один із дослідників життя М. Павлика І. Денисюк вказує на те, що з першого знайомства М. Драгоманов впливав на М. Павлика в особистому, науковому чи політичному аспектах. До того ж, по-батьківськи піклувався про нього, постійно підтримував його матеріально чи надавав притулок під час перебування того за кордоном. Водночас автор зауважує, що не можна вважати М. Павлика «сліпим» послідовником М. Драгоманова. Він досить критично сприймав ідеї свого вчителя, що призводить часом до доволі серйозних непорозумінь між ними [6, с. 12-22].

В. Качкан стверджує, що М. Драгоманов мав «певний» вплив на становлення М. Павлика. Цим він заперечує традиційне бачення відносин між М. Драгомановим та М. Павликом [7, с. 3-114]. Колосальну роботу М. Павлика відрізняє таке:

- по-перше, М. Павлик провів серйозну пошукову роботу, зібравши в своєму архіві значне коло різноманітних за характером джерел, які хоча б мимохідь торкалися життя чи наукової й суспільно-політичної діяльності М. Драгоманова;

- по-друге, зібрані матеріали М. Павлик почав частково видавати вже незадовго після смерті М. Драгоманова (передусім це ювілейна збірка);
- по-третє, М. Павлик був одним із найактивніших популяризаторів творчості та ідей вченого в українських землях, де його роботи були під цензурою, і як наслідок – дещо не відповідне оригіналу їх трактування спільнотою. М. Павлик поставив за мету – не допустити їх забуття в українських землях, що могло бути спричинено цензурою та емігрантським становищем М. Драгоманова. Окрім того, у своїх працях концентрує свою увагу переважно на його політичній концепції та громадській діяльності як найбільш актуальних на той момент для українського суспільства. Займаючись популяризацією політичної теорії свого вчителя, М. Павлик тим не менш не забував про його науковий спадок. При цьому він не тільки збирав наукові роботи вченого, але й аналізував їх сутність та значення у періодичних виданнях [1].

Образ М. Драгоманова, який формується в роботах М. Павлика, уявляється доволі уривчастим та одностороннім. Початок його формування був закладений у перших працях біографа. Показовим є уривок зі статті М. Павлика «Смерть і похорони М.П. Драгоманова»: «...страшний удар постиг нас...: умер МИХАЙЛО ПЕТРОВИЧ ДРАГОМАНОВ! Не стало того, хто збудив Русинів-Українців до нового життя... керманіча руско-українського народу, його розуму й совісті... творця усього живого і здорового на нашій Україні... батька, учителя... великої душі і великого серця, – ...ідеального громадянина і ідеальної людини, – ...найбільшого Русина-Українця...Прощай же мій великий учителю і ...незамінний товаришу, друже, брате! Нехай дух Твій живе завше в мені, і веде й піддержує мене так, як Ти мене піддержував за життя. Дай мені зостатися назавше достойним Тебе... Ти не вмер і не умреш. – Твої діла, Твій світлий примір сиятимуть вічно» [9, с. 297, 301].

Емоційність стане характерною ознакою всіх наступних творів М. Павлика й буде першим елементом у поступовій міфологізації особи М. Драгоманова в українській історіографії. У своїх працях М. Павлик закладе усталене коло чинників, що визначатимуть напрями розвитку драгомановознавства: збирання матеріалів, що стосуються всіх аспектів життя та наукового доробку вченого, та їх публікація; власне популяризація, а не наукове вивчення, суспільно-політичної концепції М. Драгоманова; закріплення в народній свідомості суто позитивної пам'яті про самого М. Драгоманова та його діяльність [5, с. 34-35; 3].

Саме М. Павлик починає використовувати характеристики М. Драгоманова, які складуть основу для подальших позитивних образів вченого: порівняння з Т. Шевченком [5, с. 3]; ідеал науковості, більше вчений, ніж політик [5, с. 22; 4]; борець за щастя народу, позитивіст, раціоналіст, Українець [4]; не зрозумілий іншими [5, с. 34]; політик, який не знав особистого життя [4, с. 31; 5, с. 38].

У висновках про важливість для подальшого розвитку України праці М. Драгоманова М. Павлик використовує слова, що зазвичай використовуються в релігійній практиці. Він зауважує, що за роки, які пройшли з часу смерті М. Драгоманова, культ його не розвивався, і це не на користь українству [5, с. 3]. Утім не можна сказати, що драгомановознавчі роботи М. Павлика виключно апологетичні. На відміну від подальших дослідників, він не вважав вченого натхненником організації РУРП, заперечував, що вчений був соціал-демократом [4, с. 233-237; 5, с. 27].

Усе це в цілому сприяє міфологізації постаті М. Драгоманова. Це стало найбільшим недоліком тієї складної й величезної роботи, яку провів М. Павлик, але не применшує його заслуг перед драгомановознавством. Образ складений М. Павликом має такі характеристики, як: порівняння з постаттю Т. Шевченка, використання героїчної та релігійної термінології. Заклавши тенденції розвитку на пряму, М. Павлик не сформував у своїх роботах узагальненого образу М. Драгоманова. Вчений, політик, позитивіст, герой та борець за українство, що поклав на вівтар цієї боротьби своє здоров'я, наукову кар'єру. Його спадщина настільки важлива, що її слід вивчати й популяризувати для подальшого утвердження культу М. Драгоманова в українському суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Павлик М. Історія розвідки М. Драгоманова про кровосумішку (чотири її редакції) / М. Павлик // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народну словесність і письменство – Т. IV / М. Драгоманов; зладив М. Павлик // Збірник філологічної секції Наукового товариства імені Шевченка. – Л.: Друкарня НТШ, 1907. – Т. X. – С. 141–196.
2. Павлик М. М. Драгоманов, «високий рівень українства» та «нова ера» / М. Павлик. – Львів, 1906. – 44 с.
3. Павлик М. М. Драгоманов і його роля в розвою України / М. Павлик. – Львів: з «Друкарні Уділової», 1907. – 91 с.
4. Павлик М. М. Драгоманов як політик / М. Павлик. – Львів, 1911. – 60 с.
5. Павлик М. Памяти М. Драгоманова / М. Павлик. – Чернівці, 1902. – 44 с.
6. Денисюк І. А. Михайло Павлик / І. А. Денисюк. – К.: Держлітвидав УРСР, 1960. – 169 с.
7. Качкан В. А. Михайло Павлик. Нарис життя і творчості / В. А. Качкан. – К.: Дніпро, 1985. – 175с.
8. Комзюк Л. Драгоманівська автономістсько-федералістська концепція політичної самостійності України і західно-українська політико-правова думка кін. XIX – поч. XX ст. / Л. Комзюк // Вісник Університету внутрішніх справ України. – 1998. – Вип. 3-4. – С.102-108.
9. Михайло Драгоманов. Документи і матеріали: 1841-1994. – Львів, 2001. – 731 с.
10. Человек науки // Сборник статей; под ред. М. Г. Ярошевского; АН СССР Ин-т истории естествознания и техники / Наукоеведение: проблемы и исследования; ред. коллегия: Д. М. Ивишиани и др. – М.: Наука, 1974. – 392 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Ю.Ю. Куценко

УДК 801.675.2

Дуднікова А.О.

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РІЗНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ГРУПАХ

Подано результати теоретико-методологічного аналізу наукових уявлень про психологічну готовність до професійної діяльності. Визначено теоретичні підходи до дослідження психологічної готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності та її компонентну структуру

Ключові слова. Психологічна готовність, професійна діяльність, групи, різні професії.

Presents the results of a theoretical and methodological analysis of scientific concepts of psychological readiness to professional activities. Define the theoretical approaches to research of psychological readiness of future specialists to professional activity and its component structure

Key words. Psychological readiness, professing, writing, grouping, rizni professor.

Необхідною умовою успішного початку, виконання та завершення будь-якої діяльності є готовність до її здійснення. Проблема готовності актуальна в будь-якій сфері професійної діяльності та пов'язана з психологічним забезпеченням професійного відбору, підготовки та перепідготовки кадрів, що передбачає комплексне дослідження та розвиток відповідних психологічних якостей особистості фахівця.

Проблемі готовності людини до професійної діяльності в сучасній психологічній науці приділяється особлива увага, оскільки формування готовності до професійної діяльності складає сутність професійного навчання та є головним критерієм його якості.

Даною проблематикою займалися та досліджували з різних методологічних позицій такі відомі вчені як: О.О. Бодальов, О.Ф. Бондаренко, В.С. Горгома, М.І. Д'яченко, В.В. Зарицька, Л.А. Кандибович, В.Г. Панок, Н.І. Пов'якель, В.А. Семиченко, Н.В. Чепелева та ін.[1, с. 120], [3, с. 97].

Мета дослідження полягає у визначенні за результатами теоретичного аналізу особливостей психологічної готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності.

У загальному розумінні поняття «готовність» має два значення: перше – це бажання, згода щось зробити, друге – стан готового. У першому тлумаченні, на нашу думку, мова йде про добровільне та свідоме рішення, спрямоване на діяльність, у другому визначенні використовується стан, наявність якого забезпечить виконання рішення. Для більш повного розуміння явища готовності до діяльності необхідно розглянути підходи до визначення поняття «готовність» із різних теоретико-методологічних позицій.

У сучасній психологічній науці прийнято розрізняти такі види готовності, як готовність до дії, готовність до діяльності, психологічна готовність. Готовність до дії – «установка, спрямована на виконання певної дії». Готовність до дії передбачає, з одного боку, наявність певних знань, умінь та навичок, а також готовність до протидії перешкодам, що виникають у ході виконання дії, з іншого боку, – приписування дії, що виконується, певного особистого змісту. Таким чином, готовність до дії виступає як стан мобілізації всіх психофізіологічних систем людини, що забезпечують ефективне виконання певних дій. Необхідно зауважити, що готовність до дії реалізується за рахунок прояву свої окремих складників: нейродинамічної сформованості дії, фізичної підготовленості та психологічних чинників готовності. У залежності від умов виконання дії провідною може стати одна з цих складових готовності до дії. Готовність до діяльності більшістю авторів розглядається як стан, що передуює певній діяльності та в якому концентруються можливості людини. Готовність до професійної діяльності дослідниками розглядається як активний стан особистості, передумова цілеспрямованої професійної діяльності, її регуляції, стійкості, ефективності, схильності суб'єкта діяти на достатньо високому рівні. Готовність до професійної діяльності також виступає в якості вирішальної умови швидкої адаптації до умов праці, подальшого професійного вдосконалення та підвищення кваліфікації [2, с. 78].

Психологічна готовність – психічний стан, який характеризується мобілізацією ресурсів суб'єкта праці на оперативне або довгострокове виконання конкретної діяльності або трудової задачі [5, с. 116]. Цей психічний стан дозволяє успішно виконувати свої обов'язки, правильно використовувати знання, досвід, якості особистості, зберігати самоконтроль та змінювати діяльність за умов виникнення непередбачених перешкод її здійснення.

Загальна (тривала) готовність як властивість особистості характеризується позитивним ставленням до діяльності, адекватними вимогам діяльності рисами особистості та мотивацією, стійкими професійно важливими якостями сприймання, уваги, мислення, емоційних і вольових процесів. Така готовність діє постійно, будучи сформованою попередньо, вона виступає в якості суттєвої передумови успішної діяльності. На відміну від тривалої або стійкої, ситуаційна готовність, на думку дослідників, «виникає, формується та визначається розумінням професійних задач, усвідомленням відповідальності, прагненням досягти успіху тощо» для кожного окремого випадку професійної діяльності. До структури загальної та ситуаційної готовності як цілісних утворень автори включають такі складники: мотиваційні (потреба успішно виконувати поставлену задачу, інтерес до діяльності, прагнення успіху та прояву себе «з кращого боку»); пізнавальні (розуміння обов'язків, задач, оцінка їх значущості, знання засобів досягнення мети, уявлення ймовірних змін обставин); емоційні (почуття відповідальності, упевненість в успіху, натхнення, захоплення); вольові

(управління собою та мобілізація сил, концентрація на задачі, нечутливість до сторонніх впливів, подолання сумнівів, страху) [4, с. 126].

Необхідно зазначити, що готовність «міститься» в самій діяльності індивіда та за логікою передуює виконанню дії, хоча не включена до загальноприйнятої структури діяльності. Готовність до здійснення певної діяльності формується у процесі виконання цієї діяльності на етапі навчання та включається до структури діяльності на етапі професійного її здійснення у вигляді специфічного особистісного новоутворення.

Особистісна готовність до професійної діяльності є соціокультурним і психологічним феноменом, що включає в себе впорядковану сукупність ціннісно-змістовних регулювальників, що забезпечують стійкість його суб'єктної позиції і емоційно-вольових станів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горгома В.С. Формирование готовности к профессиональному самоопределению личности: Учебно-методическое пособие / В.С. Горгома, А.В. Козина. – Ставрополь : ООО «Бюро новостей», 2015. – 116 с.
2. Дьяченко М. Психологический словарь–справочник / М. Дьяченко, Л. Кандыбович. – Мн. : Харвест, М. : АСТ, 2011. – 576 с.
3. Зарицька В.В. Емоційний інтелект як складова готовності особистості до професійної діяльності / В.В. Зарицька // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. – Психологія. – Вип. 49. – Х. : ХНПУ, 2014. – С. 42-51.
4. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности / Под ред. Ядова В.А. – С.-Пб. : Наука, 2011. – 264 с.
5. Хомуленко Б.В. Характеристика рольових профілів особистості психолога // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. – Серія: Психологічні науки. – 2014. – № 13. – С. 223-227.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент В.Ф. Казібекова

УДК 94(477.72)“17”

Дяченко Б. В.

ОСОБЛИВОСТІ БОЙОВИХ ДІЙ ЗАПОРОЗЬКОГО КОЗАЦТВА В РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВІЙНАХ ХVIII СТ. НА ТЕРИТОРІЇ ХЕРСОНЩИНИ

У статті розглядаються аналіз бойових дій Війська Запорозького Низового на території Херсонщини в ході російсько-турецьких війн 1735-1739 і 1768-1774 років.

Ключові слова: Херсощина, російсько-турецькі війни 1735-1739 років, Крим.

The article discusses the study of the the analysis of combat operations of the Zaporozhian Army troops on the territory of the Kherson region during the Russian-Turkish wars of 1735-1739 and 1768-1774.

Key words: Kherson, the Russo -Turkish War of 1735-1739, Crimea.

Однією з головних причин повернення Війська Запорозького в Російську імперію та участі у російсько-турецьких війнах ХVIII ст. було прагнення за її допомогою повернути свої землі, які з 1714 р. офіційно належали Кримському ханству. Російська влада, дозволивши запорожцям повернутися в лоно імперії мала на меті створити прецедент у своїх зазіханнях на причорноморські степи і власне Кримське ханство.

Мобілізаційні ресурси Запорозжя були немалими. Водночас станова корпоративність і майнове розшарування його суттєво стримували. Мобілізація проходила за куренями і паланками, а комплектування військових підрозділів проводилося за традиційною для козацтва лінійно-територіальною системою. Така система мобілізації та комплектування впливала на організацію збройних сил і прикордонної служби.

Запорозжці виробили оригінальну тактику дій річкової флотилії. Вони виходили з недостатнього озброєння артилерією своїх човнів порівняно з кораблями османів і тому прагнули використати рухливість, вправність гарматників та, головне, інтенсивний і влучний вогонь рушниць. Так, запорозжці широко використовували крупнокаліберні рушниці (чахівниці) [1, С. 106], а кожен козак мав декілька рушниць – це забезпечувало інтенсивність вогню. При нанесенні сильних уражень противнику козаки йшли на зближення й абордаж, але при зустрічі з сильним ворогом могли швидко відійти, змінити позицію і т. п.

Запорозьке військо було збройним козацьким становим формуванням з відповідними мобілізацією і структурою. Озброєння і тактика Війська Запорозького Низового відповідали традиціям степової війни. Воно увібрало в себе кращі традиції багатовікової боротьби козацтва з Кримським ханством і Османською Портою та знаходилось в цілому на рівні тогочасних вимог.

Водночас в мобілізаційних ресурсах та озброєнні Запорозжя існували певні проблеми. Зокрема, мобілізаційні ресурси обмежувались становістю і соціальним розшаруванням, якість і кількість артилерії та якість вогнепальної зброї не відповідали вимогам часу. Ці недоліки запорозжці компенсували за рахунок досконалої тактики.

Запорозька кіннота зіграла вагомую роль в російсько-турецькій війні 1735-1739 рр. Це передусім захист поселень і промислів Інгульської паланки від нападів кримських татар і ногайців. В ході бойових дій у складі російської армії запорозжці активно, професійно та ініціативно брали участь у розвідці і диверсіях, забезпечували авангардну і сторожову службу. Цьому сприяли досвід ведення степової війни і відповідне забезпечення (кінь, амуніція, зброя), досконале знання херсонських степів, знання і розуміння військової тактики ногайців і кримських татар. Запорозжці довели високі бойові якості, забезпечивши порівняно успішні дії російської армії. Природно, що взаємодія з регулярною російською армією та іншими регулярними підрозділами імперського війська, передусім зі слобідськими та лівобережними козаками, збагатили озброєння і тактику дій запорозької кінноти. Парадоксально, але запорозжці, не вписуючись в імперсько-бюрократичні структури, своєю діяльністю зміцнили позиції Російської імперії в Північному Причорномор'ї.

Для Дніпровської і Донської флотилій почалось будівництво «новоманірних запорозьких лодок», подібних до дубів [2, с. 17]. Вони отримали назву дубель-шлюпок, тобто двійних шлюпок. Дубель-шлюпки були технологічно досконалішими і мали набірний корпус, що суттєво спрощувало будівництво і ремонт. Довжина цих невеликих бойових кораблів сягала 25 м, ширина – 6 м, осадка – до 2 м. Вантажопідйомність складала близько 50 т, що робило їх придатними для перевезень. Вони мали 18-20 пар весел, навісне стерно і одну-дві зйомці щогли з прямим парусом, що давало можливість ходити під парусом і на веслах. Екіпаж сягав 70-100 чоловік, а на озброєнні мали декілька невеликих гармат (переважно 4-6) та до 10 мушкетів (тогочасних важкокаліберних рушниць для ураження живої сили ворога). Дубель-шлюпки широко і з успіхом використовував російський флот у XVIII ст. для бойових дій у прибережних районах, на лиманах і в гирлах річок. Під час російсько-турецької війни 1735-1739 рр. на Херсонщині їх використовували для боротьби з турецькими галерами і підтримання дій на суходолі, в т. ч. в Азовському морі в районах Генічеська та Арабатської стрілки, в пониззі Дніпра, в Дніпро-Бузькому лимані та в прилеглих до Очакова і Кінбурна прибережних районах Чорного моря.

В російсько-турецькій війні 1768-1774 рр. Військо Запорозьке Низове складало близько 1/10 чисельності збройних сил Російської армії на театрі бойових дій і до 1/4 у складі 2-ої російської армії, яка діяла в Північному Приазов'ї, Південному Подніпров'ї та в Криму. Чисельність запорозжців в діючих частинах впродовж війни складала 10-12 тис.

чоловік, в т. ч. 7-8 тис. кінноти і 3-4 тис. піхоти [3, с. 177]. Для охорони кордону, гарнізонної служби і в якості резерву Запорозька січ мала біля 2 тис. козаків.

Через напружені стосунки Запорозького Кошу з російською військовою адміністрацією Новоросійської губернії і жорстку підпорядкованість російському командуванню запорозька кіннота особливої ініціативи не проявляла. Високу активність кіннота запорожців показала лише у 1769 р., коли йшлося про захист Запорозьких Вольностей від татарських нападів і компенсацію заподіяних збитків. Головні сили кінноти запорожців на чолі з кошовим П. Калнишевським несли службу між Дніпром і Південним Бугом в районі Очакова, забезпечуючи розвідку і диверсії. Головним завданням запорозької кінноти у війні стала форпостна служба, причому на прикордонні влітку було задіяно близько 1/10 всієї чисельності Війська Запорозького Низового, а взимку до ¼.[4, с. 100].

Запорозька флотилія в ході війни приймала участь у бойових операціях проти турецького флоту і кримськотатарської кінноти на переходах через Кінбурнський півострів та військових перевезеннях. При проведенні охоронно-прикордонних та розвідувальних дій в пониззі Дніпра і Дніпро-Бузькому лимані флотилія самостійно протистояла турецькій очаківській ескадрі. Запорожці забезпечили ефективний захист пониззя Дніпра від ворожих зазіхань, завдавши туркам декількох дошкульних і відчутних поразок, що яскраво свідчить про високий рівень воєнного мистецтва запорозького козацтва. Проте для Російської імперії важливим було не задіяння Війська Запорозького Низового в боях, а використання Запорозьких Вольностей як території стратегічного плацдарму для наступу на Кримське ханство і Османську Порту, тобто створення баз, складів, комунікацій, місць для концентрації військ тощо.

Російсько-турецькі війни 1735-1739 рр. і 1768-1774 рр. принесли величезні збитки і колосальні втрати власне російському, українському (передусім населенню Запорозьких Вольностей) і кримськотатарському народам. Суттєво постраждали ногайці.

У ході російсько-турецьких війн XVIII ст. для Російської імперії було принципово важливим не тільки і не стільки використати військовий ресурс Запорозької Січі, хоча й це мало неабияке значення з огляду на високий бойовий потенціал Війська Запорозького Низового, передусім його кінноти та Дніпровської флотилії, а підтвердити належність Запорозьких Вольностей Росії та в подальшому перетворити їх у Новоросію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Українське козацтво: Мала енциклопедія / Кер. авт.. колект. Ф. Г. Турченко. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – К.: Генеза; Запоріжжя: Прем'єр, 2006. – 672 с.
2. Шпитальов Г. Дніпровська військова флотилія (1737-1739 рр.) / Г. Шпитальов // Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на Півдні України Наук.-дослід. ін-ту козацтва Ін-ту історії Укр. НАН Укр. – Вип. 6. – Одеса, 2011. – С. 14-37.
3. Шпитальов Г. Г. Військова служба Запорозького війська в російсько-турецьких війнах 1735-1739 та 1768-1774 рр. / Г. Г. Шпитальов. – Запоріжжя: Прем'єр, 2004. – 240 с.
4. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків: В 3 т. – Т. 1. – Львів: Світ, 1990. – 319 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор С.Г. Водотика

СТАТЕВОРОЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ- СТРАТЕГІЙ У СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті розглядається феномен копінг-стратегій, як спосіб подолання стресових ситуацій. Описані відмінності та особливості подолання складних життєвих обставин у чоловіків та жінок.

Ключові слова: копінг-стратегія, подолання, стрес, статево-рольові особливості.

The article deals with the phenomenon of coping strategies, as way to overcome stress situations. And also the difference in the peculiarities of overcoming difficult life situations in men and women.

Key words: coping strategy, overcoming, stress, gender-specific features

Вітчизняні дослідники (Н.В. Тарабріна, М.Ш. Магомед-Емінов, М.М. Пуховський) поняття «копінг-поведінка» інтерпретують як психологічне подолання. Копінг-стратегії є індивідуальним способом подолання людиною складної ситуації відповідно до її значимості в житті і з особистісно-середовищними ресурсами, які багато в чому визначають поведінку людини [2].

Ч. Кавером і групою дослідників були виокремлені три групи копінг-стратегій. На їх думку, найбільш адаптивними копінг-стратегіями є ті, які спрямовані безпосередньо на вирішення проблемної ситуації. До таких копінг-стратегій автори віднесли наступні:

1. активний копінг;
2. планування;
3. пошук активної громадської підтримки;
4. позитивне тлумачення і зростання;
5. прийняття.

Інший блок копінг-стратегій, на думку авторів, також може сприяти адаптації людини в стресовій ситуації, однак він не пов'язаний з активним копінг. До таких стратегій подолання відносяться:

1. пошук емоційної громадської підтримки;
2. придушення конкуруючої діяльності;
3. стримування.

Третю групу копінг-стратегій складають ті, які не є адаптивними, однак, в деяких випадках, допомагають людині адаптуватися до стресової ситуації і впоратися з нею. Це такі прийоми подолання як:

1. фокус на емоціях та їх вираження;
2. заперечення;
3. ментальне відсторонення;
4. поведінкове відсторонення.

Окремо Ч. Кавер зазначає такі копінг-стратегії як «звернення до релігії», «використання алкоголю і наркотиків», а також «гумор» (цит. за Н.В. Родіною) [3, с. 83–86].

Спираючись на дослідження В.І. Шебанової [5; 6] зауважимо, що на сьогодні виокремлюється три основні підходи до поняття «копінг»: визначення копіngu як загалом притаманної людині схильності відповідати (реагувати) на стресову подію (А. Білінгз, Р. Моос); трактування копіngu як одного зі способів психологічного захисту, що використовується для ослаблення психологічного напруження (Н. Хаан); розуміння копіngu як динамічного процесу, під час якого когнітивні та поведінкові спроби управляти внутрішніми і/або зовнішніми вимогами постійно змінюються, а вимоги, що виникають при цьому, оцінюються як такі, що потребують застосування різних ресурсів особистості

(Р. Лазурус і С. Фолкман) (див. [5; 6]). Аналізуючи особливості копінг-поведінки у сучасних наукових дослідженнях, авторка прийшла до висновку, що, у цілому, більшість дослідників дотримується наступної класифікації способів подолання стресу: копінг, націлений на оцінку; копінг, націлений на проблему; копінг, націлений на емоції. На думку дослідниці копінг-поведінка – це стратегії дій, до яких вдається людина в ситуаціях психологічної загрози фізичному, особистісному і соціальному благополуччю, які здійснюються в когнітивній, емоційній та поведінковій сферах функціонування особистості і призводять до успішної або більш-менш успішної адаптації [5; 7].

Дослідники відзначають відмінності в копінг-стратегіях, які використовуються чоловіками і жінками в важких (стресових) ситуаціях. Відповідні реакції чоловіків і жінок на викликаний складними обставинами стрес найвиразніше проявляються в способах, до яких вони вдаються, щоб впоратися зі своїми негативними переживаннями, або в копінг-стратегіях. Жінка, відчуваючи пригніченість, прагне думати про можливі причини свого стану. Чоловік, навпаки, намагається відгородитися від депресивних емоцій, концентруючись на щось інше або залучаючись в фізичну активність, щоб таким способом вивести себе з поточного негативного стану. Модель яку ми аналізуємо також передбачає, що жіноча реакція «ретельно обміркувати», що характеризується тенденцією до нав'язливого фокусування на проблемі, збільшує жіночу уразливість по відношенню до депресії [1].

Аналіз статевої ролі особливостей копінг-поведінки вказує, що чоловічі стратегії часто орієнтовані на активізацію оплачуваної зайнятості, заснованої на незалежній дії, емоційній стійкості і самоефективності. Жінки при оцінці стресової ситуації більше схильні до впливу свого соціального оточення. Типову жіночу поведінку у важкій життєвій ситуації (як соціальний стереотип) можна охарактеризувати як пасивну, орієнтовану на виживання і пошук соціальної підтримки. Так жіночим стратегіям відповідають низька самооцінка, трудові цінності, не пов'язані з високими досягненнями, підвищений рівень тривожності і невпевненість у власних силах. Жінкам властиво не стільки подолання важкої ситуації, скільки пристосування до неї [4].

В цілому чоловікам і жінкам часто властиві як різні джерела стресу, так і стилі їх подолання. Негативний вплив стресів на психічне здоров'я у жінок в значній мірі знижується завдяки відносній емоційній прихильності до близьких людей; для чоловіків більш важливими є самоефективності і зануреність в соціальні взаємозв'язки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зелінська Я. Ц. Ресурсний підхід до аналізу стратегій подолання стресу / Ц. Зелінська // Ринок праці та зайнятість населення : Науково-виробничий журнал. – 2011. – № 4. – С. 36–39.
2. Родіна Н. В. Психологія копінг-поведінки: системне моделювання: монографія / Н. В. Родіна ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Ін-т математики, економіки та механіки, Каф. соц. та приклад. психології. – О. : Букаєв Вадим Вікторович [вид.], 2011. – 364 с.
3. Родіна Н. В. Психологія стресу, копінг-поведінки і здоров'я: навч.-метод. посіб. для студентів ВНЗ III – IV рівнів акредитації / Родіна Н. В. ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2015. – 164 с.
4. Ткачук Т. А. Копінг-стратегії як складові копінг-поведінки особистості /Т. Ткачук // Практична психологія та соціальна робота. – 2014. – N 7. – С. 43–48.
5. Шебанова В. І. Теоретичний аналіз копінг-поведінки у сучасних наукових дослідженнях / В. І. Шебанова, С. Г. Шебанова // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології: зб. наукових праць ХНТУ / Ред. кол. В. Г. Бутенко, І. П. Лопушинський. – Херсон : ХНТУ, 2010. – Вип. 2 (3). – С. 262-268.
6. Шебанова В. І. Механізми психологічного захисту та копіngu (совладання) особистості : навчально-методичний посібник / В. І. Шебанова, С. Г. Шебанова. – Херсон : ХДУ, 2012. – 224 с.

7. Шебанова В. І. Феноменологія харчової поведінки у континуумі «норма–патологія» : монографія / В. І. Шебанова. – Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2016. – 612 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В. І. Шебанова

УДК 340.121

Мельохіна О. Є.

ПРОТЕСТАНТСЬКА МОДЕЛЬ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

У статті розглядаються погляди протестантських конфесій на політичну і правову складові існування держави.

Ключові слова: протестантизм, держава, влада, церква.

The article deals with the views of the Protestant denominations on the political and legal components of the state's existence.

Key words: Protestantism, state, reign, church.

Тема протестантизму в сучасних історичних та релігієзнавчих дослідженнях стає дедалі актуальнішою. Це пов'язано з поширенням різноманітних протестантських вчень в Україні у кінці ХХ – на початку ХХІ століть. Зараз, в умовах протидії нашої держави «гібридним» війнам, у час політизації населення, в умовах духовної кризи суспільства, протестантські церкви, як й інші релігійні організації, разом з владою мають сприяти формуванню духовних орієнтирів, підвищенню рівня суспільної, політичної та правової культури людини та громадянина, тим самим не допустити загострення соціальних конфліктів. Тож, важливим аспектом для дослідження протестантизму в його історичному розвитку, виступає аналіз протестантських позицій щодо самого існування державно-правових інститутів.

Досить добре проблема формування політико-правової позиції різних протестантських напрямів розвивається у працях О. Ліхошерстова, В. Любашенко, М. Бабія, В. Любашенко, С. Саннікова тощо.

Розуміння держави та влади з позиції протестантського богослов'я представили основоположники Реформації Мартін Лютер і Жан Кальвін. Для них божественність будь-якої влади безперечна. Тобто будь-яка держава поставлена Богом для втілення Його задумів.

Біблійне розуміння сутності і функцій земної, тобто державної, влади найбільш повно втілено в Лютеровській теорії двох влад. У ній, відштовхуючись від концепції Августина про два гради, Лютер відкинув ідею окремого християнського громадянства та поділу на духовну і світську владу. Для Лютера мирянин і священник – одна особа, світська й церковна влада – єдиний організм. При цьому світська влада може втручатися в церковні справи, якщо церква посягає на її функції, а церковна влада – у світські, якщо світська влада перебирає на себе Божественну [4, с. 164].

З одного боку, Лютер чітко розділив сфери дії світської та церковної влади, з іншого – визнає їх взаємозв'язок. Спільною метою держави і церкви є забезпечення права людини на свободу совісті, консолідація суспільства, збереження та примноження його традиційної релігійної культури, формування його ціннісних орієнтацій, розв'язання загальносуспільних проблем [2, с. 4]. Але внутрішньо вони є незалежні, самодостатні та автономні у своїх функціональних сферах.

Оскільки світська і духовна влада взаємопов'язані, держава має бути зацікавленою захищати церкву та сприяти такій діяльності. Проте, духовенство має прищеплювати віруючим почуття відповідальності перед законом, здоровий глузд у питаннях політики й економіки.

Подібні погляди на державу і ставлення до неї церкви виявляв Жан Кальвін, але він був більш радикальний, ніж Лютер. Він визнає три форми державного правління практично рівноцінними. Тобто, монархія, і влада аристократії, і демократія мають свої недоліки, але кожна з них потрібно приймати як таку, що встановлена Богом.

У поглядах Кальвіна на державу відображається його ідея про абсолютне приречення. Кальвін відкидає людську волю у прийнятті рішень, приписуючи злі справи природній гріховності, а добрі – дії Божої милості в людині. «... стає вочевидь, що людина має свободу волі для здійснення добрих справ, тільки якщо йому допомагає милість Бога, причому особлива милість, яка дається тільки обраним через їх нове народження» [1, с. 259].

Своїми поглядами на державний устрій Лютер і Кальвін виступили проти речників радикальної Реформації, які у своєму абсолютному неприйнятті держави як уособлення антихриста прагнули не тільки повного розділення світської і божественної влади, а й заперечення першої. Частина радикалів при цьому йшла шляхом фізичного заперечення влади, частина – її ігноруванням.

Оскільки, головним джерелом при розробці протестантського віровчення була Біблія, на ідеях якої ґрунтуються не тільки принципи віри, а й ідеї державного устрою. Згідно біблійної теократичної позиції, єдиним істинним Владикою є Господь, представники влади – судді, пророки, царі – лише виконавці Його волі.

Сучасний український протестантський богослов О. Ліхошерстов визначає такий державний устрій як безпосередньо представницьку теократію (пряме правління Бога). Перевагою такої форми правління було те, що правителя обирав не народ, і не група людей, а Бог, який знає його серце й справжні мотиви. Тому була неможливою узурпація влади правителем в особистих цілях. Теократія привносила у буття всесвіту досконалість у вигляді ієрархічної впорядкованості. Фізичний світ в ній підпорядкований світу тварин, який, у свою чергу, підпорядкований цілям та інтересам людини, що знаходиться цілком у владі Бога [3, с. 188-189].

Порівнюючи соціальні позиції протестантів початку Реформації та сучасних релігійних організацій, видно їхню поступову інтеграцію у суспільне життя та вироблення у зв'язку з цим певних норм, які регулюють людські відносини. В сучасних політичних принципах протестанти намагаються поєднати ідеали біблійних відносин (відкидання насильства, спротиву владі, визнання свободи кожної особистості, верховенство закону) та реальні умови, які складаються в конкретній країні: оскільки теократична форма правління визнається ідеальною, але неможливою для реалізації, необхідно приймати будь-який існуючий державний устрій.

Протестанти, підкреслюючи важливе значення держави та права, акцентують увагу на ньому як на якості Божого встановлення свого порядку. Догматично це твердження ґрунтується на Священному Писанні: «Кожна людина нехай кориться владі вищій: нема бо влади, що не була б від Бога; і ті, існуючі влади, установлені Богом. Тим то, хто противиться владі, противиться Божому велінню, а ті, що противляться, самі на себе суд стягають» [5, с. 202].

Тож, роблячи висновок, слід зауважити, що протестантські політико-правові доктрини загалом підтримують точку зору, що держава і церква є незалежними, але взаємодіючими суспільними інститутами, тому що спрямовують свою діяльність на задоволення потреб людини, гарантування прав та свобод громадянина.

Підкреслюючи особливу цінність особистості, для протестантизму пріоритетним виступає суспільство перед державою. Тобто держава має служити суспільству шляхом реалізації правових законів і конституції. Соціальна позиція протестантських церков покладає на державу функцію захисту основних прав та свобод людини. Також вона декларує принцип співпраці з державою, як з соціальним партнером. З точки зору протестантської церкви, держава виступає вторинною відносно суспільства, тому що має виконувати запит народу та захищати інтереси особистості.

Незважаючи на таку типову рису протестантизму, як замкненість щодо зовнішнього світу, закономірним є процес його соціалізації. Активна соціальна позиція, участь церков у громадському житті, патріотизм, сповідування демократичних цінностей та ідеалів, дотримання правових норм стають загальними рисами церков евангельського руху в Україні. Церква вважає доцільною свою присутність в різних сферах життя суспільства, які не є аморальними та протизаконними. Вона пропагує здоровий спосіб життя, сімейні цінності, здобування освіти, заняття суспільно-корисною діяльністю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кальвін Ж. Наставление в христіанской вере / Ж. Кальвін. – М.: Изд-во РГГУ, 1998. – Т. I-II. – 582 с.
2. Концепція державно-конфесійних відносин в Україні (проект) // Національна безпека і оборона – 2004. – № 3. – С. 3-21.
3. Лихошерстов А. Христіанство и государство / А. Лихошерстов // Богословские размышления. – 2003. – № 2. – С. 183-200.
4. Любашенко В. Лютеранская церковь в Украине: поиск национальной идентичности / В. Любашенко // Богословские размышления. – 2003. – № 1. – С. 163-182.
5. Святе Письмо Старого та Нового Заповіту: повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами. – К.: Українське Біблійне Товариство, 1992. – 1422 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент **О.Ю. Бойков**

УДК 929:342:395.2

Панкратова В.В.

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Г.О.АФАНАСЬЄВА

Статтю присвячено політичній діяльності історика, викладача, публіциста, фінансиста та дипломата Георгія Омеляновича Афанасьєва.

Ключові слова: Георгій Афанасьєв, політична діяльність, дипломатична діяльність, міністр закордонних справ.

The article is devoted to the coverage of the political activity of historian, teacher, publicist, financier and diplomat Georgiy Omelyanovich Afanasiev.

Key words: Georgiy Afanasiev, political activity, diplomatic activity, foreign affairs minister.

Осмилення подій національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. вимагає ретельного вивчення біографій діячів того часу, зокрема тих хто мав можливість впливати на політичну ситуацію в межах своєї професійної діяльності. Одним з таких функціонерів був Георгій Омелянович Афанасьєв. Незважаючи на широке коло інтересів та різні сфери діяльності йому вдалося залишити значний слід в суспільно-політичному житті України, що до сьогодні залишається маловивченим. Йому довелося бути науковцем-дослідником, лектором, громадським діячем, державним фінансистом та дипломатом.

Г. Афанасьєв був людиною помірковано-правих поглядів, належав до Конституційно-Демократичної Партії, співпрацював з популярними виданнями «Киевлянин» та «Голос Києва». Він був блискучим оратором і під час своїх публічних виступів збирав численні аудиторії [3, с. 446].

З травня 1918 р. Г. Афанасьєв увійшов до складу гетьманського уряду як Державний контролер. Мотиви призначення саме Г. Афанасьєва залишаються дискусійними, розглядаються як політичні мотиви вищого керівництва держави так і першочергове врахування значного досвіду та особисті професійні якості відомого фінансиста. На посаду

міністра закордонних справ Г. Афанасьєва призначили 14 листопада 1918 р. Сам Гетьман П. Скоропадський так характеризував свого нового міністра закордонних справ: *«Новим міністром закордонних справ був Афанасьєв, професор, найбільш популярна у Києві людина, із величезною ерудицією, він мав одну величезну ваду – він був дуже старий»* [4, с. 372].

Г. Афанасьєв був відомий своїми проантантівськими симпатіями, а його призначення, за задумом гетьмана, мало б додаткова засвідчити державам Згоди, що керівництво Української Держави цілком перейшло на позиції нової зовнішньополітичної орієнтації. До того ж Г. Афанасьєв підтримував особисті дружні стосунки з новим головою уряду, і таким чином створювались додаткові сприятливі умови для проведення єдиного зовнішньополітичного курсу [2, с. 140].

Г. Афанасьєв також обстоював лінію налагодження взаємин з Добровольчою армією. Однак йому довелося працювати у складних умовах, враховуючи настрої, що панували у значній частині її командування. Зокрема, коли в київських газетах з'явився текст наказу за підписом генерала А. Денікіна про підпорядкування йому всіх офіцерських добровольчих підрозділів на території Української Держави, то Г. Афанасьєв негайно відреагував на цей факт порушення державного суверенітету. В листі на ім'я командувача Добровольчої армії він зазначив: *«У місцевих газетах з'явився витяг із Вашого наказу, що наказує всім офіцерам колишньої Російської імперії підпорядкуватися Вам. Мабуть, газети не зовсім точно передають Вашу думку, оскільки підпорядкування Вашій владі офіцерів, які служать на Україні, викликало б плутанину та розвал дисципліни в українській армії, очолюваній гетьманом. Це небезпечно, особливо у такий момент, коли українські сили у єднанні з Доном і паралельно з Добровольчою Армією йдуть на боротьбу з більшовиками й на відновлення єдності Росії. Просимо роз'яснити дійсний смисл вашого наказу із збереженням авторитету влади гетьману»*. Тоді генерал А. Денікін шукав не ворогів, а союзників і після звернення Г. Афанасьєва спростував своє авторство надрукованого наказу [5, 206].

Г. Афанасьєв мав чимало задумів дипломатичних комбінацій з державами Антанти та новими державними утвореннями на території колишньої Російської імперії [1, с. 64]. Він до самого кінця намагався відстоювати інтереси Української Держави у переговорах з Антантою та представниками «білого» руху. Однак, владі Гетьманату все ж не вдалося утриматися. Останнім державним актом, у складанні якого взяв участь міністр закордонних справ Г. Афанасьєв, стала ухвала Ради Міністрів Української Держави від 14 грудня 1918 р., де зазначено: *«Обговоривши вимогу Директорії, Рада Міністрів ухвалила скласти із себе повноваження і передати владу Директорії»* [5, с. 207].

Після повалення влади гетьмана Георгій Омелянович Афанасьєв емігрував до Королівства сербів, хорватів і словенців. Працював професором історії на філософському факультеті Белградського університету до самої смерті. Розбрат та братовбивче протистояння виявилися сильнішими за дипломатичні здібності останнього міністра закордонних справ Української Держави [3, с. 447].

Отже, політична активність Георгія Афанасьєва – це приклад того, як типовий імперський функціонер виявився небайдужим до справи розбудови української державності, що принесла, нехай і тимчасові, але реальні результати. Подальше дослідження життя та творчості діяча вимагає ретельнішого осмислення його мотивів у цьому напрямі разом з іншими сферами його діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончарук Т.Г. Одесити – міністри урядів Української держави гетьмана П. Скоропадського : матеріали до історичних портретів Сергія Гутника та Георгія Афанасьєва / Т. Гончарук, І. Дружкова // Чорноморська минувшина : Зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 6. – С. 53–65.
2. Капарулін Ю. В. Георгій Афанасьєв (1848-1925): Нариси біографії і наукової творчості / Ю.В.Капарулін // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг.

- ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. – Вип. 1. – Ч. 2. – 230 с.
3. Пиріг Р. Я. Діяльність урядів гетьманату Павла Скоропадського : персональний вимір / Р. Я. Пиріг. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2016. – 518 с.
 4. Павло Скоропадський: Спогади (кінець 1917 – грудень 1918) – К.: Київ – Філадельфія, 1995. – 493 с. 21.
 5. Табачник Д. В. Історія становлення і розвитку дипломатії України / Д. В. Табачник. – К., 2009. – 896 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Ю.В. Капарулін

УДК 373.66:808.51

Польська Ю.В.

СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ РИТОРИКИ

У статті розкривається розуміння сутності поняття « риторика» та розглядається основна соціальна функція політичної риторики. Встановлено функції її мету риторики в суспільстві. Виявлено, що сучасна політична комунікація перетворюється з риторичного засобу на засіб маніпулювання виборцями.

Ключові слова: риторика, політична риторика, політичне красномовство, політичні лозунги, маніпуляція, антична риторика, політичний дискурс.

The article reveals the essence of understanding the concept of "rhetoric" and is considered the main social function of political rhetoric. The author outlines the functions and objective of rhetoric in society, and argues that modern political communication seizes to be a rhetoric tool becoming instead a tool for manipulating voters.

Key words: rhetoric, political rhetoric, political oratory, political slogans, manipulation, ancient rhetoric, political discourse

Досконале володіння усним мовленням, здатність до публічного виступу визнається багатьма дослідниками, як важливий компонент людської діяльності, від якого може залежати успіх індивіда, насамперед суспільного і політичного діяча різних життєвих ситуаціях.

Об'єктом дослідження: риторика як вид людської діяльності.

Предметом дослідження: політична риторика та її соціальні функції Політичне красномовство – це найважливіший засіб спілкування як зі своїм електоратом, так і з усім світовим співтовариством. Це один із способів, за допомогою якого особистість диктує свою політику, завойовує визнання певних політичних кіл [1, с. 12].

У висловах комунікативної наукової парадигми теперішнього часу виникає інтерес не просто до вивчення лінгвістичних явищ , а й до їх прояву в соціальній сфері, тобто реалізації в конкретному соціальному і ситуативному контексті людського спілкування. У зв'язку з цим особливий інтерес представляє не тільки публічна ораторська мова, а й особистість, яка говорить, лінгвістичні риси її мовного портрета.

Поняття політичного красномовства нині широко вживається в літературі як науковій, так і публіцистичній, у контексті як політологічному, так і риторичному, лінгвістичному, психолінгвістичному, комунікативному і навіть навчальному. Відповідно, його можна вважати одним з видів дискурсивної практики, яка, у свою чергу, має місце в більш широкому контексті такої культурної практики, як політика [1, с. 154].

Промови політиків, президентів особливо є одиницею вищого рівня вербальної сфери, їх складання і проголошення важливо як для самого оратора, так і для слухаючої його аудиторії. Це формує середовище навколо оратора, привертає до нього увагу, говорить про

його минуле і майбутнє, а також впливає на вияв або зміну його іміджевих характеристик. Метою даної статті є описати ознаки і соціальні функції політичної риторики.

У сучасній науковій літературі розуміння структури політичного красномовства, як виду ораторського мистецтва дещо різняться.

Микола Кохтев до соціально-політичного красномовства відносить не лише дипломатичні промови, а й військово-патріотичне красномовство. Окрім того, у соціально-політичному красномовстві він виділяє агітаційні промови, доповіді державних діячів, парламентське і мітингове красномовство

Така варіативність пояснюється тим, що нині політичне красномовство стало об'єктом дослідження не тільки філософів і політологів, а й фахівців з інших наукових напрямів: філології, психології, державного управління, культурології. Кожен має свій специфічний підхід до розгляду одного й того ж об'єкту, яким є політичне красномовство, адже кожен виділяє свій власний предмет дослідження [2, с. 57].

Отже, характер теоретичної рефлексії щодо політичного красномовства в сучасній науковій думці свідчить про те, що, по-перше, воно постає переважно у вигляді політичного дискурсу, по-друге, його інваріантною ознакою виступає маніпулятивний характер. Аналіз останньої риси політичного дискурсу нині передбачає використання комплексу методів і методик, спрямованих на експлікацію прихованого мовного управління, зокрема імплікатур і афективів. Важливу роль у цьому відіграє аналіз риторичних фігур і тропів: ампліфікації, метонімії тощо. Втім, проведений аналіз дозволяє стверджувати, що для формування цілісного уявлення про сутність політичного красномовства, його функціонування і механізми впливу на суспільство і окрему людину, потрібен інтегрований підхід, що дозволив би не еkleктично поєднати методи дослідження різних наукових напрямів, а сприяти створенню синтетичної наукової дисципліни, в межах якої можна було б дати більш системні відповіді на ці питання [3, с. 90].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Александров Д.Н. Риторика. – Х., 2003. – 534 с.
2. Кохтев Н. Н. Риторика. Х.: " Просвещение ", 2002.
3. Хазагеров, Г.Г. Политическая риторика Г.Г. Хазагеров. – Х.: Николло Медиа, 2002. – 314 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор І.В. Шапошникова

УДК 364:316.624-053.6

Савельєва А.П.

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ВАЖКОВИХОВУВАНОСТІ ПІДЛІТКІВ

У статті розглядаються причини та фактори що впливають на виникнення важковиховуваності підлітків.

Ключові слова: важкий підліток, важковиховуваність, проблемні підлітки, педагогічно занедбаний школяр, соціально занедбаний підліток.

The article deals with the causes and factors influencing the development of difficulty of adolescents

Key words: difficult teenager, difficulty, problem teens, pedagogically abandoned schoolboy, socially neglected teenager.

Сьогодні в Україні спостерігається чітка тенденція до зростання злочинності, проявів девіантної поведінки, в тому числі і серед неповнолітніх. Динамізм соціально-економічних процесів, кризова ситуація, яка виникла сьогодні у багатьох сферах суспільного життя і

продовжує поглиблюватись, неминуче ведуть до збільшення девіацій. Особливо небезпечними є відхилення у поведінці серед неповнолітніх, оскільки вони можуть негативно вплинути на весь подальший процес формування особистості, сприяти вчиненню правопорушень і злочинів. Сучасні діти стають жертвами явищ дорослого світу. І як результат – останніми роками поширюється контингент дітей, у тому числі і молодшого шкільного віку, віднесених до важковиховуваних.

Дослідники проблеми важких дітей дійшли глибокого й педагогічно цінного висновку про те, що важкі у виховному відношенні діти – це нормальні діти, але з наявністю специфічної особливості у структурі особистості – важковиховуваності. Учені справедливо розрізняють такі поняття як "важкий" та "педагогічно занедбаний школяр".

Поняття "важковиховуваний" науковці починають тлумачити як у вузькому (педагогічно занедбані підлітки), так і в широкому (педагогічно та соціально занедбані неповнолітні, "проблемні підлітки") розумінні цього поняття.

Зокрема, П. Блонський поняття "важкий" школяр розглядав через відношення до нього вчителя, якому важко з ним займатися. Важкі школярі з високим розумовим потенціалом характеризуються відсутністю звички трудитися, невмінням доводити справи до кінця. Усі ці якості є результатом неправильного виховання. Важкі школярі з низьким розумовим потенціалом – це діти, що виховуються в поганих соціальних умовах [1].

Таким чином, учений із поняттям важковиховуваність пов'язував як "педагогічно важкого", так і "соціально занедбаного" школяра.

У соціально-педагогічній літературі розкриті різноманітні причини виникнення важковиховуваності підлітків. Їх палітра досить різноманітна, але, узагальнюючи погляди різних дослідників, можна визначити наступну класифікацію груп факторів формування важковиховуваності:

- мікро- та макросередовище (В. Бойко, О. Чабан);
- біологічні та соціальні чинники (Т. Титаренко);
- біологічні, психологічні, соціальні чинники (В. Татенко);
- психолого-біологічні передумови та чинники соціального характеру (А. Капська). [2]

Дослідники наголошують, що серед усіх факторів формування важковиховуваності провідними є соціальні причини, тоді як психологічні, особливо біологічні, є лише передумовою. Так, А. Капська вважає, що однією з передумов появи важковиховуваності є у розумовому розвитку та різні фізичні вади (дефект мовлення, зовнішня непривабливість, наслідки конституційно-соматичного плану). Проте автор зазначає, що всі ці передумови можуть проявитися як важковиховуваність лише через систему негативних міжособистісних взаємин дитини з навколишнім середовищем [3].

Таким чином, аналіз психолого-педагогічних досліджень показав, що більшість учених поняття "важковиховуваність" пов'язують із порушенням нормального розвитку особистості дитини, з перекручуванням процесу соціалізації, що реалізується в її конкретних діях. Поведінка, що не відповідає віковій нормі (типовій для конкретного віку), не відповідна тій, яку очікують вихователі, розцінюється, звичайно, як така, що відхиляється.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бочелюк В. В. Теоретичний аналіз важковиховуваності дитини як передумови віктимної поведінки / В. В. Бочелюк // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Психологія». – 2013. – № 46. – 284 с.
2. Важковиховуваність: сутність, причини, реабілітації : навч. посібник / За ред. О. М. Полякової. – Суми : Університетська книга, 2009. – 346 с.
3. Соціальна педагогіка. 5-те вид. перероб. та доп. Підручник / За ред. Капської А. Й. – К. : Центр учбової літератури, 2011 – 488 с.

ПОЗИТИВНА ЕМОЦІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ Я-ОБРАЗУ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ

У статті позитивна емоційна орієнтація я-образу розглядається через поняття «любов до себе». Описано різні підходи щодо змісту і мети людського існування.

Ключові слова: емоційна орієнтація я-образу, любов до себе, зміст і мета людського існування.

In the article, the positive emotional orientation of the I-image is considered through the concept of «love for oneself». Various approaches to the content and purpose of human existence are described.

Key words: emotional orientation self-image, love for oneself, meaning and purpose of human existence.

Людина – суб'єкт діяльності, що спирається в думках і вчинках на загальнолюдські, духовні й моральні цінності та потребує зразків і засобів рішення особистісних задач. Вищі моральні цінності полягають в основі цілісного і вільного прояву особистості. Однією з основних таких цінностей є любов, що представляє собою всеохоплюючу здатність людини, емоційне ставлення, що може бути спрямоване в різному ступені на цілий ряд об'єктів, у тому числі на власне «Я» (А. Г. Асмолов Г. Балл, Т. М. Титаренко, Т. О. Ларіна та ін.) [1; 2; 3]. Філософський аналіз виявляє, що поняття «любові до себе» є одним з фундаментальних у вивченні властивостей людської особистості. Ставлення до цього поняття і підходи вивчення якого змінювався протягом століть і залежав від моральних цінностей суспільства (Демокрит, Епікур, Г. Гегель, І. Кант, Г. Сковорода, М. Бердяєв та ін.). Психологічний аналіз виявляє, що спрямованість любові на власне «Я» допомагає індивіду сформуванню стійке позитивне емоційне ставлення до себе (Е. Фромм, К. Роджерс, Л. Хей, Р. Ассаджолі та ін.). При незадоволенні потреби у любові у самий ранній період життя та впродовж дитинства у діадах «мати – дитина», «дитина – оточуючі дорослі», формується почуття недовіри до світу, що у подальшому переноситься людиною і в дорослому житті на об'єкти і явища навколишнього світу, у тому числі на себе саму (Г. Аммон, Ю. Ф. Антропов, М. П. Білецька, І. П. Брязгунов, Д. М. Ісаєв, О. Ф. Кернберг, С. О. Кулаков, С. Мінухін, О. С. Чабан, Т. М. Яблонська та ін.) (цит за В. І. Шебановою) [5; 6].

Догма, що любов до себе тотожна егоїзму й альтернативна любові до інших, стала переважати у філософії і суспільній думці. Наукове вираження вона знайшла у фрейдівській теорії нарцисизму. З. Фрейд виходить зі стійкої величини лібідо, на якому замкнута вся енергія дитини. З. Фрейд називав цю стадію «первинним нарцисизмом». У процесі розвитку індивіда енергія лібідо або зміщується на інші об'єкти – і тоді виявляється у вигляді любові, – або блокується і спрямовується індивідом на самого себе – у цьому випадку має місце «вторинний нарцисизм». Таким чином, чим більше індивід віддає любові ззовні, тим менше залишається любові до самого себе, виходить, любов до себе і любов до інших – альтернативні (цит. за Хьелл Л., Зіглер Д.) [4, 136].

У психологічних наукових дослідження достатньо часто поняття любові до себе влітається до постулату доцільності і детермінованості людського життя. В різних концепціях можна знайти різні тлумачення змісту і мети людського існування. Залежно від того, яка життєва мета береться за провідний принцип, виокремлюються різні варіанти постулату доцільності.

У концепціях *гомеостатичного типу*, що беруть свій початок від робіт Кеннона (рефлексологія в її різних формах, «динамічна» психологія К.Левіна, теорія когнітивного дисонансу Л. Фестінгера та ін.) постулат доцільності виступає у формі вимоги до усунення конфліктності у взаєминах із середовищем, елімінації «напруження», встановлення «рівноваги» тощо. Мета існування зводиться до реакції відновлення втраченої рівноваги (цит. за Хьелл Л., Зіглер Д.) [4].

Гедоністичний варіант, у відкритій розширеній формі описаний у концепції «афективного порушення» американського психолога Макклелланда і його співробітників. Відповідно з даним варіантом дії людини детерміновані двома первинними афектами – задоволенням і стражданням. Розвиваючись у «Діанетиці» Р. Хаббарда, це вчення закликає, відштовхуючись від страждання як необхідності, спрямовуватися до задоволення і, тим самим, до безсмертя душі (цит. за Хьелл Л., Зіглер Д.) [4].

У *прагматичних напрямках* науки про людину одним із основних принципів є принцип оптимізації в центрі уваги ставиться практична сторона поведінки або діяльності – користь, вигода, успіх (цит. за Хьелл Л., Зіглер Д.) [4].

Знаходячи раціональне зерно в кожному з перерахованих підходів, можна їх розглядати як шаблі сходження в усвідомленні істинної доцільності людського життя, що дозволяє зрозуміти людську природу і внести особистісний зміст у цю природу, пояснити і прогнозувати діяльність індивіда, групи, нації, суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асмолов А. Г. Психология личности: культурно-историческое понимание развития человека / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, 2007. – 528 с.
2. Балл Г. О. Интегративно-особистісний підхід у психології: впорядкування головних понять / Г. Балл // Психологія і суспільство. – 2009. – № 4. – С. 25 – 53.
3. Титаренко Т. М. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека / Т. М. Титаренко, Т. О. Ларіна. – К. : Марич, 2009. – 76 с. (Серія «Бібліотечка соціального працівника»).
4. Хьелл Л. Теории личности: основные положения, исследования и применение / [пер.с англ. С. Меленевская, Д. Викторова] / Ларри Хьелл, Дэниел Зиглер. – 3-е изд. – С.-Пб. : Питер, 2006. – 608 с. (Серія «Мастера психологии»).
5. Шебанова В. И. Тренинг нормализации пищевого поведения: Программа психологического сопровождения на пути к свободе от переизбытка. Практическое руководство / В. И. Шебанова. – Херсон : ПП Вишемирский В. С., 2014. – 394 с.
6. Шебанова В. И. Феноменология харчової поведінки у континуумі «норма–патологія» : Монографія / В. И. Шебанова. – Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2016. – 612 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В. І. Шебанова

УДК 37.013.42:343.915

Федірко А.В.

ЗЛОЧИННІСТЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Актуальність теми зумовлена збільшенням правопорушень серед дітей і молоді У статті наведено сучасний стан правопорушень неповнолітніх в Україні, розкрито сутність і зміст понять «правопорушення» та «профілактика правопорушень», проаналізовано причини правопорушень неповнолітніх.

Ключові слова: правопорушення, протиправна поведінка, профілактика правопорушень, неповнолітні.

The urgency is due to the increase in delinquency among children and youth In article the current state of juvenile delinquency in Ukraine, reveals the nature and content of the terms "offence" and "crime prevention", analyzes the causes of juvenile delinquency.

Key words: offence, wrongful conduct, delinquency prevention, juveniles.

Тенденції зростання злочинності серед неповнолітніх в Україні, що спостерігаються в останні роки, викликані непростими соціально-економічними умовами, які супроводжують сучасний період розвитку України, та багатьма іншими чинниками, котрі виникають у переломні моменти становлення правової, демократичної та соціальної держави.

Проблемою злочинності в цілому, та конкретно причинами злочинності неповнолітніх займалися такі дослідники, як: О.М. Бандурка, В.В. Вовк, А.О. Гнітій, І.П. Голосніченко, Р.А. Калюжний, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, В.І. Олефір, О.П. Рябченко, М.А. Самбор, Т.В. Смалюк та ін.

Особливо важливим напрямком наукових досліджень в межах даної проблематики є вивчення причин правопорушень, а власне злочинів, з метою їх попередження та профілактики. Також однією з гострих проблем українського суспільства є проблема правопорушень неповнолітніх. За статистичними даними злочинність неповнолітніх має таку структуру: злочини, пов'язані з наркотиками – 2,8 %; хуліганство – 6,2 %; крадіжки – 70,5 %; злочини проти життя та здоров'я – 2,1 %; інше – 9,4 %. Злочинність серед молоді все більше набуває групового характеру. Питома вага злочинів, учинених групами, становить понад 70 %. Щодня підлітки в Україні вчиняють понад 100 злочинів, у тому числі одне вбивство або злочин із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, одне згвалтування, два-три розбійні напади, вісім пограбувань, сімдесят крадіжок приватного та державного майна [3, с. 31-32]. Ця статистика свідчить про надзвичайну актуальність визначеної проблеми. Від того, як вона вирішується, залежить не лише стан і тенденції правопорушень у майбутньому, а й розвиток морального середовища у суспільстві в цілому.

Для профілактики злочинності серед неповнолітніх суттєве значення має і процесуальна діяльність судів, що здійснюють провадження у кримінальних справах. Ефективні правові заходи, які суди застосовують щодо неповнолітніх, можуть реально сприяти попередженню вчинення ними нових злочинів та виправленню підлітків.

Не сприяє боротьбі зі злочинністю неповнолітніх і загальноприйнята думка про те, що відповідальність настає лише після досягнення віку 16 років, а за деякі злочини – 14 років. Інколи дорослі ще й заохочують неповнолітніх, повідомляючи їм, що за вчинення злочину їм не буде ніякого покарання, оскільки вони не досягли віку, з якого до них можна застосовувати кримінальне покарання. Проте це не так, оскільки за чинним законодавством слідчий встановивши в кримінальній справі, що суспільно-небезпечне діяння вчинене особою віком від одинадцяти років і до виповнення віку, з якого можлива кримінальна відповідальність, виносить мотивовану постанову про закриття справи та застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру. Після чого суд розглядає справу і з врахуванням обставин здійсненого діяння, характеристик неповнолітнього та його батьків вирішує, який примусовий захід виховного характеру можливо застосувати [2, с. 16-18].

Значно впливають на мотивацію вчинків неповнолітніх їх вікові особливості. Такими особливостями є : недостатній життєвий досвід, схильність до наслідування, вплив на них оточуючих (особливо дорослих), бажання показати себе самостійним і намагання звільнитися від контролю та опіки з боку батьків, вихователів, специфічне трактування таких понять, як «сміливість», «чесність», «дружба», неправильна оцінка конкретних життєвих ситуацій, недостатній розвиток, інколи і повна відсутність критичного ставлення до своїх вчинків, тощо.

Проблематика правопорушень була і залишається однією з провідних площин для досліджень. Загальновідомо, що правопорушенням є протиправне, винне (умисне чи необережне), юридично каране суспільно-шкідливе чи суспільно-небезпечне діяння (дія чи

бездіяльність). Це явище існувало завжди, у будь-який період розвитку держави та права. Правопорушення поділяються на проступки та злочини за обсягом протиправності і шкідливості. Правопорушення можуть мати місце у всіх сферах життя [4, с. 45].

Таким чином, ситуація зі злочинністю у дитячому середовищі вимагає удосконалення профілактичної роботи, пошуку ефективних форм взаємодії всіх заінтересованих організацій, діяльність яких спрямовано на запобігання втягненню підлітків у протиправну діяльність, що і відбувається у вітчизняній школі шляхом посилення заходів, спрямованих на профілактику злочинності серед неповнолітніх. Одним із найважливіших напрямів виховної роботи з дітьми та молоддю є превентивне виховання та профілактична робота щодо подолання злочинності серед неповнолітніх.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрійв І.К. Причини злочинності неповнолітніх у світлі кримінологічних теорій // Вісник Львівського ун-ту. – Серія юридична. Вип. 37. – 2002. – С. 467–475.
2. Вовк В.В. Причини злочинності серед неповнолітніх та їх профілактика / В.В. Вовк // Злочинність як суспільна проблема та шляхи її вирішення в Україні. – 2016. – Том 2. – С. 16-18.
3. Гнітій А.О. Сучасний стан злочинності неповнолітніх в Україні / А.О. Гнітій // Злочинність як суспільна проблема та шляхи її вирішення в Україні. – 2016. – Том 2. – С. 31-32..
4. Теорія держави і права. Академічний курс [Текст]: підручник / [О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко та ін.; відп. ред. Зайчук О.В.]. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 685 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Т.Г. Вермієнко

УДК 159.95

Чиж А.С.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ОНКОХВОРИХ

У статті розглядаються психологічні особливості стратегій подолання травматичної ситуації наявності смертельно небезпечної хвороби.

Ключові слова: копінг-поведінка, копінг-стратегії, онкохвороба.

The article deals with the psychological peculiarities of strategies for overcoming the traumatic situation of the presence of a deadly disease.

Key words: coping behavior, coping strategies, oncological illness.

Складні життєві ситуації, з якими зустрічається людина, дедалі частіше не вдається вирішити за короткий час і у звичний спосіб, тобто вони самі набувають кризового характеру. Традиційно онкологічна патологія відноситься до сфери однієї з найбільш психотравмувальних. Тому перед психологічною наукою з особливою гостротою стоїть завдання пошуку шляхів подолання особистістю життєвих криз. Уже кілька десятиліть проблема копінг-поведінки в умовах життєвих криз є предметом вивчення у вітчизняній та зарубіжній психології [3, с. 7].

Теоретичний аналіз теми можливий при опорі на наявний методологічний та теоретичний базис, а саме: уявлення про копінг-поведінку (Р. Лазарус, С. Фолкман, Т. Крюкова, М. Замишляева, С. Нартова-Бочавер та ін.); сучасні дослідження копінг-поведінки хворих і здорових людей (Ю. Алексіна, Є. Антохін, М. Горбунова, Є. Крюкова,

Ю. Кустова, Є. Ісаєва, Б. Карвасарський, В. Абабков, Є. Мізінова та ін.), а також копінг-поведінки хворих, що мають невиліковне, смертельно-небезпечне захворювання (Є. Бабарикіна, І. Васильєва, Л. Смірнова, А. Горін, А. Денісов, В. Шило).

На сьогодні під копінг-поведінкою прийнято розуміти «стратегії дій, що здійснюються людиною в ситуаціях психологічної загрози фізичному, особистому та соціальному благополуччю, які здійснюються в когнітивній, емоційній та поведінковій сферах функціонування особи та призводять до успішної або менш успішної адаптації». При цьому копінг розглядається одночасно і як індивідуальний стійкий набір певних варіантів поведінки і реагування в стресових ситуаціях, і як широкий спектр різноманітних стратегій подолання стресу, який особа може використати залежно від індивідуальних цілей [1, с. 110].

Дослідження копінг-стратегій поки що досить розрізнені. Тому майже кожен дослідник при вивченні проблематики стратегій подолання стресу пропонує власну класифікацію. При цьому, задля систематизації існуючих підходів до копінг-стратегій докладаються зусилля з класифікації самих класифікацій.

Р. Лазарус та С. Фолькман виділяють три основні критерії, на основі яких відбувається класифікація копінг-стратегій: 1) емоційний / проблемний; 2) когнітивний / поведінковий; 3) успішний / неуспішний. Передбачається, що кожна стратегія копінгу, яка використовується людиною, може бути оцінена за всіма трьома критеріями хоча б тому, що людина, яка опинилася у важкій ситуації, може використовувати як одну, так і декілька стратегій подолання. На основі цієї класифікації автори запропонували класифікацію, яка передбачає 8 видів ситуаційно-специфічних копінг-стратегій – конфронтація, планомірне вирішення проблеми, самоконтроль, пошук соціальної підтримки, позитивна переоцінка, прийняття відповідальності, дистанціювання, відхід-уникання [2, с. 84].

В цілому, більшість дослідників дотримуються єдиної класифікації способів додання стресу: 1) копінг-стратегії, спрямовані на ситуацію; 2) когнітивні стратегії, спрямовані на переоцінку ситуації; 3) зусилля, спрямовані на зняття емоційної напруги.

Провівши дослідження на базі Херсонського онкодиспансеру з теми «Особливості психодіагностики копінг-стратегій у онкохворих» нами були виявлені такі домінуючі типи копінг-стратегій у онкохворих, як: «втеча–уникнення» (54%); «самоконтроль» (48%); «дистанціювання» (44%). У разі використання першої стратегії хворі намагаються подолати негативні переживання у зв'язку з труднощами за рахунок реагування за типом ухилення: заперечення проблеми, фантазування, невиправданих очікувань, відволікання і т.п. При виразній перевазі стратегії уникнення можуть спостерігатися неконструктивні форми поведінки в стресових ситуаціях: заперечення або повне ігнорування проблеми, ухилення від відповідальності і дій з вирішення труднощів, що виникли, пасивність, нетерпіння, спалахи роздратування, занурення у фантазії, переїдання, вживання алкоголю і т.п., з метою зниження болісної емоційної напруги. Ця стратегія сприяє швидкому зниженню емоційної напруги в ситуації стресу, але в той же час вона не дає можливості вирішити проблеми, сприяє накопиченню труднощів. Використання стратегії самоконтролю передбачає спроби подолання негативних переживань у зв'язку з проблемою за рахунок цілеспрямованого придушення і стримування емоцій, мінімізації їх впливу на оцінку ситуації і вибір стратегії поведінки, високий контроль поведінки, прагнення до самовладання. Перевагами цієї стратегії можна назвати можливість уникнення емоціогенних імпульсивних вчинків, переважання раціонального підходу до проблемних ситуацій. Недоліками ж можуть бути труднощі вираження переживань, потреб і спонукань у зв'язку з проблемною ситуацією, надконтроль поведінки. Стратегія дистанціювання передбачає спроби подолання негативних переживань шляхом суб'єктивного зниження її значущості та ступеня емоційної залученості в неї. Для цієї стратегії характерне використання інтелектуальних прийомів раціоналізації, перемикання уваги, відсторонення, гумору, знецінення і т.п. Позитивним у використанні цієї стратегії є можливість зниження суб'єктивної значущості складних ситуацій і запобігання інтенсивних емоційних реакцій на фрустрацію. Негативним же можна назвати ймовірність

знецінення власних переживань, недооцінка значущості і можливостей дієвого подолання проблемних ситуацій.

Ці результати можуть допомогти у взаємодії з онкохворими та в психологічній допомозі їм в процесі прийняття хвороби та адаптації до нового життя.

Перспективою нашого дослідження є виявлення стратегій долаючої поведінки на кожній із стадій прийняття хвороби.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коваленко А.Б. Дослідження копінг-поведінки: Тенденції та перспективи / А.Б. Коваленко, Н.В. Родіна // Наука і освіта. – 2011. – № 9. – С. 110-113.
2. Лазарус Р.С. Психологія емоцій: учеб. пособие [для студ. вузов, обуч. по спец. псих.] / Р.С. Лазарус. – С.-Пб.: Питер, 2007. – 328 с.
3. Родіна Н.В. Психологія копінг-поведінки: системне моделювання: монографія / Н.В. Родіна. – Одеса: видавець Букаєв В.В., 2011. – 364 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Н.І. Тавровецька

УДК 378.147/378.180.6 (574)

Шалагіна О.М.

ЕМОЦІЙНІ КОМПЛЕКСИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядаються комплекси, які властиві звичайним дітям, розвиток яких відбувається в рамках норми. Розглянуто різні критерії розбіжності між страхом і тривогою, перераховані основні причини агресивної поведінки дітей.

Ключові слова: дитячі страхи, тривожність, агресивність.

The article deals with the complexes inherent in ordinary children, their development occurs within the norm. We reviewed various criteria for the difference between fear and anxiety, listed the main causes of aggressive behavior of children.

Key words: childhood fears, anxiety, aggression.

Дитячі страхи характерні для певного віку і є показником повноцінного розвитку емоційної сфери дитини. Прояви дитячих страхів дуже різноманітні. Деяким дітям властиві нічні кошмари, коли дитина прокидається з плачем і кличе мати, вимагає, щоб дорослі спали разом з нею. Інші відмовляються залишатися одні в кімнаті, бояться темряви, побоюються виходити на сходи без батьків. Іноді виникають страхи за батьків, діти тривожаться, що з їхньою мамою або татом що-небудь трапиться. Хтось відмовляється кататися з гірки, долати перешкоди, плавати в басейні, хтось тікає від собаки, що наближається, не залишається один, не йде до лікаря та ін.

Причини дитячих страхів також різноманітні. Їх поява прямо залежить від життєвого досвіду дитини, ступеня розвитку самостійності, уяви, емоційної чутливості, схильності до занепокоєння, тривожності, боязкості, невпевненості. Найчастіше страхи породжуються болем, інстинктом самозбереження. Більшість з них обумовлені віковими особливостями розвитку і мають тимчасовий характер. Дитячі страхи, якщо до них правильно ставитися, розуміти причини їх появи, найчастіше зникають без сліду.

Однак поряд з такими страхами існують інші – стійкі невротичні страхи. Це страхи, з якими не може впоратися ні дитина, ні дорослий. Вони виступають сигналом негараздів, говорять про нервові і фізичне ослаблення дитини, неправильну поведінку батьків, конфліктні стосунки в сім'ї. Вони болісно загострені або зберігаються тривалий час,

спотворюючи особистість дитини, негативно впливаючи на розвиток її емоційно-вольової сфери та мислення. Це той випадок, коли дитина потребує професійної допомоги психолога [2, с. 49].

Тривожність – одна з найбільш складних проблем сучасної психологічної науки. Тривожність не пов'язана з якою-небудь певною ситуацією і проявляється майже завжди. Цей стан супроводжує людину в будь-якому виді діяльності. Коли ж людина боїться чогось конкретного, ми говоримо про прояв страху. Наприклад, страх темряви, страх висоти, страх замкнутого простору.

Тривожність дитини багато в чому залежить від рівня тривожності дорослих, які її оточують. Висока тривожність педагога або батьків передається дитині. У сім'ях з доброзичливими стосунками діти менш тривожні, ніж в сім'ях, де часто виникають конфлікти.

Коли мова заходить про тривожність і страх, то різні автори вказують на різні критерії їх розрізнення. Можна виділити п'ять найбільш відомих і описаних в психологічній літературі критеріїв, що дозволяють розмежувати ці поняття [1, с. 96].

Перший критерій – ступінь конкретності загрози, небезпеки, на яку реагує людина. Страх при цьому розглядається як реакція на реальну, предметну небезпеку, а тривожність вважається переживанням невизначеної, дифузійної, невиразної загрози, яка не має чітко усвідомлюваного об'єкта і дуже часто просто уявна.

Другий критерій – спрямованість загрози. Страх виникає тоді, коли щось загрожує самому існуванню людини, цілісності його організму, тобто в разі «вітальної загрози», а тривожність – коли, небезпека пов'язана з руйнуванням цінностей людини, її відносин з іншими людьми, її потреб, інакше кажучи, коли загроза є особистісною.

Третій критерій – спосіб реагування людини. При відчутті страху людина поводить себе або стенично, або астенічно. У першому випадку вона проявляє неймовірну активність, наприклад, тікає зі швидкістю, якій позаздрив би спринтер-чемпіон, або одним махом перестрибує через височенний паркан, або вступає в сутичку з предметом страху, демонструючи несподівану силу. У другому випадку людина просто ціпеніє, втрачаючи взагалі здатність до активності. Тривожність зазвичай породжує інший спосіб реагування – недиференційовану пошукову активність.

Четвертий критерій – складність організації переживання. Страх, є базовою, фундаментальною емоцією, влаштований простіше, ніж тривожність, яка розглядається як певна «надбудова», що формується на основі страху в комбінації з іншими базовими емоціями, а тому має більш складну організацію.

П'ятий критерій – інтенсивність переживання. Так, іноді вважають, що можна вибудувати наступний ряд переживань за ступенем їх зростання: тривога, побоювання, боязнь, переляк, жах. Останні чотири стани характеризують різні відтінки страху. Однак великої популярності набула концепція явищ тривожного ряду І.В. Мельничука, в якій виділені емоційні стани, закономірно змінюють один одного в міру наростання стану тривоги: відчуття внутрішньої напруженості, дратівливість, власне тривога, страх, відчуття невідворотності насування катастрофи, тривожно-боязке порушення [4].

Агресивність властива багатьом дітям. Переживання і розчарування дитини, які дорослим здаються дрібними та незначними, виявляються досить гострими і важче переносяться для дитини саме в силу незрілості її нервової системи, тому найбільш задовільним для дитини рішенням може виявитися і фізична реакція, особливо при обмеженості дитини до самовираження.

Виділяються дві найбільш часті причини агресії у дітей. По-перше, це боязнь бути травмованим, скривдженим, піддатися нападу, отримати ушкодження. Чим сильніша агресія, тим сильніший стоїть за нею страх. По-друге, це пережита образа, або душевна травма, або сам напад. Дуже часто страх породжується порушеними соціальними відносинами дитини та дорослих, які її оточують [3, с. 125].

Фізична агресія може виражатися як в бійках, так і в формі руйнівного ставлення до речей. Діти рвуть книги, розкидають і трощать іграшки, ламають потрібні речі, підпалюють їх. Іноді агресивність і руйнівність збігаються, і дитина кидає іграшки в інших дітей або дорослих. Така поведінка в будь-якому випадку мотивована потребою в увазі, якимось драматичними подіями.

Агресивність необов'язково проявляється у фізичних діях. Дехто схильний до так званої вербальної агресії, за якою часто стоїть незадоволена потреба відчувати себе сильним або відігратися за власні образи. Буває, що лайка є засобом вираження емоцій в несподіваних неприємних ситуаціях: впав, розбився та ін.

Батьки дошкільнят і молодших школярів, з підвищеним рівнем тривожності і страхами, а також з ознаками агресії найчастіше звертаються до психолога.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Венгер А.Л. Психологическое консультирование и диагностика / А.Л. Венгер. – М. : Генезис, 2001. – Ч. 1. – 160 с.
2. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія / Т.В. Дуткевич. – К. : Центр учб. літератури, 2007. – 256 с.
3. Кочерга О. Психофізіологія дітей 1–3 років / О. Кочерга. – К. : Шкільний світ; Вид-во Л. Галіцина, 2006. – 460 с.
4. Мельничук І.В. Генеза емоційних особливостей у сучасних дітей / І.В. Мельничук // Наука і освіта. – Одеса, 2002. – № 5. – С. 42-44.

Рекомендує до друку науковий керівник викладач А.О. Чхайдзе

УДК 376:371.3

Шевченко Я.С.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті розглядаються сучасні підходи до інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами.

Ключові слова: інклюзія в освіті, інклюзивна практика, педагогічні працівники, методика роботи, спеціальні класи, навчальний процес.

The article deals with modern approaches to inclusive education for children with special needs.

Key words: inclination in education, inclusive practice, pedagogical workers, method of work, special classes, educational process.

Міжнародні стандарти в галузі прав людини ґрунтуються на ідеї участі кожної особи в суспільному житті на засадах рівності й без дискримінації. Поширення в Україні процесу інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями фізичного та психічного здоров'я є не лише відображенням часу, але є ще одним кроком до забезпечення повної реалізації прав дітей з особливими потребами на якісну освіту.

Інклюзивна практика реалізує доступ до одержання освіти в загальноосвітньому закладі за місцем проживання та створення необхідних умов для успішного навчання для всіх без виключення дітей, незалежно від їх індивідуальних особливостей, психічних та фізичних можливостей.

Актуальність проблеми інклюзивної освіти пов'язана з тим, що число дітей, які потребують корекційного навчання, неухильно росте. Окрім зростання кількості дітей з

обмеженими можливостями, наявна тенденція якісної зміни структури дефекту, комплексного характеру порушення у кожній окремій дитині. В основу інклюзивної освіти покладено ідеологію, що виключає будь-яку дискримінацію дітей й забезпечує однакове ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для дітей з особливими потребами. Навчання дітей з особливими потребами ґрунтується на принципах вираженої педагогіки, дієвість яких підтверджується і від використання якої виграють усі діти.

Надзвичайно актуальним є питання фахової компетентності педагогічних працівників. У даний час фактично немає ЗНЗ, де не вчилися б діти з особливими освітніми потребами у спеціальному чи інклюзивному класі або просто у складі учнів звичайного класу. Тому важливо, щоб педагогічні працівники володіли основами знань і методик роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Під час складання робочих навчальних планів для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з особливими освітніми потребами дозволяється перерозподіл до 15 відсотків навчального часу, визначеного інваріантною частиною Типових навчальних планів. В середині освітньої галузі перерозподіл здійснюється за погодженням із місцевим органом управління освітою, між галузями – за погодженням із Міністерством освіти і науки України.

Навчальний процес у спеціальних навчальних закладах організовується відповідно до щорічного Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах для навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Спеціальні загальноосвітні навчальні заклади, спеціальні класи для дітей глухих, зі зниженим слухом, зі зниженим зором, сліпих (із застосуванням тифлотехнічних засобів навчання та аудіосупроводу), для дітей із затримкою психічного розвитку, тяжкими порушеннями мовлення, опорно-рухового апарату, окрім літератури, зазначеної у Переліку, використовують програми та навчальну літературу, рекомендовану Міністерством освіти і науки України до використання загальноосвітнім навчальним закладам у 2017/2018 навчальному році [3].

Педагоги шкіл самостійно розподіляють програмний матеріал відповідно до годин, передбачених навчальними планами для учнів з особливими потребами. При цьому завданнями педагогів є врахування індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких учнів та створення відповідних умов для засвоєння програмного матеріалу, пропонуваного для учнів загальноосвітньої школи.

Підвищенню ефективності навчального процесу сприяє корекційно-розвиткова складова інваріантної частини навчальних планів спеціальних навчальних закладів (спеціальних класів), якою регламентується організація системної реабілітаційної роботи з учнями (вихованцями): розвиток слухового сприймання; розвиток зорового сприймання; розвиток мовлення; корекція пізнавальної діяльності; формування навичок просторового орієнтування; соціально-побутове орієнтування; формування компенсаційних способів діяльності; практичне використання знань, умінь і навичок (предметно-практична діяльність); розвиток комунікативної діяльності і творчості; фізичний розвиток. Така робота передбачає вирішення специфічних завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку учнів, і потребує впровадження особистісно орієнтованих програм навчання та реабілітації за індивідуальним та диференційованим підходом. Обов'язковим при цьому є використання навчально-реабілітаційного пристосування, яке необхідно дитині з урахуванням особливостей її розвитку для допомоги сприймати оточуючий світ та навчальний матеріал.

З метою забезпечення корекції первинних і вторинних відхилень розвитку учнів з особливими освітніми потребами, формування компенсаторних способів предметно-практичної діяльності як важливої умови підготовки таких дітей до навчання, створення передумов для засвоєння навчального матеріалу, розроблено програми з корекційно-розвиткової роботи для учнів з особливими потребами.

Корекційні заняття забезпечують не лише виправлення порушень психофізичного розвитку, а й забезпечують вплив на особистість в цілому для досягнення позитивних результатів в її навчанні, вихованні та інтеграції у суспільство.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник: / за заг. ред. Колупаєвої А.А. – К: «А. С. К.», 2012. – 308 с.
2. Лист МОН України від 10.01.2017 № 1/9-2 «Про сучасні підходи до інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами».
3. Лист МОН України від 12.07.2017 № 1/9-385 «Про навчальні плани та організацію навчально-реабілітаційного процесу для дітей з особливими потребами».

Рекомендує до друку кандидат педагогічних наук доцент Т.В. Коршун

УДК 159.923.2

Щедрова С.О.

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПСИХІЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядається проблема саморегуляції особистості як складного інтегративного феномену. Визначається необхідність розглядати особливості процесу саморегуляції через призму особистості та у взаємозв'язку із її смисловою сферою.

Ключові слова: саморегуляція, особистість, вольова регуляція, поведінка, самосвідомість.

This article deals with the problem of self-regulation of the individual as a complex integrative phenomenon. This article defines the need to consider the features of the process of self-regulation through the prism of the individual and in the relationship with its semantic sphere.

Key words: self-regulation, individual, voluntary regulation, behavior, consciousness.

Саморегуляція особистості є досить актуальним та перспективним напрямком досліджень у сучасній психологічній науці. Вивчення цього феномену відкриває нові можливості для розуміння та пояснення загальних закономірностей побудови та реалізації людиною власної довільної активності, продуктивності прийняття нею життєвих рішень, успішності її поведінки в цілому.

Завершаючою ланкою цілісного процесу самосвідомості є саморегуляція особистістю складних психічних актів, власної поведінки. Під саморегуляцією в структурі самосвідомості у вузькому сенсі мається на увазі така форма саморегуляції поведінки, яка передбачає момент включеності в неї результатів самопізнання і емоційно-ціннісного ставлення до себе, причому ця включеність актуалізована на всіх етапах здійснення поведінкового акту, починаючи від мотивуючих компонентів і закінчуючи власною оцінкою досягнутого ефекту поведінки.

Феномен саморегуляції є досить складним та багатогранним. Існує безліч поглядів на сутність та структуру саморегуляції, що, в свою чергу, зумовлює необхідність систематизації існуючих даних із зазначеної проблематики.

У багатьох дослідженнях вказується, що провідну роль у процесі саморегуляції відіграють смислові утворення особистості. В них зазначається, що останні наділені регулятивним потенціалом та зумовлюють вибір людиною способів саморегуляції власної активності. При цьому, смислові утворення, як правило, досліджуються окремо від процесу

саморегуляції, що не дає змоги повною мірою встановити специфіку взаємозв'язків між ними. З огляду на це, дослідження смислових аспектів саморегуляції є актуальним.

Проблемі саморегуляції присвячено низку праць, в яких вона розглядається у структурі діяльності (Є.П. Ільїн, В.К. Калін, Г.Б.Леонова, Ю.Я. Стрелков та ін.). У контексті особистості саморегуляція розглядається К.О. Абульхановою-Славською, О.О. Конопкіним, О.К. Осницьким та ін. Сучасними дослідниками розроблена концепція усвідомленої саморегуляції довільної активності людини, описана структурно-функціональна модель процесу саморегуляції, визначено поняття «стиль саморегуляції», розроблено діагностичний інструментарій для визначення індивідуальних особливостей саморегуляції (Є.М. Коноз, О.О. Конопкін, Н.Ф. Круглова, В. І. Моросанова, О.К. Осницький, Г.С.Пригін, В.І. Степанський та ін.).

Психічна саморегуляція здійснюється у поєднанні її енергетичних, динамічних і соціально-змістових аспектів. Людина не автоматично переключается з однієї діяльності на іншу, а свідомо, з урахуванням соціальної ситуації, важливості виконуваних операцій, можливих результатів своїх вчинків тощо [2, с. 28].

На основі теоретичного аналізу наукової літератури з означеної проблематики можна виділити наступні психологічні чинники саморегуляції поведінки особистості: пізнавальна сфера (пізнавальні психічні процеси), індивідуально-типологічна сфера (темперамент, характер, здібності), емоційно-вольова сфера (почуття, емоції, переживання, вольові якості, вольова регуляція), ціннісно-смилова сфера (спрямованість, мотивація, система цінностей), духовна сфера (моральні якості, духовність, релігійні уподобання), рефлексивна сфера (самопізнання, самоконтроль, самоаналіз).

У центрі проявів саморегуляції особистості – система «Я», що формується під впливом життєвих вражень і виховання як центр самосвідомості. Будучи елементом психологічної структури особистості, «Я» виступає як установка щодо самого себе і включає такі компоненти:

- когнітивний – уявлення про «Я» реальне та «Я» ідеальне;
- емоційний – самоповага (самоприниження) тощо;
- оцінно-вольовий – прагнення підвищити самооцінку, завоювати авторитет, повагу.

Залежно від цілей, що їх ставить перед собою особистість, моральних якостей і особливостей вольової саморегуляції, виділяють чотири типи самоуправління: морально-вольовий, аморально-вольовий, абулічний (слабкий), імпульсивний. Природно, що найбільшу цінність для суспільства становить морально-вольовий тип, вольова саморегуляція якого спрямована на досягнення суспільно значущих цілей, що відповідають високим моральним нормам.

Вагомий внесок у розробку проблеми саморегуляції поведінки особистості зробив М.Й. Боришевський, який вважав, що механізми саморегуляції можуть базуватися на таких структурних компонентах як:

- Самооцінка – це результат розумових операцій (порівняння, аналізу та синтезу), в якому постійно присутній емоційний компонент (суб'єктивне переживання; домагання особистості – їх основна функція полягає у корекції прийнятих цілей, задач; соціально-психологічне очікування (очікувана оцінка), яка виконує функцію посередника між самосвідомістю особистості і її соціальним оточенням в процесі саморегуляції поведінки;
- образ «Я» – як результат самопізнання; як головна мета життєдіяльності особистості; як психологічне утворення, яке забезпечує головну функцію саморегуляції – функцію ціле покладання; як узагальнений, глобальний механізм саморегуляції на особистісному рівні.

Автор наголошував, що саморегуляція може здійснюватися при наступних умовах: коли індивід може адекватно відображати і моделювати наявну ситуацію; перетворювати власну внутрішню і зовнішню активність у відповідності з моделлю запропонованої ситуації;

переборювати безпосередні спонукання ради досягнення перспективної мети, за наявності у індивіда можливості виходити за межі наявної ситуації [3, с. 12].

Цікавою є думка дослідниці Т.В. Кириченко, яка виділяє найсуттєвіші механізми процесу саморегуляції в підлітковому віці: рівень домагань, ціннісні орієнтації, локус контролю, мотивація схвалення, потреби у досягненні успіху. При цьому, автор наголошує, що всі виділені механізми перебувають у постійній взаємодії. «Психологічні механізми складають інтегративну сукупність психічних властивостей індивіда, що визначають рух до регуляції його дій, вчинків, поведінки і групуються на зразках, еталонах, цінностях індивідуального та суспільного характеру» [4, с. 143].

Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що саморегуляція поведінки є інтегративною властивістю особистості, яка об'єднує в собі інтелектуальні, мотиваційні, вольові, емоційні сфери особистості. Загалом можна констатувати, що саморегуляція – це єдність соціальних та психологічних проявів свідомості і самосвідомості особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – 280 с.
2. Бобічук Г.М. Саморегуляція особистості / Г. М. Бобічук. – К. : Основи, 2004. – 231 с.
3. Боришевський М.Й., Галян І.М. Саморегуляція оцінної діяльності вчителя як вид психічної активності / І.М. Галян, М.Й. Боришевський. – К.: Дніпро, 2001. – 74 с.
4. Кириченко Т.В. Методичний арсенал вивчення механізмів саморегуляції поведінки підлітків / Т.В. Кириченко // Психологія: Збірник наукових праць. (НПУ імені М.П. Драгоманова). – Київ, 2000. – С. 140-148.
5. Максименко С.Д., Максименко К.С., Папуча М.В. Психологія особистості: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / С.Д. Максименко (ред.). – К.: ТОВ "КММ", 2007. – 296 с.
6. Папуча М. В. Особистість: розвиток, соціалізація виховання / М. В. Папуча, Т.Д. Кивочковська. – Ніжин. : НДПУ ім. Гоголя, 2001. – 147 с.
7. Психологический словарь / [под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова]. – М. : Педагогика-Пресс, 1996. – 440 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент І.О. Цілінко

УДК: 372.2.18:373.29

Щербак В.П.

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО ШКОЛИ

У статті розглядається удосконалення системи підготовки старших дошкільників до школи.

Ключові слова: готовність до навчання, готовність до шкільного навчання, психолого-педагогічні науки, дошкільні установи, школяр, психологічна готовність, сюжетно-рольові ігри, навчальна діяльність.

The article deals with the improvement of the system of training senior preschool children in the school.

Key words: readiness for studies, readiness for school education, psychological and pedagogical sciences, preschool institutions, schoolboy, psychological readiness, role-plays, educational activity.

Вступ до школи є однією з найважливіших подій у житті дитини. Оскільки сьогодні багато дітей починають навчання не з семи, а з шестирічного віку, виникає багато проблем і

запитань, що зумовлює потребу знань з психології та поведінки шестирічного учня, адже різниця між такими дітьми величезна.

«Готовність до шкільного навчання»— різнопланове поняття, яке потребує комплексних психологічних досліджень. Такими дослідженнями займалися Л.І. Божович, З.В. Юрченко, Е.Е. Кравцова, та інші.

Найважливішим наслідком розвитку дитини дошкільного віку є формування готовності до шкільного навчання. По суті, її становлення свідчить про завершення періоду дошкільного дитинства.

За даними психолого-педагогічної науки, успішне навчання у школі можливе лише за умови, що на момент вступу до неї дитина набула відповідного особистісного, інтелектуального та фізичного розвитку, який забезпечує її психологічну готовність до школи. Отже, головним розвитком дошкільного періоду є готовність дитини до школи.

Одним із обов'язків сім'ї і дошкільних установ є підготовка дітей до школи, від чого залежатимуть їхні успіхи в навчанні, подальший розвиток. Як правило, діти, які у старших дошкільних групах, розуміють, що їх чекає у школі, володіють необхідними для навчання у ній навичками, легко вживаються у шкільне середовище. Однак не всі з них безболісно долають цей етап, що виявляється передусім у незадовільній їх успішності. Причина цього здебільшого в психологічній невідповідності до навчання в школі.

У шестирічок механізм уяви домінує над усіма іншими. Дитина виконує величезну роботу, створюючи фантастичні образи, і живе в казковому світі. Тому завдання дорослих, особливо вчителів і батьків, які намагаються не приборкати цей механізм творчості, розвивати та вивчати його. Отже, заздалегідь, до вересня, починається підготовча робота із прийому дітей до першого класу.

Готовність до навчання—це система показників фізичного, мотиваційного, інтелектуально-пізнавального, особистісного розвитку, що забезпечать успішність навчання у школі

Чому ж так необхідно визначити готовність дитини на самому початку навчання, а ще краще до вступу до школи? Доведено, що в дітей, які не готові до систематичного навчання, важче і довше проходить період адаптації, пристосування до школи, в них частіше з'являються різноманітні труднощі навчання, серед них значно більше тих, які не встигають, і не лише в першому класі.

Безперечно, чим краще підготовлений організм дитини до всіх змін, які пов'язані з початком навчання у школі, труднощами, які неминучі, тим легше він з ними впорається, тим спокійніше і не так болісно буде проходити процес адаптації.

Готовність до шкільного навчання водночас є проблемою соціальної зрілості дитини. Адже, йдучи до школи, вона опиняється в реальній соціальній позиції, вперше отримавши право і опинившись перед обов'язком здійснення суспільної за змістом і формою діяльності, якою є навчання.

Підготовка дітей до школи в дитячому саду включає в себе два основні завдання: всебічне виховання (фізичне, розумове, моральне, естетичне) і спеціальна підготовка до засвоєння шкільних предметів.

Не менш важливою, а під час й визначною є психологічна готовність. Саме вона забезпечує успішне включення дитини до процесу шкільного навчання та його ефективність.

Формуванню внутрішньої позиції дитини як школяра, сприяють сюжетно-рольові ігри про школу. В процесі такої гри дитина може безпосередньо ознайомитися з шкільним режимом та правилами яких слід дотримуватись.

Таким чином, можна зробити висновок, що значний вплив на розумовий розвиток дитини має навчання. На початок дошкільного віку психічний розвиток дитини досягає такого рівня, на якому можна формувати рухові, мовні, сенсорні та ряд інтелектуальних навичок, з'являється можливість вводити елементи навчальної діяльності. Протягом дошкільного віку дитина вчиться засвоювати ці вимоги і перетворювати їх у свої цілі і завдання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Готовність до школи / За редакцією Дубровиної М. 2005 – 289 с.
2. Кравцова О. Є. Психологічні проблеми, готовності дітей до навчання в школі. – М. – 1991 – 145 с.
3. Петроченко Г. Г. Розвиток дітей 6 – 7 літнього віку і підготовка їх до школи. – М. 1998 – 291 с.
4. Цукерман Г. А., Поливанова Н. К. Введення в шкільне життя. Томськ, 2002 – 94 с.

Рекомендує до друку доцент Т. В. Коршун

**ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ТА
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

ПСИХОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

Стаття присвячена проблемам адаптації і адаптаційних можливостей людини. Розглядаються види та напрями адаптації.

Ключові слова: адаптація, адаптаційні можливості людини, види адаптації, психофізіологічне забезпечення.

The article is devoted the problems of adaptation and adaptation possibilities of human. The types and tendencies are observed.

Key words: adaptation, adaptation possibilities of man, types of adaptation, psychophysiological support.

В надзвичайно тяжких умовах сьогодення, становлення та розвитку наймолодшої, але уже досить сталою європейської країни – України. Яка водночас являється засновником міжнародного єднання країн. Актуальним є визначення, ототожнення та розуміння поняття соціальна адаптація, яка являє собою одну із головних пріоритетів становлення індивідуума в умовах сучасної та надзвичайно стрімкої розвиваючої глобалізацією людства.

Поняття «адаптація» використовується в багатьох областях пізнання біології, філософії, соціології, соціальної психології, етики, педагогіки, кібернетики, екології та ін. Вивчення цієї проблеми також знаходиться на стику різних галузей знання і найважливішим є перспективним підходом у комплексному вивченні людини. Разом з тим залишається відкритим питання щодо загальнонаукового статусу даного поняття. На думку багатьох дослідників, поняття адаптації до сих пір не має загальновизнаного визначення в його широкому значенні. З точки зору А.Д. Адо, сам термін і поняття «адаптація» не є ще досить точно окресленим [2, с. 25].

Існують різні приватні спеціальні визначення адаптації. З філософських позицій адаптація розглядається в якості особливої форми відображення, яка характеризується внутрішньої активністю живих систем і випереджаючої реакцією на зовнішній вплив [4, с. 15].

Соціальна адаптація є одним з багатьох аспектів великої проблеми адаптації, вивчення якої знаходиться на стику різних галузей знання і є найважливішим, перспективним підходом у комплексному вивченні людини. Сучасне общетеоретичне визначення соціальної адаптації зводиться до уявлення про те, що це процес і результат встановлення гармонійних взаємин між особистістю і соціальною макросередовищем в специфічних для даної людини соціальних ситуаціях. Перспективними напрямками аналізу соціальної адаптації є уточнення загальнонаукового статусу даного поняття, вивчення механізмів соціальної адаптації в сучасному суспільстві, а так само пріоритетних напрямків в практиці соціальної адаптації [1, с. 27]. Необхідною умовою для здійснення успішної соціальної адаптації є узгодження домагань індивіда з наявними в його розпорядженні можливостями і реальністю середовища, до якої він пристосовується. Процес соціальної адаптації також передбачає набуття людиною суб'єктності, яка характеризувала б його як носія активної сили у відтворенні суспільства і його зміні [1, с. 49]. Одним із найголовніших завдань соціальної психології є розвиток здатності до соціальної адаптації, поліпшення процесів соціальної адаптації, що сприяють більш повному і гармонійному входженню в систему професійної діяльності. Але які б повні, соціально і психологічно виважені заходи не застосовувалися, вони є зовнішніми щодо особистості впливами і не можуть замінити її на внутрішнє управління власної діяльності. Позитивні форми поведінки управляються більшою мірою «особистісними нормами, що визначаються як само сподівання індивіда, які виникають із соціально прийнятих норм. Ці особистісні норми є продуктом взаємодії між засвоєнням очікуваннями соціальних норм та індивідуальним досвідом, набутих у процесі соціалізації [4, с. 55]. Можна

сказати, що особистість оцінює будь – які зміни з точки зору співвіднесення отриманих придбань і втрат. Якщо відбуваються зміни сприяють реалізації потреб, то особистість їх приймає і підтримує, в іншому випадку відкидає. Інакше кажучи, особистість виступає в ролі ефективного соціального критика, котрий перевіряє на міцність відповідні перетворення. Таким чином, успішність реформування суспільства значною мірою залежить від характеру адаптації особистості (населення) до нових соціальним умов все це вказує на важливість вивчення соціальної адаптації. Дослідження соціальної адаптації дозволить виявити істинний сенс і зміст відбуваються змін. У зв'язку з цим особливого значення набуває розробленість теорії соціальної адаптації та адекватності інструментарії, що вимірює адаптацію.

К. Бернар уперше сформулював уявлення про адаптацію як сталість внутрішнього середовища. Ф.Б. Березин, О.М. Кокун та ін... виділяють такі рівні алаптації: субклітинний, клітинний, тканинний, окремого органу, окремої системи органів, цілісного організму, груповий, популяційний, видовий, біоценотичний, екосферний[2, с. 9].

В.П. Казначеев виділяє два аспекти обговорення адаптації – статичний і динамічний. Статичний аспект відбиває властивість (стан) біосистеми, її стійкість до умов середовища – рівень її адаптованості. Динамічний – відбиває процес пристосування біосистеми до умов середовища, що змінюються. Виділити можна різні рівні адаптації:

- 1) субклітинний, 2) клітинний, 3) тканинний, 4) окремого органа;
- 5) окремої системи органів; 6) цілісного організму; 7) груповий;
- 8) популяційний; 9) видовий; 10) біоценотичний; 11) екосферний [2, с. 12].

В.І. Розов серед значних концепцій, що мають певне відношення до проблеми адаптації та її механізмів, виділив чотири, що набули найбільш широкого визнання [4, с 18]. Це концепція гомеостазу, стресова концепція, психосоматичні концепції та концепція функціональної системи П.К.Анохіна [1, с 135].

Злагодженим з цим також є виділення трьох основних напрямів досліджень, що найтісніше пов'язані з проблемою адаптації:

1. Переважно клініко – психологічні дослідження, предметом яких є вплив стресогенних подій на психосоматичний стан суб'єкта; основною метою цих досліджень є найповніший опис симптомів розладу та їх оперативне усунення;
2. Переважно фізіологічні й гігієнічні дослідження, під час яких вивчається реакція окремих органів (систем органів) на робоче навантаження чи на несприятливі умови діяльності; адаптація в таких роботах розуміється як процес перебудови різноманітних функцій організму, спрямований на підтримку внутрішнього гомеостазу;
3. Комплексне вивчення психічних і функціональних станів людини у трудовій діяльності; у подібних дослідженнях, що опираються на традиції психології праці, науковці намагаються висунути на перший план активність суб'єкта праці і виходять із вторинності фізіологічних змін функціонального стану щодо мотивів та мети людини у процесі адаптації [2, с 95].

В.П. Казначеев дає чотири визначення процесу адаптації залежно від різних вихідних критеріїв: термодинамічних, кібернетичних, біологічних, фізіологічних.

До загальних закономірностей адаптації модно віднести: суб'єктивні (вік, стать, фізіологічні та психологічні характеристики особистості) та фактори середовища (умов праці, режим та характер діяльності, особистості) та факторами соціального середовища).

Характерною рисою адаптованої системи є економічність функціонування з метою максимальної економії ресурсів організму. Виконання кожного виду діяльності людиною має певну психофізіологічну «ціну».

1. особистісну «ціну», зумовлену змінами стійких особливостей, що виникають у процесі пристосування.
2. суб'єктивну «ціну», відбиває ступінь психічного комфорту- дискомфорту;
3. соматичну «ціну», що являє собою показник функціонування фізіологічних підсистем у процес адаптації і виявляється в різних соматичних симптомах та синдромах.

Аналізуючи літературу, можна виокремити декілька психологічних складових, які впливають на гармонійний розвиток процесу соціальної адаптації особистості.

Однією з таких складових є здатність особистості до самопізнання. В загальній структурі особистісної регуляції діяльності особливе місце посідає усвідомлення людиною самої себе – своїх властивостей, особливостей, дій або станів. З цього приводу Б.Г. Ананьєв говорив, що людину слід розглядати не тільки як відкриту систему, а й як «закриту» внаслідок внутрішнього взаємозв'язку її властивостей. Потреба у самопізнанні визначається необхідністю більш точно й адекватно виконувати діяльність в навколишньому середовищі, будувати взаємодію з іншими людьми. Усвідомлення себе у вигляді стійкого об'єкта передбачає внутрішню цілісність, сталість особистості незалежно від ситуацій, які змінюються. Тобто, самопізнання виконує інтегративну роботу співвіднесення людини з об'єктивними умовами існування в соціальному середовищі.

Співзвучними є ідеї гуманістичної психології та феноменології. Провідне місце в дослідженнях гуманістичної психології є здатність людини до саморозвитку й самоуправління. З позиції В. Франкла, ознаками особистості, що само актуалізується, є: свобода вибору дій, відповідальність за перебіг свого життя. А. Маслоу виділив індивідуальні детермінанти само актуалізованої особистості: орієнтація на реальність, терпимість, ділова спрямованість, оптимізм, незалежність, креативність. Але психологами – гуманістами ігнорується ситуативна обумовленість діяльності. Феноменологія описує особистість як суб'єкта дій, здатного змінювати себе і навколишній світ, відносно незалежного від зовнішніх умов, що свідомо взаємодіє зі своїм оточенням. Особистість практично усвідомлює себе учасником соціального процесу, засвоює й формує соціальні норми.

В концепції Дж. Міда людина являє собою кристалізацію соціальних стосунків, вона є не тільки об'єктом, а суб'єктом соціальних дій.

Підводячи підсумок, можна сказати, що адаптація, а саме процес соціальної адаптації, залежить від багатьох впливів і найрізноманітніших соціальних і психологічних чинників, також від рівня й індивідуальної специфіки особистісних якостей. Будь – яка діяльність людини відбувається в постійно змінних умовах і саме процес адаптації передбачає резерви людини відносно забезпечення діяльності та виживання в умовах підвищеної стресогенності зовнішнього середовища, що постійно змінюється.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анохин П. К. Очерки по психофизиологии функциональных систем / П. К. Анохин. – М.: Медицина. 1975. – 447 с.
2. Казначеев В.П., Казначеев С.В. Адаптация и конституция человека // Новосибирск: Наука. – 1986. – 124 с.
3. Налчаджян А.А. Социально-психическая адаптация личности (формы, механизмы и стратегии). Ереван: С.43-65 АН АрмССР 1988– 68 с.
4. Розов В. И. Психологический анализ адаптивности в экстремальных условиях: автор. дис. канд. психол. наук: 19.00.01 / Розов Виталий Игоревич; Ин-т психологии АПН Украины. – К., 1993. – 21 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.В. Казаннікова

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

У статті розглядаються особливості і шляхи розвитку креативності майбутніх вчителів початкових класів як складової професійної підготовки студентів.

Ключові слова: професійна освіта, педагогічна діяльність, підготовка майбутніх учителів, креативність.

The article considers the peculiarities and ways of development of creativity of future teachers of elementary school as a component of professional training of students.

Key words: vocational education, pedagogical activity, preparation of future teachers, creativity.

Одне з найбільш актуальних завдань сучасного суспільства, яке перебуває на етапі євроінтеграції у світовий освітній простір, є розвиток творчих можливостей особистості та креативності, яка здатна до професійного самовдосконалення та самореалізації. Це відображено у вітчизняних державних документах: Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту»; Концепції національного виховання тощо. Зокрема, у Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХІХ століття») зазначено, що нова реальність породжує і нову культурну реальність, провідними рисами якої є переоцінка системи цінностей, створення нових відносин між основними учасниками художнього життя, зміна критеріїв оцінки естетичних і художніх цінностей, розширення меж естетичних і художніх потреб, поява нових відносин та форм організації художнього життя, формування нового естетичного досвіду, естетичної культури [4, с. 11].

Творча особистість педагога, його креативність, нестандартність мислення – важлива умова сприяння розвитку дитячих творчих здібностей. Педагог, який вірить у можливості своїх вихованців, який слідує за динамікою розвитку творчих здібностей, творчого росту, вдумливо аналізує продукти творчості дітей, може розраховувати на успіх у керівництві творчою художньо-мистецькою діяльністю дітей.

Тому одним із найважливіших завдань закладів вищої освіти на сучасному етапі є пошук найбільш ефективних і дієвих форм роботи щодо розвитку творчих здібностей майбутніх учителів, формування їхнього креативного потенціалу, підготовка до застосування елементів творчості у майбутній педагогічній діяльності.

Питання розвитку творчих здібностей особистості висвітлюють В. Андреев, Л. Виготський, М. Волах, Дж. Гілфорд, В. Дружинін, О. Кульчицька, А. Маслоу, О. Матюшкін, Дж. Рензулі, В. Роменець, С. Рубінштейн, Р. Стернберг, Б. Теплов та ін.

Розвитку креативності студентів під час навчання у педагогічному ЗВО сприяє індивідуально-диференційований підхід до їх професійного навчання, який являє собою відбір змісту, методів і форм навчання на основі урахування індивідуально-психологічних особливостей навчальної діяльності студентів, їх соціально значимих відмінностей від інших людей, своєрідності психіки, особистих якостей та уподобань [5, с. 113].

На думку Е. Фромма, креативність – це здатність дивуватися і пізнавати, знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, це націленість на відкриття нового і здатність до глибокого усвідомлення свого досвіду. креативні особистості. Креативність не є деяка особлива характеристика пізнавальних процесів, вона являє собою одну з найглибших характеристик особистості [3, с. 13].

Розвиток креативності особистості майбутнього фахівця полягає у теоретичному і практичному оволодінні студентами соціально-психологічними знаннями та вмінню

застосуванні набутих знань у реальних життєвих та професійних ситуаціях, у пізнанні себе як особистості та свого рівня самоактуалізації з метою особистісного зростання [1].

Основними принципами розробки системи роботи з розвитку креативності особистості майбутніх фахівців вважаємо: принцип особистісно-орієнтованої професійної підготовки фахівців, історизму, гуманізації, духовності, психологізації, особистісний підхід, принципи наступності, єдності соціалізації та індивідуалізації, екологізації, суспільно-особистісного прагматизму та партнерства.

Розвиток креативного потенціалу можливий за реалізації індивідуальної парадигми педагога і відбувається відповідно до наступних принципів:

- спрямованість на самого себе (самовдосконалення характеризується збігом суб'єкта й об'єкта діяльності);
- самодетермінованість (у процесі самовдосконалення, що ґрунтується на власній ініціативі, необхідність і напрям самозміни людина визначає як суто особистісне завдання);
- інтегративний характер (як багатогранне всеохоплююче явище самовдосконалення інтегрує всі форми самотворчої активності особистості для досягнення нею вершин професіоналізму);
- позитивний характер (самовдосконалення забезпечує досягнення виключно позитивних, прогресивних, еволюційних, особистісних змін);
- усвідомлений характер (самовдосконалення, на відміну від стихійних, неусвідомлених форм саморозвитку, таких як наслідування, гра, адаптація є усвідомленою, свідомо визначеною і цілеспрямованою активністю особистості);
- творчий характер (процес самовдосконалення складається з цілого комплексу творчих завдань, вирішення яких неможливо алгоритмізувати) [1]

Професійно-педагогічна підготовка вчителя має свої особливості і передбачає подвійні цілі: по-перше, розвинути творчі здібності студентів і стимулювати їх творчий пошук засобами навчальної, пізнавальної, науково-дослідної та самостійної роботи; по-друге, озброїти майбутніх педагогів прийомами, методами, технологіями стимулювання та розвитку творчого потенціалу школярів у процесі навчальної та позакласної роботи [3, с. 27]

У процесі професійної підготовки майбутні вчителі початкової школи мають оволодіти гнучкістю мислення, креативністю, це дозволяє їм проводити пошуково-дослідницьку роботу, аналізувати, вдосконалювати, модернізувати, критично мислити, швидко орієнтуватися в ситуації, що склалася; проявляти творчу ініціативу.

Необхідно, щоб у процесі формування креативності займали важливе місце:

- актуалізація пізнавального компонента, організована як активне розширення інтелектуальної сфери, яка є базою для формування творчих здібностей;
- формування понять категоріального апарату для оперування при розв'язанні дослідницьких, творчих завдань, що мають характер проблемних ситуацій;
- формулювання запитань проблемного характеру, які стимулюють активну розумову діяльність;
- стимулювання розвитку ерудиції, розширення кругозору в галузі наукових знань різнобічного спрямування;
- навчання прийомам самосійного мислення (логічні операції, які допомагають самостійно творчо опрацювати потік інформації, прийти до власних висновків, а не просто перейняти вже готові міркування та твердження);
- організація навчального пізнання як процесу наукового дослідження (за логікою організації, використанням методів), ознайомлення з різними дослідними процедурами.

Для розвитку креативності необхідні нерегламентоване середовище з демократичними відносинами та наслідування творчій особистості. Розвиток креативності відбувається під впливом мікросередовища і наслідування через формування системи мотивів і особистісних властивостей (незалежність, мотивація самоактуалізації). [1]

Досить важливо, на нашу думку, щоб у процесі навчання в педагогічному ЗВО майбутні вчителі початкової ланки загальної середньої освіти могли гармонійно розвиватися, духовно збагачуватися, а також розкрити творчий потенціал, здатність креативно мислити.

Можна окреслити наступні проблеми, які потребують подальшого дослідження проблеми креативності фахівців у контексті їх професійної підготовки:

1. забезпечення згармонізованості особистісно-людського та професійно-соціального аспектів шляхом розвитку креативності майбутніх фахівців;
2. налагодження системи спрямування у процесі фахової підготовки майбутніх фахівців у сфері розвитку їх креативних здібностей;
3. необхідність та шляхи набуття професійно значущих якостей та вироблення моделі розвитку власної креативності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гапон А. Сім книг про креативність та її розвиток / Гапон А. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://openstudy.org.ua/posts/24455>
2. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») електронний ресурс. Режим доступу: rada.gov.ua/laws/show/896-93-p
3. Дубасенюк О. А. Креативний підхід до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів / О. А. Дубасенюк // Креативна педагогіка. – 2011. – № 4. – С. 23-28
4. Нові стандарти – нова початкова школа : зб. матер. / упор. С. Бойчук. – Івано-Франківськ : ІМЦ управління освіти і науки, 2012. – 53 с.
5. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість: монографія / С. О. Сисоєва. – Х.; К.: Каравела, 1998. – 150 с

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Н.А. Воропай

УДК 371.134:373

Бицак К.Ю.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ВИХОВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ

Автор статті з'ясовує теоретичні основи формування готовності майбутніх вихователів до виховання відповідальності у дітей дошкільного віку, аналізує наукові джерела, розкриває зміст основних дефініцій дослідження.

Ключові слова: готовність майбутніх вихователів; виховання відповідальності; критерії та показники готовності.

The author of the article clarifies the theoretical basis for the formation of future teachers to educate responsibilities in preschool children, examines scientific sources, revealing the contents of definitions in basic research.

Key words: willingness of future teachers, education responsibility, criteria and indicators of readiness.

Проблема формування готовності й підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної діяльності висвітлюється в працях таких дослідників, як С. Будак (до навчання іноземної мови), К. Волинець (інтеграція загальнопедагогічної підготовки), Н. Грама (до економічного виховання), Н. Ємельянова (до роботи над засвоєнням дітьми народознавчої лексики), Н. Ковальова (до навчання техніки читання дітей

6–7 років), О. Кучерявий (організація професійного самовиховання майбутніх вихователів), Л. Машкіна (до використання інноваційних технологій), Т. Танько (до музично-педагогічної діяльності) та ін.

Відповідальність як інтегративна категорія, що концентрує в собі основні питання сутнісних характеристик особистості, розглядається у філософському, соціально-етичному, психолого-педагогічному напрямках. Основні аспекти цього поняття знаходимо у філософських доробках вже мислителів античних часів, але лише з другої половини ХХ століття морально-соціальний аспект даної категорії почав досліджуватись більш активно.

У сучасних педагогічних словниках містяться такі визначення цього поняття: 1) відповідальність – це залежність людини від чогось, яка приймається як визначальна підстава для прийняття рішень і вчинків, прямо або непрямо спрямованих на збереження іншого [4, с. 182]; 2) відповідальність як необхідність, обов'язок відповідати за свої дії, вчинки [3, с. 90]. Отже, це поняття в педагогіці виступає морально-етичним еталоном вихованості особистості.

Аналіз наукових джерел (І. Бех, З. Борисова, А. Глущенко, О. Долинна, С. Кулачківська, А. Макаренко, Т. Поніманська, В. Сухомлинський, Т. Фасолько) дав підстави стверджувати, що відповідальність старшого дошкільника є інтегративною якістю особистості, що характеризується здатністю останньої до прийняття самостійно обраного, усвідомленого рішення при виконанні певних обов'язків, учинків, дій, згідно із соціальними й моральними нормами суспільства. Теоретичні засади дослідження дозволили з'ясувати, що в дошкільному віці виховуються громадянська, екологічна, моральна й соціальна відповідальності. Усі ці види відповідальності взаємопов'язані й проявляються у сферах життєдіяльності «Природа», «Культура», «Люди», «Я сам», визначених Базовим компонентом дошкільної освіти України, через відповідальні ставлення: до праці (З. Борисова, К. Клімова, Т. Поніманська); до навчальних занять (С. Ладивір, Л. Меквабишвілі); до поведінки в стосунках з близькими та іншими людьми; до речей; до самого себе (Т. Фасолько); до своєї країни, мови, культури, природи, власної життєдіяльності та здоров'я.

В умовах сучасної особистісно орієнтованої освіти структура відповідальності як базової характеристики особистості дошкільника, об'єднує в собі такі компоненти: пізнавально-світоглядний (соціально-моральні уявлення про норми, правила поведінки й дії, знання про місце дитини в соціумі; усвідомлення труднощів їх реалізації та потреби засвоєння); емоційно-мотиваційний (задоволення стосунками, що складаються, відчуття свободи в прийнятті рішень на радість оточення); діяльнісно-поведінковий (усвідомлення себе учасником будь-яких соціальних подій; діяльність згідно з нормами соціально відповідальної поведінки); особистісний (спроможність дітей до саморозвитку, самопізнання, самоствердження, інтеграція соціально значимих якостей: самостійність, ініціативність, обов'язок, незалежність).

У дослідженні Р.Кондратенко поняття «готовність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до виховання відповідальності в старших дошкільників» розглядається як складне особистісне утворення, що характеризується сукупністю гуманістичних і духовно-практичних ціннісних орієнтацій, фаховою компетентністю з питань виховання відповідальності й здатністю до емпатійно-особистісної взаємодії педагога з вихованцями. Зміст та структура готовності студентів до виховання відповідальності охоплює мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційний та особистісний компоненти [2].

Аналіз психолого-педагогічної наукової літератури (О. Абдулліна, І. Бех, Т. Данилова, Я. Коломинський, О. Леонтьєв, І. Логвінов, А. Маркова, О. Мороз, Н. Нікітіна, Є. Панько, К. Платонов, Т. Поніманська, С. Рубінштейн, В. Сластьонін, К. Узнадзе), практики роботи в закладі дошкільної освіти дозволив визначити критерії та показники готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до виховання відповідальності в дошкільників: *гуманістична спрямованість на виховання відповідальності в дошкільників* (гуманістична спрямованість на професію вихователя та прагнення виховувати відповідальну особистість дошкільника;

наявність ціннісних орієнтацій, що сприяють вихованню відповідальності в дошкільників; зорієнтованість на емпатійно-особистісну взаємодію з вихованцями); *знання про зміст виховання відповідальності* (володіння понятійно-термінологічним змістом категорії відповідальності; знання основних ознак відповідальної особистості; уявлення про відповідальність як інтегративну якість особистості); *володіння методикою формування відповідальності в дітей* (володіння методикою виховання відповідальності на засадах особистісно-орієнтованого підходу; уміння проектувати (планувати) роботу щодо виховання відповідальності; уміння знаходити оптимальні рішення педагогічного впливу на дитину, що стимулюють вияв відповідальності); *наявність професійно-значущих особистісних якостей та професійних здібностей* (гуманність, відповідальність, високий рівень розвитку рефлексії та емпатії, розвинений педагогічний такт, уміння будувати ефективне педагогічне спілкування). Ступінь прояву цих критеріїв і показників свідчить про рівні сформованості готовності майбутніх вихователів до виховання відповідальності в дітей: високий, достатній, низький.

Таким чином, *готовність майбутніх вихователів до виховання відповідальності в дітей* ми розглядаємо як складне особистісне утворення, що характеризується сукупністю гуманістичних й духовно-практичних ціннісних орієнтацій, фаховою компетентністю з питань виховання відповідальності й емпатійно-особистісною взаємодією педагога з вихованцями й складається з мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційного й особистісного компонентів.

Готовність студентів до виховання відповідальності в дітей має багатокомпонентну структуру. Кожна її складова виявляється у відповідних критеріях і показниках, які виражені на різних рівнях: високому, достатньому й низькому. Формування готовності майбутніх вихователів до виховання відповідальності у старших дошкільників – не стихійний, а цілеспрямований і педагогічно керований процес, результативність якого залежить від наявності сукупності педагогічних умов, в обґрунтуванні яких ми і вбачаємо перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання / Ганна Володимирівна Беленька. – К. : Світлич, 2006. – 304 с. – (Б-ка журн. «Дошк. виховання»).
2. Кондратенко Р. В. Особливості готовності вихователів до діяльності у сучасному дошкільному закладі / Р. В. Кондратенко // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. / гол. ред. В. К. Буряк. – Кривий Ріг : КДПУ, 2007. – Вип. 17. – С. 90–97.
3. Педагогический энциклопедический словарь / [гл. ред. Б.М.Бим-Бад; ред. кол.: М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др.]. – М. : БРЭ, 2002. – 528 с.
4. Педагогічний словник / [за ред. М. Д. Ярмаченка]. – К. : Пед. думка, 2001. – 516 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.Б.Полєвікова

УДК 371.32+81'243

Боровська Ю.В.

ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИМИ КОМПЛЕКСАМИ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються шляхи формування методичної компетентності майбутніх учителів до роботи з навчально-методичними комплексами.

Ключові слова: методична компетентність, поняття професійна компетентність, майбутні фахівці, педагогічна практика, педагогічні умови, навчально-методичні комплекси.

The article examines the ways of forming the methodical competence of the future teachers for work with educational-methodical complexes.

Key words: methodical competence, concept of professional competence, future specialists, pedagogical practice, pedagogical conditions, educational-methodical complexes.

Суспільні інтеграційні процеси, демократизація, створення єдиного інформаційного простору тощо, які відбуваються в суспільстві, суттєво впливають на стан сучасної освіти. Інститути, які готують особистість до життя, до творчої самореалізації, прагнуть зростити людину компетентну, підготовлену до самовдосконалення, саморозвитку, активної позиції тощо.

Питання методичної компетентності вчителя останім часом є досить актуальним. Формування професійної компетентності розпочинається у вищому навчальному закладі, продовжується і розвивається на практиці. Певною мірою процес професійної підготовки, формування і розвитку компетентностей майбутніх учителів початкової школи досить повно досліджений науковцями України (О. Антонова, Н. Баліцька, Л. Бірюк, О. Будник, Г. Волошина, І. Дичківська, О. Дубасенюк, І. Казанжи, Л. Кекух, Л. Коваль, А. Коломієць, В. Коткова, Г. Кравченко, С. Мартиненко, О. Матвієнко, О. Нікулочкіна, І. Осадченко, І. Пальшкова, Н. Побірченко, О. Савченко, Т. Семенюк, Г. Тарасенко, Л. Хомич, Ю. Шаповал та ін.).

Структура і зміст професійної компетентності молодого вчителя є предметом наукових дискусій не лише між педагогами й психологами, фізіологами й соціологами, а й між спеціалістами-практиками. Однак досі не існує одностайної, чітко визначеної точки зору з цього приводу. Ми наведемо кілька прикладів трактування цього поняття.

Поняття "компетентність" у термінологічному словнику трактується як сукупність загальної і професійної підготовки, що дозволяє адекватно реагувати на потреби конкретного робочого місця. А компетентною особою вважається така, що є досвідченою у певній галузі, якомусь питанні, повноправною, повноважною у розв'язанні якоїсь справи [4, с. 75].

Професор О.Б. Бігич пояснює актуальність формування у студентів – майбутніх учителів іноземних мов початкової школи – методичної компетентності такими чинниками. Передусім розбудова української державності, орієнтація на євроінтеграцію висувують перед вітчизняною системою освіти вільне володіння громадянами іноземною мовою, що зумовило обов'язкове її вивчення з першого класу згідно із чинною програмою для загальноосвітніх навчальних закладів і, відповідно, вагомість професійної, у тому числі методичної, підготовки вчителів іноземних мов для початкової школи. Водночас професійна компетентність вчителя, яка включає й методичну компетентність, слугує вагомою передумовою успішного оволодіння іноземною мовою молодшими школярами. По-друге, інтеграція України до європейської спільноти, приєднання вітчизняної системи вищої освіти до Болонського процесу, орієнтація на загальноєвропейські рекомендації та вимоги з мовної освіти предбачають структурне реформування вітчизняної вищої освіти, модернізацію освітніх програм, відповідні інституційні перетворення у вищих навчальних закладах за умов кредитно-модульної системи організації навчального процесу [1, с. 21].

О.Б. Бігич трактує поняття "методична компетентність вчителя іноземної мови початкової школи" як сукупність його методичних знань, навичок і вмінь та індивідуальних, суб'єктних й особистісних якостей, яка функціонує як здатність проектувати, адаптувати, організовувати, вмотивовувати, досліджувати і контролювати навчальний, пізнавальний, виховний і розвиваючий аспекти іншомовної освіти молодших школярів у класній та позакласній роботі з іноземної мови через і під час спілкування з учнями [1, с. 22].

Аналіз освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників вищих навчальних закладів України, які готують педагогічних працівників, свідчить, що в цих державних документах методична компетентність розглядається в таких позиціях:

- як готовність майбутнього вчителя виконувати свої професійні обов'язки відповідно до сучасних вимог теорії і практики;
- як знання і досвід діяльності в педагогічній галузі;
- як обізнаність молодого вчителя в педагогічній галузі.

Системою методичної освіти майбутніх учителів іноземних мов початкової школи передбачено:

- теоретичну підготовку студента;
- теоретико-практичну підготовку до проведення наукового дослідження системи і процесу іншомовної освіти в початковій школі;
- його теоретико-практичну підготовку до здійснення іншомовної освіти молодших школярів на уроках і позакласних заходах з іноземної мови;
- практичну підготовку до здійснення іншомовної освіти молодших школярів та її наукового дослідження в природних умовах у початковій школі [1, с.121].

Таким чином, поняття методичної компетентності майбутнього вчителя є складним комплексним поняттям. Проаналізувавши різні підходи, можна виділити наступні основні компоненти компетентності:

1. психолого-педагогічна компетентність, що включає професійно значимі особистісні якості, наявність яких не може бути відокремленою від самого процесу педагогічної діяльності; уміння як здатність вчителя використовувати наявні у нього знання в педагогічній діяльності, в організації взаємодії; загально професійні знання;
2. інтелектуально-педагогічна компетентність, яка виражається в умінні застосовувати наявні знання для встановлення педагогічно цільовідповідних взаємовідносин, здатності переосмислення інформації та вироблення способів інноваційної діяльності;
3. комунікативна компетентність, що являє собою особистісні якості вчителя, сформовані на основі набутих знань, умінь та навичок з питань організації та проведення педагогічного спілкування;
4. інформаційна компетентність, яка включає обсяг інформації про себе, про учнів та батьків, про досвід роботи інших педагогів.

Щодо формування методичної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи, то найвагомішими складниками його особистості є професійно-педагогічна спрямованість, критичне мислення й особистісні якості.

Отже, на стадії професійної адаптації студент набуває професійного методичного досвіду. Подальше формування та удосконалення професійної діяльності призводить до утворення в особистості стійких комплексів знань, умінь та навичок, способів вирішення професійних завдань, які є засадами професіоналізму. На стадії майстерності професійна компетентність набуває характеру професіональної культури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бігич О.Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи / О.Б. Бігич. – К.: Ленвіт, 2006. – 200 с.
2. Зятдінова Ф.Г. Соціальні проблеми освіти / Ф.Г.Зятдінова. – М.: Видавництво Російського державного гуманітарного університету, 1999. – 282 с.
3. Тализіна Н.Ф. Теоретичні основи розробки моделі фахівця / Н.Ф. Тализіна. – М.: Знання, 1986. – 108 с.
4. Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти / авт. кол.: Є. Р. Чернишова, Н. В. Гузій, В. П. Ляхоцький; за наук. ред. Є. Р. Чернишової; Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менедж. освіти». – К.: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2014. – 230 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент І.В. Валуєва

ОСОБЛИВОСТІ МОВНО-МОВЛЕННЕВОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

У статті розглядаються психологічні особливості мовлення студентів та труднощі формування в них культури усного мовлення.

Ключові слова: культура усного мовлення, студент, комунікативний процес, норми літературної мови.

The article discusses psychological peculiarities of students' oral communication and the difficulties of forming the culture of oral speech.

Key words: culture of oral speech, student, communicative process, norms of literary language.

Психологічна характеристика мовлення передбачає спілкування людей між собою за допомогою мови, також створення і передачі повідомлення. Мовлення може виступати як діяльність і процес, як продукт мовленнєвої діяльності і як ораторський жанр. У межах мовлення досліджуються фізіологічні основи мовленнєвої діяльності, механізми аудіювання і говоріння, кодові переходи, взаємозв'язок мовлення і мислення, реалізація функцій мови, процес оволодіння мовленням у юнаків, формування мовного чуття на етапі юнацького віку. Однією з необхідних якостей сучасної особистості є вміння вести діалог, висловлювати думку, викликати певні емоції, адже у нових соціально-економічних умовах розвитку державності зростає значення формування соціально-активної, культурної та духовно-багатої особистості.

У юнацькому віці «мовлення ускладнюється за змістом і структурою, розширюється активний і пасивний словник, поліпшуються мовні засоби усного мовлення, розвивається вміння формулювати думки абстрактного характеру, користуватись усним мовленням як засобом спілкування. Також відбувається перехід від розгорнутого внутрішнього мовлення до скороченого» [1, с. 100]. Внутрішнє мовлення має виключно особистісний характер: кожен мовець по-своєму реалізує у побудові зв'язного тексту свій комунікативний намір, виказуючи при цьому різне володіння комунікативними якостями мовлення.

Формування культури мовлення відбувається на основі особистісного підходу до студента, з урахуванням індивідуальних особливостей його психіки. Студент-комунікант є особистістю, яка «здійснює комунікативний акт передачі інформації (адресант породжує текст) або сприймає й інтерпретує її (адресат одержує інформацію)» [2, с. 233]. Вік є одним із вирішальних психологічних факторів впливу на процес формування культури мовлення студентів. Кризи перехідних етапів відбиваються на розвитку мовно-мовленнєвої особистості студента: прикладом може слугувати захоплення молоді інвективною лексикою (лихослов'ям).

Формування правильності і чистоти усного мовлення майбутніх учителів – процес, набагато складніший, ніж робота над подоланням помилок у писемному мовленні. Труднощі зумовлені насамперед психологічними чинниками: спонтанністю усних висловлювань, нерідко відсутністю можливостей внести у своє або чуже мовлення коректив. Переважну більшість часу спілкування студентської молоді відбувається у професійній (функціональній) сфері, за межами закладів вищої освіти комунікативний процес продовжується в інтимно-сімейній, анонімній та неформальній сферах. Там більшою чи меншою мірою відбувається зміна поведінки, у тому числі мовленнєвої, зумовлена впливом соціального оточення: рідних, друзів, знайомих. Наприклад, юнак не спілкується із викладачем так само, як з друзями, і навпаки. Студенти опановують норми літературної мови, прагнуть до вдосконалення мовлення, зокрема виразності і точності, лаконічності у висловлюванні думки. Засвоєння змісту навчального матеріалу, читання художньої

літератури й усне спілкування сприяє удосконаленню усного діалогічного й монологічного мовлення. Але не в усіх юнаків усне мовлення розвинене на високому рівні: перед деякими виникають труднощі, коли необхідно повторити або підсумувати прослухане, висловити або обґрунтувати свою думку, розпочати, підтримати або закінчити діалог, використовувати мовленнєвий етикет. Таким чином, формуючи культуру усного мовлення майбутніх вчителів, необхідно враховувати психологічні особливості юнацького віку і рівень розвитку мовно-мовленнєвої особистості студента.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Заброцький М. М. Основи вікової психології / М. М. Заброцький – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2002. – 112 с.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова – Полтава: Дозвілля. – К.: 2006. – 716 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Ю. Ю. Мельничук

УДК 159.922.1:316.6

Варнавська А.Ю.

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються інверсійні типи гендерної соціалізації особистості для підготовки педагогів до гендерного виховання учнів початкової школи.

Ключові слова: спрямування, моделювання, заохочення, інтеріоризація, імпринтинг.

The article deals with the inversion types of gender socialization of the person for the training of teachers for the gender education of elementary school students.

Key words: direction, modeling, encouragement, internalization, imprinting.

За спостереженням вітчизняних психологів, набуття гендерної ідентифікації та засвоєння певного типу статевої поведінки активізують такі важливі психологічні механізми, як спрямування, моделювання, підкріплення та інтеріоризація.

Спрямування. Суть його полягає в організації дорослими для дитини середовища, яке, на їхню думку, відповідає її статевій належності. Для хлопчиків передбачають іграшки з деталями, що вкручуються, рухаються, взаємодоповнюються: машинки, конструктори, які розвивають інструментальні навички і майстерність; для дівчаток – м'які, пухнасті, ніжні іграшки, ляльки, які можна пригорнути, щось прикрасити ними. Уся дитяча індустрія ніби запускає підсвідомі механізми ідентифікації та диференціації задовго до того, як дитина навчиться усвідомлювати, чого від неї очікує тендерно структурований соціум [2, с. 98].

Моделювання. Воно реалізується в освоєнні нав'язуваних соціумом певних моделей статевої поведінки. Якщо до п'яти років хлопчики із задоволенням імітують «жіночі» види діяльності, то пізніше вони відмежовуються від них, адже сім'я, телепрограми, дитячі книги дають приклади для наслідування, визначають чоловічі та жіночі ролі.

Заохочення (підкріплення). Особливістю цього психологічного механізму є винагорода дитини за дотримання певного типу поведінки: похвала від батьків, учителів, інших дорослих. Це фіксує поведінку, якої навчають дитину. Якщо дитина починає наслідувати поведінку іншої статі (наприклад, хлопчик одягає мамині туфлі на підборах, фарбує губи), такий учинок відповідно негативно оцінюють: «Хлопчики так не роблять!».

Інтеріоризація. Інтерпретація (лат. interior – внутрішній) полягає у формуванні внутрішньої структури людської психіки, переведенні елементів зовнішнього світу у внутрішнє Я особистості. Результатом її є індивідуальність особистості.

Також до механізмів соціалізації зараховують імпринтинг, екзистенційний натиск, наслідування, ідентифікацію та рефлексію.

Імпринтинг. Дія імпринтингу (англ. imprint – залишати слід, фіксувати) виявляється у фіксуванні на рівні рецепторів та підсвідомого особистості певних особливостей життєво важливих об'єктів, які впливають на неї. Переважає він у немовлят, але травматичний досвід раннього віку (до 6 років) «імпринтується» на рівні емоцій та впливає на подальший розвиток, соціалізацію особистості.

Екзистенційний натиск. Буття людини визначає особливості оволодіння нею рідною та іноземними мовами, існування важливих для суспільства норм соціальної поведінки та несвідоме їх засвоєння.

Наслідування. Особистість свідомо та несвідомо намагається відповідати певним стандартам поведінки, які спостерігає довкола себе, а також тим, що пропонуються їй як соціальні норми і транслуються через відповідні інститути соціалізації.

Ідентифікація. Цей емоційно-когнітивний процес полягає в засвоєнні людиною норм, установок, цінностей, моделей поведінки у взаємодії зі значущими особистостями та референтними групами.

Рефлексія. Це базова властивість суб'єкта, завдяки якій стає можливим усвідомлення і регулювання своєї життєдіяльності.

А вітчизняні психологи серед механізмів, задіяних у формуванні особистості, виокремлює стереотипізацію, соціальну рефлексію, емпатію та атракцію.

Стереотипізація. Найчастіше вона проявляється за відсутності достатньої інформації про процес, об'єкт, явище. Унаслідок цього людина вимушено створює образ на основі існуючих, стійких уявлень, приписуючи йому відомі їй ознаки і властивості.

Соціальна рефлексія. У процесі взаємодії людина зауважує, усвідомлює, аналізує, як її сприймають у конкретному середовищі.

Емпатія. Кожна людина наділена індивідуальною здатністю реагувати на тривоги, переживання інших людей, співчувати їм. Тобто вона пізнає не лише тих, з ким спілкується, а й те, як співрозмовники сприймають її, що розширює базу оцінок, висновків, рішень. Тому емпатію (англ. empathy – співпереживання, співчуття) зараховують до афективних форм ідентифікації. Якщо при ідентифікації стан іншої людини визначається на основі раціональної інтерпретації, то при емпатії – на основі емоційного співпереживання.

Атракція. Її трактують як механізм соціальної концепції, який передбачає формування установки на іншу людину та обумовлює інтерес людей одних до одних, завдяки чому індивід залучається до спільної діяльності.

До основних механізмів тендерної соціалізації зараховують також диференційне посилення та диференційне наслідування (імітацію).

Диференційне посилення. Дія цього механізму соціалізації спрямована на позитивне підкріплення (винагороду) прийнятної гендернорольової поведінки та негативне підкріплення (покарання) неприйнятної.

Диференційне наслідування (імітація). Воно обумовлює вибір особистістю рольових моделей поведінки відповідно до еталонної групи та подальше наслідування їх.

3. Фройд виокремлював серед психологічних механізмів соціалізації імітацію, ідентифікацію, почуття сорому і провини.

Імітація. Визначалася як усвідомлена спроба дитини копіювати певну модель поведінки. Зразками для неї у цьому могли бути батьки, родичі, друзі та ін.

Ідентифікація. В індивідуальному бутті вона проявляється як усвідомлення належності до певної спільноти. Через ідентифікацію діти приймають поведінку, цінності, норми батьків, родичів, друзів, сусідів за власні.

Т. Парсонс і С. Бейлз вважають імітацію процесом, за допомогою якого засвоюються специфічні елементи культури, особливі знання, уміння, обряди тощо. На їхню думку, імітація не припускає жодних тривалих відносин з «моделлю».

Ідентифікація означає внутрішнє опанування цінностей людьми і є процесом соціального навчання. Її ступінь визначається характером прихильності до «іншого». Оскільки найсильніші прихильності виникають у родині, саме її вважають основною формою соціалізації.

Імітація та ідентифікація є механізмами позитивної дії, оскільки спрямовані на засвоєння обраного типу поведінки. Сором і провина – механізми негативної дії, тому що придушують чи забороняють деякі зразки поведінки [3, с. 135].

Почуття сорому і провини. Вони тісно пов'язані і майже не розрізнені. Однак між ними існують певні відмінності. Сором звичайно асоціюється з відчуттям викриття і ганьби людини. Це почуття орієнтоване на сприйняття вчинків індивіда іншими людьми. Відчуття провини пов'язане з внутрішніми переживаннями, самооцінкою особистістю своїх учинків. Контролюючою, нерідко і каральною інстанцією за таких обставин є совість.

Американський дослідник Р. Хартлі, розглядаючи способи конструювання дорослими тендерної ролі, основними механізмами тендерної соціалізації назвав соціалізацію через маніпулювання, вербальну апеляцію.

Соціалізація через маніпулювання. Суть її полягає в дотриманні у відносинах з дитиною еталонів тендерної ролі, маніпулювання ними.

Вербальна апеляція. Її особливістю є використання звернень, які спрямовують особистість на відтворення певного тендерного образу чоловіка або жінки, а також вербальна підтримка тендерно правильної поведінки. Свою діяльність вона підсилює маніпуляцією [3, с. 138].

Гендерна соціалізація (засвоєння людиною тендерних норм, зразків і ролей, формування її тендерного репертуару) є результатом складної взаємодії біологічних, психологічних, культурних і соціальних факторів. У ній задіяно багато внутрішньоособистісних і соціальних механізмів. Більшість із них пов'язана з основними агентами та інститутами соціалізації особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бендас Т. В. Гендерна психологія : учеб. пособие /Т. В. Бендас. – С.-Пб.: Питер, 2005. – 431 с.
2. Духновский С. В. Диагностика межличностных отношений. Психологический практикум / С. В. Духновский. – С.-Пб.: Речь, 2009. – 141 с.
3. Ткалич М. Т. Гендерна психологія : навч. посіб. / М. . Ткалич. – 2-ге вид., доповн. – К. : Академ-видав, 2016. – 256 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.В. Казаннікова

УДК 373.3:006.01 (091)

Воляннюк А.С.

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ СТАНДАРТІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ (ІСТОРИКО-ЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті висвітлено підходи до дослідження стандартів початкової освіти.

Ключові слова: стандарт, державний стандарт, компетентність, компаративізм.

The article deals with the approaches to the study of standards of primary education.

Key words: standard, state standard, competence, comparativism

В сучасному світі постійно відбуваються зміни, які позначаються на розвитку всіх сфер життя. Освіта як основа інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості також постійно переживає зміни. Це віддзеркалюється в меті, принципах, змісті освіти та, відповідно, у нормативних документах. Одними з таких документів є стандарти.

Під поняттям «стандарт» розуміють нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері.

Державні стандарти загальної середньої освіти – це вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувача загальної середньої освіти відповідного рівня. Ці документи визначають загальний обсяг навчального навантаження та форми державної атестації здобувачів освіти на відповідному рівні загальної середньої освіти, характеристики змісту навчання, принципи організації освітнього процесу, систему управління змістом освіти, змістові лінії та очікувані результати навчання за освітніми галузями.

Відповідно до пункту 3 статті 12 Закону «Про освіту» повна загальна середня освіта має три рівня освіти – початкова освіта, базова середня освіта та профільна середня освіта [2]. Тому розробляються державні стандарти до кожного рівня освіти.

Початкова освіта є фундаментом, на якому будується засвоєння системи знань, умінь та навичок, основою подальшого навчання дитини. Вона є першим етапом у розвитку інтелектуальних можливостей, формуванні творчих здібностей, самостійності учнів у навчанні, у спрямуванні їхньої навчальної діяльності. Саме тому велику увагу слід приділяти початковій освіті, чому і свідчить поява нових проектів та реформування початкової ланки середньої освіти.

Історико-логічний аспект створення та реалізації стандартів початкової освіти впливає з проектів, реформ та освітніх доктрин, які передували чинним нормативним документам і законам та стали їх основою після низки доповнень.

Так, ще у проектах Закону України «Про освіту» (1991, 1996) визначено, що державний стандарт встановлює вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки громадян України, він розробляється окремо для кожного освітнього рівня.

У Законі України «Про загальну середню освіту» (1999) розкрито поняття змісту загальної середньої освіти, описано загальні вимоги до його відбору, організації навчально-виховного процесу у 12-річній школі; підкреслено, що обов'язком кожного ЗНЗ, незалежно від їх підпорядкування типів і форм власності, є додержання вимог інваріантної складової Державного стандарту. Цим підтверджено, що Державний стандарт є основним нормативним документом визначення загальнодержавних вимог до освіченості випускників на рівні початкової, базової і повної загальної середньої освіти [5].

Стандартизація в освіті України здійснюється широкомасштабно з 2001 року. Саме тоді для початкової школи було затверджено Базовий навчальний план, Державний стандарт і навчальні програми, які почали впроваджуватися в практику навчання.

Починаючи з 2001 року Державний стандарт має наступні обов'язкові складові:

- Базовий навчальний план початкової загальної освіти;
- Загальні характеристики інваріантної та варіативної складових змісту початкової загальної освіти;
- Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

Стандарт визначає зміст початкової загальної освіти і ґрунтується на загальнолюдських цінностях та принципах:

- науковості;
- полікультурності;
- світського характеру освіти;
- системності;
- інтегративності;

– єдності навчання і виховання.

Державний стандарт початкової освіти створений на засадах:

- гуманізму;
- демократії;
- громадянської свідомості;
- взаємоповаги між націями і народами.

Державний стандарт початкової освіти створений в інтересах кожної людини, родини, усього суспільства та держави. Це ще раз підкреслює значущість цього нормативного документа [1]. Всі названі ознаки є спільними для проектів Державних стандартів початкової школи різних років. Але вони мають не лише спільні, а й відмінні риси, які віддзеркалюються в меті та змісті освіти та потребують компаративного аналізу.

Державний стандарт початкової загальної освіти (2006) розроблений відповідно до пізнавальних можливостей дітей молодшого шкільного віку і передбачав всебічний розвиток та виховання особистості через формування в учнів бажання і вміння вчитися, повноцінних мовленнєвих, читацьких, обчислювальних умінь і навичок, умінь і навичок здорового способу життя. Поряд із функціональною підготовкою за роки початкової освіти діти мають набути достатній особистий досвід культури спілкування і співпраці у різних видах діяльності, самовираження у творчих видах завдань.

Державний стандарт початкової загальної освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462, ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів, що зумовлює чітке визначення результативної складової засвоєння змісту початкової загальної освіти. Стандарт 2011 року спирається на формування в учнів компетенцій та компетентностей.

Відповідно до концепції «Нової української школи» метою початкової освіти є гармонійний розвиток дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, виховання загальнолюдських цінностей, підтримка життєвого оптимізму, розвиток самостійності, творчості та допитливості. Проектом передбачено впровадження нового змісту освіти, який ґрунтується на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві.

Автори проекту «Нової української школи» (під загальною редакцією М.Грищенка) зазначають, що формування знань, умінь, ставлень, які є сутністю компетентнісного підходу, має забезпечити у майбутньому здатність особистості успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади [4].

Отже, аналізуючи вище зазначені аргументи, можна зробити висновок, що Державний стандарт є багатофункціональним. Його функції: збереження єдиного освітнього простору в державі; посилення стабілізуючої і регламентуючої ролі школи у системі неперервної освіти; забезпечення еквівалентності здобуття середньої освіти у різних формах; визначення рівнів загальноосвітньої підготовки як базису наступності; розвантаження учнів від надмірної інформації; створення передумов для диференціації шкільної освіти, впровадження моніторингу різних рівнів на основі розроблення критеріїв оцінки якості; розмежування рівнів відповідальності між центром і регіонами за якість змісту шкільного навчання і умови його реалізації. Створення, реалізація та вдосконалення Державних стандартів стимулює розвиток моніторингу освіти, методичних інновацій, конкурентність загальноосвітніх навчальних закладів.

Для створення актуального Державного стандарту необхідно, безумовно, провести компаративний аналіз особливостей, які були закладені в кожний документ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти від 20 квітня 2011 р. № 462
2. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст. 380)

3. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти, затверджені наказом МОН України від 01.06.2016 року за № 600.
4. Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу "Про основні компетенції для навчання протягом усього життя" від 18 грудня 2006 року
5. Савченко О. Проект Концепції розроблення нової редакції Державного стандарту початкової загальної освіти / О.Я.Савченко, 2010. – 10 с

Рекомендує до друку науковий керівник професор Л.Є.Петухова

УДК 159.922.27:372.3

Голинська Я.В.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

У статті на основі наукового обґрунтування процесу виховання в дошкільників базових особистісних якостей, розкрито їх психологічну природу, представлено методичні аспекти їх формування в освітньому процесі дошкільного закладу.

Ключові слова: розвиток особистості, формування особистості, умови розвитку, дошкільний вік.

In the article on the basis of scientific substantiation of the process of upbringing of basic personal qualities in preschoolers, their psychological nature is revealed, the methodical aspects of their formation in the educational process of the pre-school institution are presented.

Key words: personality development, personality formation, developmental conditions, preschool age.

З тезою про те, що особистістю людина не народжується, а стає, погоджується зараз більшість психологів. Але їх точки зору на те, за якими законами розвивається особистість, значно розходяться. Це стосується розуміння рушійних сил розвитку, закономірностей та етапів розвитку, належності, специфіки та ролі в цьому процесі криз розвитку особистості, можливостей прискорення розвитку та інших питань.

Проблемами розвитку та формування особистості займалися Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, Л.І. Божович, О.В. Запорожець, С.Л. Рубінштейн, Д.Б. Ельконін, О.Р. Лурія та інші.

Формування особистості – процес соціального розвитку людини, становлення її як суб'єкта діяльності, члена суспільства, громадянина. Виявляється і формується вона в процесі свідомої діяльності й спілкування. Поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільно значущого, індивідуального та неповторного.

Відбувається цей процес завдяки засвоєнню гуманітарних дисциплін, виховному впливу сім'ї, школи, суспільства, взаємодії з мистецькими явищами, здатності людини пристосовуватися до зовнішнього оточення, участі у громадському житті, свідомій її підготовці до самостійного дорослого життя.

Цілеспрямоване формування особистості здійснюється в соціальній системі шляхом виховання.

Особистість - людина, яка досягла певного рівня психічного розвитку, у якої склалися власні погляди на оточення, певний рівень саморозуміння, набули структури психічні процеси і властивості. Вона виникає у результаті культурного і соціального розвитку [1, с. 71].

У дошкільному віці формуються психологічні якості і механізми особистості, налагоджуються зв'язки, відносини, які становлять ядро особистості. У цей період

формується стійкий внутрішній світ, форми поведінки, які дають підстави вважати дитину особистістю.

Умови розвитку дошкільника суттєво відрізняються від умов попереднього вікового етапу. Значно підвищуються вимоги дорослих до його поведінки. Центральною вимогою є дотримання обов'язкових для всіх правил поведінки, норм суспільної моралі. Нові можливості пізнання світу сприяють засвоєнню форм взаємин, які існують між дорослими. Дитина включається у спільну діяльність з однолітками, вчиться узгоджувати з ними свої дії, рахуватися з їхніми інтересами і думками. Весь час змінюється й ускладнюється її діяльність, що висуває нові вимоги до сприймання, мислення, пам'яті, вміння організовувати свою поведінку. Усе це поступово формує особистість дитини, а кожне особистісне надбання змінює, розширює можливості для виховання. Умови розвитку і сам розвиток особистості взаємопов'язані.

Розвиток особистості дитини охоплює такі якісні зміни:

1. розуміння дитиною навколишнього світу, усвідомлення свого місця в ньому, що породжує нові мотиви поведінки, під впливом яких вона здійснює свої вчинки;
2. розвиток почуттів і волі, що забезпечують дієвість мотивів, стійкість поведінки, її незалежність від зовнішніх обставин.

Основний вплив дорослих на розвиток особистості дитини полягає в організації засвоєння нею моральних норм, що регулюють поведінку людей у суспільстві. Найсильніше на дитину впливає поведінка близьких їй людей. Вона наслідує їх, переймає їхні манери, запозичує в них спосіб оцінювання людей, подій, речей. Однак цей вплив не обмежується близькими людьми. Дитина дошкільного віку знайомиться з життям дорослих людей, спостерігаючи за тим, як вони працюють, слухаючи розповіді, казки, переглядаючи фільми тощо. Для неї зразковою є поведінка людей, яких поважають, про кого схвально говорять, авторитетних однолітків, персонажів казок, мультфільмів та ін. Вирішальними в освоєнні зразків поведінки є оцінки, які дають дорослим, дітям, персонажам казок, фільмів, розповідям людей, думка яких для дитини найавторитетніша.

Дорослі й однолітки впливають на дитину у процесі діяльності, у якій вона має різні стосунки, випробовує свої можливості і вміння, оцінює себе, розвивається як особистість, набуває навичок взаємодії [2, с. 375].

Дитина, яка постійно перебуває серед однолітків, має з ними різноманітні стосунки, набуває перших навичок поведінки у колективі, встановлює рівноправні і рівноцінні взаємини, набуває досвіду співжиття і співдіяльності. Саме серед однолітків дитина формується як суспільна істота. За таких обставин вона діє, реалізовує себе "як суб'єкт, особа, що живе своїм життям, як член маленького суспільства з його інтересами, вимогами, зв'язками" (О. Усова). На думку Я. Коломінського, дошкільна група є генетично раннім ступенем соціальної організації людей, який змінюється потім шкільним колективом.

Вплив дитячого оточення на розвиток особистості дітей, засвоєння ними норм поведінки забезпечує також колективна думка. У групі 3-річних дітей її ще немає, думка однієї дитини не впливає на думку іншої. Однак у 4-5 років діти починають прислухатися до думок однолітків, підкоряються думці більшості, навіть якщо вона суперечить їхнім враженням і знанням, тобто виявляють конформність.

У 6-річних дітей конформність суттєво знижується. Загалом у дошкільному періоді конформність є перехідним етапом в оволодінні вмінням узгоджувати свої думки. Однак у деяких дітей вона закріплюється і може стати негативною властивістю особистості [4, с. 176].

У дошкільному віці у дітей виникають складні і різноманітні стосунки з однолітками, які значною мірою впливають на становлення їхньої особистості. Виявити характер особистісних стосунків дітей у групі вихователю дає змогу спостережливість, використання спеціальних методів соціально-педагогічних та психологічних досліджень (бесіда, соціометричний метод, вибір у дії, метод одномоментних зрізів та ін.). Вивчення цих

стосунків є передумовою цілеспрямованого формування їх з метою створення для кожної дитини сприятливого емоційного клімату в групі.

Найважливіше значення для розвитку особистості дитини має гра. Виконуючи роль дорослих, відтворюючи їхню діяльність і взаємини, діти знайомляться з доступними для них правилами і мотивами поведінки, якими керуються дорослі в трудовій і громадській діяльності, спілкуванні між собою. Наприклад, виконуючи роль лікаря, дитина намагається відтворити його турботливість і уважність до хворого тощо.

Гра захоплює дітей, примушує їх переживати почуття інших персонажів: співчувати хворим, симпатизувати дітям, поважати старших тощо. Інтерес до гри, бажання зіграти певну роль спонукає дітей виконувати непривабливі дії. Вона є способом входження у реальне життя дорослих. Будь-яке втручання дорослого в гру дитини позбавляє її творчої сили, тому дорослим слід допомогти дитині створити умови для гри [3, с. 278].

Дії і взаємини, які діти розігрують відповідно до ролей, допомагають їм краще зрозуміти мотиви поведінки, вчинки і почуття дорослих, але ще не забезпечують їх засвоєння. У процесі взаємин, що розгортаються з приводу гри, під час обговорення її змісту, розподілу ролей, ігрового матеріалу тощо діти вчаться враховувати інтереси товариша, співчувати йому, поступатися своїми інтересами, працювати заради спільної справи. Часто між ними виникають конфлікти з приводу організації і проведення гри, спричинені невмінням узгоджувати свої плани і дії. У таких випадках їм повинен допомагати вихователь.

Складність гри, кількість її учасників і узгодженість між їхніми діями формують вимоги до поведінки дітей, їхніх взаємин. Тому з ускладненням ігор підвищується і їх значення у розвитку особистості дітей.

У більшості ігор ролі дітей нерівноцінні, серед них є головні (вихователь, лікар, продавець) і другорядні (няня, дитина, медсестра, покупець). Головні ролі привабливіші для дитини, тому, граючись із ляльками, вона обов'язково виконує головну роль. У кожній групі є діти, які придумують і організують ігри, розподіляють ролі, підказують іншим потрібні дії. Вони, як правило, виконують головні ролі, хоч можуть і поступитися ними на користь інших дітей. Від них залежить і специфіка взаємин між усіма дітьми у грі. Визнання їх однолітками не викликає жодних сумнівів щодо їхніх слів, дій і не створює конфліктних ситуацій. Іноді можливі прояви незгоди, боротьба за лідерство, з'ясування стосунків з допомогою сили [5, с. 176].

Сила і зміст позитивного впливу гри на розвиток особистості дітей залежать від вихователя, який за необхідності має підказати дітям її зміст, простежити розподіл ролей, узгодженість дій. При цьому важливо, щоб діти поступово переходили до ігор, які потребують тісної взаємодії учасників, уміння враховувати думки один одного. Особливої уваги вихователя потребують лідери дитячих ігор, використання доцільних способів регулювання їхньої поведінки щодо інших дітей.

Суспільство є інститутом, який завжди продукує образ особистості, процес розвитку якої спрямований на досягнення соціуму, його предметів і відношень, історично вироблених форм і способів спілкування з природою і норм людських взаємин. Однак дитина самореалізується, коли стає особистістю, носієм соціально-людської діяльності у результаті її здійснення. Тому, так важливо формувати й розвивати особистість дитини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаренко С. В. Український педагогічний словник / Гончаренко С.В. К.: Либідь, 1997. – 71 с.
2. Павелків Р.В. Загальна психологія / Р.В. Павелків. – 2009. – 375 с.
3. Павелків Р.В., Цигипало О. П. Дитяча психологія / Р.В. Павелків, О. П. Цигипало. – 2010. – 278 с.
4. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія / М.В. Савчин, Л.П. Василенко. – 2011. – 176 с.

5. Скрипченко О. В., Долинська Л.В. Вікова та педагогічна психологія / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська. – 2001. – 416 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О. М. Лось

УДК 373. 21

Дриль А.А.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті здійснюється аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми фізичного виховання дітей дошкільного віку

Ключові слова: фізичне виховання, фізичний розвиток, здоровий спосіб життя

The article analyzes psychological and pedagogical literature on the problem of physical education of preschool children

Key words: physical education, physical development, healthy lifestyle

Аналіз історико-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що ідея формування здорової особистості супроводжує весь шлях розвитку цивілізації. Так, суспільно-політичне середовище античного світу обумовило домінування завдань підготовки сильних, витривалих, мужніх людей для підтримки і захисту існуючого устрою. Турбота про виховання здорової дитини визначалася об'єктивною потребою раціонального функціонування суспільства. Виховання фізично здорових дітей мало культовий характер і розглядалося як необхідна умова формування гармонійної особистості в цілому. Так, Арістотель підкреслював, що «починати виховання необхідно з піклування про тіло, щоб виховання тіла сприяло вихованню духу» [2, с. 53].

Пріоритетність ідей формування здорової особистості визначається фактом піклування про здоров'я, його зміцнення, що об'єднувало різноманітні системи виховання. Афінська та спартанська школи, що формувалися під впливом відмінних соціально-політичних чинників, декларували різні, навіть протилежні, ідеї виховання. Так, спартанське виховання, спрямоване на підготовку членів військової громади, передбачало особливу тривалу складну систему фізичного виховання дітей та молоді, до якої входили фізичні та військові вправи (біг, боротьба, стрибки, метання диска, списа тощо), загартування організму, адаптування до суворих, аскетичних умов життя з метою виховання жорстокості, ненависті до рабів. Афінське виховання, на відміну від гіпертрофованої військової підготовки у Спарті, акцентувало увагу на формування гармонійної особистості вільного громадянина, основними якостями якого було духовне багатство, моральна чистота, фізична досконалість.

У середні віки фізичному вихованню не надавалося особливого значення з огляду на те, що середньовічна педагогічна думка підтримувала християнську традицію, пропагувала аскетизм, слухняність, піклування про безсмертя душі, моральної чистоти, відмову від земних благ, що було підпорядковано головній меті – служінню Богу [1, с. 36].

Фізичне виховання дітей в той час спрямовувалося на обслуговування та формування тих соціально – культурних типів, які були представлені в системі учнівства та рицарського виховання. Фізичне виховання реалізовувалося відповідно до кодексу рицарської гідності, здійснювалося в контексті військової підготовки феодалів, які повинні були добре володіти списом, фехтувати, плавати.

Якісно іншого рівня ідеї виховання здорової дитини набули в епоху Відродження, провідні ідеї якої визнавали людину головною цінністю. Це спонукало гуманістів до розробки нових шляхів виховання. Педагогічна думка того часу звернулася до античних ідей гармонійно розвинутої людини в контексті її гуманістичного тлумачення.

Для педагогічної думки епохи Відродження було характерним поєднання кращих традицій фізичного виховання з новими гуманістичними ідеями. Прогресивні вчені, просвітителі, громадські діячі (Л. Альберті, Л. Бруні, Б. Гуаріні, Т. Кампанелла, Ф. Рабле) одностайно наголошували на важливості виховання здорової, духовно та фізично розвинутої дитини. Так, найважливішою потребою ідеального суспільства економічної та політичної рівності в утопії «Місто сонця» Т. Кампанелли є піклування про здоров'я громадян і створення умов для їхнього фізичного розвитку. Важливою складовою різнобічного виховання Ф. Рабле вважав фізичні вправи [2, с. 56].

У єзуїтських колегіумах XVI – XVII ст. питання охорони здоров'я визначали практично всю організацію навчально-виховного процесу: спеціальні заняття з верхової їзди, плавання, фехтування; гігієнічні вимоги до шкільних приміщень (просторі, чисті, світлі); раціональна організація режиму праці та відпочинку [3, с. 8].

Найбільш помітна роль у розробці нових педагогічних ідей щодо значення фізичного розвитку особистості належала прогресивним діячам середини XVII – кінця XVIII ст. (Р. Декарта, Ф. Бекона, Д. Локка), які прагнули оновити духовну природу людини, зрозуміти її сутність, забезпечити природний, гармонійний розвиток усіх її кращих якостей. На основі принципово нової концепції і світосприйняття було визначено ідеал особистості, яка вивчає довкілля як цілісний світ, сама є його невід'ємною частиною.

Проблема фізичного виховання завжди мала конкретно історичний зміст та адекватну до етносу національну форму. Тому цікавим, на нашу думку, є дослідження витоків ідеї виховання здорової дитини з урахуванням особливостей культурно-національного світогляду, життя та побуту українського народу.

Вивчення стародавніх літописів, етнографічних, історико-педагогічних джерел дає підстави свідчити, що в історії українського народу фізичне виховання було одним із основних видів щоденної діяльності, обрядів, підготовки до праці, виконання оборонних функцій. Важливим чинником життєдіяльності людини було свідоме виконання фізичних вправ у побуті, зумовлене потребами особистості, роду, суспільства [1, с. 40].

Особливості розвитку фізичного виховання визначалися соціально-економічними умовами, національними особливостями, етнічним складом народу, географічним розташуванням держави. У їх контексті виникали самобутні види ігор, окремі фізичні вправи, що відображали особливості життя українського народу. Значне місце серед них відводилося вправам, звичаям та обрядам, іграм, спрямованим на виховання здорової дитини. До них належали: фізичні вправи, ігри та розваги, пов'язані з полюванням; фізичні ігри та вправи, що відтворюють процес праці й підготовку до неї; фізичні вправи, ігри та обряди, спрямовані на загартування та підготовку до військових дій; фізичні вправи та ігри, пов'язані з обрядами та звичаями народного календаря; вправи, що сприяють загартуванню організму, дотримання посту, психофізичній підготовці переносити голод, спрагу, спеку.

Слід зазначити, що дана проблема завжди мала конкретно історичний зміст та адекватну до етносу національну форму. Тому цікавим, на нашу думку, є дослідження витоків ідеї виховання здорової дитини з урахуванням особливостей культурно-національного світогляду, життя та побуту українського народу.

Вивчення стародавніх літописів, етнографічних, історико-педагогічних джерел дає підстави свідчити, що в історії українського народу фізичне виховання було одним із основних видів щоденної діяльності, обрядів, підготовки до праці.

Важливим чинником життєдіяльності людини було свідоме виконання фізичних вправ у побуті, зумовлене потребами особистості, роду, суспільства. Особливості розвитку фізичного виховання визначалися соціально-економічними умовами, національними особливостями, етнічним складом народу, географічним розташуванням держави. У їх

контексті виникали самобутні види ігор, окремі фізичні вправи, що відображали особливості життя українського народу. Значне місце серед них відводилося вправам, звичаям та обрядам, іграм, спрямованим на виховання здорової особистості. До них належали: фізичні вправи, ігри та розваги, пов'язані з полюванням; фізичні ігри та вправи, що відтворюють процес праці й підготовку до неї; фізичні вправи, ігри та обряди, спрямовані на загартування та підготовку до військових дій; фізичні вправи та ігри, пов'язані з обрядами та звичаями народного календаря; вправи, що сприяють загартуванню організму, дотримання посту, психофізичній підготовці переносити голод, спрагу, спеку.

Слід зазначити, що суворі умови української дійсності передбачали високі вимоги до здоров'я та фізичних якостей людини. Слово «здоров'я» з'являється в перших писемних джерелах, що є свідченням особливої уваги до гармонії тіла й душі [5, с. 35].

Ідеї здорового способу життя посіли чільне місце у підготовці та вихованні воїнів Запорізької Січі, де склався культ фізичної досконалості. Виховання дітей було підпорядковано фізичному розвитку й загартуванню.

Під впливом християнських, соціально-економічних, політичних чинників розвитку суспільства, ставлення до проблеми здорового способу життя змінювалося, доповнювалося відповідним змістом, набувало певного значення в ієрархії суспільно вагомих цінностей.

Деякі аспекти визначеної проблеми досліджувалися в працях суспільних діячів, учених, педагогів та просвітників (М. Ломоносова, М. Новікова, Г. Сковороди, О. Суворова), завдяки яким концепція формування здорового способу життя пройшла історичний шлях від окремих ідей до науково обґрунтованих досліджень теорії і практики фізичного виховання.

К.Д. Ушинський писав свого часу: «Якщо педагогіка хоче виховувати людину в усіх відношеннях, то вона повинна спершу пізнати її також в усіх відношеннях» [4, с. 114].

Таким чином, варто зазначити, що проблема фізичного розвитку, формування здорової дитини стала предметом пильної уваги, всебічного аналізу громадськими діячами, психологами, педагогами, ученими, письменниками, лікарями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вільчковський Е. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. / Е. С. Вільчковський, О. І. Курок. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2004. – 428 с.
2. Джуринский, А. Н. История педагогики и образования : учебник для бакалавров / А. Н. Джуринский. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство Юрайт, 2013. – 676 с. – Серия : Бакалавр. Базовый курс.
3. Загородня Л.П. Фізичне виховання дітей дошкільного віку : навчальний посібник / загородня Л.П., Тітаренко С.А., Барсуковський Г.П. ; за заг. Ред. Л.П. Загородньої. – Суми : Університетська книга, 2011. – 272 с.
4. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори [Текст] : в 2 т. / К. Д. Ушинський. – К. : Радянська школа, 1983. – Т. 1 : Теоретичні проблеми педагогіки / ред. О.І. Пискунов. – 488 с.
5. Худолій О. М. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання : навч. посіб. / О. М. Худолій.- 2-ге вид., випр. – Х., 2008. – 406 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.Е. Анісімова

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ САЙТІВ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються педагогічні умови використання навчальних сайтів в процесі формування громадянської компетентності учнів початкової школи.

Ключові слова: громадянська компетентність, інформаційні ресурси, сайти, громадянські цінності.

In the article the pedagogical terms of the use of educational web-sites are examined in the process of forming of civil competence of students of initial school.

Key words: civil competence, informative resources, web-sites, civil values.

Очевидним є те, що інформаційні технології є важливим інструментом поліпшення якості освіти, оскільки дають можливість розширити доступ до інформації. В «Концепції національного виховання», «Національній доктрині розвитку освіти України» обґрунтовано необхідність формування ключових компетентностей, і зокрема, громадянської.

Стрімкий прогрес суспільства висуває нові вимоги щодо інформаційно-комунікаційної складової сучасної освіти, важливу роль у формуванні якої відіграє широке застосування у навчанні мультимедійних можливостей сучасних комп'ютерів та Інтернету, ефективне використання яких неможливе без наявності широкого спектру навчального програмного забезпечення та інших програмних засобів. Очевидним є те, що інформаційні технології є важливим інструментом поліпшення якості освіти, оскільки дають можливість розширити доступ до інформації. В «Концепції національного виховання», «Національній доктрині розвитку освіти України» обґрунтовано необхідність формування ключових компетентностей, і зокрема, громадянської та інформаційної.

Сьогодні науковцями встановлено, що успішна реалізація завдань виховання молодших школярів можлива за умови поєднання різних форм громадянського виховання у а саме: інтегрування елементів громадянської освіти і виховання у зміст сучасних шкільних предметів початкової школи; залучення дітей до соціального досвіду, формування в них навички аналізувати інформаційне довкілля та орієнтуватися на позитивні приклади, які зустрічаються у телевізійних програмах, новинах, засобах ЗМІ.

Метою написання статті є визначення педагогічних умов використання інформаційних ресурсів в процесі формування громадянських цінностей учнів початкової школи на уроках курсу «Я у світі».

Проблема громадянського виховання завжди привертала до себе увагу філософів, педагогів і психологів. Ще стародавні мислителі (Аристотель, Платон, Плутарх, Сократ) з'ясували суть громадянського виховання, обґрунтували шляхи і методи його реалізації. Ці ідеї знайшли свій подальший розвиток у працях Г. Гегеля, Д. Локка, Ж – Ж. Руссо. В. Сухомлинський та багато інших звертали увагу у своїх роботах на особливе значення формування громадянських цінностей особистості. Педагогічні основи формування громадянських цінностей учнів початкових класів в сучасних умовах розглядають в своїх дослідженнях Н. Бібік, О. Савченко, О. Сухомлинська. [2, с. 132]. Для підтримки шкільної дисципліни «Я у світі» створено значну кількість посібників, електронних конструкторів уроків, вчителі користуються різноманітним дидактичним матеріалом який знаходять в мережі Інтернет. Сьогодні в інформаційному просторі мережі Інтернет існує велика кількість Web-сайтів, на яких розміщено інформацію, корисну для вчителя початкових класів. Психолого-педагогічним аспектам використання інформаційних технологій у навчальному процесі початкової школи присвячені праці В. Беспалька, О. Леонтьєва,

Ю. Машбиця, В. Співаковського, Л. Петухової, В. Коткової, Н. Кушнір, О. Таргоній, В. Шакотко та ін. Але, на жаль, вченими не надається уваги тому значному впливу на свідомість особистості школяра інформації, яка знаходиться на різних інформаційних сайтах, отже, найпотужніший, на сьогодні інструмент впливу на процес формування громадянських цінностей залишається не вивченим.

Результати досліджень філософів [2, 3, с. 125-133] свідчать, що цінності – духовне формоутворення, що існує через моральні та естетичні категорії, теоретичні системи, суспільні ідеали. Категорія цінність належить до ключових понять сучасних людинознавчих наук. У довідникових виданнях і наукових дослідженнях з філософії освіти, теорії виховання і навчання знаходимо різні тлумачення понять цінності, ціннісні орієнтації, ціннісне ставлення. На основі системи цінностей формуються громадянські почуття вихованців («почуття любові до батьківщини, народу, мови, культурних досягнень; почуття відповідальності за долю і майбутнє; почуття обов'язку, в додержанні правових та морально-етичних норм в усіх аспектах життєдіяльності людини»), а також відбувається «усвідомлення людиною своєї належності до певної державно- громадянської спільноти, конституційно закріплених за нею прав та обов'язків, помірковане ставлення до подій суспільно-політичного характеру, шанобливе ставлення до державної мови, символіки. Це усвідомлення себе виразником національних інтересів своєї держави» [2, 5,].

Національні цінності українського народу виростають з його традицій та звичаїв, відображаються у народних піснях, прислів'ях, творах літератури і мистецтва.

У відповідності до цього у зміст курсу початкової школи «Я у світі» включено не тільки відомості про різні матеріальні та духовні, національні та загальнолюдські цінності, а й певні правила поведінки, людські взаємовідносини, шляхи самовдосконалення власного «Я».

Нами було вивчено питання можливостей використання інтернет-ресурсів на уроках «Я у світі» та проведено порівняння насиченості освітянських сайтів матеріалами громадянської спрямованості та методичним наповненням. Інформаційні ресурси можна класифікувати за такими ознаками:

- приналежність ресурсу до певної організаційно-технологічної системи (бібліотечної мережі, ЗМІ, корпоративної мережі).
- спосіб виділення об'єктів обліку (твори, документи, видання, бази даних інтернет-сторінки, сайти, тощо).
- призначення ресурсу
- зміст ресурсу, джерела (державні, національні закордонні)
- посіб розповсюдження і носій;
- мова ресурсу.

Веб-сайт або просто сайт (англ. website, від web – павутина, site – місце) – це одна або сукупність веб-сторінок, доступних в Інтернеті, певний інформаційний ресурс (комерційний, бібліотеки, фотогалереї або все зібране разом в одному місці під наданою йому унікальною адресою).

Освітній сайт – це набір взаємопов'язаних веб-сторінок, об'єднаних спільною тематикою, призначений для забезпечення освіти. Сайт може бути розміщеним у веб-просторі локальної чи глобальної мережі.

Портал (термін від початку відносився до сфери архітектури і означає "парадний фасад будівлі", від лат. portal – ворота) є найбільш сучасною формою структурування освітньої інформації, оскільки: а) є багатокомпонентними; б) його користувачами є різні категорії споживачів з різним рівнем освітніх запитів; в) дає можливість для вільного виходу користувача у відкритий інформаційно-освітній простір за цільовим призначенням. У будь-якому випадку, первинний сенс терміна "Інтернет-портал" означав сайт, з якогось значна кількість користувачів починала свою подорож мережею [1].

Підсумовуючи зазначене вище, можна зробити висновок, що освітній сайт (портал) – це освітній веб-ресурс, але не варто говорити, що освітній веб-ресурс – це освітній сайт.

Учителями розроблено значну кількість дидактичних засобів для підтримки уроків, які розміщено на сайтах педагогічних співтовариств «Мережа творчих вчителів» (<http://www.itn.ru>), «Світ предметника» (<http://mir-predmetov>), сайт вчителів початкових класів <http://www.yrok.net.ua>- презентації для дітей <http://educat.at.ua>. Але пошук потрібної інформації на таких сайтах вимагає значних витрат часу і обов'язкової реєстрації, не завжди матеріали, що розміщені відповідають стандартам [6].

Існує значна кількість освітянських порталів на яких розміщено допоміжний матеріал, що може бути використаний вчителем на уроках «Я у світі»: це <http://www.mon.gov.ua> – сайт Міністерства освіти і науки; www.osvita.org.ua – освітній портал www.nachalka.com.ua- Всеукраїнський Портал "Початкове навчання" metodportal.net- Методичний портал.

Значні можливості містять краєзнавчі сайти та архіви програм засобів масової інформації (24 tv.ua) де можна знайти інформацію про українських вчених, історичні відомості, матеріали народознавчого характеру. Вдале використання інтернет-ресурсів в роботі вчителя здатне позитивно вплинути на національне самовизначення учнів під час вивчення курсу «Я у світі», створити міцний імунітет, що буде запобігати негативним впливам на ціннісну сферу учнів, створювати позитивний емоційний настрій. Підсумовуючи зазначене вище, можна зробити висновок, що освітній сайт (портал) – це освітній веб-ресурс, але не варто говорити, що освітній веб-ресурс – це освітній сайт. З'ясовано, що основними умовами оптимального використання інтернет-ресурсів в процесі формування громадянських цінностей є:

- завдання на пошук додаткової інформації, практичного, історичного, краєзнавчого, ціннісного характеру до конкретних тем;
- завдання дискусійного характеру, що дають змогу обґрунтувати різні точки зору щодо вчинків героїв сюжетів та підвести учнів усвідомлення істинних цінностей в житті.

З'ясовано, що застосування інформаційних ресурсів передбачає пошук та добір навчального матеріалу в Інтернеті: (цікаві факти, проблемні ситуації, ілюстрації, оповідання, вірші, приказки тощо), створення дидактичного матеріалу: карток із завданнями, наочних посібників тощо, унаочнення шляхом мультимедіа: правил поведінки; національних атрибутів, історичних місць;– створення проблемних ситуацій тощо. Головна особливість курсу «Я у світі» полягає у інтегруванні знань соціально-гуманітарного змісту і власного досвіду учнів на основі якого у дітей формується культура поведінки у природному і соціальному оточенні, елементарні вміння необхідні для посильної участі у соціально корисних справах, почуття патріотизму, поваги до людей, почуття власної гідності, національне самовизначення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Акоюнц А. Что такое портал? [Електронний ресурс] / А. Акоюнц // Сайт "Лучшие Веб-решения для профессионалов". – Режим доступа :<http://www.wmast.com.ua/article.php?clause=104>.
2. Івашковський В. Виховні засади розвитку особистості патріота України // Рідна школа. – 2005. – № 6 (905). – С. 36-38.
3. Людина і світ: Підручник / Л.В. Губерський, В.Г. Кремінський, А.О. Приятельчук та ін., 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Т-во «Знання», КЦЦ, 2001. – 349 с.
4. Олєфіренко, Н. В. Сучасні інструментальні засоби створення електронних ресурсів навчального призначення [Текст] / Н. В. Олєфіренко // Комп'ютер у школі та сім'ї : Науково-методичний журнал. – 2012. – N 6. – С. 36-41
5. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти: [посібник для вчителів і студентів початкового навчання] / О.Я. Савченко. – 2-ге вид., переробл. – К.: Богданова А.М., 2009. – 226 с.
6. Федорчук О.С. Використання можливостей мережі Інтернет у діяльності закладів освіти / О.С. Федорчук, Ю.О. Дорошенко // Інформатизація середньої освіти:

програмні засоби, технології, досвід, перспективи : навчально-методичний посібник / за ред. В.М.Мадзигона та Ю.О.Дорошенка. – К. : Педагогічна думка, 2003. – С. 250-272.

7. Хрестоматія. Філософія / Упорядники В.В. Лях, В.С. Пазенок. – К.: Ваклер, 1996. – С. 360-421

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Н.М. Борисенко

УДК 373.3:78:398

Кабакова Т.Г.

МУЗИЧНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФОЛЬКЛОРУ

У статті порушується питання музичного розвитку молодших школярів засобами фольклору, яке займає одне з чільних місць в музичній педагогіці, адже саме в початковій школі закладаються основи майбутньої музичної культури особистості.

Ключові слова: музичний розвиток, початкова школа, фольклор.

The article deals with the problem of junior schoolchildren's musical development, affected by folklore, that occupies one of the main places in musical pedagogics, as at initial school the bases of future musical culture of personality are formed.

Key words: musical development, initial school, folklore.

У контексті європейської й світової інтеграції з орієнтацією на загальнолюдські демократичні цінності суспільства, сучасні культурологічні процеси в Україні формуються на багатовікових вітчизняних традиціях. Звертання до джерел української народної педагогіки, які засновані на багатому досвіді народу щодо виховання й навчання дітей, сконцентровані в національному пісенному й інструментальному фольклорі, традиціях, звичаях і обрядах, що дає можливість використовувати їх як засіб виховного впливу на учнів початкових класів.

Щодо внутрішніх законів розвитку музичних здібностей, задатків, інтересів, то вони безперечно мають під собою психолого-фізіологічну основу і за переконанням психологів, розвиток окремих якостей особистості залежить від певних особливостей її психологічних процесів, вивчення яких дає можливість ґрунтовно підійти до питання музичного розвитку школярів.

В. Верховинець зазначав, що через народні ігри з піснями можна «виховувати в дитини всі властивості, котрі ми шануємо у людей і котрі нам хотілося б прищепити малечі різними оповіданнями, бесідами та навчанням» [1, с. 6].

Український фольклорний матеріал є засобом формування вокальних навичок, гуманістичних якостей учнів, розвитку музичної культури. Синтез пісні, танцю, слова та гри розвиває увагу, пам'ять, кмітливість, спритність та інші здібності дітей.

Учені Л. Аристова, В. Бутенко, В. Верховинець, Г. Довженко, М. Леонтович, М. Лисенко, Л. Масол, С. Науменко, Г. Падалка, Е. Печерська, О. Ростовський, О. Рудницька, К. Стеценко та ін. актуалізують увагу на забезпечення системного музичного розвитку молодших школярів засобами фольклору.

Усе розмаїття об'єктивної реальності, що впливає на учнів початкової школи у вигляді матеріальних та ідеальних проявів, містить у собі такі структурні форми, як краса навколишньої дійсності; мистецтво і фольклор як духовна культура суспільства; культура поведінки й спілкування як засвоюване учнями мистецтво відповідати наявним морально-

естетичним вимогам; народна музична творчість як невід'ємна частина духовно-практичної активності учнів у навчально-виховному процесі.

Український фольклор важливим чинником музичного розвитку, що фундаментальною основою до самовиховання особистості. Психологія становлення особистості зобов'язує розглядати поряд із вихованням і власну активність учнів.

Організація естетико-музичної діяльності учнів одним із завдань початкової школи, що передбачає залучення їх до світу прекрасного засобами українського фольклору. Адже основи моральності, світорозуміння дитини закладаються в дитячі роки. Вивчення впливу українського фольклору на формування духовних цінностей учнів початкової школи дозволяє констатувати, що вже з трьох років діти починають диференційовано сприймати звучання музичних інтонацій, з чотирьох років відзначають зміну настрою, характеру музичних творів і сприймають її як частину навколишнього світу. Діти вперше відчують себе носіями культурних цінностей. Це вимагає відповідної виховної роботи, розвитку та формування духовної самосвідомості й активності. Навчально-виховний процес початкової школи покликаний сприяти залученню учнів до світу прекрасного. У цей період формуються естетичні потреби, погляди, ідеали й почуття. Образи пам'яті засвідчують перехід психічної діяльності учнів на рівень уявлень. Це дозволяє поглиблювати ставлення молодших школярів до прекрасного. Творча уява спонукає учнів до нових, більш високих форм діяльності, пов'язаних із художньо-естетичним освоєнням дійсності.

Фольклор одним із впливових засобів духовного формування особистості та її естетичного виховання. В українському фольклорі знаходять відображення почуття багатьох поколінь. Будучи суспільним явищем, фольклор тісно взаємодіє з історичним досвідом, літературою, філософією та іншими видами мистецтва. Залучення учнів до народної музично-художньої діяльності активно розвиває естетичні здібності.

Розвиток музичних здібностей засобами національного українського фольклору потребує посилення існуючої практики етнопедагогічного впливу з боку фольклорного середовища та середовища професійного мистецтва. Як зазначають учені, є потреба в цілеспрямованому формуванні ознак фольклорного соціуму в декількох вимірах. Художньо-естетичне середовище школи, що зорієнтоване на цінності народного мистецтва, має стати основою естетизації навчально-виховного процесу, а саме осмислення понять «обряд», «звичай», «традиція», «державно-народне свято» (Різдво, Великдень, Трійця, Покрова та ін.) [3].

Стилізація українського фольклору має стати ефективним засобом протидії стандартизованому взірцям сучасної масової пісенної культури. Здійснення в такий спосіб непрямой передачі національних культурних цінностей спирається на сім'ю, школу, фахівців і вимагає здійснення спеціальних культурних заходів.

Виховання в учнів естетичних якостей пов'язане з наданням дітям свободи вибору художньо-творчих видів діяльності, у яких вони можуть реалізовувати свої здібності. До цього їх може спонукати творче використання національної фольклорної культури. Естетичне виховання учнів набуватиме ознак якості за умови, коли братимуться до уваги цінності духовної культури українського народу, його погляди та уявлення про прекрасне й піднесене у природі, суспільстві й мистецтві. Адже народні погляди на красу досить глибокі і багатогранні. Без знання цінностей духовної культури учні не можуть бути повноцінно розвинутими й естетично вихованими у сфері національного фольклору.

На думку О. Леонтєва «особливості фонематичного слуху при цьому визначаються не мозком дитини, а системою фонем тієї мови, яку вона засвоює. Рідною мовою її може бути будь-яка з мов, що є на Землі, аби дитина тільки жила змалку у відповідному мовному середовищі. Під впливом сприймання музики формується звуковисотна чутливість, мелодичний: та інші форми музичного слуху. І тут провідну роль відіграє музика як об'єктивне суспільне явище. Вона визначає якісні особливості музичного слуху особистості» [2].

Таким чином, український фольклор спонукає молодших школярів придивлятися, думати, зіставляти, аналізувати, імпровізувати, пізнавати й відкривати нові, ще невідомі їм перлини народної пісенної, музичної, та хореографічної творчості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Верховинець В. Весняночка / В. Верховинець. – К.: Муз. Україна, 1989. – 343 с.
2. Леонтьєв В.К. Використання народних музичних інструментів у загальноосвітній школі : [навч. метод. посіб. зі спец. «Музична педагогіка та виховання». Для студентів музично-педагогічних факультетів та вчителів музики] /В.К.Леонтьєв. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. – 112 с.
3. Стефанюк С. Формування творчої особистості засобами етнопедагогіки / С. Стефанюк // Позакласний час. – січень, 2005. – С. 5.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А.Л. Владимирова

УДК 373. 21

Компаній Н.А.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

*У статті розглядається поняття екологічного виховання дітей дошкільного віку
Ключові слова: екологічне виховання, заклад дошкільної освіти, природне середовище*

*In the article the concept of ecological education of children of preschool age is considered
Key words: ecological education, institution of preschool education, natural environment*

Стан навколишнього середовища, що нині вже істотно визначає здоров'я людей, тривалість їх життя, саму можливість стабільного існування, спонукає до дослідження та роздумів усіх небайдужих людей. Проблеми природокористування постають сьогодні перед громадськими діячами, письменниками, економістами, істориками, педагогами та ін. Стає зрозумілим, що сфера природокористування повинна служити об'єктом пильної уваги кожної людини. Лише за такої умови можна вивільнити раціональні, гуманістичні принципи, які сприяють розв'язку екологічних проблем.

Важливо сьогодні, щоб усі – дорослі та діти – стали на шлях співпраці з природою. Отож одним із провідних завдань закладу дошкільної освіти є екологічне виховання дітей. Екологічне виховання здійснюється на всіх етапах життєдіяльності дитини, на кожному етапі ставиться певна мета, завдання, добирається відповідна методика з огляду на вікові особливості.

Сучасний дошкільний заклад є першою сходинкою збагачення дітей знаннями про природне і соціальне оточення, знайомство з загальною, цілісною картиною світу, формування морального й естетичного ставлення до нього.

Зростає роль дошкільного закладу у формуванні відповідальності особистості за історичну долю країни та всебічний прогрес українського суспільства. Цілеспрямований процес формування відповідального ставлення дошкільників до природи в усіх видах навчальної суспільно корисної діяльності та спілкування з природою складають сутність екологічної освіти і виховання, які конкретизують і поглиблюють основну ціль – формування екологічного культури, екологічної відповідальності [4, с. 120].

Принципове значення в педагогіці і психології має положення про те, що ставлення до природи набуває риси відповідального тільки при умові всебічного екологічного виховання особистості з дошкільного віку до глибокої старості.

В системі екологічного навчання і виховання дошкільників педагоги враховують той факт, що ставлення до природи включають такі аспекти. Перший виражає ставлення до природи як предмета матеріального виробництва, об'єкта праці та життєдіяльності людини. Другий – як ставлення до особистих природних даних, до свого організму, який включений в систему екологічної взаємодії. Третій показує ставлення людей до діяльності, пов'язаної з вивченням і охороною навколишнього природного середовища [5, с. 190].

Соціальна відповідальність є універсальною формою зв'язку і взаємозалежності особистості та суспільства. Категорія «соціальна відповідальність» розглядається у взаємозв'язку з категоріями «свобода» і «необхідність». Суб'єктивною передумовою соціальної відповідальності є свобода волі, розуміння як здатності суб'єкта приймати рішення зі знанням справи; умовою і компонентом свободи волі є пізнання зовнішньої необхідності. Не пізнаючи об'єктивних законів природи та суспільства, люди не вільні у своєму виборі, своїй діяльності. Соціальна відповідальність означає міру вільного прояву суб'єктом своїх обов'язків і права вибору в конкретних умовах оптимального варіанту ставлення до дійсності, виходячи з прогресивних інтересів суспільства [2, с. 115].

Отже, визначимо ставлення до природи як свідомого вибору зв'язків дошкільників з різними природними об'єктами і явищами. Природними об'єктами в цьому випадку є сама природа, екосистеми і геосистеми, власне людина як природна істота. Крім того, в системі екологічних чинників включається відношення до діяльності, пов'язаної з використанням та охороною природи. Названі відношення проявляються у вигляді необхідності, а також емоцій, симпатії, прив'язаності, любові, байдужості, ворожнечі, антипатії тощо.

Відповідальне ставлення до природи – це здатність і можливість дитини свідомо, а отже цілеспрямовано, добровільно, виконувати вимоги і вирішувати завдання морального вибору, досягаючи певного результату. Метою поведінки дошкільника повинні бути такі вчинки, що спрямовані на підтримку відтворюючих сил природи, нанесення найменшого збитку її естетичним і матеріальним цінностям, на збереження природи для майбутніх поколінь. Добровільне, вільне дотримання моральних вимог, пов'язаних з відношенням до природи, передбачає переконаність в необхідності такої поведінки, а не страх за можливе осудження з боку оточуючих. Саме переконаність дозволяє людині протидіяти будь – якому впливу, а також долати свої сумніви, які не відповідають екологічній необхідності [3, с. 54].

Відповідальність, як внутрішня якість особистості, є поєднання раціонального й емоціонального, гармонійний зв'язок розуму і почуття. Екологічна відповідальність пов'язана з такими якостями дитини, як цілеспрямованість, зібраність, вміння мобілізувати свої можливості, самоконтроль, передбачення наслідків своїх дій в природному середовищі, критичне ставлення до себе та інших. Вихователю необхідно знати, що екологічна відповідальність та інші явища соціальної відповідальності, виражається в таких емоційних станах: турбота, занепокоєння, старанність, тривога, напруженість, хвилювання, зосередженість, сумнів та ін.

Відповідальне ставлення дитини дошкільного віку до природи ми розглядаємо як аспект утвердження відповідальності в якості стійкої риси характеру особистості. Екологічна відповідальність як внутрішня якість, як елемент свідомості є формою прийняття системи відповідальної залежності людини та природи. Вона характерна у вищій мірі позитивним відношенням до суспільних потреб і заснована на глибокому розумінні своїх вчинків, в усвідомленні цінності та соціальної ролі в екологічній ситуації.

Система потреб складає ядро особистості. Покликання до спілкування з природою властиве людині органічно, адже усім своїм минулим, сучасним і майбутнім вона пов'язана з природою. Покликання до природи включає всі прояви активності: чисто біологічну активність темпераменту, і соціальну активність переконань. Необхідність спілкування з природою включена в структуру біологічних і пов'язаних з ними матеріальних потреб, та ідеальних потреб пізнання природи, сенсу життя, існування. Зростає значення розвитку потреб нового типу – в цілісному відтворенні освоєного світу, у відповідальності за духовний розвиток людини в поєднанні з розвитком навколишнього середовища.

Актуальність формування саме цієї потреби пояснюється загостренням суперечностей між відношенням до навколишнього середовища екологічної основи життя і ставленням людини до самої себе [3, с.58].

Для педагога важливо, щоб потреба спілкування з природою впливала на соціальні потреби дошкільника, наприклад, постати певне місце в колективі, користуватися прив'язаністю друзів, увагою вихователя. Потреба в спілкуванні з природою, в її збереженні включається в систему мотивів індивідуальної поведінки. Відповідальність на рівні мотивів виступає як соціально збуджуючий стимул. Виділяють такі мотиви:

- громадсько-патріотичні – що ґрунтуються на бажанні примножити багатства природи і пов'язані з почуттям обов'язку перед суспільством з охорони природи своєї Батьківщини;
- гуманістичні – виражаються в прагненні проявити добро, співчуття у відношенні до живого, бажання захищати;
- естетичні – виявляються у потребі зберегти красу навколишнього середовища;
- науково-пізнавальні – виражаються у розумінні складних зв'язків суспільства, людини і природи, прагненням пізнати її закони;
- гігієнічні – виходячи з розуміння значення природи для здоров'я людини і бажання зберегти її оптимальні біофізичні та хімічні параметри;
- економічні – засновані на визнанні природи як джерела ресурсів для розвитку продуктивних сил суспільства, науково-технічного прогресу [4, с.79].

Звідси, розуміємо, що свідомість – це єдність знання і переживання. Засвоєння екологічних знань, звичайно, повинно супроводжуватися емоційними переживаннями дошкільника і сприяти становленню його екологічних переконань як стержневого компонента екологічної відповідальності.

Екологічні переконання – це суб'єктивне відношення людей до природи, яке розкриває знання про її значення для людини, про організованість та еволюцію природи, чуттєво пережиті і включені в ті аспекти свідомості, що пов'язані з розумінням ідей бережливого гуманного ставлення до природи. Як будь – які моральні переконання, екологічне переконання сучасної дитини дошкільного віку повинно будуватися на основі принципів загальнолюдської свідомості [5, с. 191].

Моральне формування особистості, а також її формування відповідального ставлення до природи, базується не тільки на вимогах, а і на знанні взірців моральної поведінки, на порівнянні своїх дій і вчинків з такими зразками та їх оцінкою. Цей внутрішній процес приводить до створення оцінних відносин, зумовлюючих моральні, естетичні, юридичні та інші критерії вчинків і переживань людини. Формування у дошкільників відповідального ставлення до природи досягається за умови їх участі в різноманітних навчальних та життєвих ситуаціях, де необхідно приймати екологічно правильне рішення [1, с. 15].

Психологічна природа екологічних поглядів і переконань, які впливають на формування відповідальності, включає три основні компоненти:

- інтелектуальний (екологічні знання та інтелектуальні вміння світоглядного характеру, володіння прийомами причинно-наслідкового мислення);
- персональний (мотивація, відношення і оцінка, віра в необхідність охорони природи і т.п.);
- внутрішню готовність (бажання, намір, потреба реалізації своєї позиції у вчинках діяльності по охороні природи [5, с. 192].

Світогляд, ідеали, переконання дошкільників, які є одночасно мотивами його діяльності, в освітньому процесі наповнюються екологічним змістом. Розглядаючи зміст поняття відповідальність перед природою (екологічна відповідальність), ми приходимо до висновку, що воно вбирає в себе всі суттєві ознаки поняття відповідальності, як соціальної та психологічної категорії і є актом свідомості, так як свідомість – це спосіб відношення до об'єктів своєї діяльності з врахуванням їх властивостей та можливостей.

Відповідно освітній процес повинен бути спрямований на формування таких психологічних властивостей особистості, як потреба в спілкуванні з природою, інтерес до пізнання її законів, мотиви поведінки і діяльності по охороні природи, переконання – в соціальній обумовленості відношення людини до природи, в необхідності управління природними явищами.

Слід комплексно реалізовувати завдання екологічного виховання, а саме:

- виховування гуманного ставлення до природи;
- формування системи екологічних знань та уявлень про природу;
- розвиток уміння бачити і відчувати красу, привабливість кожного елемента довкілля, милуватися і захоплюватися ними;
- включення у посильну еколого-зорієнтовану діяльність.

Вирішення цих завдань забезпечить активне спілкування дошкільників з природним довкіллям і сприятиме їх соціалізації [3, с. 65].

Отже, процес ознайомлення дошкільників з природою є ефективним засобом пізнавального розвитку, який при правильному його поєднанні з іншими видами діяльності дітей, відіграє велику роль в освітній роботі. Поєднуючи різні методи, вихователі дошкільних закладів мають змогу виховати в дітей почуття любові до природи у процесі її пізнання, формувати свідоме ставлення до неї як до складової забезпечення нормальної життєдіяльності, свідоме ставлення до життя як найвищого дару. Сучасна особистість характеризується високим рівнем розвитку пізнавальних інтересів, які розглядаються як важливий і гуманний мотив навчальної діяльності: дитина повинна навчатися тому, що їй цікаво дізнаватися про різноманітні явища природи і суспільного життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біла І. Вчимо дивитися, бачити й творити // Дошкільне виховання. – № 4. – 2004. – С. 14 – 18.
2. Виховуємо захисників природи // Бібліотека вихователя дитячого садка. № 3 – 4. – 2006. – С. 114 – 120.
3. Горопаха Н.М. Методика ознайомлення дітей з природою. Хрестоматія / Укладач Н.М. Горопаха. – К. : Видавничий дім «Слово», 2012. – 432 с.
4. Лисенко Н.В. Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник – педагог : навч.-метод. посібник для ВНЗ / Н.В. Лисенко. – К. : ВД «Слово», 2009. – 400 с.
5. Мартинчук О. В. Особливості педагогічного супроводу дітей молодшого дошкільного віку в загальноосвітньому просторі / Олена Валеріївна Мартинчук // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Сер. 19. Корекційна педагогіка та психологія; [редкол.: В. Синьов (відп. ред.), Е. Синьова, В. Тарасун та ін.]. – Вип. 15. – К., 2010. – С. 188-192.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.Е. Анісімова

УДК 371:004.77

Кравченко С.В.

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ В ЗАКЛАДАХ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЯК НОВА МОДЕЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається стан проблеми використання електронних соціальних мереж, необхідних для формування в учнів навичок ХХІ ст. і розвитку в учителів навичок електронної комунікації.

Ключові слова: електронна соціальна мережа, навчальний процес, загальноосвітній навчальний заклад.

The article describes the use of social networks, which are necessary for the formation of students' and the development of teachers' competences and skills of the XXI century.

Key words. Electronic social network, the learning process, General school.

Соціальні мережі на сьогоднішній день є одним з найпопулярніших сервісів, що утримують увагу здебільшого інтернет-аудиторії. Вони є універсальним інструментом комунікації і дозволяють вирішувати широке коло завдань у сфері маркетингу, реклами і управління персоналом.

Останнім часом провідні вітчизняні та зарубіжні науковці плідно працюють над питаннями впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій в навчально-виховний процес закладів освіти. В зв'язку з цим значна увага приділяється процесу впровадження соціальних мереж в навчання. Дослідженням ролі і значення соціальних мереж в освіті займалися Т. Архіпова, Р. Гуревич, Ю. Дюлічева, С. Івашнова, С. Крібель, Г. Кучаковська, та інші.

Використання електронних соціальних мереж у навчальному процесі, як стверджує Н. Тверезовська, значно підвищує інтерес до самостійної позааудиторної роботи шляхом «інтеграції навчально-методичних матеріалів у соціальні мережі» [6, с. 3].

О. Пінчук висловлює думку про те, що «використання електронних соціальних мереж в освіті може мати синергійний ефект, пов'язаний, зокрема, з тим, що комбіноване використання кількох взаємоузгоджених педагогічних стратегій виявляється кориснішим, аніж ізольоване впровадження якоїсь однієї» [1, с. 34]

У сучасному освітньому середовищі все більш вагомими стають засоби і технології інформаційно-комунікаційних мереж (ІКМ), що використовуються у навчально-виховному процесі (НВП). Такими засобами можемо вважати Інтернет і соціальні мережі зокрема, які надають учасникам НВП широкий спектр нових можливостей, доповнюючи освітню взаємодію різними видами мережних комунікацій, побудованих на основі інтерактивності, мультимедійності мережних засобів. Все це свідчить про зміну інформаційних умов протікання освітнього процесу і здійснення педагогічної діяльності [5, с. 189-195].

Використання нових методів, форм, засобів навчання та освітніх інновацій на сьогоднішній день є пріоритетними напрямками розвитку освітянського простору. Сьогодні учасники НВП навчальних закладів мають можливості доступу до якісної мережі Інтернет, використовують мобільні засоби зв'язку, а, отже, застосовують і нові форми взаємодії, що знаходять відображення в навчально-виховному процесі [3, с. 28-36]. З огляду на вище сказане, можемо дійти висновку, що електронні соціальні мережі стають затребуваним об'єктом дослідження системи освіти.

Підвищення ефективності організації навчально-виховного процесу загальноосвітнього навчального закладу можна досягти шляхом налагодження системи електронної комунікації з учнями і їхніми батьками, а також наданням ефективної допомоги з питань навчання. Важливо звернути увагу на такі можливості підвищення ефективності НВП як здійснення вчасного оповіщення, презентація педагогічних здобутків, розвиток ІК-компетентностей як учителів, так і учнів, залучення батьків до обговорення стратегій розвитку навчального закладу. Такі аспекти дають можливість виокремити ефективні ІК-технології і задіяти електронні соціальні мережі [3, с. 28-36].

Діяльність вчителя в такому середовищі передбачає вихід за рамки традиційної дидактики, оскільки «в електронному середовищі взаємодій актуалізуються нові моделі діяльності, трансформуються методи навчання, з'являються специфічні прийоми» [4, с. 50-57]. На практиці ж, на жаль, поширена ситуація, «коли викладач, освоївши окремі інформаційні технології, в тому числі мережні, успішно використовує їх для вирішення лише часткових завдань навчального процесу, наприклад, автоматизованої перевірки знань, мультимедійного супроводу лекцій, забезпечення віддаленого доступу до навчальних матеріалів і т.п.» [5, с. 189-195].

Розглядаючи Концепцію нової української школи, зокрема формулу нової школи, можемо відмітити, що «...наскрізне застосування інформаційно – комунікаційних технологій в освітньому процесі та управлінні закладами освіти і системою освіти має стати інструментом забезпечення успіху нової української школи. Запровадження ІКТ в освітній галузі має перейти від одноразових проєктів у системний процес, який охоплює всі види діяльності. ІКТ суттєво розширяють можливості педагога, оптимізують управлінські процеси, таким чином формуючи в учня важливі для нашого сторіччя технологічні компетентності» [2].

Основною метою освіти є різнобічний розвиток, соціалізація і виховання особистості, що має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору і самореалізації. Звертаючись до тієї ж формули нової української школи, можна виділити складники, що вказують як на напрями вдосконалення процесу навчання, так і на організацію навчання учнів. До таких складників ми можемо віднести орієнтацію на потреби учня в освітньому просторі, набуття як життєвих, так і ключових компетентностей XXI ст., формування сучасного освітнього середовища, що забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів не лише в приміщенні навчального закладу [2].

Освітня реформа, якою б змістовною і досконалою вона не була, дасть належний результат лише за умови, що її ідеї підтримають всі освітяни – від вчителя до директора школи [2]. Саме в концепції нової школи закладається компетентнісний підхід до навчання та новий зміст освіти, що ґрунтується на формуванні якостей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві, серед яких виокремимо: інформаційно-цифрову компетентність, медіа-грамотність, навички безпеки в Інтернеті, розуміння етики роботи з інформацією, уміння вчитися впродовж життя [4, с. 50-57]. Розвиток і формування цих компетентностей в учнів і учителів є необхідним чинником в формуванні і розвитку цифрового суспільства XXI ст.

Формування інформаційно-цифрової компетентності, як учителів, так і учнів передбачає впевнене, а водночас критичне застосування ІК-технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні, а формування культури роботи з інформацією передбачає дотримання авторських прав, знання основ інтелектуальної власності тощо. Залишаються актуальними здатність визначати навчальні цілі і способи їх досягнення, уміння вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя [3, с 28-36].

Інноваційна модель навчання характеризується активним та різнобічним використанням ІК-технологій в різних аспектах навчання, серед яких унаочнення навчального матеріалу, групова кооперативна, спільна робота і комунікація. Нині багато шкіл бореться за оновлення ІТ-інфраструктури, підтримує ініціативи щодо персоналізованого навчання, дозволяють учням приносити власні пристрої, що підтверджує необхідність переходу до цифрових підручників для забезпечення повсюдного доступу учнів до змістової складової навчального процесу [4, с. 50-57]. Така інновація надає вчителю більшу свободу у виборі методів і технологій навчання, програм, підручників і навчальних посібників, побудови авторських освітніх програм [6, с. 3].

Інформаційно-комунікаційні технології надають можливості доступу до електронних освітніх ресурсів, що урізноманітнюють форми і методи навчання учнів. В свою чергу різноманітні електронні соціальні мережі забезпечують додаткові умови для комунікації. Електронні соціальні мережі дозволяють учням, які були пасивними під час традиційного навчання, стати активними, відкрито висловлювати свою думку, брати відповідальність за певні етапи навчальних проєктів [3, с 28-36]. Тому ми можемо дійти висновку, що інноваційні методи навчання і потреби учнів 21-го століття диктують вчителям нові умови праці, серед яких, постійна адаптація до нових ІК-технологій та використання новітніх ефективних методів навчання у своїй діяльності.

Утім, деякі вчителі висловлюють свої сумніви щодо використання соціальних мереж для навчання, обґрунтовуючи ефективність інших методичних підходів. І це не дивно, адже ще тридцять років тому, ніхто не міг би уявити навчальний клас початкової школи, учні якого мали б доступ до мобільного телефону, комп'ютера або певного технічного пристрою [3, с 28-36].

Щоб допомогти вчителям опанувати нові ІК-технології, методику навчальної онлайн-комунікації і зрозуміти нові методи навчання мають бути створені умови для їх неперервного професійного розвитку в рамках неформальної освіти, що вимагає підтримки керівниками шкіл і, звичайно ж, додаткового фінансування. Нині соціальні мережі є основною формою комунікації і зв'язку, що використовують сучасні учні. Зважаючи на доступність ресурсів, вчителі не зацікавлені ідеєю швидкого впровадження електронних соціальних мереж, так само, як і інших видів комп'ютерної техніки в класи.

Таким чином, сучасні соціальні мережі володіють великим колом можливостей, які дають змогу адаптувати їх для навчальних цілей. Наприклад, можна викладати навчальні відеоролики, малюнки, фотографії, аудіозаписи та документи. Форуми, голосування, опитування, коментарі дають великі можливості спільної роботи. Найбільша кількість функцій надають соціальні мережі "Twitter" і "LiveJournal" і "FaceBook". "Twitter" і "LiveJournal" корисні тим, що вони користуються популярністю у різних користувачів: у школярів, студентів, бізнесменів, знаменитостей і представників державної влади. Але, на жаль, незважаючи на велику кількість переваг при використанні соціальних мереж у навчально-виховному процесі початкової школи, існує певний відсоток вчителів, які не вважають доцільним використання електронних соціальних мереж у навчанні. Для цього існує багато причин, серед яких можна виділити вік викладачів, низький рівень володіння засобами ІКТ, зокрема, соціальними мережами, психологічна неготовність вчителів до глобальних змін у навчальному процесі.

Отже, у сучасному навчально-виховному процесі все більш вагомим і необхідним стає використання засобів і технологій інформаційно-комунікаційних мереж (ІКМ), що диктують вчителям нові умови праці, серед яких, постійна адаптація до нових ІК-технологій та використання новітніх ефективних методів навчання у своїй діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Електронні соціальні мережі як інструменти сучасного навчального середовища: глосарій / [Ю.М. Богачков, О.Ю. Буров, Н.П.Дементієвська та ін.]; за заг. ред. О.П. Пінчук. – ІТЗН НАПН України, 2015. – 34 с.
2. Концепція нової української школи [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf>
3. Литвинова С.Г. Використання корпоративної електронної соціальної мережі Yammer у роботі класного керівника / С. Г. Литвинова // Вісник Чернігівського національний педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка. Серія: Педагогічні науки. – Чернігів: ЧНПУ, 2016. – № 135. – С. 28-36.
4. Слободяник О.В. Соціальні мережі як засіб організації самостійної діяльності учнів //Наукові записки. – Випуск 9.- Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Частина 2. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім..В.Винниченка, 2016. – 310 с. – С. 50-57
5. Соколюк О.М. Діяльність вчителя в інформаційно-освітньому середовищі навчання старшокласників з використанням мережних соціальних сервісів / О.М. Соколюк // Наукові записки. – Випуск 10. – Серія: Проблеми методики фізико – математичної і технологічної освіти. Частина 1. – Кропивницький: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2016 – 238 с., – С. 189-195
6. Тверезовська Н. Т. Роль і місце соціальних мереж у формуванні освітньо-інформаційного середовища аграрних університетів / Н. Т. Тверезовська,

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А. В. Горлова

УДК 378.147.26

Краєва Ж.Ю.

КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ ЕФЕКТИВНОСТІ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

У статті розглядаються критерії та рівні контролю знань студентів, впровадження сучасних форм контролю знань студентів у навчально-виховний процес вищого навчального закладу.

Ключові слова: критерії, рівні, контроль, контроль знань, оперативність, систематичність, об'єктивність, диференціація, гласність, своєчасність, індивідуальний характер, оптимізація, всебічність, єдність вимог до оцінювання знань.

The article examines the criteria and levels of student knowledge control, since every year there is a need for the introduction of modern forms of student knowledge control in the educational process of a higher educational establishment.

Key words: criteria, levels, control, knowledge control, efficiency, systematic, objectivity, differentiation, publicity, timeliness, individual character, optimization, comprehensiveness, unity of requirements for knowledge evaluation.

Сучасний етап соціально-економічного розвитку суспільства висуває підвищені вимоги до фахівців будь-якого рівня. За цих умов особливого значення набуває пошук ефективних засобів удосконалення якості навчання у вищій школі. У процесі підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності важливу роль відіграє діагностика відповідності рівня підготовки випускників вимогам, встановленим у Державному освітньому стандарті, виявлення прогалин у підготовці студентів та їх своєчасна корекція в ході навчального процесу. Внаслідок цього зростає значення однієї з найважливіших складових процесу навчання – контролю знань, умінь і навичок студентів.

Посилення уваги до проблеми контролю знань викликано не тільки бажанням визначити ступінь підготовленості студентів, але і прагненням до удосконалення всієї системи навчання. Перевірка і оцінка знань виконують шість функцій: контрольну, навчальну, виховну, організаторську, розвиваючу і методичну [1. с. 116].

У даній статті ми розглянемо критерії та рівні ефективності контролю знань студентів, які були запропоновані нами у процесі експериментального дослідження.

Критерій – це ознака, за якою оцінюється відповідними показниками досягнення певного результату функціонування або розвитку об'єкта дослідження. Критерії ефективності контролю знань студентів обґрунтовують загальні підходи до визначення рівня навчальних досягнень студентів у системі вищої освіти та встановлюють відповідність між вимогами до знань, умінь і навичок студентів та показником оцінки в балах відповідно до рівнів навчальних досягнень.

Для діагностики ефективних форм контролю результатів навчання студентів та визначення рівня їх ефективності, ми розробили та запропонували такі критерії:

Критерії ефективності контролю знань студентів	
Оперативність	Передбачає вміння використати знання у стандартних однотипних умовах.
Систематичність	Постійна перевірка домашнього завдання, систематичне опитування за допомогою завдань (усних, письмових), розробка системи опитування.
Об'єктивність	На оцінку не повинні впливати суб'єктивні чинники (поведінка студентів, батьки, відношення до студента)
Диференціація	Врахування індивідуально-типологічних особливостей студентів (здібностей, інтересів, схильностей, інтелекту тощо) об'єднанням їх у гомогенні групи (динамічні або сталі), в яких різняться елементи дидактичної системи – мета, зміст, методи, форми, результати.
Гласність	Повідомлення студентам результати перевірки, мотивація оцінки.
Своєчасність	Доцільність використання методів контролю на певному етапі заняття.
Індивідуальний характер	Виявлення знань та потенціалу кожного студента.
Єдність вимог до оцінювання знань	Означає недопущення педагогами надмірної вимогливості чи поблажливості.
Всебічність	Перевірка теоретичних знань і практичних умінь і навичок.
Оптимізація	Використання такої методики контролю, яка б передбачала мінімум затрат зусиль і часу педагога та студентів для отримання необхідних відомостей.

Враховуючи сукупність запропонованих критеріїв, ми виділили 4 рівня ефективності контролю результатів навчання студентів: високий, достатній, середній, низький.

Високий рівень ефективності контролю передбачає швидку обробку результатів перевірки знань, умінь, навичок; дозволяє за мінімальну кількість часу контролювати максимальну кількість студентів; підсумковий контроль проводиться відразу після вивчення курсу, по можливості кожного семестру (якщо курс розрахований на кілька років); крім підсумкового контролю велике значення приділяється тематичному (після вивчення кожного теми); контроль здійснюється регулярно протягом всього процесу навчання в вузі, планово, ритмічно, в певній послідовності, з поступовим ускладненням задач; контроль охоплює весь процес навчання (лекційні заняття, практичні заняття, лабораторні роботи, самостійну роботу студентів).

Достатній рівень ефективності контролю передбачає досить швидку обробку результатів контролю, дозволяє в короткі терміни опитати і перевірити знання та уміння у великій кількості студентів. Незважаючи на це, спостерігається деякий розрив між загальною звітністю (невеликою перервою між іспитами та заліками), або між початком вивчення курсу та складанням підсумкового іспиту. Контроль здійснюється досить регулярно, плановірно, ритмічно.

Середній рівень ефективності контролю характеризується досить ретельною обробкою результатів, яка з'єднується з деякими тимчасовими витратами. Процес контролю займає досить багато часу, дещо нераціоналізований з точки зору використання навчального часу, розрив між загальною звітністю становить 2 і більше семестрів. Контроль здійснюється досить ритмічно, регулярно, плановірно, самостійна робота студентів перевіряється досить регулярно.

Низький рівень ефективності контролю характеризується великими витратами часу на обробку результатів перевірки знань, умінь, навичок студентів; сам процес керування нераціоналізований, займає багато часу. Підсумковий контроль здійснюється з великим часовим розривом від початку вивчення курсу, існує великий розрив між загальною

звітністю (3-4 семестри). Контроль здійснюється випадково, не охоплює всього обсягу досліджуваного явища; самостійна робота студентів контролюється слабо; не враховується відвідуваність навчальних занять (наприклад, лекції, консультації); контроль неритмічний, непослідовний, веде до перевантаження студентів під час проведення сесії, перед підсумковим контролем та ін.

Теоретичний аналіз сутності, принципів, змісту, структури, функцій і завдань контролю результатів навчання студентів ЗВО дозволили нам визначити критерії та рівні ефективності здійснення контролю в освітньому процесі вузу.

Однією з умов результативності контролю результатів навчання студентів є науково обгрунтоване діагностування рівня його ефективності. У нашому дослідженні це стає можливим завдяки виділені нами на основі принципів і змісту контролю в освітньому процесі ЗВО критеріїв, до яких ми відносимо: оперативність, систематичність, об'єктивність, диференціацію та ін. Застосування даних критеріїв дозволяє об'єктивно оцінювати процес контролю результатів навчання студентів закладу вищої освіти, виявляти недоліки в його організації та методиці проведення, вносити відповідні корективи, тим самим, сприяючи підвищенню його ефективності, і, відповідно, підвищенню ефективності всього процесу навчання в цілому.

Таким чином, визначення критеріїв та рівнів ефективності контролю знань студентів сприяє з'ясуванню об'єктивного рівня професійних знань, навичок і вмінь як студентів, так і викладачів, дає можливість внесення змін у процес навчально-пізнавальної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Калинюк А. М. Використання комп'ютерного тестування в навчальному процесі ВНЗ / А. М. Калинюк // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка – 2010. – № 16. – С. 115-119.
2. Положення про порядок оцінювання знань студентів при кредитно-трансферній системі організації освітнього процесу в Херсонському державному університеті від 29.03.2016 р. № 218-Д
3. Шматок Т.Г. Тестовий контроль як засіб оптимізації навчального процесу / Т. Г. Шматок, О. В. Маркова, Н. В. Ковальська. [Електронний ресурс]// Режим доступу : http://www.iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/3_2004/articles//stat

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А. В. Горлова

УДК 37. 091. 321

Крайнюк В. В.

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНІКА ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

У статті розглядається поняття «педагогічної техніки» як важливого компоненту педагогічної майстерності вчителя.

Ключові слова: педагог, педагогічна майстерність, педагогічна техніка, внутрішня техніка, зовнішня техніка.

The article discusses the concept of «educational technology» as an important component of pedagogical skill of the teacher.

Key words: teacher, teaching skills, pedagogical technology, internal technology, external technology.

Постановка проблеми. У державній програмі «Вчитель» зазначено, що освіта є пріоритетною сферою в соціально-економічному, духовному та культурному розвитку

української держави. Ключова роль у системі освіти належить учителю. Саме через діяльність педагога реалізується державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального та духовного потенціалу нації, розвиток вітчизняної науки й техніки, збереження та примноження культурної спадщини. Від учителя залежить розв'язання надважливого завдання: забезпечення сприятливих умов для створення найбільшого багатства суспільства – інтелектуальних цінностей кожної людини зокрема й людської спільноти взагалі.

Таким чином, учитель – творець духовної сутності людини, тому він має бути майстром своєї справи.

Важливим компонентом педагогічної майстерності вчителя є педагогічна техніка – комплекс професійних умінь і навичок, який допомагає самовиразитись, гнучко й адекватно взаємодіяти з учнями.

Проблема педагогічної техніки вчителя стала предметом наукових пошуків багатьох дослідників.

Так, на сучасному етапі проблему педагогічної техніки майбутніх учителів розглядають науковці, як Л.А. Байкова, В.М. Теслюк, П.Г. Лузан, Л.М. Шовкун, О.А. Дубасенюк, Л.В. Крамушенко, І.Ф. Кривonos, М.В. Левківський, О.Г. Мірошник, В.А. Семиченко та інші. Поняття педагогічної техніки як важливої складової професійної майстерності вчителя розглядали Н.М. Тарасевич, І.А. Зязюн, В.Л. Омеляненко та ін. Проблему формування техніки мовлення в майбутнього вчителя як елементу педагогічної техніки та базового компоненту професійної майстерності досліджував В.А. Кан-Калік.

Аналіз наукових джерел дає підставу стверджувати, що проблема підготовки майбутніх учителів є актуальною, зокрема визначення змісту, етапів, умов та засобів оволодіння професійними вміннями потребує подальшого вивчення.

Виклад основного матеріалу. Для успішного навчання та виховання дітей вчителю недостатньо знань та вмінь. У XVII ст. видатний чеський педагог Я.А. Коменський зазначав, що вчитель має володіти мовою і собою, застосовувати дисципліну без гніву, збудження, ненависті, з простотою та щирістю.

Видатний вихователь «трудних» підлітків В. М. Сорока-Росинський писав: «Багато хто вважає, що якщо педагог володіє хорошими знаннями, а крім того, всіма тими якостями, на перелік яких у підручнику педагогіки відведено цілих 5 сторінок, то цього цілком достатньо, щоб стати... таким, так би мовити, наочним виховним посібником...»[3, с. 232] У реальному житті учням потрібні педагоги з чітко вираженою особистістю кожний у своєму стилі.

Відомий український педагог А.С. Макаренко одним з перших звернув увагу на те, що діти потребують складної тактики і техніки, що вчителю слід уміти керувати своїм настроєм, стилем і тоном спілкування, інтонацією, посмішкою, поглядом, мімікою, рухами, ходом... Іноді жест буває красномовнішим за слова, а міміка в найкоротшу мить доводить те, на що знадобилися б монолози. Отже, хороший вчитель – завжди яскрава особистість, який має власну техніку впливу, взаємодії, спілкування, саморегуляції [1, с. 365].

Розглянемо сутність поняття «педагогічна техніка» та прослідкуємо, як трактують його різні вчені та педагоги.

Поняття «техніка» походить від гр. *technikos* – вправний, і означає сукупність прийомів та пристосувань. Техніку вчителя називають педагогічною, у 20-х роках XX ст. її розуміли як сукупність прийомів і засобів, спрямованих на чітку й ефективну організацію навчальних занять.

На сучасному етапі ряд вчених визначають педагогічну техніку як систему вмінь учителя, що дає змогу використовувати власний психофізичний апарат для досягнення ефективних педагогічних результатів.

У словнику понять і термінів з освіти та педагогіки Полонського В. подається наступне визначення: «Педагогічна техніка – це комплекс знань, умінь, навичок, необхідних

педагогу для того, щоб ефективно застосовувати на практиці вибрані ним методи педагогічного впливу як на окремих вихованців, так і на колектив загалом».

І.А. Зязюн розглядав педагогічну техніку, як вміння використовувати власний психофізичний апарат як інструмент виховного впливу, володіння комплексом прийомів, та дає змогу вчителю глибше, яскравіше, талановитіше виявляти себе і досяг успіхів у педагогічній діяльності [2, с. 50].

А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко запропонували інше визначення цього поняття : «Педагогічна техніка – це сукупність раціональних засобів і прийомів, особливостей поведінки учителя-вихователя, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів навчально-виховної роботи з окремим вихованцем або колективом відповідно до потреб і особливостей конкретній об'єктивних та суб'єктивних обставин».

П. М. Щербань визначив педагогічну техніку, як комплекс умінь, що дають змогу досягнути оптимальних результатів у навчанні та вихованні учнів (міміка, жести, техніка мовлення, техніка педагогічного спілкування, вміння контролювати власні емоції, настрої та ін.[4, с. 90].

Розглянемо складові поняття «педагогічна техніка».

В дослідженнях І.А. Зязюна поняття «педагогічна техніка» розмежовується на дві групи складових:

I група – пов'язана з умінням викладача управляти своєю поведінкою (жестами, мімікою), з володінням емоціями, настроєм для знаття зайвого психологічного напруження, збудження, для творчого самопочуття тощо.

II група – пов'язана з умінням впливати на особистість і колектив, технікою організації контакту, управління педагогічним спілкуванням, організацією колективної творчої навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Складові першої і другої груп педагогічної техніки спрямовані або на організацію внутрішнього самопочуття педагога, або на вміння це почуття адекватно виявити зовні. Тому надалі ми будемо умовно поділяти педагогічну техніку на зовнішню і внутрішню відповідно до мети її використання.

Внутрішня техніка – створення внутрішнього переживання особистості, психологічне настроювання вчителя на майбутню діяльність через вплив на розум, волю і почуття.

Зовнішня техніка – втілення внутрішнього переживання особистості вчителя в його тілесній природі: міміці, голосі, мовленні, руках, пластиці.

Тобто, можна зробити висновок, що педагогічна техніка – це вміння викладача володіти своєю поведінкою, емоціями, настроєм та організація колективної діяльності учнів [2, с. 56].

Розглянемо детальніше складові педагогічної техніки на прикладі ідей відомого педагога А.С. Макаренка.

А.С. Макаренко глибоко розумів, що педагогічна техніка має базуватися на психічному стані педагога, бути яскравим виразом його внутрішніх почуттів, намірів, переживань. Це – «не мертва гра, техніка, а справжнє відображення тих процесів, які є в нашій душі» [1, с. 98].

Він рішуче виступав проти спроб формування педагогічної техніки лише на основі практики. Вона, на його думку, повинна розроблятися теоретично, але проходити шліфовку в практичній діяльності.

На думку А. С. Макаренка естетична виразність поведінки педагога – потужний виховний засіб, хоча на перший погляд здається малозначущою дрібницею, однак і вона є складовою педагогічної техніки. Антон Семенович говорив: «Це починається з усіх дрібниць. Голитесь ви кожного дня чи ні. Чистите ви черевики кожного дня чи ні. Вихователь, який дістає з кишені чорну зім'яту хустинку, – це вже не вихователь [1, с. 124].

Жести, рухи, звички педагога А. С. Макаренка відносив до обов'язкових атрибутів майстерності, яким потрібно навчати педагогів.

Важливою умовою є дотримання душевної рівноваги. Тому не варто допускати похмурість, перебільшення чужих вад. Важливо звертатися до гумору, як бути оптимістом і доброзичливою людиною.

Усі ці якості характеризують психологічну стійкість у професійній діяльності. В основі її – позитивне емоційне ставлення до себе, учнів, праці. Саме позитивні емоції активізують і надихають учителя, надають йому впевненості, сповнюють його почуттям радості, позитивно впливають на стосунки з дітьми, батьками, колегами. Негативні емоції гальмують активність, дезорганізують поведінку і діяльність, викликають тривогу, страх, підозру. Антон Семенович уважав, що в дитячому колективі має бути «постійна бадьорість, ніяких похмурих облич, ніяких кислих виразів, постійна готовність діяти, райдужний настрій, саме мажорний, веселий, бадьорий настрій» [1, с. 68].

Існують певні умови для формування цих якостей, а саме: розуміння соціальної ролі своєї професії, розвинуте почуття обов'язку, педагогічна правильність, емоційна чуйність, самоаналіз та самооцінка, професійне педагогічне мислення.

Педагогу також потрібно контролювати діяльність свого організму. Цей контроль спрямовується на міміку, рухи, темп мовлення та дихання. Молодому вчителю необхідний сеанс релаксації, а саме – заняття, під час якого людина фізично і психічно розслабляється. Особливо це потрібно тоді, коли вчитель відчуває непевненість або страх перед дітьми.

Щодо зовнішньої техніки, то це гармонійна єдність внутрішнього змісту діяльності і зовнішнього його впливу. Педагог повинен навчитися адекватно й емоційно виразно відбити свій внутрішній стан, свої думки, почуття. Елементами зовнішньої техніки вчителя є вербальні й невербальні засоби.

Вчителю необхідно уважно вивчати можливості свого обличчя, навчитися користуватися виразним поглядом. Він має звертатися до дітей, створювати візуальний контакт. Необхідно уникати звернення погляду до стін, вікон, стелі. Візуальний контакт є технікою, яку потрібно розвивати, у той же час потрібно намагатися тримати всіх учнів у полі зору.

Розглянемо основні шляхи досягнення зовнішньої виразності:

- навчитися диференціювати й адекватно інтерпретувати невербальну поведінку інших людей, розуміти мову тіла, часу, простору у спілкуванні;
- прагнути розширити особистий діапазон різних засобів шляхом тренувальних управ (розвиток постави, ходи, міміки, візуального контакту, організація простору) і самоконтролю зовнішньої техніки;
- домагатися того, щоб використання зовнішньої техніки відбувалося органічно з внутрішнім переживанням, як логічне продовження педагогічного завдання, думки і почуття вчителя.

Досягнення виразності педагогічної техніки – лише одна зі сходинок до педагогічної майстерності. Техніка без усвідомлення завдань педагогічної дії, без розуміння мотивів діяльності учнів, істинної суті результатів взаємодії залишиться порожньою формою, беззмістовною непрофесійною дією. Опанування її прийомами має здійснюватися в контексті підвищення загальної педагогічної культури вчителя.

Висновки. Таким чином педагогічна техніка як сукупність професійних умінь сприяє гармонійному поєднанню внутрішнього змісту діяльності вчителя і зовнішнього його вираження. І саме тоді майстерність педагога виявляється в синтезі духовної культури і педагогічно доцільної зовнішньої виразності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Макаренко А.С. Проблемы школьного советского воспитания: лекции / Пед. соч. в 8 т. – Т. 4. – М, АПН СССР, 1983-1986. – 398с
2. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с

3. Соловей М.І, Спіцин Є.С., Кудіна В.В. Професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя в кредитно-модульній системі організації навчання: Навчальний посібник. – К.: Ленвіт, 2008. – 377 с.
4. Щербань П. М. Прикладна педагогіка: Навч.-метод, посіб. – К. – Вища школа 2002 р. 215 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А. В. Горлова

УДК 373.21

Круковець Д.І.

СПІВПРАЦЯ З СІМ'ЯМИ ВИХОВАНЦІВ ДИТЯЧОГО САДКУ ЯК ФОРМА ОПТИМІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті розглядаються особливості взаємодії дошкільного закладу і родини як форма оптимізації освітнього процесу

Ключові слова: дошкільний заклад, співпраця, суспільне виховання, родинне виховання

In the article peculiarities of interaction of preschool institution and family as a form of optimization of educational process are considered.

Key words: pre-school institution, cooperation, social education, family upbringing

У Концепції дошкільного виховання в Україні, Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, Законі України «Про дошкільну освіту» [1, с. 16] підкреслюється значимість родинного виховання, передбачається взаємопроникнення сімейного і суспільного виховання з метою створення для кожної дитини єдиного, дитиноцентричного виховного середовища.

Відповідно до Положення про дитячий дошкільний заклад учасниками освітнього процесу є не лише педагогічні працівники та діти, а також і батьки. Адже сім'я – найперший і найважливіший соціальний інститут виховання. Саме з сім'ї дитина виносить перші враження про навколишній світ, в сім'ї формуються перші оцінні уявлення, закладаються моральні устої, прищеплюються культурні і гігієнічні звички. Їй належить пріоритет у становленні особистості дитини, вона має максимальні можливості для набуття малюком знань, умінь та навичок, необхідних у подальшому житті [4, с. 6].

Сьогодні доводиться констатувати, що демографічні, соціальні, економічні зміни у суспільстві не могли не позначитися на сучасній сім'ї. Ця ланка суспільства, як ніколи, потребує уваги та допомоги з боку держави загалом, дошкільного закладу, зокрема. Адже лише незначна частина батьків може спрямувати у правильне русло виховання своєї дитини. Чимало із них потребують допомоги фахівців.

Такою допомогою повинна бути діяльність педагогів, які сприяють всебічному розвитку дітей та допомагають сім'ї у їхньому вихованні. Саме тому сучасні дошкільні заклади повинні стати відкритими для батьків, громадськості, більше уваги приділяти освіті і вихованню батьків, справедливо вважаючи це одним із принципово важливих чинників успішного розвитку і виховання дітей.

У дошкільному віці сім'я для дитини – перша школа людських взаємин, де діти з ранніх років засвоюють систему моральних цінностей, норм поведінки, культурні традиції народу. Саме в ранньому дитинстві залежно від умов життя у дитини виховується довірливе ставлення до світу або ж постійне очікування прикростей від усього, що оточує. Адже почуття, сформовані в дитинстві, нерідко супроводжують людину протягом усього життя, надаючи їй стосункам з іншими особливого стилю і емоційного забарвлення: спрямованість

на спілкування чи бажання його уникнути, прагнення до співпраці, взаємодопомоги або конфліктність, довірливість або замкненість, агресивність [5, с. 9].

Питання взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї знаходиться в полі зору сучасних дослідників: як теоретиків так і практиків. Виходячи з позиції, що родина і дошкільний навчальний заклад, виконуючи специфічні виховні функції, не можуть замінити один одного і мають взаємодіяти задля повноцінного розвитку дитини-дошкільника, науковцями досліджені такі аспекти окресленої проблеми: етико-педагогічні вимоги до взаємин із дітьми та їхніми батьками (І. Гребенніков, Т. Кирієнко, В. Сухар); зміст і методи педагогічної освіти батьків (Л. Островська, Т. Кирієнко, О. Низковська); умови для спільної роботи сім'ї і педагогічного колективу ЗДО у формуванні моральних якостей особистості дитини (Л. Божович, В. Постовий); педагогічні умови ефективної взаємодії дошкільного закладу і сім'ї в екологічному вихованні старших дошкільників (Н. Кот); співробітництво вихователів дошкільних закладів із сім'єю щодо виховання дошкільників у дусі миру (Т. Пагута); особливості взаємодії з батьками дітей раннього віку (Н. Аксаріна, О. Волкова, Л. Свирська) тощо.

В наш час виникла необхідність покращити культуру сімейного виховання і водночас зв'язати сімейне виховання з дошкільними закладами, щоб кожна сім'я зрозуміла своє призначення, усвідомила свою відповідальність за справу виховання дітей, аби підказати їм дієві шляхи виховних зусиль, які принесуть бажані результати, у дошкільних закладах передбачається робота з батьками. Саме об'єктивний аналіз потреб сім'ї дає справжні орієнтири для визначення напрямків розвитку суспільного дошкільного виховання.

Відношення сім'ї до дитячого закладу має бути консультативним і просвітницьким центром з психолого-педагогічних питань навчання і виховання.

Для успішного здійснення виховання дитини, для створення всіх належних умов для її всебічного розвитку, слід зосередити увагу педагогів і батьків на достовірності, об'єктивності та повноті інформації, на основі якої здійснюється освітній процес. А це можливе тільки за умови тісної взаємодії дошкільного закладу та сім'ї.

В основі нової філософії взаємодії сім'ї та дошкільного закладу лежить ідея про те, що за виховання дітей несуть відповідальність батьки, а всі інші соціальні інститути покликані допомагати, підтримати, направити, доповнити їхню виховну діяльність. Визнання пріоритету сімейного виховання потребує іншого змісту взаємин сім'ї та дошкільного закладу. Новизна цього змісту визначається поняттями «співробітництво», «співпраця», «взаємодія» [2, с. 6].

Від того, наскільки ці взаємовідносини будуть узгоджені, залежить успіх формування особистості дитини в цілому. А саме: взаємодія в педагогічному процесі сім'ї та дошкільної установи здатна здійснювати особистісно орієнтований підхід, формувати індивідуальність, актуалізувати особистісний творчий потенціал не тільки дитини, але педагогів та батьків.

В. Сухомлинський зауважував, що виховує, звичайно, сім'я в цілому – її загальний дух, культура людських стосунків. Але творять цей дух, цю культуру батьки. Без батьківської мудрості нема виховуючої сили сім'ї. Батьківська мудрість стає духовним надбанням дітей; сімейні стосунки, побудовані на громадянському обов'язку, відповідальності, мудрій любові і вимогливій мудрості батька і матері, самі стають величезною виховуючою силою. Але ця сила йде від батьків, у них – її коріння і джерело.

Цим пояснюється необхідність педагогічного взаємозв'язку сім'ї та дитячого садка на основі об'єднання їх виховних зусиль. Вихователь та батьки, об'єднані у своїй діяльності, діють в інтересах дитини, приймають рішення стосовно її виховання та навчання, створюють для неї належні умови.

Суть понять «співробітництво», «співпраця» полягає у беззаперечній рівновартісності внеску кожного учасника педагогічного процесу та у відсутності привілею вказувати, контролювати та оцінювати. «Взаємодія» являє собою спосіб організації спільної діяльності (в нашому випадку такою діяльністю є виховання дитини-дошкільника), яка здійснюється на

основі соціальної перцепції за допомогою спілкування. Співпраця передбачає гармонізацію стосунків між вихователями і родиною дитини.

Психолог В. Петровський визначив особливу форму спілкування між вихователями та батьками – «довірливо-діловий контакт» [3, с. 21]. Така взаємодія розглядається як цілісне об'єктивно-суб'єктивне явище в психолого-педагогічній системі й передбачає взаємодопомогу, співробітництво, узгодження зусиль, спрямованих на допомогу у вирішенні різноманітних ситуацій та проблем, в яких діє, живе чи просто перебуває дитина.

Таким чином, в основі нової філософії взаємодії сім'ї та дошкільного закладу лежить ідея про те, що за виховання дітей несуть відповідальність батьки, а всі інші соціальні інститути покликані допомагати, підтримати, направити, доповнити їхню виховну діяльність. Визнання пріоритету сімейного виховання потребує іншого змісту взаємин сім'ї та дошкільного закладу. Від того, наскільки ці взаємовідносини будуть узгоджені, залежить успіх формування особистості дитини в цілому, а саме: взаємодія в педагогічному процесі сім'ї та дошкільної установи здатна здійснювати особистісно-орієнтований підхід, формувати індивідуальність, актуалізувати особистісний творчий потенціал не тільки дитини, але педагогів та батьків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України "Про дошкільну освіту" // Освіта в Україні. Нормативна база. – К.: КНТ, АТІКА, 2004. – 492 с.
2. Загік Л. В. Робота дитячого садка з батьками // В кн.: Моральне виховання в дитячому садку. / Під ред. В. Г. Нечаєвої, Т. А. Маркової. – М., 2009. – 256 с.
3. Спичак М. Курс на співпрацю з батьками / М.Спичак // Дошкільне виховання. – 2007. – № 3. – С. 14-21.
4. Долинна О. Батьки в дошкільному закладі: споживачі та гості чи партнери – односторонці? / О. Долинна, О. Низковська // Дошкільне виховання. – 2007. – № 1. – С. 6-8.
5. Кірієнко Т. Співпраця з родиною. Семінар для педагогів / Т. Кірієнко // Дошкільне виховання. – 2006. – № 10. – С. 7-9.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент **О.Е.Анісімова**

УДК 373. 21

Лагутіна Л.М.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СПРИТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядаються особливості та методика розвитку спритності в дітей старшого дошкільного віку

Ключові слова: фізичне виховання, рухові якості, спритність

In the article deals with the features and methods of development of agility in children of the senior preschool age

Key words: physical education, motor quality, agility

Фізичне здоров'я є головною умовою духовного і морального здоров'я дитини. У період дитинства закладається фундамент здоров'я, формуються життєво необхідні рухові навички, вміння, розвиваються важливі фізичні якості, що свідчить про необхідність правильного фізичного виховання, яке має сприяти оздоровленню і повноцінному розвитку дитини [2, с. 4].

Дошкільники мають біологічну потребу в рухах, вони одержують насолоду від самого процесу виконання фізичних вправ. Під час їх виконання у дітей дошкільного віку удосконалюються функції аналізаторів: зорового, слухового, рухового. Чіткішими стають оцінки простору, розвивається почуття ритму, підвищується точність і чіткість рухів та ін. Усе це створює необхідні передумови для кращого сприймання навколишнього середовища і певною мірою впливає на естетичний розвиток.

Метою фізичного виховання, починаючи з раннього дитинства, є формування фізично досконалої людини, зміцнення здоров'я та підвищення її працездатності [1, с. 43].

Всебічна фізична підготовка дітей дошкільного віку передбачає досягнення оптимального розвитку рухових якостей: швидкості, спритності, гнучкості, витривалості та сили. Рівень їх розвитку значною мірою обумовлює результативність формування навичок рухових дій та успішне їх використання у різноманітних життєвих ситуаціях.

В методиці фізичного виховання дітей дошкільного віку повинні бути присутні засоби, методи і прийоми навчання рухам, розвитку фізичних якостей і здібностей, які ґрунтуються на принципах свідомості і активності, наочності, доступності, обліку індивідуальних можливостей дітей, систематичності, поступовості, підвищення вимог. Специфікою методики фізичного виховання є те, що в основі всіх способів вживання фізичних вправ лежать регулювання навантаження, а також варіативність поєднання навантаження з відпочинком. В залежності від дії на організм навантаження може бути постійним і змінним, мати безперервний або переривистий характер [3, с. 31].

У фізичному вихованні дітей дошкільного віку як основні використовують наступні методи: метод вправ з чітко заданою програмою дій, порядком їх повторень, точним дозуванням навантаження і встановленими інтервалами відпочинку, ігровий метод, метод змагання.

Широко застосовується у фізичному вихованні дошкільників словесний метод і наочний. В роботі з дітьми молодшого дошкільного віку переважають прийоми опосередкованого навчання, пояснення, що супроводжується показом, виконання дітьми вправ разом з вихователем. Засоби, методи і прийоми навчання, а також способи організації дітей на заняттях спираються на ведучу для кожного вікового періоду розвитку дітей діяльність.

Оптимальний розвиток рухових якостей сприяє покращанню будови тіла дитини, формуванню правильної постави, легкості ходьби та бігу, чіткості виконання загальнорозвиваючих вправ та основних рухів.

Науковцями Е.С. Вільчковським, В.М. Заціорським, В.П. Філіним та ін. встановлено певні вікові періоди, коли розвиток тих чи інших якостей відбувається найбільш успішно. У дошкільників на фоні загального, доступного для даного віку рівня розвитку всіх рухових якостей більший акцент потрібно робити на розвитку швидкості та спритності.

Цілеспрямований розвиток рухових якостей повинен починатися у дошкільному віці. Тільки за цієї умови можна забезпечити необхідну загальнофізичну підготовленість дитини. Процес розвитку рухових якостей у дошкільників здійснюється відповідно до морфологічних особливостей та можливостей функціонування їхнього організму. При цьому необхідний диференційований підхід, який враховує вік, стан здоров'я, рухову підготовленість, а також особливості психіки дітей 3-6 років.

Особливості методики фізичного виховання дітей молодшого, середнього і старшого дошкільного віку обумовлені ступенем самостійності дитини, його свідомим відношенням до занять, до повторення засвоєного.

Значна частина авторів досліджень (М. В. Зімкін, О. В. Коробков та ін.) ставлять швидкість формування рухових навичок у пряму залежність від рівня розвитку спритності: чим вище рівень розвитку спритності, тим легше та швидше формуються ті чи інші навички. З психологічної точки зору спритність залежить від повноцінного сприйняття власних рухів та оточуючих обставин, від умінь швидко змінювати свою діяльність. Вона має тісний зв'язок з швидкістю та точністю складних рухових реакцій (А. Ц. Пуні, П. О. Рудик та ін.).

Спритність – це здатність людини чітко виконувати рухи у складних координаційних умовах. Координаційна складність рухових дій є одним з основних критеріїв спритності. До другого критерію відносять точність рухів, до якого входить точність просторових, часових та силових характеристик.

Розвиток спритності рухів у дітей 3-6 років має першочергове значення для підготовки їх до школи. Протягом дошкільного віку у дитини значно покращується координація довільних рухів. Рухові дії дошкільників у кожній наступній віковій групі виконуються все більш чітко й точно. Наприкінці дошкільного віку при відповідному навчанні діти оволодівають вмінням дозувати свої м'язові зусилля, у них покращується регулююча роль кори головного мозку. Тому у даний період створюються необхідні передумови для оптимального розвитку спритності, що, в свою чергу, забезпечує удосконалення координаційних можливостей дітей у різноманітних видах рухових дій.

Рівень розвитку спритності у дошкільників має пряму залежність від обсягу раніше сформованих вмінь та навичок, тому що збільшення арсеналу різноманітних рухів позитивно впливає на функціональні можливості їхнього рухового аналізатора. Таким чином, чим більше дитина придбає рухових координацій, тим швидше вона засвоює будь-який рух, тим вище у неї буде рівень розвитку спритності.

Спритність необхідна при виконанні всіх основних рухів, в фізкультурних іграх, спортивних вправах. Вона сполучає в собі багато рухових якостей. В спритності виявляється здатність точно оцінити і виконати рух з урахуванням його просторових, тимчасових і силових характеристик.

Показником спритності у дітей 4-7 років може служити час виконання таких завдань, як біг з поворотами з оббіганням [4, с. 90].

Більшість дослідників прийшли до висновку, що фізіологічні механізми, покладені в основу розвитку та проявлення спритності, залежать від рухливості нервових процесів і тісно пов'язані з координаційними здібностями центральної нервової системи та її пластичністю, яка забезпечує формування складних координацій та швидке їх переключення на основі створення нових тимчасових зв'язків.

На розвиток спритності у дошкільників впливають різноманітні фізичні вправи: загальнорозвиваючі, основні рухи (стрибки, метання, вправи з рівноваги та ін.), вправи в шикуванні та перешикунні, які вимагають для правильного їх виконання відповідної координації рухів. Широке застосування різноманітних вправ у процесі занять фізичною культурою, ранкової гімнастики та під час прогулянок значною мірою збагачує руховий досвід дітей, сприяє їх координаційному розвитку. Однак у міру автоматизації навички значення даних фізичних вправ як засобу розвитку спритності значно знижується.

Існує два шляхи розвитку спритності.

По-перше, спритність зростає при оволодінні новими різноманітними рухами. Протягом дошкільного віку діти постійно придбавають рухові уміння.

По-друге, спритність зростає, якщо дається ускладнення, нове поєднання знайомих рухів, змінюються звичні умови виконання руху.

Фахівці в області фізичної культури рекомендують різноманітні методичні прийоми, що підвищують прояви рухової координації, спритності. З них для дітей дошкільного віку можна відібрати наступні:

1. Вживання незвичайних початкових положень (біг з положення стоячи на колінах, сидячи; стрибок з положення стоячи спиною до напрямку руху), швидка зміна різних положень (сісти, лягти, встати).
2. Зміна швидкості або темпу рухів, введення різних ритмічних поєднань, різної послідовності елементів.
3. Зміна способів виконання вправ: метання зверху, знизу, збоку; стрибки на одній або двох ногах, з поворотом.

4. Використовування у вправах предметів різної форми, маси, об'єму, фактури сприяє розвитку уміння розподіляти рухи в просторі і в часі, поєднувати їх з рухами тіла, що вимагають різносторонньої координації і тонких м'язових відчуттів [5, с. 208].
5. Виконання злагоджених дій декількома учасниками (удвох, тримаючись за руки, сідати і вставати, виконувати повороти, нахили, стрибки, по 3-4 дітей, тримаючись за один великий обруч або довгу жердину).
6. Складніші поєднання основних рухів. Можна використовувати біг змієюю, оббігаючи кубики, дерева, перестрибуючи на ходу нешироку канавку, дістаючи в стрибку до м'яча або вітки.
7. Ускладнення умов гри. Наприклад, під час проведення гри «У ведмедя в бору» дитина в ролі ведмедя, перш ніж ловити, повинна підлізти під дугу.

Перераховані вище способи розвитку спритності більшою чи меншою мірою доступні дошкільникам. Спритність поєднується зі здатністю зберігати стійке положення тіла в різноманітних рухах і позах. З цією метою використовуються вправи, в яких доводиться прикладати зусилля, щоб зберегти рівновагу.

Вправи в спритності вимагають великої чіткості м'язових відчуттів, напруженої уваги. Їх хороше виконання порівняно швидко викликає стомлення, зниження точності координації. Тому їх проводять нетривалий час і на початку рухової діяльності.

Таким чином, процес природного розвитку здатності раціонально керувати у просторі та часі своїм руховим апаратом починається з раннього дитинства. Формування основних форм рухів найбільш інтенсивно відбувається у дошкільному віці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вільчковський Е.С. Фізичне виховання дітей в дошкільному закладі / Е.С. Вільчковський, О.І. Курок. – К. : РВВ ГДПУ 2001. – 216 с.
2. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років / наук.кер.проекту: О.В. Огневюк, К.І. Волинець; наук. кер. програмою: Проскура О.В., Кочина Л.П., Кузьменко В.У., Кудикіна Н.В. та ін.– К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – 2012. – 492 с.
3. Загородня Л.П. Фізичне виховання дітей дошкільного віку : навчальний посібник / Загородня Л.П., Тітаренко С.А., Барсуковський Г.П. ; за заг. Ред.. Л.П. Загородньої. – Суми : Університетська книга, 2011. – 272 с.
4. Іващенко В.П. Теорія і методика фізичного виховання : навч. посіб. – Ч.1 / В.П. Іващенко, О.П. Безкопильний. – Черкаси : Черкаський ЦНТЕІ, 2005. – 236 с.
5. Худолій О. М. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання : навч. посіб. / О. М. Худолій.- 2-ге вид., випр. – Х., 2008. – 406 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.Е. Анісімова

УКД 378:013

Лелеко Е.В.

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються основні складові елементи формування педагогічної техніки майбутнього вчителя початкової школи в умовах закладів вищої освіти.

Ключові слова: педагогічна техніка, зовнішня техніка, внутрішня техніка, педагогічна майстерність.

In this article we consider the main elements of pedagogical skills' formation of future teacher of primary school in the universities.

Key words: pedagogical technique, internal technique, external technique, pedagogical mastery.

Значні за своїми масштабами та соціальними наслідками зміни, що відбуваються сьогодні в Україні та у світі, пов'язані з розвитком духовності людини інформаційної епохи. Вони не можуть не позначитися на початковій освіті як на важливому чиннику розвитку дитини, її вихованні та навчанні. Завдання початкової освіти полягає у: психолого-педагогічній адаптації дитини до шкільного навчання; подальшому становленні особистості дитини, її духовного, психічного, фізичного, соціального розвитку, розвитку пізнавальних здібностей, інтересу до навчання; формуванні ключових і предметних компетентностей; формуванні культури спілкування та співпраці у різних видах діяльності і формах навчальної взаємодії, здатності до самовираження; формуванні цілісної наукової картини світу, емоційно-ціннісного ставлення дитини до самої себе, інших людей, суспільства і природи; естетичному, морально-етичному, патріотичному, громадянському, трудовому, екологічному вихованні дитини. Підготовка конкурентоспроможного фахівця, здатного у динамічних умовах сучасності творчо застосовувати власний інтелектуально-практичний потенціал – головне завдання закладів вищої освіти (ЗВО) сьогодні.

Мета статті полягає у огляді основних шляхів формування педагогічної техніки майбутнього вчителя початкової школи в ЗВО.

У процесі формування й подальшого розвитку професійної майстерності вчителя початкової школи надзвичайно важливу роль відіграє оволодіння ним педагогічною технікою, адже саме завдяки педагогічній техніці вчитель в змозі досягти успіху в професійній діяльності.

Поняття “педагогічна техніка” виникло у 20-х роках ХХ століття. А.С. Макаренко також приділяв увагу дослідженню питання педагогічної техніки як найважливішої складової педагогічної майстерності. Саме його вважають родоначальником цього поняття. Видатний вітчизняний педагог зазначав: “Що таке майстерність? Можна і необхідно розвивати зір, простий фізичний зір... Потрібно вміти читати на обличчі людини, на обличчі дитини, і це читання може бути навіть описане в спеціальному курсі. Нічого хитрого, нічого містичного немає в тому, щоб по обличчю визначити деякі ознаки душевних рухів. Педагогічна майстерність полягає і в постановці голосу вихователя, і в управлінні своїм обличчям” [2, с. 260]. До педагогічної техніки А.С. Макаренко відносив цілу групу умінь і навичок, “без яких не один вихователь не може бути гарним вихователем, не може працювати, тому що у нього не поставлений голос, він не вміє розмовляти з дитиною і не знає, в яких випадках як потрібно говорити” [3, с. 171-172]. Поняття “техніка” походить від гр. *téchne* – мистецтво, майстерність, уміння і означає сукупність засобів і знарядь праці, що застосовуються в суспільному виробництві та призначені для створення матеріальних цінностей.

Про актуальність проблеми володіння вчителем педагогічною технікою, її високу теоретичну і практичну значущість свідчать численні роботи вітчизняних і зарубіжних вчених і педагогів.

Істотний внесок у дослідження цієї проблеми належить академіку І.А. Зязюну, який визначає педагогічну техніку як сукупність професійних умінь, що сприяють гармонії внутрішнього змісту діяльності педагога і зовнішнього його прояву.

Такої ж думки Н.В. Якса, яка визначає досліджуване поняття як комплекс загальнопедагогічних і психологічних умінь, що допомагає учителю володіти власним станом, настроєм, емоціями, тілом, мовою. Науковець вважає, що до педагогічної техніки належать:

- уміння впливати на інших (дидактичні, організаторські, техніка контактної взаємодії);

– уміння керувати собою (тілом, мімікою, технікою мовлення, паузами, емоціями, фізіономікою) [4, с. 28].

Педагогічна техніка – це система емоційно виразних засобів і прийомів (голосових, моторики, мімічних, пластичних та ін.), які забезпечують технологію педагогічної діяльності й найповніший прояв потенціалу вчителя [1].

Вітчизняні та зарубіжні вчені одноставні в думці, що поняття “педагогічна техніка” містить дві групи складників: внутрішню (техніка саморегуляції психічного стану) і зовнішню (міміка, жестикуляція, пантоміміка, поза, постава, дихання, голос, дикція, інтонація).

Провідним напрямом у процесі підготовки студентів до педагогічної діяльності є гуманістична спрямованість навчально-виховного процесу на розкриття потенційних можливостей та здібностей особистості є утвердження загальнолюдських цінностей.

До основних напрямів формування професійної педагогічної культури належать навчальний процес у ЗВО і процес самовдосконалення. Формування та розвиток у майбутніх педагогів початкової школи професійно-педагогічної культури найбільш успішно здійснюється за певних умов:

1. організація навчального процесу у ЗВО, зокрема при викладанні педагогіки, основ педагогічної майстерності, на принципах співробітництва, співтворчості викладача та студентів;
2. акцентування уваги на розвитку професійно важливих якостей особистості майбутніх учителів початкової школи;
3. систематичного поглиблення теоретичних знань з педагогіки, філософії, культурології, етики, психології;
4. актуалізація особистісного саморозвитку студентів;
5. удосконалення змісту самостійної роботи студентів, яка повинна реалізуватися в творчій співпраці, співтворчості викладачів і студентів;
6. широке застосування методів, прийомів, спрямованих на стимулювання творчої активності студентів;
7. створення атмосфери схвалення активності, самостійності студентів, оригінальності пропонуваних ними ситуативних рішень;
8. здійснення педагогічного моніторингу, який полягає в систематичному одержанні викладачем об'єктивної інформації про хід навчальної діяльності студентів; залучення студентів до активної педагогічної діяльності з подальшим її аналізом; створення належних умов і відповідних стимулів для самостійної роботи студентів, самоосвіти, самовиховання, рефлексії;
9. розвитку викладачами своєї професійної культури.

Педагогічна техніка вчителя початкової школи складається як результат всебічної підготовки, орієнтованої на професійну майстерність. Для ефективного формування професійно підготовлених майбутніх учителів освітній процес у ЗВО має сприяти вмотивованості навчальної діяльності студентів, розвитку їх зацікавленості й відповідальності за результати навчання.

Про високий рівень сформованості педагогічної техніки майбутнього вчителя початкової школи можна свідчити з його вмінь: використовувати основні властивості пізнавальних психічних процесів у професійній діяльності; застосовувати прийоми соціально-психологічного та професійного тренінгу уваги, уваги, спостережливості, саморегуляції, зовнішньої виразності, техніки мови; здійснювати аутодіагностику власної психотехніки; невербально передавати свій психоемоційний стан; здійснювати самооцінку загальної емоційної спрямованості; використовувати способи саморегуляції психофізичного самопочуття; застосовувати власні сугестивні здібності у професійній діяльності; професійно використовувати техніку мови та основні її компоненти: звучність, польотність, висоту, тембр, темп, дикцію, артикуляцію; професійно використовувати функціональні, фізіологічні та соціальні засоби зовнішньої естетичної виразності; використовувати засоби, рівні, стилі

професійно-педагогічного спілкування; здійснювати діагностику та перцептивну оцінку емоційно-психологічного стану партнера у спілкуванні; застосовувати художньо-комунікативні засоби у професійній діяльності; виступати публічно.

Таким чином, поліпшення якості початкової освіти залежить від якості підготовки та професіоналізму фахівців, які працюють в межах цієї ланки освітньої системи України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зязюн І.А. Основи педагогічної майстерності / І.А. Зязюн. – К., 2004.
2. Макаренко А. С. О моём опыте / А. С. Макаренко // Пед. соч. в 8 т. – Т. 4. – М. : АПН СССР. – 1983–1986. – 398 с.
3. Макаренко А. С. Проблемы школьного советского воспитания: лекции А. С. Макаренко // Пед. соч. : в 8 т. – Т. 4. – М. : АПН СССР. – 1983–1986. – 398 с.
4. Якса Н. В. Основи педагогічних знань / Н. В. Якса. – Київ : Знання, 2007. – 64 с.
Отримано 01.10.2014

Рекомендує до друку науковий керівник доцент В.В. Денисенко

УДК 37.036:373.2:398.8

Марченко В.О.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті актуального характеру набуває питання про визначення педагогічних умов, здатних забезпечити ефективний процес естетичного виховання дошкільників засобами національного пісенного фольклору.

Ключові слова: педагогічні умови, естетичне виховання дошкільників, національний пісенний фольклор.

The question of determination the pedagogical conditions to provide the effective process of aesthetical education of preschool children with national song folklore is actualised l in the article.

Key words: pedagogical conditions, aesthetically education of preschoolers, national song folklore.

У процесі визначення педагогічних умов, необхідних для естетичного виховання дошкільників засобами національного пісенного фольклору, необхідно актуалізувати увагу на питанні, що стосується програмно-змістового наповнення вказаного процесу, надання йому відповідного змісту. Це стає можливим, якщо педагогічні дії вихователів, пов'язані з естетичним вихованням дітей засобами національного пісенного фольклору, будуть відбуватися за певною логікою, послідовністю, етапністю та визначеністю.

Аналіз науково-педагогічної літератури (А. Гогоберідзе, В. Деркунська, І. Романюк, Т. Науменко, С. Садовенко та ін.), присвяченої естетичному вихованню дошкільників, дозволяє зазначити, що питання програмно-змістового наповнення вказаного процесу залишається одним із найбільш дискусійних і проблемних. Це зумовлено як об'єктивними, так і суб'єктивними процесами, які супроводжують сучасну практику естетичного виховання дітей засобами національного пісенного фольклору. У зв'язку з цими процесами науковці намагаються певним чином позиціонувати етнопісенну творчість у контексті завдань, які вирішуються в закладах дошкільної освіти. Це призводить до того, що пісенний фольклор пропонується розглядати як складову художньої культури і як особливий різновид художньо-творчої діяльності, як основу для предметного вивчення дітей і як ілюстративний

матеріал, пов'язаний з висвітленням у навчально-виховному процесі актуальних питань розвитку особистості, як пріоритетний напрямок у системі навчально-виховної роботи дитячого закладу і як епізодичні педагогічні дії, пов'язаної з наданням дітям відповіді на питання, які викликають у них інтерес, зумовлений розвитком окремих форм етнопісенної творчості.

Важливо зазначити, що програмно-змістове наповнення естетичного виховання дітей засобами національного пісенного фольклору має відбуватися поетапно, на основі накопичення ними необхідного досвіду, який би дозволяв їм самостійно сприймати, оцінювати та використовувати на практиці етнопісенний матеріал. Для цього пропонується зміст естетичного виховання має характеризуватися доступністю та послідовністю. На цій основі дошкільники матимуть можливість освоювати соціокультурні та естетичні властивості народної пісні, виявляти власні сили і здібності, пов'язані зі сприйманням, осмисленням і використанням на практиці народних пісенних традицій.

Програма естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами національного пісенного фольклору покликана за своїм змістом нести в собі функцію інтеграції та об'єднання естетико-виховних зусиль сім'ї, дитячих навчальних установ, закладів культури, громадських об'єднань і дитячих організацій.

А. Богуш констатує: «Фольклору властива така риса як традиційність. Фольклор бере витоки з народних традицій, своїм корінням він сягає у давнє минуле. Завдяки йому забезпечується нерозривний взаємозв'язок між минулим і сучасним, він також є скарбницею сталих народних звичаїв і стимулятором їх подальшого розвитку» [1, с. 62].

Дитячий фольклор – це багатожанрова система, що складається із прозових, речитативних, ігрових та пісенних творів. До дитячого фольклору зараховують як творчість самих дітей, так і твори, що виконуються для дітей дорослими.

В. Верховинець був одним з ініціаторів створення дитячого музично-ігрового репертуару. Він переконував, що ніщо так не розвиває розумові й фізичні здібності дитини, її почуття і творчу фантазію як ігри зі співами, рухами і танцями. Адже, ґрунтуючись на етнографічному матеріалі, гра постає зразком поведінки, мовної, музичної, хореографічної культури українського народу, сприяє засвоєнню багатих народних традицій, розвитку національної самосвідомості. Як теоретик українського народного танцю, він розробив теоретичні і методичні засади опанування української народної музики в поєднанні з народним танцем, обґрунтував педагогічне значення фольклорного пісенно-танцювального матеріалу як засобу морального виховання і національної культури дітей.

Результатом багаторічних педагогічних пошуків став вихід у світ репертуарно-методичного посібника «Весняночка», основу якого становив український музично-ігровий репертуар для дітей. Зазначається, що особливу привабливість іграм надають пісні, зібрані в народі або створені видатними музичними діячами України [2, с. 7].

До педагогічних умов успішного вирішення вказаної проблеми важливо віднести умови, які пов'язані з інформаційним забезпеченням естетичного виховання дошкільників засобами національного пісенного фольклору, залучення до вказаного процесу певних форм, методів і засобів естетико-виховного впливу на естетичну свідомість та діяльність дошкільників.

Відомо, що народна пісня є унікальною і самобутньою формою передачі певних почуттів, знань та уявлень. Для її сприймання та осмислення необхідною є інформація, яку повинні отримати діти і на її основі виконувати відповідні дії, спрямовані на глибоке освоєння цінностей пісенного фольклору. Аналіз науково-педагогічної літератури (А. Іваницький, О. Воропай, С. Килимник, М. Стельмахович, С. Стефанюк, О. Кульчинська та ін.) дозволяє зазначити, що від інформаційного забезпечення естетико-виховного процесу залежить успішне формування естетичного ставлення дошкільників до національного пісенного фольклору. Адже діти повинні усвідомлювати, що в народній пісні знаходять своє відбиття явища та події, які мають важливе значення в житті людей, характеризують їх працю, відносини, дозвілля тощо. Водночас народна музика засвідчує використання

людиною особливих засобів передачі певних почуттів, думок, сподівань та ідеалів. За допомогою етнопісенного матеріалу, мелодій, виразних засобів співу народна музична творчість засвідчує про свої можливості як різновид музичного мистецтва, сповнений певних закономірностей свого функціонування.

У процесі оволодіння скарбами народної культури в дошкільному віці, за словами К. Ушинського, формується «корінь духовності» який не можна замінити нічим іншим. Адже рідна мова, музична культура є природним вихователем, найбільшим педагогом, цвітом духовного життя. Педагог наголошує на важливості збереження народного досвіду та пам'яті про нього. Підкреслюється, що зацікавленість історією родоvodu, повага до нього не приходять самі по собі. Ефективним засобом виховання є національні свята, звичаї, традиції, обрядовість, в яких закладено шанування свого роду. Дитина найбільше розкриває свій творчий потенціал у присутності родини [3].

Національна пісенна творчість є безмежною за своїм змістом, характером передачі моральних почуттів, неповторних засобів музично-образного відображення навколишньої дійсності. Пісенний фольклор створює широку панораму музичних образів, які доповнюють, збагачують один одного і тим самим дозволяють естетично сприймати певні процеси і явища, оцінювати, порівнювати, співставляти і робити висновки відносно їх своєрідності, оригінальності, самобутності та унікальності. Інформаційне забезпечення процесу естетичного виховання засобами народнопісенної творчості повинно спиратися на різні джерела отримання знань. Такими джерелами можуть бути розповіді вихователя про народну пісню, її зв'язок із життям суспільства й окремої людини; навчальний матеріал, присвячений ознайомленню з особливостями етномузичної творчості та її виразності, досвід дітей, пов'язаний з безпосереднім сприйманням і спілкуванням із різними творами національного пісенного фольклору.

Отже, звернення в естетико-виховному процесі до різних видів і джерел інформації про народну пісню сприяє тому, що у свідомості дошкільнят вона отримує відображення як явище, яке має соціальну, музичну та естетичну цінність і яке потрібно сприймати, оцінювати та використовувати в повсякденному житті з урахуванням широких можливостей відображення та освоєння навколишньої дійсності за закона краси, виразності, гармонії тощо.

З урахуванням досліджуваного процесу можемо зазначити, що педагогічні умови естетичного виховання дошкільників засобами національного пісенного фольклору мають визначати обставини (зміст, форми, методи, засоби педагогічного впливу), які вносять певні зміни в процес становлення і розвитку естетичної свідомості та діяльності дітей, формують у них естетичне ставлення до народної пісенної творчості.

Залучення дітей дошкільного віку до спадщини українського музичного фольклору веде до того, що їх почуття, смаки, потреби набувають нового змісту, відповідної естетичної забарвленості. Прості за формою, невеликі за діапазоном, надзвичайно мелодійні твори народної музичної творчості повинні стати основою вокально-хорової та естетико-виховної роботи в дитячому навчальному закладі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богуш А.М. Українське народознавство в дошкільному закладі: навчальний посібник / А.М. Богуш, Н.В. Лисенко. – Київ: Вища школа, 1994. – 398 с.
2. Верховинець В. Весняночка / В. Верховинець. – К.: Муз. Україна, 1989. – 343 с.
3. Ушинський К.Д. Про народність в громадському вихованні / К.Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори : [у 2 т.]. – К., 1983. – 386 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А.Л. Владимірова

КОЛЕКТИВНА ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

В статті розглядається питання формування активної життєвої позиції у дітей молодшого шкільного віку засобом колективної творчої діяльності.

Ключові слова: активність особистості, активна життєва позиція, колективна творча діяльність.

The article deals with the question of forming an active life position in children of junior school age by means of collective creative activity.

Key words: personality activity, active life position, collective creative activity.

Стрімка трансформація сучасного українського суспільства ставить перед освітянами завдання – виховання людини майбутньої формації, соціально активної особистості ХХІ століття, яка вміє аналізувати та займати життєву позицію у суспільстві.

Тому перед вчителем початкових класів постає багато важливих завдань. Одним з них є вироблення в учнів активної життєвої позиції, єдності слова і справи, нетерпимості до відхилень від норм моралі.

Згідно з Т. Мальковською, активна життєва позиція – це система морального ставлення особистості передусім до природи, частиною якої вона є; до суспільства в цілому і суспільностей, до яких вона належить; до основних видів діяльності, через які здійснюється внутрішній зв'язок з природою та суспільством; ставлення людини до самої себе, до свого місця і ролі в навколишньому світі [3, с. 127].

О. Киричук зазначав, що активність життєвої позиції особистості полягає не стільки в здатності відображати світ у своїй свідомості, скільки перетворювати його, бо життєва позиція відображає не просто об'єктивний світ в свідомості суб'єкта й виробляє на цій основі ціннісне ставлення особистості до об'єктивної реальності, а й перетворює цю реальність у відповідному до себе напрямку [1, с. 17].

Виховувати активну життєву позицію зростаючої людини необхідно з раннього дитинства, про це зазначав і відомий педагог А.С. Макаренко: «З першого року треба так виховувати, щоб дитина могла бути активною, прагнучи чогось, чогось вимагати, досягати ...» [2, с. 39].

Багато науковців (А.М. Лутошкін, Б.Т. Лихачов, Л.І. Новікова) зазначають, що особистість розквітає в колективі. Це правда, але за умови, якщо гурт творчий. Загальновідомим є те, що дитячий колектив спрямований і створений для творчості і для навчання творчому ставленню до власного і суспільного життя. Тільки в творчому колективі виростають такі діти, що не пристосовуються до життя, а перетворюють його навколо себе.

Виходячи з зазначеного вище, оптимальним варіантом для організації виховного простору молодших школярів є технологія колективної творчої діяльності (КТД).

Зазначена технологія – це система умов, методів, прийомів і організаційних форм виховання, що забезпечують формування і творчий розвиток колективу дорослих і дітей на принципах гуманізму. Її мета – розкріпачення дитини, формування громадянської самосвідомості, розвиток її здібностей до соціальної творчості, виховання суспільно-активної творчої особистості, здатної примножити суспільну культуру, зробити внесок у побудову правового демократичного суспільства[4].

Технологія колективної творчої діяльності ґрунтується на таких принципах: вчення без примусу; мажорність у спілкуванні та навчанні; облік суб'єктності особистості дитини (право дитини на помилку, вільний вибір, власну точку зору); поєднання колективного та індивідуального виховання; пріоритет етичних цінностей над інформованістю (головні

орієнтири: доброта, любов, працьовитість, совість, гідність тощо); перетворення школи Знання в школу Виховання [4].

Ця технологія враховує такі аспекти: широкі виховні можливості КТД, пов'язані насамперед із самореалізацією кожного учасника; можливість одночасного збагачення та обміну досвідом; перспектива для педагога спрямовувати діяльність учнів на набуття соціальних компетентностей, удосконалення особистісних здібностей, потреб і взаємин; спроможність педагогом використовувати даний засіб у створенні безлічі ситуацій набуття досвіду в різних галузях життєдіяльності особистості та колективу; поле для професійного та особистісного зростання педагога.

Сутність колективної творчої діяльності – «жити заради посмішки іншого», тобто формування особистості в процесі роботи на користь інших людей, в організації певного способу життя колективу, де все ґрунтується на засадах моральності та соціальної творчості.

Особливість КТД полягає в тому, що між вихованцями та вихователями складаються в процесі діяльності суб'єкт-суб'єктні взаємини, в силу яких і вчитель, і учень рівною мірою почуваються відповідальними за якісне виконання поставлених завдань; залучається кожен учасник колективу; одночасно можна використовувати різноманітні види виховного впливу.

Для ефективного застосування даної виховної технології кожному вчителю необхідно опрацювати методика її організації та проведення.

Етап I. Колективне цілепокладання: визначення теми, мети, завдань майбутньої діяльності, вироблення в учнів переконання в суспільній значущості та необхідності майбутньої діяльності, захоплення всіх загальною справою. Будь-яка колективно творча справа починається з попередньої роботи вчителів, батьків та керівників. Вони визначають виховні завдання наступної КТС, намічають вихідні дії для розробки спільними зусиллями дорослих і дітей оптимального проекту майбутньої діяльності. На даному етапі проводиться стартова бесіда, на якій старші розповідають про заплановану творчу справу та відповідають на запитання дітей. Відбувається обговорення: Що можна зробити? Де? Коли? Для кого? Хто братиме участь? З ким разом? Хто буде організатором? [5].

Етап II. Колективне планування: обговорення різноманітних пропозицій та обрання оптимального варіанту проведення, конкурс на кращу розробку плану, підбір матеріалів, вибір ради, складання запитань-завдань. Головна роль відводиться дітям. Відповіді на запитання-завдання учні шукають спочатку в мікроколективах, пізніше збирається весь колектив і уважно слухають кожного представника мікроколективу. Це обговорення можна назвати «збором-стартом».

Етап III. Колективна підготовка: визначення завдань мікроколективам, розподіл доручень між учасниками, вибір відповідальних, проведення анкети та організація контролю за виконанням завдання. Проект КТС, який створений спільно, спочатку конкретизується радою справи, яку спрямовує керівник колективу, після цього – у мікроколективах, які самостійно планують виконання справи і починають роботу зі втілення окремих частин загального задуму, враховуючи при цьому пропозиції, висловлені і обговорені на загальному зборі-старті. Вихованці при цьому застосовують не тільки досвід, здобутий під час колективного планування, а й ті знання, вміння та навички, що набули в навчально-виховному процесі або в позаурочний час.

Етап IV. Проведення справи: зміст і методика проведення справи залежить від її форми, мети, завдань (Вечір розгаданих і нерозгаданих таємниць, Ярмарок, Місто веселих майстрів, Сюрприз, Країна Добрих Чарівників тощо).

Етап V. Колективний аналіз: Чи була користь від діяльності? Чи був колектив дружнім, організованим, доброзичливим? Хто показав себе з кращого боку і в чому? Кому можна висловити загальну подяку? Що необхідно врахувати в майбутній роботі? Головне, щоб кожен учасник брав активну участь в аналізі досвіду (свого власного і своїх товаришів) проведеної КТС, навчався оцінювати, аналізувати, засвоювати уроки на майбутнє.

Етап VI. Найближча післядія: виконання рішень після аналізу справи. На цьому етапі керівник спрямовує вихованців на використання досвіду в навчальній роботі, в

позанавчальному житті та діяльності колективу. Відразу ж після підбиття підсумків слід докласти максимум зусиль до колективного втілення пропозицій, висвітлених на підсумковому зборі, колективно накреслити програму наступних дій [5].

Аналізуючи висновки теоретичних досліджень та досвід вчителів-практиків, ми дійшли висновку: технологія колективної творчої діяльності сприяє розв'язанню цілого ряду педагогічних завдань: відбувається розвиток колективістських, демократичних основ життя, самостійності та ініціативності дітей, самоуправління, активного ставлення до оточуючого середовища. Завдання організатора полягає в тому, щоб спрямувати КТД на збагачення колективу і особистості соціально цінним досвідом, на удосконалення кращих людських здібностей, потреб і відносин.

Отже, технологія КТД дозволяє вчителю розкриваючи особистість дитини, формувати громадянську самосвідомість вихованця, розвивати його здібності до соціальної творчості, виховувати соціально-активну творчу особистість, яка здатна примножувати суспільну культуру і робити внесок у побудову правового демократичного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Киричук О.В. Формування в учнів активної життєвої позиції / О.В. Киричук. – К.: Рад. школа, 1983. – 128 с.
2. Макаренко А.С. Книга для батьків. Лекції про виховання дітей / А.С. Макаренко. – К.: Рад. Школа, 1972. – 427 с.
3. Мальковска Т.Н. Социальная активность старшеклассников. Педагогическая наука реформе школы / Т.Н. Мальковская. – М.: Педагогика, 1988. – 224 с.
4. http://teacher.at.ua/publ/innovacijni_tekhnologiji_navchannja/tekhnologija_kolektivnoji_tvo_rchoji_dijalnosti_ktd/63-1-0-5898
5. http://terra0432.blogspot.ru/2015/04/blog-post_41.html

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А. В. Горлова

УДК 37:004.896:373.31

Махова А.О.

МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ STEM-ОСВІТИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ НА ПРИКЛАДІ ВИКОРИСТАННЯ LEGO WEDO 2.0.

У статті обґрунтовано доцільність впровадження STEM-освіти у початковій школі, розглянуто переваги використання проектних і дослідницьких методів, проаналізовано методи і форми, наведено приклад реалізації проекту засобами Lego WeDo 2.0.

Ключові слова: STEM, початкова школа, проект, робототехніка

The article substantiates the expediency of introducing STEM-education in elementary school, examines the advantages of using design and research methods, analyzes methods and forms, gives an example of project implementation by means of Lego WeDo 2.0.

Key words: STEM, elementary school, project, robotics

Характерною ознакою сучасного суспільства є широке впровадження цифрових технологій, зміна структури ринку праці та вимог до фахівців різних професій під впливом автоматизації та роботизації. Все більш затребуваними стають фахівці природничо-математичного, інженерно-технічного профілів. Система освіти, відповідно до вимог суспільства, шукає шляхи зацікавлення школярів у вивчення даних предметів, які традиційно, є складнішими для засвоєння. Одним із них є виступає STEM-орієнтований підхід до навчання, який сприяє популяризації інженерно-технологічних професій серед

молоді, підвищенню поінформованості про можливості їх кар'єри в інженерно-технічній сфері, формуванню стійкої мотивації у вивченні дисциплін, на яких ґрунтується STEM-освіта [2].

Акронім STEM (від англ. Science – природничі науки, Technology – технології, Engineering – інженерія, Mathematics – математика) визначає характерні риси відповідної дидактики, сутність якої виявляється у поєднанні міждисциплінарних практик орієнтованих підходів до вивчення природничо-математичних дисциплін.

Разом з тим, STEM освіта сприяє формуванню в учнів затребуваних у сучасному суспільстві гнучких або м'яких навичок (англ. soft skills), що дозволяють бути успішним незалежно від специфіки діяльності та напрямку, в якому працює людина.

Для здобуття STEM-професій та успішної реалізації учнів у подальшому житті, необхідні такі навички:

- вміння бачити і розв'язувати проблему комплексно і нестандартно;
- проводити дослідницьку діяльність;
- вміти використовувати ІКТ;
- вміти працювати в команді;
- вміти спілкуватися рідними та іноземними мовами;
- не боятися брати на себе відповідальність [1, с. 69].

STEM-освіта ґрунтується на таких методологічних підходах: діяльний, особистісно-орієнтований, розвивальний і аксіологічний. Запровадження STEM-освіти потребує модернізації змісту і методів освіти, урізноманітнення форм навчання [3, с. 43].

STEM-освіта дозволяє розширити зміст навчання за рахунок комплексного дослідження певної проблеми, наприклад, забруднення води, стихійні лиха, глобальне потепління, перенаселення та ін. Дослідження кожної із проблем (або її частини) передбачає поєднання знань з екології, біології, географії, математики, фізики, економіки та інших для пошуку шляхів вирішення, зокрема, засобами робототехніки, яка є одним із напрямів STEM та поєднує моделювання, конструювання, програмування роботи.

Основними методами STEM-освіти є дослідницькі методи та метод проектів. Серед форми навчання на особливу увагу заслуговують перевернуте навчання (вивчення теоретичного матеріалу вдома, наприклад засобами відеолекцій, та виконання практичних робіт в класі), лабораторні роботи, проектні роботи, занурення (комплексне, цілісне сприйняття теми впродовж короткого проміжку часу).

Важливо зацікавити якомога більше учнів у отриманні STEM-освіти ще на етапі навчання у початковій школі. Для цього доцільно використовувати сторітелінг, комікси, віртуальні екскурсії, наукові пікніки, відвідувати наукові музеї та інше.

Одним із перспективних напрямів впровадження STEM-освіти у початкову школу є робототехніка, зокрема на базі навчальних комплектів Lego Education WeDo 2.0. Навчання з використанням даного конструктора передбачає знайомство дітей з проектами, пов'язаними з біологією, екологією, технікою, чотири з яких знайомлять з можливостями і основними компонентами набору (зокрема СМАРТ-ХАБ, мотор, датчик відстані та датчик нахилу), вісім проектів з покроковими інструкціями, вісім з відкритим рішенням. Кожне заняття передбачає 3 етапи роботи: дослідження (обговорення проблемної ситуації, основних понять), створюю (конструювання та програмування), поділися результатами (документування власних здобутків).

Розглянемо більш детально означені етапи на прикладі одного із проектів “Захист від повені”. У процесі виконання даного проекту діти досліджують, як характер опадів може змінюватись залежно від пори року і яким чином вода може заподіювати шкоду, якщо її не контролювати; створюють та запрограмують паводковий шлюз для контролю рівня води в річці; пропонують та документують кілька рішень, розроблених для запобігання змін поверхні землі під дією води.

Тематика даного проекту пов'язана з іншими предметами початкової школи: “Природознавство” (види водойм, використання їх людиною); “Я у світі” (вплив людини на

природу, охорона природних багатств, охорона природи); “Трудове навчання” (конструювання і моделювання виробів за зразком, рисунком, простішим кресленням або ескізом та по заданих умовах; конструювання і моделювання на комп’ютері); “Математика” та “Сходинки до інформатики” (побудова простих виразів за допомогою логічних зв’язок та слів, істинність тверджень, співставлення кінцевої послідовності команд, предметів, чисел, геометричних фігур та ін. за правилом; складання, запис та виконання простого алгоритму; практичне оволодіння діалогічною формою мови; висловлення власної думки та аргументація).

На першому етапі (обговорення) з учнями доцільно обговорити, що їм відомо про стихійні лиха, які з них можуть відбутися у їхньому регіоні (в Україні не може бути цунамі, але періодично трапляються повені), причини виникнення та наслідки стихійних лих; уточнити розуміння основних понять, необхідних для подальшого обговорення проекту (паводковий шлюз, водовідний канал, гребля, вверх за течією, вниз за течією, опади, дамба, ерозія, автоматичний). Доцільно запропонувати дітям описати рівні опадів для кожного сезону в їхнім районі, використовуючи стовбчасту діаграму; запитати “Як опади впливають а рівень води у річці?”; перерахувати способи запобігання повені; уявити собі пристрій, який може запобігти повені.

Важливо обговорити з учнями як попередити небажані наслідки, які конструкції для цього придумані людством, як вони функціонують, у чому різниця та запропонувати сконструювати паводковий шлюз.

На другому етапі за допомогою покрокових інструкцій учні створюють дану конструкцію, пишуть відповідну програму, тестують роботу пристрою. У разі швидкого виконання проекту можна ускладнити завдання: порадити зробити відкриття шлюзу автоматичним при наблизенні судна, додавши датчик руху та відкоригувавши програму.

На третьому етапі виконання проекту учні мають можливість обмінятися результатами, описати їх, сфотографувати.

Таким чином, у процесі виконання даного проекту учень наочно бачить практичну значущість отриманих раніше знань з інших предметів, у дітей формуються такі типи діяльності ученого та інженера та універсальних навчальних дій:

- постановка питання та формулювання проблем;
- застосування математики та алгоритмічного мислення;
- формулювання пояснення та побудова проектних рішень;
- побудова аргументації на основі фактів;
- пошук і оцінка інформації;
- побудова інформації;
- взаємодія та співробітництво.

STEM-освіта є сучасним напрямом, що активно розвивається на вимогу суспільства. Цінністю даного напрямку освіти є його спрямованість на комплексне розв’язання певних завдань реального світу, розвиток в учнів гнучких навичок, зацікавлення учнів у отриманні у майбутньому затребуваних професій. STEM-освіта має широкі можливості впровадження у початковій школі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Kushnir N. REVIEW OF TRENDS, APPROACHES AND PERSPECTIVE PRACTICES OF STEM-EDUCATION FOR TRAINING CENTER OPENING / N.Kushnir, N.Osipova, N.Valko [та ін.] // Informational Technologies in Education. – 2017. – № 31. – P. 69-80.
2. STEM Lessons and Resources for Educators. Teachers Try Science. <http://www.teacherstryscience.org/>
3. Осипова, Н.В. Інноваційні методи, засоби та форми організації навчального процесу у STEM – освіті/ Н. Осипова, Н. Кушнір, Н. Валько // Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції з міжнародною участю «Удосконалення STEM – освіта як шлях

до інноваційного розвитку» (28 жовтня 2016 року, м. Херсон) / за ред. А. М. Зубка. – Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. – С. 41-48.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Н.А. Воропай

УДК 372

Мельник Я.В.

МОВНЕ ПИТАННЯ У ПОЧАТКОВИХ ШКОЛАХ НА ХЕРСОНЩИНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті досліджується сутність мовного питання у початкових школах на Херсонщині у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття).

Ключові слова: історія початкової освіти, земства, мовне питання, Херсонська губернія.

The article examines the essence of the linguistic issue in elementary school in the Kherson province in the late 19th – early 20th centuries.

Key words: primary education history, district Councils, language question, Kherson province.

У другій половині ХІХ – на початку ХХ століття на Херсонщині завдяки зусиллям земських органів активно розвивалася початкова освіта. Між іншим, у збільшенні рівня грамотності населення існувала серйозна проблема. І була вона пов'язана з мовою викладання у початкових школах.

З самого початку існування земської школи в ній переважала російська мова викладання. На уроках російського читання спочатку використовувались книги І. Паульсона, О. Водовозова і М. Корфа; з 1875 р. стали читати по книгах М. Бунакова «Въ школе и дома», які з 1885 р. були замінені букварем Добровольського, «Роднымъ Словомъ» та «Детскимъ Міромъ» Ф. Ушинського. З 1887 р. замість «Детскаго Міра» почала використовуватись «Книга для чтенія» Баранова, а з 1891 р. і «Родное Слово», і «Книга для чтенія» були витіснені «Нашимъ Роднымъ» А. Баранова. Ці книги учні мали навчитися швидко читати та переказувати.

Для навчання церковно-слов'янської мови з 1880-х років почали використовуватись книжки М. Грушевського, фрагменти Євангелія.

На заняттях з письма протягом 1888-1897 рр. практикувались такі види письмових вправ: чистописання, списування, граматичні вправи, диктанти, написання слів з буквою Ъ, відповіді на запитання, підбір запитань до статті, складання плану, написання на пам'ять віршів, переклад зі слов'янської, твори, перекази, складання листів.

На заняттях з граматики у І відділені учнів знайомили з елементарними правилами, у ІІ – учні навчалися за книжкою Корфа «Первоначальное правописание». Розповідалося також про основні частини мови. У ІІІ відділені продовжувалося знайомство з частинами мови. Граматичні правила учні засвоювали, сприймаючи розповіді вчителя на слух, а також за допомогою книг «Орфографическія упражненія» Бунакова, «Родное слово» ч. ІІІ К. Ушинського, «Азбука правописанія» Тихомирова, а згодом книжки Анастасьєва «Письменные упражненія».

Незважаючи на певний прогрес у розвитку початкової освіти у другій половині ХІХ століття, статистичні дані фіксують стрімке падіння грамотності серед українського населення. Причина такого становища полягала в тому, що викладання велося російською мовою [4, с. 25].

Проти викладання російською мовою в українських школах виступали як земства, так і передові громадські діячі України. Адже указ П. Валуєва в 1863 р. про заборону друкування книжок українською мовою, оскільки її «не было, нет и быть не может», Емський указ 1876 року, за яким фактично забороняли українську мову, циркуляр графа Л. Толстого (1871 р.) забороняв вживання будь-якої іншої мови, крім російської в початковій школі [5, с. 30]. Отже, вчитель при поясненні матеріалу міг користуватися лише російською мовою, що зводило нанівець освітнє значення української школи.

У 1881 році вчителі Херсонської губернії звернули увагу на неможливість викладання без вживання місцевої мови в губернії, що є багатонаціональною. Видатний педагог Софія Русова говорила про те, що Україна, Білорусія та інші країни, в минулому блискучої культури, майже суцільної письменності, стали глухою провінцією, де народна маса поспіль неписьменна. Вона звернула увагу громадськості на те, що людина, яка втрачає свою мову, свої національні корені, перетворюється на деморалізовану істоту, яка не має майбутнього. У цьому ж році питання про викладання українською мовою було підняте на з'їзді вчителів Херсонської губернії [2, с. 75].

У наступному, 1882 році, на Херсонських губернських земських зборах було вирішено затвердити постанову вчительського з'їзду. Головну турботу про те, щоб народна школа виконувала свою просвітницьку місію, взяло на себе земство. Хоча державою на земства були покладені лише господарчі функції, Херсонське земство активно провадило прогресивні ідеї в галузі освіти. Земство поставило матеріальні проблеми освіти на перший план, а, крім того, земці піднялись на захист рідної мови в школах, де навчалися українці. Хоча це не могло істотно змінити існуючого становища, але не дало можливості відвернути думку громадськості від проблем викладання в школах рідною мовою. Якраз в цей час багато громадських та освітянських діячів виступили за впровадження в Україні навчання українською мовою: М. Драгоманов, М. Грушевський, Б. Грінченко, Я. Чепіга та багато інших.

Серед земських діячів, які піклувалися розвитком освіти в Херсонській губернії, необхідно виділити тих, хто активно виступав за викорінення існуючих недоліків в системі освіти. Так, наприклад, гласний міської управи П. Зелений один з перших порушив питання скасування заборони українського слова в 1898 році. Він був відомий як борець за покращення умов учнівського побуту [5, с. 24].

Захисник прав вчителів М. Лузанов у своїх виступах звертав увагу громадськості на стан освіти в Херсонській губернії. Він завжди наголошував на тому, що наш народ зацікавлений в справі освіти і ладен йти на значні жертви, щоб дати освіту своїм дітям [5, с. 25].

Складним залишалося становище з писемністю населення. Перепис 1897 року показав, що дві треті населення Херсонської губернії залишалися неписьменними. Щоб покращити становище, потрібно було негайно ввести загальну обов'язкову початкову освіту. Проект цього заходу був уже підготовлений, проте, у земства не вистачало коштів, щоб його реалізувати. Потрібна була допомога держави, але царські чиновники не поспішали її надавати, вважаючи вимоги ввести загальну обов'язкову початкову освіту передчасними.

На початку ХХ століття для багатьох початкових шкіл Херсонської губернії гостро постало питання щодо мови викладання. Переважна більшість представників земських органів самоврядування виступала за місцеву мову, мовляв «русский язык для малороссов представит значительные затруднения, если преподавание вести на нем» [6, с. 47]. Деякі ж представники земства зауважували, що викладання російською мовою допоможе учням краще її освоїти, адже мова є знаряддям культури, а російська мова – найкультурніша мова [3, с. 68].

Не дивлячись на складні обставини, завдяки зусиллям земств потреби освіти в Херсонській губернії почали фінансуватись значно краще. Витрати на неї складала одна третя бюджету губернії і в 1909 році. Довгоочікувана реформа почала вводитись в життя. Поряд з цими позитивними змінами, питання про освіту українською мовою залишалося

невирішеним. Царський уряд не збирався відмовлятися від своєї асиміляторської політики, не припинялася й боротьба прогресивної інтелігенції за національну школу.

Як бачимо, проблема двомовності та визнання мови як важливого знаряддя впливу на свідомість людини в Україні та зокрема на Херсонщині має давнє коріння.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Народное образование в Херсонской губернии за 1892 год / Изд. Херсонской губернской земской управы – Херсон: Тип. О. Д. Ходушиной, 1894. – 36 с.
2. Народное образование в Херсонской губернии за 1893-1896 гг. / Сост. земской статистики Ф. Трезвинский. – Херсон: Изд. Херсонской губернской земской управы, 1895. – 476 с.
3. Народное образование в Херсонской губернии за 1905 г. – Херсон: Изд. Херсонского Губернского Земства, 1907. – 402 с.
4. Отчет Херсонской губернской земской управы о девятилетней деятельности земских учреждений Херсонской губернии 1865–1874. – Херсон: Изд-во Херсонской уездной земской управы, 1875. – С. 25, 27-28.
5. Сборник Херсонского земства / Херсонская губернская земская управа; Херсон. губерн. земская управа- Херсон : Тип. Н. О. Ващенко, 1868. – 1883, вып. 1: год шестнадцатый – Тип. Н. О. Ващенко с [1890] Тип. О. Д. Ходушиной. – 274 с.
6. Совецание по вопросам народного образования, происходившее 2-4 октября 1905 года // Сборник Херсонского земства. – 1905. – № 12. – С. 46 – 49.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент В.В. Денисенко

УДК 372.4

Носенок Т.О.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ПОНЯТТЯ «ОСНОВИ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАМОТНОСТІ» УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розглядаються різні підходи до тлумачення поняття «комп'ютерна грамотність», аналізуються чинники формування даного феномену в учнів початкових класів.

Ключові слова. інформаційно-комунікаційні технології, комп'ютерна грамотність, учні початкових класів.

Different approaches to the interpretation of the concept of "computer literacy" are considered in the article, the factors of formation of this phenomenon are analyzed in the pupils of elementary classes.

Key words. information and communication technologies, computer literacy, elementary school students.

Освіта сьогодні виступає як стратегічний ресурс суспільного розвитку і одночасно могутній чинник самореалізації особистості, її конкурентноздатності. Саме тому головною метою української системи освіти є підготовка людини до того, щоб вона постійно навчалась, розвиваючи необхідні розумові здібності, практичну майстерність і погляди. Йдеться про створення інформаційного суспільства, що постійно розвивається.

Характерним для інформаційного суспільства є глобалізація процесів і явищ, яка формує єдиний світ, єдиний інформаційний простір, сприяє взаємопроникненню культур. Формування глобальних інформаційних мереж і систем надає можливості об'єднати інформаційні ресурси людської цивілізації й забезпечити доступ до них будь-якої людини.

Одним із важливих завдань соціального розвитку інформаційного суспільства є ефективне використання інформаційних ресурсів. Зрозуміло, що з насиченням комп'ютерною технікою практично всіх сфер життя все більш актуальним і очевидним стає завдання досягнення загальної комп'ютерної грамотності населення, без чого неможливо розраховувати на ефективне застосування електронно-обчислювальних машин. Але коли ми говоримо про формування комп'ютерної грамотності, слід розуміти, що вона поступово стає частиною загальної культури особистості.

Поняття „комп'ютерна грамотність” трактується дуже абстрактно й неоднозначно, тобто автори акцентують увагу на будь-якій зі сторін інформаційної картини світу – гуманітаризації або соціальної спрямованості інформаційних процесів; комунікативному або інтелектуальному аспектах діяльності людини в інфосфері; активному використанні як традиційних, так і нових інформаційних технологій у практичній діяльності тощо.

Найбільш повно широкий спектр визначень комп'ютерної грамотності представлено в дослідженні Л. Макарової [2]. Наведемо окремі з них. Комп'ютерна грамотність визначається як:

- здатність використовувати електронно-процесорну техніку, щоб зберігати, обробляти й використовувати інформацію (Н. Ничкало);
- знання основ алгоритмічної мови, вміння складати цією мовою програми для вирішення життєво важливих або виробничих завдань (А. Єршов, М. Жалдак, Н. Морзе);
- передбачає знання принципів роботи та можливостей комп'ютера й вміння його застосовувати безпосередньо у своїй діяльності (В. Осман);
- є частиною технологічної освіти (Г. Коджаспірова, О. Коджаспіров);
- є обов'язковим і потрібним елементом для подальшого становлення компетентної особистості (Б. Гершунський).

Вчені, що досліджують організацію навчального процесу у початковій школі визначають також поняття „основи комп'ютерної грамотності” як початковий (елементарний) рівень комп'ютерної грамотності, що забезпечує використання персонального комп'ютера на основі виконання певних дій (маніпуляцій).

Як показує досвід, розвивальне навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій усе ширше застосовується у навчальних закладах і стає однією з ланок загальної дидактичної системи початкової освіти.

Аналіз зарубіжної та вітчизняної літератури дав змогу виокремити найгостріші питання про ставлення до формування основ комп'ютерної грамотності в дітей і показав, що проблема використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання у початковій школі розглядається у двох аспектах. Перший аспект стосується проблем упровадження ІКТ у дидактику початкової освіти й педагогічних методів їх застосування, розробки структури занять, рекомендацій щодо санітарно-гігієнічних і ергономічних вимог, проблем безпеки з організації комп'ютерно-ігрового комплексу у навчальних закладах.

Другий аспект досліджень висвітлює питання всебічного розвитку дітей засобами ІКТ навчання. Деякі дослідники стверджують, що використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі початкової школи стимулює творчу активність дітей; збагачує інтелектуальний, естетичний, моральний розвиток дитини; сприяє оволодінню вміннями вирішувати завдання конструктивної діяльності та допомагає формуванню просторових уявлень; забезпечує можливості для розвитку наочно-образного мислення, умови придбання комунікативних навичок, цілеспрямованості й соціалізації; сприяє більш успішному вивченню іноземних мов тощо.

Серед чинників, що сприяють формуванню основ комп'ютерної грамотності молодших школярів, можна назвати: поступову інформатизацію навчальних закладів; зацікавленість і бажання дітей грати в розвивальні комп'ютерні ігри, тобто, спостерігається мотивація до вивчення інформаційно-комунікаційних технологій на рівні керування грою; можливість вибору серед великої кількості розвивальних комп'ютерних програм потрібної,

що відповідає інтересам дитини та санітарно-гігієнічним і ергономічним вимогам; зростання числа педагогів з відповідною підготовкою в галузі ІКТ; розробка та впровадження в освітній процес методичної системи навчання інформатики учнів початкових класів.

Таким чином, реалізація процесу формування основ комп'ютерної грамотності молодших школярів є можливою в сучасних закладах освіти за умов:

- наявності організаційно-методичного забезпечення навчання інформатики (освітні стандарти, навчальні плани);
- актуальних для даного етапу розвитку суспільства змісту навчального предмета і відповідних засобів інформаційно-комунікаційних технологій;
- спеціальної і методичної підготовки вчителів початкових класів (знання вікових психолого-педагогічних особливостей дітей, методики організації занять з комп'ютерною підтримкою, сформованість власної методико-інформатичної компетентності).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жалдак М. І. Формування інформаційної культури вчителя [Електронний ресурс] / М. І. Жалдак, О. А. Хомік. – Режим доступу : – <http://www.icfcst.kiev.ua/SYMPOSIUM/Proceedings/Galdak.doc>.
2. Макарова Л. Н. Компьютерная культура будущих специалистов в контексте их личностного развития / Л. Н. Макарова, И. А. Ширшов, Т. К. Гапонова // Пед. информатика. – 2003. – № 3. – С. 17 – 21.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент **О.В. Саган**

УДК 316.774:378.147

Обух Т.В.

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК СУЧАСНИЙ ЗАСІБ ВПЛИВУ НА ПІЗНАВАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ

У статті аналізується можливість використання соціальних Інтернет мереж щодо інтерактивного підходу до навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Ключові слова: соціальні Internet-мережі, пізнавальна діяльність, інтерактивне навчання.

In the article the Internet of networks is analysed to possibility of the use of social in relation to the interactive going near educational-cognitive activity of students.

Key words: social Internet- of network, cognitive activity, interactive studies.

На сучасному етапі розвитку інформаційно-комунікаційних технологій особливе місце посідають розроблені ІТ-корпораціями сервіси та служби мережі Internet, що отримали назву – соціальних, до цих сервісів відносяться і популярні нині соціальні мережі. Поняття «соціальна мережа» розуміється як інтерактивний, багатокористувацький веб-сайт, контент якого наповнюється самими учасниками мережі. Сайт являє собою автоматизоване соціальне середовище, що дозволяє спілкуватися групі користувачів, об'єднаних спільним інтересом» [4, с 159-162].

Наукові пошуки шляхів до удосконалення навчання у вищих навчальних закладах засобами соціальних мереж знайшли своє відображення у працях В. Бикова, Н. Задорожної, С. Литвинової, В. Кухаренка, Н. Морзе. Однак питання використання соціальних мереж для формування позитивного ставлення студентів до навчання на сьогодні розглянуто не повною мірою.

К. Бондаренко виділила два основних види соціальних мереж, які виконують навчальну функцію: соціальні мережі у вільному доступі та соціальні мережі в корпоративному форматі. На думку К. Бондаренко, цінність для навчання та розвитку здебільшого бачимо в американській соціальній мережі Facebook, користувачами якої є 50 млн. людей. Facebook дає змогу викладачам університетів створити різноманітні курси для студентів [1].

Основним у процесі навчання в соціальних мережах науковці вважають утворення спільнот. Спільнота – це група людей, які навчаються і взаємодіють один з одним, будують відносини, які утворюють почуття приналежності груп і взаємних зобов'язань. Соціальні мережні технології пропонують можливості для участі в інтерактивному діапазоні і є засобами для проведення навчання.

Мета статті полягає в огляді можливостей використання соціальних Internet-мереж як форми інтерактивного підходу до навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Сьогодні вже неможливо викладати дисципліни тільки традиційно, коли у центрі навчального процесу знаходиться викладач, а студенти мовчки сприйматимуть матеріал, слухають пояснення на лекціях або звітують на семінарських і практичних заняттях, виконують контрольні завдання, складають заліки і одержують оцінки за ті завдання та навички, які набули у процесі навчання. Але все одно визначальна роль у традиційному навчанні належить викладачеві. Спілкування викладача зі студентом складає основу передачі інформації, важливою особливістю якої є наявність оперативного зворотного зв'язку. Інша ситуація виникає з використанням комп'ютера в навчально-пізнавальній діяльності. Головною особливістю, що відрізняє комп'ютер від звичайних технічних засобів освіти, є можливість організації діалогу людини з людиною через комп'ютер, тому фахівці в галузі науки все більше сходяться на думці, що навчання має відбуватися там, де студенти проводять найбільше часу. На сьогодні домівкою для більшості став Internet, який є одним з найбільш популярних захоплень молоді [3].

У межах дослідження було проведено анкетування серед студентів другого курсу факультету дошкільної та початкової освіти, що мало на меті дослідити чи мають студенти постійний доступ до мережі Інтернет та скільки часу вони там проводять. Результати показали, що більшість студентів мають постійний доступ до мережі Інтернет (96%) і лише 4% студентів не мають постійного доступу до мережі. Більшість опитуваних студентів проводять більше 7 годин на добу у соціальних мережах. Результати опитування свідчать, що більше 50% студентів використовують соціальні мережі для спілкування, перегляду відео та фільмів з розважальною метою, 12% – для самореалізації та самоудосконалення, участі в соціальних проектах, і тільки 16% студентів намагалися використовувати соціальні мережі для навчання.

На факультеті дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету ми можемо простежити активне використання соціальних мереж для підвищення пізнавальної діяльності студентів. Так у соціальній мережі «Facebook» створено спільноту, на якій студенти можуть детально ознайомитися з останніми новинами факультету, а також на сторінці розміщені статті, які мають на меті підвищити пізнавальну активність студентів.

Педагоги підкреслюють, що застосування соціальних мереж у навчанні дозволяє учасникам створювати навчальний контент, проводити відеоконференції, надає можливість виконувати групові завдання, застосовуючи такі додаткові опції як форуми, коментарі, опитування, голосування; спрощує процес обміну інформацією, тобто передбачає реалізацію принципу безперервної освіти. Створюються передумови для формування професійних компетентностей студентів: навички взаємодії, самоорганізації, формування і розвиток креативного мислення. За такого підходу викладач виконує роль не лише «наставника», а виступає модератором електронного освітнього середовища[4, с 159-162].

Мережні соціальні сервіси стали основним засобом спілкування, підтримки та розвитку соціальних контактів; спільного пошуку, зберігання, редагування та класифікації

інформації; творчої діяльності мережного характеру; виконання безліч інших завдань. Соціальні мережі надають такі інструменти для здійснення вище наведених функцій:

- групи (академічні, науково-дослідні, за інтересами);
- обмін файлами (лекції, завдання, програми);
- публікація матеріалів (відео, фото, посилання на зовнішні ресурси);
- обговорення, опитування, оповіщення, додатки (перекладач, калькулятор, стікери тощо) [2, с 169].

Для більшості студентів технології мережі Internet – це знайомі технології, тому викладачам не треба їх навчати, як працювати. Викладач і студент має можливість створювати власний навчальний конект, здійснювати його трансформацію, переосмислення обговорення.

В нашій країні мало розповсюджена практика використання соціальних мереж в освітніх цілях. Соціальні мережі розглядають як середовище для проведення вільного часу, спілкування з друзями та перегляду сторінок не навчального призначення. На нашу думку, у діяльності педагога соціальні мережі можна використовувати для вирішення багатьох навчальних завдань:

- колективна організація роботи студентів, що сприяє набуттю досвіду роботи в команді;
- розширення організації навчання студентів удома, оскільки вони дають змогу використовувати навчальний контент у будь-який час доби, не обмежуючись часовими рамками;
- забезпечення розвитку персоніфікованого навчального середовища студента;
- сприяння самостійному навчанню студентів, оскільки кожному з них необхідно працювати у власному ритмі;
- здійснення неформального спілкування між викладачем та студентом;
- зміна ролі викладача – він перестає бути просто викладачем, натомість стає помічником, товаришем, наставником;
- створення навчального контенту дисциплін;
- міжнародний обмін досвідом роботи між викладачами [2, с 140].

Таким чином, соціальні Internet-мережі як форма інтерактивного підходу до навчально-пізнавальної діяльності студентів має низку переваг:

1. для ВНЗ це легка доступність та вільна альтернатива дорогим соціальним платформам навчання;
2. соціальні мережі прості у використанні й інтуїтивно зрозумілі для викладачів та студентів;
3. використання соціальної мережі стимулює навчально-пізнавальну активність студентів і, як результат, підвищує рівень освіти;
4. дозволяє заощадити час витрачений на те, щоб студенти могли б звикнути до нового комунікативного простору, яке дозволяє опанувати неформальне спілкування між викладачем і студентами і допомагає організувати особистісно-орієнтоване навчання. Проаналізувавши результати анкетування студентів Херсонського державного університету, робимо висновок, що використання соціальних мереж є актуальним та перспективним напрямом в організації навчальної діяльності студентів та активізації навчання. Впровадження соціальних мереж сприяє підвищенню мотивації до навчання, індивідуалізації та диференціації навчально-виховного процесу, стимулюванню розвитку творчих здібностей та пізнавального інтересу студентів. Введення в навчальний процес такого інструменту як соціальні мережі може з легкістю замінити застарілі форми організації навчального процесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко К. Социальные сети как инструмент развития: виды и возможности 24 марта 2008 г. [електронний ресурс] / К. Бондаренко. – Режим доступу: <http://www.trainings.ru/library/articles/?id=10067>
2. Осадчий В.В. Соціальні Інтернет-мережі як засіб дистанційного навчання / В.В. Осадчий. – Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць. Ун-т менедж. Освіти НАПН України; редкол.: О.Л. Онуфрієва (та ін.).- К,2005.- Вип. 7(20) / голов.ред. В.В. Олійник. – К: «АТОПОЛ», 2012. – С.169
3. Патаракин Е.Д. Социальные взаимодействия и сетевое обучение 2.0. / Е.Д. Патаракин. – М. : НП «Современные технологии в образовании и культуре», 2009. – 176 с.
4. Щербаков О. В. Соціальна мережа для підтримки навчального процесу у ВНЗ / О. В. Щербаков, Г. А. Щербина // Системи обробки інформації: зб. наук. праць.– 2012. – Вип. 8 (106). – С. 159-162

Рекомендує до друку науковий керівник професор Л. Є. Петухова

УДК 371.017

Овсієнко Є. Е.

ФОРМУВАННЯ ЗНАТЬ ПРО РІДНИЙ КРАЙ ЯК СКЛАДОВА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено аналіз особливостей формування знань про рідний край як складова патріотичного виховання в умовах закладу дошкільної освіти: визначено підходи, принципи, умови їх організації.

Ключові слова: рідний край, патріотичне виховання, заклад дошкільної освіти.

The article analyzes the peculiarities of the formation of knowledge about the native land as a component of patriotic education in the conditions of the institution of preschool education: the approaches, principles, conditions of their organization are determined.

Key words: native land, patriotic education, institution of preschool education.

Розвиток педагогічної науки в Україні передбачає обґрунтування нових методологічних засад виховання. Законами України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, визначено, що центром виховного впливу має стати дитина, а метою – формування соціально активної, творчої, особистості. При цьому особливої ваги набуває єдність виховних впливів упродовж всього періоду виховання особистості, починаючи з раннього дитинства.

Реформування системи освіти України, в тому числі і дошкільної, актуалізує питання формування особистості, якій притаманні високі моральні якості. Невипадково у Базовому компоненті дошкільної освіти записано: «... дошкільний заклад відповідальний за процес соціального розвитку особистості, покликаний полегшити її входження у широкий світ і розвинути внутрішні сили – патріотичні почуття дітей дошкільного віку засновуються на їх інтересі до найближчого оточення (сім’ї, батьківського дому, рідного міста, села), яке вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов’язане з ними» [1]. Не в дошкільному закладі, а значно раніше, з молоком матері дитині прищеплюється любов до своєї родини, домівки, своєї землі, на якій вона народилася.

Питання патріотичного виховання дітей дошкільного віку досліджувалися багатьма науковцями, а саме: А. Макаренко, С. Русовою, М. Стельмаховичем, В. Сухомлинським, К. Ушинським та іншими. У працях Л. Артемової, А. Богуш, Г. Ващенко, Т. Кузь, Н. Лисенко, Т. Поніманської та інших показано, що цілеспрямоване патріотичне виховання

повинно поєднувати любов до найближчих людей з формуванням такого ж ставлення і до певних феноменів суспільного буття. З цією метою факти життя країни, з якими ознайомлюють дошкільнят, ілюструють прикладами з діяльності близьких їм дорослих, батьків залучають до оцінки суспільних явищ, спільної участі з дітьми у громадських справах.

Ознайомленню з природним довкіллям присвячені праці – Гавриш Н., Горобахи Н., Яришевої Н., у яких розкрито завдання, зміст й методику ознайомлення дітей дошкільного віку з природою.

Науковці А. Богуш та Н. Лисенко розглядають краєзнавство у дошкільному закладі, як організовану і керовану педагогом багатогранну пізнавальну пошуково-дослідницьку, суспільно-корисну працю дітей, спрямовану на комплексне вивчення рідного краю (природа, побут, господарство, культура), з посиленою участю їх в охороні та збереженні здобутків національної культури і навколишньої природи.

Про доцільність регіонального підходу в ознайомленні з рідним краєм зазначає А. Богуш: «Патріотизм, патріотичне виховання у широкому розумінні – це любов до своєї Батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви і подвиги» [2].

Аналіз наукової літератури показує, що виховання любові до рідного краю починається ще у дошкільному віці і є складовою частиною морального (патріотичного) виховання. Моральне виховання дітей дошкільного віку – це цілеспрямована взаємодія дорослого і дитини з метою формування моральних почуттів і якостей, засвоєння моральних норм і правил, розвитку моральних мотивів і навичок поведінки вихованців. Патріотичне виховання – процес виховання у дітей патріотизму (любові до Батьківщини, відданість їй і своєму народові) [3, с. 29]. Без любові до Батьківщини, готовності приумножувати її багатства, оберігати честь і славу, а за необхідності віддати життя за її свободу і незалежність, людина не може бути громадянином.

Аналіз наукових робіт показує, що патріотизм як моральна якість має інтегральний зміст. З огляду на це в педагогічній роботі поєднано ознайомлення дітей з явищами суспільного життя, народознавство, засоби мистецтва, практична діяльність дітей (праця, спостереження, ігри, творча діяльність та інші), національні, державні свята.

Основними напрямками патріотичного виховання дітей дошкільного віку визначено:

- формування знань про сім'ю, родину, рід і родовід;
- краєзнавство;
- ознайомлення з явищами суспільного життя;
- формування знань про історію держави, державні символи;
- ознайомлення з традиціями і культурою свого народу;
- формування знань про людство [3, с. 38].

Виховати свідомого громадянина і патріота означає сформувати в дитині комплекс певних знань, особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою у повсякденних діях, вчинках, поведінці. Йдеться про:

- патріотичну самосвідомість, громадянську відповідальність і мужність, громадську ініціативність та активність, готовність працювати для розквіту Батьківщини, захищати її, підносити її міжнародний авторитет;
- повагу до Конституції, Законів держави, прийнятих у ній правових норм, сформовану потребу в їх дотриманні;
- досконале знання державної мови, постійну турботу про піднесення її престижу [3, с. 38];
- повагу до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї належності до нього як його представника, спадкоємця та наступника;
- дисциплінованість, працьовитість, творчість, турботу про природу та екологію рідної землі;
- фізичну досконалість, моральну чистоту, високу художньо-естетичну культуру;

– гуманність, шанобливе ставлення до культури, традицій та звичаїв інших народностей, що населяють Україну, високу культуру міжнаціонального спілкування [3, 39].

Щоб діти стали справжніми громадянами, творцями своєї долі (а це покликана забезпечити незалежна Українська держава) необхідно, аби вони за час навчання, виховання в сім'ї, дошкільному закладі, школі міцно засвоїли духовність, культуру, історію рідного народу, глибоко перейняли його національним духом, способом мислення, буття.

Отже, лише ознайомлення із суспільним життям не вирішує завдань патріотичного виховання. Водночас не можна ігнорувати значущості ознайомлення дітей з історією і сучасністю рідної країни, іншими суспільними явищами, рідним краєм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Авт. кол–в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Гавриш Н. В. та ін. – К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Богуш А. М. Народознавча обізнаність дітей дошкільного віку / А.М. Богуш // Наук. записки Рівнен. держ. ін–ту : зб. наук. пр. – Рівне, 1999. – С. 8–11.
3. Поніманська Т.І. Моральне виховання дошкільників./ Поніманська Т.І. – К., 1993. – 152 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент І.М. Цюпак

УДК 376.3

Овсянікова В.І.

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено аналіз комплексного підходу до організації роботи з дітьми із особливими освітніми потребами в умовах закладу дошкільної освіти: визначено підходи, принципи, умови їх організації.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти із особливими освітніми потребами, заклад дошкільної освіти.

The article analyzes the complex approach to organization of work with children with special educational needs in the conditions of a preschool institution: the approaches, principles, conditions of their organization are defined.

Key words: inclusive education, children with special educational needs, pre-school education institution.

Головною метою соціального розвитку сучасного суспільства є повага до людського розмаїття, встановлення принципів солідарності та безпеки, що забезпечує захист та повну інтеграцію у соціум усіх верств населення, в тому числі й осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Головне прагнення людей з обмеженими можливостями – бути незалежними, а це значить мати змогу жити, як усі. Філософія незалежного життя орієнтує людину, в якій є інвалідність, на те, що вона ставитиме перед собою такі ж завдання, як і будь-який інший член суспільства. Важливо пам'ятати, що людям з інвалідністю, особливо дітям, часто важко бути незалежними, тому що суспільство просто не готове сприймати їх такими, як вони є.

Сьогодні саме людина з обмеженими можливостями змушена адаптуватися до навколишнього середовища, хоча досить лише змінити логіку, і тоді це вже завдання суспільства – «адаптуватися до особливостей громадян». Особливий наголос робиться на

групі дітей з інвалідністю, які є найвразливішою категорією і потребують не лише матеріальної допомоги та підтримки від держави, а й сприяння у здобутті відповідної освіти, професійних знань, працевлаштування, медичних і культурних послуг.

Окремі аспекти проблеми інклюзії висвітлено в працях українських науковців О. Ільїної, А. Колупаєвої, О. Мартинової, С. Миронової, О. Миськів, О. Мовчан, О. Полякової, Т. Самсонової, Н. Софій, О. Столяренко, В. Синьової, П. Таланчука, Є. Тарасенко, Н. Шаповала, А. Шевцова. Реалізуючи завдання максимально можливої соціалізації дітей-інвалідів, варто постійно шукати нові підходи до реабілітації дітей з обмеженими можливостями. В практичній роботі психологи та педагоги (Є. Фромм, Є. Берн, Є. Гарднер, А. Менегетті, М. Осоріна, Є. Лисіна, О. Петрова, Р. Азовцева, Т. Зінкевич-Євстигнєєва) використовують різноманітні методи та техніки корекційної роботи: ігрову, пісочну, арт-терапію, логопедичні та розвивальні заняття, танцювально-рухову терапію, альтернативну комунікацію.

Вагомим фактором соціалізації є дошкільний освітній заклад. У нашому суспільстві довго домінувала установка на виховання і навчання дітей з особливими потребами в рамках державної системи спеціальних шкіл і закладів інтернатного типу. Це, на думку спеціалістів, призвело до створення кризової ситуації, для якої характерні:

- соціальне «маркування» (стигматизація) – як дитини з дефектом;
- штучна ізоляція в особливому соціумі, яка найчастіше не сприяє подальшій адаптації в суспільстві;
- майже повне виключення сім'ї з процесу виховання і навчання дитини з особливими потребами;
- жорсткість і безваріантність форм отримання освіти у системі спеціальних закладів [3, с. 61].

Сьогодні наша держава незворотно рухається до інклюзивної освіти. Тож виникла необхідність у консолідації зусиль всіх фахівців сучасної дошкільної освіти: педагогів, вихователів, практичних психологів та соціальних педагогів, які зобов'язані підготувати та забезпечити інтеграцію дітей з обмеженими можливостями у суспільство.

Характерною особливістю сьогодення системи спеціальної освіти в Україні є реконструювання її на демократичних засадах. Намітилась тенденція переходу до альтернативних моделей психолого-педагогічної підтримки, вільного вибору форм навчання дітей, рівня і діапазону освітніх послуг.

Держава посилила увагу до проблем дітей-інвалідів, гуманістичні підходи до освіти яких базуються на принципах [2, с. 48]:

- природної соціалізації (не відривати дитину від сім'ї);
- додаткових моделей спеціальної освіти, вибору батьками форм і видів майбутньої освіти.

На основі аналізу науково-теоретичних досліджень та практичного досвіду, науковцем Н. Аль-Хамадані визначено наступні умови інклюзивної освіти дітей дошкільного віку, які потребують корекції психофізичного розвитку [1, с. 10-12]:

- створення в дитячому садку адаптованого інклюзивного середовища, що забезпечує повноцінне включення та особистісну самореалізацію дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку;
- усвідомлення дотримання цілей навчання та виховання вихованців, які потребують корекції психофізичного розвитку, шляхом реалізації доступності дошкільної освіти через інтеграцію дітей, які не відвідують дитячий садок, та їхніх батьків в освітнє середовище ЗДО;
- наявність відповідного кадрового забезпечення інклюзивної освіти (педагог-психолог, вихователь-логопед, музичний керівник, вихователь, інструктор з ЛФК, лікар, медсестра-масажист) з систематичним підвищенням кваліфікації;
- організація служби психолого-медико-педагогічного супроводу дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку (її діяльність спрямована не лише на

вивчення причин виникнення психофізичних порушень, але визначення індивідуального освітнього маршруту дитини, а також організацію корекційної роботи з дітьми через спільну діяльність фахівців та вихователів);

- моніторинг результатів інклюзивної освіти, який передбачає динамічну оцінку розвитку та навчання дошкільників із психофізичними порушеннями; практика, досвід, перспективи;
- матеріально-технічне обладнання процесу інклюзивного навчання – для забезпечення можливостей безперешкодного доступу дітей із психофізичними порушеннями до закладів освіти (наявність пандусів; спеціально обладнаних навчальних місць, навчально-реабілітаційне та медичне обладнання тощо);
- реалізація індивідуального та диференційованого підходів у навчанні дошкільників із різним рівнем розвитку (полягає у тому, що навчальні завдання виконуються всіма дошкільниками, але ступінь їх складності, способи дій та міри допомоги різні по відношенню до дітей з психофізичними порушеннями);
- робота з батьками (соціально-педагогічне консультування, індивідуальні бесіди, рейдові відвідування умов проживання, малі педагогічні наради тощо);
- взаємодія з громадськими організаціями;
- організація спільних заходів для дітей із нормативним рівнем розвитку та їхніх однолітків, які потребують корекції психофізичного розвитку, з метою їх активного включення у життя дитячого колективу ЗДО через дозвілєву (прогулянки, спортивні змагання, гуртки), художню (виступи, виставки, творчі конкурси тощо), громадську (виготовлення подарунків, сувенірів тощо), трудову діяльність (озеленення та благоустрій території дитячого садка тощо);
- рівень готовності дошкільників із психофізичними порушеннями до школи.

Отже, основою для успішної інтеграції дитини в суспільство є не тільки взаємодія спеціалістів і батьків дитини з порушеннями психофізичного розвитку, їх критичність, гуманізм, професіоналізм і відповідальність у всій системі стосунків з дитиною, а й дбайливе ставлення до дитини, вияви турботи, тепла, розуміння, почуття емпатії та альтруїзму не тільки з боку дорослих, а й з боку здорових однолітків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аль-Хамадані Н.Д. Організація інклюзивного середовища в дошкільному навчальному закладі/ Аль-Хамадані Н.Д.// Система надання освіти дітям з особливими потребами в умовах сучасного навчального закладу. – Лисичанськ : ФОП Пронькіна К.В. – 2016. – С. 10-12
2. Ігнатуша А.Л. Підходи до організації інклюзивної освіти на сучасному етапі/ Ігнатуша А.Л. // Система надання освіти дітям з особливими потребами в умовах сучасного навчального закладу. – Лисичанськ : ФОП Пронькіна К.В. – 2016. – С. 47-50
3. Олійникова Н.Д. Методичні рекомендації щодо роботи з дітьми із особливими потребами: Посібник для практичних психологів, соціальних педагогів, педагогів, батьків./ Олійникова Н.Д., Дудченко Л.О., Кудлай С.В. – Первомайськ: Управління освіти Первомайської міської ради, 2011. – 136 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент І.М. Цюпак

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розглянуто теоретичні питання формування природознавчої компетентності майбутніх учителів початкових класів. Розглядається важливість та зміст дисциплін природничого спрямування необхідних для підготовки майбутніх фахівців та розвитку їх природознавчої компетентності.

Ключові слова: компетентність, природознавча компетентність, майбутні вчителі початкових класів.

Актуальність проблеми: поступовий перехід освіти в Україні до концепції Нової Української школи зумовлює необхідність детальнішого дослідження самого визначення компетентності, оскільки ця концепція ґрунтується на компетентнісному навчанні. Також важливим є визначення особливостей концепції Нової Української школи.

Державний стандарт початкової загальної освіти ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів, що зумовлює чітке визначення результативної складової засвоєння змісту початкової освіти [2, с. 3]. Метою освітньої галузі “Природознавство” є формування природознавчої компетентності учня шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики [2, с. 3]. Для реалізації цієї мети необхідно сформувати природознавчу компетентність у майбутніх вчителів початкових класів, що потребує підготовки фахівця, який не тільки володіє відповідною науковою інформацією з природничих дисциплін і використовує сучасні освітні технології, а здатного до морального вибору, носія гуманістичних цінностей та відповідного відношення до природи і життя. Тому, в сучасних умовах теоретичні та методичні засади формування природознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи стають однією з актуальних проблем педагогічної науки і практики.

В концепції Нової Української школи зазначається, що формування компетентностей в галузі природничих наук, техніки й технологій, екологічної та інших ключових компетентностей на основі опанування знань, умінь і способів діяльності, розвитку здібностей, які забезпечують успішну взаємодію з природою, формування основ наукового світогляду і критичного мислення, становлення відповідальної, безпечної і природоохоронної поведінки учнів у довкіллі на основі усвідомлення принципів сталого розвитку. В Новій Українській школі увага приділяється розвитку компетентностей на основі опанування учнями знань, умінь і способів діяльності, розвитку здібностей, які забезпечують успішну взаємодію з природою, в той час як в стандарті 2011 року природознавча компетентність формується шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу. Тобто можна сказати, що процес навчання та здобуття компетентностей спирається на досвід учнів, та вміння використовувати його в житті.

Мета статті: дати визначення поняттю природознавчої компетентності, розглянути складові елементи формування природознавчої компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти, визначення місця природознавчої компетентності в Державному стандарті 2011 року та в концепції Нової Української школи.

Питання компетентнісного підходу у навчанні в закладах вищої освіти досліджували А. Вербицький, О. Глузман, Е. Зеєр, І. Зимня, Д. Іванова, К. Мітрофанова, О. Овчарук, О. Пометун, О. Пехота, О. Савченко, А. Хуторський, О. Ярошенко. Значну роль у розробці питань підготовки студентів до викладання навчальних дисциплін у початкових класах відіграють праці В. Бондаря, О. Комар, О. Савченко. Теоретико – методичні основи підготовки вчителя початкових класів у педагогічних навчальних закладах розробляли О. Біда, Н. Воскресенська, Л. Петухова, С. Гончаренко, П. Гусак, Л. Коваль, А. Линенко, С. Литвиненко,

Н. Максименко, С. Мартиненко, І. Пальшкова, І. Шапошнікова, В. Шмига. Вченими з'ясовано загальні підходи до формування і розвитку ключових і предметних компетентностей у школярів, механізми їх запровадження в початковій школі; узагальнено теоретичні підходи до визначення структури ключових і предметних компетенцій і компетентностей.

Сьогодні компетентнісна професійна освіта зорієнтована на досягнення особистістю конкретних навчальних результатів: знань, умінь, навичок, формування ставлень, набуття індивідуального досвіду, інтеграція яких дозволяє розв'язувати завдання певного класу, бути готовим діяти у визначених вимогами професії ситуаціях.

Формування вище перерахованих якостей у процесі професійної підготовки можливе на засадах компетентнісного підходу [5]. На думку О. Глузмана, компетентнісний підхід полягає у зміщенні акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування й розвитку в учнів здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки і досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики [1, с. 12]. Вчений підкреслює, що перспективність компетентнісного підходу полягає в тому, що він передбачає високу готовність випускника ЗВО до успішної діяльності у різних сферах [1, с. 12].

На думку О. Савченко, компетентність – це інтегральна особливість особистості, що проявляється в загальній здатності та готовності її діяти, основаної на знаннях і досвіді, які набуті в процесі навчання та соціалізації й орієнтовані на самостійну й успішну участь у діяльності [9, с. 5].

За визначенням В. Введенського, компетентність – це деяка особистісна характеристика, а компетенція – сукупність конкретних професійних або функціональних характеристик. Я. Коломинський визначає компетентність як систему знань на противагу поняттю професійного рівня, що розуміється як ступінь сформованості вмінь і навичок [10, с. 24].

Л. Петухова розуміє компетентності вчителів початкових класів як комплексну характеристику системи теоретичних і методичних предметно-спеціальних знань, а також особистісних якостей педагога, що дозволяє йому ефективно здійснювати професійно-педагогічну діяльність [6, с. 190].

Нові умови життя вимагають від випускників закладів вищої освіти компетентності в предметних галузях, уміння застосовувати знання в новій ситуації, володіння навичками критичного мислення для раціонального використання інформації. Тому виникає необхідність зміни стратегічних, глобальних цілей педагогічної освіти, перенесення акценту зі знань і умінь фахівця на його людські, особистісні якості, що постають водночас і як мета, і як засіб його підготовки до майбутньої професійної діяльності. Абсолютно нові вимоги до підготовки педагогів, в тому числі і вчителів початкових класів, базується на нових освітніх технологіях, технологіях комунікації і взаємодії учасників навчального процесу для розвитку їх професійних і загальнолюдських якостей [4, с. 16].

Природнича підготовка є інваріантною складовою навчальних планів університетів, включаючи факультет дошкільної та початкової освіти ХДУ, що цілком закономірно, оскільки природничі знання – важливий елемент культури освіченої людини. Особливу роль вони відіграють у підготовці майбутнього вчителя початкових класів.

Предметна природознавча компетентність майбутнього вчителя початкових класів зумовлює освоєний у процесі ознайомлення з довкіллям досвід діяльності (комплекс компетенцій), що формується на основі сукупності уявлень, знань, умінь, ставлень та оцінних суджень до предметів та явищ природного середовища.

Відтак, студентам необхідно засвоїти теоретичні природничі знання, як базу для подальшого навчання учнів природознавства, яке згідно нового Державного стандарту початкової освіти та навчальної програми з природознавства для 1-4 класів вивчається упродовж чотирьох років, сформувати у студентів стійке прагнення до збереження довкілля.

Реалізація цієї мети забезпечується вивченням майбутніми вчителями початкових класів у процесі навчання в закладах вищої освіти таких дисциплін як: “Основи природознавства(землезнавство, ботаніка, зоологія)” на першому курсі. На другому курсі

вивчається така дисципліна як “Екологія”. Вивчення цих дисциплін дозволяє систематизувати знання студентів та підготовлює до вивчення на третьому курсі дисципліни “Методика навчання природознавства”, “Методика навчання освітньої галузі суспільствознавство”, “Методика навчання основ здоров’я”. Розглянемо на прикладі факультету дошкільної та початкової освіти при ХДУ.

На кожну з цих дисциплін відведено визначену кількість годин для вивчення. Так на вивчення дисципліни “Основи природознавства(землезнавство, ботаніка, зоологія)” відведено 50 годин, з яких 20 є лекційними, а 30 практичними заняттями. Для вивчення курсу дисципліни “Екологія” відведено 32 години, значно більше годин відводиться для вивчення студентами методик. Наприклад для вивчення дисципліни “Методика навчання природознавства” відводиться 82 години, 34 лекційних та 48 практичних занять.

Знання здобуті в процесі вивчення цих дисциплін готують студентів до проходження природничої практики та практики в школі. Застосування набутих знань на практиці дозволяє систематизувати набуті знання при проведенні екскурсій, заходів природознавчого спрямування, та безпосередньо уроків природознавства.

У процесі вивчення природничих дисциплін майбутніми вчителями початкових класів відбувається формування природознавчої компетентності. Природознавчу компетентність майбутнього фахівця ми розглядаємо як складову професійної компетентності. Під природознавчою компетентністю вчителя початкових класів розуміємо інтегральну якість особистості, яка проявляється у здатності здійснювати діяльність, яка основана на знаннях закономірностей живої природи, вміннях, навичках, цінностях і досвіді, яких набули майбутні педагоги в процесі навчання природничим дисциплінам, особистісному ставленні до діяльності і предмета діяльності. Природознавча компетентність учителя початкових класів вказує на рівень оволодіння тими компетенціями, які необхідні у навчально-виховному процесі і формуються у процесі вивчення природничих дисциплін[8, с. 12].

Висновок: таким чином, на підставі аналізу природничих дисциплін у структурі фахової підготовки вчителів початкових класів було зроблено висновок, що переосмислення змісту природничої підготовки вчителів початкової школи, зміна її спрямування з наукового на гуманістичне, породжує об’єктивну потребу формування високого рівня їх природознавчої компетентності. Проблема формування природознавчої компетентності майбутнього вчителя початкових класів поєднує в собі багато значних та вагомих питань, характерних для реформування системи педагогічної освіти на сучасному етапі, є актуальним напрямком теорії і методики педагогіки вищої школи, потребує нових підходів до вирішення питань з даної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення у життєвому успіху особистості /О. В. Глузман // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. – Серия “Проблемы педагогики средней и высшей школы”. – 2013. – Том 26 (65). – № 1. – С. 3-14.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти (2011). – Режим доступу http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/
3. Жаркова І. І. Формування природничих знань дієво практичного характеру у молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Жаркова Ірина Іванівна / Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2004. – 22 с.
4. Комар О. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Комар Ольга Анатоліївна. – Черкаси, 2011. – 40 с.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.

6. Петухова Л. Є. Теоретико-методичні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів : дис. ... доктора пед. Наук / Петухова Л. Є. – Херсон, 2009. – 564 с.
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року // Схвалено Указом Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 // <http://www.president.gov.ua/ru/documents/15828.html>
8. Фруктова Я. С. До проблеми формування в учнів початкової школи наукової картини світу / Я. С. Фруктова // Вісник психології і педагогіки [Електронний ресурс] : збірник матеріалів Міжкафедрального методологічного семінару “Сучасні освітні стратегії формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи” (22 листопада, 2012 р., м. Київ) / Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. – Випуск 10. – К., 2012.
9. Савченко О. Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2001. – № 7. – С. 3–6.
10. Хуторской А. Ключевые компетенции и образовательные стандарты / А. Хуторской // Эйдос : интернет-журнал. – Режим доступа <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>

Рекомендує до друку науковий керівникпрофесор Л.Є. Петухова

УДК 378.16

Подгорна Л.О.

АКТУАЛЬНІСТЬ УВИРАЗНЕННЯ МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО ФРАЗЕОЛОГІЗМАМИ

Автор статті обґрунтовує актуальність увиразнення мовлення майбутніх педагогів дошкільної освіти, необхідність вдосконалення змістових та процесуальних характеристик мовної підготовки майбутніх вихователів.

Ключові слова: майбутні вихователі закладів дошкільної освіти, увиразнення мовлення; фразеологізми.

The author of the article proves the relevance of speech expressiveness about the future teachers of pre-school education, the need to improve the semantic and procedural characteristics of the language training about the future educators of preschool education.

Key words: future teachers of pre-school education, expressiveness of speech, phraseological units .

Етнокультурна спрямованість державної освітньої політики зумовлена зростанням інтересу суспільства до витоків національної культури, етнічної історії, споконвічних світоглядних уявлень людей, їхнього духовного життя, відображених у віруваннях, повір'ях, обрядах, у міфології, моральних та естетичних орієнтирах, ментальності українського народу.

Мовна підготовка студентів вищих педагогічних закладів традиційно спрямована передусім на засвоєння мови переважно на нормативному рівні й не передбачає увиразнення мовлення майбутніх вихователів фольклорними джерелами, прислів'ями, приказками, фразеологічними одиницями, тими засобами, що надають мовленню окремої людини індивідуальної самобутності, неповторності.

Особистісно-зорієнтована освітня парадигма, націлена на максимальне розкриття індивідуальної неповторності кожного, актуалізує й загострює проблему увиразнення мовлення майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти. Адже саме вихователь

дошкільного закладу є тією людиною, яка однією з перших транслює рідну мову й прищеплює елементи національної культури дітям, формує гарне мовлення своїх підопічних. Відтак, мовленнєва діяльність вихователя дітей дошкільного віку як професійна діяльність педагога взагалі, полягає в тому, щоб реалізувати не лише формувальну функцію, а й забезпечувати навчально-виховний вплив на духовно-моральний розвиток дітей як представників національної спільноти. Розвиток названих надзвичайно важливих комунікативно-мовленнєвих умінь забезпечують лінгвістичні курси та дисципліни комунікативного спрямування. Адже “відшукати найдоречніше, найпотрібніше слово у цілому океані слів – нелегке завдання навіть для людей, що досконало володіють мовою [3, с. 37]”. Майстерність створювати “красиве” образне мовлення полягає в тому, щоб з багатьох схожих чи однакових за значення виразів вибрати той чи той вислів, який найбільш точно передає потрібний відтінок смислу, який відповідає рівню мовленнєвої культури мовця, відображає склад його думки, настрою тощо.

Проблема збагачення, увиразнення мовлення майбутніх педагогів спирається на фундаментальні праці, присвячені духовному розвитку особистості на основі рідної мови (Ф. Буслаєв, Г. Вашенко, Б. Грінченко, І. Срезневський, В. Сухомлинський); етнокультурному спрямуванню мовної освіти дітей і молоді (А. Богуш, В. Дороз, І. Огієнко, Г. Онкович, С. Русова, О. Семенов, М. Стельмахович); вивченню впливу етнопедагогічних і етнопсихологічних чинників на формування мовної особистості (А. Вежицька, О. Вишневський, С. Єрмоленко, І. Зимняя, Ю. Караулов, О. Леонтьєв, М. Пентилюк, О. Потєбня). Учені одностайні в тому, що особливу роль у забезпеченні етнокультурної спрямованості мовної освіти відіграють соціально-обрядові фразеологізми – стійкі словосполучення, що вербалізують феномен духовної культури (вірування, звичаї та обряди українського народу, його моральні норми поведінки).

У дослідженні процесу увиразнення мовлення майбутніх вихователів соціально-обрядовими фразеологізмами були окреслені провідні підходи:

- компетентнісний (В. Байденко, Н. Гавриш, Н. Голуб, І. Зимня, С. Караман, Н. Кузьміна, М. Пентилюк, О. Пометун), що полягає у формуванні інтелектуально розвиненої, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка вільно володіє виражальними засобами сучасної української літературної мови, її стилями, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності і здатна до транслювання мовлення у процесі професійної діяльності;
- особистісно зорієнтований (І. Бех, Є. Бондаревська, С. Кульневич, К. Плиско, В. Сериков, О. Хорошковська, А. Хуторської, І. Якиманська, Г. Янкович), який ураховує рівень мовленнєвого розвитку, індивідуальні особливості, пізнавальні потреби, інтереси, прагнення, творчі прояви кожного студента з орієнтацією на їх самовираження, самопізнання;
- інтегрований (М. Арцишевська, І. Бех, Г. Монахова, М. Сова, О. Сухаревська), суть якого полягає в інтегруванні лінгвістичної, педагогічної й методичної підготовки на основі міждисциплінарних зв'язків у межах чинної системи освітньої роботи у закладах вищої освіти;
- комунікативно-діяльнісний підхід (Н. Голуб, О. Горошкіна, І. Зимня, М. Пентилюк та ін.), що може забезпечити опанування мови на основі моделювання ситуацій, які б спонукали студента доцільно вживати фразеологізми.

Прогресивність компетентнісного підходу як одного з методологічних підходів дослідження, на відміну від знаннєвого, виявляється в його орієнтованості не на механічне засвоєння базових професійних знань, умінь і навичок, а на формування здатності активно й результативно діяти в просторі обраного професійного поля.

На нашу думку, комунікативно-діяльнісний підхід до навчання мови є найбільш доцільним, оскільки в мовленнєвій діяльності його складники невідривні один від одного (комунікація є видом мовленнєвої діяльності). Науковці слушно зауважують, що основою комунікативно-діялісного підходу є чинники, що сприяють функціонуванню й розвитку

особистості, а також міжособистісні стосунки опосередковані цілями, змістом і завданнями соціально значущої діяльності (А. Богуш, І. Зимня, Л. Калмикова, К. Крутій, С. Цейтлін).

Співвідношення української етнокультури й фразеології, генезу, склад і семантичну структуру фразеології аналізували у своїх дослідженнях Н. Бабич, В. Білоноженко, А. Івченко, В. Калашник, А. Коваль, Л. Коломієць, В. Кононенко, Л. Скрипник, Г. Удовиченко, В. Ужченко, О. Юрченко та ін. Науковці підкреслюють важливість забезпечення для якісної мовної освіти засвоєння національно-специфічних явищ української культури, осягнення матеріальних і духовних цінностей українського народу як національно-культурної спільноти (А. Богуш, А. Будник, Н. Голуб, О. Горошкіна, В. Дороз, В. Жайворонок, Т. Левченко, О. Потапенко, Л. Скуратівський).

Водночас очевидними стають суперечності між: суспільними потребами в забезпеченні етнокультурної спрямованості освітньої політики та невідповідністю змісту етнолінгвістичного складника мовної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти; необхідністю вдосконалення змістових та процесуальних характеристик мовної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти в аспекті увиразнення їхнього мовлення та відсутністю відповідної методики.

Отже, сформованість у майбутніх вихователів умінь знаходити, розуміти значення, аналізувати й тлумачити, проводити лінгвістичний аналіз фразеологічних зворотів має особливе значення для розвитку мовного чуття, формування їхньої етнолінгвістичної компетентності, мовних і мовленнєвих умінь, що забезпечують особливий вплив соціально-побутових фразеологізмів як мовних форм відображення традицій, історії народного життя на духовне, моральне й естетичне виховання студентської молоді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови : підруч. для студ. вищ. пед. навч. закл. / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш. – К. : Вища шк., 2007. – 542 с.
2. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах : підруч. для студ. вищ. навч. закл. ф-тів дошк. освіти / А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик. – К. : Вид. дім „Слово”, – 2006. – 304 с.
3. Культура української мови : довідник / [авт. кол.: С. Я. Єрмоленко (кер.), Н. Я. Дзюбишина-Мельник, К. В. Ленець та ін.] ; за ред. і з передм. В. М. Русанівського. – К. : Либідь, 1990. – 301, [1].

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.Б. Полєвікова

УДК 373.2.016

Потеряйко О.О.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ СЛУХОВО-ВИМОВНИХ НАВИЧОК ДИТИНИ-БІЛІНГВА

У статті здійснено аналіз формування слухово-вимовних навичок у старших дошкільників як проблеми лінгводидактики: визначено принципи, методи, прийоми їх формування.

Ключові слова: слухово-вимовні навички, старші дошкільники, дитина-білінгв.

The article presents the analysis of the formation of aural-spoken skills of senior preschool children as the problems of linguodidactics: the principles, methods, techniques of their formation.

Key words: aural-spoken skills older preschoolers, the child is bilingual.

Серед безлічі політичних та економічних проблем українського сьогодення, що значно загострилися із поглибленням військового конфлікту на сході країни, особливе місце посідають проблеми людей, змушених під загрозою для власної безпеки залишати свої домівки, свій звичний устрій життя в пошуках допомоги та прихистку.

Управління ООН у справах біженців опублікувало карту внутрішнього переміщення українців станом на 23 березня 2015 року. Згідно з нею, більшість людей не їдуть далеко від домівки. Багато переселенців мешкають на підконтрольній українській владі території Донецької (429,5 тис. осіб) та Луганської областей (151,2 тис. осіб). Загальна чисельність внутрішніх переселенців в Україні складає 1 млн. 178 тис. осіб.

На Херсонщині кількість студентів-переселенців зі Сходу та Криму становить 665. Тимчасово переміщених дітей у дитячі садки Херсона станом на 1 вересня 2015 року – 103 особи.

Хоча в Херсоні 15 російськомовних садків, а в них 142 групи (3059 дітей), діти-переселенці потрапляють у ті дошкільні заклади, де є вільні місця і де освітній процес згідно з чинним законодавством здійснюється українською мовою.

У зв'язку з цим постає проблема формування мовленнєвої особистості дитини-дошкільника, зокрема його комунікативної компетентності, передбаченої новою редакцією Базового компонента дошкільної освіти, де виокремлено освітню лінію «Мовлення дитини».

Важливою складовою мовленнєвої компетенції є фонетична, у межах якої дитина дошкільного віку мусить оволодіти чіткою вимовою всіх звуків рідної мови і звукосполучень відповідно до орфоепічних норм; мати розвинений фонематичний слух, що дозволяє диференціювати фонемі; оволодіти мовними і немовними засобами виразності та прийомами звукового аналізу слів; усвідомлювати звуковий склад рідної мови.

Таким чином, політичні та економічні проблеми актуалізують пошуки науковців у царині навчання дитини-білінгва, оскільки всі діти-переселенці виховувались у російськомовному оточенні.

За роки незалежності нашої країни зроблено значні кроки в розв'язанні питань навчання дітей дошкільного віку національних спільнот державної мови. Дошкільна лінгводидактика збагатилася теоретико-методичним доробком дослідників А. Богуш, Т. Котик, Л. Казанцевої, І. Луценко, В. Ляпунової, Л. Фесенко з питань навчання російськомовних дошкільників української мови; вченими-методистами розроблено парціальні програми навчання української мови в дошкільних закладах із російськомовним статусом (А. Богуш, В. Мовчанюк і О. Хорошковська, К. Стрюк); для підготовки фахівців дошкільної освіти підготовлено підручники й методичні посібники з питань двомовної освіти дітей (А. Богуш, Н. Дзюбишина-Мельник, Л. Казанцева, Т. Котик, К. Крутій, І. Луценко).

Водночас вивчення теоретичних засад і практики навчання української мови представників національних спільнот засвідчило наявність суперечностей між: сучасним станом розвитку філософії освіти, інтерлінгвістики, психолого-педагогічної науки та нерозробленістю теоретичних основ методики навчання двомовних дошкільників з позицій сучасних наукових підходів; необхідністю формування всебічно розвиненої білінгвальної мовленнєвої особистості дошкільника, що належить до етнічних спільнот, яка б віддзеркалювала ментальність свого етносу та мала можливість повноцінно влитися в громадянське українське суспільство через знання культури українського народу і володіння українською мовою, та реальним рівнем сформованості україномовної компетенції випускників закладів дошкільної освіти; нагальною потребою вдосконалення методики навчання української мови дітей етнічних спільнот у дошкільних закладах та відсутністю програмно-методичних матеріалів, які б ураховували соціомовленнєву специфіку сучасних закладів дошкільної освіти України й особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку під впливом різних лінгвосоціумів.

Зазначимо, що проблема розвитку слухово-вимовних умінь та формування слухово-вимовних навичок як рідної, так і другої мов не є новою у науковій думці. Теоретичні засади

дослідження склали праці багатьох учених різних галузей: лінгвістів (Л. Бондарко, О. Гводєв, Л. Зіндер, О. Реформатський, Г. Торсуєв, Н. Тоцька, Л. Щерба та ін.), психологів (В. Артьомов, Б. Беляєв, Л. Виготський, М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонтєв, О. Лурія та ін.), лінгводидактів та методистів (А. Богуш, С. Бернштейн, О. Дем'яненко, О. Негневицька, О. Паскаль, Ю. Пассов, О. Трифонова, О. Хорошковська, Є. Шубін та ін.).

Історично склалося так, що в південно-східному регіоні України російська й українська мови виконують функцію мов міжнаціонального спілкування. Проблема багатомовності та двомовності є достатньо дослідженою у працях відомих лінгвістів, психологів та лінгводидактів, таких як : А. Богуш, У. Вайнрайх, Є. Верещагін, Л. Виготський, Ю. Дешерієв, Н. Іменадзе, М. Михайлов, С. Натальїна, А. Супрун, Л. Щерба та ін.

Оскільки дотримання норм літературної мови є одним із показників освіченості й культури людини, то виникає нагальна потреба вже на початкових етапах навчання формування у дошкільників слухово-вимовних навичок, які б відповідали фонетико-орфоепічним нормам.

Результати педагогічних спостережень засвідчили, що залишається нерозв'язаною проблема розробки сучасної науково обґрунтованої методики щодо формування у старших дошкільників слухово-вимовних навичок в умовах близькоспорідненого двомовного оточення ЗДО.

Основою започаткованого дослідження є навчально-мовленнєва пізнавальна діяльність, що, безумовно, забезпечується рядом принципів, методів і прийомів.

Щодо навчання дітей рідної мови, то в цій галузі загальні методичні принципи виходять із закономірностей засвоєння рідної мови. Ці принципи такі: увага до матерії мови; розуміння мовних значень; оцінка виразності мовлення; розвиток чуття мови; випереджувальний розвиток усного мовлення; поступове прискорення темпів збагачення мовлення.

До часткових методичних принципів навчання рідної мови належать: комунікативна спрямованість навчання; навчання мови як діяльності; забезпечення активної мовленнєвої практики; організація спостережень над мовленнєвим матеріалом; комплексний підхід до розвитку всіх сторін мови; збагачення мотивації мовленнєвої діяльності; забезпечення впливу художньої літератури на мовленнєвий розвиток дитини.

Під час навчання дітей фонетики рідної мови, як підкреслює А.М. Богуш, доцільно керуватися такими принципами: розвиток фонематичного слуху; врахування різниці між звуком і буквою; послідовність уведення фонетичного матеріалу на заняттях; оцінка виразності мовлення; заміна діалектної вимови літературною [2, с. 138].

До методичних принципів, які можуть бути використані під час навчання другої мови, більшість науковців відносять: усну основу навчання всіх видів мовленнєвої діяльності, функціонально-ситуативний підхід, тривалість, свідомість, активність, наочність, системність, послідовність, доступність і посиленість. До специфічних методичних принципів навчання другої мови належать принцип комунікативної спрямованості, принцип диференціації та інтеграції, принцип урахування рідної мови.

Особливе місце посідає дидактична гра та ігрові прийоми в освітньому процесі дітей старшого дошкільного віку, адже становлення і розвиток навчальної діяльності відбувається в період ще слабких довільних процесів уваги, сприймання, пам'яті. Дидактичні ігри поєднують елементи навчальної та ігрової діяльності. Основою дидактичної гри є пізнавальний зміст, тобто зміст тих знань, умінь і навичок, які застосовуються для розв'язання ігрового завдання, і у такий спосіб закріплюються в ній, як у практичній діяльності [4, с. 249].

Дидактичні ігри щодо розвитку звукової сторони мовлення мають бути різноманітними за своїм характером, а також в залежності від етапу навчання поєднуватися з іншими видами роботи. Фонетичні ігри спрямовані на відпрацювання артикуляції певного звука, диференціацію та закріплення його у складі, слові, фразі, дискурсі. Як правило,

фонетичні ігри охоплюють ряд компонентів, а саме: ігрове джерело звуку; стимули для вимовляння дитиною звукосполучень; мотивація вимовляння звуку; форма організації .

Під системою фонетичних ігор, за К.Л. Крутій, ми маємо на увазі таку їх сукупність, яка об'єднана спільною дидактичною метою щодо формування фонематичного слуху, правильної звуковимови тощо; побудована з урахуванням вікових особливостей розвитку дітей і в цілому зорієнтована на зону їхнього найближчого мовленнєвого розвитку [5, с. 37].

Найчастіше пропонуються такі основні прийоми роботи над вимовою: пояснення артикуляції звуку; посилення на аналогічний звук рідної мови; зіставлення складів із виучуваним звуком зі складами, що містять звуки, якими замінюється виучуваний звук; демонстрування зразка правильної вимови; хорові та індивідуальні повторення; тренувальні вправи у вимові і написанні слів із виучуваним звуком, а також речень з цими словами.

Отже, комплекс питань із формування слухово-вимовних навичок є досить актуальним у методиці навчання мови. Науковці пропонують чимало методів і підходів до навчання вимови, а також систем вправ, спрямованих на формування слухово-вимовних навичок.

Об'єктивним показником сформованості слухово-вимовних навичок (або критерієм їх відпрацьованості) можуть бути такі зовнішні критерії: правильність та якісність навичок звукового оформлення висловлювання (відсутність або мінімалізм помилок, безпомилковість дій); швидкість виконання окремих операцій або їх послідовності. У діагностиці прояву цих критеріїв і вбачаємо перспективи подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти / Алла Михайлівна Богуш. – Х. : Вид-во «Ранок», 2011. – 176с. – (Дошкільна освіта).
2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах : [підручник] / За ред. А. М. Богуш. . – К. : Вища школа, 2007. – 542 с.
3. Богуш А. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах. [Підручник] / Алла Богуш.. – К. : Видавничий дім «Слово», 2011. – 440 с.
4. Казанцева Л. І. Теоретичні і методичні засади навчання дітей старшого дошкільного віку української мови в полікультурному просторі : [монографія] / Лариса Іванівна Казанцева. – Донецьк : ЛАНДОН – XXI, 2014. – 449 с.
5. Крутій К. Технологія діяльнісного підходу до навчання мови і розвитку мовлення дітей дошкільного віку / Катерина Крутій // Дошкільна освіта. – 2005. – № 4 (10). – С. 35–47.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.Б. Полєвікова

УДК 371.132.373.3

Прилепська Л.П.

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається категорія креативність; охарактеризована проблема розвитку креативних умінь і навичок майбутніх фахівців початкової освіти.

Ключові слова: креатив, креативність, творчість, креативні уміння та навички.

The article deals with the creativity and the problem of development of creative abilities and skills of future specialists in elementary education.

Key words: creative, creativity, art, creative abilities and skills.

Формування творчої особистості – одне із головних завдань сучасної вищої освіти, при вирішенні якого важливим є розвиток креативності у майбутнього фахівця початкової освіти. Найважливішим завданням освітніх систем є забезпечення творчого розвитку особистості, про що наголошується у численних освітніх документах нашої держави. Зокрема, у Державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття) одним із стратегічних завдань окреслено створення умов для формування освіченої, творчої особистості громадянина, реалізації та самореалізації його природних задатків і можливостей в освітньому процесі [1].

В сучасних умовах вчитель повинен володіти здатністю до критичного мислення та інноваційної діяльності, самостійності у прийнятті нестандартних рішень, інтелектуальної компетентності, креативності. Тому, одним із провідних завдань педагогічних закладів вищої освіти на сучасному етапі є пошук найбільш ефективних і дієвих форм роботи щодо розвитку креативних умінь і навичок майбутніх учителів, формування їхнього творчого потенціалу, підготовка до використання елементів креативності у майбутній педагогічній діяльності.

Проблема розвитку креативних умінь і навичок майбутніх вчителів початкових класів стала об’єктом дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних педагогів (Дж. Гілфорд, П. Торренс, Е. де Боно, К. Роджерс, Сміт, Е.Фромм, С. Рубінштейн, О. Тихомиров, М. Холодна, Д.Богоявленська, Я. Пономарьов, Н. Вишнякова, В. Моляко, В. Роменець, Т. Дуткевич та ін.).

Досліджуючи проблему розвитку креативних умінь і навичок майбутніх фахівців початкової освіти, ми з’ясували, що термін креативність розглядався вченими під різними кутами зору. В англійській літературі, як правило, терміном «creativity» позначають все те, що має безпосередню причетність до створення чогось нового; власне процес такого створення; продукт цього процесу; його суб’єкт; обставини, в яких творчий процес відбувається; чинники, які його обумовлюють тощо, тобто «креативність» трактується як поняття синонімічне «творчості» [6].

У Психологічному словнику креативність розуміється з точки зору творчої продуктивності, як «...здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації» [4, с. 74].

Відомі педагоги Баррон і Харрінгтон, підбиваючи підсумки досліджень у галузі креативності з 1970 по 1980 роки, зробили такі узагальнення, відповідно до яких, креативність – це здатність адаптивно реагувати на потребу нових підходів і продуктів. Ця здатність дозволяє також усвідомлювати нове в буденності, хоча сам процес може мати як свідомий, так і несвідомий характер; здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації [7].

В багатьох працях, присвячених креативності, говориться не тільки про умови формування творчих умінь і навичок, а й розглядаються причини (зовнішні та внутрішні), що перешкоджають прояву креативності.

Серед внутрішніх причин, що гальмують реалізацію креативності, називають існування конкуруючих між собою типів мислення – критичного й творчого. Критичне мислення спрямоване на виявлення недоліків у думках інших; людина, у якої розвинутий цей тип мислення, замикається на пошуку «чужих» недоліків, не пропонуючи своїх ідей. Навпаки, людина з творчим мисленням, що переважає, розробляючи конструктивні ідеї, недостатньо уваги приділяє їх недолікам [3, с. 325]. Прояву креативності заважають не тільки недостатній розвиток визначених здібностей, але й деякі особистісні якості. Зокрема, Г. Ліндсей, К. Халл, Р. Томпсон відзначали нахил до конформізму (намагання не вирізнятися від інших у своїх думках і вчинках); побоювання глузувань з приводу висловлених міркувань; побоювання критикувати інших через можливу відплату; завищену оцінку власних ідей [3, с. 324].

У ряді зовнішніх чинників, що заважають розвитку креативності, дослідники називають відсутність підтримки серед оточуючих (батьків, учителів, друзів), недостатне

матеріальне забезпечення й ін. За результатами опитування студентів, наведених в книзі Е. П. Ільїна: на думку опитаних, перешкоджають прояву творчого потенціалу відсутність матеріальних засобів (36 % відповідей), нерозуміння з боку оточуючих (28 %), відсутність бажання (19 %), лінь (16 %). Крім того, називалися такі причини, як завантаженість побутовими проблемами, самота, заздрість однолітків, замкнутість, проблеми зі здоров'ям та ін. [2, с. 37].

Зважаючи на зазначені чинники, С. Д. Смирнов вважає, що для розкриття креативних здібностей студента викладачеві необхідно:

- не пригнічувати інтуїцію студента, а заохочувати за спробу використати її й направляти на подальший логічний аналіз висунутої ідеї;
- формувати у студентів впевненість в своїх силах;
- спиратися в процесі навчання на позитивні емоції, оскільки негативні пригнічують прояв креативності;
- стимулювати студентів до самостійного вибору цілей, завдань і засобів їх вирішення;
- не допускати формування конформного мислення, боротися з орієнтацією на думку більшості;
- розвивати уяву і не пригнічувати схильність до фантазування;
- формувати чутливість до суперечностей, оскільки вони є джерелом нових питань і гіпотез;
- частіше використовувати завдання відкритого типу, де відсутня одна розв'язка;
- використовувати проблемні методи навчання, стимулюючи установку на самостійне відкриття нового знання;
- заохочувати прагнення бути самим собою, слухати своє „Я”, усіляко проявляти свою пошану й увагу до кожного [5, с. 132].

Отже, креативність педагога є обов'язковою характеристикою монолітної особистості, що зумовлена відповідними психолого-педагогічними умовами та високим рівнем сформованості її професійних та особистісних якостей. Тому, стратегія креативного підходу до організації освітнього процесу у вищій школі повинна передбачати усвідомлення майбутніми вчителями власних особистісних і професійних можливостей, розвиток педагогічних здібностей до рівня креативних; задоволення потреби у новизні і нестандартних способах розв'язання професійних проблем; установку на творчість і подолання стереотипних способів та формалізму у професійних діях; прогнозування шляхів і вдосконалення творчого потенціалу особистості майбутнього фахівця.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державна національна програма “Освіта” (Україна XXI століття). – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
2. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин. – С.-Пб. : Питер, 2011. – 448 с.
3. Маклаков А. Г. Общая психология / А. Г. Маклаков. – М., 2010. – 592 с.
4. Психология личности : Словник-довідник / За ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. – К. : Рута, 2001. – 320 с.
5. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования : от деятельности к личности / С. Д. Смирнов. – М. : Академия, 2001. – 304 с.
6. Torrance E. P. Guiding creative talent – Englewood Cliffs. – NY: Prentice-Hall, 1964.
7. Wollach M.A., Kogan N.A. A new look at the creativity – intelligence distinction // Journal of Personality. 1965. № 33.

Рекомендує до друку науковий керівник професор Л. Є. Петухова

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОМУНІКАЦІЇ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються соціальні мережі як ефективний інструмент, що має широкий спектр можливостей і застосувань у навчально-виховній діяльності.

Ключові слова: соціальні мережі, Інтернет, комунікація.

The article discusses social networks as an effective communication tool with a wide range of features and applications in educational activities.

Key words: social networking, Internet, communication.

Впровадження соціальних мереж у галузь освіти та комунікація членів навчально-виховного процесу засобами новітніх технологій є однією з сучасних науково-педагогічних проблем. На сьогоднішній день, стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) сприяє активізації освітньої діяльності і зумовлює необхідність упровадження сучасних методів і засобів у навчально-виховний процес. Соціальні мережі виступають одним із основних засобів комунікації сучасних школярів, вчителів, батьків, що робить необхідним залучення їх до навчально-виховної діяльності.

Соціальна мережа являє собою Інтернет-спільноту, котра ґрунтується на детальних зв'язках між всіма її учасниками. Учасники об'єднуються на засадах спільного інтересу в якійсь певній області, наприклад: автомобілі, тварини, бізнес, журналістика, освіта тощо. Більшість сучасних соціальних мереж мають веб-платформу і містять різні шляхи для взаємодії користувачів, такі як блоги, дискусійні групи, подкасти, рейтинги, відео, чати, та ін. Деякі соціальні мережі ґрунтуються на підтриманні зв'язків між учасниками, що вже знайомі в звичайному житті – наприклад, сервіси по знаходженню однокласників, руммейтів, колег по роботі [1].

Школа є головним інститутом соціального виховання підростаючого покоління, тому, навчально-комунікаційна діяльність у школі має бути спрямована на забезпечення умов повноцінного розвитку дітей, їх правовий захист, формування здорового способу життя, педагогічне регулювання соціальної взаємодії дитини з оточуючим середовищем. Знаходячись в умовах інформаційного суспільства електронні соціальні мережі об'єднують людей навколо спільних інтересів, утворюючи певну групу користувачів і задовольняючи їхні потреби.

Проблеми інформатизації освітньої галузі представлено в роботах В. Дивака, Л. Карташової, Т. Коваль, О. Співаковського, О. Ляшенка, О. Спіріна, М. Шишкіної та ін. Особливості використання освітніх віртуальних спільнот викладачами і вчителями з метою обміну досвідом досліджували І. Іванюк, С. С. Литвинова, І. Малицька та ін. У публікаціях О. Безпалько, І. Звереві, А. Капської, у деяких дослідженнях Т. Басюка, Р. Голощук, Д. Губанова, Р. Гуревича та ін. представлено результати досліджень, які пов'язані з упровадженням електронних соціальних мереж в освіту.

Метою даної статті є виявлення можливостей використання соціальних мереж як засобу комунікації у процесі навчально-виховної діяльності школярів.

Реформування освіти в Україні, розвиток суспільства, науки і техніки ставить перед собою необхідність використання новітніх засобів навчання в межах традиційної системи. Результат у процесі навчально-виховної роботи досягається шляхом впровадження інформаційних технологій, залучення до використання мережі Інтернет та соціальними мережами, які в свою чергу несуть розвивальну, комунікаційну, виховну функцію та створюють сприятливі умови для засвоєння навчального матеріалу. Сучасна школа переходить від простого «передання знань» до глобальнішого – «навчання жити».

Розв'язання даного завдання безпосередньо пов'язане з постійним пошуком та розвитком як вчителя, школи так і засобів та інструментів, якими можна досягти поставленої мети.

Л. Дідик говорить про Інтернет як засіб соціальної комунікації, який позитивно впливає на світову спільноту, оскільки дозволяє оперативно, долаючи простір і час, доносити різну інформацію, сприяє зміцненню зв'язків між людьми, змінює стиль міжлюдських відносин, структури духовного життя, формуванню нового соціального порядку, національного та транснаціонального простору [3, с. 84-93].

Згідно з думкою Р. Гуревича, соціальні мережі як нова форма навчальної та позаурочної праці, спосіб взаємодії з учнями та їх батьками швидкими темпами входять в життя педагогів, розширяючи виховний простір освітньої установи. Тому актуальними є дослідження про позицію та роль педагога в соціальних мережах, можливості їх використання або ігнорування, підготовку молоді до життя в інформаційному суспільстві [2, с. 52-56].

За останні роки комунікація людей в Інтернеті дуже змінилася, розробники соціальних мереж кожного дня удосконалюють можливості своїх програм для ще більшої зручності користувачів.

Мережі в навчально-виховному процесі дають можливість для: навчання в групах; неціленаправленого навчання (випадково знайдена інформація); інформування новин навчального закладу батькам та відвідувачам; самоосвіти.

С. Івашнова дійшла до висновку щодо застосування соціальних мереж у навчанні. За словами автора, переважна більшість учнів та вчителів досвідчені в сфері використання віртуальних соціальних мереж. За результатами досліджень, проведеними науковцем, визначено, що безкоштовні мережеві сервіси задовольняють потреби членів навчально-виховного процесу для збереження, обміну та використанню навчальних документів, а також задля комунікації [5, с. 15-17].

Розглядаючи можливості використання соціальних мереж, як інструменту комунікації, О. Єресько визначив основні напрями, які можна використовувати в освітніх цілях:

- створення профілю, де відображається вся навчальна інформація конкретного колективу;
- створення приватної та публічної комунікації з іншими користувачами;
- моніторинг активності новин, повідомлень, постів за допомогою стрічки новин;
- можливість коментування, обговорення, коректування та обміну навчальною інформацією [4, с. 4-6].

У межах дослідження було проведено анкетування серед вчителів, батьків та учнів шкіл Херсонщини, що мало на меті визначення рівня активності комунікації саме через соціальні мережі. Результати показали, що велика кількість учнів початкової ланки освіти користуються соціальними мережами (89%), але більшість з них використовують їх як розважальний засіб (для прослуховування аудіо записів, перегляду відео, ігор та ін.). Facebook є найпопулярнішою мережею серед опитуваних (85%). Також було виявлено, що 84% батьків щоденно спілкуються з вчителями в соціальних мережах чи хмарних додатках своїх гаджетів. На запитання «Чи існує в вашому класі група закритого доступу для комунікативних цілей?» було отримано 43% позитивні відповіді, останні користувачі спілкуються в режимі «особистих повідомлень», проте 75% опитуваних одногосно наголошують на зручності спільнот закритого доступу для окремого класу, та виявили зацікавленість у їх створенні. Проаналізувавши відповіді, виявилось, що в класах із групою закритого доступу зменшується кількість персональних дзвінків вчителю в позаурочний час (97%) та збільшує активність у спілкуванні всіх членів колективу.

Отже, виходячи з результатів експериментального дослідження, опитування членів навчально-виховного процесу та аналізом наукових, педагогічних, психологічних джерел, ми можемо виділити наступні переваги використання соціальних мереж в освіті:

- Престижність. Кожен учень позитивно ставиться до можливості використання соціальних мереж у навчанні.
- Безкоштовність. Створення своєї спільноти, передання інформаційних джерел і спілкування є доступними.
- Масовість. Всі сучасні учні зареєстровані в мережі, тому це дає змогу включати всіх дітей до комунікативних зв'язків.
- Можливість інформування в будь-який час, робити нагадування подій батькам
- Спілкуючись і навчаючись в соціальних мережах, учні отримують навички в оволодінні засобами і способами комунікації з іншими людьми, а також здійснюють пошук та аналіз інформації.
- Якщо з якоїсь причини учень був відсутній на заняттях, він в будь-який час може спостерігати за навчальною роботою і брати в ній участь в режимі он-лайн.
- Відкритість навчання. Учень завжди може поділитися тим, чого він навчився не тільки зі своїми однокласниками, а й з усім світом.
- Постійна взаємодія вчителів, батьків та учнів, обговорення важливих питань у зручному режимі.
- Замкнуті учні відчують себе більш комфортно в соціальних мережах і стають більш активними учасниками навчального процесу.
- У плані комунікації, соціальні мережі роблять вчителів більш доступними для учнів.

Таким чином, соціальні мережі спрощують та роблять більш доступним процес навчальної взаємодії, так як певний клас має можливість створити свою закриту спільноту (з обмеженим колом учасників), де вони мають змогу обмінюватися інформацією, діляться один з одним фільмами, відео, новинами, що стосується навчально-виховного процесу; відправляють один одному завдання, вітають з успіхами, досягненнями, тощо. Корисним може бути залучення учнів до відповідних навчальних пабліків, які зазвичай супроводжуються чатами.

За допомогою мережі покращується розвиток мотиваційної сфери дитини. Наприклад оцінюючи роботу учня на уроці можна похвалити його в мережі, це буде навіть більш продуктивніше ніж просто виставлення оцінки за урок. Тому, що цю похвалу побачить не лише учень та його однокласники, батьки, що значно підвищить прагнення дитини до отримання такої похвали, та в свою чергу мотивує його до кращих успіхів у навчанні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://igroup.com.ua/seo-articles/sotsialna-merezha/>
2. Гуревич Р. Інтернет і його соціальні мережі в сфері освіти: напрями використання/ Р. Гуревич / Зб. наук. пр. III Міжнар. наук.-практ. конф. «Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи» – С. 52-56.
3. Дідик Л. А. Інтернет-комунікації vs соціальні мережі: причини «popularization» / Л. А. Дідик // Збірник наукових праць «Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент». – 2013. – № 14. – С. 84-93.
4. Єресько О.В. Освіта в Україні: курс – на ефективне використання інформаційно-комунікаційних технологій [текст] / Олег Єресько // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. – № 1. – С. 4 – 6.
5. Івашньова С. В. Використання соціальних сервісів та соціальних мереж в освіті / С. В. Івашньова // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 2. – С. 15-17.

Рекомендує до друку науковий керівник професор Л. Є. Петухова

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В УКРАЇНІ

В статті розглядається питання неперервного професійного розвитку вихователів дошкільних навчальних закладів у світлі викликів сучасного інформаційного суспільства. Розглянуто компетентності особистості педагога.

Ключові слова: педагогічна майстерність, професійна компетентність, інноваційна компетентність педагога.

The article deals with the issue of continuous professional development of preschool educational establishment teachers considering challenges in the modern information society. The paper considers the competence of the individual teacher.

Key words: pedagogical skills, professional competence, innovative competence of the teacher.

Сучасний етап розвитку професійної освіти визначається переглядом вимог, запропонованих майбутньому вихователю, що виражається в цілісному розгляді особистісних і професійних якостей, становленні нової моделі фахівця з огляду на соціально-економічні та культурно-політичні умови, на тенденції глобалізації, інформатизації, полікультурності.

Компетентність фахівця в галузі освіти об'єктивно набуває все більшої актуальності завдяки ускладненню і постійному розширенню соціального досвіду, сфери освітніх послуг, появі інноваційних типів дошкільних навчальних закладів, авторських педагогічних програм, проектів, технологій, виникненню різних форм презентації і переробки інформації, зростаючому рівню запитів соціуму.

Поняття «компетентність» характеризується такими якостями як знаючий, обізнаний, авторитетний у певній галузі. Професійна компетентність у психолого–педагогічній літературі розглядається як професійна підготовленість і здатність спеціаліста до виконання завдань і обов'язків професійної діяльності. До її структури входять знання, уміння та навички професійної діяльності.

Вихователь має бути компетентним в питаннях організації і змісту діяльності по наступних напрямках: здійснення цілісного педагогічного процесу; створення розвиваючого середовища; забезпечення охорони життя і здоров'я дітей; знання цілей, завдань, змісту, принципів, форм, методів і засобів навчання і виховання дошкільників; уміння результативно формувати знання, уміння і навичок відповідно до освітньої програми; уміння керувати основними видами діяльності дошкільників; уміння взаємодіяти з дошкільниками; консультативна допомога батькам; створення умов для соціалізації дітей; захист інтересів і прав дітей [4, с. 137].

Умовами успішного формування професійної компетентності є: формування світогляду та спрямованості особистості, на основі яких відбувається засвоєння знань і умінь; розвиток професійних здібностей та професійно значущих рис особистості в контексті набуття педагогічного досвіду [3, с. 13].

Отже, професійна компетентність вихователя дошкільного закладу – це сукупність діяльнісно-рольових і особистісних характеристик педагога, що дозволяють йому на високому рівні формувати у дошкільника основи життєвої позиції, як системи ціннісних відносин до природи, до людей і самого себе. Важливе місце відводиться формуванню у дошкільника самотворення, розуміння дитячого «Я», виховання у дитини позитивного ціннісного ставлення до себе.

Рибка Ю. В. зазначала, що професійна компетентність вихователя дошкільного закладу включає такі вміння:

- створювати атмосферу життєдіяльності в дошкільному закладі, наближену до сімейної (особистісне спілкування);
- забезпечувати різні форми активності дитини (фізична, емоційно-ціннісна, соціально-моральна, пізнавальна, мовленнєва, художня, креативна);
- використовувати оптимальні для дошкільного віку моделі основних видів діяльності, такі як спілкування, сюжетно-рольова гра, предметно-практична, дослідна та навчальна діяльність [5].

Професійна компетентність вихователя обумовлює його педагогічну майстерність. На думку А.С.Макаренка, педагогічна майстерність – це знання особливостей педагогічного процесу, уміння його побудувати і привести у рух [2, с. 176]. За глибоким переконанням А. С. Макаренка, оволодіти педагогічною майстерністю може кожен педагог за умови цілеспрямованої роботи над собою.

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності – особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії. Вона є основою активної суспільної і професійно-педагогічної позиції суб'єкта, яка спонукає до інноваційної діяльності та сприяє її продуктивності. Багато проблем, що постають перед педагогами, які працюють в інноваційному режимі, пов'язані із недостатнім рівнем сформованості інноваційної компетентності.

Інноваційна компетентність педагога – система мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечує ефективність використання нових педагогічних технологій у роботі з дітьми. Компонентами інноваційної компетентності педагога є поінформованість про інноваційні педагогічні технології, належне володіння їх змістом і методикою, висока культура використання інновацій у навчально-виховній роботі, особиста переконаність у необхідності застосування інноваційних педагогічних технологій [1, с. 7].

Готовність до інноваційної діяльності є внутрішньою силою, що формує інноваційну позицію педагога. За структурою це складне інтегративне утворення, яке охоплює різноманітні якості, властивості, знання, навички особистості. Як один із важливих компонентів професійної готовності, вона є передумовою ефективної діяльності педагога, максимальної реалізації його можливостей, розкриття творчого потенціалу.

Таким чином, варто зауважити, що праця педагога – одна з найважливіших та найскладніших. Тому вихователь повинен не лише набувати професійних знань, а й виховувати власний характер, інтелектуально й емоційно розвиватися.

Фахівцям, які працюють у сфері дошкільної освіти, насамперед, необхідно працювати над розвитком своїх педагогічних здібностей, що є підґрунтям їх професійної майстерності.

Педагогічна діяльність буде ефективною і продуктивною лише у тому випадку, якщо у педагога є бажання стати хорошим вихователем, прагнення до професійної самоосвіти і самовиховання, високий рівень самоконтролю, емоційна врівноваженість, комунікабельність, готовність до співробітництва, впевненість у собі, усвідомлення відповідальності за життя, здоров'я та розвиток дітей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання. Монографія / Г.В. Беленька. – К. : Світлич, 2006. – 304 с.
2. Загородня Л. П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу: навч. посіб. / Л. П. Загородня, С. А. Титаренко. // Університетська книга. – 2010. – № 2. – С. 319.

3. Луговий В.І. Компетентності та компетенції: поняттєво-термінологічний дискурс / В.І. Луговий. – Київ: Генезис, 2009. – 260 с. – (3).
4. Основи педагогічної творчості та майстерності / за заг. ред. Н. В. Гузій.– К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – 168 с.
5. Рибка Ю.В. Формування професійної компетентності вихователя дошкільного навчального закладу [Електронний ресурс] / Я. Ю. Рибка. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kpi.kharkov.ua/archive/Conferences/Переяславская Рада/2011/>.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Н.В. Кабельнікова

УКД 371.132:37.064:373.3

Хижняк Т. Ю.

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається психолого-педагогічний аналіз готовності майбутнього вчителя початкової школи до організації міжособистісної взаємодії з учнями.

Ключові слова: готовність, міжособистісна взаємодія, майбутній вчитель, підготовка.

The article deals with the psychological and pedagogical analysis of the readiness of the future primary school teacher to the organization of interpersonal interaction with the students.

Key words: readiness, interpersonal interaction, future teacher, preparation.

Інтенсивний розвиток українського суспільства у ХХІ столітті, та вихід вітчизняної психолого-педагогічної науки у світовий простір потребують постійного вдосконалення та перегляду традиційної системи освіти, її змісту, пріоритетних завдань та напрямків роботи, а отже зумовлюють необхідність модернізації системи професійної підготовки фахівців. Все це насамперед позначилося на стандартах якості вищої освіти, які базуються на врахуванні провідних компетентностей, особистісних та професійних якостей учителя як суб'єкта педагогічної діяльності. Сучасна педагогічна освіта переорієнтовується поступово на особистісно-зорієнтовану, яка побудована на засадах міжособистісної взаємодії, співпраці, партнерства всіх учасників освітньо-виховного процесу.

Готовність до різних видів педагогічної діяльності є предметом наукового інтересу багатьох науковців. Зміст поняття «готовність» психологи й педагоги здебільшого розглядають як єдність поведінкового, когнітивного й емоційного компонентів (Д. Катц, Д. Креч, М. Кровгільд); як сукупність пізнавальних, мотиваційних, емоційних, вольових якостей особистості (З. Козлов, Ю. Кулюткін); як передумову цілеспрямованої діяльності, її реалізації, стійкості та ефективності (К. Дурай-Новакова, М. Дьяченко, Л. Кандилович); як єдність спонукального і виконавчого(процесуального) компонентів, які ще називають мотиваційним та процесуальним компонентом (В. Селіванов); як психічний стан особистості (А. Капська, О. Мороз, В. Сластьонін). Можна зробити висновок про те, що сучасні дослідники, надаючи різні тлумачення поняття «готовність», погоджуються в тому, що вона є інтегральною якістю, що поєднує щонайменше дві площини: теоретичну та прикладну [1].

Досліджуються такі аспекти готовності майбутнього вчителя, як: готовність до гуманістичного виховання (Д. Пашенко), до особистісно зорієнтованого навчання (Ю. Шаповал), до професійного саморозвитку (А. Бистрюкова, Т. Шестакова, П. Харченко), до педагогічної взаємодії (О. Матвієнко, В. Терещенко), до діагностичної діяльності

(С. Мартиненко), до прийняття рішень (С. Доценко), до педагогічної комунікації (І. Міщук) тощо.

Слід зауважити, що готовність є результатом підготовки, тому ці поняття завжди розглядаються у взаємозв'язку. Процес підготовки також є предметом інтересу учених досить давно [6, с. 94]. Так, Я. Коменський у своїх працях визначав професійну підготовку вчителя як уміння викликати інтерес та увагу до рішення завдань уроку, пояснити матеріал, організувати працю із книгою, вести контроль засвоєння знань та вмінь тощо [3]. П. Каптерев зазначав, що вчитель має володіти низкою «спеціальних учительських якостей, як-от: наукова підготовка та особистий вчительський талант» [2, с. 385]. К. Ушинський великого значення надавав теоретичній підготовці вчителя, зокрема вважав, що педагог перш за все має отримати глибоку теоретичну підготовку з педагогіки та психології, щоб потім творчо підходити до своєї професії [8].

В. Сластьонін, трактує професійну готовність як системну якість, що містить, окрім сформованої професійної значущості, систему знань, умінь, навичок, основ педагогічної майстерності, сформованість професійно зумовлених якостей особистості, педагогічних здібностей, мотивів, інтересів.

І. Дичківська, Н. Моїсеєва визначають готовність як психічний або особистісний стан. Н. Моїсеєва зазначала, що готовність є психічним станом, що характеризується концентрацією внутрішніх сил людини. Вона дозволяє цілеспрямовано регулювати свою діяльність у процесі організації міжособистісної взаємодії із учнями за наявності сукупності знань та вмінь про сутність педагогічної суб'єктної взаємодії, емпатії, спрямованості, емоційної включеності, які виявляються в поведінковій активності, у рефлексивному аналізі своєї діяльності [7, с. 43].

О. Леонт'єв, навпаки, визначає готовність через низку вмінь, оминаючи особистісний аспект. Так, його визначення готовності педагога до реалізації особистісно зорієнтованого підходу виглядає так: оволодіння педагогом такими операціями, як діагностування особистісних якостей та функцій научуваних; постановка цілей їхнього особистісного розвитку, на основі вивчення їхнього індивідуально-особистісного потенціалу; проектування новоутворень в особистісній сфері научуваних, характерних для цього етапу онтогенезу, для цього культурного простору [4]. Проведений аналіз літератури з питання готовності майбутніх вчителів до педагогічної діяльності дозволяє виділити основні підходи до визначення готовності до професійної діяльності:

- на особистісному рівні готовність розглядається як багатопланова структура якостей, властивостей та станів, які у сукупності дозволяють більш або менш успішно здійснювати діяльність;
- на функціональному рівні готовність – це результат підготовки до певної діяльності; – деяке інтегративне особистісне утворення, яке включає різні компоненти: сукупність знань, вмінь, навиків, особистих якостей, адекватних вимогам та змісту діяльності.

Аналізуючи структуру готовності до педагогічної діяльності, варто розглянути роботу дослідників М. Дьяченко та Л. Кандибович. У змісті структури готовності вони виділяють наступні взаємопов'язані між собою компоненти: мотиваційний – виражається у наявності потреби успішно виконувати поставлену задачу, інтересі до об'єкту діяльності, способах її здійснення, прагненні до успіху; орієнтаційний – включає знання та уявлення про особливості та умови діяльності; операціональний – передбачає володіння способами та прийомами діяльності, вміннями та навиками; вольовий – характеризує внутрішню потребу в управлінні діями; оціночний – передбачає самооцінку свої підготовленості і відповідності процесу розв'язання професійних задач встановленим зразкам [4, с. 57].

У свою чергу, Н. Іпполітова у структурі готовності майбутнього вчителя до професійної педагогічної діяльності виділяє три взаємопов'язані компоненти: особистісний – характеризує ступінь морально-педагогічної готовності вчителя до професійної діяльності, відображає ступінь сформованості ціннісних орієнтацій, інтересу професії, рівень розвитку

мотивації педагогічної діяльності; когнітивний компонент відображає інформованість педагога про сутність та зміст педагогічної діяльності, рівень загальнопедагогічних, методичних, спеціально-предметних знань, необхідних для ефективної професійно-педагогічної діяльності; психологічний компонент характеризує професійні вміння і навички, які необхідні для реалізації функцій педагогічної діяльності та забезпечення її ефективності [7, с 79].

Отже, підсумовуючи висновки досліджень з пропонованої теми, можна констатувати, що науковцями готовність розглядається у трьох аспектах: як психічний стан особистості, що характеризується емоційною спрямованістю на здійснення взаємодії в конкретній ситуації (ситуативна готовність); як теоретичну підготовленість, що утворює підґрунтя педагогічного вміння здійснювати взаємодію, як комплекс особистісних якостей, що дозволяє реалізовувати суб'єкт-суб'єктну взаємодію в практиці праці та утворює особистісну готовність. Ситуативна готовність зумовлюється суб'єктною позицією майбутнього вчителя, а теоретична – когнітивним складником [5, с. 89].

Таким чином, узагальнюючи дефініції професійної готовності, визначимо готовність майбутнього вчителя до організації міжособистісної взаємодії з учнями початкової школи як особистісне інтегративне новоутворення професійно-особистісної сфери майбутнього вчителя. Воно забезпечується сформованою суб'єктною позицією, теоретичною обізнаністю, тобто знаннями, вміннями та певним досвідом їх застосування на практиці, позитивним ставленням студентів до професії вчителя, стійким мотивами педагогічної діяльності, наявністю професійно важливих якостей особистості, комунікативним досвідом, ціннісно-смысловим ставленням до міжособистісної взаємодії й зумовлює успішність її організації в роботі з учнями початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Залевская Е. Н. Формирование субъектной позиции будущего учителя в процессе обучения в педагогическом университете : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Залевская Елена Николаевна. – Самара, 2006. – 247 с.
2. Каптерев П. Ф. Дидактические очерки. Теория образования / П. Ф. Каптерев // Избр. пед. соч. – М. : Педагогика, 1982. – 595 с.
3. Коменский Я. А. Великая дидактика / Я. А. Коменский // Избр. пед. соч. : в 2 т. – М. : Педагогика, 1982.
4. Кролевецкая Е. Н. Развитие субъект-субъектных отношений во взаимодействии куратора и студенческой группы : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Кролевецкая Елена Николаевна. – Белгород, 2006. – 222 с.
5. Кролевецкая Е. Н. Развитие субъект-субъектных отношений во взаимодействии куратора и студенческой группы : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Кролевецкая Елена Николаевна. – Белгород, 2006. – 222 с.
6. Кучерявий О. Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти : навч. посіб. / О. Г. Кучерявий. – К. : Слово, 2014. – 440 с.
7. Моисеева Н. Н. Формирование психологической готовности будущего учителя к субъект-субъектному взаимодействию : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Моисеева Наталия Николаевна. – Уфа, 2007. – 218 с.
8. Ушинский К. Д. О пользе педагогической литературы / К. Д. Ушинский // Собр. соч. : в 11 т. –Л. : Изд-во АПН РСФСР, 1948.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А. В. Горлова

ОГЛЯД АЛЬТЕРНАТИВНИХ ФОРМ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ З КУРСУ «ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ»

У статті розглядаються способи застосування альтернативних форм контролю знань студентів у процесі вивчення курсу «Історія педагогіки» відповідно до емоційно-вольових процесів їх діяльності.

Ключові слова: контроль знань, педагогіка, освітній процес, вища освіта, альтернативні форми.

The article considers ways of applying alternative forms of student knowledge control in the course of studying the course "History of pedagogy" in accordance with the emotional and volitional processes of their activity.

Key words: knowledge control, pedagogy, educational process, higher education, alternative forms.

Метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових або творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань[4]. Вирішення проблеми підвищення якості підготовки спеціалістів з вищою освітою передбачає значне поліпшення контролю навчальної роботи студентів як важливого засобу управління процесом навчання. Сучасне реформування освіти вимагає нових підходів не лише до методів вивчення матеріалу, а й до форм контролю та оцінювання знань студентів, що є важливим у теоретичній підготовці майбутнього фахівця та перевірці якості його знань.

Мета статті полягає у огляді можливих альтернативних форм контролю знань студентів з курсу «Історія педагогіки».

Аналіз педагогічних і методичних праць видатних вчених (Петровського Є.І., Архангельського М.О., Панфілова Т.С., Кузьміна Г.І.) показав, що термін «перевірка знань студентів» ототожнюється чи замінюється терміном «контроль знань», у той же час, як перевірка є структурним елементом контролю. Правильно розкриває зміст поняття контролю знань Сорокін М.О. вказуючи, що контроль означає перевірку. Контроль, перевірка і оцінка результатів навчання – це складові частини навчально-виховного процесу, без яких неможливо уявити педагогічну взаємодію між студентом та викладачем.

До теми нашого дослідження актуальним є поняття «педагогічний контроль» – контроль знань і вмінь, що пояснює процес визначення якісного та/або кількісного рівня відповідності знань і вмінь людини, яку навчають, взірцевій моделі результату навчання [3]. Розвиток різноманітних видів педагогічного контролю стимулює навчання та пізнавальну діяльність студентів. Спроби вилучити педагогічний контроль повністю або частково з навчального процесу, як свідчить історія освіти, призводили до зниження якості навчання, рівня знань тощо.

Відповідно до загальної мети можна виділити такі основні функції контролю знань: освітню, діагностично-корегуючу, контролюючу, виховну, розвивальну, стимулюючо-мотиваційну, управлінську та прогностично-методичну[2, с. 177].

До контролю знань студентів ставлять певні педагогічні вимоги. У своїй методичній праці Вітвицька С.С. визначає їх як принципи:

- об'єктивність;
- системність;
- планомірність;
- систематичність;
- економність;

- доступність;
- гласність.

Використовуючи форми контролю необхідно враховувати емоційно-вольові процеси студентів. В емоційних процесах студента своєрідно відображаються умови і задачі його діяльності, проявляється його відношення до них, до всього того, що він пізнає і робить, що відбувається навколо. В науці добре вивчений вплив емоцій і почуттів на пізнавальні психічні процеси (на сприйняття, увагу, пам'ять, мислення і ін.). Тому перш ніж застосувати традиційне опитування (усне чи письмове), практичну перевірку, термінологічний диктант для оцінки якості знань, варто згадати про альтернативні форми контролю.

Важливою навчальною дисципліною для студентів педагогічної спеціальності є «Історія педагогіки», як джерело пізнання процесу виховання, розвитку школи та педагогічної думки у різні історичні періоди. Необхідно зауважити, що цей курс дає змогу студентам зрозуміти зв'язок педагогічних явищ із суспільно-культурними відносинами епохи і країни, виробляє історичну перспективу, дозволяє глибше, критично і більш всебічно оцінити стан освітніх і педагогічних систем, прагнень сучасного суспільства, розвиває цікавість до педагогічних традицій. Це все неможливо без підготовки, яка в свою чергу потребує якісного контролю знань.

Враховуючи технічний прогрес та психічний розвиток сучасних студентів необхідним є визначення альтернативних форм контролю знань, як протилежність традиційним – комп'ютерне тестування, проектну діяльність, інтерактивний діалог, різні види творчих завдань. За допомогою цих форм можна ефективно перевірити якість знань студентів та проконтролювати подальше вивчення дисципліни. Викладачу необхідно створювати тести та формувати мету проектів відповідно до завдань дисципліни передбачених у навчальній програмі. Щодо творчих завдань, то на електронному ресурсі «Web-Мультимедіа енциклопедія «Історія педагогіки» створено рубрики, що допоможуть студенту активізувати свої знання з курсу у ході розв'язування кросвордів та вирішення педагогічних питань під час перегляду художніх фільмів. Така WEB-енциклопедія є складовою інформаційного середовища, що в умовах трисуб'єктної дидактики допомагає організувати сучасну систему контролю навчальної діяльності та підвищити на якісно новий рівень професійні знання майбутніх педагогів. Всі матеріали електронної енциклопедії потребують постійного доповнення, відповідно до сучасних інноваційних змін у системі освіти. Тому ми пропонуємо варіант завдання у вигляді сканворду для контролю знань студентів після вивчення теми «Педагогічні ідеї та освіта східних слов'ян». Можливо також запропонувати студентам розв'язати сканворд до початку вивчення теми, та на основі невідомого створювати план семінарського заняття та подальшого вивчення навчального матеріалу. Питання сканворду можуть бути такі:

1. У ньому знайшла своє відображення народна педагогіка. (Фольклор)
2. Засіб виховання, що застосовували за непокору, брехню чи лінощі. (Покарання)
3. На що була спрямована педагогіка слов'ян. (Праця)
4. Там вперше здійснювалося викладання слов'янською мовою. (Церква)
5. У цю державу об'єдналися слов'яни. (Київська Русь)
6. Хто виконував функцію вихователя і учителя у слов'ян. (Матір)
7. Підліток 12-15 років (бст). (Отрок)
8. ... і труд поруч ідуть. (Навчання)

Однією з найбільш актуальних форм є комп'ютерне тестування. Такий метод оцінювання швидко, об'єктивно й ефективно діагностує результати навчальної діяльності студентів. Комп'ютерне тестування належить до адаптивної моделі педагогічного тестування. Ця модель спирається на класичну модель з урахуванням складності завдань. При його застосуванні тестові завдання з певними характеристиками послідовно зображуються на екрані комп'ютера, а рівень підготовки студента, який тестується, із зростаючою точністю оцінюється відразу ж після комп'ютерної відповіді [5, с. 80].

5. Міщенко Т.Г. Комп'ютерні технології тестування і контролю навчання студентів економічних ВНЗ / Т.Г. Міщенко // Наука, освіта, інновації. – 2012. – № 3(7). – С. 79 – 83

Рекомендує до друку науковий керівник професор Л.Є. Петухова

УДК 378 147:37.013

Чубирка І.Ю.

МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті теоретично обґрунтовано основні питання теорії навчальної мотивації та мотивів навчання. А також окреслено основні фактори та умови формування мотивації студентів до навчання та вивчення першоджерел з курсу «Історія педагогіки».

Ключові слова: мотивація, внутрішня мотивація, зовнішня мотивація, мотивація до навчання, мотив.

In to article it is theoretically substantiated the basic questions of the theory of training motivation and motives of instruction. It also outlines the main factors and conditions for the formation of students' motivation to study primary sources from the course "History of pedagogy"..

Key words: motivation, intrinsic motivation, extrinsic motivation, motivation to study, motive.

Однією з найбільш актуальних проблем сучасної вищої школи є побудова такого процесу навчання, який міг би бути основою формування мотиваційної сфери студентів. Адже саме мотивація, що становить сукупність мотивів, є поштовхом та стимулом будь-якої діяльності, зокрема, навчально-пізнавальної.

Ця проблема знайшла своє відображення у працях О. Алексюка, С. Архангельського, А. Вербицького, В. Вергасова, Л. Столяренко, С.В. Бобровицької, О.В. Гилюн, Г.А. Мухіної, А.Н. Мечнікова, Ф.М. Рахматуліна та ін. Серед сучасних науковців, які займаються вивченням мотиваційної сфери та закономірностей її формування у студентському віці, слід відзначити дослідження В. Галузяка, В. Клачка, І. Жадан, І. Зарубінської, К. Кальницької.

Мета статті полягає у дослідженні та окресленні основних понять, факторів та умов формування у студентів мотивації до навчання та вивчення першоджерел з курсу «Історія педагогіки».

Важливість вирішення проблеми мотивації навчальної діяльності визначається тим, що мотивація навчання, є істотною необхідною для ефективного здійснення навчального процесу. У вітчизняній психології та педагогіці мотивація визначається як складний багаторівневий регулятор життєдіяльності людини, її поведінки, діяльності

Досить неоднозначною є думка вчених щодо трактування поняття «мотивація». Як зазначає Є.П. Ільїн: «мотивація – це процес формування мотиву, що проходить через певні етапи» [3, с. 85]. Р. Гуревич визначає мотивацію через «систему взаємопов'язаних і підпорядкованих мотивів діяльності особистості... Мотивація є рухомою силою будь-якої людської, а звідси, і навчально-пізнавальної діяльності людини» [1, с. 380].

І. О. Зимня визначає навчальну мотивацію як окремий вид мотивації, що включається в навчальну діяльність. Як і будь-який інший вид діяльності, навчальна мотивація визначається низкою специфічних для неї чинників:

- освітньою системою, закладом освіти, де відбувається навчальна діяльність;
- особливостями організації освітнього процесу;

- особливостями суб'єктів навчальної діяльності (вік, стать, інтелектуальний розвиток, здібності, рівень домагань, самооцінка, взаємодія із соціальним оточенням);
- суб'єктними особливостями педагога і, передусім, системою його відношення до студента;
- специфікою навчальної дисципліни [2, с. 156].

Крім того, навчальна мотивація характеризується складною структурою, системністю, спрямованістю, динамічністю, стійкістю і пов'язана з рівнем інтелектуального розвитку і характером навчальної діяльності.

Поняття «мотив» являє собою досить складний феномен, якому науковці не дають однозначного визначення. Так, мотив (від лат. *moveo, movere* – рухати, приводити в дію, штовхати) означає спонукальну силу до дій і вчинків людини. А. Реан визначає мотив як складне психологічне утворення, що спонукає до свідомих дій і вчинків і послуговується для них основою (обґрунтуванням) [5, с. 402].

Є.П. Ільїн зазначає, що мотив – це складне інтегральне (системне) психологічне утворення. Структура мотиву багатокомпонентна, в ній найчастіше відображаються декілька причин і цілей. У структуру мотиву вчений включає три блоки компонентів: потребнісний, у який входять біологічні, соціальні потреби; блок «внутрішнього фільтру», який складають моральний контроль, оцінка зовнішньої ситуації, оцінка своїх можливостей (знань, умінь, якостей), переваги (інтереси, нахили, рівень домагань) та цільовий блок, який містить образ предмета, що може задовольнити потребу, опредметнена дія, потребнісна ціль, уявлення процесу задоволення потреби [3, с. 117].

Крім того, за ставленням до діяльності психологи (І. Зимня, Є. Ільїн, Р. Немов, С. Смирнов, Л. Столяренко та ін.) виділяють внутрішні мотиви – суттєві для даної діяльності, пов'язані з її змістом і виконанням (інтерес до процесу учіння, прагнення до отримання нової інформації, потреба в саморозвитку, бажання засвоїти професійну діяльність тощо) та зовнішні мотиви – опосередковані, не пов'язані із самим процесом навчання (спеціальні, особистісні мотиви). За ступенем усвідомленості мотиви можуть бути: усвідомлюваними, неусвідомлюваними.

На погляд А. Маркової, мотиви різних видів і рівнів можуть проходити у своєму становленні такі етапи: актуалізація звичних мотивів, прийняття на основі цих мотивів нових цілей, позитивне підкріплення мотиву при реалізації цих цілей, поява на цій основі нових мотивів, підпорядкування різних мотивів і побудова їх ієрархії, поява в низці мотивів нових якостей (самостійності, стійкості тощо) [4, с. 15].

Зазначимо, що саме внутрішня позитивна мотивація є важливою рушійною силою в розвитку активності студентів. Вона формується під впливом пізнавальних інтересів, потреби в отриманні знань, усвідомлення практичної цінності навчального предмету. Позитивна мотивація учіння сприяє досягненню найкращих результатів у навчанні, формуванню пізнавальної активності як якості особистості.

Тому наведемо ряд факторів, які сприяють формуванню у студентів позитивної мотивації до навчання (за А. Гебсом):

- усвідомлення близьких та далеких цілей навчання;
- усвідомлення теоретичної та практичної значущості засвоєваних знань;
- емоційна форма викладення матеріалу;
- наведення перспективних ліній у розвитку наукових понять;
- професійна направленість навчальної діяльності;
- вибір завдань, які створюють проблемні ситуації у структурі навчальної діяльності;
- присутність допитливості і «позитивного психологічного клімату в навчальній групі» [3, с. 266].

До умов формування позитивної мотивації студентів до навчання науковці відносять:

- професіоналізм викладача (бажання та вміння навчити);
- ставлення до студента як до компетентної особистості;

- сприяння самовизначенню студента, розвиток позитивних емоцій студента;
- організація навчання як процесу пізнання;
- використання методів, що стимулюють навчально-пізнавальну діяльність;
- усвідомлення найближчих та кінцевих цілей навчання;
- професійна спрямованість навчальної діяльності;
- доступність змісту навчального матеріалу, що пропонується викладачем на занятті;
- постійне створення та «підкріплення» ситуації успіху для невпевнених у своїх силах студентів [3, с. 286].

Зважаючи на це, є дуже важливим формування мотивації студентів до навчання під час вивчення дисциплін педагогічного циклу, а саме курсу «Історії педагогіки», як основи пізнання процесу розвитку педагогічної думки у різні історичні періоди, що є запорукою більш конкретного і всебічного розуміння стану сучасних освітніх і педагогічних систем, а також практичної підготовки фахівців, кваліфікованих спеціалістів. Значну роль у цьому процесі відіграє електронний ресурс «Web-Мультимедіа енциклопедія «Історія педагогіки», який об'єднує у собі ряд підструктур (вітальну сторінку, робочу програму, змістовні модулі, теку творчих завдань, глосарій, презентації, екзаменаційний мінімум, мультимедійну галерею та ін.), що допоможуть студенту не лише отримати ґрунтовні знання з курсу, але й мотивувати їх до вивчення дисципліни. Така WEB-енциклопедія є складовою інформаційного середовища, що в умовах трисуб'єктної дидактики допомагає організувати навчальну діяльність студентів та піднести на якісно новий рівень професійну підготовку майбутніх педагогів. Всі матеріали електронної енциклопедії потребують постійного доповнення та оновлення, відповідно до сучасних інноваційних змін у системі освіти.

На основі проведення опитування студентів, було встановлено, що більшість із них мають низький рівень мотивації до вивчення першоджерел з курсу «Історія педагогіки», як основного джерела знань про педагогічний досвід видатних педагогів минулого та систему освіти й виховання у різні історичні періоди. Враховуючи це, варто пропонувати ряд творчих завдань, опитувань, ребусів до кожного першоджерела, що допоможе не лише перевірити ґрунтовність засвоєння знань, але й мотивувати студентів до роботи з ними. Так, наприклад, під час ознайомлення з твором Ж.-Ж. Руссо «Еміль або про виховання», студентам можна запропонувати написати твір-роздум на тему «Переваги та недоліки системи виховання Ж.-Ж. Руссо, щоб я змінив». Під час ознайомлення з «Великою дидактикою» Я.А. Коменського вони можуть зробити порівняльну характеристику сучасних методів навчання та запропонованих великим педагогом, що спільного та відмінного в них, які нововведення з'явилися, які з методів навчання не втратили своєї актуальності й сьогодні.

Отже, основним завданням сучасної психолого-педагогічної науки є формування у студентів стійкої мотивації до навчання та вивчення першоджерел з курсу «Історія педагогіки», що є основою засвоєння фундаментальних наукових знань, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців, кваліфікованих спеціалістів, які визначатимуть темп і рівень розвитку сучасної освіти та науки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гуревич Р.С. Теорія і практика навчання в професійно-технічних закладах: монографія / Р.С. Гуревич. – Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – 410 с.
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология / И.А. Зимняя. – М.: Логос, 2004. – 384 с.
3. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – С.-Пб.: Питер, 2003. – 512 с.
4. Маркова А.К. Формирование мотивации учения/А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
5. Реан А.А. Психология человека от рождения до смерти. Полный курс психологии развития/под ред. чл.-кор. РАО А.А. Реана. – СПб.: «пройм-ЕВРОЗНАК», 2005. – 416 с. – (Серия «Психологическая энциклопедия»).

Рекомендує до друку науковий керівник професор Л.Є. Петухова

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ БАЗИС ПИСЬМА, ЙОГО СКЛАДОВІ ТА ЕТАПИ ОПАНУВАННЯ

У статті розглядаються психофізіологічні механізми опанування навичками письма, структура та передумови формування функціонального базису письма у дітей дошкільного віку.

Ключові слова: функціональний механізм письма, графо-моторні навички, когнітивні процеси, операціональні компоненти мислення.

The article deals with the psychophysiological mechanisms of mastering writing, structure and preconditions for the formation of a functional basis of writing in pre-school children.

Key words: functional mechanism of writing, graph-motor skills, cognitive process, operational components of thinking.

Становлення функції письма відбувається лише за умов цілеспрямованого навчання у період опанування грамоти. Передумови формування письма закладаються ще до початку навчання в школі. Труднощі, з якими стикається дитина під час опанування письма, полягають не лише у потребі в усвідомленні його знаково-символічної функції, а й у розрізненні змістового аспекту знака (значення) і його форми, у найвищому ступені довільності акту письма та наявності у дитини складноорганізованої сенсомоторної бази [5, с. 56].

Достатній рівень розвитку у дітей передумов, що забезпечують успішне опанування навички письма на початковому етапі навчання, реалізується в старшому дошкільному віці.

Мовленнєва готовність є одним із важливих аспектів підготовки дітей до школи. Відомо, що відхилення в розвитку усного мовлення дітей негативно позначаються на засвоєнні шкільної програми, формуванні їхньої особистості, затримують процес соціальної адаптації. Достатній рівень розвитку усного мовлення характеризується сформованістю звукової та лексико-граматичної систем мовлення, що, в свою чергу, є усномовленнєвими передумовами опанування письма (А. Винокур, Е. Данілавічюте, Р. Левіна, Є. Соботович та інші). Сформована звукова система мовлення передбачає відсутність порушень звуковимови, фонематичних функцій (різних рівнів фонематичного сприймання, фонематичних уявлень, а також операцій, що входять до структури дій звукового аналізу слова). Розвиток цих процесів забезпечується складною взаємодією мовнослухового та мовнорухового аналізаторів, що передбачає збереженість і сформованість не тільки слухової диференціації фонем, а й інших слухових функцій – мовнослухової пам'яті, слухової уваги та слухового контролю (О. Гопіченко, Е. Данілавічюте, Є. Соботович) [4, с. 205].

Функціональні механізми письма є надзвичайно складними, оскільки охоплюють велику кількість психічних функцій, когнітивних і сенсомоторних компонентів.

Для переведення фонем у їхні графічні схеми (літери) дитина має засвоїти зоровий образ літери. Опанування їх передбачає достатній рівень сформованості зорових функцій: зорово-просторового сприймання і уявлення, зорового аналізу та синтезу, зорового контролю, зорової пам'яті та зорової уваги [4, с. 206].

Одним із важливих показників функціонального розвитку дитини є *рівень зорового сприймання*, що визначає успішність засвоєння базових навичок письма і читання у початковій школі. Завдяки йому відбуваються засвоєння і впізнавання літери, аналіз її елементів, розрізнення друкованих і рукописних літер тощо.

В основу формування зорового уявлення літери покладено встановлення різних внутрішньоаналізаторних зв'язків у зоровому аналізаторі, у яких має знайти своє відображення просторове розташування і взаємовідношення графічних елементів літери.

Просторова і кількісна близькість багатьох літер ще більше ускладнює внутрішньоаналізаторні зв'язки, потребуючи тонких просторово-кількісних диференціювань, без яких складна аналітико-синтетична робота, потрібна для формування зорових уявлень літер, стає неможливою. Отже, успішне опанування письма передбачає вміння дитини *вільно орієнтуватися в просторі, володіти основними просторовими поняттями*. [4, с. 207].

За свідченнями О. Корнева, для засвоєння символічного позначення фонем у дошкільника має бути сформованою також *навичка символізації*. Це відбувається на основі розвитку у дитини здібностей до символізації більш широкого плану: символічної гри, образотворчої діяльності та ін. Першим проявом здібності до символічної діяльності в онтогенезі є поява символічної гри з характерними для неї діями ігрового заміщення предметів і предметного зображення в малюнках. Пізніше, коли формується здібність до *малювання за задумом*, можна говорити про появу елементарних знакових операцій. Прогресу деталізації малюнків є проявом динаміки засвоєння мови графічних символів. Незрілість цих здібностей у дитини навіть за достатнього розумового розвитку утруднює опанування графем [1, с. 36].

Графо-моторні навички є кінцевою ланкою операцій, що формують письмо: за їх допомогою здійснюється операція перетворення оптичних образів літер у потрібні графічні накреслення за допомогою рухів руки. Тим самим вони можуть впливати на процес письма загалом. Наприклад, труднощі у зображенні літер іноді настільки концентрують увагу дитини, що дезорганізують усі попередні операції. Графо-моторні навички формуються в онтогенезі одночасно з розвитком образотворчої діяльності. Найважливішою функцією, від якої залежить цей процес, є *зорово-моторна координація* [4, с. 208]. Упродовж значної частини дошкільного віку регуляція зображувальних рухів здійснюється на основі рухового *аналізатора*, тобто діти спираються на «пам'ять руки». Зорового контролю за рухами майже немає. Проте поступово відбувається міжсенсорна інтеграція кінестетичних відчуттів під час малювання і зорових образів, які при цьому сприймаються. Свого найбільшого розвитку вона досягає у віці 6–8 років. З цього періоду око бере активну участь у керуванні рухами – *зорово-моторна координація* починає посідати провідне місце в регуляції графо-моторних рухів і розвитку відповідних навичок [4, с. 208].

На перших етапах розвитку навички письма рухи руки, необхідні для написання кожного елемента літери, а пізніше – для написання кожної літери, є предметом спеціальної усвідомленої дії. В подальшому ці елементи поєднуються, і написання цілих звукових комплексів поступово стає автоматизованою операцією. Процес письма набуває складного автоматизованого характеру. Одночасно з рухом руки здійснюється *руховий контроль*. З розвитком навички написання літер, слів він підкріплюється *зоровим контролем*, читанням написаного [2, с. 11].

Необхідною умовою опанування писемного мовлення та удосконалення графо-моторних навичок є достатній розвиток *дрібної моторики рук*. Формування рухових функцій, у тому числі і дрібних рухів рук, відбувається у процесі взаємодії дитини з навколишнім предметним світом.

Відомо, що онтогенетичний розвиток руки дитини розпочинається з обмацувальних і хапальних рухів. У подальшому маніпулятивні дії з предметами допомагають дитині набути першого досвіду у пізнанні навколишнього предметного світу, формуючи у неї предметне мислення та сприяючи розвитку тонких рухів кисті і пальців руки, що, в свою чергу, здійснює стимулюючий вплив на мовленнєву функцію дитини, на розвиток у неї сенсорної і моторної сторін мовлення. За даними О. Корнева, оволодіння довільною регуляцією рухів руки відбувається в період від одного до 4–5 років. Для оволодіння довільними рухами необхідними є збереженість сили і точності рухів, а також нормального забезпечення тону, який є основою для їх чіткої координації [4, с. 208].

Особливим чинником, який впливає на становлення динамічної організації різних видів довільних рухів у дітей, є *ліворукість*. У таких дітей спостерігаються неплavnість,

уповільненість, дезавтоматизованість власне рухів скелетної мускулатури, а також письма і малювання. Дослідження психофізіологів свідчать про взаємозв'язок між розумовою працездатністю та тонкою руховою координацією пальців руки і кисті у дітей 5–7 років.

Особливо складним для дитини, яка починає опановувати навичку письма, є оволодіння рухами кінчиків пальців, які реалізують рухи кінчика пера на поверхні аркуша. Це пояснюється невідповідністю траєкторії кінчика кулькової ручки на письмі та рухів пальців, що спрямовують його. Саме тому дитина на першому етапі навчання пише крупно, бо що крупнішим є письмо, то менша відносна відмінність між рухами кінчика ручки і рухами самої руки. Завдяки розвиненій моториці руки збільшуються можливості формування просторових уявлень, що дає змогу в процесі письма реалізовувати рухи ручки на аркуші вздовж дійсних або уявних ліній, правильно тримати знаряддя письма, а також забезпечується процес написання: виконання схеми рухів, відповідних оптичному образу літери, та плавний послідовний запис елементів літери, літер у словах [3, с. 71].

Аналіз психологічної структури писемного мовлення дає можливість виділити *основні когнітивні процеси*, що відповідають за опанування процесу письма та є основою його функціональної бази, а саме: *сприймання, уявлення, мислення, пам'ять і увагу* [5, с. 153].

Старший дошкільник під час навчання письма стикається із необхідністю одночасного виконання великої кількості різних дій, що потребує від нього високого рівня розвитку здібності концентрувати, розподіляти і переключати увагу. Відсутність достатньої автоматизації всіх складових процесу письма передбачає певний рівень сформованості уваги. Встановлено, що шестирічні діти можуть продуктивно займатися одним видом діяльності впродовж 10–15 хв. Важливою властивістю уваги є її обсяг, що залежить від кількості об'єктів, які людина може сприйняти одночасно. Відомо, що шестирічна дитина може одночасно сприйняти три об'єкти з певною повнотою і деталізацією [3, с. 73].

Психологи Н. Бастуй, Ю. Гільбух, В. Горбенко пояснюють незрілість уваги недорозвиненістю емоційно-вольової сфери шестирічної дитини, що впливає на розвиток самоконтролю. Що виразніша емоційно-вольова незрілість, то меншою є у дитини здатність цілеспрямовано керувати своїми діями і відповідно гіршою є якість її письма [3, с. 74]. Письмо є складною багатоопераційною діяльністю, яка охоплює низку розумових дій різного рівня, на особливу увагу заслуговують операціональні компоненти мислення: симультарно-сукцесивний аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, класифікація, складна взаємодія яких у процесі пізнання забезпечує готовність дитини до навчання в школі [5, с. 153].

Велике значення у формуванні навички письма має операція *контролю* (зорового, слухового і рухового) та самоконтролю власної діяльності. Контроль виявляється у всіх психічних процесах – мисленні, пам'яті та мовленні. Виконання будь-яких завдань без нього неможливе. Саме контроль є найслабшою ланкою в процесі регуляції діяльності дитини, що виявляється у недоведенні дії до кінцевого результату, переході на другорядні дії та асоціації, у відсутності дії перевірки після виконання завдання. При цьому можуть спостерігатися такі явища, як відволікання дитини на зовнішні подразники під час виконання певного завдання [5, с. 181].

Операція контролю має складну структурну організацію. Її нормальне виконання можливе лише за умов сформованості еталону контролю (того, з чим порівнюють результат дії), операції порівняння виконаної дії та її результатів із заданим зразком (еталоном), контрольної дії (пошук помилки) та механізмів визначення, виділення і корекції помилки (В. Тищенко). Порушення будь-якої ланки цієї операції може спричинити збій у функціонуванні всієї мовленнєвої системи.

Несформованість будь-якої з розглянутих вище функцій може зумовлювати порушення процесу опанування письма – дисграфію. Опанування процесу письма можливе лише за умови досягнення дитиною високого рівня фізичного, психічного, мовленнєвого та інтелектуального розвитку.

Таким чином, письмо є складною за структурою формою мовленнєвої діяльності, що потребує залучення великої кількості операцій та різних мозкових ділянок, кожна з яких робить свій специфічний внесок у формуванні функціонального базису письма.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ахутина Т. В. Преодоление трудностей учения: нейропсихологический подход / Т. В. Ахутина, Н. М. Пылаева. – Питер: С.-Пб., 2008. – 320 с.
2. Безруких М. М. Обучение первоначальному письму. Методическое пособие к прописям / М. М. Безруких. – М.: Просвещение, 2002. – 13 с.
3. Дубровинская Н. В. Психофизиология ребенка: Психофизиологические основы детской валеологии: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений / Н. В. Дубровинская, Д. А. Фарбер, М. М. Безруких. – М. : ВЛАДОС, 2000. – 144 с.
4. Шеремет М.К. Логопедия / М.К. Шеремет. – К.: Слово, 2010. – 376 с.
5. Цветкова Л. С. Нейропсихология письма и чтения: нарушение и восстановление / Л. С. Цветкова. – М.: Юристь, 1997. – 256 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Н. В. Кабельнікова

УДК 373. 21

Янчук О.В.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ СПІЛКУВАННЯ»

У статті розкрито психолого-педагогічну сутність поняття «гуманістична спрямованість спілкування»

Ключові слова: гуманізм, гуманістичні взаємини, особливості спілкування

The article reveals the psychological and pedagogical essence of the concept of «humanistic orientation of communication»

Key words: humanism, humanistic relationships, peculiarities of communication

Теоретичний аналіз проблеми свідчить, що входження індивіда в оточуючий світ можливе за умови активного спілкування, яке забезпечує орієнтацію у соціумі, передбачає його різноманітні зв'язки і відносини з людьми.

Процес взаємовпливу, спільної взаємодії перетворюється на взаємовідносини, суть яких полягає в результативності взаємних зусиль партнерів

Дослідники В. Білоусова, О. Запорожець, Я. Коломинський визначають спілкування як першооснову виникнення і здійснення спільної предметної діяльності дитини, продуктом якої є образ самого себе та іншого. Отже, становлення особистісного буття дошкільника є активним за формою і моральним за змістом процесом, в якому спілкування і самопізнання виступають взаємозалежними категоріями [3, с. 109].

У філософії в найбільш загальному розумінні спілкування визначене як одна з основних форм взаємодії об'єктів суспільства. У психології означене поняття використовується для позначення особливого виду діяльності (Б. Ананьєв, О. Леонт'єв) або її складової: комунікативної (Д. Ельконін), мовленнєвої (О. Леонт'єв).

Спілкування розглядають як:

- одну зі сторін соціального буття людини, її способу життя, принципово відмінного від діяльності (Б. Ломов);
- джерело й умови життєдіяльності людини (В. Мясіщев);
- процес передавання думок і переживань (Л. Виготський);

- взаєморозуміння людьми один одного (С. Рубінштейн), обмін інформацією і текстами (Н. Формановська);
- процес і форму взаємодії людей (О. Бодальов, М. Лісіна, Б. Паригін, Т. Репіна) тощо.

В етиці спілкування вивчається в контексті міжособистісних взаємин, моральних аспектів людської поведінки (В. Малахов, В. Сафьянов, Г. Чайка, Т. Чмут). У педагогічних дослідженнях спілкування тлумачать як: особливий вид діяльності (А. Мудрик), її умова і зміст (В. Кан-Калік, М. Нікандров); засіб формування морального досвіду та соціалізації особистості (Т. Алексєєва, І. Бех, О. Доукіна, В. Киричок, О. Кононко, Т. Поніманська, Ю. Приходько), виховання гуманних взаємин (В. Абраменкова, Л. Артемова, А. Гончаренко, Г. Лаврентьєва, С. Ладивір, В. Нечаєва). У реалізації виховної мети становлення особистості сучасної дитини продуктивною представляється опора на поняття «спрямованість особистості». До поняття «спрямованість особистості» зверталися вітчизняні й зарубіжні дослідники: Л. Божович, А.Л. Виготський, В.Мясищев [4, с.29].

Виявлено, що найбільш ефективним у сучасному суспільстві є тип особистості «з гуманістичною спрямованістю». Його відрізняють такі якості, як підвищена орієнтація на спілкування, толерантність, високий ступінь соціальної адаптації в сфері взаємостосунків, самостійність, креативність, виражена стійкість до стресових ситуацій. Саме ці якості особистості найбільш затребувані сучасним суспільством на шляху перетворення людської свідомості.

Варто зазначити, що визначення поняття «гуманістична спрямованість спілкування» відсутнє у сучасних філософських та психолого-педагогічних словниках. Натомість в них зустрічаються такі близькі поняття як «гуманізм», «гуманність», «гуманістичний», «гуманні взаємини». Аналіз їх дозволить нам сформулювати власне визначення означеного поняття

Проблема гуманізації освітнього процесу потребує гуманізації усіх видів діяльності його учасників, встановлення гуманістичних взаємин між усіма членами педагогічного колективу, створення психолого-педагогічних умов для виховання гуманних якостей особистості в процесі її різнобічного гармонійного розвитку [1, с. 14].

Поняття «гуманність» (від лат. *humanus* – людський) похідне від поняття «гуманізм» (лат. *homo* – людина, *humanus* – людський, людський, *humanitas* – людська природа) і означає людяність, людинолюбство, повагу до людей, людської гідності.

Проблема виховання в дітей якостей особистості гуманістичної спрямованості актуальна з погляду сучасної соціокультурної ситуації, яку багато дослідників визначають як кризову. На початку ХХІ століття криза людини й суспільства набула глобальних масштабів – порушення екологічної й демографічної рівноваги, погроза світової війни, соціальні потрясіння.

Атмосфера суспільства насичена негативними, тривожними й дратівними явищами. У цих умовах необхідно вміти зберігати душевну гармонію, відновлювати психічну рівновагу, долати кризи й розв'язувати різного роду конфлікти, неминуче присутні в нашому житті.

Виховувати якості особистості гуманістичної спрямованості, що підвищують її стійкість у ситуації впливу несприятливих факторів, необхідно вже в дошкільному віці, оскільки порушення рівноваги й гармонії веде до трансформації й дезорганізації особистості, що в цілому порушує її життєздатність і можливість соціальної адаптації в суспільстві [5, с. 8].

Постановка проблеми виховання в дітей якостей особистості гуманістичної спрямованості обумовлена об'єктивними законами психосоціального розвитку дитини. Дослідження проблеми особистісних криз у житті дитини дошкільного віку (Г. Абрамова, Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін й ін.) прийшли до висновку, що фундамент якостей, які в сукупності характеризують тип особистості з гуманістичною спрямованістю, закладається в дошкільному віці за умови оптимального подолання дитиною об'єктивних криз розвитку [3, с. 112].

Аналіз психолого-педагогічних джерел показав, що гуманізм як світоглядна позиція означає визнання пріоритетної цінності людини як особистості, її права на вільний розвиток.

Гуманізація є відображенням тенденцій сучасного суспільства: сприяння виявленню та розвитку здібностей особистості, її самовизначенню, забезпечення поваги й довіри до неї, прийняття її особистісних цілей та запитів.

Гуманістично спрямоване спілкування повинно бути орієнтованим на гуманістичні цінності. Якщо людина у спілкуванні прагне задовольнити лише свої потреби, воно не може бути назване гуманістичним. В. Сухомлинський акцентував увагу на випадках, коли людина ніби і налаштована альтруїстично щодо свого партнера, але не розуміє його, що унеможливує допомогу в задоволенні його потреби у довірі, співпереживанні, співчутті, відповідно міра гуманістичності такого спілкування буде відносною [2, с. 15].

Гуманістично спрямоване спілкування характеризується довірою, взаємністю, відкритістю, орієнтоване на цінності свободи, основою якого є спільний діалог, що будується на визнанні гідності партнера, його права на свою індивідуальність та неповторність.

Резюмуючи сказане вище можемо сформулювати поняття «гуманістично спрямоване спілкування», під яким ми розуміємо спілкування, орієнтоване на гуманізм як моральну норму і цінність, повагу, довіру, рівність і справедливість, суб'єкт-суб'єктну взаємодію, що дозволяє задовольнити потребу в розумінні, співчутті, співпереживанні.

Гуманістично спрямоване спілкування за своїм змістом виконує низку важливих функцій: пізнання особистості (передбачає знання партнерами по спілкуванню один одного, орієнтування кожного з них в інтересах, уподобаннях, емоційній спрямованості на довкілля); співпереживання (забезпечує умови для розуміння особистістю почуттів іншої людини, формування здатності поставити себе на місце іншого, усвідомлення того, що існують інші, відмінні від її точки зору); виховна (формування взаємин); соціальна (набуття соціального досвіду в процесі спілкування) [4, с. 29].

Особливості спілкування дітей з дорослими та однолітками виявляються у тому, що формування гуманістичної спрямованості спілкування дошкільників має комплексний характер і передбачає цілеспрямовану, організовану систематичну роботу з дітьми, батьками і вихователями.

Отже, послідовність і скоординованість виховних зусиль значимих для дитини дорослих є суттєвою умовою, що впливає на формування спрямованості особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаренко А. М. Комунікативна компетентність – головна мета / А. М. Гончаренко // Дошкільне виховання. – 2008. – № 7. – С. 12-15.
2. Калуська Л. Василь Сухомлинський – гуманістична педагогіка / [укл. Л. Калуська] // Дитячий садок. – 2007. – 34 (418) вересень. – 32 с.
3. Козлюк О. А. Психолого-педагогічна сутність поняття «спілкування» та підходи до його розуміння / О. А. Козлюк. – Рівне, 2007. – С. 108-112.
4. Лопатинська В. Морально-гуманістичний зміст спілкування / В. Лопатинська // Шлях освіти. – 2003. – № 1 – С. 27-30.
5. Федорова М. Формування культури поведінки у старших дошкільнят / М. Федорова // Дошкільне виховання. – 2002. – № 12. – С. 8-9.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.Е. Анісімова

РОЗДІЛ II
ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

ФАКУЛЬТЕТ БІОЛОГІЇ, ГЕОГРАФІЇ І ЕКОЛОГІЇ

ВИЗНАЧЕННЯ АДАПТАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті розглядаються результати дослідження показників адаптаційних можливостей студентів – першокурсників.

Ключові слова: адаптація, стресор, адаптаційний процес, адаптаційні можливості, тривожність, лабільність нервової системи, толерантність до навчальних навантажень.

The article deals with the results of the study of indicators of adaptability of students – freshmen.

Key words: adaptation, stressor, adaptive process, adaptive capabilities, anxiety, lability of the nervous system, tolerance to training loads.

Для сучасної молоді людини навчання у вищому закладі освіти один з найважливіших періодів її життєдіяльності, особистісного зростання та становлення як фахівця з вищою освітою [4].

Навчальна діяльність студентів, як правило, пов'язана з отриманням, переробкою та повідомленням (усним, письмовим) інформації через канали зворотного зв'язку і характеризується високим емоційним навантаженням, регулярною перевтомою, стресовими ситуаціями, що періодично виникають [1, 5].

Головним фактором, який викликає нервово-психічні перевантаження та перевтому, є так званий інформаційний стрес – необхідність переробки великої кількості інформації у стислий термін [5].

До стрес-факторів, що діють на студентів, також відносять: високу інтенсивність екзаменаційного періоду, конфлікти з викладачами, незрозуміння чи недостатнє знання предмета(тів), страх бути відрахованим з вузу через неуспішність, дефіцит часу, неповноцінне харчування, недостатню рухову активність [3, 5, 6, 7]. Значний вплив на різні функціональні системи студентів, аж до порушення механізмів саморегуляції на фізіологічному рівні, справляє екзаменаційний стрес [5]. Таким чином, очевидно, що для навчання у вузі як для виду діяльності взагалі властива підвищена стресогенність.

Тому не дивно, що, за даними різних дослідників [1], більше половини студентів страждають порушеннями сну, близько 80% зазнають надмірно високих емоційних напружень напередодні іспитів, значна частина студентів схильна до невротизму; третина студентів має знижений рівень настрою, зазнає порушень у психосоматичній сфері (збудженість нервової системи, втрата емоційного контролю); чверть студентів мають хронічні соматичні захворювання; близько 70% студентів відчують втому наприкінці робочого дня, 37% – скаржаться на загальну втомленість, 35% – на зниження уваги.

Особливий етап у житті студентів становлять перші місяці навчання – так званий період адаптації [2, 5, 6]: в цей період відбувається засвоєння нового способу життя, якісно інших форм стосунків з викладачами та адміністрацією, новим соціальним середовищем, звикання до змінених побутових умов. Тому всі функціональні системи організму студентів у цей час працюють не на оптимальному рівні: дослідження фізіологів та гігієністів показали, що енергетичні резерви першокурсників, фізіологічні показники стану організму, рівень пізнавальних та емоційно-вольових процесів, відновлювані можливості організму і в цілому працездатність помітно знижені [5].

Саме надзвичайна актуальність проблеми збереження психічного і фізичного здоров'я та підвищення адаптаційних можливостей студентів і обумовило проведення нашого дослідження, у якому взяли участь 19 студенток першого курсу спеціальності «Корекційна

освіта», вік яких становив 18–19 років. Дослідження проводилося на базі факультету природознавства, здоров'я людини і туризму Херсонського державного університету.

Серед загальних важливих факторів ефективної адаптації студентів, що позитивно позначаються на їх діяльності та навчальній успішності, називають [1]: рівень мотивації до навчання, рівень функціональної рухливості нервових процесів, рівень фізичного розвитку й обсяг занять фізичною культурою та спортом, здатність до саморегуляції, в тому числі саморегуляції своєї навчальної діяльності, оптимізм, навчальну винахідливість.

Негативно на навчальній діяльності та успішності студентів позначаються [1] конфліктність, рівень травматичного стресу, незадоволеність навчанням і надмірна самовпевненість.

У процесі досліджень використовувались: анкетування, методика діагностики рівня соціальної фрустрованості Вассермана-Бойко, методика самооцінки рівня тривожності Спілбергера-Ханіна, шкала самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема, методика «Експрес-діагностики толерантності до навантажень у студентів вищих навчальних закладів» у модифікації Г.В. Охромій.

В ході дослідження було виявлено, що:

- більшість студентів вважає їх навчальне (84,2 %) та загальне (73,7 %) навантаження нормальним і лише незначна кількість (5,3 %) – що навантаження велике чи дуже велике;
- значна частина (79 %) досліджуваних оцінюють своє здоров'я як добре та дуже добре і жоден з них – як погане чи дуже погане;
- більшій частині студенток притаманна стійка працездатність як протягом дня (60,2%), так і тижня (57,9%);
- більшість студенток вказують на виникнення під час навчання лише 2 – 3 ознак втоми;
- соціальна сфера студентів характеризується, як правило, добрими стосунками: між студентами, студентками і викладачами, батьками, родичами, друзями;
- найбільш дезадаптаційним фактором для студентів виявилось становище у суспільстві (державі);
- більше половини досліджуваних студентів вважає найважливішими для досягнення високого рівня у своїй спеціальності такі психологічні якості, як сила волі (84,2 %) та наполегливість (73,68 %), зібраність (63,2 %), вміння концентрувати увагу (63,15 %) та самовладання (52,6 %);
- найважливішою серед фізичних та психофізіологічних якостей для досягнення високого рівня у своїй спеціальності студенти вважають працездатність (94,7 %), також достатньо високо (68,4 %) оцінюються пов'язану з нею якість – вміння швидко відновлювати сили. Крім того, 47,4 % досліджуваних важливою якістю вважають витривалість, а 36,8 % – координованість.

Усе це свідчить про потенційно високі адаптаційні можливості студентів першого курсу, які прийняли участь у дослідженні

Проте встановлено ряд показників, які свідчать про необхідність заходів оптимізації адаптаційних можливостей досліджуваних студентів:

- кількість часу, що витрачають студенти на підготовку до занять та їх позанавчальне навантаження (побутові та сімейні справи, підробіток) складають 2-5 годин;
- навчальна самоефективність у 52,6% студентів виявилась середньою, що свідчить про існування у них певних проблем у навчальній сфері, на які слід звернути увагу;
- рівень особистісної та реактивної тривожності приблизно для половини студентів (47,4%) є високим і майже для третини (31,6%) – середнім. Це свідчить про те, що студенти перебувають у постійній готовності до конфлікту та готовності до захисту, навіть якщо в цьому об'єктивно немає потреби. Високий рівень тривожності перешкоджає ефективному виконанню завдань. Оскільки реактивна тривожність зазвичай проявляється напруженою, занепокоєнням, то вона може

викликати зниження працездатності, підвищену стомлюваність та швидко виснаженість;

- більше ніж у половини студентів зафіксовано нижчий за середній (31,6%) або низький (15,8%) рівень функціональних можливостей психічної адаптації, що є недостатнім. Адже тривожність знижує адаптаційний потенціал, стримує інтелектуальний та емоційний розвиток, перешкоджає ефективній діяльності;
- більшість досліджуваних студентів (52,7%) мають слабкий тип нервової системи. Оскільки високі показники сили нервової системи характеризують високу здатність утримувати темп роботи на певному рівні протягом більшого проміжку часу дії навантаження, то, відповідно, зі зниженням показників сили, знижуються і резервні можливості організму, людина швидко втомлюється та не в змозі швидко і якісно виконувати завдання (знижується концентрація уваги, показники пам'яті, мислення).

Отже, процес адаптації студентів-першокурсників до навчання потребує особливої уваги, оскільки організаційна модель навчання у вищій школі відрізняється від звичної для них шкільної моделі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кокурн О.М. Оптимізація можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: монограф. / О.М. Кокурн. – К.: Міленіум, 2004. – 265 с.
2. Литвинова Л.В. Причини психологічної дезадаптації студентів-першокурсників // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. – К.: НЕВТЕС, 2000. – Т. II. – Ч. 6. – С. 300 – 304.
3. Носков В.И. Основы психогигиенического обеспечения гуманистически ориентированной профессиональной подготовки студентов: Дис. ... докт. психол. наук: 19.00.02 / Ин-т психологии им. Г.С. Костюка АПН Украины. – К., 2002. – 452 с.
4. Поштарук Т.А. Адаптація студентів у ВНЗ / Т.А. Поштарук // Вісник психології і педагогіки [Електронний ресурс] Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут людини / Реферат аспіранта НПУ ім. Драгоманова. – Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua/>. – Назва з екрану.
5. Семиченко В.А. Психические состояния: Модульный курс для преподавателей и студентов / В.А. Семиченко – К.: Магістр-S, 1998. – 207 с.
6. Соколова И.М. Методы исследования адаптации студентов / И.М. Соколова – Харьков: ХМУ, 2001. – 276 с.
7. Соколова И.М. Механізми формування порушень адаптації студентів перших років навчання // Психологія: Зб. наук. праць. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2001. – Вип. 13. – С. 392 – 396.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О. П. Запорожець

УДК 612. 821

Сібаров С.Д.

ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ АСИМЕТРІЇ ПІВКУЛЬ ГОЛОВНОГО МОЗКУ У ДІТЕЙ

У статті розглядаються особливості нервових процесів у дітей, а саме досліджується функціональна асиметрія півкуль головного мозку за допомогою комп'ютерної програми «Діагност І-М»

Ключові слова: функціональна асиметрія півкуль головного мозку.

The article deals with the peculiarities of the neural processes in children, as well as the functional asymmetry of the cerebral hemispheres with the help of the computer program "Diagnost I-M"

Фізіологи наголошують на тому що, біологічною основою психофізіологічної індивідуальності людини є морфологічні та функціональні характеристики нервової системи. Функціонально індивідуальність визначається силою, рухливістю і зрівноваженістю нервових процесів та спеціалізацією півкуль головного мозку.

Знання про індивідуальні психофізіологічні відмінності дозволяють пояснити своєрідність здібностей у різних людей, їх неповторність. Складна аналітико-синтетична діяльність нервової системи обумовлена швидкою зміною осередків збудження і гальмування в різних структурах головного мозку, їх стійкістю, концентрацією, зрівноваженістю.

Рухливість нервових процесів у людини вивчена значно гірше, і поки що не може бути описана, як сукупність пов'язаних одна з однією ознак. Нині під терміном «функціональна рухливість нервових процесів» (ФРНП) у людини розуміють швидкість реагування на позитивні та гальмівні подразники, а також швидкість переключення.

Фізіологічний зміст поняття рухливості до сих пір залишається ще недостатньо розкритим. Тому особливо велику актуальність має добір адекватних методик дослідження сили, рухливості та зрівноваженості нервових процесів та розшифрування фізіологічного змісту отриманих показників.

Саме тому в пошуках механізмів індивідуально-поведінкових реакцій першочергове значення надається вивченню основних властивостей вищої нервової діяльності. Дослідження за даною методикою «Діагност-1М» на даному контингенті проводяться вперше [5].

Дослідження формування функціональної асиметрії півкуль головного мозку у дітей дошкільного віку є малочисельними і їх результати неоднозначні. Разом з тим, саме цей період характеризується важливими морфо-функціональними змінами в центральній нервовій системі, і насамперед – інтенсивним дозріванням головного мозку дитини; саме на цей вік припадають критичні періоди розвитку обох сигнальних систем. Вказані зміни знаходять відображення у розумовій діяльності дитини, становленні її психічних функцій та готовності до систематичного навчання в школі [1, 3, 4].

Таким чином, функціональна асиметрія півкуль головного мозку зумовлює деякі теоретичні основи навчального процесу в коректуванні й доповненні. Проблема сучасної школи полягає в тому, що дидактика, тобто теоретичні й методичні основи навчання, в основному, орієнтовані на функціональну спеціалізацію лівої півкулі при сприйнятті інформації.

Функціональна спеціалізація півкуль є спадковою і генетично детермінованою, хоча, по мірі розвитку дитини, відбувається удосконалення й ускладнення міжпівкулевої взаємодії [2].

Проблема функціональної асиметрії півкуль головного мозку обумовлена тим, що міжпівкульова асиметрія не обговорюється в рамках загальної диференціальної психології, психофізіології і педагогіки. Це і обумовило мету та окреслило завдання нашого дослідження.

В результаті тривалих досліджень науковцями було встановлено, що в основі індивідуальних відмінностей лежать фізіологічні властивості нервових процесів: сила збудження і гальмування, рухливість цих процесів, а також врівноваженість збудження і гальмування.

Послідовники й учні І. П. Павлова зазначили, що найбільш значимим відкриттям його було не вчення про темперамент чи другу сигнальну систему, а відкриття ним загальних властивостей нервових процесів – збудження і гальмування [5].

Врівноваженість нервових процесів – це баланс між процесами збудження та гальмування. Завдяки даній властивості організм може відповідати як спонукальними, так і гальмівними реакціями на численні впливи, які припадають на нервову систему.

Мета дослідження: вивчення міжпівкульної взаємодії головного мозку у дітей 5-7 років на основі показників нейродинамічних функцій та рівня функціональної рухливості нервових процесів у режимі «зворотного зв'язку» та зрівноваженості і м'язової витривалості у дітей.

Згідно мети були поставлені наступні **завдання**:

1. Дослідити особливості вікової динаміки розвитку сенсомоторних реакцій у дітей 5-7 років.
2. Виявити особливості сенсомоторних реакцій дітей 5-7 років різної рухової домінантності півкуль головного мозку.
3. З'ясувати особливості центральної обробки інформації дітей 5-7 років різної рухової домінантності півкуль головного мозку.
4. Провести дослідження реакції на рухомий об'єкт для виявлення зрівноваженості нервових процесів та м'язову витривалість у дітей.

Об'єкт дослідження: психофізіологічні функції у дітей у віці від 5 до 7 років.

Предмет дослідження: особливості сенсомоторних реакцій дітей 5 – 7 років різної рухової домінантності півкуль головного мозку.

Перед початком дослідження з кожною дитиною індивідуально проводилось ознайомлення з комплексом психофізіологічних методів досліджень. У дослідженні керувалися думкою З. І. Коларової-Бірюкової [4] про те, що при вивченні типологічних особливостей вищої нервової діяльності тривалість дослідів не повинна перевищувати 30-40 хвилин. Враховувалось також суб'єктивне самопочуття обстежуваного та його ставлення до проведення експерименту.

При проведенні досліджень для виявлення показників нейродинамічних та психомоторних функцій використовувалась апаратна комп'ютерна система «Діагност-1М» розроблена професорами М. В. Макаренком та В. С. Лизогубом та бланкові методики для діагностики властивостей різних психофізіологічних функцій, а також обстеження в режимі реакції на рухомий об'єкт, що направлений на виявлення точності сенсомоторного реагування, її оцінки, співвідношень збудливого і гальмівного процесів в корі головного мозку[5].

Дослідження проводилось протягом 2010-2017 рр. на базі ЗОШ №31 та гімназія №20 м. Херсона, у них взяли участь понад 300 дітей. Вони були поділені на наступні експериментальні групи: діти 5-ти, 6-ти та 7-ми річного віку. Проводився аналіз типів функціональної асиметрії півкуль головного мозку та їх зв'язок з сенсомоторним реагуванням, ліво- та праворукістю [6;7]. Отримані експериментальні дані були оброблені методом параметричної і непараметричної статистики за програмами Statistica 6.0, Microsoft Excel-2003. Цифрові масиви всіх обстежуваних показників обробляли для кожного віку окремо.

Робота системи в режимі реакції на рухомий об'єкт.

Підрежим тренування використовується до початку роботи в підрежимі реакції на руховий об'єкт з метою адаптації до вимог тесту. Час руху об'єкта в мс. та кількість проходжень задається експериментатором.

Обстеження з використанням даного підрежиму направлені на виявлення точності сенсомоторного реагування, її оцінки, співвідношень збудливого і гальмівного процесів в корі головного мозку. Наявний варіант методики передбачає реєстрацію рухових актів (у вказаному місці) на об'єкт, що рухається з рівномірною швидкістю. Момент руху об'єкта задається програмою. Інтервал між пусками об'єкта змінюється в діапазоні 0,5 – 2,5 с за законом випадкових чисел. Кількість обстежень (після 3 тренувальних спроб) задається експериментатором (зазвичай 30 пусків від 3 до 5 раз).

Відстань від точки старту до зупинки об'єкта дорівнює 500 пікселей (кількість точок на моніторі) і цю відстань рухомий об'єкт проходить за час руху, заданий експериментатором в меню (2000 мс).

Реакція обстежуваного вважається правильною при відхиленні точки фіксації об'єкта від зупиночного маркера в межах ± 10 мс і, без сумніву, точному співпадання об'єкту з маркером. Прийнято вважати, нині ми це уточнюємо, що якщо фіксація рухомого об'єкта здійснена передчасно, тобто перевищує величину -10 мс, то відмічається перевага в даній спробі збудливого процесу і, навпаки, якщо фіксація рухомого об'єкта здійснена із запізненням і перевищує величину $+10$ мс, то відмічається перевага гальмівного процесу.

Взагалі судити про співвідношення збудливого та гальмівного процесів необхідно за загальною кількістю правильних відповідей та по відношенню випереджаючих і запізнювальних рухів з урахуванням середніх та сумарних величин, а також за сумарною величиною всіх відхилень, виражених в мс.

Робота системи в режимі тепінг-тест.

Тест направлений на вимірювання в часі максимального руху кисті. Обстежуваний протягом відведеного часу (30 с) повинен намагатись утримувати максимально можливий для себе темп руху кисті руки. Показники темпу фіксуються кожні 5 с сумарно за весь час виконання тесту.

Після виконання тепінг-тесту на екрані монітора відтворюються наступні параметри: час виконання; кількість спроб; краща спроба; кращий результат; кількість постукувань.

У результаті дослідження дійшли таких висновків:

1. Згідно літературних джерел встановлено, що права півкуля більш тісно пов'язана з переробкою чуттєвої, невербальної інформації, здійснює глобальну оцінку значимості ситуації, аналіз змісту сигналів середовища і свого стану і є базою конкретно-образного мислення. Ліва півкуля має велике значення у впізнаванні, запам'ятовуванні та відтворенні мови, впізнання вербальної інформації і є базою логічного мислення. Встановлено, що у віковому періоді від 5-ти до 7-ми років відбувається активне формування нейродинамічних функцій, що проявляється в покращенні параметрів простої і складних сенсомоторних реакцій, центральної обробки інформації.
2. Властивості сенсомоторних реакцій різної складності знаходяться у відповідному зв'язку з руховою домінантністю півкуль головного мозку. Діти з правобічною руховою латералізацією півкуль головного мозку 5-ти та 6-ти років (визначалися «за показниками»), а 7-ми років (визначалися за «спостереженнями») характеризуються кращими показниками простої зорово-моторної реакції, реакції вибору двох із трьох подразників.
3. Встановлено, що у більшості випадків коротшим часом центральної обробки інформації характеризувалися діти 5-6 років з правобічною руховою домінантністю (ліворукі діти) порівняно з їх однолітками з лівобічною руховою домінантністю (праворукі діти). Лише у групі 7-ми річних праворуких дітей час центральної обробки інформації виявився коротшим, ніж у їх ліворуких однолітків.
4. Виявлені закономірності і особливості динаміки психофізіологічних функцій в онтогенезі свідчать про доцільність врахування вивчення право- та ліворукості, сенсомоторного реагування різної складності для розробки науково обгрунтованої системи підготовки до навчання та подальшої оптимізації шкільного навчання.
5. З'ясовано, що у групі серед дітей із 70 осіб за методикою реакції на рухомий об'єкт складає: 17 осіб – збудливий тип; переважання процесів збудження над гальмуванням у 31 особи, явне превалювання процесів гальмування виявлено у 14 осіб. За методикою тепінг-тест виявлено: сильний тип вищої нервової діяльності мають 8 осіб, у яких процеси збудження і гальмування в рівновазі. Високий рівень виявили у 15 осіб, що свідчить про можливість швидко і легко зосереджуватись на виконання певних завдань, працювати ефективно за короткий час, так кращий

показник становив 128 ударів за 30 с. Середній та вище від середнього рівні виявилися у 16 осіб, даним особам для виконання завдань необхідна певна установка. Особи, які мають нижче середнього рівня –11 учнів мають слабку м'язову витривалість, а 12 особам з низьким рівнем дуже важко виконувати певні завдання маючи слабку нервову систему і для виконання певних завдань необхідно багато зусиль.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аппазов Ф. С. Функциональная асимметрия полушарий головного мозга у учащихся – молодежи / Ф. С. Аппазов, А. Б. Спринь, С. К. Голяка, А. А. Чинкин // III Новорічні біологічні читання. Зб. наук. праць. – Миколаїв, 2003. – Вип. 3. – С. 62–70.
2. Батуев А. С. Высшая нервная деятельность / А. С. Батуев. – Спб.: Питер, 2004. – 256 с.
3. Клейберг Ю. А. Доминантная активность мыслительных процессов младших школьников с разным типом функциональной асимметрии полушарий головного мозга / Ю. А. Клейберг, А. Л. Сиротюк // Мир психологии, 2001. – № 1. – С. 156–164.
4. Коларова-Бирюкова З. И. Динамика нервных процессов и механизмы временных связей у человека / З. И. Коларова-Бирюкова. – Л.: Медицина, 1989. – 231 с.
5. Макаренко М. В. Методичні вказівки до практикуму з диференціальної психології та фізіології вищої нервової діяльності людини / М. В. Макаренко, В. С. Лизогуб, О. П. Безкопильний. – Черкаси: «Вертикаль», видавець Кандич С. Г., 2014. – 102 с.
6. Сібаров С.Д. Дослідження функціональної асиметрії мозку за методикою «Діагност – 1М» / С.Д.Сібаров, О.Б.Спринь. Альманах «QN»: Всеукраїнський збірник наукових праць студентів. Випуск 7. – Суми: Видавничий дім «Ельдорадо». – С. 108 – 112.
7. Сібаров С.Д. Рухова домінантність півкуль мозку / С.Д. Сібаров. Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт з біологічних наук : зб.тез. доп. підсум. наук.-практ. конф. (21-24 березня 2017 року) / Відп. за вип. Г.П.Копильчук. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2017. – С. 97-98.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.Б.Спринь

**ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИКИ, МАТЕМАТИКИ
ТА ІНФОРМАТИКИ**

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗСІЮВАННЯ ЧАСТИНОК ЗА ДОПОМОГОЮ КОМП'ЮТЕРНОЇ МОДЕЛІ

Досліджено розсіювання альфа-частинки, залежність кута відхилення θ від прицільної дальності d за допомогою комп'ютерної моделі.

Ключові слова: Альфа-частинка, розсіювання, комп'ютерна модель, атомне ядро, зондування

The scattering of the alpha particle, the dependence of the angle of deviation θ on the sight range d using the computer model was investigated.

Key words: alpha particle, scattering, computer model, atomic nucleus, sensing

У 1911 році Резерфорд відкрив атомне ядро і визначив верхню межу для його розміру, аналізуючи експериментальні дані Гейгера і Марседена з розсіювання альфа-частинок на тонкій фользі золоту. Цей рік можна вважати роком заснування експериментальних методів розсіювання в фізиці ядра і частинок.

При розгляді процесу розсіювання Резерфорд використовував такі допущення:

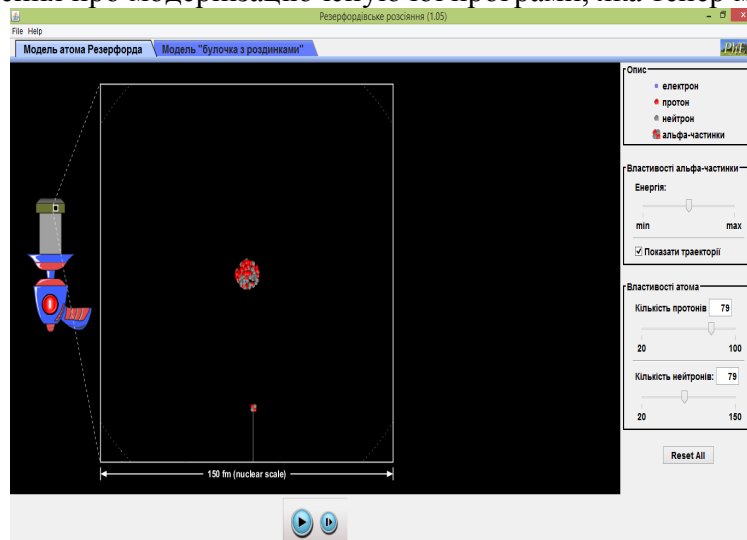
- Атом містить ядро – область, в якій укладений позитивний заряд Ze , де Z це порядковий номер атома в таблиці Менделєєва.
- Ядро і альфа-частинки можуть розглядатися як точкові.
- Ядро досить потужне в порівнянні з альфа-частинкою, віддачою ядра можна знехтувати. Зіткнення альфа-частинки і ядра пружне.
- Закони класичної механіки і закон Кулона застосовні в субатомних масштабах відстаней і немає інших сил, що діють на альфа-частинку.

Експериментальне дослідження будови атома є дуже складним і вимагає значних фінансових та матеріальних затрат. Тому **метою** нашої роботи був пошук або створення сучасного аналогу експерименту Резерфорда, по розсіюванню альфа-частинки на тонкій золотій фользі.

Для досягнення мети потрібно було розв'язати наступні **завдання**:

- Проаналізувати наявну літературу та існуючі комп'ютерні моделі;
- Створити свою або удосконалити існуючу комп'ютерну модель;
- Провести дослідження та визначити залежності за допомогою програми.

Аналіз існуючого програмного забезпечення показав, що у вільному доступі є програмні продукти, які потребують удосконалення для задоволення наших потреб. Тому було прийнято рішення про модернізацію існуючої програми, яка тепер має такий вигляд:

Було проведено **три типи** дослідів на встановлення залежності:

- Кута відхилення Θ від прицільної дальності d ;
- Кута відхилення Θ від прицільної дальності d та енергії альфа-частинки;
- Кута відхилення Θ від прицільної дальності d та типу мішені.

Результати яких представлено у вигляді табличних даних та побудованих графіків.

Дослід 1: «Залежність кута відхилення Θ від прицільної дальності d »

Дослід з атомом золота який містить 79 нейтронів та 79 протонів. Зондування альфа-частинкою відбувалось з енергією 4,05 MeV.

Таблиця 1.

№	d	Θ
1	$22 \cdot 10^{-12}$ мм	$35^{\circ},38'$
2	$32 \cdot 10^{-12}$ мм	$24^{\circ},53'$
3	$34 \cdot 10^{-12}$ мм	$23^{\circ},46'$
4	$46 \cdot 10^{-12}$ мм	$17^{\circ},71'$
5	$58 \cdot 10^{-12}$ мм	$15^{\circ},95'$
6	$4 \cdot 10^{-12}$ мм	$119^{\circ},33'$
7	$7 \cdot 10^{-12}$ мм	$89^{\circ},81'$
8	$9 \cdot 10^{-12}$ мм	$75^{\circ},2'$
9	$10 \cdot 10^{-12}$ мм	$70^{\circ},52'$
10	$14 \cdot 10^{-12}$ мм	$49^{\circ},69'$

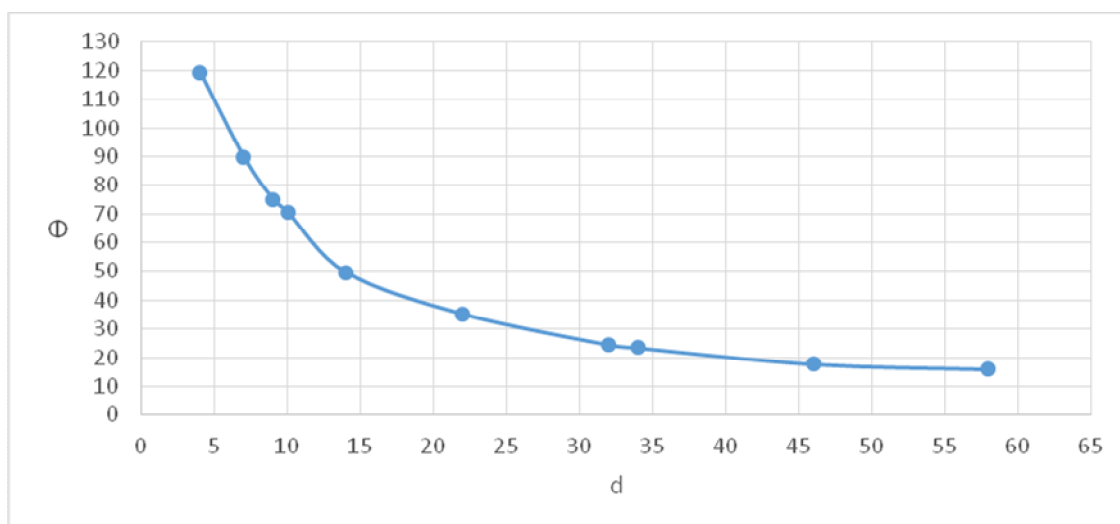

Рис.1. Залежність кута відхилення Θ від прицільної дальності d .

З рис.1, видно, що при збільшенні прицільної дальності d , кут відхилення зменшується, що свідчить про слабшу взаємодію між атомом золота та альфа-частинкою.

Дослід 2: «Залежність кута відхилення Θ від прицільної дальності d та енергії альфа-частинки»

Дослід з атомом золота який містить 79 нейтронів та 79 протонів. Зондування альфа-частинкою відбувалось з енергією 2 MeV.

Таблиця 2.

№	d	Θ
1	$2 \cdot 10^{-12}$ мм	$162^{\circ},12'$
2	$3 \cdot 10^{-12}$ мм	$154^{\circ},48'$
3	$7 \cdot 10^{-12}$ мм	$127^{\circ},57'$
4	$10 \cdot 10^{-12}$ мм	$114^{\circ},14'$
5	$12 \cdot 10^{-12}$ мм	$88^{\circ},81'$
6	$14 \cdot 10^{-12}$ мм	$94^{\circ},84'$

№	d	Θ
7	$17 \cdot 10^{-12}$ мм	81°,77'
8	$30 \cdot 10^{-12}$ мм	53°,83'
9	$32 \cdot 10^{-12}$ мм	52°,98'
10	$38 \cdot 10^{-12}$ мм	46°,11'

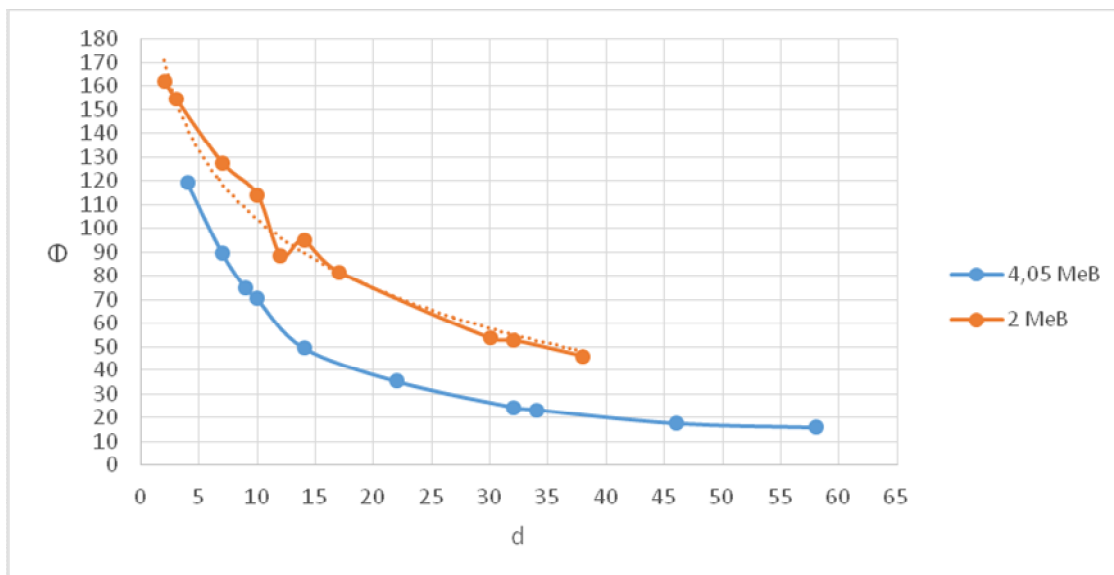

Рис.2. Порівняльна діаграма «Залежності кута відхилення Θ від прицільної дальності d та енергії альфа-частинки».

З діаграми видно, що при однаковій прицільній дальності d , але різній енергії, кут відхилення значно більший. Це свідчить про те, що маючи енергію 2 MeV, її замало для проходження мішені без відхилення.

Дослід 3: «Залежність кута відхилення Θ від прицільної дальності d та типу мішені.»

Дослід з атомом срібла який містить 61 нейтрон та 47 протонів. Зондування альфа-частинкою відбувалось з енергією 4,05 MeV. Для порівняння додано результати з таблиці 1.

Таблиця 3.

№	d	Θ
1	$2 \cdot 10^{-12}$ мм	119°,08'
2	$4 \cdot 10^{-12}$ мм	80°
3	$7 \cdot 10^{-12}$ мм	55°,58'
4	$12 \cdot 10^{-12}$ мм	34°,16'
5	$14 \cdot 10^{-12}$ мм	31°,25'
6	$22 \cdot 10^{-12}$ мм	18°,6'
7	$26 \cdot 10^{-12}$ мм	17°,79'
8	$34 \cdot 10^{-12}$ мм	13°,36'
9	$46 \cdot 10^{-12}$ мм	9°,84'
10	$58 \cdot 10^{-12}$ мм	8°,09'

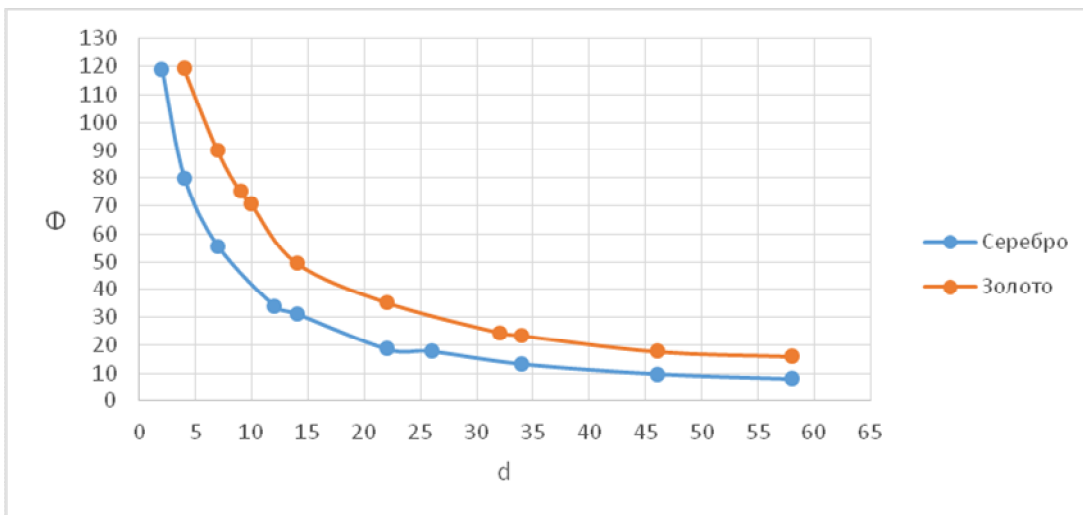

Рис.3. «Залежність кута відхилення Θ від прицільної дальності d та типу мішені».

Аналіз результатів проведеного експерименту дав змогу дійти таких висновків: оскільки переважна більшість α – частинок проходить через атоми, не змінюючи свого напрямку, то атом прозорий і частинки, на яких відбувається розсіювання, займають об'єм значно менший за об'єм атома. Так, як при розсіюванні спостерігаються кути відхилення α – частинок близько 150° , то взаємодіють однойменно заряджені частинки, тобто розсіювання відбувається на позитивно заряджених частинках. Проведенні дослідження дають змогу зрозуміти як поводить себе альфа-частинка при змінні її енергії або змінні атома елемента, що бомбардується.

Отримані результати співпадають з даними які витікають із теорії, що свідчать про правильність комп'ютерної моделі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кудрявцев П.С.. Курс истории физики. – М.: Просвещение, 1974.
2. Резерфорд Э. Избранные научные труды. Радиоактивность. – М.: Наука.
3. Резерфорд Э. Избранные научные труды. Строение атома и искусственное превращение элементов. – М.: Наука.
4. Савельев И. В. Курс физики: в 3 т. Т. 3. Оптика, атомная физика, физика атомного ядра и элементарных частиц / И. В. Савельев. Учебное пособие – М.: Наука 1989 – С. 290-301.
5. Сивухин Д.В. Общий курс физики: 5 т. Т.5. Атомная и ядерная физика.-2- е изд., стереот. -М.: Физмалит, 2002. – С. 50-58.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Ю.К. Івашина

УДК 372.853

Гузенко З.О.

ВИВЧЕННЯ МОТИВІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ФІЗИКИ

У статті представлені результати дослідження мотивів навчальної діяльності учнів та поради вчителям для формування в них внутрішньої мотивації.

Ключові слова: мотив, мотивація, нетрадиційний урок.

The article presents the results of studying the motives of students' educational activity and advice to teachers for forming their internal motivation.

Key words: motive, motivation, unconventional lesson.

Заочнення до вивчення предмета реалізується шляхом підвищення в учнів мотивації навчання. Мотивація – система спонукань, які зумовлюють активність особистості і визначають її спрямованість. Навчальна мотивація ґрунтується на потребі, яка стимулює пізнавальну активність дитини, її готовність до засвоєння знань [2].

Проблемі мотивації навчальної діяльності присвячені роботи таких науковців як Л.Божович, А.Леонтьєв, І.Подласий, А.Реан, А.Маркова та ін. Мотивування є найбільш складною структурою особистості, що забезпечує здатність надавати особистісного смислу подіям і власній діяльності, відношенням між людьми, прийняттю рішень щодо обґрунтування власної діяльності через такі процеси, як емоційно-ціннісне та змістовно-смісловне переживання соціокультурного досвіду [5].

Мета нашого дослідження – з'ясувати які мотиви пізнавальної діяльності переважають в учнів основної школи.

У літературі немає єдиної класифікації мотивів і мотивації. Вчені розглядають такі класифікації:

1. *усвідомлені й неусвідомлені мотиви.* Усвідомленим мотивам належить провідна роль у формуванні спрямованості особистості. Відповідно, мотивація також може бути *свідомою та несвідомою*;
2. *внутрішня або зовнішня мотивація.* *Внутрішня мотивація* – це спонукання до якоїсь діяльності завдяки власному внутрішньому прагненню задовільнитися роботою. Ви дієте під впливом внутрішньої мотивації, якщо займаєтесь чимось, що вам подобається. *Зовнішня мотивація* виникає під впливом і тиском зовнішніх імпульсів – вимог, наказів, примусів, викликає зовнішній дискомфорт (людина зобов'язана виконувати чийсь волю). До зовнішньої мотивації завжди відносяться мотиви: соціальні, оціночні, на результат і т.п. [5];
3. *мотиви навчальної діяльності* дитини: перші – пізнавальні мотиви – породжуються переважно самою навчальною діяльністю і безпосередньо пов'язані з процесом навчання; другі – «лежать нібито за межами навчального процесу» – «породжувані всією системою відносин, що існують між дитиною і навколишньою дійсністю», це більшою мірою соціальні мотиви (Л. Божович) [2].
4. Автори А.І.Кузьмінський, С.В.Омельяненко виділяють такі групи мотивів:
 - *соціальні*: пов'язані з прагненням особистості шляхом навчання утвердити свій соціальний статус;
 - *спонукальні*: пов'язані із впливом на свідомість школяра певних чинників – вимог батьків, авторитету вчителів, колективу однолітків та ін.;
 - *пізнавальні*: виявляються у пробудженні пізнавальних інтересів і реалізуються шляхом отримання задоволення від самого процесу пізнання та його результатів;
 - *професійно-ціннісні*: відображають прагнення людини отримати професійну підготовку для участі у продуктивній сфері діяльності;
 - *меркантильні*: пов'язані з безпосередньою матеріальною вигодою, корисливістю особистості [5].

Для вивчення мотивів навчальної діяльності учнів у процесі експерименту нами було проведено анкетування учнів за методикою Б.Пашнева [1]. Ця методика дає змогу методом парних виборів вивчити ставлення учнів з восьми основних мотивів навчальної діяльності. Вона складається з 28 пунктів, кожний з яких містить пари тверджень, які відображають зміст двох із восьми мотивів навчальної діяльності. Анкета сконструйована так, щоб можна було спів ставляти вісім основних мотивів навчальної діяльності та виявляти мотиви, яким учні віддають перевагу.

Аналіз анкетування засвідчив, що учні віддають перевагу таким мотивам пізнавальної діяльності: мотив зовнішнього примусу, уникання покарання – 8%; соціально орієнтований мотив обов'язку й відповідальності – 16%; пізнавальний мотив – 24%; мотив престижу – 8%; мотив матеріального добробуту – 20%; мотив отримання інформації – 16%; мотив досягнення успіху – 4%; мотив орієнтації на соціально залежну поведінку – 4 % [4].

Результати даних свідчать, що в учнів переважають зовнішні мотиви. Це означає, що учні навчаються не за ради навчання та пізнання, а за ради оцінок, тому що так хочуть батьки, а то і взагалі для матеріального добробуту. 24% з учнів, які пройшли анкетування, віддають перевагу пізнавальному мотиву, що також займає значне місце. Його відносять до внутрішніх мотивів. Саме внутрішні мотиви повинні переважити, щоб учні навчалися заради навчання та пізнання. Проаналізувавши результати, можемо поради вчителів допомогти учням формувати в них саме внутрішню мотивацію. Для цього вчителям можемо запропонувати іноді замінювати традиційні уроки на нестандартні. Це допоможе підвищити мотивацію та зацікавленість учнів у подальшому вивченні предмета. Приклади фрагментів нестандартних уроків з фізики з розділу «Взаємодія тіл» наведені нижче. Хочемо зауважити, що всі уроки не можна замінити нетрадиційними. Занадто часте звернення до нестандартних форм організації навчання недоцільно, оскільки нетрадиційне може швидко стати традиційним, що в рахунку призведе до зниження в учнів інтересу до предмета і навчання. Під час розробки уроків доцільно об'єднувати зусилля різних учителів-предметників.

Один з нетрадиційних уроків – урок-КВК «Хай живе сила тертя!», елементом якого може бути конкурс «Життєві задачки» .

Учитель: «А зараз я пропоную вам вирішити «Життєві задачки» про Іванка».

1. Дверцята шафи в ванній кімнаті стали скрипіти. Ваня змастив петлі маслом і скрип припинився. Яке явище він використав?
2. З вікна Ваня побачив, що перед дверима їхнього будинку утворилася крижана доріжка. Ваня вийшов на вулицю і посипав лід піском. Чому він так зробив?
3. Ваня побачив, що мама ніяк не може зняти перстень з пальця, і порадив їй намити палець. Мама прийняла пораду, і перстень легко знявся. На чому ґрунтується пропозиція Вані?
4. Коли випав перший сніг, тато Вані став міняти літню автомобільну гуму на зимову. У зимових шин малюнок протектора був глибше, а так же на них були шипи. Ваня запитав у батька, навіщо міняють шини автомобіля?
5. Ваня зібрався з друзями на лижах кататися. Перед прогулянкою Ваня порадив друзям змастити лижі спеціальною маззю. На чому заснована його порада?
6. Іванко помітив, що взимку автотраси посипають спеціальною сумішшю (пісок і сіль) Він вирішив запитати у батька, яку роль відіграє ця суміш в русі автомобілів?(За кожную правильну відповідь, команда отримує по 2 бали).

У процесі розв'язання зазначених завдань учні розуміють необхідність застосування фізичних знань у їх подальшому житті. Таким чином формується внутрішня мотивація до навчання фізики.

Ще один приклад урок-рольова гра «Суд над інерцією». До проведення уроку потрібно готуватися заздалегідь. Учнів класу ділять на дві групи: одна група – це свідки захисту, інша – свідки обвинувачення. Обирають головного суддю, ще 2 суддів, прокурора, адвоката підсудного і секретаря суду. На такому уроці кожен учень виконує свою роль, з якою вони заздалегідь ознайомились. Учні не лише готують свої виступи, а й організують підготовчу роботу в класі, разом підбирають матеріали. На суді виступ має бути чітким і змістовним. Від переконливості промов залежить рішення суду.

Під час проведення уроку-гри кабінет фізики перетворюється у «судовий зал», стіл суддів – у центрі. Праворуч у залі розміщений стіл адвоката, ліворуч прокурора. За окремими столами сидять: з боку прокурора – секретар суду, з боку адвоката – обвинувачуваний, навпроти суддів – знаходиться лава для свідків. Ті, хто бажає побачити чи послухати хід

заняття, сидять в другій частині кабінету. Весь цей матеріал допоможе стимулювати творчу активність учнів, мотивувати їх до вивчення фізики.

Аналіз літератури та узагальнення наведеного вище дозволяє зробити висновок, що розв'язання з учнями життєвих ситуацій, залучення їх до ігрових форм навчання сприяють формуванню внутрішньої мотивації школярів до вивчення фізики. Готовність учителя фізики до організації нестандартних уроків має ґрунтуватися на його теоретичній і практичній підготовці, зокрема, на усвідомленні того, що :

- мотивація діяльності визначає до 90 % успіхів суб'єкта у її здійсненні;
- мотиви є внутрішніми рушіями навчальної діяльності;
- від рівня сформованості мотивів залежить успішність і ефективність навчальної діяльності;
- мотивами можуть виступати: а) інтереси і потреби (у пізнанні, у спілкуванні, у самозахисті, у самоствердженні); б) емоції і почуття. До позитивних емоцій, що можуть стати мотиваторами діяльності, входять: радість, подив, впевненість, задоволення, конструктивний сумнів та ін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анкета для вивчення мотивів навчальної діяльності учнів Б. К. Пашнева [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://kuchka.info/anketa-vyvchennya-motyviv-navchalnoji-diyalnosti-uchniv-b-k-pashneva.html>.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. [Текст]/ Л.И. Божович– М.: Педагогика, 1968. – 321 с.
3. Гузенко З.О. Нетрадиційні уроки як засіб розвитку мотивації учнів під час вивчення розділу «Взаємодія тіл» у 8 класі / З. О. Гузенко, Т. Л. Гончаренко // Пошук молодих. Вип. 15: Зб. матер. Всеукр. студ. наук.-практ. конф. [«Технології компетентнісно-орієнтованого навчання природничо-математичних дисциплін»], (Херсон, 14-15 квітня 2016 р.) / Укладач: В. Д. Шарко. – Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2016. – С. 13-16.
4. Гузенко З.О. Результати педагогічного експерименту з розвитку мотивації учнів шляхом впровадження нетрадиційних уроків фізики / З. О. Гузенко, І. В. Коробова // Пошук молодих. Вип.17: Зб. матер. Всеукр. студ. наук.-практ. конф. [STEM – освіта як напрям модернізації методик навчання природничо-математичних дисциплін у середніх і вищих навчальних закладах]. (Херсон, 20-21 квітня 2017 р.) / Укладач: В. Д. Шарко. – Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2017. – С. 53-55.
5. Технологія і техніка шкільного уроку: [Навч. посіб. : Рекомендовано МОН] / Кузьмінський А.І., Омеляненко С.В. – К., 2010. – 335 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент І.В. Коробова

УДК 524.3-1/-8

Єфимова М.А.

СТАТИСТИЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ЕКЗОПЛАНЕТНИХ СИСТЕМ

У статті досліджено статистичні закономірності екзопланетних систем: розподіл за спектральними класам зір, металевістю зір, температурою планет, орбітальними періодами планет, а також розподіл по ексцентриситетам орбіт планет.

Ключові слова: екзопланета, планетна система, спектральний клас, металевість зір, орбітальний період, ексцентриситет орбіти.

The article analyzes the statistical laws of exoplanetary systems, namely, the distribution of spectral classes of the stars, metallicity of the stars, the temperature of planets, orbital period of planets, as well as the distribution of eccentricities of planetary orbits.

Key words: exoplanet, planetary system, spectral classes, metallicity of the stars, orbital period, eccentricity of the orbit.

Відкриття екзопланет і планетних систем цілком узгоджується із так званим загальним принципом Гелл-Манна, який стверджує, що у фізиці "те, що не заборонено, обов'язково існує". Про існування екзопланет астрономи здогадувались ще з початку ХХ століття, коли було встановлено, що Сонце є типовою зорею серед інших зір Галактики. Те, що зоряні системи складаються не лише з зір, а містять й інші масивні складові, було встановлено за допомогою астрономічних спостережень на початку другої половини минулого століття [1].

До 1995 р. Сонячна система була єдиним прикладом планетної системи навколо сонцеподібної зорі, і питання про поширеність планетних систем було більш філософським, ніж науковим. Відкриття екзопланети, що обертається навколо зорі 51 Пегаса, поклало початок постійному зростанню кількості відомих екзопланет. У результаті удосконалення астрономічних інструментів та методів спостережень надійно встановлено існування масивних планет і планетних систем навколо зір в околицях Сонця. Як відомо, першу позасонячну планету біля зорі 51 Рег відкрили співробітники Женевської обсерваторії М. Майор і Д. Квелоз у жовтні 1995 р.

На даний момент вже виявлено велику кількість планетних систем. Інтенсивними пошуками астрономів за майже двадцять три роки виявлено близько 3700 планет в 2800 планетних системах.

Слід зазначити, що кількість надійних кандидатів в екзопланети значно більше. Так, за проектом «Кеплер», який займається пошуками екзопланет, на лютий 2018 р. значилося ще 6151 надійних кандидатів. Однак для того, щоб вони отримали статус підтверджених планет, потрібна їх повторна реєстрація за допомогою наземних телескопів.

Орбітальні параметри та маси багатьох планет підтверджено за допомогою різних методів. У зв'язку з пошуком нових планет значна увага приділяється дослідженню характеристик зір методами спектроскопії та фотометрії [2–5]. В околицях Сонця виявлено велику кількість молодих зір з високою металічністю, що підтверджує загальноприйнятту теорію формування і еволюції зір. Існує кілька каталогів позасонячних планет, у яких наводяться елементи їхніх орбіт та оцінка маси, а також деякі характеристики зір, що регулярно поповнюються новими даними [6,8-9]. Переважна більшість планет має масу близьку до маси Юпітера, що, очевидно, пов'язано з використанням непрямих методів спостережень, коли визначається вплив планети на рух зорі, або ж на зміну її блиску.

За допомогою сучасних телескопів виявлено планети навколо зір, розташованих у сфері з радіусом, близьким до 8.5 кпк. На основі подібності нашої частини Галактики до інших можна стверджувати, що планети є також і навколо зір в інших галактиках (дане припущення було доведено 3 лютого 2018 року двома вченими Оклахомського університету Синьюй Дай та Едуардо Геррасом). Щоб оцінити кількість зір у Галактиці, навколо яких можуть існувати планети, врахуємо, що загальна кількість зір є не меншою від 150 мільярдів, а більшість відкритих планет знайдено біля зір спектральних підкласів F5 – K5. Припускаючи, що планети трапляються лише біля кожної десятої зорі згаданих класів, одержимо число порядку 1 мільярда. Було б абсурдно заперечувати, що навколо такої колосальної кількості зір не можуть зреалізуватися фізико-хімічні умови, близькі до умов, які є навколо Сонця. У зв'язку з цим проблема існування життя у Всесвіті набуває цілком реалістичного змісту.

Маючи в своєму розпорядженні таку кількість виявлених об'єктів, можна вивчати статистично значущі тенденції, які проявляються в розподілі орбітальних елементів і фізичних параметрів планет і зір. Особливості цих розподілів – наслідки процесів

формування та еволюції екзопланетних систем, вони дають змогу уточнити моделі формування планет.

1. Розподіл за спектральними класами зір.

Маса батьківської зорі є основним важливим параметром процесу формування планет. У разі маломасивних зір результат поточних оглядів показує, що газові гіганти трапляються набагато рідше поблизу М-зір, ніж поряд із зорями F, G, K-класів.

А от, наприклад, ймовірність зустріти планету у зір ранніх спектральних класів вище, ніж у зір пізніх спектральних класів. Пряма кореляція існування екзопланет з масою зорі узгоджується з результатами теоретичних розрахунків, які впливають з теорії формування планетних систем.

В бік ще більших мас простежити цю залежність важко. Це пов'язано з селективністю вибірки. Велику частину інформації з досі отримують методом вимірювання доплерівських зміщень. Цей метод не придатний для аналізу зір ранніх спектральних класів.

Результати пошуку планет у більш масивних зір (а саме зір головної послідовності спектральних класів A і F, а також гігантів спектральних класів G і K) показують, що знайдені планети зазвичай масивні. Їх маса становить більш ніж 5 мас Юпітера. Однак ще рано робити висновки про цей ефект, оскільки реалізація таких програм поки що має селективний характер.

2. Розподіл за металевістю зір.

Будь-яка зірка головної послідовності складається переважно з Гідрогену і Гелію. Вміст інших хімічних елементів сильно варіюється. Чим більше металів в протозорі, тим більше їх і в її протопланетному диску. У бідному металами диску поява планет ускладнена. Якщо планети і є, то вони, швидше за все, будуть маломасивними. Спектроскопічні дослідження систем, в яких були виявлені екзопланети, підтверджують взаємозв'язок між високою концентрацією металів у зорях і утворенням навколо них планет. «Зорі з планетами (принаймні, подібні відомим сьогодні) явно багатші металами, ніж зорі, що не мають планет» [7].

З необхідності високої металевості отримуємо необхідність відносної молодості зорі: більш дорослі зорі бідні металами і мають менше шансів на формування навколо них планет.

3. Розподіл за масами планет.

За масою всі планети поділяють на 3 типи: газові гіганти (такі, як Юпітер і Сатурн), льодяні гіганти (такі, як Уран і Нептун) і планети земного типу (такі, як Земля і Венера). Межа між першим і другим типом проходить по лінії появи в надрах планет металевого Гідрогену (близько 60 мас Землі або 0.19 мас Юпітера). Межа між другим і третім типами досить умовна і дорівнює 7 масам Землі.

4. Розподіл за температурою планет.

За критерієм температурного режиму, в залежності від кількості теплоти, що планета отримує від центральної зорі системи, планети поділяють на наступні класи:

- Гарячі ($R/R_{\text{эф}} < 0.1$).
- Дуже теплі ($0.1 < R/R_{\text{эф}} < 0.4$).
- Теплі ($0.4 < R/R_{\text{эф}} < 0.8$).
- Прохолодні ($0.8 < R/R_{\text{эф}} < 1.3$).
- Холодні ($1.3 < R/R_{\text{эф}} < 3$).
- Дуже холодні ($3 < R/R_{\text{эф}} < 12$).
- Льодяні ($R/R_{\text{эф}} > 12$).

Де R – велика піввісь орбіти планети, а $R_{\text{эф}}$ – радіус ефективної земної орбіти для цієї зорі (радіус орбіти навколо зорі, при обертанні по якій, Земля б отримувала таку ж кількість теплоти, що отримує нині від Сонця).

Відповідно до цієї класифікації, у Сонячній системі Юпітер та Сатурн є надто холодними гігантами, Земля – прохолодною землею, Венера – теплою землею, Марс – холодною землею, Уран та Нептун – льодяними нептонами.

5. Розподіл за орбітальними періодами планет.

Одна з найбільш помітних особливостей властивостей позасонячних планет – широке розмаїття орбітальних характеристик. Ця різноманітність кидає виклик звичним для нас поглядам на формування планет.

Цікава особливість розподілу планет за періодами – це збільшення кількості планет із зростанням відстані від батьківської зорі. Це не ефект спостережувальної вибірки, оскільки методом вимірювання променевих швидкостей з двох планет однакової маси легше виявити планету з більш коротким періодом.

6. Розподіл по ексцентриситетам орбіт планет.

Позасонячні планети з орбітальними періодами більше 6 днів мають ексцентриситети значно більші, ніж планети-гіганти в Сонячній системі.

Це точно не ефект вибірки. Якщо планети формуються на колових орбітах, високі ексцентриситети наймасивніших планет спантеличують. Такі масивні планети мають найбільшу інерцію і слабкіше за все піддаються впливам, які прагнуть зігнати їх з початкових колових орбіт. Найбільш масивні планети, як правило, перебувають на значній відстані від зорі, тому ексцентриситет і орбітальний період виявляються пов'язані.

Не дивлячись на те, що вже велика кількість зір, планет, інших об'єктів було відкрито і вивчено, чимала кількість питань залишається без відповіді. Але прогрес є неухильним, залишаючи все менше «білих плям», так що вже в недалекому майбутньому, можна бути впевненим, це дасть змогу глибше зрозуміти сутність нез'ясованих на даний момент явищ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шкловский И.С. Вселенная, жизнь, разум./ Шкловский И.С.– Наука, Москва, 1987.
2. Butler R.P. Planetary Companions to the Metal-rich Stars BD -10°3166 and HD 52265
3. Butler R.P., Vogt S.S., Marcy G.W., Fischer D.A., Henry G.W.// K.App.Astroph. J. – 2000. – V. 545. – P. 504.
4. Marcy G. Observed Properties of Exoplanets: Masses, Orbits, and Metallicities /G. Marcy, P. Butler, D. Fischer, S. Vogt, T. Wright, G. Tinney and A. Jones // Prog. Theor. Phys. Supplement. – 2005 – № 158. – PP. 24-42
5. Gimenez A. uvby Photometry of stars with planets / Gimenez A. // A&A. – 2000. – V. 356. – P. 213.
6. Laughlin G. Mining the Metal-rich Stars for Planets./ Laughlin G.// Astroph. J. – 2000. – V. 545. – P. 1064-1073.
7. Santos, N. C., Israelian G., Mayor M. Confirming the Metal-Rich Nature of Stars with Giant Planets // The Future of Cool-Star Astrophysics: 12th Cambridge Workshop on Cool Stars, Stellar Systems, and the Sun. – 2003. – P. 148-157.
8. The Extrasolar Planets Encyclopaedia/[електронний ресурс]// <http://exoplanet.eu/>
9. The Exoplanet Data Explorer / [електронний ресурс]// <http://exoplanets.org/>

Рекомендує до друку науковий керівник професор С. Г. Кузьменков

УДК 517.948.35

Жакоміна М. Ю., Олефір К.С.

УЗАГАЛЬНЕНА ОБЕРНЕНА МАТРИЦЯ

У статті розглядається узагальнено обернена матриця.

Ключові слова: лінійний оператор, матриця, узагальнена обернена матриця.

The article deals with the generalized inverse matrix is considered.

Key words: linear operator, matrix, generalized inverse matrix.

Актуальність дослідження. Багато задач фізики, механіки, економіки приводять до розв'язання лінійних задач, але не завжди існує обернений оператор для розв'язання цих задач. Тому постає потреба в побудові узагальнено обернених операторів.

В даній роботі будується узагальнено обернений оператор, що діє в скінченновимірному просторі.

У n – вимірному просторі E розглянемо рівняння:

$$Ax = h \quad (1)$$

де A – лінійний оператор.

Якщо матриця A має обернену матрицю A^{-1} , $\det A \neq 0$, то рівняння має єдиний розв'язок:

$$x = A^{-1}h$$

$$\text{Ядро } N(A) = \{0\}; R(A) = E.$$

Якщо $\det A = 0$, то матриця не має оберненої і рівняння

$$A\varphi = 0 \quad (2)$$

має нетривіальні розв'язки.

Множину розв'язків рівняння (2) позначимо через ϵ лінійним простором. Дійсно, якщо φ_1 и $\varphi_2 \in N(A)$, то ϵ

$$A\varphi_1 = 0,$$

$$A\varphi_2 = 0.$$

$$\text{то } A(\alpha\varphi_1 + \beta\varphi_2) = \alpha A\varphi_1 + \beta A\varphi_2 = 0, \text{ то } \alpha\varphi_1 + \beta\varphi_2 \in N(A).$$

Нехай $\dim N(A) = m$ и $\varphi_1, \dots, \varphi_m$ – базис підпростору $N(A)$.

Очевидно, що рівняння (1) має розв'язок тоді, коли $h \in R(A)$, де $R(A)$ – лінійний векторний підпростір [2].

Також відомо, що коли $N(A)$ нетривіальне, то рівняння (1) має розв'язок, якщо права частина h рівняння (1) ортогональна всім розв'язкам спряженого рівняння

$$A^*\psi = 0,$$

де A^* – ермітова спряжена матриця до матриці A .

Лема 1 (Лема Шмідта 1)

Якщо матриця A приводимо обернена, P – проектор на її ядро, то матриця $G = (A + P)^{-1}$ існує.

Доведення

$$1. \dim N(A) = \dim N(A^*) = 1$$

Для того щоб довести лему достатньо довести, що рівняння

$$(A + P)x = 0 \quad (1)$$

має єдиний розв'язок $x = 0$.

$$(A + \varphi_0 \otimes \psi_0)x = 0$$

$$\text{де } \varphi_0 \otimes \psi_0 = P.$$

Запишемо (1) у вигляді

$$Ax = -[(\varphi_0, x)\psi_0]$$

$$Ax = -[(\psi_0, x)\varphi_0] \quad (2)$$

За лемою рівняння (2) має розв'язок тоді і тільки тоді, коли

$$[(\psi_0, x)(\psi_0, \varphi_0)] = 0$$

$$[(\psi_0, x)(\psi_0, \varphi_0)] = 0$$

а так як $(\psi_0, \varphi_0) = 1$, то $[(\psi_0, x)] = 0$, тобто $Ax = 0$, де $x = \alpha \varphi_0$
 $(\psi_0, \alpha \varphi_0) = 0$, $\alpha(\psi_0, \varphi_0) = 0$; $\alpha = 0$, звідси $x = 0$.

2. $\dim N(A) = \dim N(A^*) = r$, тобто

$$N(A) = \varphi_1, \dots, \varphi_r,$$

$$N(A^*) = \psi_1, \dots, \psi_r,$$

при чому $(\psi_i, \varphi_j) = 1$ при $i = j$,
 $(\psi_i, \varphi_j) = 0$ при $i \neq j$.

В даному випадку рівняння (1) має вигляд:

$$\left(A + \sum_{i=1}^r \varphi_i \otimes \psi_i \right) x = 0 \quad (1)$$

Запишемо (1) у вигляді

$$Ax = - \left(\sum_{i=1}^r \varphi_i \otimes \psi_i \right) x = - \sum_{i=1}^r (\psi_i, x) \varphi_i \quad (3)$$

По лемі 2.1 рівняння (3) має розв'язок тоді і тільки тоді, коли

$$\left(\psi_k, \sum_{i=1}^r (\psi_i, x) \varphi_i \right) = 0, \quad k = \overline{1, r} \quad (4)$$

Рівняння (4) еквівалентне системі рівнянь:

$$\begin{cases} (\psi_1, x) = 0, \\ \vdots \\ (\psi_r, x) = 0, \end{cases} \quad \sum_{i=1}^r (\psi_i, x) \varphi_i = 0 \quad (5)$$

тобто $Ax = 0$, а $x = \alpha_1 \varphi_1 + \dots + \alpha_r \varphi_r$ (6)

Підставимо (6) в (5), маємо:

$$\sum_{i=1}^r (\psi_i, \alpha_i \varphi_i) \varphi_i = 0$$

$$\sum_{i=1}^r [\alpha_i (\psi_i, \varphi_i)] \varphi_i = 0$$

$$\sum_{i=1}^r \alpha_i \varphi_i = 0$$

тобто $\alpha_1 \varphi_1 + \dots + \alpha_r \varphi_r = 0$.

За визначенням базису $\varphi_1, \dots, \varphi_r$ лінійно незалежні. Тоді $\forall i \alpha_i = 0$, значить $x = 0$, що і потрібно було довести [1].

Лема 2

Для матриці G справедлива наступна рівність:

$$G P = P.$$

Доведення

$$G P = (A + P)^{-1} P = P.$$

Покажемо, що це так. Домножимо обидві частини рівності на:

$$(A + P)P = P$$

Так як $PA = AP = 0$, то $PA + P^2 = P$.

Лема доведена

Означення 1

Матриця R_0 , що визначена рівністю $R_0 = (A + P)^{-1} - P$ називається узагальненою оберненою матрицею до матриці A [2].

Теорема

Для матриці R_0 в векторному просторі E справедливі рівності:

$$AR_0 = R_0 A = I - P$$

Зауваження: Для доведення рівностей скористаємось рівністю, яка є наслідком властивостей власного проектора :

$$(A + P)P = P(A + P) = P.$$

Приклад 1

Побудуємо узагальнену обернену матрицю R_0 .

За умовою

$$A = \begin{pmatrix} 1 & -1 & 0 \\ 0 & 1 & -1 \\ -1 & 0 & 1 \end{pmatrix}, \quad P = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 \end{pmatrix}$$

Тоді

$$A + P = \begin{pmatrix} 1 & -1 & 0 \\ 0 & 1 & -1 \\ -1 & 0 & 1 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2 & 0 & 1 \\ 1 & 2 & 0 \\ 0 & 1 & 2 \end{pmatrix}.$$

Перетворюючи матрицю $A + P$ отримаємо:

$$(A + P)^{-1} = \begin{pmatrix} \frac{4}{9} & \frac{1}{9} & -\frac{2}{9} \\ -\frac{2}{9} & \frac{4}{9} & \frac{1}{9} \\ \frac{1}{9} & -\frac{2}{9} & \frac{4}{9} \end{pmatrix}$$

Віднімаємо P і отримуємо узагальнену обернену матрицю:

$$R_0 = \begin{pmatrix} \frac{4}{9} & \frac{1}{9} & -\frac{2}{9} \\ -\frac{2}{9} & \frac{4}{9} & \frac{1}{9} \\ \frac{1}{9} & -\frac{2}{9} & \frac{4}{9} \end{pmatrix} - \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -\frac{5}{9} & -\frac{8}{9} & -\frac{11}{9} \\ -\frac{11}{9} & -\frac{5}{9} & -\frac{8}{9} \\ -\frac{8}{9} & -\frac{11}{9} & -\frac{5}{9} \end{pmatrix}$$

Лема 3 (Лема Шмідта 2)

Оператор $G = (A + \varphi_k \oplus \psi_k)^{-1}$. Де φ_k, ψ_k – елементи жорданового ланцюга для останнього номера, існує [3].

Означення 2

Матриця $R_0 = (A + [(\varphi_k \oplus \psi_k)])^{-1} - \varphi_k \oplus \psi_k$ називається узагальненою оберненою для матриці A , якщо матриця A має жордановий ланцюг [3].

Лема 4

Для проєкційних матриць Q, P матриці A і для матриці G справедливі наступні рівності:

$$\begin{aligned}
QA &= \mathbf{0} \\
AP &= \mathbf{0} \\
AG &= I - Q \\
GA &= I - P
\end{aligned}$$

Доведення:

Покажемо, що $QA = \mathbf{0}$.

$$\mathbb{I}([\varphi]_k \oplus \psi_0)Af = (\psi_0, Af)\varphi_k = (A^*\psi_0, f)\varphi_k = (0, f)\varphi_k = \mathbf{0}$$

Аналогічно доводиться, що $AP = \mathbf{0}$

$$AG = I - Q$$

$$AG = A(A + \varphi_k \oplus \psi_0)^{-1} = I - \varphi_k \oplus \psi_0, \text{ тобто}$$

$$A(A + \varphi_k \oplus \psi_0)^{-1} = I - \varphi_k \oplus \psi_0$$

Домножимо обидві частини рівності справа на $A + \varphi_k \oplus \psi_k$:

$$A = (I - \varphi_k \oplus \psi_0)(A + \varphi_k \oplus \psi_k),$$

$$A = A - (\varphi_k \oplus \psi_0)A + \varphi_k \oplus \psi_k - (\varphi_k \oplus \psi_0)(\varphi_k \oplus \psi_k) = A + \varphi_k \oplus \psi_k - \varphi_k \oplus \psi_k = A$$

$$GA = I - P$$

$$GA = (A + \varphi_k \oplus \psi_k)^{-1}A = I - \varphi_0 \oplus \psi_k, \text{ тобто}$$

$$(A + \varphi_k \oplus \psi_k)^{-1}A = I - \varphi_0 \oplus \psi_k$$

Домножимо обидві частини рівняння зліва на

$$A + \varphi_k \oplus \psi_k:$$

$$A = (A + \varphi_k \oplus \psi_k)(I - \varphi_0 \oplus \psi_k) = A + \varphi_k \oplus \psi_k - A(\varphi_0 \oplus \psi_k) = A + \varphi_k \oplus \psi_k - \varphi_k \oplus \psi_k = A$$

Аналогічні властивості виконуються для узагальненої оберненої матриці R_0 , а саме

$$AR_0 = I - Q$$

$$R_0A = I - P$$

Приклад:

Побудуємо узагальнену обернену матрицю для проєкторів Q і P матриці A .

За знайденим

$$\begin{aligned}
\varphi_0 &= \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix} & \varphi_1 &= \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \\ 0 \end{pmatrix} & \varphi_2 &= \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix} \\
\psi_0 &= (0,0,1) & \psi_1 &= (0,1,0) & \psi_2 &= (1,0,0)
\end{aligned}$$

$$\varphi_2 \oplus \psi_2 = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 1 \end{pmatrix}$$

$$A + \varphi_2 \oplus \psi_2 = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 0 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 0 \end{pmatrix}$$

$$\mathbb{I}(A + \varphi]_2 \oplus \psi_2)^{-1} = \begin{pmatrix} 0 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \end{pmatrix}$$

$$\varphi_0 \oplus \psi_0 = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}$$

Таким чином, узагальнена обернена матриця має вид:

Висновок. В роботі побудований узагальнено обернений оператор та розглянуті деякі його властивості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Светлаков А. А. Обобщенные обратные матрицы: некоторые вопросы теории и применения в задачах автоматизации управления процессами / А.А. Светлаков. – Томск: Изд-во НТЛ, 2003. – 388 с.
2. Плоткин Я.Д., Обращение возмущенных на спектре линейных операторов/ Я.Д. Плоткин, А.Ф. Турбин // Укр. мат. журн. – 1971. – 23, № 2. – С. 168–176.
3. Турбин А.Ф. Формулы для вычисления полуобратной и псевдообратной матриц / А.Ф. Турбин // Журнал вычислительной математики и математической физики, 14. – 1974. – № 3. – С. 772-776.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Я. Д. Плоткін

УДК 519.72

Котлюба Л. Є.

ГЕОМЕТРИЯ ЗОБРАЖЕННЯ АНОРМАЛЬНИХ ТА АНТИНОРМАЛЬНИХ ЧИСЕЛ

У статті вивчаються зображення аномальних та антиномальних чисел в s -адичній системі числення. Конструктивно доводиться фрактальні множини таких чисел.

Ключові слова: частота цифри, функція частоти, нормальне число, фрактальна множина.

In the article, images of abnormal and antinormal numbers in the s -adic number system are studied. Structurally, fractal sets of such numbers are proved.

Key words: frequency of a digit, frequency function, normal number, fractal set.

Актуальність. Сьогодні в математиці та за її межами використовуються різні системи зображення дійсних чисел. В яких вводять поняття частоти. Функцію частоти цифр використовували в своїх дослідженнях БорельЕ., Торбін Г., Лебег А., Постніков О., Працьовитий М., Серпінський В. та інші. Саме в термінах частоти була встановлена абсолютна властивість дійсного числа – бути нормальним.

Мета. Вивчення поняття частоти та функції частоти. Доведення фрактальність множин.

Об'єкт дослідження. Дійснв числа в s -адичній системі числення та їх властивості.

Предмет дослідження. Множини аномальних та антиномальних дійсних чисел, що формуються за частотною характеристикою.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в математиці та за її межами використовуються різні системи зображення дійсних чисел [2]. Нехай $A = \{0, 1, \dots, s-1\}$, $i \in A$,

$\gamma_k \in A$, $k = 1, 2, \dots$ $\Delta_{\gamma_1(x) \dots \gamma_k(x)}^s \equiv \frac{\gamma_1}{s} + \dots + \frac{\gamma_k}{s^k} + \dots$ – s -адичне зображення числа $x \in [0, 1]$,

$N_i(x, n) = \#\{k : \gamma_k(x) = i, k \leq n\}$ – кількість цифр « i » в зображенні числа x серед перших n цифр. Частотою цифри « i » в s -адичному зображенні числа x називається границя

$\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{N_i(x, n)}{n} \equiv \nu_i^s(x)$, якщо вона існує. Функцію частоти цифр використовували в своїх дослідженнях БорельЕ., Торбін Г., Лебег А., Постніков О., Працьовитий М., Серпінський В. [2, 3]. та інші. Саме в термінах частоти була встановлена абсолютна властивість дійсного числа – бути нормальним. Число називається нормальним (абсолютно нормальним), якщо

для довільного натурального $s > 1$ s -адичний розклад цього числа використовує всі цифри з однаковою частотою $s - 1$.

Лема 1. Якщо $x \in [0, 1]$, $mx \in Z, k \in Z$, то мають місце рівності [1]:

$$1). [x + k] = [x] + k, \quad 2). r = [(k+1)x] - [kx] \in \{0, 1\}, \quad 3). [(m-1)x] = mx - 1.$$

Теорема 1. Якщо $\{\varepsilon_n\}$ – довільна нескінченна послідовність нулів та одиниць, то

число
$$x = \sum_{i=1}^{\infty} \frac{\varepsilon_i}{s^{p_i}} + \sum_{j=1}^{\infty} \sum_{i=1}^{e_j} \frac{\beta_{ij}}{s^{p_j+i}},$$

де
$$\beta_{in} = [(p_n + i)q] - [(p_n + i - 1)q],$$

$$p_n = (n + 1)! + 1,$$

$$e_n = p_{n+1} - p_n - 1 = (n + 2)! - (n + 1)! - 1,$$

є розв'язком рівняння $v_1^s = q$, $q \in [0, 1]$.

Доведення. Нехай $\{\varepsilon_n\}$ – задана нескінченна послідовність нулів та одиниць.

Розглянемо число
$$x = \underbrace{\Delta_{00}^s}_{p_1} \underbrace{\varepsilon_1 \beta_{11} \beta_{21} \dots \beta_{e_1 1} \varepsilon_2 \dots \beta_{1k} \beta_{2k} \dots \beta_{e_k k} \varepsilon_{k+1} \dots}_{p_2 \dots p_k},$$

визначене числами e_i , p_i , $\varepsilon_i (i = \overline{1, \infty})$ і $\beta_{ij} (j = \overline{1, \infty}, i = \overline{1, e_j})$:

$$\beta_{11} = [(p_1 + 1)q] - [p_1 q] = [4q] - [3q],$$

$$\beta_{21} = [(p_1 + 2)q] - [(p_1 + 1)q] = [5q] - [4q],$$

$$\beta_{31} = [(p_1 + 3)q] - [(p_1 + 2)q] = [6q] - [5q],$$

.....

$$\beta_{1k} = [(p_k + 1)q] - [p_k q], \quad \beta_{2k} = [(p_k + 2)q] - [(p_k + 1)q],$$

.....

$$\beta_{jk} = [(p_k + j)q] - [(p_k + j - 1)q],$$

.....

$$\beta_{e_k k} = [(p_k + e_k)q] - [(p_k + e_k - 1)q] = [(p_{k+1} - 1)q] - [(p_{k+1} - 2)q],$$

Для довільного n існує таке k , що $n = s_{k+1} + j$, де

$$0 \leq j < p_{k+2} - p_{k+1} = (k + 3)! - (k + 2)!$$

Нехай $e'_k = e_k - [(p_k + e_k + 1)q] - [(p_k + e_k)q]$.

Тоді, враховуючи, що $\beta_{ij} \in \{0, 1\}$, знаходимо

$$N_1(x, n) = \sum_{i=1}^{k+1} e'_k - [(p_{k+1} + j)q] - [p_k q] =$$

$$= \left(\sum_{i=1}^{k+1} e'_i - [p_1 q] - \{(p_{k+1} + j)q\} \right) + (p_{k+1} + j)q.$$

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{N_1(x, n)}{n} = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{N_1(x, n)}{p_{k+1} + j} = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{\sum_{i=1}^{k+1} e'_i}{p_{k+1} + j} -$$

$$- \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{[p_1 q]}{p_{k+1} + j} - \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{\{(p_{k+1} + j)q\}}{p_{k+1} + j} + \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{p_{k+1} + j}{p_{k+1} + j} q = q.$$

Теорему доведено.

Наслідок 1. Якщо $\{\varepsilon_n\}$ – довільна нескінченна послідовність нулів та одиниць, то:

- 1). число $x = \sum_{i=1}^{\infty} \frac{\varepsilon_i}{s^{p_i}} + \sum_{j=1}^{\infty} \sum_{i=1}^{e_j} \frac{1 - \beta_{ij}}{s^{p_j+i}}$ є розв'язком рівняння $v_0^s = q$,
- 2). число $x = \sum_{i=1}^{\infty} \frac{\varepsilon_i}{s^{p_i}} + \sum_{j=1}^{\infty} \sum_{i=1}^{e_j} \frac{\gamma \cdot \beta_{ij}}{s^{p_j+i}}$ є розв'язком рівняння $v_\gamma^s = q$, де

$$\beta_{in} = [(p_n + i)q] - [(p_n + i - 1)q],$$

$$p_n = (n+1)! + 1, \quad e_n = p_{n+1} - p_n - 1 = (n+2)! - (n+1)! - 1.$$

Наслідок 2. Функція $v_i^s(x)$ набуває всіх значень з відрізка $[0, 1]$. Кожне значення вона набуває в континуальній множині x .

НАСЛІДОК 3. При $s = 2$, $q = 0,5$ множина

$$x = \Delta_{00 \underbrace{\varepsilon_1 \beta_{11} \beta_{21} \dots \beta_{e_1} \varepsilon_2 \dots \beta_{1k} \beta_{2k} \dots \beta_{e_k} \varepsilon_{k+1} \dots}_{p_1}}^s \underbrace{\dots}_{p_2} \dots \underbrace{\dots}_{p_k} ?$$

є континуальною підмножиною множини нормальних чисел за основою 2.

Наслідок 4. Множина $D_i = \{x \in [0, 1] \mid v_i^s = q\}$ ($i = \overline{0, s-1}$) є фрактальною множиною.

Висновки. В роботі було вивчено поняття частоти та функції частоти. В термінах частоти вивчено множини дійсних чисел, які є анормальними та антинормальними. Сконструювано приклади таких чисел. Доведено фрактальність даних множин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Котова О. В. Континуальність множини розв'язків одного класу рівнянь, які містять функцію частоти трійкових цифр числа / О. В. Котова // Укр. мат. журн. – 2008. – 60. – № 10. – С. 1414–1421.
2. Працьовитий М. В. Фрактальний підхід у дослідженнях сингулярних розподілів [Текст] / М. В. Працьовитий. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 1998. – 296 с.
3. Торбін Г. М. Частотні характеристики нормальних чисел в різних системах числення // Фрактальний аналіз та суміжні питання [Текст] / Г. М. Торбін – К.: ІМ НАН України – НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1998. – № 1. – С. 53-55.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О. В. Котова

ЕЛЕКТРИЧНІ МЕРЕЖІ ДЛЯ ПОБУТОВИХ ПРИМІЩЕНЬ

У статті представлено результати дослідження та можливості застосування більш практичних методів для більш безпечного використання електроенергії.

Ключові слова: Електрика, електричний струм, кабель, техніка безпеки.

The article presents the results of the study and the feasibility of applying more practical methods for safer use of electricity.

Key words: Electricity, electric current, cable, safety equipment.

У сучасному суспільстві достатньо велика увага приділяється створенню необхідних умов проживання, роботи та відпочинку громадян, що проживають у індивідуальних квартирах, домах...Однією з цих умов можна вважати забезпеченість електроенергією. Проблеми електротехніки, як одного з напрямів фізичної науки все більше набуває прикладного характеру. У зв'язку з різною дією електричного струму: теплового, світлового то електромагнітного [1]. Тому в кожному квартиру та приміщення завжди намагаються підвести електричний струм. Для цього розробляються відповідні схеми електричних мереж, які складаються з приладів обліку електроенергії (лічильники), проводів, розеток та різних електричних приладів: лампочок, електричних плиток, мікрохвильових пристроїв, телевізорів, радіоприймачів, холодильних машин, тощо.

В роботі приводяться матеріали та розрахунки електричних мереж однокімнатної

квартири площею 55 м² з електричною плитою ($0,92 \frac{\text{Квт}}{\text{ГОл}}$).

Для кожного приміщення передбачено електричний лічильник, що забезпечить потужністю:

- Освітлення – 1,0 Квт
- Оргтехніка – 1,0 Квт
- Бойлер – 2,0 Квт
- Інша техніка – 1,0 Квт [2]

Для цього достатньо лічильника ЦЕ – 2726, та запобіжників автомата до 16А.

Щоб розрахувати та вибрати переріз кабелю потрібно підрахувати всю потужність проектуємих електричних приладів. Ми маємо приблизно 3-4 Квт, тому для підводу напруги достатньо кабелю поперечним перерізом 2мм² в ПХВ ізоляції типу NYM [3].

Різні елементи електричної мережі (розетки, розподільчі коробки, тощо) поєднуються між собою і підключаються до споживачів з допомогою електричних контактних з'єднань (болти, гвинти, зажимів, заклепок, опресування, скрутки, а також зварюванням, пайкою або склеюванням).

Виходячи з запланованої потужності, вибираємо провід для монтажу електричної мережі. З таблиці №16 [4], обираємо провід марки ШП-220 робоча напруга 220 В, переріз 1,5-2 мм² (провід мідний, двохжильний гумовій ізоляції у неспроєдкованій обмотці з бавовнянопаперової пряжі).

Для створення доброї освітленості бажано використовувати, як лампи розжарювання так і більш економічні люмінесцентні ленти, а також ще більш економічні світлодіодні лампи, світловіддача яких в десятки разів перевищує лампи розжарювання (світлодіодні лампи 10 Вт замінює лампу розжарювання 100 Вт).

Усі роботи, щодо проведення електромереж потрібно продумати наперед, щоб під час монтажу не виникало нюансів, які буде важко вирішити. Бажано перед цим розробити проект електропостачання для квартири.

Електрика та електроприлади міцно ввійшли до сучасного життя людини. Правда, люди часто нехтують правилами користування цими продуктами цивілізації, що може призвести до неприємностей, а тому завжди треба пам'ятати правила поведінки з електроенергією і виконувати техніку безпеки.

Забороняється:

- Використовувати для освітлювальної техніки, електропроводки призначеної для радіо-, телефонії та інших подібних проводів.
- Застосовувати відкриті електричні нагрівачі.
- Користуватися замість стандартних запобіжників інші, подібні матеріали, «жучки» тощо.
- Кріпити монтажний провід залізними цвяхами.
- Користуватися відкритими розетками.
- Використовувати неізольовану проводку.

Висновки: монтаж електричних мереж у квартирі – відповідальний процес, що потребує знань, навичок та обов'язкового виконання техніки безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Монтик П.М. Електротехніка та електромеханіка. Навчальний посібник. – Львів. : Новий світ., 2012. – 496 с.
2. ДБН В. 2,5-2,3, 2016 проектування електрообладнання об'єктів цивільного призначення.
3. Електрика та електромонтажні роботи. – Хмельницький, 2018.
4. Домашний електрик/ составитель В.В. Онищенко: Д 66., Харьков: Фолио, 2011, – 350 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В.В. Одінец

УДК 37.026:371.32:5

Меденко Д.В.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ІСТОРИЗМУ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В СТАРШИХ КЛАСАХ

Розглянуто поняття та закономірності принципу історизму та особливості його застосування на уроках математики в старших класах. Досліджено види реалізації принципу історизму на уроках математики.

Ключові слова: принцип історизму, урок математики, старша школа, діалектичний метод пізнання.

The concept and regularities of the principle of historicism and peculiarities of its application in mathematics lessons in the senior classes are considered. The types of realization of the principle of historicism at the lessons of mathematics are investigated.

Key words: the principle of historicism, the lesson of mathematics, the senior school, the dialectical method of cognition.

Актуальність дослідження. Одним з основних принципів діалектичного методу пізнання є принцип історизму. Суть його зводиться до того, щоб будь-яке явище в навчальному процесі розглядати в постійному русі та розвитку. Історизм – це і певний погляд на оточуючий нас світ і певний метод його пізнання. Тому і постановка математичної освіти в старшій школі вже з самого початку передбачає врахування історичного принципу як в побудові курсу математики, так і в його викладанні.

Сьогодні ідея історизму є однією з найважливіших ідей сучасної математичної науки, ця ідея пронизує зміст математики, методи досліджень, методичні та філософські принципи і навіть манеру мислення самого дослідника. Отже, щоб викладання математики в старшій школі було по-справжньому науковим, принцип історизму повинен знаходити відповідне відображення в навчальному курсі математики, в процесі навчання і виховання. Заздалегідь можна припускати, що реалізація цієї вимоги в практиці викладання з'явиться основою для формування наукового світогляду учнів.

Відсутність історичних відомостей в курсі математики старшої школи призводить до того, що її випускник вступає в життя, схиливши голову перед всесиллям науки або відчуваючи певну неприязнь до наукових догм. Уникнути цього можна, якщо на матеріалі історії науки показувати конкретні шляхи наукового пізнання. У підсумку це сприятиме підвищенню рівня математичної освіти учнів, усвідомленню ними ролі наукових знань у подальшому розвитку сучасного суспільства, розумінню взаємовідносин природи і людини в цілому.

Метою дослідження є дослідження реалізації принципу історизму на уроках математики в старшій школі.

Об'єктом дослідження є принцип історизму на уроках математики.

Огляд праць з теми дослідження. Можливість, доцільність і необхідність введення історико-математичних матеріалів в шкільний курс, що і становить суть принципу історизму в викладанні математики, досліджувалися відомими методистами-математиками. Зокрема, Г.Н. Глейзером, Б.В. Гнеденко, вченими-математиками К.А. Малигін, В.Ю. Назаровим та ін.

Виклад основного матеріалу. Одним з недоліків викладання математики в старшій школі можна вважати зайву формалізацію знань, тобто повну відмову від принципу історизму в поясненні тих чи інших математичних положень [4, с. 37].

Історія математики являє собою захоплюючу гілка наукових досліджень, в якій ще дуже багато невідомого і, як виявляється, мало завершеного. Але, поєднувати історичні відомості та факти з основним навчальним матеріалом є проявом майстерності самого вчителя.

В поєднанні з вивченням навчального матеріалу шкільного курсу математики історичні відомості добре запам'ятовуються, а тому можуть бути засобом запам'ятовування навчальної інформації. З цієї точки зору важливо, щоб у свідомості учнів залишились не окремі, розрізнені епізоди з історії розвитку математики, а процес формування її основних ідей і методів. Не менш важливим є те що історія науки дає можливість учням спостерігати в дії взаємозв'язок і взаємообумовленість теоретичного наукового пізнання і практичної діяльності людини А не, в свою чергу, сприяє ефективному формуванню діалектико-матеріалістичного світогляду і наукового мислення школярів [1, с. 52].

В процесі навчання математиці розрізняють такі види історико – математичного матеріалу:

1. Епізодичний екскурс в історію математики, походження терміну, посилання на першовідкривача формули, теореми або методу.
2. Більш тривала бесіда або розповідь
3. Огляд життя і творчості окремих видатних математиків.
4. Аналіз математичних результатів отриманих в певну епоху або тих, що відносяться до розвитку певних математичних теорій.
5. Узагальнення і систематизація знань учнів з допомогою поглибленого історичного огляду, в якому аналізується розвиток тій чи іншої змістової лінії шкільного курсу (числової, функціональної, лінії рівнянь і нерівностей тощо) [3, с. 26].

Теоретично можливих таких видів, звичайно, набагато більше

За основу класифікації використання історичного матеріалу на уроках математики можна взяти:

Форму його подачі:

1. Повідомлення-факт (коротка історична довідка).

2. Бесіда або повідомлення-розповідь (взаємопов'язані історичні факти, які можуть супроводжуватися перед розглядом ілюстративного матеріалу, наведенням і розв'язанням історичних задач тощо).
3. Повідомлення-огляд (наводиться більш глибокий аналіз розвитку тієї чи іншої змістової лінії опального курсу математики: числової, функціональної, диференціальні тощо) [2, с. 66].

Час, який відображено в цьому викладі: «вертикальний» зріз (характеристика історичного розвитку тієї чи іншої вітки математики); «горизонтальний» зріз (характеристика певної історичної епохи); персоналії (характеристика життя і діяльності того чи іншого великого майбутнього та минулого).

Функції історико-математичного матеріалу можуть бути: пізнавальні, виховні, методологічні, розвивальні, навчальні.

В даний час принцип історизму набуває цілком іншого звучання в зв'язку з його винятковою роллю [6, с. 48].

При введенні елементів історизму в шкільний курс математики необхідно дотримуватись наступних положень:

1. Формувати в учнів діалектику матеріалістичного розуміння умов і причин зародження математики як науки.
2. Історію математики необхідно використовувати для розкриття логіки її розвитку.
3. Використання історизму у навчанні математиці дає можливість для створення проблемних ситуацій.
4. Історизм слід застосовувати для виховання учнів патріотизму, національної гідності в досягненні вітчизняної математики та інтернаціоналізму.
5. Введення історико-математичного матеріалу необхідне в органічній єдності зі змістом матеріалу, що вивчається [5, с. 82].

Висновки. Використання елементів історизму у викладанні математики відкриває перед учнями ширині можливості для узагальнення трактування окремих математичних понять, дає можливість глибше зрозуміти рушійні сили науки, дати аналіз світогляду окремих учених. Поруч з іншими навчальними предметами математика розкриває перед учителем широкі можливості в цьому напрямі. Однією з доцільних форм роботи, яку вчитель може використовувати при ознайомленні учнів з історією розвитку математики на уроках є ознайомлення учнів з життям і діяльністю діячів математичної науки.

Використання історичного матеріалу на уроці математики дає змогу не тільки ознайомити учнів з логікою розвитку науки, а й вводити їх у творчу лабораторію вчених. Біографія вченого, крім виконання своєї історико – наукової функції, повинна викликати інтерес до науки і знайомити учнів зі стилем роботи вчених.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Глейзер Г.Н. История математики в школе IX–X классы / Г.Н. Глейзер. – М.: Просвещение, 2010. – 120 с.
2. Гнеденко Б.В. Про бесіди з історії науки на уроках математики/ Б.В. Гнеденко // Рад. школа. -1990. – № 8. – 135 с.
3. Елтай Ж., Нур Г.К. Принцип історизму в викладанні математики в школі // Успіхи сучасного природознавства. – 2013. – № 10. – С. 26-27
4. Малыгин К.А. Элементы историзма в преподавании математики в средней школе / К.А. Малыгин. – М.: Учпедгиз, 2010. – 210 с.
5. Назаров В.Ю. Элементы истории математики. Навчальний посібник для студентів фізико-математичних факультетів / В.Ю. Назаров. – Ніжин: НДПУ, 2012. – 190 с.
6. Раков С. Формування математичних компетентностей випускника школи як місія освіти // Математика в школі. – 2007. – № 5. – 110 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А.Л. Шипко

ГІПЕРБОЛІЧНІ РІВНЯННЯ. КРАЙОВІ ЗАДАЧІ ТА ЗАДАЧА КОШІ, ЇХ РОЗВ'ЯЗОК

Стаття присвячена диференціальним рівнянням в частинних похідних, а саме рівнянням гіперболічного типу. В статті приведені деякі приклади застосування диференціальних рівнянь для моделювання таких реальних процесів, як коливання струни. Розглянуто, що рівняння коливання струни, стержня, мембрани, а також гідродинаміки і акустики має нескінченне число розв'язків. Тому, у випадку реального фізичного процесу, для єдиності розв'язку, що характеризує процес, необхідні додаткові умови. Ці умови складаються з граничних (виділено три основних типи) і початкових умов. В роботі виділені крайові задачі та задача Коші. Відмічено особливу роль диференціальних рівнянь при рішенні багатьох задач математики, фізики і техніки, оскільки часто не завжди вдається встановити функціональну залежність між шуканими і даними змінними величинами, але зате вдається вивести диференціальне рівняння, що дозволяє точно передбачити протікання певного процесу при певних умовах. Зроблено висновки стосовно рівнянь гіперболічного типу, до яких найбільш часто приводять фізичні задачі, пов'язані з процесами коливання, наприклад задача про коливання струни, мембрани, газу, електромагнітних коливань.

Ключові слова: диференціальне рівняння в частинних похідних, математична фізика, рівняння гіперболічного типу, крайові задачі, задача Коші.

The article is devoted to the differential equation in partial derivatives, namely the hyperbolic type equation. Some examples of the use of differential equations for simulating real processes such as string fluctuations are given in the article. It is considered that the equation of oscillation of string, rod, membrane, as well as hydrodynamics and acoustics has an infinite number of solutions. Therefore, in the case of a real physical process, for the uniqueness of the solution characterizing the process, additional conditions are required. These conditions consist of marginal (distinguished by three main types) and initial conditions. The paper identifies boundary value problems and the Cauchy problem. A special role of differential equations in the solution of many problems of mathematics, physics and technology is noted, since it is often not always possible to establish a functional relationship between the desired and given variables, but it is possible to derive a differential equation that allows precisely to predict the course of a particular process under certain conditions. Conclusions are made regarding the hyperbolic type equations, which most often result in physical problems associated with oscillation processes, for example, the problem of fluctuations of string, membrane, gas, electromagnetic oscillations.

Key words: differential equation in partial derivatives, mathematical physics, hyperbolic type equation, boundary value problems, Cauchy problem.

Постановка проблеми. При математичному описанні різних явищ природи часто приходять до математичних моделей у вигляді рівнянь, які містять незалежні змінні, невідому функцію та її похідні. Такі рівняння називають диференціальними. З виникненням і наступним розвитком теорії диференціальних рівнянь природознавство дістало могутній засіб моделювання та дослідження різноманітних найскладніших задач науки і техніки.

Аналіз актуальних досліджень. Розділ математики, який вивчає диференціальне рівняння в частинних похідних (ДРЧП), що описують різноманітні фізичні явища, називають математичною фізикою. До фізичних процесів відносяться явища, які вивчаються в гідродинаміці, теорії пружності, електродинаміці, теорії теплопровідності, квантовій механіці, атомній фізиці тощо.

Назва «математична фізика» пояснюється тим, що метод дослідження, який характеризує цю галузь науки, є математичним по суті. Однак постановка задач в цій галузі, що тісно пов'язана з вивченням фізичних явищ, має специфічні риси. Так, початкова і кінцева стадії процесу якісно різняться між собою і вимагають застосування різних математичних методів.

Методи математичної фізики почали інтенсивно розроблятися після появи «Математичних початків натуральної філософії» І.Ньютона в процесі дослідження проблем всесвітнього тяжіння і теорії світла [1, с. 29].

Відзначимо, що математична фізика досліджує не лише конкретні методи інтегрування рівнянь, а й загальні питання коректності постановки задач, питання існування та єдиності їх розв'язків тощо (якісна теорія ДРЧП).

Постійний розвиток математичної фізики зумовлений її тісним зв'язком із фундаментальними напрямками досліджень у суміжних областях природничих наук.

До рівнянь гіперболічного типу найбільш часто приводять фізичні задачі, пов'язані з процесами коливання, наприклад задача про коливання струни, мембрани, газу, електромагнітних коливань тощо. Характерною особливістю цих процесів є скінчена швидкість їх поширення [2, с. 13].

Мета статті – розглянути рівняння гіперболічного типу, виділити крайові задачі та розглянути їх розв'язок.

Виклад основного матеріалу. Рівняння коливання струни, стержня, мембрани, а також гідродинаміки і акустики, в загальному вигляді має вид

$$\rho(x) \frac{\partial^2 u}{\partial t^2} = \frac{\partial}{\partial x} \left(k(x) \frac{\partial u}{\partial x} \right) + F(x, t) \quad [\rho(x) > 0, \quad k(x) > 0] \quad 0 < x < \ell, \quad t > 0.$$

Як і в випадку звичайних рівнянь, воно має нескінченне число розв'язків. Тому, у випадку реального фізичного процесу, для єдиності розв'язку, що характеризує процес, необхідні додаткові умови. Ці умови складаються з граничних і початкових умов [3, с. 36].

Розглянемо ситуацію на прикладі коливання струни. Так процес коливання струни залежить від її початкової форми і розподілу швидкостей, тобто початкові умови слід задавати у вигляді:

$$\begin{cases} u(x, t_0) = \varphi(x) \\ u'_x(x, t_0) = \psi(x). \end{cases}$$

Щодо граничних умов, то можна говорити про три основні типи:

1. гранична умова першого роду $u(0, t) = \mu(t)$ (задано режим);
2. гранична умова другого роду $u_x(0, t) = \nu(t)$ (задано силу);
3. гранична умова третього роду $u_x(0, t) = h(u(0, t) - \theta(t))$ (пружне закріплення).

Аналогічно задається гранична умова і на другому кінці $x = \ell$.

Комбінуючи різні граничні умови ми отримуємо 6 типів крайових задач.

Сформулюємо першу крайову задачу для гіперболічних рівнянь:

Знайти $u(x, t)$, визначену в області $0 \leq x \leq \ell$, $t \geq 0$, що задовольняє рівняння

$$\rho(x) \frac{\partial^2 u}{\partial t^2} = \frac{\partial}{\partial x} \left(k(x) \frac{\partial u}{\partial x} \right) + F(x, t) \quad \text{для } 0 < x < \ell, t > 0;$$

граничним умовам:

$$u(0, t) = \mu_1(t) \quad (t > 0)$$

$$u(\ell, t) = \mu_2(t);$$

і початковим умовам:

$$u(x, 0) = \varphi(x)$$

$$u_x(x, 0) = \psi(x), \quad 0 < x < \ell.$$

Якщо на обох кінцях береться гранична умова другого або третього роду, то відповідна задача називається другою або третьою крайовою задачею. У випадку коли граничні умови при $x=0$ і $x=\ell$ мають різні типи, крайова задача називається мішаною.

При умові, що вплив граничних умов в точці M_0 , розміщеної достатньо далеко від кінців, буде мати місце через великий проміжок часу, а ми розглядаємо явище впродовж малого проміжку, то задачу можна розглядати як граничну задачу лише з початковими умовами.

Знайти розв'язок рівняння $u(x,t)$ ($-\infty < x < \infty$, $t > 0$) з початковими умовами

$$\begin{cases} u(x,0) = \varphi(x) \\ u_t(x,t) = \psi(x) \end{cases}$$

Цю задачу називають задачею Коші [4, с. 110].

Якщо явище розглядається поблизу однієї границі і вплив граничної умови на другій границі не суттєвий, то ми приходимо до задачі на напівпрямій $0 \leq x < \infty$, коли треба знайти розв'язок рівняння, який задовольняє умовам

$$\begin{cases} u(0,t) = \mu(t) & t \geq 0 \\ u(x,0) = \varphi(x) \\ u_t(x,0) = \psi(x) \end{cases} \quad 0 \leq x < \infty$$

Нарешті, коли характер явища, для моментів часу, достатньо віддалених від початкового моменту $t=0$, визначається граничними умовами (так як вплив початкових умов, завдяки тертю, слабшає), то такі ситуації приводять до задачі без початкових умов, тобто:

знайти розв'язок $u(x,t)$ для $0 \leq x \leq \ell$ і $t > -\infty$ при граничних умовах

$$\begin{cases} u(t,0) = \mu_1(t) \\ u(\ell,t) = \mu_2(t) \end{cases}$$

При розв'язанні крайових задач [5, с. 220]:

1. треба переконатись в єдиності розв'язання – це досягається доведенням теореми єдиності;

2. треба переконатись в існуванні розв'язку, що зазвичай зв'язано з методом знаходження розв'язків.

Розглянемо теорему єдиності [6, с. 69].

Теорема. Можливе існування тільки однієї функції $u(x,t)$ визначеної на області $0 \leq x \leq \ell$, $t \geq 0$, що задовольняє рівнянню

$$\rho(x) \frac{\partial^2 u}{\partial t^2} = \frac{\partial}{\partial x} \left(k(x) \frac{\partial u}{\partial x} \right) + F(x,t)$$

$$\rho(x) > 0, \quad k(x) > 0, \quad 0 < x < \ell, \quad t > 0,$$

початковим і граничним умовам

$$\begin{cases} u(x,0) = \varphi(x) & u_t(x,0) = \psi(x) \\ u(0,t) = \mu_1(t) & u(\ell,t) = \mu_2(t) \end{cases}$$

якщо виконуються наступні умови:

1. функція $u(x,t)$ та похідні, що входять в рівняння, а також похідна u_{xt} неперервні на проміжку $0 \leq x \leq \ell$ при $t \geq 0$;

2. $\rho(x)$ і $k(x)$ - неперервні на проміжку $0 \leq x \leq \ell$.

Доведення. Припустимо, що існує два розв'язки $u_1(x,t)$ і $u_2(x,t)$, тоді $v(x,t) = u_1(x,t) - u_2(x,t)$ задовольняє однорідному рівнянню

$$\rho(x) \frac{\partial^2 v}{\partial t^2} = \frac{\partial}{\partial x} \left(k(x) \frac{\partial v}{\partial x} \right),$$

однорідним умовам

$$\begin{cases} v(x,0) = 0 & v_t(x,0) = 0 \\ v(0,t) = 0 & v(\ell,t) = 0 \end{cases}$$

та умові 1 теореми.

Покажемо, що $v(x,t) \equiv 0$. Розглянемо функцію

$$E(t) = \frac{1}{2} \int_0^\ell (k v_x^2 + \rho v_t^2) dx \quad (\text{повна енергія струни в момент часу } t).$$

$$\frac{dE(t)}{dt} = \int_0^\ell k v_x v_{xt} + \rho v_t v_{tt} dx.$$

Інтегруючи частинами перший доданок правої частини, отримаємо

$$\int_0^\ell k v_x v_{xt} dx = k v_x v_t \Big|_0^\ell - \int_0^\ell v_t (k v_x)' dx.$$

Враховуючи граничні і початкові умови на v отримаємо

$$\frac{dE(t)}{dt} = \int_0^\ell \rho v_t v_{tt} - v_t (k v_x)' dx = \int_0^\ell v_t \left(\rho v_{tt} - (k v_x)' \right) dx = 0 \quad (\text{оскільки } v \text{ задовольняє}$$

однорідному рівнянню), тобто $E(t) = \text{const}$.

Враховуючи початкові умови, отримуємо

$$E(t) = \text{const} = E(0) = \int_0^\ell (k v_x^2 + \rho v_t^2) \Big|_{t=0} dx = 0, \quad \text{так як } v(x,0) = 0, \quad v_t(x,0) = 0.$$

Користуючись додатністю k і ρ укладаємо, що $v_x(x,t) = 0$ і $v_t(x,t) = 0$, звідки і витікає тотожність $v(x,t) = \text{const} = c_0$, але $v(x,0) = c_0 = 0$, тобто $v(x,t) \equiv 0$.

Таким чином $u_1(x,t) \equiv u_2(x,t)$.

Висновки. За результатами дослідження можна зробити наступні висновки.

1. Диференціальне рівняння гіперболічного типу – один із трьох можливих випадків диференціального рівняння другого порядку в частинних похідних з двома змінними, що в математичній фізиці використовується для описання хвильових процесів.

2. До рівнянь гіперболічного типу належать хвильові рівняння, наприклад, рівняння коливання струни, рівняння Клейна-Гордона, рівняння синус-Гордона тощо. Рівняння коливання струни, стержня, мембрани, а також гідродинаміки і акустики, в загальному вигляді має вид

$$\rho(x) \frac{\partial^2 u}{\partial t^2} = \frac{\partial}{\partial x} \left(k(x) \frac{\partial u}{\partial x} \right) + F(x,t) \quad [\rho(x) > 0, \quad k(x) > 0] \quad 0 < x < \ell, \quad t > 0.$$

Як і в випадку звичайних рівнянь, воно має нескінченне число розв'язків.

3. Рівняння коливання струни, стержня, мембрани, а також гідродинаміки і акустики має нескінченне число розв'язків. Тому, у випадку реального фізичного процесу, для єдиності розв'язку, що характеризує процес, необхідні додаткові умови. Ці умови складаються з граничних і початкових умов. Так процес коливання струни залежить від її початкової форми і розподілу швидкостей, тобто початкові умови слід задавати у вигляді:

$$\begin{cases} u(x, t_0) = \varphi(x) \\ u'_x(x, t_0) = \psi(x). \end{cases}$$

Щодо граничних умов, то можна говорити про три основні типи:

1. гранична умова першого роду $u(0,t) = \mu(t)$ (задано режим);

2. гранична умова другого роду $u_x(0,t) = v(t)$ (задано силу);

3. гранична умова третього роду $u_x(0,t) = h(u(u,0) - \theta(t))$ (пружне закріплення).

4. Комбінуючи різні граничні умови ми отримаємо 6 типів крайових задач. Знайти $u(x,t)$, визначену в області $0 \leq x \leq \ell$, $t \geq 0$, що задовольняє рівняння

$$\rho(x) \frac{\partial^2 u}{\partial t^2} = \frac{\partial}{\partial x} \left(k(x) \frac{\partial u}{\partial x} \right) + F(x,t) \text{ для } 0 < x < \ell, t > 0;$$

граничним умовам:

$$u(0,t) = \mu_1(t) \quad (t > 0)$$

$$u(\ell,t) = \mu_2(t);$$

і початковим умовам:

$$u(x,0) = \varphi(x)$$

$$u_t(x,0) = \psi(x), \quad 0 < x < \ell.$$

Якщо на обох кінцях береться гранична умова другого або третього роду, то відповідна задача називається другою або третьою крайовою задачею. У випадку коли граничні умови при $x=0$ і $x=\ell$ мають різні типи, крайова задача називається мішаною.

5. При умові, що вплив граничних умов в точці M_0 , розміщеної достатньо далеко від кінців, буде мати місце через великий проміжок часу, а ми розглядаємо явище впродовж малого проміжку, то задачу можна розглядати як граничну задачу лише з початковими умовами.

Знайти розв'язок рівняння $u(x,t)$ ($-\infty < x < \infty$, $t > 0$) з початковими умовами

$$\begin{cases} u(x,0) = \varphi(x) \\ u_t(x,t) = \psi(x) \end{cases}$$

Цю задачу називають задачею Коші.

Математичний апарат диференціальних рівнянь дає змогу проникнути в мікросвіт детермінованих явищ і процесів, описати механізм їх розвитку і тим самим передбачити їх майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адамар Ж. Задача Коши для линейных уравнений с частными производными гиперболического типа. М.: Наука, 1978. – 352 с.
2. Петровский И.Г. Лекции по теории обыкновенных дифференциальных уравнений. М.: Наука, 1970. – 279 с.
3. Бицадзе А.В. Уравнения математической физики. М.: Наука, 1976. – 296 с.
4. Смирнов В.И. Курс высшей математики. М.: Наука, 1974. – 655 с.
5. Эльсгольц Л.Э. Дифференциальные уравнения и вариационное исчисление. М.: Наука, 1969. – 423 с.
6. Соболев С.Л. Уравнения математической физики. М.: Наука, 1966. – 444 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А.М. Бистрянцева

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ ВПЛИВУ ХВИЛЬОВИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ СВІТЛА НА ЯКІСТЬ ЗОБРАЖЕННЯ ОТРИМАНОВОГО КАМЕРОЮ-ОБСКУРА

У статті розкритий зміст поняття «світло» та його хвильові властивості. Наведені результати проведеного експерименту з виявлення впливу хвильових властивостей світла на якість зображення отриманого камерою-обскура.

Ключові слова: світло, хвильові властивості світла, камера-обскура.

The article reveals the meaning of the concept of "light" and its wave properties. The results of the experiment carried out on the influence of the wave properties of light on the quality of the image obtained by the obscura camera are given.

Key words: light, wave properties of light, camera-obscura.

Особливістю організації навчального процесу в освітніх закладах вищого рівня є формування та розвиток у студентів ключових та професійних компетентностей. При цьому, формування компетентностей відбувається при вивченні студентами усіх дисциплін, зокрема професійно спрямованих. У зв'язку з цим, для майбутніх вчителів фізики особливого значення набуває курс загальної фізики, який передбачає планування та проведення фізичного експерименту.

Одним із профільюючих курсів загальної фізики у підготовці майбутнього вчителя фізики є розділ «Оптика», який є вченням про світло, його природу і властивості, а також розглядає особливості взаємодії світла із речовиною. Як і будь-який розділ загального курсу фізики, оптика передбачає експериментальну перевірку фізичних явищ, зокрема експериментальне підтвердження хвильових властивостей світа та їх впливу на отримане зображення.

У зв'язку з цим мета даної роботи – розкрити результати експериментальної перевірки впливу хвильових властивостей світла на якість зображення отриманого камерою-обскура.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні завдання:

- зробити аналіз наукової літератури з позиції виявлення особливостей хвильових властивостей світла, зокрема інтерференції, дифракції та поляризації;
- розкрити особливості роботи камери-обскура;
- висвітлити результати проведеного фізичного експерименту з виявлення впливу хвильових властивостей світла на якість оптичного зображення отриманого камерою-обскура.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що

- світло – це видиме випромінювання, тобто електромагнітні хвилі в інтервалі частот, що сприймаються людським оком [5]. В історії розвитку поглядів вчених на світло можна виділити такі етапи становлення ідей: перші уявлення про світло (ідеї стародавніх філософів Лукрецій, Демокріт), корпускулярна (І.Ньютон) та хвильова (Г.Гюйгенс) теорії світла, електромагнітна теорія (Дж.Максвел, Р.Герц), квантова теорія світла (М. Планк, А. Ейнштейн) та сучасні уявлення про природу світла – корпускулярно-хвильовий дуалізм (Л. Бройль, М. Планк, А. Ейнштейн та ін.) [2].
- явищами, які підтверджують хвильові властивості світла є інтерференція, дифракція та поляризація.
- інтерференцією називається посилення та послаблення освітленості, що виникає в результаті накладання двох або більше когерентних хвиль (таких хвиль, які характеризуються однаковою частотою і постійною різницею фаз в заданій точці простору) [1; 3];
- дифракція світла – явище, пов'язане із зміною напрямку поширення світлових хвиль

(порівняно з напрямом, передбаченим геометричною оптикою), та просторовим перерозподілом їх інтенсивності під впливом перешкод і неоднорідностей середовища на їх шляху. Так дифракція може призводити до огинання світловими хвилями перешкод, або проникненню світла в область геометричної тіні. Щоб ці явища спостерігалися, розміри перешкод повинні бути порядку довжини хвилі [5; 6];

– явище поляризації виникає внаслідок того, що електромагнітні хвилі є поперечними. Вектори напруженості електричного поля E , магнітного поля H та хвильовий вектор k є взаємно перпендикулярними. Те, як впорядкований напрямок коливань вектора E (який відіграє основну роль у переважній більшості оптичних явищ), визначає тип поляризації світла [7].

Аналіз наукової літератури та історичних джерел засвідчив, що камера-обскура – це найпростіший оптичний пристрій, що дозволяє отримати на екрані зображення предметів [4]. Схему дії цього пристрою знайдено в роботах давньогрецького філософа Арістотеля (IV ст. до н. е.), а також китайського філософа Мо Ті (V ст. до н. е.) Камеру-обскуру вважають попередницею сучасного фотоапарата [2].

З метою перевірки впливу хвильових властивостей світла на якість зображення отриманого камерою-обскура був спланований та проведений фізичний експеримент, для проведення якого була спеціально виготовлена камера-обскура.

При виконанні експерименту з виявлення впливу хвильових властивостей світла на якість отриманого зображення було використано наступне обладнання: камера-обскура, джерело світла (лабораторний освітлювач), веб-камера Logitec Webcam Software.

При дослідженні впливу розмірів отвору на передній стінці камери-обскура на якість зображення у процесі виконання експерименту змінювали діаметр вхідного отвору від 1 до 10 мм та відстань від джерела світла до передньої стінки камери-обскура. Отримані результати засвідчили, що при збільшенні діаметру вхідного отвору камери-обскура чіткість зображення нитки розжарювання лабораторного освітлювача зменшується, а яскравість збільшується. Результати проведеного експерименту наведені на рис. 1- 4, де L – це відстань від освітлювача до передньої стінки камери-обскура, S – відстань від передньої стінки камери-обскура до екрану, d – діаметр вхідного отвору камери-обскура.

Рис. 1. Параметри отриманого зображення: L – 300 мм, S – 615 мм, d – 1 мм.

Рис. 2. Параметри отриманого зображення: L – 300 мм, S – 615 мм, d – 2 мм.

Рис.3. Параметри отриманого зображення: L – 300 мм, S – 615 мм, d – 5 мм.

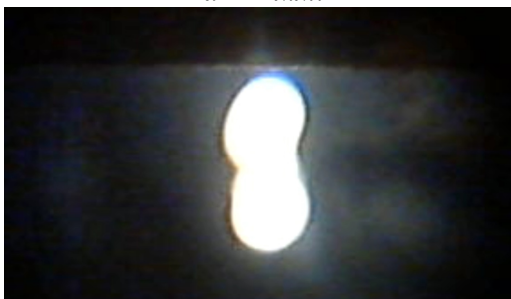

Рис.4. Параметри отриманого зображення: L – 300 мм, S – 615 мм, d – 7 мм.

При проведенні експерименту був також виявлений вплив явища дифракції на якість отриманого зображення. З метою виявлення зазначеного явища було використане таке програмне забезпечення як Adobe Photoshop CS6x32. Отримані та оброблені фотографії наведені на рис. 5 – 7.

Рис. 5. Параметри зображення: $L - 200$ мм,
 $S - 810$ мм,
 $d - 10$ мм.

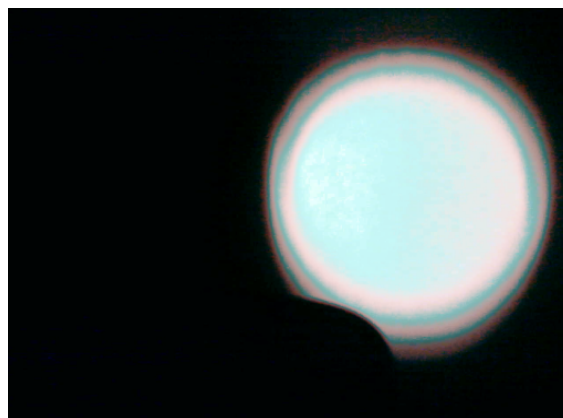

Рис. 6. Оброблене зображення (варіант 1)

Рис. 7. Оброблене зображення (варіант 2)

Узагальнюючи вищенаведені результати експериментального дослідження можна стверджувати, що на зображення отримані за допомогою камери-обскура впливають хвильові властивості світла (найбільше має прояв явище дифракції).

У перспективі подальших досліджень плануємо провести експериментальне дослідження щодо виявлення впливу хвильових властивостей світла на якість зображення отриманого за допомогою фотоапарату.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анісімова О.В. Фізика: Оптика. [Методичні вказівки до самостійної роботи студентів технічних напрямків підготовки усіх форм навчання] / Анісімова О.В., Пугач О.В.. – Київ: НТУУ «КПІ», 2014. – 52 с.
2. Кудрявцев П. С. Курс истории физики: [Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по физ. спец.-2 изд., испр. и доп] / Кудрявцев П. С. – М.: Просвещение. – 1982. – 423 с.
3. Кучерук І.М. Загальний курс фізики. Оптика. Квантова фізика / Кучерук І.М., Горбачук І.Т.. – Київ: Техніка, 1999. – 261 с.
4. Лабораторна робота на тему «Виготовлення найпростішого оптичного пристрою» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://edufuture.biz/index.php?title=Лабораторна_робота_на_тему_«Виготовлення_найпростішого_оптичного_пристрою»
5. Ландсберг Г.С. Оптика: [учеб. пособие для вузов] / Ландсберг Г.С.. – М: ФИЗМАТЛИТ, 2003. – 848 с.

6. Назарова О. А. Формування у студентів поняття про дифракційну природу зображення // Назарова О. А., Одінец В.В., Гончаренко Т.Л. // Пошук молодих. Збірник матеріалів Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції [«STEM-освіта як напрям модернізації методик навчання природничо-математичних дисциплін у середніх і вищих навчальних закладах»], (Херсон, 20-21 квітня 2017 р.). – 2017. – №17. – С.133-136.
7. Сивухин Д.В. Общий курс физики. Оптика. Т.4 / Сивухин Д.В.. – М.: ФИЗМАТЛИТ, 1980. – 752 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В.В. Одінец

УДК 371.3.016:514.181.8:514

Попова А. М.

ГЕОМЕТРИЧНІ ПОБУДОВИ В КУРСІ ГЕОМЕТРІЇ

У статті розглядаються методичні особливості навчання учнів розв'язуванню конструктивних задач під час викладання геометрії в основній школі.

Ключові слова: конструктивні задачі, геометричні побудови за допомогою циркуля та лінійки.

In the article the methodical features of teaching students to solving constructive problems during teaching of geometry in the basic school are considered.

Key words: constructive tasks, geometric constructions with compass and ruler.

Традиційно в системі математичної освіти в сучасній школі розв'язується триєдине завдання навчання учнів математичних знань, прийомів і методів, виховання їх математичної культури, розвитку математичного мислення школярів засобами математики. При цьому, як відомо, першочергове значення має формування і розвиток у школярів таких математичних знань, умінь і навичок, які повинні скласти фундамент для їх активної пізнавальної діяльності в навчанні математики та інших шкільних дисциплін. Тобто розв'язується завдання фундаментальної математичної підготовки школярів. Одним із засобів, що сприяють досягненню високого рівня математичної підготовки учнів, є їх діяльність по розв'язуванню математичних задач, особливо, геометричних задач на побудову.

Теоретичні основи геометричних побудов були розроблені ще в 19 столітті швейцарським геометром Я. Штейнером, а у подальшому знайшли відображення в працях А. Адлера, Ю. Петерсона, Н.Ф. Четверухина та ін. Питанням постановки навчання геометричним задачам на побудову присвячені роботи багатьох відомих учених-методистів, серед яких І.І. Александров [1], Н.А. Извольський, Д.І. Перепьолкін, Ж.Адамар та ін. Так, одним із основоположників методики вивчення геометричних побудов в середній школі вважається І.І. Александров. Йому належать дослідження в області теорії елементарних побудов і впровадження їх в практику шкільного викладання геометрії. І.І. Александров першим побудував систему конструктивних геометричних задач, виділивши методи їх розв'язання; йому належить ідея використання задач на побудову в якості методу розв'язування геометричних питань при навчанні цього предмету в школі. У подальшому методика навчання геометричних задач на побудову отримала розвиток в працях О.С. Кулікової, Г.Г. Маслової, М.М. Нікітіна, Г.І. Саранцева, І.Ф. Тесленка [2] та ін. Теорія і методика навчання розв'язування математичних задач (в тому числі конструктивних геометричних задач) розглянуті в роботах Луканкіна, О.В. Мантурова, Ю.М. Колягіна [3], А.А. Столяра та ін.

Як показує аналіз програм та підручників, задачам на побудову в курсі геометрії вітчизняної школи аж до 60-х рр. минулого століття приділялася значна увага, а в сучасному

курсі математики основної школи увага до них істотно знизилася. Все менше місця відводиться таким задачам на сторінках шкільних підручників геометрії, в шкільній програмі з математики геометричним побудовам відводиться не виправдано мала кількість годин, при тому, що роль таких задач у формуванні просторового мислення і графічної культури учнів є загально визнаною і підтверджена фундаментальними дослідженнями в галузі психології та методики навчання математики. Таким чином, до цього часу не розв'язана проблема зображення конструктивних задач як органічної частини в курсі геометрії сучасної школи. Виявлені протиріччя – між великою психолого-педагогічної значимістю конструктивних геометричних задач з точки зору їх змісту та особливостей процесу розв'язування, з одного боку, і незначною увагою до них в сучасному шкільному курсі геометрії, з іншого; між значенням задач на побудову для розвитку пошукових навичок самостійної діяльності, з одного боку, та невмінням учнів усвідомлювати основні етапи розв'язування задачі на побудову, з іншого – визначають актуальність проблеми дослідження.

Мета дослідження полягає в розгляді методичних особливостей навчання учнів розв'язуванню задач на побудову, що підсилює конструктивну лінію в навчанні геометрії в сучасній школі.

Об'єктом дослідження є процес навчання геометрії в основній школі. **Предметом** дослідження – методика навчання розв'язуванню геометричних задач на побудову.

Курс математики основної школи логічно продовжує реалізацію завдань математичної освіти учнів, розпочату в початкових класах, розширюючи і доповнюючи ці завдання відповідно до вікових і пізнавальних можливостей школярів. В основу побудови змісту й організації процесу навчання математики покладено компетентнісний підхід, відповідно до якого кінцевим результатом навчання предмета є сформовані певні компетентності як здатності учня успішно діяти в навчальних і життєвих ситуаціях і нести відповідальність за свої дії. Компетентність є особистісним утворенням, яке формується на основі здобутих знань, досвіду діяльності, вироблених ціннісних орієнтацій, ставлень, оцінок.

Аналіз навчальної та методичної літератури з теми дослідження показав, що у підручниках для 5-6 класів завдання на побудову практично не розглядаються як самостійні. Найчастіше це завдання на побудову фігур по заданих розмірах. У всіх підручниках з геометрії для 7-9 класу задачі на побудову розглядаються як самостійні наприкінці 7 класу. Здійснюються такі елементарні побудови: поділ відрізка навпіл; відкладання кута, рівного даному; побудова бісектриси кута; побудова перпендикуляру до прямої з даної точки, яка не лежить на цій прямій. В якості методу розв'язування задач на побудову в підручниках розглядається метод геометричного місця точок. У 8-9 класах зустрічаються завдання на побудову фігур за деякими заданими елементами. Довільні трикутники і чотирикутники будуються за сторонами і кутами. Чотирикутники особливих видів (ромби, квадрати, прямокутники) – за сторонами і діагоналями. Розглядаються прийоми описування та вписування кіл в трикутники і чотирикутники. Алгебраїчний метод розв'язання задач на побудову майже не наводиться.

Розглядаючи підручники, можна відзначити, що в них досить високий відсоток завдань на побудову в 7 класі, причому розглядаються стандартні та елементарні задачі на побудову. Однак до 9 класу відсоток геометричних задач на побудову різко падає. Це пов'язано з тим, що оскільки задачі на побудову складають базу для роботи, що розвиває навички побудови фігур, що сприяє формуванню вміння читати і розуміти креслення, встановлювати зв'язки між його частинами, то недостатність цієї системи обумовлює поганий розвиток просторового та логічного мислення учня, низький рівень його графічної культури.

Місце та роль геометричних задач на побудову полягає у формуванні мислення учнів, його різних компонентів, в першу чергу, просторового і логічного, а також – в розвитку математичної інтуїції учнів. Дійсно, розглядаючи геометричні задачі на побудову, традиційно, сучасна методика пропонує проводити хід їх розв'язання в чотири етапи: 1) аналіз, 2) побудова, 3) доведення, 4) дослідження. Вже одне це вказує на те, що

конструктивні геометричні задачі акумулюють у собі навчання пошукової діяльності, конструктивної діяльності, прийомам логічного мислення, формують дослідницькі навички в учнів. Конструктивні геометричні задачі становлять одну із змістовних ліній шкільного курсу геометрії, вони відрізняються широкими можливостями вибору методів їх розв'язання та різноманітними застосуваннями в практичній діяльності. Крім того, конструктивні геометричні задачі мають широкі міжпредметні зв'язки. Завдання формування навичок і умінь геометричних побудов, а в цілому – графічної культури учнів, є наскрізним як для всього шкільного курсу геометрії, так і для його застосувань.

Методичні особливості вивчення задач на побудову полягають у тому, що в процесі розв'язування конструктивних задач вчитель може ефективно формувати елементи алгоритмічної культури учнів, систематично вимагаючи від них чіткої послідовності основних побудов. Задачі на побудову розвивають пошукові навички розв'язання практичних проблем, долучають до посильних самостійних досліджень, що дуже важливо у формуванні вмінь та навичок розумової праці. За допомогою задач на побудову, навіть найпростіших з них, більш глибоко усвідомлюються теоретичні відомості про основні геометричні фігури, так як в процесі розв'язання цих задач учень створює наочну модель досліджуваних властивостей і відносин та працює з цією моделлю. Важливість задач на побудову обумовлюється особливостями наукової структури курсу геометрії 7-9 класів, провідним компонентом якої є конструктивізм: майже всі геометричні поняття означаються конструктивно; доведення всіх теорем спирається на використання фігур, реальне існування яких можна підтвердити побудовою. Тому задачі на побудову мають розвивати в учнів конструктивний підхід до осмислення всього комплексу геометричних знань, а не лише формувати конструктивні навички розв'язування задач.

Для підтвердження гіпотези дослідження стосовно того, що розв'язування задач на побудову сприяє формуванню просторового та логічного мислення учнів, було здійснено педагогічний експеримент у ході проходження педагогічної практики. Базою практики була ЗОШ № 52 м. Херсона, а участь в експерименті узяли учні двох 8-их класів, один з яких визначив контрольну групу, а інший – експериментальну групу. Формувальний етап педагогічного експерименту передбачав впровадження в експериментальній групі поглибленого вивчення методів розв'язування конструктивних задач, в той час, як в контрольній групі навчання здійснювалося за традиційною програмою. Мета формувального експерименту полягала у визначенні впливу процесу розв'язання задач на побудову на формування в учнів просторового та логічного мислення та підтвердженні чи спростуванні висунутої гіпотези. На завершальному етапі експерименту здійснювалась обробка та узагальнення одержаних результатів експериментального дослідження та формулювання висновків. Результативність експериментального навчання визначалась за індикаторами компонентів мислення учнів, логічного та просторового, а результати експерименту свідчать про позитивні зміни, які відбулися у ході навчання учнів експериментальної групи. Статистичну значущість відмінностей в експериментальній та контрольній групах було доведено із застосуванням критерію Пірсона. Результати формувального експерименту засвідчили, що розв'язування задач на побудову сприяє правильному розумінню учнями геометрії як науки про властивості просторових форм, ґрунтовному засвоєнню програмного матеріалу з геометрії, виробленню вмінь практично застосовувати його, розвитку логічного мислення, просторової уяви.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Александров И.И. Задачи на построение / И.И. Александров. – М. : Просвещение, 1986. – 200 с.
2. Тесленко І.Ф. Особливості геометричних задач на побудову в планіметрії / І.Ф. Тесленко. – К. : Радянська школа, 2010. – 138 с.

3. Колягин Ю. М. Методика преподавания математики в средней школе / Ю.М. Колягин, В.А. Оганесян, В.Я. Саннинский, Г.Л. Канкин. – М. : Просвещение, 1985.– 462 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент В.І. Таточенко

УДК 517.948.35

Рахімова А.А.

ГЕОМЕТРИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ТА ЇХ ВЛАСТИВОСТІ В ОСНОВНІЙ ТА СТАРШІЙ ШКОЛІ

У статті досліджуються поняття геометричних перетворень та їх властивості. Розглядається використання методу геометричних перетворень в основній та старшій школі.

Ключові слова: геометричні перетворення, паралельного перенесення, центральної та осьової симетрії, повороту, перетворення подібності, основна та старша школа.

The article deals with the concepts of geometric transformations and their properties. The use of the method of geometric transformations in the basic and high school is considered.

Key words: geometrical transformations, parallel transfer, central and axial symmetries, rotation, transformation of similarity, basic and high school.

Постановка проблеми дослідження. Однією з головних проблем сучасної освіти є необхідність перетворення величезного об'єму знань в особисте надбання та інструментарій кожної людини. В той же час, пізнання об'єктивної дійсності неможливе тільки за допомогою однієї галузі науки чи навчальної дисципліни. Отже, система освіти повинна розкривати для учнів усю множину міжнаукових та міждисциплінарних зв'язків і відношень. Така ситуація викликає необхідність перегляду ролі і місця наукових знань в навчальному процесі, а також існуючих форм, методів і способів навчання багатьох дисциплін у сучасних школах [2, с. 31]. Ефективним способом формування всебічних знань учнів та створення уявлень про цілісну наукову картину світу є інтегративний підхід у навчанні природничих дисциплін. Реалізація цього підходу в освіті дає можливість розглядати зміст, форми та методи навчання окремої дисципліни у процесі взаємодії з іншими, співставляти закономірності та закони навчального предмету з відповідної галузі із закономірностями та законами природи, встановлювати взаємозв'язки між окремими структурними ланками різних наук. [4, с. 22]

Однією з головних відмінностей системи розвивального навчання від традиційної є орієнтація на знаходження способів та методів розв'язування цілих класів задач завдяки змістово-теоретичним діям (аналізу, абстрагуванню, узагальненню, плануванню та рефлексії), що лежать в основі науково-теоретичного мислення. Згідно з теорією розвивального навчання шкільний навчальний процес має бути організований у формі постановки та розв'язування навчальних задач, що передбачає знаходження загального способу розв'язування багатьох частинних задач певного класу [1, с.48]. Це дозволяє учням розв'язувати нові частинні задачі відповідно до логіки сходження від абстрактного (загального) до конкретного.

Аналіз стану геометричної підготовки випускників загальноосвітніх шкіл дозволяє зробити висновок про те, що актуальною навчально-методичною проблемою залишається організація навчальної діяльності школярів у процесі оволодіння методами геометричних перетворень: паралельного перенесення, центральної та осьової симетрії, повороту, перетворення подібності (гомотетії). Вважаємо, що одними з головних причин її є

відсутність у шкільній навчальній літературі відповідної системи задач, а також недостатня розробленість навчальних моделей методів геометричних перетворень розв'язування конструктивних задач планіметрії. З іншого боку, трактування німецьким математиком Феліксом Клейном геометрії як науки про властивості фігур, що є інваріантними відносно деякої групи перетворень, може слугувати тією основою, яка дозволяє сформулювати в учнів цілісне уявлення про її сутність. Формування у школярів системних знань, знань про способи одержання нових знань, що насамперед пов'язується з їх розвитком як суб'єктів навчальної діяльності, стає особливо актуальним у сучасному суспільстві [3, с. 41].

Метою даної статті є розгляд моделі навчального процесу із використанням інтегративного підходу, зокрема застосування інтегративного образу способу розв'язування задачі для набуття системних знань, визначення місця та ролі інтегрованих образів у процесі формування узагальнених математичних умінь в основній та старшій школі.

Виклад основного матеріалу. Ідея геометричних перетворень є однією з провідних у шкільному курсі геометрії. Вона пронизує багато тем і розділів, а також посідає важливе місце в алгебрі, зокрема при вивченні функцій. Геометричні перетворення в шкільному курсі математики використовуються при розв'язуванні: 1) задач на обчислення; 2) задач на побудову; 3) задач на доведення; 4) задач на дослідження; 5) екстремальних задач; 6) задач на граничний перехід; 7) задач на побудову графіків функцій [3, с. 28].

Під інтегративним образом способу розв'язування задачі будемо розуміти цілісну структуру знань, умінь та навичок, якою необхідно володіти учневі для дослідження класів задач, які можна розв'язати цим способом.

Геометричні перетворення в шкільному курсі геометрії широко використовуються для розв'язування задач на обчислення та для доведення теорем, однак, основною формою роботи є саме розв'язування задач на побудову [5, с. 28].

Спосіб геометричних перетворень знаходить своє застосування в алгебрі і при вивченні одного з провідних понять усього курсу математики загальноосвітньої школи, а саме – поняття функції. На етапах побудови графіків функцій використовується паралельне перенесення, симетрія відносно осей координат, стиск-розтяг графіка функції, що по суті є гомотетією відносно деякої прямої [2, с. 31].

Реалізація такого підходу до навчання дає можливість сформулювати в учнів узагальнені вміння використовувати геометричні перетворення до побудови графіків функцій [4, с. 28].

Висновок. Отже, у статті підтверджується доцільність використання інтегративного способу розв'язування задачі для формування узагальнених математичних умінь учнів та побудови навчального процесу з реалізацією інтегративних компонентів. Однак, планування процесу формування інтегративного образу способу геометричних перетворень потрібно проводити ретельно, аналізуючи спочатку компоненти інтегрованого образу, детально співставляючи та порівнюючи їх для подальшого об'єднання за схожими ознаками та розподілу на взаємопов'язані класи. Тоді результатом такої діяльності буде синтез нових знань, побудова між ними взаємозв'язків, і, як наслідок, формування у свідомості учнів інтегративного образу способу розв'язання задачі. Саме такий інтегративний підхід, на нашу думку, дасть змогу в подальшому сформулювати розвинену, креативну особистість, здібну до творчого пошуку, дасть змогу учням оволодіти системою цілісних та всебічних знань у всій їх повноті та структурній єдності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Босовський М.В. Граничний перехід в геометричних задачах / М.В. Босовський // Дидактика математики: проблеми і дослідження. – 2004. – Вип. 22. – 140 с.
2. Математика (тригонометрія, геометрія, елементи стохастички) з комп'ютерною підтримкою: Навч. посіб. / А.В. Грохольська, М.І. Жалдак, О.Б. Жильцов – К.: МАУП, 2004 – 456 с
3. Кушнір В.А. Інтеграція знань та умінь учнів при використанні різних методів доведення математичних речень / В.А. Кушнір, Р.Я. Ріжняк // Наукові записки. –

Випуск 90. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка. – 2011. – 210 с.

4. Кушнір В.А. Формування в учнів складних умінь використовувати моделювання у процесі розв'язування математичних задач інтегративного змісту / В. Кушнір, Р. Ріжняк // Математика в школі. – 2009. – № 5. – 117 с.
5. Любарська О.М. Інтеграційні процеси в освіті / О. М. Любарська // Психолого – педагогічні та лінгвістичні аспекти викладання мовознавчих дисциплін у вищій та середній школі: Збірник доповідей міжвузівської конференції. – Миколаїв, 1998. – 124 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент **В.І. Таточенко**

УДК 37.032

Трусобородська В.М.

ОСВІТНІЙ ВЕБ-КВЕСТ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ У НАВЧАННІ ФІЗИКИ ТА ГОТОВНІСТЬ ВЧИТЕЛІВ ДО ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті пояснюється значення компетентнісного навчання фізики учнів основної школи. Наведені результати дослідження стану готовності вчителів до реалізації формування компетентностей учнів. Розкривається поняття освітнього веб-квесту як одного з видів навчального проекту. Представлено створені освітні веб-квести з різних тем. Вказано, які недоліки та переваги такого типу технології формування компетентностей учнів йому притаманні.

Ключові слова: компетентність, підготовка вчителя, формування компетентностей, технології навчання учнів, навчальний проект, веб-квест.

The article explains the importance of competency teaching of physics of pupils at the middle school. The results of investigation of state of readiness of teachers to realize the formation of competencies. The concept of educational web-quest as one of the types of educational project is revealed. The educational web quests were presented on various topics. The disadvantages and advantages of this type of technology for forming students' competencies were presented at the article.

Key words: competence, teacher's training, formation of competencies, teaching technology, educational project, web quest.

У навчальній програмі з фізики для 7-9 класів [5] зазначено, що ефективним засобом формування предметної й ключових компетентностей учнів у процесі навчання фізики є навчальні проекти. Тому практично в кожному розділі програми запропоновано орієнтовні теми навчальних проектів і зазначено кількість навчальних годин, яка виділяється на цей вид навчальної діяльності учнів на уроці.

Автори програми зауважують, що «виконання навчальних проектів передбачає інтегровану дослідницьку, творчу діяльність учнів, спрямовану на отримання самостійних результатів за консультативної допомоги вчителя.» [5]. Зважаючи на це, актуальності набуває завдання пошуку креативних форм роботи з учнями, які забезпечують розвиток їх пізнавальної самостійності, критичного і творчого мислення школярів. Актуальним також залишається завдання формувати в учнів уміння опрацьовувати інформацію, добуваючи її з різних джерел. Розвиток цих умінь дозволить в майбутньому їм отримувати «освіту впродовж всього життя», задовольняти пізнавальні інтереси, розвивати творчий потенціал та професійні якості, тобто, бути соціально адаптованою, креативною людиною.

Аналіз наукової, педагогічної та психологічної літератури [1-4, 6] дозволив з'ясувати, що під *компетентнісно-орієнтованим підходом у навчанні* розуміється підхід до організації навчально-виховного процесу, який спрямований на *набуття особистістю певної суми знань і досвіду, що дозволяють їй робити висновки про щось, переконливо висловлювати власні думки, діяти адекватним чином у різних ситуаціях* [6].

Одним із завдань нашого дослідження було визначення стану готовності вчителів фізики до залучення учнів до виконання навчальних проектів. Розв'язання цього завдання передбачало розробку анкети, яка у нашому випадку включала 18 запитань, котрі можна об'єднати у 5 блоків. Перший блок включав запитання, які стосувалися того, чи користуються вчителі навчальними проектами в освітньому процесі та як часто це роблять.

Другий блок стосувався тематики проектів. Нас цікавили питання: Чи пропонують вчителі теми, рекомендовані програмою та підручником? Чи розробляють власну тематику? Чи дозволяють учням обирати теми проектних досліджень самостійно? Скільки тем пропонують учням для вибору? Надають можливість учням обирати тематику проектів чи ні?

Питання, що увійшли до третього блоку, мали на меті з'ясувати: Які типи навчальних проектів відомі вчителям? Яким типам навчальних проектів вони віддають перевагу та яким типам проектів віддають перевагу їх учні.

Четвертий блок питань стосувався управління діяльністю учнів під час підготовки і захисту проектів та оцінювання одержаних результатів. До його складу були включені наступні запитання: Чи передбачалося здійснення вчителем управління навчально-пошуковою діяльністю учнів? Якщо воно здійснювалось, то яким чином і як часто? У який спосіб оцінювалась робота учнів? Як враховувався внесок кожного члена команди за умов виконання групового проекту?

Метою п'ятого блоку запитань було визначення відповідей на питання: Що таке освітній веб-квест? Чим він відрізняється від звичайного навчального проекту? Які типи веб-квестів їм відомі та яким типам вони віддають перевагу?

У анкетуванні взяли участь 29 вчителів фізики Херсонської області, зокрема вчителів з Бериславського, Білозерського, Великолепетиського та Нововоронцовського районів. Аналіз їх відповідей на питання анкети дозволив встановити, що:

- 100% вчителів використовують навчальні проекти в освітній діяльності; 58% вчителів залучають учнів до виконання проектів після вивчення кожного розділу, 17% – після вивчення кожного блоку інформації в розділі; 17% – планують урок – захист проектів раз на семестр і 7% – раз на рік (перший блок);
- 82% вчителів пропонують учням теми, рекомендовані програмою та підручником, і лише 18% пропонують нові теми. При цьому 45% опитаних пропонують 6 тем на вибір, ще 45% – від 2 до 5 тем, та 10% – відповідно до кількості учнів (другий блок);
- лише 14% анкетованих вчителів знають більше 5 типів навчальних проектів, 52% – наводять приклади 3-4 типів навчальних проектів, 34% знають лише 1-2 типи проектів. Загалом вчителі віддають перевагу проектам реферативного типу. Учні ж більше зацікавлені у виконанні проектів дослідницького типу (третій блок);
- 59% вчителів, що прийняли участь у анкетуванні, здійснюють управління за допомогою індивідуальних консультацій, 31% – детально пояснюють порядок виконання роботи, які завдання необхідно виконати учням під час підготовки проектів; 10% опитаних взагалі не слідкують за діяльністю учнів (четвертий блок).
- 100% вчителів не знають що таке веб-квест, де його використовують та які існують види веб-квестів (п'ятий блок).

Узагальнення відповідей опитаних викладачів фізики дало підстави для висновку, що: а) більшість з них планує залучення учнів до проектної діяльності; б) переважно це відбувається в кінці вивчення кожного розділу шкільного курсу фізики; в) вибір тем здійснюється учнями з запропонованого вчителем переліку, хоча є випадки й надання учням можливості обрати тему проекту самостійно; г) управління вчителем діяльністю учнів під

час виконання проектів передбачене, хоча здійснюється це не завжди; д) з веб-квестом як різновидом навчальних проектів вчителі не знайомі і в практиці навчання учнів фізики веб-квести не застосовують.

Проведені наукові розвідки з проблеми дослідження стану розробки веб-квестів [1; 2] дали можливість встановити, що освітній **веб-квест**:

– це сайт в Інтернеті, з яким працюють учні, виконуючи різні навчальні завдання. Розробляються такі веб-квести для максимальної інтеграції Інтернету з вивченням шкільного предмету чи групи споріднених предметів. Вони охоплюють окрему проблему, навчальний предмет, тему.

– це проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси Інтернету. Освітній веб-квест, присвячується певній темі і складається з кількох, пов'язаних єдиною сюжетною лінією розділів, насичених посиланнями на інші ресурси.

Розробник веб-квесту Берні Додж, визначив наступні **види завдань для веб-квестів**:

– **переказ** – демонстрація розуміння теми на основі подання матеріалів з різних джерел в новому форматі: створення презентації, оповідання;

– **планування та проектування** – розробка плану або проекту на основі заданих умов;

– **самопізнання** – будь-які аспекти дослідження особистості;

– **компіляція** – трансформація формату інформації, отриманої з різних джерел: створення книги кулінарних рецептів, віртуальної виставки, капсули часу, капсули культури;

– **творче завдання** – творча робота у певному жанрі – створення п'єси, вірша, пісні, відеоролика;

– **аналітична задача** – пошук і систематизація інформації;

– **детектив, головоломка, таємнича історія** – висновки на основі суперечливих фактів;

– **досягнення консенсусу** – вироблення рішення по гострій проблемі;

– **оцінка** – обґрунтування певної точки зору;

– **журналістське розслідування** – об'єктивний виклад інформації (розподіл думок і фактів);

– **переконання** – схиляння на свій бік опонентів або нейтрально налаштованих осіб;

– **наукові дослідження** – вивчення різних явищ, відкриттів, фактів на основі унікальних он-лайн джерел [1].

Враховуючи описаний в мережі Інтернет досвід учителів фізики України з розробки веб-квестів, нами було створено три веб-квести типу «Рольова гра»: «Спадок Архімеда»(1), «Сила тертя в нашому житті»(2), «Таємниці гравітаційної взаємодії»(3). Сайти, на яких вони представлені мають адреси:

– <https://sites.google.com/site/spadokarhimeda/> (1)

– <https://sites.google.com/site/vebkves tsilaterta/>(2)

– <https://sites.google.com/site/silatazinna/>....(3)

На наш погляд, квести такого типу є найбільш привабливими для учнів основної школи та найменш методично складними у створенні.

Структура веб-квестів, які ми розробили, була однаковою і передбачала поєднання проектної, ігрової та інформаційної технологій. На сторінках зазначених сайтів учням 7-го класу запропоновані різні завдання з розділу «Взаємодія тіл», що мають як освітній, так і розвивальний та творчий характер.

Мета навчальних проектів:

– поглиблення знань учнів з тем «Виштовхувальна сила. Закон Архімеда. Плавання тіл», «Тертя. Сила тертя» та «Сила тяжіння. Невагомість»;

– формування ключових, міжпредметних і фізичної компетентностей учнів; розвиток їх пізнавальної активності і мотивації до вивчення фізики.

Як засвідчив досвід впровадження зазначених веб-квестів у практику навчання фізики у ЗНЗ № 24, де автор працює вчителем, учні з великим задоволенням приймали участь у такому виді навчальних проектів. Невеликі труднощі виникали під час групування учнів по групах, що пов'язане з тим, що необхідно було утворити рівноцінні команди за кількістю, інтересами та бажанням навчатися. Для деяких учнів було важко працювати в групі, оскільки вони звикли працювати на одинці. До створення презентацій учні виявились підготовленими і цей вид роботи не викликав у них проблем. Запропонованою системою оцінювання всі були задоволені, ніяких претензій в учнів до вчителя не виникало.

Висновки: На сьогоднішній день вчителі активно використовують таку технологію навчання як навчальний проект. Однак, лише невелика кількість вчителів використовує різні форми цієї технології. При цьому лише мала частина вчителів підходить творчо до проведення та формування завдань на різні теми. Тому більшість вчителів і використовує реферативний тип проекту. Але на нашу думку, він не є найефективнішим для формування варіантом для формування компетентностей учнів з фізики. Саме тому, нами було розроблено декілька освітніх веб-квестів як нових видів навчальних проектів.

Веб-квест – це форма організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, яка поєднує гру і навчання. Під час впровадження такої технології у практику навчання учнів фізики встановлено, що: а) застосування веб-квестів у процесі навчання учнів основної школи фізики є продуктивним в контексті формування ключових, міжпредметних та предметної компетентностей учнів; б) розроблені веб-квести є ефективними під час вивчення механічних явищ в основній школі, оскільки реалізують індивідуальний підхід до навчання, підсилюють роль самостійної роботи у засвоєнні навчального матеріалу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Быховский, Я.С. Образовательные веб-квесты [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://ito.bitpro.ru/1999>
2. Веб-квесты [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.itlt.edu.nstu.ru/webquest.php#lit9>
3. Веб-квест як інтерактивна форма роботи при викладанні фізики [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/veb--kvest-yak-interaktivna-forma--roboti-pri-vikl.html>
4. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / Збірник. Стратегія реформування освіти в Україні. – К.: КІС, 2003. – 296 с.
5. Фізика: 7-9 класи. Навчальна програма (за новим Державним стандартом) [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://shkola.ucoz.ua/publ/fizika/metodichni_rekomendacii/navchalna_programa_z_fiziki_dlja_7_9_klasiv/42-1-0-376
6. Шарко В.Д. Нові технології в шкільній і вузівській дидактиці фізики. Колективна монографія / В.Д. Шарко, І.В.Коробова, Т.Л.Гончаренко.- Херсон, Видавництво Олді-Плюс. –Херсон, 2016.- 202 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В. Д. Шарко

УДК 373.5.016:53(076)

Хороняк Т.А.

ОБҐРУНТУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ФІЗИКИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ТА УМОТИВОВАНОСТІ В УЧНІВ

У статті доведено доцільність використання ігрової форми навчання на уроках фізики для підвищення пізнавального інтересу учнів.

Ключові слова: мотивація, пізнавальний інтерес, ігрові форми

In article the expediency of use of playful way of training at physics lessons for increase in cognitive interest of pupils is proved.

Key words: motivation, cognitive interest, playful ways

Проблема формування і розвитку пізнавального інтересу в процесі навчання займає одне з центральних місць в освітніх установах. Її актуальність обумовлена пріоритетними напрямками розвитку та модернізації освіти. Пізнавальний інтерес навчання сучасної молоді, що навчаються в освітніх закладах, зазнають суттєвих змін під впливом нових умов життя суспільства, тієї нової системи цінностей, яка пропагується через різні інформаційні канали. Педагоги не завжди можуть чітко констатувати, чому учень не хоче вчитися, які сторони мотивації в нього не сформовані, у якому випадку він не хоче вчитися, а в якому педагоги не навчили його так організувати дії, щоб інтерес та мотивація до навчання з'явилася [1].

Мета статті- обґрунтувати використання ігрової форми навчання на уроках фізики для підвищення пізнавального інтересу та вмотивованості учнів.

Мотивація – це процес безперервного вибору і прийняття зважених рішень. Мотивація пояснює спрямованість дії, організованість, прагнення до досягнення певної мети.

Пізнавальні мотиви пов'язані зі змістом навчальної діяльності і процесом її виконання. Ці мотиви свідчать про орієнтацію школярів на оволодіння новими знаннями, навчальними навичками, визначаються глибиною інтересу до знань.

Гра як метод навчання використовується ще з давнини. На відміну від ігор, педагогічна гра має істотну ознаку – чітко поставлену мету навчання і відповідним їй педагогічним результатом, які можуть бути обґрунтовані, виділені в явному вигляді й характеризуються навчально-пізнавальною спрямованістю.

Ігрова форма занять створюється на уроках за допомогою прийомів і ситуацій, які виступають як засіб спонукання, стимулювання учнів до навчальної діяльності. У сучасній школі, що робить ставку на активізацію та інтенсифікацію навчального процесу, ігрова діяльність використовується в наступних випадках:

- В якості самостійних технологій для освоєння поняття, теми і навіть розділу навчального предмета;
- Як елементи (іноді досить істотні) більш великої технології;
- В якості уроку (заняття) або його частини (введення, пояснення, закріплення, вправи, контролю);
- Як технології позакласної роботи [2].

Місце і роль ігрової технології в навчальному процесі, поєднання елементів гри і учіння багато в чому залежать від розуміння учителем функцій і класифікації педагогічних ігор.

Ми провели опитування серед учнів 8 класу, в якому намагалися дізнатися про їх ставлення до фізики.

Учням, що оцінили фізику позитивно (35%)- подобається фізика, вони вважають її цікавою, найбільше цінують досліди та лабораторні роботи, роблять для себе нові відкриття, але виникає деяка складність з розв'язуванням задач.

Учні, що оцінили фізику негативно (65%) – вважають фізику нудною, складною, не розуміють необхідності в її навчанні. Єдине, що їм подобається – дивитись досліди, але вони майже не беруть участь у їх проведенні, на уроках обирають «місце глядача», часто відволікаючись на свої думки та справи.

Після проведення низки уроків із застосуванням різноманітних ігрових форм навчання, ми побачили, що результати суттєво змінилися. Рівень знань та зацікавленості учнів зріс, з'явилася мотивація до навчання, що відобразилося на їх успішності.

Тобто ми можемо відмітити позитивні зміни застосуванні ігрових методів навчання:

- учні відчувають задоволення, є висока мотивація, емоційна насиченість процесу навчання;

- Відбувається підготовка до професійної діяльності, формуються знання, вміння, тобто учні вчаться застосовувати свої знання;
- Обговорення гри після закінчення, сприяє закріпленню знань;
- Досягаються комплексні педагогічні цілі: пізнавальні, виховні, розвиваючі [3].

Для підготовки цікавої гри необхідно дотримуватися деяких принципів.

Правила гри відбивають характеристики реальних процесів і явищ, що існують в прототипах модельованої реальності в спрощеному варіанті. Крім того, існує другий план гри – правила суто ігрового характеру: якщо їх не дотримуватися, гра перестане бути грою, перетворившись на заняття тренажерного типу.

Розбір гри викладачем і рефлексія її учасників з приводу їх навичок на заключному обговоренні несуть основну навчальну і виховну навантаження. Заключна частина гри – це не стільки підведення підсумків, скільки аналіз причин, що зумовили фактичні її результати.

Методичне забезпечення гри передбачає наявність наступних матеріалів: проспект і параметри гри, набір реальної та ігрової документації. Ступінь деталізації методичних рекомендацій залежить від складності об'єкта імітації, контингенту і інших причин.

При проведенні уроку фізики з використанням дидактичної гри вчителю необхідно продумати наступні питання методики, виявленні Коваленко В. Г. [4.]

1. Які вміння та навички в області фізики ученики засвоять в процесі гри?
Які розвиваючі та виховні цілі ставляться при проведенні гри?
2. Скільки учнів буде приймати участь у грі?
3. Які дидактичні матеріали та наочності знадобляться у ході гри?
4. Як з найменшою втратою часу познайомити учнів з правилами?
5. На який час розрахована гра?
6. Як забезпечити участь у грі всіх учнів?
7. Як організувати спостереження за дітьми, щоб виявити їх активність?
8. Який висновок слід повідомити учням наприкінці гри?

Використання гри у навчальному процесі вимагає дотримуватися деяких правил:

1. Гра повинна бути попередньою сходинкою до більш важливих речей.
2. Гра повинна скінчитися раніше ніж набридне учням.
3. Гра повинна проходити під наглядом вчителя.

Важливим чинником формування пізнавального інтересу виступає особистість вчителя, який організовує пізнавальну діяльність школярів, рівень його педагогічної майстерності. Зацікавленість вчителя, емоційність викладення, ораторська обдарованість педагога, вміння організувати диференційоване навчання та обрати адекватну рівню розвитку учнів його модель є важливими умовами розвитку пізнавального інтересу.

Вчитель має не тільки створювати умови для засвоєння учнями певної системи знань, але й навчати прийомів їх застосування і пошуку. Тільки тоді можливий перехід від одного етапу розвитку пізнавального інтересу до іншого [5].

Отже, проаналізувавши результати опитування учнів, ми можемо дійти висновку, що використання ігрових форм навчання на уроках фізики є обґрунтованим, тому що в учнів підвищується інтерес до навчання. Але ігрові форми спрацюють лише тоді, коли вчитель сумлінно ставиться до своєї роботи, готує ігрові фрагменти уроків, згідно правил і сам захоплений грою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сластенин В. А. Введение в педагогическую аксеологию [Текст] / В. А. Сластенин, Г. И. Чижова. – М. : Академия, 2003. – 192 с.
2. Занько С. Ф. Гра та навчання[Текст]/С.Ф. Занько, Ю. С. Тюнников, С. М. Тюнникова. – М. : Логос, 1992. – 127 с.
3. Игры- обучение тренинг досуг / Под ред. В.В. Петрусинского. – М.: Новая школа, 1994. – 351 с.

4. Коваленко В.Г. Дидактические игры на уроках математики/ В.Г, Коваленко.- М.: Просвещение, 1990. – 96 с.
5. Психологія. Пізнавальний інтерес учнів та його формування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/psychology/28069>

Рекомендує до друку науковий керівник доцент І. В. Коробова

УДК 524.33

Щербюк В.С.

ЕВОЛЮЦІЯ ТІСНИХ ПОДВІЙНИХ СИСТЕМ

Досліджено еволюцію тісних подвійних систем, залежність мас компонентів та розмірів їх орбіт від часу.

Ключові слова: тісні подвійні системи, порожнина Роша, змінні зорі, акреція, еволюція зір.

The evolution of close double systems, the dependence of mass components and their orbits on time are investigated.

Key words: tight binary systems, Rosh cavity, variable stars, acreation, evolution of sight.

Одним з актуальних напрямів сучасної астрофізики є дослідження будови та еволюції катаклізмичних змінних зір. Різноманітність характеру змінності цих систем дає можливість досліджувати астрофізичні процеси в цих природних лабораторіях. Об'єкти характеризуються наявністю декількох джерел випромінювання: червоного карлика, що заповнює свою порожнину Роша, компактного білого карлика й акреційного потоку, що перетікає через околиці внутрішньої точки Лагранжа. Залежно від щільності потоку і напруженості магнітного поля, акреційна структура поблизу білого карлика являє собою диск (немагнітна система) або акреційну колону (магнітна система). Акреційні структури в таких системах характеризуються змінністю із часами від секунд до мільярдів років. Однак практично можливе дослідження процесів з характерними часами до років та десятиріч, для чого необхідні регулярні спостереження обраних об'єктів з сумарним часом моніторингу від 30 до 300 годин. Такий великий час спостережень можливо отримати тільки на малих та середніх за розміром телескопах, що є актуальною задачею астрофізичних досліджень в світі. Зокрема, ефективно працюють міжнародні мережі VSNET, CBA, WET з широким застосуванням електронних циркулярів. Проводяться ці дослідження і в нашій країні, а саме на кафедрі астрономії й астрономічній обсерваторії (АО) Одеського Національного Університету (ОНУ) протягом майже трьох десятиліть проводиться вивчення об'єктів даного типу, ініційовано ряд спільних міжнародних програм, що з 2002 року об'єднані загальною назвою "Inter-Longitude Astronomy" (ILA, Міждовготна астрономія). Це дозволило виявити нові ефекти, на базі яких створено нові теорії.

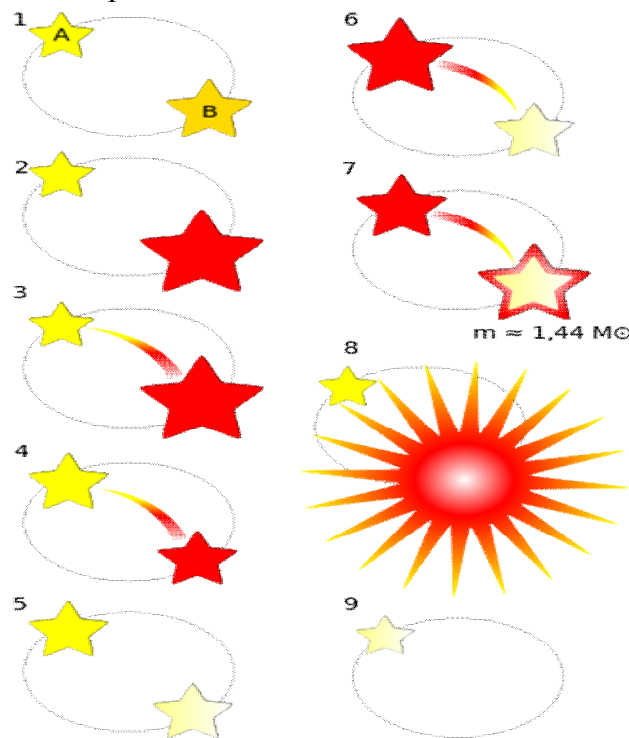
Але, незважаючи на таку увагу до цього питання з боку вчених, воно залишається маловивченим через складність, довготривалість та дороговизну досліджень. В такій ситуації більш доречним є перехід від спостережень до теоретичних розрахунків зміни маси компонентів та їх орбіти з часом. Тому метою нашої роботи був обраний математичний розрахунок залежності зміни мас компонентів тісних подвійних зір та їх орбіт від часу.

Для досягнення мети потрібно було розв'язати наступні завдання:

- Проаналізувати наявну літературу та результати попередніх спостережень;
- Створити свою або удосконалити існуючу математичну модель розрахунку змінних параметрів тісних подвійних зір;
- Провести теоретичні розрахунки та порівняти їх з відомими результатами спостережень.

Аналіз наявної літератури показує, що для кращого розуміння варто зупинитись на самому понятті тісних подвійних систем.

Тісні подвійні системи – різновид подвійних систем, в яких на тих чи інших етапах своєї еволюції входять до неї компоненти можуть обмінюватися масою. Відстань між зірками в тісному подвійній системі можна порівняти з розмірами самих зірок. Тому в таких системах виникають більш складні ефекти, ніж просто тяжіння: приливне спотворення форми, прогрів випромінюванням яскравішого компаньйона і т.д. Обмін речовиною вносить суттєві корективи в хід зоряної еволюції, тому компоненти тісних подвійних систем еволюціонують зовсім не так, як звичайні зірки. Особливо цікаві системи, в яких один з компонентів знаходиться на завершальній стадії еволюції.

Формування наднових типу Ia

У житті кожної зірки існує етап, коли її розміри багаторазово збільшуються – вона стає гігантом або надгігантом. При цьому зовнішні шари такої зірки можуть потрапляти в сферу гравітаційного впливу зірки-компаньйона і перетікати на нього. Про таку зірку кажуть, що вона заповнює свою порожнину Роша. В результаті обміну масами маса зірки-донора зменшується і, тому, змінюється її спектральний клас і хід еволюції в моменти, коли обмін речовиною вже завершився.

Еволюція тісних подвійних систем залежить від початкових мас компонентів і відстані між ними. На ілюстрації як приклад наведено хід еволюції системи, в якій спалахне наднова типу Ia. Можна виділити кілька етапів:

1. Спочатку є дві зірки головної послідовності з масами менше $10 M_{\text{sun}}$. Компонент "B" трохи масивніший компонента "A".
2. Компонент "B" еволюціонує швидше і, природно, раніше стає червоним гігантом.
3. Компонент "B" заповнює свою порожнину Роша. Починається акреція матерії на компонент "A".
4. Зірка "B" втратила частину маси, а зірка "A" придбала, підвищивши свою температуру і прискоривши свою еволюцію.
5. Зірка "B" стала білим карликом. Компонент "A" поки залишається на головній послідовності.
6. Компонент "A" стає червоним гігантом, починається акреція на білий карлик. Така система може виявлятися як карликова нова, поляр чи якийсь інший тип катаклізмичних змінних

7. Білий карлик набирає масу, наближаючись до чандрасекаровському межі.
8. Відбувається колапс білого карлика і вибух наднової.
9. Компонент "В" повністю зруйнувався в результаті вибуху наднової.

Точний хід еволюції тісних подвійних систем залежить від багатьох параметрів, і вимагає знання внутрішньої структури зірок, складових такі системи, і відбуваються в них процесів. Тому всі можливі сценарії і їх варіації, можливо, до кінця ще не вивчені.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кононович Е.В., Мороз В.І. Загальний курс астрономії: Навчальний посібник / Під ред. В.В.Іванова. Вид. 2-е, випр. М.: Едиториал УРСС, 2004. – 544 с.
2. Павленко Е.П., Дудка О.И., Бакланов А.В. Многоцветные фотометрические исследования Новой V1494 Aql в 2002 г. // *Астрофизика*. –2003. – Т. 46, N 2, – С. 237-248.
3. Uemura M., Kato T., Pavlenko E.P., Baklanov A.V., Pietz J. Photometric observation of a now in-the-gap SU UMa-Type Dwarf Nova V725 Aquilae during the 1999 superoutburst // *Publications of the Astronomical Society of Japan*. –2001. –Т. 53. –Р. 539 – 545.

Рекомендує до друку науковий керівник професор С.Г. Кузьменков

УДК 517.95

Янкова Д. Б.

МЕТОД СІТОК ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЛІНІЙНИХ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ РІВНЯНЬ ПАРАБОЛІЧНОГО ТИПУ

У статті розглядається приклад розв'язку методом сіток першої початково-крайової задачі для рівняння теплопровідності.

Ключові слова: диференціальні рівняння параболічного типу, метод сіток, метод скінчених різниць.

In the article an example of a solution by the method of grids of the first initial-boundary value problem for the heat conduction equation is considered.

Key words: parabolic partial differential equation, grid method, finite-difference methods.

До диференціальних рівнянь з частинними похідними приходимо при вирішенні найрізноманітніших задач. Наприклад, за допомогою диференціальних рівнянь з частинними похідними можна розв'язувати задачі теплопровідності, дифузії, багатьох фізичних та хімічних процесів.

Як правило, знайти точний розв'язок даних рівнянь не вдається, тому найбільш широко використовують наближені методи їх розв'язку. Наразі розглянемо диференціальні рівняння з частинними похідними другого порядку, а точніше диференціальні рівняння з частинними похідними другого порядку параболічного типу, коли вони є лінійними, а шукана функція залежить від двох змінних.

Для розв'язку диференціальних рівнянь параболічного типу існує декілька методів їх числового розв'язання на ЕОМ, але особливе місце займає метод сіток, так як він забезпечує найкраще співвідношення швидкості, точності отриманого розв'язку і простоту реалізації обчислювального алгоритму. Метод сіток ще називають методом скінчених різниць[1, с. 20].

Мета дослідження полягає у розгляді розв'язування лінійних диференціальних рівнянь з частинними похідними параболічного типу методом сіток.

Об'єктом дослідження є лінійні диференціальні рівняння з частинними похідними параболічного типу. **Предметом** дослідження є метод сіток розв'язування лінійних диференціальних рівнянь параболічного типу.

Класичним прикладом рівняння параболічного типу є рівняння теплопровідності (дифузії). В одновірному просторі однорідне (без джерела енергії) рівняння теплопровідності має вигляд

$$\frac{du}{dt} = a^2 \frac{\partial^2 u}{\partial x^2}, 0 < x < l, t > 0. \quad (1)$$

Якщо на границях $x = 0$ і $x = l$ задано значення шуканої функції $u(x, t)$ у вигляді

$$u(0, t) = \varphi_1(t), x = 0, t > 0, \quad (2)$$

$$u(l, t) = \varphi_2(t), x = l, t > 0, \quad (3)$$

тобто граничні умови першого роду, і, окрім того, задано початкові умови

$$u(x, 0) = \psi(x), 0 \leq x \leq l, t = 0, \quad (4)$$

то задачу (1)-(4) називають першою початково-крайовою задачею для рівняння теплопровідності (1).

У термінах теорії теплообміну $u(x, t)$ – розподіл температури у просторово-часовій області $\Omega \times T = \{0 \leq x \leq l, 0 \leq t \leq T\}$. a^2 – коефіцієнт температуропровідності, а (2), (3) за допомогою функцій $\varphi_1(t)$, $\varphi_2(t)$ задають температуру на границях $x = 0$ і $x = l$.

Якщо на границях $x = 0$ і $x = l$ задано значення похідних шуканої функції по просторовій змінній:

$$\frac{du(0, t)}{dx} = \varphi_1(t), x = 0, t > 0, \quad (5)$$

$$\frac{du(l, t)}{dx} = \varphi_2(t), x = l, t > 0, \quad (6)$$

тобто граничні умови другого роду, то задачу (1), (5), (6), (4) називають другою початково-крайовою задачею для рівняння теплопровідності (1). В термінах теорії теплообміну на границях в даному випадку задані теплові потоки.

Якщо на границях задано лінійні комбінації шуканої функції і її похідної по просторовій змінній:

$$\frac{du(0, t)}{dx} = \alpha u(0, t) = \varphi_1(t), x = 0, t > 0, \quad (7)$$

$$\frac{du(l, t)}{dx} = \beta u(l, t) = \varphi_2(t), x = l, t > 0, \quad (8)$$

тобто граничні умови третього роду, то задачу (1), (7), (8), (4) називають третьою початково-крайовою задачею для рівняння теплопровідності(1). В термінах теплообміну граничні умови (7), (8) задають теплообмін між газоподібним та рідким середовищем з

відомими температурами $\frac{\varphi_1(t)}{\alpha}$ на границі $x = 0$ і $\frac{\varphi_2(t)}{\beta}$ на границі $x = l$ і границями обчислювальної області з невідомими температурами $u(0, t)$, $u(l, t)$. Коефіцієнти α, β – відомі коефіцієнти теплообміну між газоподібним або рідким середовищем і відповідною границею.

Основні означення, пов'язані з методом сіток, розглянемо на прикладі розв'язку скінченних різниць першої початково-крайової задачі для рівняння теплопровідності (1)-(4).

Згідно з методом сіток на плоскій області D будується сіткова область Dh, що складається із однакових комірок. При цьому область Dh повинна якомога краще наближати область D. Сіткова область (тобто сітка) Dh складається з ізольованих точок, які називаються вузлами сітки. Число вузлів буде характеризуватись основними розмірами сітки h: чим менше h, тим більше вузлів містить сітка. Вузол сітки називається внутрішнім, якщо

він належить області D , а усі сусідні вузли належать сітці Dh . В іншому випадку він називається граничним. Сукупність граничних вузлів утворює границю області сітки Γ_h .

Сітка може складатись з кліток різної конфігурації: квадратних, прямокутних, трикутних та інших. Після побудови сітки вихідне диференціальне рівняння змінюється рівнянням різниці у всіх внутрішніх вузлах сітки. Потім на підставі граничних умов встановлюються значення шуканого розв'язку в граничних вузлах. Приєднуючи граничні умови сіткової задачі до рівнянь різниці, записаних для внутрішніх вузлів, отримуємо систему рівнянь, із якої визначаємо значення шуканого рішення у всіх вузлах сітки [1, с. 56].

Нанесемо на просторово-часову область $0 \leq x \leq l, 0 \leq t \leq T$ сітку кінцевих різниць $\omega_{h,\tau}$:

$$\omega_{h,\tau} = \{x_j = jh, j = \overline{0, N}; t^k = k\tau, k = \overline{0, K}\}, \quad (10)$$

з просторовим шагом $h=1/N$ і шагом часу $\tau = T/K$.

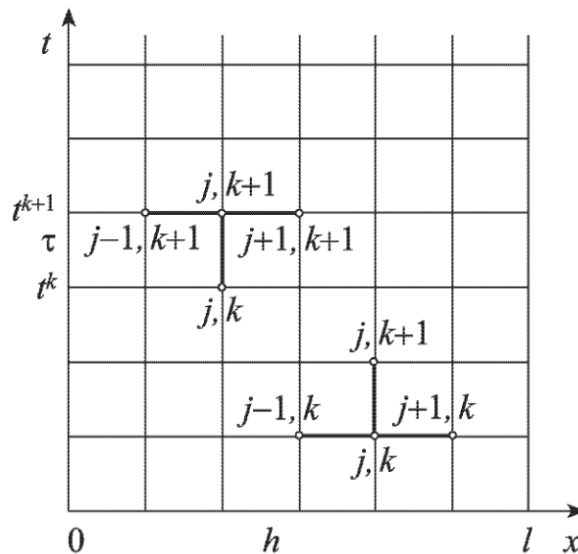

Рис. 1. – сітка скінченних різниць.

Введемо два часових шари: нижній $t^k = k\tau$, на якому розподіл шуканої функції $u(x_j, t^k)$, $j = \overline{0, N}$, відомо (при $k = 0$ розподіл визначаємо початковою умовою (4) $u(x_j, t^0) = \varphi(x_j)$), верхній часовий шар $t^{k+1} = (k+1)\tau$, на якому розподіл шуканої функції $u(x_j, t^{k+1})$, $j = \overline{0, N}$.

Сітковою функцією задачі (1)-(4) називають однозначне відображення цілих аргументів j, k у значення функції $u_j^k = u(x_j, t^k)$.

На дану сітку вводять сіткові функції u_j^k, u_j^{k+1} перша з яких відома, друга підлягає визначенню. Для визначення в задачі (1)-(4) виконують заміну диференціального оператора на відношення кінцевих різниць і отримують

$$\frac{\partial u_j^k}{\partial t} = \frac{u_{j+1}^k - u_j^k}{\tau} + O(\tau), \quad (11)$$

$$\frac{\partial^2 u_j^k}{\partial x^2} = \frac{u_{j+1}^k - 2u_j^k + u_{j-1}^k}{h^2} + O(h^2). \quad (12)$$

Підставляючи (11), (12) в задачу (1)-(4), отримуємо явну кінцево-різницеву схему для цієї задачі у формі

$$\frac{u_{j+1}^k - u_j^k}{\tau} = a^2 \frac{u_{j+1}^k - 2u_j^k + u_{j-1}^k}{h^2} + O(\tau + h^2),$$

$$j = \overline{0, N-1}, k = \overline{0, K-1}$$

$$u_0^{k+1} = \varphi_1(t^{k+1}), u_N^{k+1} = \varphi_2(t^{k+1}), \quad k = \overline{0, K}$$

$$u_j^0 = \psi_1(x_j), j = \overline{0, N}. \quad (13)$$

В кожному рівнянні цієї задачі всі значення сіткової функції відомі, за виключенням одного, u_{j+1}^k , яке може бути визначено із співвідношень (13). В співвідношення (13) крайові умови входять при значеннях $j=1$ і $j=N$, а початкова умова – при $k=0$.

Якщо в (12) диференціальний оператор по просторовій змінній замінити відношенням кінцевих різниць на верхньому часовому шарі:

$$\left. \frac{\partial^2 u}{\partial t^2} \right|_j = \frac{u_{j+1}^{k+1} - 2u_j^{k+1} + u_{j-1}^{k+1}}{h^2} + O(\tau + h^2), \quad (14)$$

то після підстановки (11), (14) в задачу (1)-(4) отримаємо неявну кінцево-різницеву схему для цієї задачі:

$$\begin{aligned} \frac{u_j^{k+1} - u_j^k}{\tau} &= \alpha^2 \frac{u_{j+1}^{k+1} - 2u_j^{k+1} + u_{j-1}^{k+1}}{h^2} + O(\tau + h^2), \\ j &= \overline{0, N-1}, k = \overline{0, K-1}; \\ u_0^{k+1} &= \varphi_1(t^{k+1}), u_N^{k+1} = \varphi_2(t^{k+1}), \quad k = \overline{0, K} \\ u_j^0 &= \psi_1(x_j), j = \overline{0, N}. \end{aligned} \quad (15)$$

Тепер сіткову функцію u_j^{k+1} на верхньому шарі можна отримати із розв'язку (15) з трьох діагональною матрицею [2, с. 124].

Шаблоном кінцево-різницевої схеми називають її геометричну інтерпретацію на кінцево-різницевій сітці. На рисунках (2) і (3) наведені шаблони для явної та неявної кінцево-різницевої схем при заміні задачі.

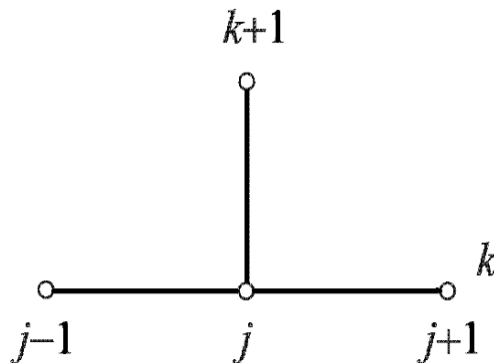

Рис. 2. – шаблон явної кінцево-різницевої схеми для рівняння теплопровідності

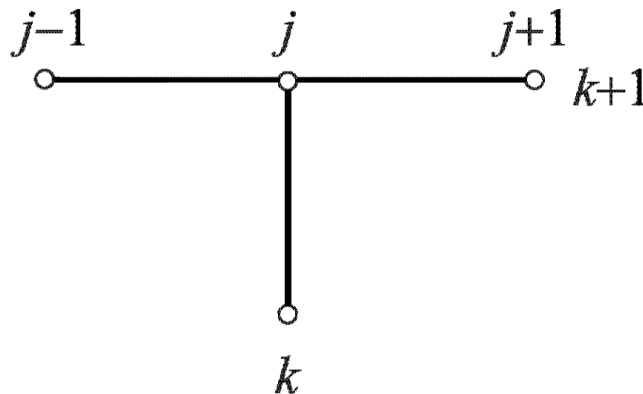

Рис. 3. – шаблон неявної кінцево-різницевої схеми для рівняння теплопровідності.

У випадку явних схем значення функції у вузлі чергового шара можна знайти, знаючи значення у вузлах попередніх шарів. У випадку неявних схем для знаходження значень розв'язка у вузлах чергового шара доводиться вирішувати систему рівнянь.

На практиці слід застосовувати різницеві схеми, що сходяться, до чого лише ті з них, які є стійкими, тобто при використанні яких невеликі помилки в початкових та проміжних результатах не приводять до великих відхилень від точного розв'язку. Завжди слід використовувати стійкі різницеві схеми, проводячи відповідні дослідження на стійкість.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Березин И.С., Жидков Н.П. Методы вычислений. Т.2. – М.: Физматгиз, 1962. – 200 с.
2. Тихонов А.Н. Уравнения математической физики / А.Н.Тихонов, А.А.Самарский – М.: Наука, 1972. – 325 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А.М. Бистрянцева

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

У статті розглядаються особливості та проблеми правового регулювання обігу вогнепальної зброї у зарубіжних країнах

Ключові слова: правове регулювання, обіг вогнепальної зброї, міжнародний досвід.

The article deals with the problems of legal regulation of the circulation of firearms in foreign countries.

Key words: legal regulation, firearms circulation, international experience.

Недоліки правового регулювання вогнепальної зброї в Україні стали більш помітними у зв'язку з проведенням на Сході військових дій. У 2017 році підрозділами поліції було вилучено понад 2400 одиниць зброї, боєприпасів та вибухівки. У той же час точних даних щодо зброї, яка зберігається незаконно у громадян України, на сьогоднішній день не має.

Зауважимо, що доступ до зброї в Україні полегшився у зв'язку з військовими діями. Після початку конфлікту на сході України в 2014 р. окремі особи та їх групи по обидві сторони протистояння розграбували частину складів зброї та боєприпасів СБУ, міністерств внутрішніх справ і оборони. Існують і зовнішні незаконні джерела постачання зброї і боєприпасів [4, с. 3-4]. Однак, питання регулювання обігу зброї в Україні на рівні закону так і залишається відкритим [5, с. 218].

Водночас говорити про те, що проблеми правового регулювання обігу зброї стосуються тільки України в корені невірно. Питання правового регулювання обігу зброї залишаються актуальними для всіх держав. В різних країнах наявне різне ставлення до вільного обігу зброї серед громадян. Це пов'язане з особливостями історичного розвитку та менталітету. Питання чи дозволяти чи обмежувати вільний обіг зброї громадянам і досі залишається відкритим.

І перш за все, проблема полягає у тому, що на міжнародному рівні також відсутнє достатнє правове регулювання обігу вогнепальної зброї. Зокрема, на сьогоднішній день зусиллями ООН створено Програму дій ООН із запобігання та викорінення незаконної торгівлі стрілецькою зброєю та легким озброєнням у всіх її аспектах та боротьбі з нею (2001 р.) та Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї (2001 р.). Однак створення єдиного акту, що регулює порядок обігу вогнепальної зброї, зазначає О. Бусол, викликає протиріччя у окремих країн. Зокрема, це стосується США, де визнання обмежень щодо обігу та носіння вогнепальної зброї вважається обмеженням прав громадян на володіння зброєю [2].

Слід також зауважити, що на сьогодні не існує ні загального для всіх держав закону щодо контролю над озброєнням, ні міжнародного суду, який би розглядав скарги з цього приводу. Тому, деякі держави всупереч рішенням ООН і гуманітарним принципам, продовжують активно постачати зброю в зони військових конфліктів.

У зв'язку з цим учені відзначають, що у світі за критерієм регулювання права населення на озброєння захист, держави можна поділити на три групи:

- перша група – які повністю легалізували використання зброї і надали їй увільнений доступ (прикладом є США);
- друга група – які легалізували використання зброї за умов проходження особою певної процедури її отримання (наприклад, Чехія, де застосовують тестування);
- третя група – держави, які не легалізували використання зброї або легалізували лише певні її види (короткоствольна або довгоствольна) (прикладом таких країн може бути

Україна, в якій легалізована довгоствольна зброя, і також Японія, де немає навіть однієї одиниці зброї на тисячу жителів) [1].

На прикладах окремих країн можна побачити, що держава лояльно відноситься до носіння та зберігання вогнепальної зброї, вводючи окремі обмеження до її носіння та зберігання. Зокрема, друга Поправка до Конституції США проголошує, що право народу на зберігання та носіння зброї не повинно обмежуватися. Наприклад, з 2016 р. у Техасі набрав чинності закон, що дозволяє відкрите носіння зброї, тобто публічне носіння особам, які мають на це ліцензію.

У Швейцарії з 1997 року ухвалено закон, який гарантує право на володіння зброєю, згідно з яким нині 29 % жителів володіють стрілецькою зброєю. До 2010 р. у цій державі всі працездатні чоловіки були зобов'язані у себе вдома чи на місцевих складах зберігати автоматичні гвинтівки. Усі повнолітні громадяни без жодного дозволу можуть придбати будь-яку зброю, що стріляє одиночними кулями. За викрадення зброї і за здійснення злочину з її використанням допомогою здійснили злочин – відповідальність несе власник.

У Франції 90 % громадянам дозволено зберігати зброю для самооборони, але тільки вдома, а от її приховане носіння дозволено лише 10 % французів. До того ж треба проходити обов'язковий медогляд і поліцейську перевірку не рідше ніж один раз на три роки.

У Німеччині перший закон про зброю прийнятий у 1891 р. Офіційно громадянам Німеччини можна мати при собі і носити зброю з 1928 р. – саме тоді законодавство про зброю було лібералізовано. Нині будь-який громадянин має право володіти зброєю з 18 років – при пред'явленні довідки про психічне і фізичне здоров'я. Додаткову ліцензію влада видає на носіння зброї при собі, якщо громадянин зумів довести, що йому це дійсно потрібно для самозахисту. Неприховане носіння в громадських місцях зброї заборонено [1]

На сьогоднішній день більшість пострадянських країн мають власні закони про зброю: Росія – Закон «Про зброю», уперше прийнятий 1993 р. (другий – 1996 р., нині готується третя редакція); Білорусь – Закон «Про зброю», прийнятий 2001 р.; Естонія – Закон «Про зброю», прийнятий 1996 р.; Латвія – Закон «Про зброю», прийнятий 2002 р.; Молдова – Закон «Про контроль надіндивідуальною зброєю», прийнятий 1994 р.; Азербайджан – Закон «Про службу та цивільну зброю», прийнятий 1997 р.; Киргизія – Закон «Про зброю», прийнятий 1999 р.; у Грузії на сьогодні закон відсутній, але громадяни мають право зберігати за місцем проживання короткоствольну нарізну зброю з метою самозахисту [3, с. 321].

У свою чергу в Україні лише відзначається попереднє схвалення проекту Закону України «Про зброю» в першому читанні – як здобуток національного законодавства. І це незважаючи на те, що Комітет Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності спільно з Кабінетом Міністрів України доопрацював зазначений законопроект.

Таким чином, правове регулювання обігу вогнепальної зброї у зарубіжних країнах здійснюється на міжнародному та національному рівнях. При цьому більшість країн дає перевагу вільному зберіганню та носінню вогнепальної зброї. Однак, при цьому питання носіння та зберігання вогнепальної зброї регулюються на законодавчому рівні, а не на рівні підзаконних нормативних актів, як це здійснюється в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балик Д. Легалізація зброї в Україні: за і проти [Електронний ресурс] / Д. Балик. – Режим доступу: <http://iac.org.ua/>
2. Бусол О. Зарубіжний досвід легалізації вогнепальної зброї та можливість запровадження на території України [Електронний ресурс] / О. Бусол. – Режим доступу: <http://www.nbuviap.gov.ua/>
3. Діденко С. В. Адміністративно-правове забезпечення обігу ізастосування зброї в Україні. Теорія і практики : монографія / Сергій Володимирович Діденко. – Херсон, 2016. – 412 с.
4. Мартинюк А. Дослідження незаконних потоків зброї. Україна: Короткий інформаційний документ / Антон Мартинюк. – К.: FederalForeignOffice, 2017. – 10 с.

5. Шалгунова С.А. Сучасні проблеми регулювання запобігання незаконному обігу вогнепальної зброї / С.А. Шалгунова // Порівняльне аналітичне право. – 2017. – № 1. – С. 217-220.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.Г. Предместніков

УДК 349.3

Бер-Тамосєв О.О.

ПРИНЦИПИ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ ТА В ІНШИХ КРАЇНАХ: ПОРІВНЯЛЬНО – ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано матеріал щодо принципів правосоціального забезпечення, їх реалізація в Україні та в інших країнах, надано розгорнуту характеристику їх правової природи та особливостей їх застосування.

Ключові слова: правосоціального забезпечення, принципи правосоціального забезпечення, правові нормосоціального забезпечення, непрацездатність, пільги.

The article analyzes the material about principles of the social security right, their implementation in Ukraine and other countries, the detailed characteristics of their legal nature and the peculiarities of their application.

Key words: the right to social welfare, the principles of social security, the right to social security, incapacity, benefits.

Формування певних уявлень суспільства щодосоціального захисту населення, зокрема людей похилого віку, інвалідів, громадян пільгових категорій, потребує особливої турботи та допомоги з боку держави. Основними складовими державної політики є гарантування громадянам України прав насочіальний захист, посилення матеріальної підтримки найбільш соціально незахищених верств населення тасвоєчасного надання їм допомоги.

В теорії права під правовими принципами розуміються керівні положення права, йогоосновні засади таідеї, що виражають об'єктивні закономірності, тенденції і потреби суспільства, визначають суть, основні властивості й загальну спрямованість розвитку правових норм у межах всієї системи праваабо її окремих галузей чи інститутів і мають в силу їх правового закріплення загальнообов'язкове значення [1, с. 243].

Принципи правосоціального забезпечення в загальному вигляді являють собою об'єктивні закономірності в соціальному забезпеченні проходять через всю систему соціального забезпечення, відображуючи закономірності економічного розвитку держави і головні цілі економічної політики. В принципах правосоціального забезпечення містяться керівні засади, які з одного боку вже реалізовані в законодавстві України просочіальне забезпечення, а з іншого боку містяться лише в Конституції України чи міжнародних нормах і служать відправними ідеями, певною програмою в майбутній законодавчій діяльності у цій сфері [2, с. 176].

Галузеві принципи права соціального забезпечення це основні ідеї, керівні начала системи соціального забезпечення, які, з одного боку, характеризують внутрішню єдність права соціального забезпечення, а, з іншого, – вказують основні тенденції її розвитку,

відображені в законодавстві про соціальне забезпечення і перш за все, в Конституції України. До них належать такі принципи, як:

1) Принцип всезагальності і соціального захисту означає, що право на соціальний захист мають не лише громадяни України, а й іноземці, особи без громадянства, біженці, працівники-мігранти. Як уже зазначалося, в Основах законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування встановлено як загальний принцип, що право на забезпечення за соціальним страхуванням мають застраховані громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства та члени їх сімей, які проживають в Україні, якщо інше не передбачено законодавством України, а також міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

2) Принцип всебічності (універсальності) соціального захисту розуміється як надання такого захисту у всіх випадках настання соціальних ризиків. За законодавством України визнаються і підлягають захисту всі соціальні ризики з тих, що визнаються такими у міжнародних правових актах, – хвороба, безробіття, досягнення пенсійного віку, інвалідність від загального захворювання, трудове каліцтво, професійне захворювання, материнство, необхідність догляду за малолітніми дітьми, втрата годувальника тощо.

3) Принцип рівності прав і можливостей та заборона дискримінації. Згідно з Конституцією України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Ці конституційні засади є основою для визнання принципу рівності й у праві соціального захисту [3, с. 11].

4) Принцип диференціації умов та рівня соціального захисту. Цей принцип полягає у встановленні особливих умов та рівня соціального захисту для окремих категорій населення. При цьому застосовуються різні критерії: віковий, залежно від статі, кількості дітей, виду суспільно корисної діяльності, тривалості трудового (страхового) стажу, розміру попереднього заробітку, проживання на особливих територіях, майнового становища тощо. Принцип диференціації дає змогу коригувати індивідуальну міру споживання з урахуванням зазначених критеріїв. В аспекті юридичної техніки він виявляється: у встановленні вийнятків із загальних правил шляхом передбачення спеціальних, як правило, покращених, умов соціального захисту (це досить поширено в пенсійному забезпеченні); в наданні додаткових видів соціальних виплат та послуг; у встановленні підвищених розмірів пенсій та соціальних допомог; у встановленні пільг (житлових, житлово-побутових, транспортних, медичних тощо). Значною є диференціація стосовно надання пільг.

5) Принцип наукової та економічної обґрунтованості соціальних нормативів полягає в тому, що соціальні виплати, їх розмір мають відповідати потребам людини і задовольняти їх. Для реалізації цього принципу в Україні введено систему державних соціальних стандартів.

6) Принцип незменшуваності змісту та обсягу соціальних виплат та послуг при прийнятті нових законів впливає з конституційної норми ст. 22, яка проголошує, що права людини і громадянина, закріплені Конституцією, не можуть бути скасовані, а при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Водночас цей принцип досить часто порушується у законодавстві щодо соціального захисту. Як правило, при прийнятті закону України про Державний бюджет України на відповідний рік зупиняється дія значного числа законів у частині виплат із бюджету на соціальні потреби. При цьому не вносяться зміни до тих законів, які передбачають право на певні пільги або соціальні виплати [3, с. 20].

7) Принцип державної гарантованості встановлених прав у сфері соціального захисту вимагає не лише його проголошення на рівні закону, а й створення реального юридичного механізму його здійснення. Має бути конкретно зазначено в нормі закону, у яких випадках і за яких умов держава бере на себе безпосереднє фінансування встановлених соціальних виплат. При цьому має бути визначено розмір покриття і конкретні зобов'язані суб'єкти (відповідні органи держави).

З перерахованого можна зробити висновок, що в Україні існує надзвичайно розвинена система соціального забезпечення населення, яка будується як на законодавчих актах, так і на дослідженнях видатних вчених та знавців галузі соціального захисту [5, с. 238].

На відмінно від України у Сполучених Штатах Америки законодавче регулювання інституту соціального забезпечення здійснюється з 1935 р. Будується воно на застосуванні двох принципів – страхування і допомоги або їх об'єднання в тій чи іншій соціальній програмі. Ці напрямки не ізольовані один від одного і від інших напрямків соціальної політики, що знаходить своє вираження в тексті відповідних нормативних документів (програмах).

Як зазначено вище, соціальне забезпечення людей, які проживають на території США, здійснюється головним чином за рахунок прийнятих і реалізованих органами державної влади федеральних програм і програм штатів. При цьому слід зазначити, що основною в названій сфері відносин є програма "Соціальне забезпечення" (Social Security), що включає в якості підпрограми розділ "Медична допомога" (Medicare).

В основі програми "Соціальне забезпечення" закладений принцип соціального страхування, суть якого полягає в сплаті податків як на соціальне забезпечення, так і на медичну допомогу. Зокрема, податок на соціальне забезпечення становить 6,2% трудового доходу працівника (роботодавця) до 106 800 долл.; з приватного підприємця – 12,4% трудового доходу до 106 800 долл. У той же час податок на медичну допомогу з працівника (роботодавця) становить 1,45% загального трудового доходу; з приватного підприємця – 2,9% загального трудового доходу.

Таким чином, соціальне забезпечення в рамках основної федеральної програми реалізується за двома основними напрямками: саме соціальне забезпечення (допомоги, в тому числі пенсійні) і медична допомога, включаючи госпіталізацію.

Всі види допомоги в рамках федеральної програми "Соціальне забезпечення" можна розділити на наступні групи:

1) Пенсійні виплати, в основі реалізації яких лежить так звана "бальна схема", суть якої полягає в тому, що людина протягом усього життя набирає умовні бали (Social Security Credits), що визначають розмір майбутніх виплат в рамках програми "Соціальне забезпечення". Максимальна кількість умовних балів, яку можна отримати за один рік, дорівнює чотирьом. У більшості випадків для отримання виплати необхідно заробити 40 умовних балів (10 років трудовості). Особам, які не досягли пенсійного віку, для отримання допомоги по непрацездатності або в зв'язку з втратою годувальника необхідно меншу кількість умовних балів. Якщо особа перестає здійснювати трудову діяльність, не маючи необхідної кількості балів для призначення допомоги, то бали зберігаються на рахунку Служби соціального забезпечення. При поверненні особи на роботу воно має право на збільшення цієї кількості балів і, згодом, на придбання права на отримання допомоги. При відсутності необхідної кількості балів громадянин не зможе реалізувати своє право на отримання пенсійної виплати.

2) Допомога з непрацездатності здійснюється в рамках програми "Соціальне забезпечення" і виплачується тільки в тому випадку, якщо особа не здатне працювати в зв'язку зі станом здоров'я, якщо це стан, згідно з прогнозами, буде зберігатися, щонайменше, один рік або може спричинити засобою летальний результат. Таким чином, в даному випадку мова йде тільки про такий вид непрацездатності, як інвалідність.

3) Допомога багатодітним сім'ям, яка виплачується членам сімей осіб, які отримують або допомогу по старості, або допомогу по непрацездатності [4, с. 52].

На нашу думку принципи на яких базується соціальне забезпечення США хоч і є не такими широкими в області їх застосування, як принципи України, на практиці, їх ефективність виявляється на порядок вище. Це обумовлено тим, що «американська» система принципів соціального забезпечення пройшла довгий шлях формування тих ефективних принципів, на яких сьогодні вона будує соціальний захист своїх громадян.

Враховуючі вище зазначене можна зробити висновок, що в Україні досить розвинена система принципів соціального забезпечення, яка охоплює усі сфери життя громадян та має можливість забезпечити їм гідні та безпечні умови життя і захистити їх у разі непередбачених обставин. Опираючись на ці принципи у майбутньому Україна у плані соціального забезпечення зможе досягти одного з найкращих показників у світі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барабаш Г.О., Вапнярчук Н.М. Право соціального забезпечення в Україні: Підручник // Г.О. Барабаш, Н.М. Вапнярчук. – 4-те вид., перероблене і доповнене. – Х.:Право, 2015.– 458 с.
2. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні – К.: Знання, 2005. – 381 с.
3. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної ради України 28 червня 1996 року. – К.: Преса України, 1997. – 114 с.
4. Павленко М.Ю.Світовий досвід функціонування систем соціальногостраховання // Україна: аспекти праці. – 2002. – № 6. – 136 с.
5. Сташків Б.І. Теорія права соціального забезпечення: Навч. посіб. – К.: Знання, 2005. – 405 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А.А. Казанчан

УДК 349.3

Бойко А.В.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕПРАЦЕЗДАТНОСТІ, ОБМЕЖЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано матеріал щодо правового регулювання непрацездатності та обмеження життєдіяльності громадян в Україні, надано розгорнуту характеристику правової природи, особливостей та видів непрацездатності

Ключові слова: законодавство про соціальне забезпечення, непрацездатність, старість, інвалідність, тимчасова непрацездатність, непрацездатні громадяни, обмеження життєдіяльності.

The article analyzes information and material about the legal regulation of disability and about the limitation of life in Ukraine, as well as provides a detailed description of the legal nature, features and types of disability

Key words: legislation in area of social security, disability, old age, disability, temporary disability, incapacitated citizens, limitation of life.

В Україні кожна особа має право на працю. Працездатність – це здатність до праці, що залежить від стану здоров'я, фізичного, духовного розвитку (розумових та емоційних можливостей), а також професійних знань, умінь та досвіду працівника, що дає йому змогу виконувати роботу визначеного обсягу, характеру та якості. Тобто, здатність людини до праці оцінюється не лише за можливістю виконання роботи та функціональним станом організму, а й за додатковими критеріями, а саме: стан здоров'я, професійні знання, вміння, досвід.

Працездатність можна класифікувати на: загальну, професійну, спеціальну, обмежену, повну та часткову. Загальна працездатність – це здатність до виконання будь-якої роботи у звичайних умовах праці. Професійна працездатність – це здатність працівника до

роботи за певним фахом і на певній посаді. Спеціальна працездатність – це здатність працювати в певних несприятливих умовах (виробничих чи кліматичних). Обмежена працездатність – це здатність до роботи з певними обмеженнями (наприклад, для осіб з інвалідністю третьої групи). Часткова працездатність – це здатність до професійної або некваліфікованої праці, що збереглася у осіб, які зазнали каліцтва. Тож на основі даної класифікації розрізняють такі види працездатності як: повна загальна, часткова загальна, повна професійна та часткова професійна [1, с. 31].

Поняття працездатності застосовується як в юридичній, так і в соціальній науці. Але, слід зазначити, що повніше його зміст розкривається через використання понять «непрацездатність» та «втрата працездатності», які найчастіше зустрічаються, наприклад, в трудовому праві, праві соціального забезпечення тощо. Сам термін – непрацездатність не є новим як для соціального законодавства, так і для науки права соціального забезпечення [4].

Проте, навіть не дивлячись на високий рівень правової культури в нашій країні, є люди які плутають непрацездатність з обмеженням життєдіяльності. Отже, обмеження життєдіяльності — це будь-яке обмеження або відсутність внаслідок порушення (недоліку) здатності здійснювати діяльність у межах, що є нормальними для людини того чи іншого віку.

Обмеження життєдіяльності, що є сполучним ланцюгом між порушенням та соціальною недостатністю, відноситься до складних або інтегрованих видів діяльності, що є звичайними для індивідуума, таких як поведінка, виконання різних завдань, оволодіння навичками та ін. Обмеження життєдіяльності, як порушення, може бути тимчасовим або постійним, зворотним або незворотним, а також прогресуючим чи регресуючим. Обмеження життєдіяльності може бути також як психологічна реакція на фізичне, сенсорне та інше порушення. Обмеження життєдіяльності у повсякденному житті зводиться до утруднення існування та діяльності індивідуума. Звичайна діяльність людини – це інтеграція психологічних (психічних), фізичних та соціальних функцій, що функціонують як єдина система.

Аналіз правових норм дозволяє дійти висновку, що непрацездатність – це такий соціально-фізіологічний стан людини, що зумовлений втратою чи зменшенням природних функцій організму або зниженням професійної кваліфікації та неможливістю здійснення трудової діяльності.

Розрізняють об'єктивно-фізіологічну непрацездатність, тобто за станом здоров'я чи при неповнолітті, та об'єктивно-юридичну, коли на законодавчому рівні дозволяється не працювати з досягненням певного віку.

Також, зрозуміло, що за тривалістю в часі непрацездатність можна поділити на: постійну, стійку та тимчасову. Юридичним фактом, що лежить в основі постійної непрацездатності особи, є досягнення нею пенсійного віку або, з огляду на його соціальну природу, старість особи [1, с. 73].

Виключно законами про пенсійне забезпечення визначаються: види пенсійного забезпечення; умови участі в пенсійній системі чи її рівнях; пенсійний вік для чоловіків та жінок, при досягненні якого особа має право на отримання пенсійних виплат; джерела формування коштів, що спрямовуються на пенсійне забезпечення; умови, норми та порядок пенсійного забезпечення; організація та порядок здійснення управління в системі пенсійного забезпечення [3].

Непрацездатність може бути і стійкою. Вона визначається медико-соціальними експертними комісіями на відповідний термін або безстроково. Тут, юридичними фактами, що визначають настання стійкої втрати працездатності особи, є: встановлення групи інвалідності; встановлення групи інвалідності та ступеня втрати професійної працездатності; встановлення ступеня втрати професійної працездатності.

Згідно з Законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (ст. 2) передбачено, що особою з інвалідністю є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її

життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їй соціальний захист [2].

Існує два критерії інвалідності – медичний та економічний. З медичної точки зору – це розлад функцій організму. З економічної точки зору – це таке порушення, яке призводить до втрати працездатності: професійної чи загальної.

Причин інвалідності може бути декілька, а саме: трудове каліцтво; професійне захворювання; загальне захворювання; вроджені дефекти. Причина інвалідності визначає вид соціального забезпечення, умови та порядок його надання.

Під тимчасовою втратою працездатності розуміють неспроможність особи виконувати свою трудові обов'язки внаслідок короткотривалих обставин об'єктивного характеру. Тимчасова непрацездатність може бути спричинена: фізичною нездатністю особи здійснювати трудову діяльність (хвороба, травма, вагітність та пологи); неможливістю працювати у зв'язку із необхідністю здійснювати догляд за іншим членом сім'ї (хворою дитиною; хворим членом сім'ї; за дитиною до трьох років; за дитиною до досягнення трьох річного віку або дитиною–інвалідом до 16 років у разі хвороби матері або іншої особи, яка доглядає за цією дитиною); неможливістю працювати у зв'язку із настанням обставин, спричинених діями державних органів (карантин, накладений органами санітарно–епідеміологічної служби).

Тимчасова непрацездатність має тимчасовий зворотний характер під впливом лікування та реабілітаційних заходів, триває до відновлення працездатності або встановлення групи інвалідності, а в разі інших причин – до закінчення причин відсторонення від роботи. Тимчасова непрацездатність застрахованих осіб засвідчується листком непрацездатності.

Випадком тимчасової непрацездатності є тимчасова непрацездатність, яка триває безперервно від початку визначеного захворювання, травми тощо, підтверджується видачею листка непрацездатності з можливим продовженням лікування в одному або декількох закладах охорони здоров'я до відновлення працездатності, що підтверджується закриттям листка непрацездатності із надписом – «стати до роботи».

У разі, якщо особа стала непрацездатною з приводу того самого захворювання, травми до виходу на роботу або відпрацювала неповний робочий день, випадок тимчасової непрацездатності не переривається. При виникненні іншого захворювання, травми, відпустки в зв'язку з вагітністю випадок тимчасової непрацездатності вважається новим.

Разом з цим, необхідно зазначити про медико–соціальну експертизу втрати працездатності. Експертиза тимчасової непрацездатності – це комплексна оцінка порушень функціонального стану організму та інших причин, якими вона обумовлена, що визначають факт тимчасової втрати працездатності, установа строку непрацездатності, визначення клінічного та трудового прогнозу відповідно до встановленого діагнозу.

Експертиза тимчасової непрацездатності громадян здійснюється у закладах охорони здоров'я лікарем або комісією лікарів, які встановлюють факт необхідності надання відпустки у зв'язку з хворобою, каліцтвом, вагітністю та пологами, для догляду за хворим членом сім'ї, у період карантину, для протезування, санаторно–курортного лікування, визначають необхідність і строки тимчасового переведення працівника у зв'язку з хворобою на іншу роботу у встановленому порядку, а також приймають рішення про направлення на медико–соціальну експертну комісію для визначення наявності та ступеня тривалої або постійної втрати працездатності.

Експертиза тривалої або стійкої втрати працездатності здійснюється медико–соціальними експертними комісіями, які встановлюють ступінь та причину інвалідності, визначають для інвалідів роботи і професії, доступні їм за станом здоров'я, перевіряють правильність використання праці інвалідів згідно з висновком експертної комісії та сприяють відновленню працездатності інвалідів.

Висновки органів медико–соціальної експертизи про умови і характер праці інвалідів є обов'язковими для власників та адміністрації підприємств, установ і організацій.

У медико–соціальних експертних комісіях (МСЕК) проходять огляд громадяни, які частково чи повністю втратили здоров'я внаслідок захворювання, травм та уроджених дефектів, що обмежують їх життєдіяльність, а також особи, які за чинним законодавством мають право на соціальну допомогу, з метою виявлення компенсаторно–адаптаційних можливостей особи для реалізації заходів реабілітації та адаптації інвалідів [4].

Отже, підсумовуючи вище сказане, ми можемо сформулювати таке визначення непрацездатності – це соціально–фізіологічний стан людини, котрий визначається її об'єктивною втратою чи зменшенням природних функцій організму або зниженням кваліфікації, значним зменшенням обсягу чи припиненням трудової діяльності, у разі настання якого особа втрачає засоби до існування та потребує матеріального–соціального забезпечення.

Великою проблемою тут є постійні спроби держави перекласти більшу частину компенсацій при втраті працездатності на підприємства, що негативно впливає на стимулювання відкритих зарплат та економічний розвиток суб'єктів господарювання. Так, упровадження єдиного соціального внеску не призвело до зниження фінансового тиску на роботодавців у порівнянні з сумарним розміром окремих страхових внесків до окремих фондів соціального страхування. База нарахування внеску в окремих випадках навіть розширена. Наприклад, єдиним соціальним внеском обкладатиметься вся сума допомоги по тимчасовій непрацездатності (і за перші 5 днів, що оплачуються за рахунок роботодавця, і решта, яку виплачує Фонд соціального страхування від тимчасової втрати працездатності).

Незважаючи на прагнення України ввійти до складу ЄС, правова регламентація захисту прав працівників в Україні та в європейських країнах відзначається суттєвою відмінністю. Сучасний стан соціального страхування з тимчасової втрати працездатності не дозволяє стверджувати про його успішне функціонування в Україні. Тому, я вважаю, що подальше реформування соціального страхування з тимчасової втрати працездатності має бути спрямоване на збільшення його доходів, покращення використання коштів за цільовим призначенням, підвищення ефективності діяльності Фонду соціального страхування, що забезпечить реалізацію конституційних прав громадян на соціальний захист в умовах ринкових демократичних трансформацій.

Наприклад, можна запропонувати впровадити такі позиції:

- удосконалити управління фінансовими ресурсами Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, їх планувати на науково обґрунтованих засадах, своєчасно затверджувати бюджет Фонду на плановий рік, ефективно здійснювати контроль за використанням фінансових ресурсів;
- переглянути порядок нарахування і виплати допомоги з тимчасової непрацездатності шляхом встановлення вищого відсотку врахування заробітної плати при стажі до 8 років, а також встановити єдиним джерелом виплати такої допомоги кошти Фонду соціального страхування;
- впорядкувати фінансування оздоровчих заходів, санаторно–курортного лікування та забезпечити їхню відповідність страховим принципам;
- та вводити закони, що напряду корелюють із рівнем життя населення, не гратися в зміни, а передбачати відповідні правові наслідки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барабаш Г.О., Вапнярчук Н.М. Право соціального забезпечення в Україні: підручник / Г. О. Барабаш, Н. М. Вапнярчук. – 4-те вид., переробл. і допов. – Право, 2015. – 458 с.
2. Болотіна Н.Б. Непрацездатність як соціальний ризик, види непрацездатності, обмеження життєдіяльності.– [Електронний ресурс].– Режим доступу до джерела: <https://studfiles.net/preview/2412647/page:7>
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-15 // Відомості Верховної Ради України.– 2003.– № 49.– Ст. 376.

4. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 р. № 875-12 // Відомості Верховної Ради України.– 1991.– № 21.– Ст. 252.
5. Фонд страхування України. Тимчасова непрацездатність, особливості. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:<http://www.fse.gov.ua/fse/control/vol/uk/publish/article/80552;jsessionid=A6E31E0E8AC5623859EE00471E548BAF>

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А.А. Казанчан

УДК 342.42

Бойко О.Є.

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.

У статті розглядається загальні поняття дотримання прав особи у кримінальному провадженні та можливі шляхи недопущення порушень прав особи.

Ключові слова: права особи, кримінальне провадження, конституційні права.

The article deals with the general concepts of observance of the rights of a person in criminal proceedings and possible ways of preventing violations of the rights of a person.

Key words: human rights, criminal proceedings, constitutional rights.

У Конституції України наголошено, що основними об'єктами, які повинні захищатись системою державних органів, є особистість – її права та свободи; суспільство – його матеріальні і духовні цінності; держава – її конституційний лад, суверенітет і територіальна цілісність.

У ч.1 ст. 8 Конституції визначено, що в Україні діє принцип верховенства права. Стаття 64 Конституції України встановлює, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією. Але, цим же Законом передбачено ряд певних обмежень. Так, ч. 3 ст. 29 передбачено, що у разі необхідності запобігти злочинів чи його припинити, уповноважені на те органи можуть застосувати тримання особи під вартою, тобто обмеження права на свободу та особисту недоторканність; ч.2 ст.31- невідкладні випадки, пов'язані з врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, яких підозрюють у вчиненні злочину – обмеження права на недоторканність житла ; у ст.31 з метою запобігання злочинів – обмеження права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; ст. 34 Конституції визначає, що право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію обмежується законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, яка одержана конфіденційно, або для підтримки авторитету і неупередженості правосуддя. Відповідно до статей 35, 36 Конституції лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення, захисту прав і свобод інших людей, право на свободу світогляду і віросповідання, а також право громадян на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації може бути обмежене законом. Також встановлюються обмеження щодо права на проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій. [1]

Забезпечення прав і свобод людини як головний обов'язок держави реалізовано у Кримінальному процесуальному кодексі України, завданням якого є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень. Аналізуючи чинне кримінальне законодавство, яке покликане охороняти права громадян, їх честь та гідність від злочинних посягань, слід підкреслити, що головним у реалізації цих норм є своєчасне

попередження діянь, які посягають на права людини, профілактика порушень прав громадян, виключення ситуацій, в яких права громадян могли б порушуватись. [2]

Ніхто не може бути безпідставно притягнутим до відповідальності, тільки у разі порушення кримінального провадження та достатності підстав особу можливо часткового обмежити у його правах, однак із обов'язковим наданням всіх необхідних умов для його захисту. Однак, на сьогодні на думку Сокурєнка В.В., існує невідповідність чинного кримінального процесуального законодавства міжнародно-правовим актам у сфері захисту прав і свобод людини; неприйняття до теперішнього часу закону про кримінальні проступки; обмежені повноваження слідчого; обмежене використання запобіжних заходів, альтернативних утриманню під вартою; неефективність механізму укладання угод; проблемні питання у визначенні часу затримання особи. [3]

Надаючи обвинуваченому достатньо широкі можливості здійснення захисту на досудовому слідстві, закон не може бути байдужим до випадків завідомо неправдивих повідомлень про вчинення злочину невинною особою з боку притягнутого до кримінальної відповідальності. Серйозним стимулом на користь дбайливого ставлення до репутації громадянина є те, що завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину невинною особою розглядається законом як кваліфікований злочин (ст. 383 Кримінального кодексу України) і максимальне покарання може бути позбавлення волі строком від двох до п'яти років. Окрім того, вже самі кримінально-правові норми стоять на захисті групової, професійної гідності особи, передбачаючи підвищену кримінальну відповідальність за посягання на честь і гідність особи представника влади, судді, працівника правоохоронного органу, службової особи чи громадянина, що виконує громадський обов'язок. Так, ст. 377 КК України передбачає кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного, ст. 345 КК України передбачає кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, ст. 350 КК України передбачає кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, ст. 405 КК України передбачає кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо начальника у зв'язку з виконанням ним обов'язків військової служби. [4]

З урахуванням суспільної небезпеки посягання на моральні блага особи кримінальний закон забороняє домагатися свідчень шляхом будь-яких незаконних дій з боку особи, яка проводить дізнання або досудове слідство (ст. 373 КК України) в тому числі і тих, що принижують честь і гідність особи, яку допитують. Більш тяжким злочином є примушування давати показання, що поєднане із застосуванням насильства або знущанням над потерпілою особою (ч.2 ч. 373 КК України). На жаль, такі злочини непоодинокі на теренах України.

Тому, гарантії захисту прав і свобод людини і громадянина повинні набувати особливого значення саме через призму судового контролю для забезпечення дотримання прав учасників кримінального процесу при розслідуванні злочинів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – К., 1996. – № 30. – 141 с.
2. Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
3. Сокурєнко В.В. “Актуальні питання досудового розслідування на сучасному етапі застосування кримінального процесуального законодавства” Теоретичні аспекти організації досудового розслідування: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції м. Харків, 4 грудня 2015р. (ст. ст. 16-20).
4. Кримінальний кодекс України. URI: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Рекомендує до друку науковий керівник доцент В.В. Зубенко

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРЕВЕНТИВНИХ ЗАХОДІВ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ

Досліджено превентивні заходи реагування на правопорушення в Україні, що застосовуються Національною поліцією України. Визначено, що повноваження Національної поліції України, в тому числі щодо застосування різних поліцейських превентивних заходів та заходів примусу, визначено Законом України «Про Національну поліцію», Резолюцією Парламентської асамблеї Ради Європи «Декларація про поліцію» та Європейським кодексом поліцейської етики Комітету Міністрів Ради Європи.

Ключові слова: превентивні заходи, правопорушення, поліція, повноваження поліції, міжнародні стандарти, забезпечення прав і свобод людини.

The preventive measures for responding to offenses in Ukraine, which are used by the National Police of Ukraine, were investigated. It has been determined that the powers of the National Police of Ukraine, including the use of various police preventive measures and coercive measures, are defined by the Law of Ukraine "On National Police", the Resolution of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe "Police Declaration" and the European Code of Police Ethics of the Committee of Ministers of the Council of Europe.

Key words : preventive entering, right-defeating, half-century, unjustified sex, international standards, protection of rights and freedom.

У сучасному світі проблеми захисту прав і свобод людини виходять далеко за межі ведення окремої держави. Ступінь реалізації прав людини в державі багато в чому залежить від неухильного дотримання та виконання законів. Європейські стандарти прав та свобод людини інколи можуть бути безпосередньо спрямовані на регламентацію діяльності поліції та її посадових осіб. Компетенція Національної поліції щодо реалізації європейських стандартів прав людини отримує прояв у різних сферах її діяльності, зокрема під час охорони публічної безпеки і порядку, протидії злочинності, здійснення досудового розслідування, розшуку осіб тощо.

Загалом, повноваження поліції щодо застосування превентивних заходів визначено Законом України «Про Національну поліцію» [1]. Дані заходи регламентуються статтею 31 цього Закону, до них відносять : перевірку документів, опитування особи, поверхневу перевірку та огляд, зупинення транспортного засобу, вимогу залишити місце, обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю, поліцейське піклування, перевірку дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ, перевірку дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб та інші.

Даній темі присвячені праці таких науковців, як Є. Д. Білозьоров, Є. М. Гіда , Ю. А. Касараба, А. К. Колодій, А. С. Олійник та ін. Дослідження, здійснені цими вченими, є підґрунтям для подальшого дослідження, розкриття сучасних міжнародних стандартів забезпечення прав людини та громадянина в діяльності Національної поліції України [2, с. 96].

У діяльності поліції обов'язково мають бути враховані міжнародно-правові акти та стандарти європейської спільноти у сфері роботи правоохоронних органів України, під час виконання покладених на них передбачених чинним законодавством обов'язків. Найважливішими такими документами є резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи «Декларація про поліцію» та Європейський кодекс поліцейської етики Комітету Міністрів Ради Європи.

Положення цих актів стосується безпосередньо позитивного ставлення до прав і свобод людини зокрема підчас здійснення поліцейської діяльності. Одним із найважливіших положень, що зазначене в Європейському кодексі поліцейської етики: можна визначити, "...поліція має дотримуватися суб'єктивного права, включаючи права та свободи людини, і не здійснювати довільних чи протиправних дій. Це є основоположним для правової держави і для предмета діяльності поліції в умовах демократії" [3, с. 77–81]. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи "Декларація про поліцію" зазначає, що для всебічного забезпечення прав людини та основних свобод, що гарантуються Європейською конвенцією про права людини, основною умовою є наявність мирного суспільства, що користується перевагами порядку та громадської безпеки. У Декларації про поліцію зазначено, що всезагальне прийняття правил професійної етики поліції з урахуванням прав людини й основних свобод сприятиме вдосконаленню європейської системи захисту прав і основних свобод людини [4].

Міжнародні нормативно-правові акти наголошують на необхідності захищати права і свободи та забезпечувати їх відновленню у разі їх порушення. Права людини є недоторканими та невідчужуваними, але у передбачених законами випадках можуть бути обмежені тільки спеціально уповноваженими на те органами держави. Саме такі повноваження має Національна поліція України в рамках здійснення поліцейських заходів.

Поліцейський захід – це певні дії превентивного або примусового характеру, які обмежують деякі права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону [5, с. 2]. Поліцейський захід використовується під час здійснення повноважень поліції і має відповідати таким принципам: законність, необхідність, пропорційність і ефективність.

Під час застосування поліцейських заходів важливим є те, що права людини представляють собою імперативний стандарт, адже отримуючи закріплення у правових нормах, що чітко прописують можливі варіанти поведінки поліцейських, права людини стають правилом, формально визначеним, обов'язковим для всіх, гарантованим відповідними механізмами забезпечення і процедурами захисту.

Міжнародні стандарти у галузі прав людини передбачають обмеження повноважень поліції на застосування примусу. У ст. 3 Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку від 1979 р. йдеться, службовці органів правопорядку можуть застосовувати силу тільки у разі суворої необхідності і в обсязі, необхідному для виконання їх обов'язків. У цьому положенні підкреслюється, що застосування сили службовцями органів правопорядку має бути винятковим, хоча, мається на увазі, що службовці органів правопорядку можуть бути уповноважені застосовувати силу, за розумної необхідності в конкретних обставинах для запобігання злочину або при виконанні законного затримання чи допомозі в його проведенні щодо порушників або підозрюваних; сила, що виходить за ці межі, не може бути застосована.

Досягнення розумного балансу між превентивними і силовими діями щодо правопорушень завжди є і буде однією з головних проблем стратегії поліцейської діяльності, тому обмеження прав і свобод людей, що мають місце при застосуванні поліцейських заходів, повинні бути пропорційними цінностям правової держави, що захищається як основним законом, так і іншими законами. Такі обмеження повинні враховувати необхідний баланс інтересів особистості, суспільства і держави. Повага до особи, охорона і захист її честі та гідності – обов'язок усіх державних органів, громадських організацій і службових осіб. Цей конституційний обов'язок рівною мірою стосується і діяльності Національної поліції з забезпечення реалізації прав, свобод і обов'язків людини і громадянина.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580- VIII [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

2. Солоненко, О. М. Сучасні міжнародні стандарти забезпечення прав і свобод людини в діяльності органів внутрішніх справ [Текст]. – // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 6. – С. 95-103.
3. Європейський кодекс поліцейської етики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/8117>.
4. Резолюція № 690 (1979) Парламентської ассамблеї Совета Європи “Декларація о полиции” // Сборник документов Совета Европы в области защиты прав человека и борьбы с преступностью. – М. : СПАРК, 1998. – С. 77–81.
5. Малиновська Т.М. Дотримання працівниками Національної поліції міжнародних стандартів у забезпеченні прав і свобод людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <file:///C:/Users/vika/Downloads/VJHURJR8IemvIimz0SYLB15KOOQaZHFP.pdf>

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.Ю. Волкович

УДК 342.7

Вартанян Т.Р.

СУЧАСНІ МОДЕЛІ ІНСТИТУТУ ОМБУДСМАНА У СВІТІ

У статті розкриваються основні моделі інституту омбудсмана у світовій юридичній практиці, визначаються характерні риси загальні для всіх моделей.

Ключові слова: захист прав людини, омбудсман, моделі інституту омбудсмана

The article reveals the main models of the ombudsman institution in world legal practice, defines the characteristic features common to all models.

Key words: human rights protection, ombudsman, model of ombudsman institution.

Забезпечення прав і свобод людини і громадянина виступає основним завданням демократичної, правової держави. Стаття 3 Конституції України визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Таким чином, українська держава взяла на себе зобов'язання створити необхідні умови та визначити механізми забезпечення і реалізації проголошених прав і свобод. Однією із складових означеного механізму виступає інститут омбудсмана, розвиток і реалізація якого здійснюється у багатьох державах світу.

На сьогоднішній день існують різні моделі інституту омбудсмана, зокрема, О.В. Марцеляк виділяє наступні: а) законодавчу (представницьку) та виконавчу моделі; б) квазіомбудсманів; в) колегіальні служби омбудсманів; г) спеціалізованих омбудсменів; д) наднаціональних, регіональних та місцевих омбудсменів [2, с. 59].

Омбудсмани законодавчої та виконавчої моделі призначаються на посаду або парламентом країни, або за його згодою. Парламент також має право достроково припинити повноваження омбудсмана у випадку неналежного виконання останнім своїх повноважень чи з інших причин, чітко передбачених законодавством [2, с. 57].

Не дивлячись на те, що правовий статус омбудсманів законодавчої моделі достатньо різноманітний, найчастіше виділяють дві типові схеми – шведська (з широкою сферою повноважень і рішеннями імперативного характеру) та британська (характеризується рекомендаційним характером прийнятих рішень) [3, с. 132].

На відміну від представницької моделі, виконавчі омбудсмани знаходяться у рамках виконавчої гілки влади. Однак, Ю.М. Годика і О.В. Марцеляк стверджують, що в основі такої класифікації лежить не стільки належність омбудсмана до виконавчої гілки влади, скільки сукупність факторів, які визначають основні моменти його функціонування (порядок

призначення, співпраця, звітність, і т. інше). Запровадження такої моделі омбудсманів робить виконавчу владу у сфері прав людини більш демократичною, гнучкою і ліберальною [4, с. 60]. Водночас недоліком даної моделі є необ'єктивність розгляду скарг громадян на дії публічної адміністрації.

Квазіомбудсмани є гібридними моделями, які поєднують риси представницьких та виконавчих омбудсменів (Франція, Судан). Вони характеризуються тим, що призначаються виконавчими органами влади, проте активно співпрацюють і з іншими гілками влади, у тому числі звітують про свою діяльність перед парламентом країни [5, с. 62].

Колегіальні служби омбудсманів функціонують або у вигляді комісій, або у формі об'єднаних служб омбудсманів. Колегіальні служби існують у таких країнах як США, Австрія, Німеччина, Литва, Молдова, Швеція та ін. Поширення цього інституту можна прослідкувати на африканському континенті (в Танзанії, Замбії, Нігерії і деяких інших країнах). Наприклад, шведський варіант передбачає чотири омбудсмани – шеф-омбудсмен, омбудсмен юстиції, омбудсмен, що здійснює нагляд за збройними силами та відносинами з різними цивільними структурами, і омбудсмен з нагляду за законністю в галузі соціального забезпечення та податків [2, с. 197].

Наведений приклад шведського варіанту характеризує ще одну категорію омбудсменів – спеціалізованих, особливість яких полягає в наділенні їх контрольно-наглядовими та правозахисними повноваженнями у певній сфері (охорона здоров'я, мовна політика, торгівля, інвестиції і т. ін.), або з метою захисту прав певної соціальної групи (військовослужбовців, осуджених, неповнолітніх, студентів, учнів, підприємців, людей похилого віку, інвалідів та ін.) [4, с. 63]. Наявність такого роду омбудсменів робить більш продуктивною і ефективною їх співпрацю з органами державної влади, відповідними об'єднаннями громадян, сприяє посиленню правового захисту конкретних соціальних груп населення.

На сучасному етапі інститут омбудсмани переходить від національного до регіонального та міжнародного рівня. Прикладом можна вважати створення Міжнародного інституту омбудсмани у 1976 році, запровадження у 1993 році посади омбудсмани в Євросоюзі та у 1999 році посади Уповноваженого з прав людини в Раді Європи [1].

На сьогоднішній день вважається, що інститут регіональних і місцевих омбудсманів є менш політизованим ніж національний інститут омбудсмани. Це пояснюється тим, що вони легше оцінюють загальну ситуацію щодо дотримання прав людини та швидше реагують на виявлені їх порушення, у них більш тісний контакт з населенням, у зв'язку з чим вони можуть охопити своєю діяльністю ширше коло мешканців підвідомчої території.

В окремих країнах інститут омбудсмани представлений однією особою (Польща, Португалія, Велика Британія, Іспанія, Франція, Австрія, Росія), в інших – колегіальним органом (Угорщина) [1]. Це пояснюється насамперед різним історичним середовищем, неоднаковою правовою культурою, впливом конституційно-правових систем.

Незважаючи на різноманітність інститутів можна виділити певні ознаки, що об'єднують усіх омбудсманів. Зокрема, статус такої особи характеризується: 1) незалежним становищем в системі державних органів; 2) незамінністю протягом усього строку повноважень парламенту, який її призначив; 3) відкритістю та доступністю для усіх громадян, які потребують захисту своїх прав і свобод; 4) відсутністю формалізованих процедур розгляду скарг і звернень; 5) безоплатністю надання допомоги; 6) взаємозв'язком не тільки правових норм, а й уявленнями про справедливість і «здоровий глузд».

На сайті уповноваженого Верховної Ради України з прав людини визначається, що в Україні діє власна українська модель омбудсмани, що сформувалася з урахуванням національних правових та культурних традицій, особливостей системи державної влади в Україні, а також досвіду інших країн, зокрема скандинавських та таких, що стали на шлях реформ (Польща, Угорщина). На нашу думку, українська модель створена за парламентською моделлю омбудсмани. Однак, у цьому інституті відбуваються певні зміни,

оскільки стали з'являтися спеціалізовані омбудсмани. В якості прикладу можна привести діяльність Уповноваженого Президента України з прав дитини Кулеби М.М.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мартиненко О.А. Аналіз міжнародного досвіду організації та діяльності національних превентивних механізмів [Електронний ресурс]/ О.А. Мартиненко, Ю.Л. Белоусов. – Режим доступу: www.jurlugansk.ucoz.org/
2. Марцеляк О. В. Інститут омбудсмана: теорія і практика / О.В. Марцеляк – Х.: Вид-во ХНУВС, 2004. – 448 с
3. Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток. / За заг. ред. В.С. Журавського. – К.: ЮрінкомІнтер, 2008. – 296 с.
4. Тодика Ю. Інститут омбудсмана: світові моделі і досвід / Ю. Тодика, О. Марцеляк // Вісник Академії правових наук України. – 2014. – № 2 (13). – С. 57-66.
5. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: підручник/ В.М. Шаповал. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 472 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.Ю. Волкович

УДК 342.5

Ващук О.Ю.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМВІДНОСИН ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

У статті розглядаються та характеризуються виконавчі та законодавчі інститути влади України, а також дається поняття самому органу державної влади.

Ключові слова: Конституція, виконавча влада, органи державної влади, Президент, Верховна Рада України.

In the article the executive and legislative institutes of power of Ukraine are examined and characterized and also a concept public authority is given.

Key words: Constitution, executive power, public authorities, President, Verkhovna Rada of Ukraine.

Держава України свої функції і завдання реалізує через відповідні державні органи, які закріплюють свій правовий статус в Конституції та інших нормативно-правових актах. Якщо переглянути всю Конституцію то знайти жодного вживання термінів «державний орган» або «орган держави» не вдасться. В Конституції використовується термін «орган державної влади», хоча на мій погляд вони є тотожними.

Орган державної влади як в Україні так і в інших країнах займає один з найважливіших і невід'ємних елементів структури та державного апарату. Всім відомо що розвиток і ефективність державного апарату, його стабільність в першу чергу залежить від рівня розвитку державних органів, чіткості встановлених повноважень та взаємодії їх між собою. В Конституції України говориться про те, що державна влада в Україні здійснюється на засадах безпосереднього поділу на три гілки влади: законодавчу, виконавчу та судову.[1. ст. 6 КУ]

Однак перш ніж починати розгляд цих гілок влади, потрібно дати визначення, що ж все таки розуміється під терміном орган державної влади. Для цього необхідно звернутись до вчених та науковців які працювали в цій сфері. Одним із таких вчених є дореволюційний вчений О.О. Жилін, який говорив, що державний орган – це: «технічний термін, для

позначення певних відносин у державному союзі, утворюваний існуючим у цьому союзі правопорядком» [4, с. 84].

Він вважав, що всі державні органи, не зважаючи на свій статус, завдання та покладені на них обов'язки, повинні діяти лише від імені держави, яку вони представляють та виражати її волю.

На початку радянських часів, майже всі вчені, науковці та дослідники, дотримувались думки, що відносити до державних органів всі державні інститути є хибною думкою. Сам державний орган вони розглядали не інакше ніж систему органів держави – до якої входили всі органи державної влади та державного управління, а також судових та прокурорських органів.

Після розпаду СРСР та становлення незалежної України увага науковців, щодо вивчення правових засад, які стосуються діяльності органів держави зовсім не згасла, а можна сказати навпаки спалахнула з новою силою. Однією з таких вітчизняних вчених, яких не покинула думка все ж таки дати визначення поняттю «державний орган» є заслужений юрист України О.Ф.Скакун. Вона цьому терміну давала своє визначення, в якому говорила, що це частина державного апарату, яка може складатися як з групи осіб, так і з однієї, та обов'язковою умовою якої є те, що вона повинна мати юридично визначену державно – владну компетенцію [5, с. 91].

Ще одними вітчизняними вченими, що дають визначення органу держави, є: С.Д. Гусарев, А.Ю. Олійник, О.Л. Слюсаренко. Вони вважають, що це колектив державних службовців або один службовець, який структурно-організований та наділений владними повноваженнями, обов'язково утворений на законних підставах, для виконання покладених на них конкретних завдань і функцій держави [2, с. 81].

Отже, що ж таке орган державної влади? Найдоречнішим на мою думку є саме визначення заслуженого юриста України В.Б.Авер'янова. Відповідно до якого, державний орган може бути визначений лише підзаконними актами, на відміну від нього, орган державної влади регулюється виключно Конституцією. Таким чином органи державної влади є різновидом державних органів [3, с. 52–53].

Визначивши поняття, можна перейти до безпосереднього розгляду органів державної влади. Як вже зазначалось вище, всі органи державної влади поділяються на три гілки влади: законодавчу, виконавчу та судову. Їх повноваження здійснюються відповідно до визначених конституцією меж та встановлених законів України.

Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади. Вона одна може приймати закони, що будуть мати найвищу юридичну силу, більше ніякі державні, а тим паче недержавні органи не можуть, та не мають жодного права приймати закони. Саме в Конституції України описуються повноваження Верховної Ради України. Що стосується виборів народних депутатів то вони проводяться за пропорційною системою. Всі ухвалені закони повинні бути обов'язково підписані Головою Верховної Ради після чого направляються до Президента України, який у 15-ти денний строк або підписує його, або повертає його для повторного розгляду.

Підписаний Президентом закон офіційно оприлюднюється ним в 10-ти денний строк, якщо ж закон не підписаний, то його офіційно оприлюднює Голова Верховної Ради України та опубліковується він під його підписом. Кожний закон набирає чинності через 10 днів з дня його офіційного оприлюднення, у випадках якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування ст. 94 КУ. Офіційно оприлюдненим закон вважається коли його опублікували в офіційних виданнях України.

Виконавча влада в Україні – це одна з трьох гілок влади до основних призначень якої належить організація виконання законів та інших нормативно правових актів. Кабінет Міністрів України є найвищим виконавчим органом в Україні, він відповідає перед Президентом України і Верховною Радою України, а також підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією [1, ст., 113 КУ].

До центральних органів виконавчої влади відносяться: міністерства, державні комітети та органи виконавчої влади зі спеціальним статусом. До Місцевих органів виконавчої влади належать: місцеві державні адміністрації. В цілому виконавча влада має досить універсальний характер, всі її органи діють на всій території України, маючи опір на людські, матеріальні та фінансові ресурси. Що ж стосується Президента України то призначається він на 5 років всенародним голосуванням. В Україні президент є главою держави, виступає від імені України, а також являє собою гарант державного суверенітету, територіальної цілісності та додержання Конституції України та прав і свобод людини та громадянина[1, V розділ КУ].

Таким чином в даній статті було дано поняття терміну «орган державної влади», наведено приклади його трактування в різні часи різними авторами, а також охарактеризовано дві з трьох гілок державної влади України – законодавчу та виконавчу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України поточна редакція від 30.09.2016 р.
2. Гусарев С.Д. Теорія права і держави : [навч. посіб.] / С.Д. Гусарев, А.Ю. Олійник, О.Л. Слюсаренко. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 270 с.
3. Державне управління : проблеми адміністративно-правової теорії та практики / [В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, Ю.П. Битяк та ін.] ; за заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К. : Факт, 2003. – 384 с.
4. Жилін О.О. Підручник державного права (Посібник до лекцій) /О.О. Жилін. – Тип. Б.М. Вольфа, 1916. – Ч. 1. Загальне вчення про державу у зв'язку з основними началами іноземного державного права. – 434 с.
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права / О.Ф. Скакун. – Харків : Консум, 2001. – 273 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент В.В. Зубенко

УДК 34.01

Веремєєв А.Ю.

ДО ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються проблеми розуміння правової природи механізму правового регулювання антикорупційної діяльності в Україні.

Ключові слова: механізм правового регулювання, правовий вплив, антикорупційна діяльність

The article deals with the problems of understanding the legal nature of the mechanism of legal regulation of anticorruption activity in Ukraine.

Key words: mechanism of legal regulation, legal influence, anti-corruption activity

Проблеми вивчення механізму правового регулювання (далі – МПР) як основоположної частини підтримки та захисту прав і свобод людини і громадянина, і, у тому числі, належної реалізації функцій держави, у першу чергу, пов'язані з недостатньою вивченістю його природи. На сьогоднішній день вивченням юридичної природи та проблем реалізації механізму правового регулювання займаються як теоретики права, так і науковці окремих правових галузей, зокрема, С. Алексєєв, В. Матузов, М. Мальков, О. Скакун, Н. Тиндик, Ю. Тодика, О. Фаткуллін та інші. Саме їх основоположні висновки щодо юридичної природи МПР і легли в основу нашого дослідження.

Складність застосування в науці поняття «механізм» пов'язана з багатогранністю етимології цього визначення. Саме тому поняття «механізм» тлумачиться достатньо неоднозначно: 1) пристрій, що передає або перетворює рух; 2) внутрішня будова, система чого-небудь, устрій; 3) сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище.

З філософської точки зору механізм розуміється як спосіб пояснення дій та об'єктів, які вивчаються в їхній взаємодії, виходячи з механічних закономірностей. [5, с. 186]. При цьому слід звернути увагу саме на процес взаємодії, оскільки це говорить про те, що вихід із ладу будь-якого елемента механізму призводить до зіпсування роботи не лише цієї частини, а й всього механізму. Саме тому аналіз структурних елементів МПР, а також особливості їх взаємодії, призводить до забезпечення його дієвості.

Першим ґрунтовним дослідженням МПР можна назвати праці С. Алексєєва, де вченим була всебічно проаналізована сутність цього поняття, досліджена його структура та призначення. На думку науковця, «механізм правового регулювання» визначається як взята в єдності система правових засобів, за допомогою якої забезпечується результативний правовий вплив на суспільні відносини [1, с. 30].

Розглянемо окремі напрацювання вітчизняних теоретиків права щодо сутності МПР. Так, О. Скакун вважає, що під механізмом правового регулювання слід розуміти узяті в єдності систему правових засобів, способів і форм, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок (належне у праві стає суцим) [4, с. 498].

С. Бобровник та М. Новікова розглядають механізм правового регулювання як єдину сукупність правових засобів, способів та форм, за допомогою яких нормативність права забезпечує впорядкованість суспільних відносин, інтереси суб'єктів права, вирішує конфлікти, сприяє досягненню соціального компромісу у правовій сфері. Деяко інший підхід до поняття механізму правового регулювання пропонує О. Малько, який розглядає його як систему юридичних засобів, організованих послідовно, мета яких – подолати перешкоди на шляху задоволення інтересів суб'єктів права [2; 3, с. 167].

Підсумовуючи викладене, визначимо, що МПР представляє собою сукупність правових засобів, способів та форм, за допомогою яких здійснюється упорядкованість суспільних відносин та задовольняються інтереси суб'єктів права на засадах юридичного компромісу (реалізується компромісна сутність права).

С. Алексєєв до елементів механізму правового регулювання зараховує: 1) юридичні норми, 2) правовідносини, 3) акти реалізації суб'єктивних юридичних прав і обов'язків. Така побудова механізму правового регулювання має універсальний характер: вона характерна для права загалом, для правових систем усіх юридичних типів. [1, с. 319].

Говорячи про природу механізму правового регулювання антикорупційної діяльності, слід зазначити, що окреслене явище, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» тісно пов'язане із діяльністю органів публічної влади. Зокрема, до суб'єктів, на яких поширюється дія цього закону відносять: 1) осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (Президент України, Голова ВРУ та ін.); 2) осіб, які для цілей вищезазначеного Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (приватні виконавці, нотаріуси, оцінювачі тощо); 3) осіб, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків; 4) кандидати у народні депутати України; 5) фізичні особи (які отримують кошти, майно в рамках реалізації в Україні програм (проектів) технічної або іншої, в тому числі безповоротної, допомоги у сфері запобігання, протидії корупції (як безпосередньо, так і через третіх осіб або будь-яким іншим способом, передбаченим відповідною програмою (ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції»)).

Це наштовхує нас на думку, що суспільні відносини, які регулюються у даному випадку МПР відносяться до адміністративних відносин. Тобто таких, що є результатом

діяльності людей у сфері державного управління. Саме тому, ми приходимо до висновку, що механізм правового регулювання антикорупційної діяльності в Україні має адміністративно-правову природу.

На підставі викладеного механізм адміністративно-правового регулювання антикорупційної діяльності в Україні представляє собою систему правових засобів, за допомогою яких спеціально уповноважені державні органи здійснюють регулювальний правовий вплив на суспільні відносини у сфері запобігання та протидії корупції з метою забезпечення державних інтересів та інтересів суспільства в управлінській діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. / С. С. Алексеев. – М., 1982. – Т. 2. – 360 с.
2. Бобровник С.В. Правове регулювання суспільних відносин та реалізація права // Правова держава. Щорічник наук. праць Ін-ту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 1996. – Вип. 7. – С. 103-108; Новікова М. М. Юридичний компроміс у механізмі правового регулювання / М.М. Новікова // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2005. – № 30. – С. 207-213.
3. Малько А. В. Стимулы и ограничения в праве / А. В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2004. – 250 с.
4. Скакун О. Ф. Теория держави і права : підручник / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
5. Чорна В. Г. Детермінація поняття механізму адміністративно-правового регулювання позашкільної освіти України / В. Г. Чорна // Актуальні проблеми адміністративного законодавства України: шляхи його вдосконалення : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 4–5 червня 2010 р.). – Івано-Франківськ : ПЮІ ЛьвДУВС, 2010. – С. 185–191.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент М.М. Новікова

УДК 342.6

Гулузаде А. Г.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

У статті розглядаються організаційно-правові аспекти управління персоналом в сучасних умовах.

Ключові слова: правоохоронні органи, персонал, управління персоналом.

The article deals with the organizational and legal aspects of personnel management in modern conditions.

Key words: law enforcement agencies, personnel, personnel management.

Корінні зміни, що сталися в системі функціонування вітчизняних підприємств та всієї правоохоронної системи України в цілому, створили велику потребу в нових управлінських знаннях, посилили інтерес до системи формування персоналу з високими професійно-кваліфікаційними характеристиками, орієнтованого на досягнення кінцевої мети.

Проблемам персоналу в правоохоронних органах присвячено праці вітчизняних та зарубіжних вчених: В. Авер'янова, О. Андрійко, В. Галуцька, Є. Додіна, В. Тація та інших дослідників.

Зараз широко використовуються такі поняття, як: управління ресурсами, управління працею, управління кадрами, управління людськими ресурсами, управління людським фактором, кадрова політика, кадрова робота і т.д., котрі так чи інакше відносяться до

трудової діяльності людини та управлінню його поведінки. Для нас є цікавим поняття «управління персоналом», але не кадрами, бо ці терміни не варто використовувати як синоніми через те, що в ряді високорозвинених країн (наприклад у Франції) до кадрів традиційно відносять лише управлінців найвищого та середнього рівнів, спеціалістів, що мають високу професійну підготовку. В зв'язку із зростаючою роллю людського фактору, однією з найважливіших функцій управління персоналом стає розвиток персоналу, а не просто приведення його чисельності у відповідність до наявності робочих місць, що потребує іншого підходу до прийняття управлінських рішень. Це стало аргументом для виділення управління персоналом в окремий напрямок менеджменту, як такого [3]. Ряд авторів в своїх роботах зазначають, що планування персоналу повинно здійснюватися у формі цільових комплексних програм відповідно до стратегії управління з обов'язковим врахуванням основних напрямків сучасної кадрової політики та демографічної ситуації, тенденцій науково-технічного прогресу, оцінки персоналу та результатів його трудової діяльності, удосконалення роботи з персоналом [1].

У роботах Г.В. Щокіна розглядаються психологічні аспекти управління персоналом, специфіка управління чоловічими та жіночими колективами, характерні риси «важких» та успішних керівників [9].

Як зазначає О. Щур окремі керівники розуміють, що персонал – це їх головний ресурс, саме від людей залежить їх успіх на ринку, якість товарів чи послуг, популярність серед клієнтів [10]. Кибанов А.Я., досліджуючи проблему управління персоналом, підкреслює, що планування персоналу полягає у тому, щоб забезпечити людей робочими місцями у потрібний час і в необхідній кількості, у відповідності з їхніми здібностями, нахилами і вимогами виробництва [3].

На думку С. Михайлова в основу стратегічного планування персоналу необхідно покласти в першу чергу завдання удосконалення кадрового складу організації, підготовки та підвищення кваліфікації персоналу, формування організаційної культури. Поточне планування повинно будуватися на основних показниках довгострокового та перспективного планування з кадрами та відображати проблеми комплектування структурних підрозділів необхідними працівниками, їх розстановки, навчання, оцінки діяльності, підвищення кваліфікації, контролю раціонального використання робочого часу та інше [5].

Обґрунтовуючи поняття планування персоналу, В.Колпаков звертає особливу увагу на функцію прогнозування потреби трудових ресурсів, аналізу продуктивності праці і витрат на персонал, використання персоналу у відповідності до його компетенцій на основі стратегічних планів діяльності підприємства. Під потребою в персоналі розуміють кількість співробітників, необхідних для майбутнього цілеспрямованого виконання завдань підприємства в кількісному, якісному, часовому та просторовому вимірах. [3].

Ефективність управління персоналом та найбільш повна реалізація поставлених цілей у великій мірі залежать саме від принципів та методів управління персоналом. Управління персоналом можна визначити як діяльність, що спрямована на досягнення найбільш ефективного використання працівників для досягнення цілей підприємства та особистісних цілей. У нашому випадку це стосується правоохоронної діяльності, яка є різновидом державної.

Сьогодні основними проблемами, з якими стикаються при управлінні персоналом – є підбір, формування кадрів з сучасним мисленням, забезпечення ефективності праці працівників, збереження сприятливого клімату у колективі та багато інших. На сьогодні існує декілька підходів до підбору кадрів. Звичайно, кожна організація застосовує різні методи прийняття на роботу. Зокрема, анкетування, систему психологічних тестів, інтерв'ю [1].

Результативність роботи персоналу визначається наявністю у працівників емоційного інтелекту, який, в свою чергу є важливою складовою соціальної компетентності працівника. Під емоційним інтелектом розуміють здатність усвідомлювати свої емоції та емоції інших, щоб мотивувати себе та інших, і щоб добре управляти емоціями наодинці з собою та при

взаємодії з оточуючими. Завдання керівника полягає в тому, щоб створити якомога продуктивні відносини з персоналом, знайти саме такі методи та підходи, які сприятимуть більш ефективній роботі. Персонал потрібно заохотити, створити такі умови, за яких у кожного працівника буде бажання працювати плідно і з натхненням. При цьому досить важливу роль відіграє працездатність працівників, їх кваліфікованість [2]. Якщо керівник дійсно зацікавлений у тому, щоб зберегти працівника, він може прийняти рішення про заохочення, на який він заслуговує. Можливими також є такі заходи як кар'єрний ріст.

Отже, одним із факторів, то сприяє зменшенню проблем при управлінні персоналом є систематичний аналіз стану персоналу на підприємстві, його планів та проблем. Провідний управлінський досвід свідчить про те, що стержнем, навколо якого формується колектив, є корпоративна культура. Вона допомагає дотримуватись встановлених правил і рахуватись з нормами трудової діяльності. Це сприяє формуванню «здорового» психологічного клімату у колективі. Злагода між працівниками дозволяє впроваджувати управлінські рішення швидше і легше.

Отже, сучасна система управління персоналом повинна бути спрямована на підвищення конкурентноспроможності підприємства, його довгостроковий розвиток, вихід на максимальний рівень прибутку. На даний час більшість фахівців вважає, що формулою успіху є людські ресурси, тому їх цінність невинно зростає з кожним днем. Тому і система управління персоналом постійно змінюється, витісняючи стереотипи. Зараз більшість організацій використовує такий підхід до управління персоналом, за яким капіталовкладення проходить безпосередньо у самих працівників, у їх формування і розвиток. Вкладення у людські ресурси стають дедалі вигіднішими і сприяють виживанню фірми на ринку. Тому керівники пояснюють витрати, пов'язані з персоналом, не як даремні, а як інвестиції у людський капітал – основне джерело прибутку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Альбом к бизнес-тренингу: Искусство управления персоналом. – К.: Центр экономического образования, 2002.
2. Базаров Т.Ю. Управление персоналом. К.: 2001.
3. Иванцевич Дж.М., Лобанів А.А. Человеческие ресурсы управления. – М.: Дело, 1993.
4. Колот А.М. Мотивація персоналу: Підр. – К.: КНЕУ, 2002.
5. Кочеткова А.И. Основы управления персоналом. – М.: ТЕСИС, 1999.
6. Маслов Е.В. Управление персоналом предприятия: Учебное пособие / Под ред. П.В. Шереметова. – М.: ИНФРА-М, НГАЭиУ; Новосибирск, 1998.
7. Менксон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента: Пер с англ. – М.: Дело, 1992.
8. Щекин Г.В. Как эффективно управлять людьми: психология кадрового менеджмента – К.: МАУП, 1999.
9. Щекин Г.В. Основы кадрового менеджмента: Учебник. – 3-е изд., перераб. и доп. – К.: МАУП, 1999.
10. Эмтон Р.Х., Мюлтер Ф. Структура американской программы повышения квалификации менеджмента в Европе // Международный журнал „Проблемы теории и практики управления” – 2002. – № 6. – С. 36.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В.М. Галуцько

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ПОНЯТТЯ , ОЗНАКИ

У статті розглядається зміст поняття «інформаційного суспільства», сутнісні риси інформаційного суспільства, роль наукового знання в інформаційному суспільстві.

Ключові слова: інформаційне суспільство, риси інформаційного суспільства, інформатизація, постіндустріальне суспільство.

The article considers the content of the concept of "information society", the essential features of the information society, the role of scientific knowledge in the information society

Key words: information society, the essential features of the information society ,the informatization, the postindustrial society.

Інформаційне суспільство характеризується визнанням інформації одним з найважливіших суспільних ресурсів, а інформаційний сектор економіки (виробництво, зберігання, обробка, передача і споживання інформації) є одним з найважливіших видів суспільної діяльності, який створює інформаційно-комунікаційну базу для формування глобального інформаційного суспільства та розвитку науково-технічного, соціально-економічного й освітньо-культурного прогресу .

Термін «інформаційне суспільство» виник у 80-х роках ХХ ст. Однак деякі дослідники припускають, що термін виник у Японії завдяки професору Токійського технологічного інституту Ю. Хаяшн. Відповідно до іншої версії, термін «інформаційного суспільства» ввели у науковий обіг одночасно американські та японські науковці Т. Умеасо та Ф. Махлуп [1, с. 84].

Використовувався цей термін представниками різних наук (А. Турен, П. Серван-Шрайбер, М. Понятовський, М. Хоркхаймер, Ю. Хабермас, Н. Луман, М. Мак-Люен, Д. Белл, А. Тоффлер, Д. Масуда) як сутнісна характеристика особливого виду постіндустріального суспільства. В якості основної умови його формування вони вбачали розвиток потужних і високотехнологічних глобальних інформаційних мереж ,наприклад, Д. Белл і А. Тоффлер досліджували стан і тенденції розвитку суспільства під впливом інформації та інформатизації, а також – вплив останніх на процес переходу індустріального суспільства до інформаційного. А М. Мак-Люен прогнозував становлення глобального інформаційного суспільства, в якому формується спільнота з глобальною громадською думкою,що завдяки посередництву і підсиленню засобами масової комунікації все більше починає впливати на дії урядів і міжнародних інституцій [3, с.174].

Такий дослідник, як А. Новицький, окреслює такі ознаки переходу постіндустріального суспільства до інформаційного:

1. Поняття «інформація» набуває нового значення;
2. Значний розвиток інформаційних та телекомунікаційних систем в усіх сферах життя людини;
3. Загальний доступ до мережі Інтернет;
4. Зміни, пов'язані із зайнятістю населення, формування, становлення і розвиток новітніх суспільних відносин, створення нових суспільних конфігурацій, суспільних груп, суспільних відносин;
5. при здійсненні досліджень в різних галузях науки використовується різноаспектне визначення наукових підходів для вирішення проблем теоретичного обґрунтування у сфері суспільних змін;
6. створення новинно-мережевих субкультур, що притаманні віртуальним відносинам;
7. можливість аналізу, планування та наукового прогнозування суспільного розвитку, де найвищою цінністю є знання та інформація;

8. різноманітність пізнавальних процесів, які зумовлені науковими дослідженнями у різних сферах науки; вивчення проблеми пізнання нових можливостей, що притаманні нашому суспільству, та співставлення знання та інформації з реальністю, дослідження умов вірогідності та істинності пізнання інформаційного суспільства;
9. органи влади як вагомий важіль у розробці та запровадженні інформаційно-телекомунікаційних систем;
10. виникнення та розвиток специфічних суспільних інститутів, що притаманні новим інформаційним відносинам у суспільстві [5, с. 26].

Саме такі умови, як наявність розвиненої інформаційної інфраструктури суспільства, високий рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, вільний доступ людини до інформації створюють те суспільство, яке можна назвати інформаційним. Однак, деякі вчені мають іншу точку зору. Наприклад, В. М. Бебик вважає, що однією з важливих ознак інформаційного суспільства є переважна кількість працездатного населення, яке працює саме в інформаційному секторі [2, с. 286]. На думку І. В. Арістової, однією з найважливіших ознак інформаційного суспільства є відсутність так званих просторових, часових та політичних меж і відкриття суспільству нових можливостей для самореалізації та ідентифікації [1, с. 86].

Варто зазначити, що у центрі інформаційного суспільства є людина, інформація, інформаційно-комунікаційні технології та інформаційні ресурси. Науковець О. П. Дзьобань в своїй монографії «Інформаційна безпека у проблемному полі соціокультурної реальності» підкреслює, що «основу соціальної динаміки в інформаційному суспільстві складуть не традиційні матеріальні, а інформаційні, інтелектуальні ресурси – знання, наука, організаційні чинники, інтелектуальні здібності людей, їх ініціатива, творчість» [4, с. 53].

Широке використання нових інформаційних технологій у повсякденному житті сприяє удосконаленню демократичних засад, веде до підвищення політичної активності громадян, встановлення ефективного діалогу держави та громадськості з подальшим зворотнім зв'язком [1, с. 88].

В умовах глобалізації світового розвитку інформація стає головним стратегічним фактором у міжнародному змаганні її позитивних сторін і мінімізації негативних наслідків глобальної трансформації людства. Україна повинна ввійти в групу технологічно та економічно розвинутих країн на правах повноцінного учасника світового цивілізаційного розвитку із збереженням політичної незалежності, національної самобутності та культурних традицій, з розвинутим громадянським суспільством і правовою державою. Слід очікувати, що основні риси і ознаки інформаційного суспільства будуть сформовані в Україні при стабільних соціально-політичних умовах та глибоких економічних перетвореннях у першій третині ХХІ століття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її правове забезпечення / І. В. Арістова // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2000. – № 10. – С. 83-88.
2. Бебик В. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рілейшнз / В. Бебик. – К. : МАУП, 2005. – 440 с.
3. Данильян В. О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально- філософський аналіз) [Текст] : монографія / В. О. Данильян. – Х. : Право, 2008. – 184 с.
4. Дзьобань О. Л. Інформаційна безпека у проблемному полі соціокультурної реальності : монографія / О. П. Дзьобань. – Х. : Майдан, 2010. – 260 с.
5. Новицький А. М. Феномен «інформаційного суспільства як об'єкт наукового дослідження / А. М. Новицький // Інформація і право. – 2011. – № 1. – С. 25-29.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Н.О. Задорожня

ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ ЯК ВНУТРІШНЯ ВИЗНАЧНА ПРАВОВОГО ВПЛИВУ

У статті розглядаються підходи до розуміння таких важливих категорій юридичної науки, як «правова свідомість», «правова ідеологія», «правовий вплив».

Ключові слова: правовий вплив, механізм правового впливу, правосвідомість, правова ідеологія.

Approaches to understanding of such important categories of legal science as “legal awareness”, “legal ideology” and “legal influence” have been characterized in this article.

Key words: legal influence, mechanism of legal influence, legal awareness, legal psychology, legal ideology.

Правосвідомість та її складові формуються в суспільстві, державі під впливом конкретно-історичних умов їх функціонування. Їм належить важливе місце в механізмі правового впливу поряд із правовою культурою, принципами права та іншими правовими явищами, вони є формою відображення певних явищ, процесів через систему правових оцінок, поглядів, уявлень, емоцій, психологічних проявів тощо. Ідеологічний аспект правосвідомості знаходиться під впливом сформованих ідей, поглядів, концепцій щодо правової реальності. Поряд із цим правова реальність усвідомлюється не лише на рівні знань, теорій, а й існує на рівні емоцій, почуттів, настроїв, що надає можливість говорити про психологічну складову правосвідомості.

Зазначене свідчить, що правосвідомості властивий як ідеологічний, так і психологічний аспект. Поряд із цим правосвідомість та її складові (правова ідеологія, правова психологія) займають певне місце в механізмі правового впливу.

Правосвідомість є багатогранним та багатоаспектним явищем. Ряд вітчизняних учених розглядають правосвідомість як різновид, форму суспільної свідомості. Так, Н.М. Пархоменко зазначає, що правосвідомість – це форма суспільної свідомості, що містить у собі сукупність поглядів, почуттів, емоцій, ідей, теорій та концепцій, а також уявлень та настанов, які характеризують ставлення особи, суспільної групи і суспільства в цілому до чинного чи бажаного права, а також до всього, що охоплюється правовим регулюванням [1, с. 40].

Правосвідомість структурно представлена, як зазначають зарубіжні вчені, когнітивними, раціональними компонентами, що об'єднуються поняттям «правова ідеологія» та психологічними утвореннями, що охоплюються поняттям «правова психологія» [2, с. 458].

Аналізуючи структуру правосвідомості, ряд вітчизняних науковців підкреслюють, що правова ідеологія властива не «кожній» правосвідомості, не є обов'язковим структурним елементом будь-якої правосвідомості. Правову ідеологію логічніше розглядати як форму вияву чи форму відображення правосвідомості, яка більше властива юристам, науковцям [3, с. 31]. Поряд із цим слід зазначити, що правова ідеологія властива не лише науковцям та практикуючим юристам, вона формується також і в межах суспільства, відображає його інтереси та потреби, має певну спрямованість. Враховуючи класичний підхід до структури правосвідомості, звернемо увагу на її місце та роль у структурі правового впливу.

Вихідною основою пізнання певного явища чи категорії, а в даному випадку категорії «правовий вплив», є неусвідомлене, інтуїтивне знання про неї. Процес його пізнання відбувається як процес усвідомлення, кристалізації його сутності. Сутність правового впливу – це його основа, визначальна характеристика, обумовлена внутрішніми процесами його розвитку, що формується на рівні мислення. Важливим аспектом у формуванні розуміння даної категорії мають також традиції як певної держави, так і науково-теоретичні традиції,

які встановлюють межі правового усвідомлення цього предмета. Вивчаючи сутність правового впливу, суб'єкт дослідження знаходиться в межах цих традицій і використовує вже існуючі знання про цей предмет. Пізнати сутність правового впливу як певне ціле можливо лише на підставі вивчення інших явищ правової дійсності. (Наприклад: дія права, правове регулювання, правосвідомість, правова ідеологія, правова психологія тощо).

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що правовий вплив – це складова дії права, яка обумовлює вплив правових та інших явищ правової дійсності на суспільний порядок, поведінку суб'єктів, на систему сформованих у них правових цінностей. Важливе місце в структурі засобів правового впливу належить правовій ідеології.

В енциклопедичній літературі правова ідеологія розглядається як система наукових ідей, теорій, понять, норм, поглядів, заснованих на певних наукових та політичних знаннях та уявленнях [4, с. 659]. У даному контексті зміст правової ідеології визначається як сукупність концептуально чи доктринально обґрунтованих поглядів, ідей, пропозицій щодо розуміння права та розвитку правової системи та її складових. Правова ідеологія формує правову свідомість суб'єктів, мотивацію їх поведінки, є базовою основою розвитку правової культури суспільства, детермінантою правового впливу та підґрунтям вдосконалення правового регулювання. Правова ідеологія ґрунтується на основі демократичних цінностей та принципів побудови правової держави та міжнародних стандартів, які мають місце в світі.

Правова ідеологія має багатоаспектний характер. М.П. Недюха акцентує увагу на тому, що правова ідеологія може розглядатися як суспільне явище, правова категорія, структурний елемент правосвідомості, як складова ідеологічної функції держави, як теоретична основа державної правової політики [5, с. 44].

На процес формування правової ідеології впливає цілий ряд факторів. На нашу думку, їх можна поділити на внутрішні та зовнішні, які знаходять прояв у різних сферах життєдіяльності суспільства. Серед внутрішніх факторів заслуговують на увагу: соціальні, що пов'язані з розвитком суспільства та формуванням державності; процеси конституціоналізації, розвиток правової системи, її складових та необхідність формування в свідомості суб'єктів ідеологічного підґрунтя їх діяльності, мотивації їх поведінки; процеси, які відбуваються в державі по вдосконаленню політичної системи та її інституцій тощо. Серед зовнішніх факторів заслуговують на увагу глобалізаційні, інтеграційні процеси, які мають місце в світі.

Підсумовуючи, слід підкреслити, що використання в межах правового впливу на суспільні відносини різноманітного юридичного інструментарію (правових засобів, інших правових явищ, серед яких важливе місце відводиться правовій ідеології, правовій психології тощо), дозволяє визначити його ефективність у конкретних умовах, вибрати найбільш оптимальні варіанти поєднання правових засобів та спрогнозувати їх результативність.

Серед правового інструментарію, який використовується в процесі правового впливу, важливе місце належить правовій ідеології. Правова ідеологія має багатогранний, багатоаспектний характер та може бути охарактеризована як правова категорія, структурний компонент правосвідомості, як складова ідеологічної функції держави, як внутрішня детермінанта правового впливу. Функціональне призначення правової ідеології полягає в тому, що вона є одним із засобів забезпечення регулятивного впливу на процеси, які мають місце в суспільстві та державі, пізнання сутності права, формування оціночних суджень щодо права, діяльності суб'єктів, щодо моделі їх поведінки, а також правових установок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пархоменко Н.М. Революційна правосвідомість і правопорядок в умовах сучасних перетворень / Н.М. Пархоменко // Альманах права. Правовий світогляд: людина і право. – Вип. 5. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2014. – С. 38–44.
2. Червонюк В.І. Теорія держави і права: [Підручник] / Червонюк В.І. – М. : Інфа-М, 2006. – 704 с.

3. Рабінович П.М., Бачинський Т.В. Формування основ правового світогляду, правової свідомості та правової культури шкільної молоді (теоретико- й соціолого-правове дослідження) / Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина / [Редкол.: П.М. Рабінович (гол. ред.) та ін.] / П.М. Рабінович, Т.В. Бачинський. – Серія 1. Дослідження та реферати. – Вип. 29. – Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2015. – 224 с.
4. Юридична енциклопедія: В 6 т. [редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998 – 2004. – Т. 2: Д–Й. – 1999. – 744 с.
5. Недюха М.П. Правова ідеологія українського суспільства : [Монографія] / М.П. Недюха. – К. : «МП Леся», 2012. – 400 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент М.М. Новікова

УДК 342.4

Іваницький А.А.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА

У статті розглянуті думки вчених щодо визначення поняття інформація та інформаційна безпека.

Ключові слова: інформація, інформаційна безпека, ознаки інформації.

The article considers the opinions of scientists regarding the definition of the concept of information and information security.

Key words: information, information security, information signs.

Інформаційна безпека забезпечується проведенням єдиної державної політики національної безпеки в інформаційній сфері, системою заходів економічного, політичного і організаційного характеру, які є адекватними загрозам та небезпекам національним інтересам особи, суспільства та держави в інформаційній сфері, а також можливостям держави п здійсненню управління ними.

Система забезпечення інформаційної безпеки є інструментом реалізації державної політики інформаційної безпеки, а відтак і похідною і детермінованою напрямками державної інформаційної політики. У сучасній науці інформація розглядається з правової, філософської та кібернетичної точки зору. Буквальний переклад з латинської мови терміну „informatio” (інформація) – це роз’яснення, викладення, повідомлення [1].

Так, з кібернетичної точки зору інформацію Н. Вінер розумів як різноманітні сигнали, повідомлення та відомості, та акцентував увагу на тотожності процесів управління і зв’язку у машинах, живих організмах та суспільствах, при чому чи однаково – у суспільстві звірів або людей [2]. Одним з перших вчених, який звернувся до феномену інформації, був К.Е. Шеннон, який дав ймовірно-статистичне визначення поняття кількості інформації як аспекту людського спілкування, що є повідомленням, яке передається від одного суб’єкту до іншого, може транслюватися не тільки за допомогою мови, але і з використанням техніки [3].

На думку С.І. Семілетова інформація як об’єкт права відрізняється від матеріальних речей (майна) як об’єктів права за наступними суттєвими ознаками: нематеріальна сутність інформації; цінність об’єкта визначає змістовна сутність інформації; одна і та ж інформація як об’єкт права може одночасно знаходитися у необмеженого кола суб’єктів права; багатоваріантність форм подання інформації; одночасна віртуальна доступність інформації необмеженій кількості суб’єктів (користувачів) незалежно від їх місця геопросторового та

державного знаходження; інформація може бути миттєво скопійована та необмежено відтворена; вироблення, копіювання, публічне подання, розповсюдження, накопичення, доступність та використання інформації практично не вимагає витрат матеріальних ресурсів; неможливість застосування до інформації як об'єкту права інституту задатку власності[4].

Характерними ознаками інформації є її повнота, сучасність, точність, достовірність, корисність, цінність. Повнота інформації розуміється як наявність мінімального, але достатнього для прийняття правильного рішення набору даних. Як сучасна характеризується така інформація, яка може бути врахована у процесі обрання рішення з врахуванням параметру часу. Точність інформації визначається ступенем близькості параметра, що відображується, та істинного значення цього параметру. Достовірність інформації – це така її властивість відображення реально існуючих об'єктів з необхідною точністю. Корисність інформації обумовлена особливостями її використання у тій чи іншій сфері. Цінність інформації – комплексний показник її якості, міри придатності для прийняття рішень у конкретній сфері [5]

Що стосується інформаційної безпеки, то на думку укладачів сучасної правової енциклопедії, це- 1) стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповагу, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації (Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки, затверджені законом України від 09.01.2007р.Розділ III п.13); 2) стан інформації в якому забезпечується збереження визначених політикою безпеки властивостей інформації [6] .

Отже, із вище наведеного можемо зробити висновок, що на сьогодні серед науковців існує декілька підходів до визначення поняття інформація та інформаційна безпека.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Винер Н. Кибернетика, или управление и связь в животном и машине. – М., 1983. – 343 с.
2. Гаврилов О.А. Курс правовой информатики. Учебник для вузов. – М.: Изд-во НОРМА-ИНФРА-М, 2000. – 432 с.
3. Семилетов С.И. Информация как особый нематериальный объект права // Государство и право. – 2000. – № 5. – С. 67-74.
4. Словарь иностранных слов. – 14-е изд., испр. – М.: Рус. яз., 1987. – 608 с.
5. Сучасна правова енциклопедія/О.В.Зайчук, О.Д.Крупчан, В.С.Ковальський та ін.; за зг.ред.О.В.Зайчука :НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України; НДІ інтелектуальної власності НПрН України. – 3-те вид. – К.:Юрінком Інтер,2015. – 408 с.
6. Шеннон К.Э. Работы по теории информации и кибернетике. – М., 1963. – 829 с.

Рекомендує до друку науковий керівник В.М. Галуцько

УДК 354. 51 (477)

Кімлач А.В.

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОРГАНИ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ: ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ

У статті розглядаються деякі особливості Міністерства юстиції України в системі органів юстиції України та територіальні органи юстиції. Автором зроблено невеличкий правовий екскурс на цю тему.

Ключові слова: законність, реформи, територіальні органи юстиції, розвиток, юстиція, європейська інтеграція.

The article deals with some features of the Ministry of Justice of Ukraine in the system of justice bodies of Ukraine and territorial bodies of justice. The author made a small legal excursion on this topic.

Key words: legality, reforms, territorial bodies of justice, development, justice, European integration.

Україна, обравши шлях незалежного розвитку, почала розбудову соціальної, правової, демократичної держави, основними принципами якої є верховенство права, визнання людини найвищою соціальною цінністю. На гарантування її прав і свобод спрямовані основні зусилля органів державної влади України. Адже це – головний обов'язок будь-якої демократичної, соціальної та правової держави. Основні положення щодо здійснення державної правової політики, спрямованої на захист прав і свобод людини і громадянина, зміцнення законності та правопорядку в суспільних відносинах, викладені у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, покладено в основу діяльності Міністерства юстиції та системи його органів. Одним з основних завдань вітчизняної державно-правової реформи є забезпечення процесу формування нової моделі правової системи, яка була б здатна зумовити побудову в Україні правової, соціальної, демократичної держави. Значне місце в реалізації цього завдання відводиться Міністерству юстиції України та органам юстиції взагалі, які забезпечують реалізацію державної політики, спрямованої на розвиток національної правової системи, створення й реалізацію правових норм, зміцнення режиму законності та безпеки, формування у населення розвиненої правової культури і правового світогляду, утвердження принципів справедливості, верховенства права, захист прав і свобод людини як найвищої соціальної цінності.

Крім того, суттєвим недоліком у організації діяльності органів юстиції України є велика кількість пізаконних нормативно-правових актів, що регулюють їхню діяльність. На мою думку актуальним питанням сьогодення є реформування органів юстиції та кодифікація, систематизація законодавства, правової бази вищевказаних органів.

Дослідженням питань організації органів юстиції займалися: Тюрін, С.Є., Феделеш М.М., Козуліна С.О., Микульця І.І., Предместніков О.Г., Федькович О.В., Бондаренко К., Железняк Н.А., Козуліна С.О., Станік С.Р., Цветкова В.В., Шемшученка Ю.С та багато інших теоретиків та практиків.

Терміна юстиція (лат. *justitia* – справедливість, законність, неупередженість від лат. *jus* – право) варіюється, як правило, від сукупності, системи судових установ, судового відомства до діяльності цих установ, форми судової державної діяльності [2].

А довідкова література визначає цим терміном, як правило: 1) правосуддя; 2) систему судових установ, їх діяльність із здійснення правосуддя [3].

Також під юстицією в енциклопедичній юридичній літературі розуміють систему судових і пов'язаних з їх діяльністю установ. Крім судів, до цієї системи включають прокуратуру, органи слідства, адвокатуру, нотаріат тощо. Об'єднальними засадами для них є їх покликання служити торжеству правосуддя, законності і справедливості, забезпеченню прав громадян. Органами управління в галузі юстиції є міністерства юстиції, які в різних країнах мають свої особливості щодо структури та повноважень. Спільними для них є організація роботи відповідних установ у забезпеченні правосуддя та правопорядку в країні [7].

Як відомо, на органи юстиції покладено низку важливих напрямів державно-владної діяльності, зокрема щодо формування та реалізації правової політики держави. Соціальна спрямованість функціонування органів юстиції насамперед зумовлюється конституційним визнанням людини найвищою соціальною цінністю, а забезпечення прав людини – головним обов'язком держави.

Органи юстиції – це очолювана Міністерством юстиції України система органів виконавчої влади, які приймають участь у формуванні та забезпечують реалізацію державної правової політики, політики з питань банкрутства та використання електронного цифрового підпису, з формування та забезпечення реалізації політики у сфері архівної справи, діловодства та створення і функціонування державної системи страхового фонду документації, у сфері виконання кримінальних покарань, у сфері захисту персональних даних, у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), з питань державної реєстрації актів цивільного стану, з питань державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, з питань державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, з питань реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань, статутів, друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності [4].

Органи юстиції України є складною та широкою розгалуженою системою органів управління, уповноважених здійснювати державну правову політику. Кожен з них має відповідний правовий статус, займає чітко визначене місце в ієрархії та здійснює певне коло завдань, які є характерними виключно для установ цієї ланки [5]. Проте варто розмежовувати дві категорії – органи юстиції та органи Міністерства юстиції України. Перша категорія є значно ширшою та такою, що охоплює в повному обсязі другу категорію.

На вершині досліджуваної системи стоїть Міністерство юстиції України, яке забезпечує, як центральний орган державної виконавчої влади, управління у галузі юстиції, під яким В.К. Колпаков розуміє «виконавчо-розпорядчу діяльність суб'єктів державного управління, яка полягає в організаційному забезпеченні функціонування судів, державного нотаріату, органів запису актів громадянського стану, судово-експертних установ та організацій адвокатів» [1; 6].

Таким чином, органи юстиції у сфері правосуддя відіграють важливу роль, а у демократичних країнах виходять на першу позицію, будучи головним елементом державності – основи державної влади. Саме в істинно демократичних країнах такі юридичні органи як суд, прокуратура, пенітенціарна система, міграційна служба, нотаріат, адвокатура, державна виконавча служба і органи державної реєстрації актів цивільного достатку діють під егідою юстиції і складають фундамент державної влади. На органи юстиції покладено низку важливих напрямів державно-владної діяльності, зокрема щодо формування та реалізації правової політики держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колпаков В.К. Адміністративне право України: [підручник] / В.К. Колпаков. [3-є вид., стер.]. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 752 с., 497 с.
2. Онопчук І.Ю. Юстиція: до визначення поняття / І.Ю. Онопчук // Правове регулювання економіки : зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» ; відп. ред. В. Ф. Опришко. – 2008. – № 8. – С. 99–107.; 2. Популярна юридична енциклопедія.
3. Популярна юридична енциклопедія. Енциклопедія / В.К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковальський [та ін.] ; спец.ред. А.В. Довбня. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 528 с., с.525.
4. Правознавство: Підручник. В. Ф. Опришко, Ф. П. Шульженко, С. І. Шимон та ін.; За заг. ред. В. Ф. Опришка, Ф. П. Шульженка. – К.: КНЕУ, 2003. – 767 с.
5. Тюрін С.Є. Поняття й ознаки взаємодії органів юстиції України / С.Є. Тюрін // Право і безпека. – 2013. – №2 (49). – С. 100-105
6. Феделеш М.М. Проблеми системності органів міністерства юстиції України // Право.ua № 1, 2015. – С. 70-76.

7. Шемшученко, Ю.С. Юстиція / Юридична енциклопедія. – К.: Українська енциклопедія імені М.П. Бажана. – 2004. – Т. 6, Т-Я. – С.499.

Рекомендує до друку науковий керівник роботи доцент Єщук О.М.

УДК 349.3

Козачок С.О.

ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті проаналізовано правову літературу щодо визначення поняття державних соціальних гарантій, їх основних видів та особливостей правового регулювання в Україні.

Ключові слова: соціальні гарантії, соціальні стандарти, мінімальна заробітна плата, неоподаткований мінімум доходів громадян, соціальна допомога, пенсія.

The article analyzes legal literature on the definition of state social guarantees, their main types and features of legal regulation in Ukraine.

Key words: social guarantees, social standards, minimum wages, non-taxable minimum incomes, social assistance, pension.

Стратегічна мета сучасної цивілізованої держави полягає в провадженні ефективної соціальної політики, спрямованої на забезпечення належного матеріального становища населення країни. Показником якісної соціальної політики є реалізація державних соціальних стандартів та гарантій, що вказують на політику держави загалом.

Проблематика правового регулювання державних соціальних стандартів та гарантій в Україні не є новою для дослідження в праві соціального забезпечення. Цю тему в своїх роботах висвітлювали вітчизняні науковці В.С. Андреев, Н.Б. Болотіна, А.Д. Зайкін, Л.І. Лазор, О.Е. Мачульська, Р.І. Іванова, М.І. Полупанов, О.І. Процевський, В.Г. Ротань, С.М. Синчук, Б.І. Сташків, О.Г. Чутчева, В.Ш. Шайхатдінов, М.М. Шумило, В.І. Щербина, О.М. Ярошенко та інші. Разом з тим, розвиток національного законодавства України потребує і надалі глибокого вивчення та аналізу концептуальних основ соціального забезпечення, якими беззаперечно є державні соціальні стандарти та гарантії.

Слово «гарантія» означає забезпечення, запорука. Термін «гарантії» використовують для означення способів і засобів, за допомогою яких здійснюється забезпечення. Категорія «соціальні гарантії» розглядається як наявність соціально-економічних прав людини або як додаткові права (пільги), що надаються окремим категоріям осіб чи як заходи соціальної підтримки вразливих груп населення, або як соціальні зобов'язання держави (інших суб'єктів) у сфері соціального забезпечення [1, с. 165].

В соціально – забезпечувальному законодавстві України дається наступне визначення державних соціальних гарантій – це встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму.

Відповідно до ст. 16 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» держава гарантує забезпечення основних потреб громадян на рівні встановлених законом державних соціальних стандартів і нормативів [5].

Розділом 3 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» закріплено основні державні соціальні гарантії, порядок їх визначення та затвердження.

Основні державні соціальні гарантії встановлюються законами з метою забезпечення конституційного права громадян на достатній життєвий рівень.

До числа основних державних соціальних гарантії входять:

- мінімальний розмір заробітної плати;
- мінімальний розмір пенсії за віком;
- неоподатковуваний мінімум доходів громадян;
- розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат.

Основні державні соціальні гарантії, які є основним джерелом існування, не можуть бути нижчими від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Зупинимось детальніше на окремих видах державних соціальних гарантії.

1. Мінімальний розмір заробітної плати. Відповідно до ст.3 Закону України «Про оплату праці» мінімальна заробітна плата – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може проводитися оплата за виконану працівниками місячну, а також погодинну норму праці (обсяг роботи). До неї не включаються доплати, надбавки, заохочувальні та компенсаційні виплати. Вона є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств усіх форм власності і господарювання та фізичних осіб, які використовують працю найманих працівників [2, с. 192].

Розмір мінімальної заробітної плати встановлюється Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України не рідше одного разу на рік у Законі «Про Державний бюджет України» з урахуванням пропозицій, вироблених шляхом переговорів представників професійних спілок, роботодавців, які об'єдналися для ведення колективних переговорів і укладення генеральної угоди, та переглядається залежно від зміни розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Ст.11 Закону передбачає, що мінімальні розміри ставок (окладів) заробітної плати, як мінімальні гарантії в оплаті праці, визначаються Генеральною угодою укладеною відповідно до законів України «Про колективні договори і угоди», «Про соціальний діалог в Україні» між всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців в особі Спільного представницького органу сторони роботодавців на національному рівні, всеукраїнськими об'єднаннями професійних спілок в особі Спільного представницького органу репрезентативних всеукраїнських об'єднань профспілок на національному рівні та Кабінетом Міністрів України. Мінімальна заробітна плата встановлюється на національному рівні і є однаковою для всіх (відсутній регіональний, галузевий чи інший поділ). Мінімальна заробітна плата у погодинному розмірі уперше була запроваджена в Україні у 2010 році [3, с. 45].

Наразі місячна мінімальна зарплата в Україні складає 3723 грн., у погодинному розмірі – 22,41 грн. До того ж доручено Уряду на основі моніторингу виконання Держбюджету України за підсумками I кварталу 2018 року розглянути питання щодо можливості підвищення розміру мінімальної заробітної плати з визначенням його на рівні 4200 грн на місяць із II кварталу 2018 року.

2. Мінімальний розмір пенсії за віком. Державна пенсія – щомісячні пенсійні виплати в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, які отримує пенсіонер відповідно до українського законодавства.

Призначення пенсії за віком в Україні в 2018 році здійснюється відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і при дотриманні двох умов:

- досягнення пенсійного віку;
- наявність достатнього страхового стажу.

Розглядаючи дане питання слід згадати про проведення нової пенсійної реформи – 2017, згідно з якою, починаючи з 1 січня 2018 року, відбувається поступове збільшення пенсійного стажу. Таким чином, українці набувають право на призначення пенсії за віком

після досягнення віку 60 років та за наявності 25 років страхового стажу. Надалі він з кожним роком буде збільшуватися на 1 рік. І у 2028 році має сягнути 35 років.

Законопроектом передбачений варіант, коли людина може придбати страховий стаж, якого не вистачає. Для цього треба буде зробити внески у Пенсійний фонд України.

Разом із тим, для людей, у яких страховий стаж становитиме менше 15 років, після досягнення ними 65 років передбачена тимчасова соціальна допомога, розмір якої буде визначатися, виходячи з рівня доходів сім'ї пенсіонера [2, с. 210].

Відповідно чинного законодавства мінімальний розмір пенсії за віком за наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму.

У 2018 році прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць становить 1700 гривень, отже мінімальний розмір пенсії за віком повинен становити не менше вказаної суми.

3. Неоподаткований мінімум доходів громадян. В чинному законодавстві є два підходи до трактування та, відповідно, використання самого поняття «неоподаткований мінімум». Для кращого розуміння, варто розглянути кожен із них.

Перший підхід: неоподаткований мінімум доходів громадян – це найменший дохід громадянина України, що не може оподатковуватись. Сума мінімуму є чітко встановленою і до сьогодні становить 17 гривень. Такий показник є особливо важливим для прокуратури та судової системи, адже дає можливість встановити ступінь важкості нанесеного збитку. Тобто, кожного разу, коли встановлюється сума штрафу чи завданої матеріальної шкоди використовується НМДГ (скорочено).

Другий підхід. Для обчислення суми штрафу чи компенсації найчастіше використовується соціальна пільга. Її також часто називають неоподаткованим мінімумом для громадян. Обчислюється вона у розмірі 50% від суми прожиткового мінімуму. Варто відзначити, що прожитковий мінімум не є мінімальною заробітною платою і на сьогодні становить 1700 гривень. Таким чином неоподаткований мінімум, що встановлюється відповідно до величини виплат соціального плану, становить 850 гривень (тобто 50%). Варто вказати, що в 2016-му ця сума була нижчою і становила 689 гривень [1, с. 173].

Як приклад призначення штрафів через неоподаткований мінімум доходів громадян 2018, можна використати таке правопорушення, як ухилення від оплати призначених податків. В такому випадку, як передбачає законодавство, порушник зобов'язаний сплатити 1000 НМДГ. Тобто порушник змушений буде сплатити аж 850 000 гривень. У тих ситуаціях, коли українці ухиляються від сплати визначеного податку в особливо великих розмірах, їм прийдеться оплатити ще в 3 тисячі разів більше, тобто аж 2 550 000 гривень [4, с. 59].

Варто відзначити, що суттєве підвищення штрафів розпочалось в 2017-му році. Воно спрямоване на боротьбу із корупційними схемами в країні та спрямоване на попередження правопорушень як адміністративного, так і кримінального плану.

4. Розміри державних соціальних допомог та інших соціальних виплат. Соціальна допомога – це одна із основних форм підтримки державою осіб, чиє матеріальне становище з різних причин не відповідає загальноприйнятій рівню забезпечення або є нижчим від межі забезпеченості, визначеної законодавством. Сьогодні матеріальну підтримку в рамках державної соціальної допомоги щомісячно отримують понад три мільйони родин і громадян з низькими рівнями доходів. Загальні бюджетні видатки, що спрямовуються на підтримку цих категорій осіб через виплату різних видів допомог, сягають майже 3 млрд. грн.

Отже, соціальна допомога є однією із гарантій держави, яка надається найбільш уразливим верствам населення в разі настання певних соціальних ризиків. Завданням соціальної допомоги є полегшення матеріального стану людей, які опинилися у скрутному матеріальному становищі та потребують підтримки з боку держави, незалежно від їхньої трудової діяльності та наявності страхового стажу [4, с. 64].

Наведемо декілька прикладів соціальних допомог та їх розмір.

Допомога при народженні дитини залишиться наразі без змін – 41 280 грн. (10 320 грн. – одноразова виплата і 860 грн. – щомісячно).

Допомога саодиноким матерям. Її надають у розмірі, що дорівнює різниці між 100% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців. Для дітей до 6 років максимальний її розмір – 1492 грн., від 6 до 18 років – 1860 грн., від 18 до 23 років (якщо навчаються на стаціонарі) – 1762 грн.

Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування надається у таких розмірах: на дітей до 6 років – 2984 грн., від 6 до 18 років: 3720 грн.

Надання державних соціальних гарантій здійснюється за рахунок бюджетів усіх рівнів, коштів підприємств, установ і організацій та соціальних фондів на засадах адресності та цільового використання. Розрахунки й обґрунтування до показників видатків на соціальні потреби у проектах Державного бюджету України та місцевих бюджетів здійснюються на підставі державних соціальних стандартів, визначених відповідно до закону [5].

Проаналізувавши наукову літературу та законодавство України можна дійти наступних висновків. Державні соціальні гарантії – це сукупність юридичних, економічних, матеріальних та інших засобів, що забезпечують реалізацію конституційних зобов'язань держави перед своїми громадянами для задоволення їхніх соціальних потреб, не нижче законодавчо встановлених норм. Концептуальною проблемою України є обмеження сфери державного втручання у систему регулювання механізму оплати праці. Як наслідок, за період 2010-2017 років в Україні у порівнянні з індустріально розвинутими країнами, незважаючи на значне зростання ВВП, середньої заробітної плати та мінімальної заробітної плати, спостерігалася значна розбалансованість темпів приросту продуктивності праці та виробництва, що призводило до зростання індексу споживчих цін, матеріальних витрат у собівартості, «деградації» всіх функцій заробітної плати.

Вирішення проблем можливе при реалізації з боку уряду наступних заходів:

- подолання інфляції і збереження стабільної національної грошової одиниці – гривні;
- перехід до жорсткішої бюджетної політики;
- перегляд вмісту споживчого кошика з урахуванням потреб соціально-економічного розвитку;
- збереження купівельної спроможності всіх соціальних допомог, а також рівня заробітної плати і пенсій, що вимагає коригування величини заробітної плати і пенсій на рівень інфляції;
- наближення рівнів соціальних гарантій до світових мінімальних стандартів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України: навч. посібник. – К.: Знання, 2008. – 218 с.
2. Пишуліна О.М. Соціальне значення мінімальної заробітної плати та її роль у формуванні ціни робочої сили на ринку праці України / О.М. Пишуліна // Стратегічні пріоритети. – 2007. – С. 39-45.
3. Право соціального забезпечення: навч. посібник/П.Д. Пилипенко, В.Я. Бурак, С.М. Синчук та ін.; за ред. П.Д. Пилипенка.- К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – 232 с.
4. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 48. – Ст. 409.
5. Сташків Б.І. Вступ до права соціального забезпечення: навч. посібник / Б.І. Сташків.- Чернігів РВК «Десна», 2014. – 124 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А.А. Казанчан

СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІН

Статтю присвячено актуальним питанням забезпечення державою належних соціальних стандартів життя своїм громадянам. Запропоновано резерви збільшення доходів державного бюджету й на цій основі підвищення рівня соціальних стандартів населення.

Ключові слова: соціальні стандарти, прожитковий мінімум, бюджетні кошти, соціальне забезпечення, соціальні гарантії.

The article is devoted to essential issue of adequate social standards provided by the state. Reserves of increase state budget revenues and raising social standards are proposed.

Key words: social standards, cost of living, social security, social guarantees.

Сьогодні розвинуті держави світу значну увагу приділяють соціальній політиці шляхом забезпечення високих соціальних стандартів населення. Україна прагне до вступу в ЄС. З огляду на наявний рівень життєзабезпечення основної маси громадян України та кризовий стан демографії вкрай актуальним є питання про якісне підвищення рівня соціальних стандартів населення та їх адаптації до норм ЄС.

Соціальна політика, соціальні стандарти, теоретико-методологічні та практичні проблеми їх забезпечення розкриті в працях Т. Башинського, О. Гордей, В. Гошовської, А. Колота, Е. Лібанової, Л. Сенів, Г. Ситника, В. Трощинського, Л. Черенко та інших відомих вчених. Однак, зважаючи на значну кількість досліджень проблеми соціальних стандартів в економічній літературі, можемо сказати, що у вітчизняній практиці існує здебільшого підхід, який розглядає соціальні стандарти з погляду на забезпечення мінімального рівня споживання, що визначається на основі фізіологічних, соціальних і культурно зумовлених нормативів. Такий підхід не враховує фактичний середній стандарт життєвого рівня суспільства, як це прийнято у розвинених країнах, зокрема в країнах ЄС.

Враховуючи перспективи подальшого економічного розвитку України, бажання інтегруватися в ЄС, наявні значні демографічні проблеми, необхідно адаптувати вітчизняні методики визначення соціальних стандартів до вимог країн ЄС та пропонувати шляхи забезпечення дотримання цих стандартів

Мета статті полягає у тому, щоб здійснити аналіз стану забезпечення соціальних стандартів в Україні, дати характеристику їх рівня й запропонувати шляхи підвищення соціальних стандартів в державі.

Відновивши державність України, вітчизняне суспільство свідомо зробило вибір на користь побудови соціально орієнтованої ринкової системи. До такого вибору українців переконливо спонукали високі стандарти життя країн з соціально-ринковим господарством, які були та й нині є значно кращими за радянські.

З огляду на актуальність показника соціальних стандартів детально розглянемо його суть. У ст. 1 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» соціальні стандарти визначено як встановлені законами, іншими нормативноправовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій. Зазначеним Законом передбачено лише один державний соціальний стандарт, а саме прожитковий мінімум, який визнано базовим соціальним стандартом. На його основі визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти [1].

У цьому ж Законі державні соціальні стандарти – це соціальні норми і нормативи, які визначено як показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-

культурними послугами. А державні соціальні гарантії – це встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя, не нижчий прожиткового мінімуму.

Прожитковий мінімум – це вартісна величина набору продуктів харчування, достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

У світовій практиці люди, які мають рівень доходів, менший за прожитковий мінімум, вважаються бідними. Наприклад, у країнах ЄС бідною вважається особа, чії доходи становлять менше 60% від середнього доходу на душу населення по країні Євросоюзу, де вона проживає.

Сучасна світова наука визначає бідність як неможливість через нестачу коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу.

Дещо інше визначення бідності застосовується в чинному законодавстві України, коли під цим терміном розуміється неможливість підтримувати мінімальний рівень споживання, що визначається на основі фізіологічних, соціальних і культурно зумовлених нормативів.

Відмінність у цих визначеннях, по суті, полягає в тому, що за першим бідними вважаються всі, хто живе нижче за певний фактичний середній стандарт суспільства, а за другим – лише ті, хто живе нижче за визначений суспільством мінімальний рівень.

У сучасній Україні дуже актуальною є проблема гарантування державою хоча б мінімально необхідних умов життя пересічним громадянам. Цю проблему характеризує показник частки населення із середньодушовими доходами в місяць, нижчими за прожитковий мінімум (рівень бідності).

Згідно з офіційною інформацією, частка населення в Україні з середньодушовими доходами в місяць, нижчими за прожитковий мінімум, із 28,4% у 2005 році зменшилася до 6,4% у 2015 році. Тобто, наприклад, у 2015 році за загального погіршення економічного стану в державі офіційна статистика фіксує покращення соціального забезпечення населення, зокрема щодо рівня 2014 року. Такі офіційні дані є щонайменше дискусійними. Адже станом на 2015 рік, згідно з даними Євростату, у заможній Німеччині бідність загрожує приблизно 16,7% населення, тоді як в кризовій Україні – лише 6,4% [2, с. 84].

У 2015 році з огляду на спад економіки, інфляцію та значне подорожчання комунальних послуг рівень життя пересічного населення погіршився. Це підтверджує й інформація від Світового банку з Економічного огляду та макроекономічного прогнозу для України, де зазначається, що «у 2015 році рівень бідності в Україні збільшився майже вдвічі та залишиться високим до 2018 року з огляду на складну бюджетну ситуацію та подальше підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги» [3, с. 1]

Згідно з прогнозами Національного Банку України у 2017 році чисельність отримувачів субсидій зросла до 8,5 мільйонів сімей (з 15,0 мільйонів сімей), на що в Держбюджеті закладено 47,1 млрд.грн.

Більше половини домашніх господарств у 2015 році стали отримувати житлові субсидії. Держава, призначивши домашнім господарствам житлові субсидії, автоматично визнала, що вони мають менші доходи, ніж реально наявний прожитковий мінімум. Такий стан справ переконливо свідчить про те, що у 2015 році більше половини домогосподарств були не в змозі самостійно забезпечити мінімально необхідні витрати на прожиття [4, с. 7]. Тобто наявна в Україні станом на 2015 рік методика визначення прожиткового мінімуму суперечить суті Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії».

За вищенаведених обставин стає очевидним, що соціальна політика в Україні реалізується за прагматичним сценарієм, суть якого полягає в тому, що держава встановлює

соціальні стандарти, зокрема прожитковий мінімум, не на такому рівні, який науково обґрунтований для мінімального повноцінного життєзабезпечення, а на такому рівні, який державний бюджет реально спроможний забезпечити для виживання населення в наявних умовах.

За наявного підходу до реалізації соціальної політики та за значного погіршення стану державних фінансів, як це було у 2014–2015 роках, відбувається зниження державних соціальних стандартів. Цей процес має місце тоді, коли індексація рівня прожиткового мінімуму не є адекватною щодо наявних темпів інфляції.

За минулі з 1991 року чверть століття «реформ» національного господарства вітчизняне суспільство зіштовхнулося з масштабними проблемами, спричиненими розвитком в національній економіці найбільш негативних елементів еволюції розвинутих держав.

Йдеться про дві базові проблеми в державному управлінні України:

- тотальне уникнення від оподаткування середнього та великого підприємництва;
- масове розкрадання ресурсів державного бюджету, зокрема коштів, спрямованих саме на забезпечення соціальних стандартів найбільш нужденних громадян держави.

Внаслідок наявного стану справ держава недоотримує значні обсяги податкових ресурсів, необхідних для підвищення соціальних стандартів населення. А ті мізерні ресурси, зокрема до соціальної сфери, якими володіє держбюджет, у значній своїй масі використовуються неефективно, що наочно нам доводять як численні приклади нині викритих зловживань державних чиновників, так і задекларовані державними чиновниками статки при електронному декларуванні.

Зокрема, українські народні депутати, маючи офіційний рівень доходів у чотири рази нижчий, ніж аналогічний рівень доходів членів польського сейму, задекларували майно, яке в середньому у п'ять разів перевищує статки членів польського парламенту. Аналогічна ситуація відбувається з доходами керівництва уряду та інших гілок влади в Україні. Тобто правляча верства держави розкошує «як сир в маслі», при цьому змушує понад половину населення жити за «діогенівськими» нормами.

Наявність та значні масштаби зазначених вище проблем роблять неможливою еволюцію українського суспільства в питанні побудови соціально-ринкового господарства з високими соціальними стандартами.

Для усунення перелічених вище проблем українське суспільство, недержавні громадські організації повинні активізувати роботу державних органів за двома стратегічними напрямками:

1. реальне забезпечення публічності в контролі за використанням бюджетних коштів;
2. обмеження обсягів офшорних махінацій великих корпорацій.

Своє вагомє слово у цьому процесі повинен сказати й український парламент. Наприклад, після «панамського скандалу» в Англії планують запровадити кримінальну відповідальність для компаній, які дозволятимуть своїм працівникам допомагати іншим в ухиленні від сплати податків.

З огляду на наявний рівень життєзабезпечення основної маси населення України та вкрай загрозливі процеси в демографії уряду саме час підіймати питання про зменшення обсягів уникнення суб'єктів господарювання від сплати податків, збільшення доходів державного бюджету з наступним підвищенням соціальних стандартів населення.

А збільшення доходів державного бюджету та їх ефективніше використання створять реальні передумови для суттєвого покращення соціальних стандартів в Україні та їх адаптації до вимог ЄС.

Спочатку бажано, щоб соціальна політика держави відмовилася від вищезгаданої прагматичної стратегії, яка мала на меті лише виживання індивідуумів в складних соціально-економічних умовах, та перейшла до ціннісно-раціональної стратегії соціальної політики, яка передбачає забезпечення добробуту та всебічного розвитку громадян і суспільства.

Першим кроком на шляху до реалізації цієї стратегії має бути встановлення прожиткового мінімуму на рівні, не нижчому 50% від обсягу ВВП в розрахунку на одну особу в місяць, як це, наприклад, було у 2005 році. Наприклад, за пропонованою стратегією у 2015 році прожитковий мінімум мав би становити 1925 грн., тобто бути на 57% вищим від офіційного рівня 2015 року в 1227,33 грн. [4, с. 34]

Зростання фінансових можливостей держави та її дії щодо підвищення прожиткового мінімуму до соціально необхідного рівня дадуть змогу для збереження і розвитку людського потенціалу держави, підтримки ефективного стимулювання діяльності людей, систем їхньої соціалізації та життєзабезпечення. Збільшення рівня прожиткового мінімуму відповідно позначиться на доходах працівників бюджетного сектору економіки, зростанні сукупного попиту в економіці, обсягах витрат та прибутків суб'єктів господарювання, обсягах надходжень податків до бюджетів усіх рівнів тощо.

Зростання доходів найбільш незахищених верств населення зменшить витрати бюджету держави на субсидії домашнім господарствам щодо сплати комунальних послуг.

В процесі вже понад 27-річного реформування національної економіки не лише українське суспільство не отримало омріяних соціальних стандартів Західного світу, на які ми щиро сподівалися у 1991 році, але й не відбулося навіть покращення рівня колишніх «дореформених» стандартів.

Діючи сьогодні в Україні методики та обчислені на їх основі соціальні стандарти населення не забезпечують основних соціальних гарантій у сфері доходів. Така ситуація є наслідком обмежених можливостей державного бюджету щодо забезпечення на належному рівні цих стандартів. Основними факторами дефіциту фінансових ресурсів бюджету держави є уникнення від оподаткування суб'єктами господарювання та неефективне використання бюджетних коштів. Запропоновані в дослідженні системні заходи за умови їх реалізації урядом спроможні суттєво обмежити обсяги тіньової економіки та забезпечити збільшення податкових надходжень до державного бюджету, необхідних для підвищення соціальних стандартів українського суспільства.

Важливим є забезпечення умов для наближення до методології формування прожиткового мінімуму в Україні до єдиних принципів, визначених, зокрема, у таких міжнародних актах, як Європейська соціальна хартія, Конвенція МОП №117 «Про основні цілі та норми соціальної політики» від 22 червня 1962 р., Загальна декларація прав людини.

Вдосконалення існуючої системи норм і нормативів повинно формуватися на основі державної системи соціальної стандартизації, яка має наблизитися, а з часом і відповідати системі соціального захисту і соціальних стандартів країн Європейського Союзу.

Існує потреба в перегляді та вдосконаленні існуючої методики визначення величини прожиткового мінімуму, а саме впровадження нормативно-статистичного методу для розрахунку прожиткового мінімуму.

Низький рівень заробітної плати, що ґрунтується на рівні прожиткового мінімуму, не в змозі задовольнити нормальне функціонування організму працюючої людини та забезпечити її мінімальні соціальні та культурні потреби, що вкрай негативно впливає на зниження якості людського капіталу й відтворення майбутніх поколінь, тому необхідно забезпечити умови для збільшення розміру мінімальної заробітної плати, яка має бути вищою за прожитковий мінімум.

Потребують вдосконалення юридичні механізми щодо встановлення та виконання соціальних стандартів, починаючи з контролю та закінчуючи юридичною відповідальністю у сфері соціальної стандартизації. Необхідно впровадити експертизу проектів нормативно-правових актів стосовно дотримання соціальних стандартів та запровадити державний та суспільний моніторинг щодо ступеня реалізації соціальних стандартів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III // Відомості Верховної Ради України – 2000. – № 48. – Ст. 1

2. Статистичний щорічник України за 2015 рік / Державна служба статистики України.– К., 2016.– 574 с
3. Світовий банк: Економічний огляд та макроекономічний прогноз для України 2016. – [Електронний ресурс].– Режим доступу до джерела: <http://un.org.ua/ua/publikatsii-ta-zvity/un-in-ukraine-publications/3810-svitovyi-bank-ekonomichnyi-ohliad-ta-makroekonomichni-prohnoz-dlia-ukrainy-2016>
4. Статистичний збірник. Соціальні стандарти рівня життя населення / Державна служба статистики України.– К., 2016.– 200 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А.А. Казанчан

УДК 342.6

Кондратюк Д.С.

ОКРЕМІ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

У статті розглядаються окремі форми діяльності правоохоронних органів із визначення загального поняття форми.

Ключові слова: форма, правоохоронні органи, правоохоронна діяльність.

The article deals with separate forms of activity of law enforcement bodies for the definition of the general concept of form.

Key words: form, law enforcement bodies, law enforcement activity.

Один з найважливіших напрямів діяльності держави в сучасних умовах, відповідно до ст. 2 Конституції України є людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека, що визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. [1] Одним із головних завдань правоохоронних органів України є забезпечення прав людини, підтримання законності та правопорядку в суспільстві. Виконання зазначених завдань досягається шляхом здійснення управління правоохоронними органами із використанням спеціальних форм.

Дослідженню форм в управлінні правоохоронними органами присвятили свої наукові розробки такі вчені, як : В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, І.П. Голосніченко, Т.О. Коломоєць, В.Ю. Кривенда, В.М. Плішкін, С.Г. Стеценко, та багато інших вчених.

Розглядаючи форми діяльності правоохоронними органами необхідно виходити із загального поняття форми. У великому тлумачному словнику сучасної української мови форму пропонують розуміти як: 1) обриси, контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд; 2) пристрій, шаблон, за допомогою якого чому-небудь надають певних обрисів, якогось вигляду; 3) поверхню з рельєфним зображенням для друкування; друкарський набір, уміщений у раму; 4) тип, будову, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаного з його сутністю, змістом; 5) спосіб існування змісту, його внутрішню структуру, організацію та зовнішній вираз; 6) видимість, зовнішній бік чого-небудь, що не відбиває суті справи; 7) певну систему художніх засобів як спосіб вираження змісту творів літератури й мистецтва; 8) спосіб здійснення, виявлення будь-якої дії; 9) суворо встановлений порядок у будь-якій справі; 10) видозміну того самого слова, що надає йому додаткового відтінку значення або виражає відношення предмета думки до інших предметів думки того самого речення та ін.[2] Так, на думку В.Т. Бусела, під формою слід розуміти : 1) спосіб існування змісту, його внутрішню структуру, організацію і зовнішнє вираження; 2) спосіб здійснення, виявлення будь-якої дії [3].

У науці адміністративного права форми державного управління називаються адміністративно-правовими. До них також відносять, наприклад: форми реалізації представницької, судової, виконавчої влади, прокуратури [4] На думку Аристотеля, будь-яка

конкретна річ складається з матерії та форми, причому форма є як активним чинником, завдяки якому річ стає дійсною, так і метою процесу становлення. Протягом того періоду, як філософія відходила від об'єктивного вчення про буття, змінювалося місце та значення поняття форми. Так, форми споглядання та мислення, за І. Кантом, означають необхідні умови досвіду й пізнання, що знаходяться в людському розумі [5]

Так, як правоохоронні органи є системою державних органів і здійснюють публічну діяльність то ряд вчених вважають, що форми діяльності публічної адміністрації – це зовнішнє вираження однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, здійснене в рамках режиму законності та компетенції для досягнення адміністративно-правової мети – публічного забезпечення прав і свобод людини та громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства й держави. За характером і правовою формою діяльність суб'єктів публічної адміністрації поділяється на видання адміністративних актів: видання індивідуальних адміністративних актів; видання підзаконних нормативно-правових актів; укладання адміністративних договорів; учинення інших юридично значущих адміністративних дій; здійснення матеріально-технічних операцій [6].

Професор В. О. Серьогін під формою діяльності органів публічної влади, до яких відносяться й правоохоронні органи , розуміє зовнішню сторону їх функціонування, тобто сукупність однорідних дій, які здійснюються в певних організаційних рамках, визначених законодавством. Тобто форма діяльності є однорідною діяльністю органів публічної влади, через які реалізуються їхні функції. При цьому характер форм діяльності конкретного органу визначається природою суб'єкта державної влади і його компетенцією в галузі здійснення державно-владних повноважень [7] У науковій літературі представлено поділ форм на: форми взаємодії в широкому та вузькому значеннях; процесуальні та непроцесуальні (організаційні); функціонально-операційні, процесуальні та організаційні; нормовстановчі, профілактичні, нормозастосовчі та нормоохоронювальні [8] Організації діяльності правоохоронних органів притаманні такі форми: планування, методична робота, статистична робота, аналітична робота, здійснення взаємодії та координації діяльності таких органів, контроль.

Виходячи з вищенаведеного, форми організації діяльності правоохоронних органів є різновидом форм державного управління. За їх допомогою забезпечується дотримання встановленого порядку управління, а саме – у сфері організації діяльності названих органів. Тому під формами такої діяльності слід розуміти врегульований нормами права зовнішній прояв упорядкованих дій уповноважених органів, що спрямовані на розв'язання основних завдань і досягнення мети такої діяльності, а саме дотримання прав людини, підтримання законності та правопорядку в суспільстві .

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Тлумачний словник української мови у 11 томах. Київ. Аконіт. 1977.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2003. – 1440 с.
4. Мелехин А.В. Теория государства и права : учеб. / А.В. Мелехин. – М. : Маркет ДС Корпорейшн, 2007. – 640 с.
5. Даль В. И. Толковый словарь русского языка : иллюстрированное издание. Москва. рус.яз. Эксмо. 2011. – 896 с.
6. Галуцько В. В., Курило В. І., Короєд С. О., та ін. Адміністративне право України. т.1. Навчальний посібник. Херсон. Грінь Д.С. 2015. – 72 с.
7. Яровий Б. Д. Адміністративно-правове регулювання діяльності слідчих підрозділів в органах внутрішніх справ України : автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ., 2012 . – 19 с.

8. Ківалов С. В. Адміністративне право України: навч.-метод. посіб. Одеська національна юридична академія. Одеса. Юридична література, 2002. – 312 с.

Рекомендує до друку науковий керівник В.М. Галуцько

УДК 342.52

Коноплянко С. С.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЦІНІСНО-ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

У статті розглядаються теоретичні питання, що стосуються ціннісно-правових аспектів, принципи та функції сучасної демократії.

Ключові слова: принцип верховенства права, держава, демократія, правова цінність, справедливість, рівність.

The article deals with theoretical questions concerning the value-legal aspects, principles and functions of contemporary democracy.

Key words: the principle of the rule of law, state, democracy, legal value, justice, equality.

Особливе місце в політичному житті суспільства належить владі й часом саме боротьба за владу або за вплив на неї складають основний зміст політики соціальних суб'єктів, оскільки саме через механізм політичної влади, засоби її реалізації можна впливати на суспільні процеси. Влада відбиває не лише об'єктивну потребу в організації та необхідність у саморозвитку соціуму, прагнення у задоволенні вольових прагнень його елітних кіл, а й притаманні суспільству цінності. Значний внесок у формування теорії демократії зробили С. Бобровник, С. Головатий, С. Гусарев, В. Забігайло, О. Зайчук, М. Козюбра, А. Колодій, В. Копейчиков, Н. Оніщенко, М. Оніщук, Н. Пархоменко, О. Петришин, П. Рабінович, В. Селіванов, О. Скакун, О. Скрипнюк, В. Шаповал, Ю. Шемшученко та ін.

Демократичне державне правління має довготривалу історію і ґрунтується на вагомих теоретичних засадах, у буквальному розумінні демократія (грец. *demokratia*, від *demos* – народ і *kratos* – влада) означає «народовладдя» [1, с. 16]. У сучасних умовах, коли на початку ХХІ ст. планетарне співтовариство здійснює правовий вибір на користь демократичної форми державного правління, наукова теорія і практика все частіше звертається до соціального досвіду греко-римської доби в історії європейської цивілізації. Історія правових учень, доктрин, концепцій і теорій, які виникли та розвинулися у Стародавній Греції та Стародавньому Римі, має аксіологічну значущість і в сучасний період, головним чином, з моральних причин. Так, ціннісні засади формування і ствердження будь-яких позитивних явищ у суспільстві не можуть відбуватися поза критеріями моралі. Загалом, таке явище, як демократія, являє собою суспільну, політичну та правову цінність.

На думку Н. Оніщенко, демократичне право має бути взірцем свободи, зосередженням справедливості, гарантом рівності прав на самореалізацію, захистом від агресії держави. Цінність такого права обумовлена його здатністю бути метою і засобом для задоволення соціально-справедливих потреб індивідів і суспільства, утверджуючи справедливі й гуманні засади у взаємовідносинах особи і влади, держави і суспільства [2, с. 147].

Серед найголовніших правових цінностей виокремлюються такі: праворозуміння; верховенство права; невідчужувані права і свободи людини; справедливість; рівність. Також, однією з фундаментальних правових цінностей побудови демократії є свобода, однак, її природа та зміст безпосередньо наповнюють саме розуміння права, невід'ємних прав і свобод людини. Тобто ідея свободи є невід'ємним наповненням кожної з цінностей.

Функції демократії – основні напрямки її впливу на суспільні відносини, метою яких є підвищення соціально-політичної активності громадян в управлінні суспільством і державою. До числа найзагальніших функцій демократії можна віднести такі: організаційно-політичну; регулятивно-компромісну; суспільно-стимулюючу; установчу; контрольну; охоронну [1, с. 20].

О. Скрипнюк зазначає, що демократичні цінності відіграють як регулятивну, так і коригуючу функції. З одного боку, вони визначають (врегульовують) характер та специфіку взаємовідносин між державою і суспільством, а з другого – виступають тим орієнтиром, у напрямку якого мають розвиватися суспільство і держава [5, с. 244].

Обов'язковим принципом демократії є громадянський консенсус, тобто принципова згода основної маси громадян дотримуватися встановлених правових умов, у межах яких мають досягатися часткові цілі. Громадянський консенсус передбачає ще один принцип демократії – правління більшості. Політичні рішення, особливо ті, що мають суспільне значення, приймаються більшістю або з її згоди. Цей принцип вимагає використання форм і процедур, які дають змогу виявити політичну більшість. Правління більшості передбачає ще один принцип демократії – дотримання та охорону прав меншості.

До наступних принципів демократії належать також принципи рівності і свободи. Традиційне для теорії демократії тлумачення свободи полягає в тому, що її звичайно сприймають як відсутність широких обмежень діяльності особи. Демократія передбачає надійні гарантії прав і свобод особи, у тому числі судові. Відповідно до принципу рівності визнається рівність усіх перед законом, усі громадяни наділяються однаковими правами та обов'язками. Ще одним принципом демократії є політичний та ідейний плюралізм, згідно з яким політичне життя має включати багато різних взаємозалежних і водночас автономних політичних груп, ідеї і програми яких постійно змагаються. Політичний плюралізм найповніше проявляється у багатопартійності. Він передбачає право кожної політичної організації дотримуватися будь-яких поглядів і зобов'язує поважати інші думки. Плюралізм включає також політичне суперництво, наявність та офіційне визнання опозиції до влади.

Так, принцип верховенства права є важливою ціннісною складовою демократії, на чому акцентують увагу відомі вітчизняні та зарубіжні вчені. Зокрема, Н. Оніщенко звертає увагу на принцип верховенства права, який є одним із основоположних принципів правової доктрини та правового життя. На її думку, вказаний принцип є визначальним при формуванні всіх інститутів держави і суспільства загалом. Тому право виступає найвищою соціальною цінністю, найголовнішим суспільним орієнтиром [2, с. 6].

О. Руднева наголошує, що принцип верховенства права належить до «мега-принципів», стандартів прав людини найвищого ціннісного рівня [4, с. 15]. В Україні принцип верховенства права визнається і діє відповідно до ст. 8 Конституції України, що передбачає підпорядкованість держави та її інститутів правам людини, визнання пріоритету права перед іншими соціальними нормами, такими як мораль, звичаї тощо.

Отже, сучасне розуміння права передбачає визнання людини найвищою соціальною цінністю, а забезпечення прав і свобод людини та громадянина – головною метою державної влади, яка реалізує свою компетенцію тільки в межах конституції та законів країни. Право стає невід'ємною цінністю в процесі розвитку демократичної, правової держави лише за широкого розуміння цієї категорії, коли його значення не звужується винятково до поняття законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бигич О. Л. Порівняльне правознавство: природа та методологічне значення : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / О. Л. Бигич. – К., 2002. – 208 с.
2. Оніщенко Н. М. Взаємодія громадянського суспільства і держави: сучасні погляди, виміри та підходи // Н. М. Оніщенко. Проблеми організації державної влади в Україні

- в контексті політикоправової реформи: Матеріали методологічного семінару. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. – 6-147 с.
3. Пархоменко Н. М. Концептуальні підходи до визначення сутності та змісту права в українській юридичній науці / Н. М. Пархоменко // Національні тенденції та міжнародний досвід сучасного праворозуміння : моногр. / за заг. ред. Н. М. Оніщенко. – К. : Юридична думка, 2013. – С. 62–89
 4. Руднева О. Міжнародні стандарти прав людини та принцип верховенства права : до проблеми співвідношення правових явищ / О. Руднева // Юридична Україна. – 2012. – № 4 (112). – С. 15–19.
 5. Скрипнюк О. В. Демократія: Україна і світовий вимір (концепції, моделі та суспільна практика) / О. В. Скрипнюк. – К. : Логос, 2006. – 368 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Н.О. Задорожня

УДК 343.45:340.113

Кочура М.О.

ТАЄМНИЦЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

У статті розглянуто стан дослідження поняття таємниці в доктрині права. Надана класифікація та проаналізовані види таємниць.

Ключові слова: інформація, таємниця, захист таємниці, професійна таємниця, комерційна таємниця, державна таємниця.

The article examines the state of the study of the concept of secret in the doctrine of law. Provided classification and analyzed types of secrets.

Key words: information, secret, secrecy, professional secrecy, commercial secret, state secrets.

Сучасний етап еволюції світової цивілізації характеризується інтенсивним використанням засобів інформатизації в усіх сферах суспільного життя. На міжнародному рівні інформація розглядається як один необхідних компонентів соціальних відносин, найбільш цінний ресурс життєдіяльності суспільства. В даному випадку життєдіяльність суспільства залежить від розвитку і подальшого удосконалення інформаційних процесів і процедур, що охоплюють інтереси громадян, суспільства, держави. Інформаційна сфера стала тим системоутворюючим фактором, який впливає на національні, міжнародні, міждержавні відносини, тієї базисною основою, яка визначає сутність і зміст національної безпеки.

Питання державної політики щодо охорони інформації з обмеженим доступом висвітлюються у працях учених Г. Атаманчука, В. Холопова, І. Гаврада, В. Пилипчук Л. Сморгунюва, Г. Ситника, А. Марущак, М. Галамби, В. Хлевицького, О. Юрченко та інших.

Процеси реформування різних сфер життя суспільства, які відбуваються в нашій країні, вимагають наукового обґрунтування і правового забезпечення проблеми оптимального співвідношення інтересів особистості, суспільства, держави, приватного і публічного начала, визначення меж втручання в сферу приватного і особистого інтересу [2, с. 24].

Одним із засобів, що визначають це співвідношення, є правовий інститут таємниці. Він охоплює широке коло різномірних суспільних відносин, що виникають у різних сферах діяльності особистості, суспільства і держави. Зміст юридично значимої таємниці полягає в тому, що її предмет утворює інформація, не призначена для широкого кола осіб, а її розголошення може спричинити небажані наслідки для власників і носіїв таємниці.

У правовому аспекті інститут таємниці представляє інтерес з позиції визначення її кордонів, а також меж і умов втручання в охоронювану законом таємницю.

У кримінально-правовій літературі проблема таємниці як цілісного правового явища практично не вивчена, хоча окремі види таємниць, або їх елементів, ставали об'єктом наукових досліджень таких вчених, як П. Орлов, Б. Кормич, І. Бачило, В. Лопатін, М. Федотов, О. Святоцький, М. Михеєнко, А. Фат'янов та інші вчені. Зазначені науковці торкалися у своїх працях питань, пов'язаних з обігом та режимом доступу до інформації, яка належить до професійної діяльності суб'єктів та обумовлює виникнення специфічних прав та обов'язків.

Таємниця – один з найважливіших інститутів права, який дозволяє встановити ступінь інформаційної захищеності, оптимально співвіднести інтереси особистості, суспільства і держави. Результативність та ефективність заходів, що реалізуються державою у сфері захисту таємниці, безпосередньо залежить від нормального функціонування державно-правових інститутів (інститут законодавчої, виконавчої та судової влади), в тому числі і від кримінально-правового регулювання інформаційних відносин.

У кримінально-правовій науці інститут таємниці підрозділяють на два види: теоретико-доктринальний (заснований на виділенні будь-якої ознаки, що притаманний всім або певним видам таємниць), законодавчо-доктринальний (який зв'язує критерії поділу таємниць з їх закріпленістю в законі) [1, с. 60].

Виходячи з об'єкта кримінально-правової охорони, можна запропонувати таку класифікацію таємниць:

- таємниця особистості: таємниця приватного життя (особиста та сімейна), таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, таємне голосування, таємниця усиновлення;
- професійна таємниця – лікарська, адвокатська, нотаріальна, страхова, банківська, податкова;
- таємниця, пов'язана з економічною діяльністю господарюючих суб'єктів – комерційна таємниця;
- державна таємниця.

Проведений порівняльний аналіз відповідних вітчизняних і зарубіжних кримінально-правових інститутів дозволив виявити їх характерні особливості, повно і всебічно вивчити їх, встановити відмінності в законодавчому регулюванні кримінально-правових відносин, розкрити специфіку аналізованих юридичних категорій. Так, кримінальне законодавство в пострадянських країнах являє собою уніфіковану систему нормативно-правових актів і передбачає високу ступінь охорони державної таємниці в порівнянні з іншими видами таємниць. Зазіхання на неї відносяться до тяжких і особливо тяжких злочинів, порушення недоторканності інших видів таємниць належить до діянь невеликої або середньої тяжкості. Кримінально-правове регулювання інституту таємниці в європейських державах відрізняється значною різноманітністю:

- європейські законодавці йдуть шляхом скорочення видів охоронюваних таємниць;
- охорона державної таємниці або таємниці національної оборони передбачена у всіх кримінальних кодексах, за посягання на неї призначаються суворі покарання, пов'язані з позбавленням волі на значний термін;
- ступінь охорони приватного життя значно нижче (виняток становить Іспанія) від ступеня охорони державної таємниці;
- передбачається відповідальність за розголошення професійної або службової таємниці, а також даних попереднього розслідування [3, с. 168].

Таким чином, таємниця являє собою інформацію, яка має дійсну або потенційну цінність в силу невідомості стороннім особам, до якої немає вільного доступу на законній підставі і власник якої вживає заходів щодо забезпечення її конфіденційності [4, с. 316].

Таємниця в кримінальному законодавстві – це охоронювані кримінальним законом відомості, відомі й довірені обмеженому колу суб'єктів в силу виконання службових,

професійних та інших обов'язків, за розголошення яких встановлюється кримінальна відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вислоцька Т.Ю. Про охорону таємниці в доктрині кримінального права / Т.Ю. Вислоцька // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Вип. 3 (2). – С. 59-62.
2. Малига В. А. "Конфіденційність" та "професійна таємниця" як юридичні категорії: зміст та співвідношення / В. А. Малига, В. Л. Станкевич // Європейські перспективи. – 2012. – № 4(1). – С. 24-32. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2012_4\(1\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2012_4(1)_6).
3. Михайлуца М. Державна таємниця за кримінальним законодавством України та зарубіжних країн світу: порівняльно-правовий аналіз. М. Михайлуца // Национальный юридический журнал: теория и практика. – 2016. – № 4. – С. 167-171.
4. Ступник Я.В. Кримінальне право України. Особлива частина [Текст]: навч.-метод. посіб. / Я. В. Ступник ; ДВНЗ "Ужгород. нац. ун-т", Юрид. ф-т. – Ужгород, 2017. – 715 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент В.В. Зубенко

УДК 342.6

Крамарчук І. М.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ПАРТНЕРСТВА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ І НАСЕЛЕННЯ

У статті розглядаються правові основи партнерства правоохоронних органів і населення на сучасному етапі.

Ключові слова: партнерство, населення, правоохоронні органи

The article deals with the legal framework of the partnership of law enforcement bodies and the population at the present stage.

Key words: partnership, population, law enforcement bodies

Термін «партнерство» давно вживається в юридичній літературі та використовується в правозастосовній діяльності правоохоронних органів. Партнерство – одна з основних філософських категорій, яка відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їхню взаємну обумовленість та зміну стану або взаємоперехід. Партнерство являє собою вид прямого або опосередкованого, зовнішнього або внутрішнього відношення, зв'язку [3]. Варто зазначити, що партнерство є ознакою, притаманною всім різновидам правоохоронної діяльності – як адміністративній, оперативно-розшуковій, так і кримінально-процесуальній, за своїм змістом вона має управлінське призначення та об'єднує зовнішньо-системні (правоохоронні) та внутрішньо системні (організаційні) зв'язки учасників суспільних відносин, що характеризуються певними особливостями залежно від видів завдань та функцій правоохоронної діяльності Національної поліції України. [4]

Партнерські стосунки між різними суб'єктами взаємовідносин передбачають довіру та взаєморозуміння. Довіра – одна з найвищих цінностей будь-якого суспільства. Чим вищий рівень взаємної довіри, тим легше й ефективніше дається співробітництво, тим менше ресурсів витрачається на засоби контролю і примусу до виконання взаємних зобов'язань. Але не менш важливим для ефективного розвитку суспільства є і показчик рівня довіри громадян до владних інституцій [4].

Основні сучасні положення взаємодії органів внутрішніх справ з населенням закріплені в нормативно-правових документах, які регламентують діяльність органів внутрішніх справ і були прийняті протягом 2014–2015 рр. Так, у п.8 положення «Про Міністерство внутрішніх справ України» зазначено, що «МВС у процесі виконання покладених на нього завдань взаємодіє в установленому порядку з органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців [5].

Аналогічні напрямки діяльності правоохоронних органів відображені також у п.8 положення «Про Національну поліцію», яке затверджено Постановою Кабінету Міністрів України № 877 від 28.10.2015 р. [3].

Якщо звернутись до Закону України «Про Національну поліцію», то ч.2 ст.9 Закону вимагає від поліції «Забезпечення постійного інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку» [2], а ч.6 цієї ж статті передбачає, що «проекти нормативно-правових актів, що стосуються прав та свобод людини, обов'язково проходять громадське обговорення в порядку, визначеному Міністром внутрішніх справ України» [4]. В свою чергу, у ч.1 ст.11 Закону України «Про Національну поліцію» закріплене положення, що «діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб» [4]; також у ч.2 ст.89 цього ж Закону законодавець говорить про співпрацю та взаємодію поліції з громадськістю в якості необхідної умови ефективної роботи поліції: «співпраця між поліцією та громадськістю спрямована на виявлення та усунення проблем, пов'язаних із здійсненням поліцейської діяльності і сприяння застосуванню сучасних методів для підвищення результативності та ефективності такої діяльності» [4].

Партнерство правоохоронних органів і громадськості здійснюється у певних формах, під якими необхідно розуміти зовнішнє вираження сумісної правоохоронної діяльності працівників органів внутрішніх справ і населення у сфері охорони громадського порядку боротьби з правопорушеннями. Найчастіше до них відносять спільне патрулювання, рейди, обходи, огляди; спільне планування заходів щодо охорони громадського порядку; інструктування працівниками правоохоронних органів членів громадських формувань; обмін інформацією про оперативну обстановку (вчинення злочинів, викрадення речей, масові заворушення тощо); проведення спільних нарад, семінарів і зборів з правоохоронної тематики; спеціальна та правова підготовка громадян, які бажають виконувати правоохоронні функції та інші [6].

Одне з найважливіших місць серед форм взаємодії правоохоронних органів і населення посідає спільна організація та здійснення заходів щодо боротьби з правопорушеннями й охорони громадського порядку. Закон України від 22.06.2000 № 1835-III «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» регламентує порядок створення, функціонування та взаємодію громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону з правоохоронними органами у напрямку боротьби зі злочинністю та адміністративними правопорушеннями. Ці формування залучаються до виконання покладених на Національну поліцію України правоохоронних функцій у сфері публічної безпеки. До спільної розробки заходів відноситься діяльність щодо виявлення різноманітних обставин, які мають значення для охорони громадського порядку і боротьби з правопорушеннями, їх вивчення й оцінки та визначення на цій основі заходів для поліпшення профілактичної роботи; упорядкування правоохоронних планів тощо. Організація спільних заходів, як правило, фіксується або закріплюється в різноманітних організаційних документах: планах, рішеннях, протоколах.

Поряд із ними можуть мати місце і усні домовленості та угоди щодо виконання правоохоронних функцій. У процесі спільної організації та виконання заходів щодо боротьби з правопорушеннями й охорони громадського порядку, по-перше, вивчається та оцінюється

оперативна обстановка; по-друге, планується робота з охорони громадського порядку, де передбачаються певні форми громадської самодіяльності, можливості яких можуть бути використані при виконанні правоохоронних завдань; по-третє, розподіляються наявні в їх розпорядженні сили і засоби; по-четверте, здійснюється обмін позитивним досвідом; по-п'яте, виконуються певні правоохоронні заходи (сумісне патрулювання, правоохоронні рейди, сумісна охорона власності тощо).

Правильне планування дозволяє забезпечити цілеспрямованість у правоохоронній діяльності, зосередити основну увагу на найбільш важливих питаннях охорони громадського порядку і боротьби з правопорушеннями. Дана форма взаємодії має важливе практичне значення. Про це свідчить той факт, що необхідність погоджувати дії суб'єктів правоохоронної діяльності ініціювала появу такого громадського формування, як громадські пункти охорони порядку та їх ради. Узгодження самостійних дій щодо боротьби з правопорушеннями та охорони громадського порядку дозволяє уникати дублювання правоохоронних функцій, забезпечити максимум присутності як працівників поліції, так і членів громадських формувань на підконтрольній їм території [5].

Громадяни та інші особи, що проживають (перебувають) на території України, можуть вступати у співпрацю із правоохоронними органами. Відповідно до закону України від 06.09.2015 № 2807-IV «Про благоустрій населених пунктів» окремі представники громадськості можуть взаємодіяти із Національною поліцією шляхом виявлення порушення вимог благоустрою населених пунктів. Так, члени громади можуть поінформувати поліцейського про порушення заборони встановлення технічних засобів регулювання дорожнього руху без погодження з відповідними органами Національної поліції [4]. Поглиблення партнерської взаємодії правоохоронних органів та населення є могутнім чинником розбудови правової держави і ствердження громадянського суспільства. Наділення громадян соціальними повноваженнями набагато доцільніше, аніж пропозиція абстрактних державних програм у сфері безпеки і протидії злочинності. Водночас громадяни мають повернути правові засоби впливу на стан безпеки [3].

Отже, узагальнену основоположну ідею партнерства правоохоронних органів з населенням можна визначити таким чином: «усвідомлення поліцією необхідності урахування думки і побажань громадськості при визначенні та оцінці своєї роботи, співпраця з населенням з метою виявлення і вирішення місцевих проблем». За таких умов персонал поліції першочергово має орієнтуватися на проведення виховної роботи з неповнолітніми, консультування населення з проблем ефективного захисту від злочинних посягань, оперативне вирішення проблем міжособистісних відносин тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону»: Закон України № 1835-III від 22.06.2000.
2. «Про Національну поліцію»: Закон України № 2822 від 13.05.2015.
3. Голуб М. В. Взаємодія поліції та населення як обов'язкова умова забезпечення належного стану публічного порядку в сучасних умовах / М. В. Голуб // Форум права. – 2016. – № 2. – С. 30–33.
4. Ковалів М. В. Форми взаємодія правоохоронних органів і громадськості у сфері охорони громадського порядку/ М. В. Ковалів // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 2. – С. 179-187.
5. Процких О. Ю. Інформаційна взаємодія національної поліції України з органами публічної влади та громадськістю / О. Ю. Процких // Право і Безпека. – 2015. – № 4. – С. 50-55.
6. Стрільців О. М. Організація взаємодії органів поліції та громадських організацій щодо протидії наркозлочинності / О. М. Стрільців, А. М. Полях // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2017. – № 1. – С. 78-86.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В.М. Галуцько

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ ТА ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті досліджується історія розвитку права соціального забезпечення та розвиток законодавства про соціальне забезпечення.

Ключові слова: соціальний захист, соціальне забезпечення, законодавство про соціальне забезпечення.

The article examines the history of the development such branch of law as social security and the development of the legislation about social security.

Key words: social protection, social security, legislation about social security.

В умовах розвитку та становлення незалежної України особливої актуальності набуває вирішення проблем соціального захисту населення. Соціальний захист – важлива складова соціальної політики та необхідний елемент функціонування держави в умовах ринкової економіки. Саме тому соціальна підтримка вразливих груп населення має стати однією з першочергових завдань для правової держави.

На нашу думку, перш, ніж узагальнювати та розробляти рекомендації і пропозиції щодо розв'язання проблем в цій галузі, необхідно дослідити окремі аспекти історії становлення і розвитку соціальної підтримки вразливих груп населення.

Дослідивши праці науковців, нами було з'ясовано, що до найдавніших общинно– родових форм допомоги належали:

– інститут старих людей (старців). Формами їх підтримки були :

а) виділення общиною для них особливих ділянок землі – «косячків» – для заготівлі сіна;

б) визначення німецьких стариків на постій до різних членів громади на кілька днів для харчування та проживання;

в) добровільне поселення недалеко від общини на погостах, де будували собі келії і жили за рахунок милостині;

– інститут дитячого сирітства. Дітей віддавали чи продавали, щоб зберегти їм життя в голодні роки. Біологічні сироти, як і старці, переходили від сім'ї до сім'ї і жили там певний час. Якщо дитина мала господарство, то община призначала їй «громадських» батьків і вона називалась «вихованцем» чи «годуванцем»;

– інститут приймацтва. Сім'ї, що не мали дітей (спадкоємців) або потребували допомоги у веденні господарства, брали в сім'ю (усиновлювали) сироту;

– інститут вдів. Сільська община надавала їм землю, допомагала продуктами тощо [3].

В період XIV– другій половині XVII століттях концептуальна схема допомоги істотно змінюється. Для неї характерними стають три основні форми соціальної допомоги: а) монастирська, б) державна, в) у формі доброчинності (благодійності) [2].

Ми дійшли висновку, що хоча на практиці соціально незахищене населення інколи отримувало необхідну допомогу, проте цього було замало, щоб підтримувати достатній рівень життя.

В «Судебнику» царя Федора Иоанновича 1589 року міститься лише одна стаття (ст. 193), що відноситься до вивченої теми. В ній визначалося майнове положення бездітної вдови, яка залишалася без годувальника–чоловіка в результаті його смерті, бездітна вдова, що лишилася без годувальника, мала право на отримання назад приданого, і, крім того, їй

виплачувалося так зване «політне» по дві гривні на рік [5, с. 407]. На думку деяких науковців, «політне» – це пенсія у зв'язку з втратою годувальника.

Подальший розвиток феодальних відносин в Росії середини XVII ст. було відображено в Соборному Укладенні 1649 року, в якому тільки закріпленню панівних форм феодальної власності, правам феодалів на вотчини і помістя і зв'язані з ними привілеями присвячено 175 статей. Серед правових нововведень Укладення 1649 р. слід відмітити появу такого інституту права спадкоємства, як прожиток, тобто частина помістя, що виділяється після смерті його власника на утримання вдови, пристарілих батьків і неповнолітніх дітей. Прожитку в Укладенні 1649 року присвячено 17 статей [1].

У XVIII ст. відбувається розвиток інститутів приватної благодійності, відомих інститутів підтримки та захисту, добродійних товариств. Форма надання допомоги на перших етапах даного періоду була традиційною – пожертвування. Усі форми та види тогочасної приватної благодійності можна звести у три напрямки:

- а) організація та фінансування інститутів (закладів) допомоги і підтримки;
- б) надання одноразової або постійної матеріальної та грошової допомоги;
- в) здійснення соціального патронажу (проведення заходів вдома) над певною категорією нужденних [2].

З XVIII до другої половини XIX ст. за часів царської Росії, йшов процес формування державно–адміністративної, суспільної і приватної опіки. Зростає кількість нормативних актів, що стосуються спеціальної опіки нужденних: указ Петра I від 8 червня 1701 р. «Об определении в домовые Святейшего Патриарха богадельни нищих, больных и престарелых», указ від 31 січня 1712 р. «Об учреждении во всех губерниях гошпиталей». Також були видані укази "Об устройстве при церквях гошпиталей для незаконнорожденных детей (4 листопада 1714 р.), «О защите вдов, сирот и бедных людей» (4 лютого 1719 р.), а також маніфест від 25 січня 1721 р. «Регламент, или Устав Духовной Коллегии о борьбе с нищенством и определении действительно нуждающихся в общественном призрении». Цей перелік не є вичерпаним [1].

Отже, завдяки правотворчій діяльності російського царя Петра I, суттєво змінилася система захисту і допомоги соціально вразливих груп населення. Роль держави в соціальному захисті населення суттєво зростала.

19 серпня 1917 року уряд прийняв перший у Росії Закон про біржі праці. Біржі повинні були здійснювати реєстрацію попиту та пропозиції робочої сили, посередницькі послуги з найму працівників, вести статистику і систематизацію відомостей про ринок праці [3].

Водночас, у 30–ті роки XX століття відбувається переорієнтація в діяльності соціального забезпечення. Був проголошений курс на покращення страхових гарантій та матеріально–побутове обслуговування пролетарських кадрів промисловості, у першу чергу, зайнятих у важкій промисловості. Увага зосереджувалась також на підвищенні оплати праці низькооплачуваним категоріям робітників. Влада почала розвивати різні види профілактичної, медичної та соціально–побутової допомоги (будинки відпочинку, санаторії, курорти, диспансери, дитячі садочки, колонії для піонерів, молочні кухні, дитяче харчування, лазні, профілакторії тощо).

Дещо пізніше було розроблено законодавство про пенсійне забезпечення як самостійний вид соціального забезпечення. Перші такі пенсії визначено постановою Наркомпраці СРСР від 5 січня 1928 р. для робітників текстильної промисловості. Установлено також пенсійний вік: для чоловіків – 60 років, для жінок – 55 років. Обов'язковий для призначення пенсій трудовий стаж був однаковий і для чоловіків, і жінок – не менше 25 років.

У 1929 р. ЦВК і Раднарком СРСР затвердили постанову щодо введення пенсійного забезпечення також для робітників таких провідних галузей промисловості, як гірнична, енергетична, металургійна, залізничний і водний транспорт. Ухвалені в 1928–1932 рр.

законодавчі акти стали основою для подальшого розроблення правових норм стосовно пенсій у зв'язку зі старістю в наступні роки [2].

Основними завданнями соціального забезпечення у 30–х рр. були:

- працевлаштування й навчання інвалідів; забезпечення сімей червоноармійців;
- забезпечення пенсіями інвалідів війни, сімей, члени яких загинули на війні, непрацевдатних;
- організація кас взаємодопомоги в колгоспах;
- надання допомоги сліпим і глухим;
- сприяння кооперативам інвалідів.

У цей період формували й розвивали різноманітні кооперативи й громадські організації людей з обмеженими фізичними можливостями: Українське товариство сліпих, об'єднання глухонімих [2].

Соціальне забезпечення колгоспників до 1965 р. здійснювалось за рахунок колгоспів і залежало від їх економічного стану, а також від установленого в кожному колгоспі порядку призначення пенсій. Їх розмір не був стабільний і не всі престарілі колгоспники їх отримували. Так, у 1953 році допомоги потребували 1,8 млн. інвалідів колгоспної праці, а отримали лише третина з них. Через відсутність коштів у багатьох колгоспах матеріальна допомога не надавалась [3].

Найважливіша сфера діяльності соціального обслуговування населення – матеріальне забезпечення, яке мало три основні напрямки: державне соціальне забезпечення, державне соціальне страхування, соціальне забезпечення колгоспників. На всіх громадян СРСР поширювалося безкоштовне медичне обслуговування, хоч воно було зовсім неоднакової якості для всіх громадян [2].

На думку більшості дослідників, в Радянському Союзі була створена доволі ефективна, але популістська за змістом система соціального забезпечення населення, яка мала такі складники:

1. державне соціальне страхування (за рахунок відповідних централізованих союзних фондів);
2. пенсії (за віком; за інвалідністю; за вислугою років; у разі втрати годувальника) та допомоги (у зв'язку з тимчасовою непрацевдатністю; у зв'язку з вагітністю і пологами; на дітей з малозабезпечених сімей; багатодітним та самотнім матерям тощо);
3. соціальне обслуговування інвалідів і літніх громадян;
4. безкоштовна медична допомога (надання медичних послуг у поліклініках, лікування в санаторіях, лікарнях, на курортах тощо);
5. безкоштовне виховання дітей.

На жаль, виявилось, що держава не в змозі підтримувати цю систему [2].

Після отримання незалежності Україна приступила до оновлення еволюційним шляхом законодавства в сфері соціального забезпечення. За основу було взяте радянське соціальне законодавство та законодавство країн СНД. Пізніше розпочали враховувати досвід законотворчої діяльності країн Європейського Союзу. Указана робота була ускладнена важким економічним становищем країни. На перших порах намагались підтримувати законодавчу базу СРСР, яку успадкувала Україна. Так, у 1991 році Верховна Рада УРСР прийняла такі важливі для соціального забезпечення Закони України:

1. «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 р.;
2. «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Українській РСР» від 21 березня 1991 р.;
3. «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 р.;
4. «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 р.

За своїм змістом перші три закони відповідають законам СРСР «Про соціальний захист громадян, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 15 травня 1991 р., «Про основні засади соціальної захищеності інвалідів в СРСР» від 11 грудня 1990 р., «Про пенсійне забезпечення громадян СРСР» від 15 травня 1990 р. [3].

Варто відмітити, що за часи незалежної України було прийнято ряд нових законів, які регулюють деякі питання соціального захисту. Так, в 2011 році був прийнятий Закон «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», який дещо погіршив становище пенсіонерів, зокрема, було підвищено пенсійний вік. А в 2012 році набрав чинності Закон України «Про зайнятість населення», дія якого була спрямована на скорочення безробіття. Інші види соціальної допомоги врегульовані такими законами, як Закон «Про соціальні послуги» від 19.06.2003, «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.1992, «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» від 16.11.2000 та іншими.

Таким чином, можна зробити висновок, що право соціального забезпечення має перспективу для подальшого розвитку. Так, за роки незалежності була створена нова мережа соціальних закладів, а існуюча була змінена та розширена, одночасно з цим зазнає змін нормативно-правове регулювання соціального захисту в умовах євроінтеграції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Герасимів Т. Право соціального забезпечення України (загальна частина) / Тарас Герасимів / Дрогобич «Відродження». – 2004. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radnuk.info/pidrychnuku/sostial/484-sots-zabespech.html>
2. Кравченко О.О., Матрос О.О. Історія соціальної роботи: навчальний посібник / [уклад.: О.О. Кравченко, О.О. Матрос]. – Умань: РВЦ «Візаві». – 2017. – 117 с.
3. Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина / навчальний посібник / Б.І. Сташків. – Чернігів. – 2016. – 693 с.
4. Сташків Б.І. Теорія права соціального забезпечення: Навч. посіб. (Вища освіта ХХІ століття) / Б.І. Сташків. – К.: Знання. – 2005. – 405 с.
5. Судебники XV–XVI в. / Под редакцией Грекова Б. Д. – М. – 1952. – 615 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент А.А. Казанчан

УДК 346.7

Мандрик Є.В.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ «КОНКУРЕНЦІЯ» ТА «ЕКОНОМІЧНА КОНКУРЕНЦІЯ» У ВІТЧИЗНЯНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

У статті розкриваються основні погляди на розуміння конкуренції у сучасній економіці. Висвітлюються позиції учених щодо юридичного осмислення понять «конкуренція» та «економічна конкуренція» та його закріплення у діючому господарському законодавстві.

Ключові слова: ринкова економіка, конкуренція, економічна конкуренція, правове регулювання, підприємницька діяльність

The article reveals the main views on the understanding of competition in the modern economy. The positions of scientists concerning legal comprehension of the notion "competition" and «economic competition», its consolidation in the operating economic legislation are highlighted.

Key words: market economy, competition, economic competition, legal regulation, entrepreneurial activity

Конкуренція представляє собою дійову складову, інструмент активного розвитку ринку, без якого неможливі повноцінний ринок та ринкова рівновага. Водночас будь-яка конкуренція між суб'єктами господарювання може здійснюватися як добросовісно, так і з завданням шкоди конкурентам, споживачам і економіці держави (недобросовісна конкуренція). Саме це спонукає державу до створення дієвого нормативно-правового регулювання з метою підтримки добросовісної конкуренції.

Зауважимо, що проблема державного регулювання конкуренції в ринковій економіці є досить актуальною при сучасній економічній ситуації в Україні. Саме тому проблеми формування конкуренції, підтримка добросовісної конкуренції та створення ефективних механізмів її правового регулювання викликають інтерес у науковців економічної і правової сфери. Важливу роль у дослідженні цієї проблеми внесли О. Безум, В. Беяневич, О. Джуринський, Ю. Журик, А. Канівець, Н. Корча, В. Кулішенко, І. Шуміло, Р. Щокін та інші економісти та правознавці.

Законодавство України про захист економічної конкуренції є однією з наймолодших галузей права України. Саме тому дослідження у сфері розуміння явища конкуренції не вщухають і створюють підстави для формування багатоманітних теорій і поглядів.

Як визначають учені, термін «конкуренція» походить від лат. *concurrentia* (змагання, суперництво) [2, с. 76]. Вона розгортається між виробниками за завоювання окремих сегментів ринку, створення можливостей збуту послуг та товарів. Таким чином, її можна розуміти як спонукальну силу, що змушує вести бізнес суб'єктів господарювання у найкращій спосіб. У зв'язку з цим, означені суб'єкти: забезпечують найвигідніші умови виробництва й збуту товарів і послуг, дбають про найкращий розвиток фірми, регіону або економіки в цілому. Отже, створення належних умов для конкуренції є вигідним, у першу чергу, для споживача та держави.

В економічній літературі залежно від змісту та ролі конкуренції в економічній системі виділяють чотири її основні концепції. Учені зауважують, що ці концепції не виключають одна одну, а скоріше доповнюють, перетікають одна в одну. Виділяють координаційну конкуренцію, поведінкову, структурну та функціональну [1, с. 244]. Згідно координаційної концепції (А. Смит, Д. Рикардо) конкуренція координує дії суб'єктів ринку з метою досягнення рівноваги попиту і пропозиції. Поведінкова концепція (М. Портер, Г. Ансофф), розглядає конкуренцію як результат змагання на ринку між товаровиробниками за найкращі умови. Структурна концепція (П. Сраффі, Дж. Робінсон) представляє конкуренцію як критерій визначення типу структури ринку. У свою чергу функціональна конкуренція (Й. Шумпетер) визначає конкуренцію як боротьбу старого з новим.

На сьогоднішній день найбільш привабливою вважається функціональна концепція конкуренції, оскільки вона забезпечується не шляхом зменшення собівартості продукції, а насамперед через використання інтенсивних факторів: новітніх технологій, організаційних та маркетингових інновацій, розроблення нових видів продукції.

І.В. Крючкова визначає, що функціональна теорія конкуренції є найбільш привабливою у сучасних умовах за наступних причин: 1) вона відповідає та посилює домінуючий інтенсивний тип економічного зростання; 2) вона тісно пов'язана з людським потенціалом, спирається на нього; 3) функціональна концепція конкуренції вміщує аналіз широкого кола чинників впливу на результати економічного зростання (соціокультурні, ментальні, історичні та ін.) [3, с. 48-49].

У вітчизняній економічній думці під впливом командної економіки довго панувало розуміння конкуренції як суперництво, що на сьогоднішній день у економічній науці вважається невірними. Сучасні економісти більш схильються до розуміння конкуренції як потужного інструменту ринкової економіки, рушійної сили, яка примушує товаровиробників підвищувати ефективність виробництва, знижувати виробничі затрати, підвищувати якість

продукції (товарів, робіт, послуг), прискорювати впровадження новітніх досягнень науки і техніки, проводити організаційні та структурні зміни в ході підприємницької діяльності [1, с. 233].

У вітчизняній юридичній науці можна виділити дві основні позиції щодо розуміння поняття конкуренція, а саме законодавчу і наукову.

Згідно діючого законодавства відносини конкуренції в Україні регулюються Законом України «Про захист економічної конкуренції», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про Антимонопольний комітет України», «Паризькою конвенцією про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року», міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, іншими актами законодавства, виданими на підставі законів чи постанов Верховної Ради України (ст. 3 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції») [4].

Поняття економічної конкуренції міститься у ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції», де під нею розуміється змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [5].

Що ж стосується наукових досліджень поняття економічної конкуренції у правовій науці, то вони здійснюються авторами тільки у контексті понять добросовісної чи недобросовісної конкуренції. Таким чином, можна вважати, що поняття економічної конкуренції, надане у Законі України «Про захист економічної конкуренції» не викликає наукових дискусій і вважається фундаментальним для юридичних наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Економічна теорія: Політекономія: підручник / [за ред. В. Д. Базилевича [7-ме вид., стер]. – К.: Знання-Прес, 2008. – 719 с.
2. Канівець А.О. Правові засади захисту суб'єктів господарювання від недобросовісної конкуренції / А.О. Канівець // Адміністративне право і процес: історія, сучасність, перспективи розвитку: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 24 березня 2017 року). – Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2017. – С. 76-78.
3. Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення / За ред. І.В. Крючкової. – К.: Основа, 2014. – 488 с.
4. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>
5. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>

Рекомендує до друку науковий керівник доцент І.М. Риженко

УДК 343.618

Мартиненко О. О.

КВАЛІФІКАЦІЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ ПРИ ПОМ'ЯКШУЮЧИХ ОБСТАВИНАХ

У статті розглядається формулювання обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення кримінально-правової науки, кримінального законодавства та практики його застосування на основі проведення комплексного дослідження кваліфікації умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах.

Ключові слова: кримінальне право, злочини проти життя, умисні вбивства при пом'якшуючих обставинах

The article discusses the formulation of viable proposals for improving the criminal-legal science, criminal law and its practical application through a comprehensive study of qualification of deliberate best justifiable.

Key words: criminal law, crimes against life, intentional murder in mitigating circumstances

Протягом тривалого часу законодавець надає вагомому кримінально-правового значення емоційним станам, в яких перебуває особа, яка вчиняє злочин, що впливають на її здатність усвідомлювати свої діяння та (або) керувати ними. Зниження здатності особи усвідомлювати свої діяння та (або) керувати ними враховуються як на рівні диференціації кримінальної відповідальності, так і на рівні її індивідуалізації. Одним з головних завдань кримінального права України є охорона особи, її життя і здоров'я. Згідно зі статтями 3, 27 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Кожна людина має невід'ємне право на життя. Протягом тривалого часу законодавець надає вагомому кримінально-правового значення кваліфікації вбивств. Кваліфікація умисних вбивств є важливим елементом як на рівні диференціації кримінальної відповідальності, так і на рівні її індивідуалізації [1, с. 15]. Вбивство відноситься до групи злочинів, які посягають на життя людини. Закон охороняє від злочинних посягань не життя саме по собі як поняття біологічне, повністю підпорядковане закономірностям природи, а життя людини, як необхідну передумову виникнення, існування і розвитку різноманітних суспільних відносин. Обґрунтовується висновок про те, що поняття вбивства, яке дається у ч. 1 ст. 115 КК, в цілому відображає всі суттєві ознаки вбивства. Таке поняття вбивства могло б бути нормативною основою його типової юридичної конструкції. Однак, законодавець не дотримався окремих правил законодавчої техніки, що призвело до неоднозначного розуміння змісту цього поняття. Зокрема, воно *не враховує* того, що випадки необережного позбавлення життя іншої людини (ч.ч. 1, 2 ст. 119 КК) необхідно (логічно) назвати *заподіянням* або *спричиненням* смерті через необережність. У зв'язку з цим запропоновано виключити із назв статей 116, 117, 118 КК слово «умисне», оскільки закон чітко визначає, що вбивством може бути лише умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині (ч. 1 ст. 115 КК). Пропонується внести аналогічні зміни в диспозиції цих статей. Період, який переживає сучасне українське суспільство, характеризується докорінною зміною та бурхливим розвитком багатьох інституцій – політичних, економічних, правових, соціальних та інших» [3, с. 154]. Не становить винятку у цьому відношенні і кримінальне право, котре з необхідністю мусить розвиватися у руслі тих кардинальних змін, що відбуваються у всіх сферах суспільного життя. Кримінальне право впливає на суспільні відносини шляхом встановлення кримінальної протиправності та караності суспільно небезпечних діянь – злочинів. На додаток до цього у даній галузі права використовується також інший спосіб – встановлення незлочинності діянь, що подібні за окремими ознаками до злочинів, але за своєю соціальною та правовою природою не є злочинними. До числа таких діянь відносяться і діяння, вчинювані за особливих обставин, що виключають їх злочинність, які з позиції закону можуть визнаватися допустимими, прийнятними чи навіть соціально корисними, у тому числі – діяння, вчинювані у стані крайньої необхідності.

Кваліфікація умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах складається з декількох елементів, а саме: 1) умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання; 2) умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини; 3) умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця. Визначення видів та детальна правова регламентація подібних діянь становлять важливий напрям кримінально-правової політики. Як показує законодавча практика, у сучасних умовах цьому напрямку приділяється особлива увага, доказом чого є,

серед іншого, виділення у Загальній частині Кримінального кодексу України 2001 року окремого розділу «Обставини, що виключають злочинність діяння» [2, с. 78].

У законодавчій регламентації діянь, вчинюваних за обставин крайньої необхідності, з прийняттям нового Кримінального кодексу України відбулися суттєві зміни, що актуалізують потребу їх теоретичного осмислення. Зокрема, чинний кримінальний закон суттєво змінив умови правомірності зазначених діянь, ввів визначення поняття перевищення меж крайньої необхідності, передбачив ненастання кримінальної відповідальності за заподіяння шкоди при перевищенні меж крайньої необхідності у стані сильного душевного хвилювання (ч.3 ст. 39 КК) [4, с. 38].

Отже, окремі нововведення до кримінального законодавства є спірними. Викликає зауваження редакція законодавчого описання крайньої необхідності, яке, через його складність та деяку суперечливість, не зовсім доступне для сприйняття, при тому, що інститут крайньої необхідності спрямований на його реалізацію широким колом осіб, більшість із яких не мають спеціальних юридичних знань та відповідних навичок тлумачення закону [5, с. 173].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бородин С. В. Ответственность за убийство: квалификация и наказание по российскому праву / С. В. Бородин. – М., 2004. – 240 с.
2. Красиков О. М. Злочини проти права людини на життя / О. М. Красиков. – К.: Вид-во Харківського ун-ту, 2002. – 250 с.
3. Марцев А. И. Общие вопросы учения о преступлениях / А. И. Марцев. – М., 2005. – 290 с.
4. Шаргородский М. Д. Преступления против жизни и здоровья / М. Д. Шаргородский. – М., 1998. – 380 с.
5. Рогачевський Л. А. Особливості суб'єктивної сторони злочинів, вчинених у стані афекту / Л. А. Рогачевський // Правознавство. – 1983. – № 6. – С. 67-72.

Рекомендує до друку науковий керівник професор О.С. Сотула

УДК 342.951

Мартирисян Н.С.

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

У статті розглядаються історико-правові аспекти діяльності органів внутрішніх справ України. Автором зроблено невеличкий історичний екскурс на цю тему.

Ключові слова: реформи, поліція, органи внутрішніх справ, європейська інтеграція, закон.

The article deals with historical and legal aspects of the activity of the bodies of internal affairs of Ukraine. The author made a small historical excursion on this topic.

Key words: police, reform, police, law enforcement agencies, European integration, law.

Входження України до європейського правового, політичного, економічного та інформаційного простору є необхідною передумовою інтеграції України до Європейського Союзу. Інтеграція України у європейський правовий простір супроводжується широкомасштабним реформуванням правової системи України.

Одним із критеріїв, відповідати яким в обов'язковому порядку зобов'язані усі країни-претенденти на вступ до Європейського Союзу, є перебудова адміністративних структур

країни-заявника. Приведення діяльності органів виконавчої влади у відповідність до стандартів та принципів діяльності публічних адміністрацій європейських країн є однією із обов'язкових умов набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі, на виконання якої повинні бути спрямовані зусилля усіх органів державної влади в Україні.

На сьогодні питання ефективної боротьби зі злочинністю, охорони громадського порядку, забезпечення прав і свобод людини та громадянина є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики всіх держав світової спільноти. Саме стан справ у сфері боротьби зі злочинністю, забезпечення прав і свобод людини, створення умов для їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави й суспільства в цілому. Тому, особливої значущості та актуальності набуває забезпечення на належному рівні європейської безпеки, гарантування безпеки та добробуту громадян, забезпечення їх прав і свобод, боротьба зі злочинністю, підтримання належного правопорядку в суспільстві. Важливою гарантією правопорядку та законності є правоохоронна діяльність держави, яка здійснюється через систему органів внутрішніх справ. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження основних завдань та стратегічних напрямів вдосконалення діяльності органів внутрішніх справ.

Утворення органів внутрішніх справ тісно пов'язане з процесом виникнення держави, поява якої обумовлена відповідними потребами у суспільстві (ускладнення соціального життя, якісний стрибок якого виявив неспроможність „первинної демократії” забезпечувати і охороняти загальні інтереси). Необхідність виникнення держави та її структурних підрозділів здебільшого пов'язується із виникненням у суспільстві нерівності серед його членів, його диференціацією на певні соціальні верстви (класи), зміною форми і характеру зв'язків між ними та суспільством, якісними змінами у суспільному виробництві, свідомості людей тощо[4, с. 60].

Відправною точкою історичного дослідження органів внутрішніх справ науковці вважають початок XIX ст., в цей період наша держава перебувала у складі Російської імперії.

Поява спеціалізованих поліцейських органів в Російській імперії припадає на часи діяльності Петра I, який реформував увесь державний апарат. Відповідно до його указу від 25 травня 1718 р. у столиці імперії Петербурзі запроваджувалась посада генерал-поліцейстера. У Києві поліція створюється пізніше – у 1733 році[4, с. 60].

За часів Російської імперії було створено і централізоване відомство управління внутрішніми справами – Міністерство внутрішніх справ (відповідно до царського маніфесту від 8 вересня 1802 року «Про створення Міністерств» [1, с.13].

25 липня 1811 р. поліцію було виведено зі складу МВС й утворено окреме Міністерство поліції, основною функцією якого було забезпечення внутрішньої безпеки і яке складалося з трьох департаментів: господарської поліції; виконавчої поліції; Медичного Департаменту.

Крім охоронної функції, Міністерство поліції користувалася правом наглядати за остаточним виконанням законів усіма Міністерствами. Таким чином, поліція відокремилась від адміністративного апарату, стояла над ним, контролювала його діяльність [3, с. 11].

Створення Міністерства поліції було негативно сприйняте значною частиною впливових державних і громадських діячів. Вони вважали, що Міністерство поліції ускладнило діяльність губернських органів, не сприяло поліпшенню діяльності місцевої адміністрації, викликало зростання скарг і обвинувачень у хабарництві. До того ж зі створенням Міністерства поліції ступінь централізації поліцейського апарату практично зменшився [3, с. 12].

У 1819 році департаменти Міністерства поліції були знову введені до складу МВС. У першій половині XIX ст. керівництво органами загальної поліції здійснював департамент поліції виконавчої МВС.

Після повстання декабристів відбувається реформування політичної поліції Імперії. У 1826 році створюється III відділ Власної його імператорської величності Канцелярії – орган

політичного розшуку і слідства. У 1827 р. створюється Корпус жандармів – збройне формування політичної поліції, виконавчий орган III відділу. Діяльність політичної поліції була спрямована, перш за все, на придушення виступів антиурядового характеру.

Згідно з «Положенням про земську поліцію» (1837 р.) і «Наказом чинам та служителям земської поліції», на поліцейські органи покладалась такі обов'язки: обнародування законів і нагляд за їх виконанням; охорона громадського порядку; провадження слідств; виконання судових вироків та рішень; застосування заходів до сплати податків, зборів, стягнень; нагляд за висилкою рекрутів; боротьба з фальшивомонетниками; припинення контрабанди; видача різних свідоцтв та посвідчень; нагляд за книгопродавцями; проведення грошових стягнень по зобов'язанням; справи щодо відкриття фабрик, заводів та ринків; загальний нагляд за торгівлею та промислами. Таким чином, на поліцію покладалось стільки функцій, що виконати їх було фактично неможливо[2, с. 34].

Таким чином, органи внутрішніх справ України разом з суспільством пройшла дуже складний етап розвитку. Навіть невеликий історичний екскурс становлення і розвитку органи внутрішніх справ дає уяву про відсутність не тільки організаційної стабільності, але й чіткості виконання її функцій. Однак при всіх змінах цих функцій, вони завжди були функціями виконавчої влади та пов'язані зі специфічними формами, методами і засобами підтримки державно-правового порядку. З часом структура міліції ставала все більш розгалуженою, з'являлися нові підрозділи, а діяльність її значно ускладнювалася. Процес реформування поліції та її функції триває й зараз.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Иванов А. В. Департамент полиции Министерства внутренних дел Российской империи (1880–1917) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Иванов Андрей Викторович. – М., 2001. – 185 с.
2. Історія органів внутрішніх справ. Навчальні матеріали до спецкурсу.– Кіровоград: Імекс ЛТД, 2001. – 236 с.
3. Міліція України: історичний нарис, портрети, події. – Науков. – попул. видання / За заг. ред. Ю.О. Смирнова. – К.: Видавничий Дім „Ін. Юре”, 2002. – 888 с.
4. Окопник О. М. Органи внутрішніх справ в організаційно-правовому механізмі реалізації виконавчої влади в Україні : Дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Окопник Олена Миколаївна. . – Ірпінь, 2007. – 178 с.
5. Організаційно-правові та фінансові засади матеріально-технічного забезпечення діяльності ОВС України / М. Ф. Криштанович. // Демократичне врядування. – 2017. – Вип. 14. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr>
6. Шушкевич И.Ч. Взаимодействие с населением – важнейшая задача милиции / полиции / И.Ч. Шушкевич // Закон и право. – 2001. – № 7. – С. 42–44.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.М. Єщук

УДК 342.52

Марушко А. В.

ДЕПУТАТСЬКИЙ ІМУНІТЕТ ЯК ГАРАНТІЯ ДЕПУТАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються поняття депутатського імунітету, депутатської недоторканості, зміст нормативно-правової бази для забезпечення депутатської недоторканості в Україні, дається порівняння імунітету народного депутата України зі статусом парламентарія європейських країн

Ключові слова: депутат, парламент, відповідальність, депутатський імунітет, депутатська недоторканість

The concepts of deputy immunity, deputy inviolability are examined in the article, maintenance of normatively-legal base for providing of deputy inviolability in Ukraine, comparing of immunity of deputy of people's of Ukraine is given to status of member of parliament of the European countries

Key words: deputy, parliament, responsibility, deputy immunity, deputy inviolability

Однією із найважливіших гарантій безперешкодної участі депутатів в управлінні державою є інститут депутатського імунітету. В юридичній літературі термін "імунітет" доволі мало вживається. Найчастіше для позначення гарантій, що входять в цей інститут, вживаються назви складових його елементів, що значно збіднює зміст цієї групи гарантій і не показує їх основну специфіку, а саме відмінності від інших видів гарантій депутатської діяльності.

Депутатський імунітет, або депутатська недоторканність – це недоторканність особи – члена законодавчого органу, яка полягає в тому, що він не може бути притягнений до кримінальної відповідальності, затриманий чи заарештований без згоди законодавчого органу, тобто Верховної Ради [3].

Так, відповідно до стаття 27 Закону України “Про статус народного депутата України”, встановлюється:

1. Народному депутату гарантується депутатська недоторканність на весь строк здійснення депутатських повноважень.

Народний депутат не може бути без згоди Верховної Ради України притягнутий до кримінальної відповідальності, затриманий чи заарештований.

2. Обшук, затримання народного депутата чи огляд особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення народного депутата, а також порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та застосування інших заходів, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата, допускаються лише у разі, коли Верховною Радою України надано згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.
3. Особливості порядку притягнення народного депутата до відповідальності визначаються Конституцією України, цим Законом та законом про регламент Верховної Ради [2].

Кінцевою політичною метою недоторканності народного депутата є зміцнення авторитету Верховної Ради, створення умов для безперешкодного функціонування органу державної влади через охорону його членів – депутатів. У депутатській недоторканності чітко проявляються принципи повновладдя Верховної Ради.

Таким чином, можна зазначити особливе значення депутатської недоторканності в системі гарантій депутатської діяльності, яке підкреслено тим, що вона отримала пряме конституційне закріплення, а саме у статті 80 Конституції України.

Обсяг депутатської недоторканності складається з наступних імунітетних видів відповідальності: 1) кримінальної відповідальності; 2) арешту; 3) заходів адміністративної відповідальності, що накладаються в судовому порядку.

За межами залишаються такі види відповідальності, як цивільно-правова, адміністративна, дисциплінарна і матеріальна відповідальність. Якщо уважно проаналізувати чинне законодавство, то в Україні депутатський імунітет має абсолютний характер. За своєю суттю він не тільки дозволяє уникнути кримінальної відповідальності винним, але і порушує конституційний принцип рівності громадян перед законом. Враховуючи, що проблема депутатського імунітету містить елементи як державно-правових, так і кримінально-

правових, трудових відносин, вона повинна бути предметом комплексного дослідження представниками відповідних галузей правової науки [1].

Обсяг і зміст депутатського імунітету в розвинених країнах насамперед у тому, що законне обмеження особи, яка є членом парламенту, в реалізації права на особисту недоторканність і деяких інших прав, пов'язаних з індивідуальною свободою, можливе лише з дозволу парламенту (відповідної палати), а у періоди між сесіями – його керівного органу. Але іноді їх сформульовано значно із ширшими повноваженнями. У більшості пострадянських країн депутат користується імунітетом щодо притягнення до кримінальної відповідальності, проте часто передбачено і для притягнення депутата до адміністративної відповідальності у судовому порядку, а також для вчинення дій, що законно обмежують особу в реалізації таких свобод, наприклад, як недоторканність житла, таємниця кореспонденції та інші.

У будь-якому обсязі депутатський імунітет не є особистим привілеєм. Він насамперед має функціональне призначення і "врівноважується" вимогою законності дій члена парламенту. Більшість країн депутатським імунітетом користуються від моменту визнання мандата або від моменту складання депутатом присяги і до припинення його повноважень.

У іншій ж частині країн світу член парламенту користується імунітетом лише під час сесій (США, Японія), а в Європі – це Бельгія, Великобританія, Ірландія, Ісландія, Люксембург і Нідерланди. Якщо у періоди між сесіями парламенту свобода індивіда, який є депутатом, була на законних підставах обмежена, парламент, як правило, може ухвалити рішення про звільнення від такого обмеження до набуття законної сили винесеним обвинувальним вироком.

Виключається депутатський імунітет у деяких країнах у випадку вчинення визначених видів злочинів. Наприклад, у США не потрібна згода палати на арешт її члена, якщо йому інкримінується державна зрада, тяжкий злочин або "порушення миру", яке кваліфікується як кримінально-караний проступок. У таких європейських країнах як Албанія, Білорусь, Болгарія, Ірландія, Туреччина і Хорватія, депутатський імунітет не поширюється на випадки вчинення будь-якого тяжкого злочину.

Одним із основних правил стосовно депутатського імунітету майже в усіх країнах світу є те, що депутат не має імунітету щодо затримання на місці ймовірно вчиненого ним злочину [4, с. 274].

Основна суть депутатського імунітету полягає в неможливості притягнення депутата до юридичної відповідальності за діяння, які містять ознаки злочинів та/або правопорушень, без попереднього узгодження з парламентом. Слід наголосити, що депутатський імунітет має досить складну природу, що характеризує цей інститут як неоднозначний та багаторівневий. Депутатський імунітет – в першу чергу гарантія, а не право депутатів, історично тісно пов'язана з введенням парламентаризму і отриманням в сучасних умовах нової якості, який складається з депутатської недоторканності та охорони трудових прав депутатів, які закріплені на законодавчому рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Злобін С.В. Щодо зняття депутатської недоторканності С.В. Злобін [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kievrus.kiev.ua/>
2. Про статус народного депутат України : Закон України від 17 листопада 1992 року № 2790-ХІІ// Відомості Верховної ради України. – 1993. – № 3. – Ст. 17.
3. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 2-го скликання// Відомості Верховної Ради. – 1996.- № 30. – Ст. 141
4. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 496 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Н.О. Задорожня

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У статті розглядаються історичні прояви корупції. Значна увага також приділена правовим аспектам діяльності державних органів щодо запобігання та протидії корупції.

Ключові слова: корупція; суспільні механізми; службові особи; економічна діяльність.

The article deals with historical manifestations of corruption. Considerable attention is also paid to the legal aspects of the activities of state bodies in the prevention and counteraction of the corps.

Key words: corruption; public mechanisms; officials; economic activity.

Корупція в Україні є найсерйознішою небезпекою для держави і суспільства в умовах сьогодення. Саме тому боротьба з корупцією відноситься до одних з найпріоритетніших напрямків роботи правоохоронних органів. На думку багатьох міжнародних та українських експертів корупція є сьогодні в Україні найважливішою проблемою, більш того, головною загрозою нормального розвитку суспільства. В умовах тотальної корумпованості всіх галузей влади на всіх рівнях принципово неможливо вирішити жодної соціальної, економічної, політичної проблеми. Негативні наслідки, породжувані цим явищем, не тільки перешкоджають прогресивному, поступальному розвитку суспільства, але й являють серйозну загрозу інтересам національної безпеки країни.

Поняття корупція зустрічається ще в архівах Стародавнього Вавилону. У римському праві "сштатрсе" трактувалося, як "пошкоджувати, ламати, порушувати, фальсифікувати". Корупція була об'єктом вивчення вчених з найдавніших часів – Платона, Арістотеля, Цицерона, Н. Макіавеллі, Т. Гоббса, Д. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Ш. Монтеск'є, Г. Гегеля, Р. Дарендорфа, М. Вебера та ін.

На нашу думку, одне з найбільш коротких сучасних визначень корупції належить Дж. Сентурія: зловживання публічною владою заради особистої вигоди. При цьому залишається неясним, чи відноситься це діяння до розряду законних або протизаконних, чи зачіпає воно громадську думку, чи має вимірні наслідки (збільшує суспільне благо або завдає збитку суспільному добробуту) і/або нематеріальний результат (втрата довіри) [4].

Історія корупції не поступається за давнину відомої нам історії людської цивілізації, де б вона не творилася – в Єгипті, Римі чи Юдеї. Хабарництво згадується в російських літописах XIII ст. Перше законодавче обмеження корупційних дій належить Івану III. А його онук Іван Грозний уперше ввів страту як покарання за надмірність у хабарах.

Розглянемо історичні аспекти проявів корупції в Російській імперії, вона є нам цікавою тому, що до її складу входила тоді Україна.

До часів Олексія Михайловича Романова відноситься практично єдиний народний бунт антикорупційної (з точністю до використовуваної в ті часи термінології) спрямованості. Він відбувся в Москві в 1648 р. і закінчився перемогою москвичів: частина міста згоріла разом з чималою кількістю мирних жителів, і заодно царем були віддані на розтерзання юрбі два корумпованих «міністра» – голова Земського наказу О. Плещеева і глава Пушкарського наказу Траханиотов.

При Петрові Великому розквітали і корупція, і жорстока боротьба царя з нею. Характерний епізод, коли після багаторічного слідства був викритий у корупції і повішений при всьому істеблїшменті сибірський губернатор Гагарін. А потім, через три роки, четвертували за хабарництво обер-фіскала Нестерова – того, хто викрив Гагаріна [5, с. 214].

Протягом усього царювання дому Романових корупція залишалася значною статтею доходу і дрібних державних службовців, і сановників. Наприклад, елизаветинський канцлер

Бестужев-Рюмін отримував за службу російської імперії 7 тисяч рублів на рік, а за послуги британській короні (як «агента впливу») – дванадцять тисяч в тій же валюті.

Зрозуміло, що корупція була невіддільна від фаворитизму. З останніх передреволюційних епізодів, крім Распутіна, має сенс згадати балерину Кшесинську і великого князя Олексія Михайловича, які на пару за величезні хабарі допомагали фабрикантам отримувати військові замовлення під час першої світової війни [5, с. 215].

Є документальні підстави стверджувати, що зміна державного ладу та форми правління в жовтні 1917 р. не скасувала корупцію як явище, але зате сформувала лицемірне ставлення до неї, чимало сприяло вкоріненню хабарництва і лихоїмства (як висловлювалися попередники більшовиків) у новій адміністративній середовищі. Після того, як 2 травня 1918 р. Московський революційний трибунал розглянув справу чотирьох співробітників слідчої комісії, що звинувачувалися у хабарах і шантаж, і засудив їх до шести місяців тюремного ув'язнення, дізнався про це Голова РНК в. І. Ленін наполіг на перегляд справи. ВЦВК повторно повернувся до цього питання і засудив трьох з чотирьох до десяти років позбавлення волі. В архівах зберігаються записка Леніна – Д. І. Курському про необхідність негайного внесення законопроекту про найсуворіші покарання за хабарництво і лист Леніна до ЦК РКП(б) з пропозицією поставити в порядок денний питання про виключення з партії суддів, які винесли занадто м'які вироки у справі про хабарників [6, с. 21-23].

Декрет РНК «Про хабарництво» від 8 травня 1918 р. став першим у Радянській Росії правовим актом, який передбачав кримінальну відповідальність за хабарництво (позбавлення волі на строк не менше п'яти років, з'єднаний з примусовими роботами на той же термін). Цікаво, що в цьому декреті замах на отримання або дачу хабара прирівнювалося до скоєного злочину. Крім того, не був забутий і класовий підхід: якщо хабародавець належав до маючому класу і прагнув зберегти свої привілеї, то він засуджувався «до найбільш важких і неприємних примусових робіт», а все майно підлягало конфіскації. Історія боротьби Радянської влади з корупцією закінчилася разом із самою владою, не увінчалася успіхом. Ця боротьба характеризується кількома цікавими і важливими рисами [6, с. 21-23].

По-перше, влада не визнавали слово «корупція», дозволивши ввести його у вжиток лише в кінці 80-х років. Замість нього використовувалися терміни «хабарництво», «зловживання службовим становищем», «потурання» і т. п. Заперечуючи термін, заперечували поняття, а значить – явище. Тим самим заздалегідь прирікали на невдачу і аналіз цього явища, і будь-яку боротьбу з його приватними кримінально карними наслідками [6, с. 21-23].

По-друге, радянське «правосвідомість» непродуктивно пояснювало причини корупційних явищ. В якості причин корупції перераховувалися недоліки в роботі партійних, профспілкових і державних органів, в першу чергу, в області виховання трудящих [6, с. 21-23].

У записці Відділу адміністративних органів ЦК КПРС і КПК при ЦК КПРС про посилення боротьби з хабарництвом у 1975-1980 рр., датованої 21 травня 1981 р., зазначено, що в 1980 р. виявлено понад 6000 випадків хабарництва, що на 50% більше, ніж у 1975 р. Розповідається про появу організованих груп (приклад – більше 100 чоловік у Мінрибхозі СРСР на чолі з заступником міністра). Йдеться про факти засудження міністрів і заступників міністрів у республіках, про інших союзних міністерствах, про хабарництво і зрощенні з злочинними елементами працівників контрольних органів, про хабарництво і хабарництво в прокуратурі та судах [6, с. 21-23].

У записках перераховуються основні склади злочинів: відпуск дефіцитної продукції; виділення обладнання і матеріалів; коригування і зниження планових завдань; призначення на відповідальні посади; приховування махінацій. В якості причин зазначаються: серйозні упущення в кадровій роботі; бюрократизм і тяганина при розгляді законних прохань громадян; погана робота з скаргами і листами громадян; грубі порушення державної, планової і фінансової дисципліни; лібералізм по відношенню до хабарників (у тому числі – і у вироків судів); погана робота з громадською думкою. Повідомляється про покарання

керівних партійних працівників (рівень – міськкоми і райкоми) за потурання хабарництву. Пропонується прийняти постанову ЦК.

Таким чином, видно жорстке відповідність між слабким розумінням корупційних явищ, примітивним поясненням їх причин і неадекватними засобами боротьби з ними.

По-третє, практично недоторканими були вищі радянські і партійні сановники. До рідкісних винятків можна віднести справи Таради і Медунова з вищого крайового керівництва в Краснодарі, справа Щолокова. Коли за хабарі і зловживання був засуджений заступник міністра зовнішньої торгівлі Сушков, КДБ і Генеральна прокуратура Союзу повідомляли в ЦК про побічні результати слідства: міністр Патоличев систематично отримував в якості подарунків від представників закордонних фірм дорогі вироби із золота та інших дорогоцінних металів, рідкісні золоті монети. Справу було зам'ято [6, с. 21-23].

Унікальний, але забутий нині, випадок описує у своїй книзі «Хабар і корупція в Росії» А. Кирпичников. На початку 60-х років у Ленінграді дуже крупну справу про зловживання на «Ленмінводторзі». Слідство по розгалуженій ланцюга хабарів вийшло на відповідальних працівників ГУВС і міськкому КПРС, дійшов до голови міськради (члена Президії Верховної Ради СРСР і ЦК КПРС), що спричинило зміну керівництва прокуратури міста. Далі прокурору піти не дали, а те, що справу вдалося довести до суду, пояснюється лише політичною боротьбою, яка йшла в той момент у верхівці КПРС [6, с. 21-23].

По-четверте, з корупцією серед державного апарату боролися виключно представники цього апарату. Це призводило до двох наслідків: боролися були органічно не в змозі міняти корінні причини, що породжують корупцію, оскільки вони сходили до найважливіших умов існування системи; боротьба проти корупціонерів нерідко переростала в боротьбу проти конкурентів на ринку корупційних послуг.

По-п'яте, корупція нерідко виступала в якості єдино можливого засобу запровадження ринкових відносин в планову економіку. Проти законів природи боротися безперспективно. Саме про це свідчила укоріненість корупції як організатора тіньового ринку. Саме тому вона розширювалася в міру ослаблення тотального контролю.

Останній шанс вплинути на стан справ у цій сфері представився колишньої влади у липні 1991 року, коли було прийнято Постанову Секретаріату ЦК КПРС «Про необхідність посилення боротьби зі злочинністю у сфері економіки». Але, як не дивно, ні про хабарництво, ні про корупцію в ньому не було ні слова [1, с. 113].

Весь післявоєнний період, в часи перебудови і після неї, зростання корупції відбувався на тлі ослаблення державної машини. Він супроводжувався наступними процесами: зменшенням централізованого контролю, далі – розпадом ідеологічних сил, економічною стагнацією, а потім і падінням рівня розвитку економіки, нарешті крахом СРСР і появою нової країни – Росії, яка на перших порах лише номінально могла вважатися державою. Поступово централізовано організована корупція централізованого держави змінювалася «зовнішнім» пристроєм з безлічі корумпованих систем [1, с. 113].

Таким чином, нинішній стан корупції багато в чому обумовлено давно окреслилися тенденціями і перехідним етапом, який і в інших країнах, що знаходяться в подібній ситуації, супроводжувався зростанням корупції. З числа найбільш важливих факторів, що визначають зростання корупції і мають історичні корені, крім дисфункцій державної машини та деяких історичних і культурних традицій, слід зазначити: стрімкий перехід до нової економічної системи, непідкріпленої необхідною правовою базою і правовою культурою; відсутність у радянські часи нормальної правової системи та відповідних культурних традицій; розпад партійної системи контролю [1, с. 113].

У даній науковій праці ми розглянули деякі історичні та правові аспекти діяльності державних органів щодо запобігання та протидії корупції та можемо зробити висновок, що теперішній стан корупції обумовлений її історичними особливостями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ключевский В. О. Русская история: полный курс лекцій / В. О. Ключевский. Минск, 2000. – Кн. 2. – 177 с.
2. Корупція як негативне соціальне явище: шляхи її подолання в Україні та міжнародний досвід / [Белов Д.М., Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Різак І.М., Чечерський В.І.]. – Ужгород: Ліра, 2004. – 64 с.
3. Кучер В.А. Коррупция в обществе как следствие качества системы образования / Владимир Александрович Кучер // Сборник материалов 1-й Международной научно-практической конференции по юридическим наукам “Тенденции развития юридической науки в современных условиях”: [Выпуск 1]; – Горловка – 30 марта 2010 г. – Горловка, 2010 – В.1 – С. 126-129.
4. Мультимедійний навчальний посібник «Кримінальне право. особлива частина» – Режим доступу – Електронне джерело. http://www.naiu.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_osob/Index.html
5. Правові проблеми боротьби з економічною злочинністю і корупцією: Навч. посіб. – К.: АПСВ, 2005. – 415 с.
6. Рогульський С.С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук / Сергій Степанович Рогульський – Харків, 2005 – 18 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент М.М. Новіков

УДК 342.56

Остапін Є.В.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті розглядаються ключові аспекти сучасної судової системи в Україні. Створення якісно нової судової системи, яка стала б запорукою побудови незалежного правосуддя, що є головним процесом в становленні правової держави має дуже важливе значення.

Ключові слова: правосуддя, суд, судова система, реформування, судоустрій.

The article considers the key aspects of the modern judicial system in Ukraine. Creation of a qualitatively new judicial system, which would become a pledge of independent justice, which is the main process in the formation of a rule of law, is very important.

Key words: justice, court, judicial system, reform, judicial system.

Сьогодні в Україні спостерігається підвищення суспільної значимості суду, що актуалізує необхідність пошуку адекватних засобів, спрямованих на удосконалення судової діяльності з метою підвищення її ефективності та відкритості для потреб громадянського суспільства.

Особливого значення набуває створення якісно нової судової системи, яка стала б запорукою побудови незалежного та справедливого правосуддя, який є головним процесом в становленні правової та демократичної держави. Теоретичною основою дослідження стали праці таких науковців як А. А. Коваленко, В. М. Садовський, І. В. Пранглішвілі, М. О. Колоколов, І. Є. Туркіна, В. В. Молдован, А. Я. Сухарев, Ю. В. Кудрявцев, Л. А. Луць, П. М. Рабіновича, М. С. Кельман, О. Г. Мурашин, А. М. Колодій, О. З. Хотинська, С. В. Потапенко, В. М. Кириченко, О. М. Куракіна, В. С. Венедіктов та інших.

Варто зазначити, що напрацювання зазначених науковців жодним чином не зменшують актуальності досліджуваної теми, оскільки результати попередніх судових

реформ свідчать про низький рівень довіри суспільства до судової гілки влади та наявність численних правопорушень у цій сфері.

Що стосується законодавчого регулювання терміна «судова система», то слід відзначити відсутність його чіткого визначення в Конституції України, і в Законі України «Про судоустрій України і статус суддів».

Судова система, як вбачається навіть із написання, складається з двох складових «суд» і «система». Етимологічно термін «суд» означає 1) державний орган, який розглядає цивільні, кримінальні та адміністративні справи; приміщення для судових засідань; судді; 2) судовий процес; 3) судові засідання [4, с. 1410-1411].

Термін «система» означає: 1) порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин; 2) форма організації, будова чого-небудь; 3) сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням; 4) сукупність способів, методів, прийомів здійснення чого-небудь; 5) будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин однакового призначення [4, с. 1320-1321].

Філософське розуміння терміна передбачає «сукупність елементів, які перебувають у певних відносинах та зв'язках між собою і утворюють цілісність» [14, с. 408].

Як підсумував А. А. Коваленко, характерними ознаками будь-якої системи є наявність елементів (причому їх кількість має відповідати формулі «більше двох») та зв'язків між ними (структури) [6, с. 228]. На наш погляд, слід додатково виокремити і такі ознаки системи, як цілісність (система є самодостатнім механізмом), єдність (всі елементи системи функціонують задля досягнення єдиної мети) і самостійність (відокремленість від інших структур).

Аналізуючи існуючі підходи до визначення поняття «система», можна побачити, що кожне з них розкриває дедалі новий бік його багатого змісту. При цьому виокремлюються дві основні групи визначень. Перша спирається на доктрину філософського розуміння системи, яку було запропоновано ще в 1974 р. В. М. Садовським. За цією доктриною, система – це сукупність пов'язаних між собою елементів, які складають певне цілісне утворення. Інша група визначень ґрунтується на практичному використанні системної методології і намагається сформулювати загальнонаукове поняття системи. Вони широко представлені в зарубіжному системному русі (У. Р. Ешбі, Дж. Клір та ін). Важливим досягненням цього напрямку в контексті визначення ознак системи судової є висновок про особливу єдність системного об'єкта із навколишнім середовищем, а також той факт, що ця система, як правило, є елементом іншої системи більш високого порядку, а її елементи водночас є системою більш низького порядку. Судова система є соціальною системою, а отже, вона повинна характеризуватися певними внутрішньосистемними зв'язками і відносинами між окремими її елементами [9; 11]. Тобто сутнісна характеристика судової системи повинна здійснюватися крізь призму організаційних правовідносин [7, с. 105], в яких задіяна судова система.

У своїх творах І. В. Пранглішвілі виокремив такі сутнісні характеристики системи: 1) цілісність та подільність на елементи; 2) наявність стійких зв'язків (відносин) між елементами системи, які є більш міцними, ніж зв'язки (відносини) цих елементів з елементами, які не входять до цієї системи; 3) наявність інтегративних властивостей, притаманних системі у цілому, але не спостерігаються у її окремих елементах; 4) організація (зорганізованість) систем, що розвиваються [10, с. 63].

У науковій літературі були спроби застосувати теорію систем до формулювання основних сутнісних ознак судової системи. Зокрема, І. В. Пранглішвілі доводить системну природу такого соціально-правового феномену, як судова система, через такі її ознаки: 1) штучність (оскільки вона утворена людиною); 2) цілеспрямованість (утворена спеціально для виконання конкретної функції – розв'язання юридичних справ, що мають правові наслідки); 3) ієрархічність (структурованість) (оскільки вона побудована за різними рівнями); 4) відкритість (вона взаємодіє з оточуючим середовищем); 5) складність

(складається з декількох елементів, але підлягає опису); 6) рівновісність (якщо зміни проходять одночасно за двома протилежними напрямками, то на певному рівні вони компенсуються); 7) стабільність (з точки зору організації судова система стабільна, але з точки зору стадій процесу для його суб'єктів – вона є такою, що перебуває у розвитку) [10, с. 47-45].

У своїх працях М. О. Колоколов виокремлює такі властивості судової системи: 1) внутрішні (виключна компетенція; унікальні судово-владні правовідносини (судова творчість); мета – служіння суспільним цілям, зокрема захисту прав людини та 2) зовнішні (самостійність та незалежність). Окремою найважливішою системною якістю судової системи науковець називає її здатність до внутрішнього самоуправління [7, с. 118]

В наукових працях вітчизняних науковців судова система розглядається по-різному. Проте, більшість теоретиків розглядають дану категорію як сукупність судових органів держави. Зокрема, І. Туркіна судову систему розглядає як зумовлену Конституцією й законами сукупність судів, організованих на демократичних принципах з урахуванням національно-державного й адміністративно-територіального устрою держави [13]. Як сукупність усіх судів держави (сукупність судових органів держави) визначають судову систему С. Мельник, В. Молдован та А. Сухарев [8, с. 17].

Сучасний стан судової системи України вже тривалий час зазнає неабиякої критики не тільки від представників юридичної спільноти, але й від суспільства загалом, причин тому багато, серед них: високий рівень корупції, високий рівень завантаженості суддів, брак часу на вивчення справи, правової матерії спору та відповідної судової практики, брак уніфікованої судової практики у певних категоріях спорів, брак досвіду у вирішенні певних категорій спорів, відсутність додаткової спеціальної освіти суддів, недостатнє матеріально-технічне забезпечення, відсутність спеціалізації судів і, відповідно, стійкої та поглибленої спеціалізації суддів.

Більшість громадян переконані у необхідності судової реформи. Про це свідчать результати соціологічного дослідження, проведеного у 2015 року Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» спільно з соціологічною службою Центру Разумкова на замовлення Центру політико-правових реформ [5]. Так, майже для половини населення (45,4%) не довіряють судам.

Однак у 2016 році Україна не змогла покращити ситуацію. Навіть навпаки, за даними Центру Разумкова рівень недовіри до судів підвищився до 83,2 % [12].

За даними Галлуп (Gallup), напередодні Революції Гідності рівень довіри до судів в Україні був одним з найнижчих у світі (лише 16%) і найнижчим у країнах колишнього Радянського Союзу [1].

Згідно з індексом верховенства права Всесвітнього проекту правосуддя (World Justice Project), Україна перебуває на 70 місці зі 102 країн, де відбувалося дослідження, за рівнем утілення вимог верховенства права, випередивши Китай, Танзанію, Замбію, Киргизстан, Росію [2].

Низькі позиції у всесвітніх рейтингах європейської держави зумовлені передусім неналежним функціонуванням судової системи, що вимагає вжиття рішучих і надзвичайних заходів під час судової реформи.

Так, з метою реорганізації та вдосконалення судової системи, деполітизації судової влади та посилення відповідальності представників суддівського корпусу перед суспільством, 2 червня 2016 року було прийнято Закон України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з яким систему судоустрою складають місцеві суди, апеляційні суди і Верховний Суд. Для розгляду окремих категорій справ в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди. Зокрема, вищими спеціалізованими судами є: Вищий суд з питань інтелектуальної власності; Вищий антикорупційний суд.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Confidence in Judicial Systems Varies Worldwide : [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.gallup.com/poll/178757/confidencejudicial-systems-variesworldwide.aspx?utm_source=confidence%20in%20judiciary&utm_medium=search&utm_campaign=tiles.
2. Rule of Law Around the World : [Електронний ресурс] – Режим доступу : // <http://worldjusticeproject.org/rule-law-around-world>.
3. Абросимова Е. Б. Судебная власть в Российской Федерации: система и принципы / Е. Б. Абросимова. – М., 2002. – С. 19.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. –1728 с.
5. Для успішної судової реформи треба, щоб президент і парламент відмовилися від впливу на суддів – опитування : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://pravo.org.ua/2010-03-07-18-06-07/lawreforms/1873-dlia-uspishnoi-sudovireformy-treba-shchob-prezydent-i-parlamentvidmovylisia-vid-vplyvu-na-sud-divopytuvannia.html>.
6. Коваленко А. А. Розвиток виконавчої влади в Україні на сучасному етапі: теорія і практика : монографія / А. А. Коваленко. – К., 2002. – С. 228.
7. Колоколов Н. А. Теория судебных систем: особенности конституционного регулирования, судебного строительства и организации судебной деятельности в федеративном государстве / Н. А. Колоколов, С. Г. Павликов. – М., 2007. – С. 105.
8. Молдован В. В. Судоустрій України : навч. посіб. / В. В. Молдован, С. М. Мельник. – К.: Алерта, 2013. – 280 с.
9. Назаров І. В. Принципи побудови судової системи : монографія / І. В. Назаров. – Х., 2009. – С. 13.
10. Пранглишвили И. В. Системный подход и общесистемные закономерности / И. В. Пранглишвили. – М., 2000. – С. 63.
11. Сібільова Н. В. Багатоланковість судової системи: недолік чи перевага? / Н. В. Сібільова // Питання боротьби зі злочинністю : збір. наук пр. – вип. 15 / Редкол.: Ю. В. Баулін (голов. ред.) та ін. – Х., 2008. – С. 123.
12. Соціологічне опитування. Зараз я називатиму окремі соціальні інституції. Якою мірою Ви їм довіряєте? : [Електронний ресурс] – Режим доступу : // http://www.ucers.org/ukr/poll.php?poll_id=1030.
13. Туркіна І. Є. Типології правових систем і роль органів судової системи в механізмі держави / І. Є. Туркіна // Теоретичні та прикладні питання державотворення : [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/uim/e-iournals/tppd/2012_10/zmist/R1/04%20Turkina.pdf.
14. Философский словарь / под ред. Т.И. Фролова. – М., 1991. – С. 408.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.М. Єщук

УДК 801.675.2

Палій О.І.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті визначено сутність інститутів спільного інвестування згідно Закону. Досліджено основні переваги, сутність та роль спільного інвестування в Україні.

Ключові слова: інститути спільного інвестування, компанія з управління активами, інвестиційні фонди, діяльність, компанії з управління активами, фондовий ринок, інвестиційні фонди, фінансове посередництво.

The article defines the essence of the institutes of joint investment in accordance with the Law. The main advantages, essence and role of joint investment in Ukraine are investigated.

Key words: joint investment institutes, asset management company, investment funds, activity, asset management companies, stock market, investment funds, financial intermediation.

Протягом останнього десятиріччя зросла популярність інститутів спільного інвестування, збільшилася важливість схем колективного інвестування. У цьому зв'язку закономірно зростає інтерес учених і практиків до проблем функціонування та перспектив розвитку інститутів спільного інвестування як у всьому світі, так і в Україні. Висвітленню актуальних питань інвестиційної діяльності приділено увагу в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема І. Алексеєва, І. Бланка, С. Вовканича, М. Герасимчука.

Великі інвестиційні ресурси є у вітчизняного інвестора, але механізм їх залучення і ефективного використання через інститути спільного інвестування не виправдано залишається дещо в стороні. Інститути спільного інвестування залишаються одним з перспективних напрямків інвестування. Спільне інвестування акумулює великі інвестиційні ресурси, які в подальшому стають основним двигуном для розвитку новітніх та пріоритетних галузей економіки. Спільне інвестування має можливість стати основним джерелом інвестиційних ресурсів для країни. Все залежить від наявності організаційно-правових основ та практичного досвіду професійних учасників фондового ринку.

Згідно з Законом України «Про інститути спільного інвестування» інститути спільного інвестування це корпоративний інвестиційний фонд або пайовий інвестиційний фонд, що проводить діяльність, пов'язану з об'єднанням грошових ресурсів інвесторів з метою одержання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права і нерухомість [1].

Інститути спільного інвестування в країнах з розвинутою економікою є одними з найбільш ефективних інструментів акумуляції інвестиційних ресурсів. Основна мета діяльності ІСІ – надання фінансових послуг з розміщення капіталу приватних інвесторів, головним чином вкладаючи його в цінні папери.

Основними перевагами ІСІ, з точки зору інвесторів, є потенційно висока доходність, порівняно з традиційними способами збереження та примноження капіталу, та менші витрати часу на управління інвестиціями. Об'єднання коштів багатьох окремих інвесторів дозволяє ІСІ виходити на фондовий ринок та користуватись перевагами великих інституційних інвесторів.

Серед інших переваг – диверсифікація інвестицій, відсутність мінімального терміну інвестицій (у випадку вкладання коштів у відкриті інвестиційні фонди) та можливість досить оперативно вилучити вкладені кошти у випадку необхідності. Суттєвим внутрішнім джерелом інвестицій у будь-якій країні є заощадження дрібних потенційних інвесторів, а найбільш поширеним та привабливим механізмом їх залучення до різних ланок економіки (державного сектору, корпоративного або банківського) виступає спільне інвестування як об'єднання коштів багатьох суб'єктів з метою їх розміщення у цінні папери, що є предметом діяльності спеціальних підприємницьких структур – інститутів спільного інвестування [2, с. 251-257].

Інститути спільного інвестування – це окремий, самостійний сегмент фінансового ринку, що є сферою прояву економічних відносин при розподілі доданої вартості та її реалізації шляхом обміну грошей на різного роду фінансові активи, грошові зобов'язання, інвестиційні цінності (гроші, депозити, цінні папери, зобов'язання та борги, валютні цінності, нерухомість та інші); сферою прояву економічних відносин між продавцями та покупцями фінансових активів, причому при збігу інтересів відбувається акт купівлі-продажу, тобто реалізація вартості і споживчої вартості, що є складовими даних активів. ІСІ є органічною частиною фінансового ринку і всі його взаємозв'язки і взаємообумовленості є безпосередніми складовими функціонування цих інститутів. [4, с. 114-118]

Сутність та роль ринку ІСІ, як частини фінансового ринку найбільш повно розкривається в його основних функціях, основними з яких є:

- мотивована мобілізація заощаджень приватних осіб, приватного бізнесу, державних органів, зарубіжних інвесторів та трансформація акумульованих грошових коштів у інвестиційний капітал;
- перерозподіл на взаємовигідних умовах грошових коштів підприємств із метою їх ефективнішого використання;
- фінансове обслуговування учасників економічного кругообігу та дольової участі на основі визначення найбільш ефективних напрямів використання капіталу в інвестиційній сфері;
- вплив на грошовий обіг та прискорення обороту капіталу, що сприяє активізації економічних процесів;
- страхова діяльність та формування умов для мінімізації фінансових та комерційних ризиків;
- операції, пов'язані з експортом-імпортом інвестиційних активів; інші інвестиційні операції, пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю, тощо.

В Україні розвинені два види інститутів спільного інвестування це корпоративні та пайові. Корпоративні за своїми особливостями схожі зі світовими прикладами корпоративних фондів. Такі фонди створюються у вигляді публічного акціонерного товариства і, як окрема юридична особа, укладають договір на управління активами з управляючою компанією. Така компанія називається компанія з управління активами і вона має спеціальну ліцензію на цей, виключний для неї вид діяльності. Пайові інвестиційні фонди створюються з ініціативи компаній з управління активами. Пайовий інвестиційний фонд не є окремою юридичною особою. За світовою класифікацією українські пайові інвестиційні фонди схожі на договірні, проте в них є свої особливості [3, с. 171-174].

Спільне інвестування в Україні відбувається шляхом купівлі цінних паперів інвестиційних фондів – акцій чи інвестиційних сертифікатів. При цьому укладається договір купівлі продажу цінних паперів. Для фондів таким чином відбувається операція розміщення цінних паперів. Якщо інвестор має намір отримати власні кошти назад, то він подає заявку компанії з управління активами, і, в залежності від типу фонду, компанія з управління активами викупує цінні папери фонду. Для фонду дана операція є викупом. Розміщення та викуп відбувається за вартістю чистих активів розрахованих на акцію (пай) на день що передує розміщенню-викупу. Основну роль в діяльності інститутів спільного інвестування відіграють компанії з управління активами. Вони вирішують майже всі питання: бухгалтерський облік, звітність фондів, управління складом і структурою активів [5].

Інститути спільного інвестування для України досить новий напрямок інвестування. Проаналізувавши світовий досвід та економіко-правове підґрунтя для інститутів спільного інвестування робимо висновок про недосконале законодавче оформлення та недооцінене значення в економіці. Інститути спільного інвестування не можуть якісно виконувати свою роль, адже для цього немає реальних можливостей. Великий відсоток венчурних фондів говорить про спекулятивність українських інститутів спільного інвестування. В країнах з розвинутою економікою широко використовуються фонди в яких досить добре захищені інтереси інвесторів. Також активно працюють відкриті фонди активами яких є цінні папери які активно торгуються на фондових біржах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про інститути спільного інвестування» //Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 29. – Ст. 337
2. Зайцева І. Ю. Інвестування як домінанта економічного розвитку підприємств залізничного транспорту / І. Ю. Зайцева, О. О. Сиромятнікова // Економічний форум. – 2013. – № 3. – С. 171-174.

3. Климова Н. І. Теоретичні підходи до визначення джерел виробничого інвестування вітчизняних корпорацій / Н. І. Климова // Економіка розвитку. – 2013. – № 3. – С. 114-118.
4. Покотило Т. В. Інвестування в людський капітал: проблеми і перспективи / Т. В. Покотило. // Державне будівництво. – 2012. – № 1
5. Свінцов О. М. Інвестиції як економічна категорія: наукова полеміка / О. М. Свінцов, Н.Я. Скірка, Н.Ф. Добрева // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.3. – С. 251-257.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент О.Ю. Волкович

УДК 343.231

Петрова Є.Д.

ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ВБИВСТВО» У КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ НАУЦІ

У статті розглядаються основні наукові дослідження, що характеризують сутність поняття «вбивство» з точки зору кримінально-правової науки.

Ключові слова: особа, життя, позбавлення життя, умисне позбавлення життя, вбивство, гоміцид.

The article deals with the main scientific studies characterizing the essence of the concept of "murder" from the point of view of criminal-law science.

Key words: personality, life, deprivation of life, intentional deprivation of life, murder, homicide.

Виклики, які ставляться перед сучасною українською кримінально-правовою наукою, обумовлюються потребами суспільства у наявності чітко визначених інститутів кримінальної відповідальності. У першу чергу це стосується кримінальної відповідальності за злочини, що посягають на життя та здоров'я людини і закріплені розділом II Кримінального кодексу України. Це пояснюється тим, що реалізуючи охоронну функцію, держава Україна визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України). Таким чином, забезпечення безпеки людини, охорона її життя і здоров'я, у тому числі, за допомогою кримінально-правових норм, є пріоритетним напрямком діяльності держави.

Саме тому, кримінально-правова характеристика злочинів проти життя та здоров'я особи є пріоритетним напрямком дослідження вітчизняних науковців. Однак, одним із більш дискусійних напрямків у цій сфері виступає розуміння окремих понять, таких як «життя», «здоров'я», «вбивство», «фізичне страждання», «моральне страждання» тощо. Зі свого боку вважаємо за необхідне звернутися саме до розуміння поняття вбивства.

Слід зазначити, що наукове вивчення поняття вбивства у кримінальному праві здійснювалося у працях таких вчених як Ю.В. Баулін, В.Г. Беляєв, В.К. Грищук, О.В. Гороховська, А.О. Йосипів, Я.О. Триньова, О.С. Сотула, С.М. Фітьковський, М.І. Хавронюк та інших. Це свідчить не тільки про актуальність зазначеного питання, алей про те, що єдиної думки стосовно розуміння поняття «вбивство» так і не сформовано. Однак, саме це ускладнює встановлення ознак злочинів, передбачених ст.ст. 115-119 КК України та відмежування їх від суміжних складів злочинів.

У теорії кримінального права дається визначення поняття «вбивство» по-різному. Так, В.В. Сташис визначає вбивство як протиправне позбавлення життя іншої людини [3, с. 166]. С.С. Яценко визначає вбивство, як винне кримінально каране посягання на життя іншої

людини, яке спричиняє їй смерть. М.Й. Коржанський визначає вбивство, як протиправне і винне заподіяння смерті при посяганні на життя іншої людини [2, с. 5].

М.Д. Шаргородський в свій час стверджував, що вбивство – це лише «умисне неправомірне позбавлення життя іншої людини», тому випадки необережного позбавлення життя називати вбивством, на його думку, недоцільно. Для вирішення цього питання в чинному на той час законодавстві він запропонував об'єднати усі випадки необережного заподіяння смерті в одній статті і дати їй назву «Необережне позбавлення життя» [5, с. 38]. У свою чергу, М.І. Бажанов та В.В. Сташис вважають, що невизнання необережного позбавлення життя вбивством могло б послабити боротьбу з цим небезпечним злочином, дало б йому неправильну моральну оцінку [3, с. 110]. Таким чином, до прийняття КК України 2001 року у теорії кримінального права існували дві протилежні точки зору на визначення вбивства.

На сьогоднішній день вченими вважається досконалою точка зору прийнята чинним українським законодавством щодо розуміння вбивства як умисного (чи необережного) протиправного заподіяння смерті іншій людині [4, с. 89]. Однак, ми вважаємо, що не дивлячись на законодавче закріплення цього поняття, його доктринальне тлумачення буде змінюватися і далі. Так, розкриваючи сутність вбивства зауважимо також, що це поняття пов'язане з визначенням «гоміцид» (з латинського «homo» «людина» та «caedo» «вбивство»). У психологічній та і психіатричній практиці гоміцид розуміється як дії щодо умисного чи необережного позбавлення людини життя [1, с. 181]. Таке розуміння позбавлення особи життя дало поштовх для розвитку нової течії у зарубіжній кримінально-правовій науці.

Наразі, зарубіжними вченими у сфері кримінального права гоміцид визначається як смертельне насильство, а гоміцидальна злочинність – як сукупність насильницьких злочинів, що умисно (прямо чи опосередковано) посягають на життя людини або включають в себе можливість у ході впливу на потерпілого потягнути смерть останнього [1, с. 183]. Такий підхід дає можливість переосмислити розуміння вбивства, змінити критерії віднесення злочинів до злочинів проти життя. Зокрема, це стосується злочинів, пов'язаних з загрозою життю чи спричиненням смерті особі, але які в силу сталої практики не кваліфікуються як вбивства. Наприклад, ст. 288 КК України «Порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення дорожнього руху».

Таким чином, розуміння поняття «вбивства» не може, на нашу думку, залишатися остаточно сталим. Зрозуміло, що його загальна сутність залишатиметься незмінною, однак буде отримувати чи втрачати окремі ознаки. Це пов'язане з розвитком кримінально-правової науки, яка ґрунтується на діалектиці суспільства та супутніх юридичних і неюридичних наук, зокрема юридичної психіатрії, юридичної психології, кримінології тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Акопов. Л. В. Смертельное насилие (гомоцид) через призму его судебно-медицинского определения [Текст] / Л. В. Акопов, Е.С. Стешич // Вестник Воронежского института МВД России. – 2014. – № 1. – С. 181–186.
2. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів проти особи і власності. / М.Й. Коржанський // – К.: «Юрінком», 1996. – 144 с.
3. Сташис В.В. Особистість – під охороною кримінального закону. Глава III Кримінального кодексу України з науково-практичним коментарем / В.В. Сташис, М.В. Бажанов. – Сімферополь: «Таврида», 1996. – 235 с.
4. Фітьковський С.М. До питання визначення поняття «вбивство» у кримінальному праві України / С.М. Фітьковський // Науковий вісник Херсонського державного університету: Серія «Юридичні науки». – 2014. – Вип. 5. – Том 3. – С. 87-92
5. Шаргородський М.Д. Злочини проти життя та здоров'я. / М.Д. Шаргородський // – М.: Юр. вид-во Мін'юсту СРСР, 1999. – 512 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор О.С. Сотула

КОРУПЦІЯ ЯК ПРОЯВ ДЕГРАДУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ

У статті розглядаються історичні прояви корупції. Встановлено, що корупція існує та еволюціонує всю історію людства. Еволюціонуючи с простого хабарництва до більш складного, системного, багатогранного явища як в локальному, так і в глобальному вимірах. Механізм протидії корупції потребує невідкладного дієвого втручання.

Ключові слова: корупція; суспільні механізми; службові особи; економічна діяльність.

The article deals with historical manifestations of corruption. It has been established that corruption exists and evolves throughout the history of mankind. Evolving from simple bribery to a more complex, systemic, multi-faceted phenomenon both locally and globally. The mechanism of combating corruption requires immediate and effective intervention.

Key words: corruption; public mechanisms; officials; economic activity.

Сучасний кризовий стан економіки України значною мірою обумовлений руйнівним впливом такого чинника, як корупція, латентне, довготривале і широкомасштабне розповсюдження якої призвело до загрози національній безпеці та існуванню державності в Україні взагалі. Корупція в нашій країні перетворилася на складову частину практик в політиці, економіці та суспільному житті. З використанням корупційних схем розкрадаються або витрачаються за нецільовим призначенням кошти державного бюджету, знищуються державні підприємства і ліквідуються цілі галузі, що мають стратегічне значення для розвитку національного господарства. Останнім часом все більшою загрозою стають соціальні, економічні та політичні наслідки використання службового стану керівниками, фінансовими директорами та іншими високопосадовцями великих компаній та установ. Незважаючи на існуючу загрозу, боротьба з корупційними проявами на даний час зводиться лише до публічних обговорень у засобах масової інформації, гучних скандалів, пов'язаних із хабарями і зловживаннями державних посадових осіб і службовців, що є лише часткою системного явища корупції.

Станом на кінець 2017 року Національне антикорупційне бюро України розслідують майже 500 проваджень щодо корупції [5]. З огляду на розміри збитків від злочинів та посади задіяних в них осіб більшість розслідувань набули резонансу в суспільстві. На сьогодні корупція сприймається в органах влади й управління, а через засоби масової інформації і суспільством, як незаконна або аморальна економічна діяльність, пов'язана з отриманням фінансових ресурсів або матеріальних надбань лише суб'єктами державної влади.

Корупція не є новим феноменом, і ситуація в Україні не є унікальною. Як явище корупція виникла одночасно з розвитком грошових та владних взаємовідносин у суспільстві. Спадщина античності доводить нам те, що корупція існувала і в ті часи. Давньогрецькі філософи Платон і Арістотель у своїх роботах неодноразово згадували про руйнівний вплив зловживання хабарництвом на економіку, політичне і духовне життя суспільства. Арістотель виділяв корупцію як найважливіший фактор, здатний привести державу якщо не до загибелі, то до виродження. У римському праві "согитреге" означало ламати, псувати, пошкоджувати, фальсифікувати показання, а також підкуп судді [1, с. 330].

Значний вплив на розуміння філософсько-осьової сутності феномену корупції мають праці Платона. Зокрема він стверджував, що для забезпечення одностайності серед воїнів (охоронців) і філософів необхідно викоринити серед них приватну власність, заборонити їм володіти золотом та сріблом, зробити всі їх сховища відкритими та загальнодоступними. Все, чим володіють воїни і філософи, вони мають володіти спільно [2, с. 41].

Не просто так однією з основних проблем в ті часи був підкуп суддів, адже період становлення писаних законів мають на меті справедливості у суспільстві, але жага наживи зі сторони уповноваженої особи порушувала більшість прав. Церква у Середні Віки була

найбільшим і найвпливовішим власником майна, але саме її багатство та процвітання стали джерелом спокуси та корупції. При цьому, в той час поняття «корупція» мало перш за все релігійне значення – омана, спокуса диявола. Корупція в католицизмі вважалась проявом гріховності. Практика торгівлі індульгенціями, купівлі та продажу церковних санів не тільки суперечила основам християнського віровчення, а сама й була корупцією в сучасному розумінні феномену. Початок Нового часу, поява в Європі централізованих держав ознаменували новий етап розвитку явища корупції. Індустріалізація призвела не тільки до економічного зростання, а й до збільшення спектру громадського розподілу і підвищенню значення владних рішень. Політична влада все частіше ставала товаром на зростаючому ринку. Буржуазія активно брала участь в корумповані вищих посадових осіб, а часом і купувала державні посади.

Провівши невеличкий історичний екскурс, який необхідно було провести в ракурсі дослідження корупції як прояву деградування державного механізму. Ми проаналізували Античність, Середні Віки та Новий Час, і можемо зробити висновок, що корупція існувала з давніх давен і, на привеликий жаль, існує й зараз, проникаючи в усі сфери суспільного життя.

Повертаючись в наш час та оглянувши історичні факти інших країн щодо корупції та протидії корупції то можна зробити висновок, що корупція є водночас і причиною, і наслідком суспільної бідності. Якщо вдатися до конкретних даних, то міжнародна компанія Transparency International з кінця 1990-х років щороку проводить опитування стосовно рівня корупції вимірюваного за шкалою від 1 (найвищий рівень) до 10 (найнижчий), і майже з кожним роком охоплюють усе більшу кількість країн [3]. Деякі з їхніх висновків кажуть нам про те, що корупція пов'язана з бідністю та комунізмом. Інші висновки додають новий акцент: країни з вищою корупцією є менш політично стабільними і схильними до революцій та політичних переворотів. Більшість пост-радянських держав мають рейтинг від 2.0 до 4.0 (Україна 2.9) тобто на рівні країн що розвиваються, і на цьому етапі ми вже давно без рухів вперед, але є приклад Естонії де рівень корупції набагато нижчий не лише порівняно з колишніми комуністичними країнами (разом із Польщею, Угорщиною і Чехією), але навіть порівняно з Італією.

На початку 2014 р. Україна ввійшла до числа держав, які знаходяться у стані конфлікту. Необхідно враховувати, що конфліктні та пост-конфліктні держави відрізняються від стабільних правових та демократичних держав саме деградацією або повним знищенням державних та суспільних механізмів забезпечення основоположних прав людини, різким зниженням рівня доходів, політичною нестабільністю та невпевненістю в майбутньому, що призводить до того, що причиною існування корупції стає не лише неадекватність законів умовам економічної діяльності, але й потреба у виживанні в надскладних умовах. Розширює коло дій корупції на недержавні інститути і український вчений-політолог Є. Невмержицький: «Це соціально небезпечне явище, змістом якого є система негативних поглядів, настанов і діянь службових осіб інститутів влади та управління, державних і недержавних підприємств, організацій і установ, політичних партій та громадських організацій, спрямованих на задоволення особистих, групових або корпоративних інтересів шляхом використання свого службового становища, всупереч інтересам суспільства та держави» [4, с. 34].

Можна констатувати, практики, що розглядаються вченими як корупційні, супроводжують всю економічну історію людства. Еволюціонуючи, корупція від окремих, спорадичних проявів у вигляді хабарництва, перетворилася на складне, системне, багатогранне явище як локального так і глобального виміру. Корупція розпочинається з заміщення інтересів і цілей держави і суспільства інтересами посадових осіб і здійснюється в наслідок умисного, незаконного використання, зловживання посадовими особами своїм статусом, наданими їм правами та повноваженнями заради власного збагачення.

Корупція є одним із найбільш резонансних соціальних явищ, що існує не одне тисячоліття. Так як, в силу психологічних, соціальних, економічних, політичних

юридичних причин значна частина фізичних осіб, які наділені владними повноваженнями в усі часи та у будь-якій державі намагались протиправно використовувати свою владу для власного збагачення.

На шляху до задекларованої європейської інтеграції Україна має досягти у цій сфері позитивних результатів, різко знизити рівень корупції, тим самим забезпечити нормальні умови життєдіяльності громадян, функціонування бізнес-середовища.

Виходячи з викладеного, корупція – це зловживання службовим становищем з метою отримання неправомірної вигоди. На даний час в Україні стан конфлікту і невизначеності призводить до деградації або повного знищення державних та суспільних механізмів забезпечення основоположних прав людини, різке зниження рівнів доходів, політична нестабільність та невпевненість в майбутньому призводять до того, що причиною існування корупції стає не лише неадекватність законів реальним умовам економічної діяльності, але й потреба у виживанні у складних умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бартошек М. Римське право. Поняття. Терміни, визначення. – М., 1989. – 448 с.
2. История политических и правовых учений : [учеб. для вузов] / [Воротилин Е. А., Лейст О. Э., Мачин И. Ф. и др.] ; под ред. О. Э. Лейста. – М. : ИКД Зеркало–М, 2004. – 576 с.
3. Індекс корупції CPI-2016 [Електронний ресурс] /Transparency International – антикорупційна організація. Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2016/>
4. Невмержицький Є.В. Корупція як соціально-політичний феномен: автореф. дис... докт. політ. наук: 23.00.02 / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф. Кураса. – К., 2009. – 34 с
5. Підсумки 2017 року [Електронний ресурс] /Національне антикорупційне бюро. Режим доступу: <https://nabu.gov.ua/novyny/riven-doviry-do-nabu-zrostaye-pidsumky-2017-roku>

Рекомендує до друку науковий керівник роботи доцент О.М. Єщук

УДК 351.811.12 (477)

Соболь Р.М.

ГЕНЕЗИС АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

У статті розглядається генезис адміністративного провадження у справах про порушення правил дорожнього руху, автор досліджує правові та історичні аспекти цього явища.

Ключові слова: дорожній рух, провадження, правила, безпека руху, засіб.

The article deals with the genesis of administrative proceedings in cases of violation of traffic rules. The author investigates the legal and historical aspects of this phenomenon.

Key words: road traffic, proceedings, rules, traffic safety, vehicle.

Правила дорожнього руху існують близько 2050 років, вони стали формуватися ще на світанку людської цивілізації.

У Стародавньому Римі, наприклад, де одним із поширених засобів пересування були колісниці, на вулицях Вічного міста довелося вводити односторонній рух. Перші спроби регулювання на перехрестях робили патриції й торгова знать. Вони висилали попереду себе скороходів, які забезпечували їм свободу просування на перехресті, але це не завжди

вдавалося. Проблемою ПДР змушений був займатися навіть сам Гай Юлій Цезар, за указом якого був створений спеціальний загін з вільновідпущеників, який займався регулюванням руху на перехрестях Великого Риму. Перші правила дорожнього руху, введені Юлієм Цезарем в 50-х рр. до н. е., забороняли їздити на приватних колісницях по вулицях Древнього Риму в робочий час, а іногороднім пропонувалося залишати свої транспортні засоби за міською межею і пересуватися пішки або у найманому паланкіні – своєрідному таксі того часу [3, с. 26].

У Європі історія регулювання дорожнього руху починається з 1868 р. Саме в цьому році в Лондоні на вулиці перед парламентом встановили залізничний семафор з кольоровим диском. До семафору поставили слугу в розкішній лівреї, який піднімав і опускав стрілу. Скрегіт ланцюга механізму, за допомогою якого піднімався семафор, був настільки пронизливий, що коні ставали дибки, і кучера їх заспокоювали. Це була перша спроба з допомогою механізму регулювати дорожній рух. На початку «світлофорної» ери зелений сигнал розташовувався зверху, а червоний знизу. Досвід використання таких світлофорів показав, що для безпеки руху червоний сигнал, як найбільш важливий, доцільно розміщувати вгорі.

І в 1968 р., відповідно до Конвенції про дорожні знаки і сигнали, у всіх країнах прийнята однакова система розташування сигналів у світлофорі: зверху вниз червоний, жовтий, зелений. Цікаво простежити історію виникнення правостороннього руху у світі. Справа в тому, що в далекому минулому подорожньому доводилося пересуватися, в більшості своїй, озброєним. При зустрічі з перехожим людина поступалася дорогою, тримаючись правого боку, щоб у разі необхідності мати можливість діяти вільною правою рукою зі зброєю. Поступово рух по правій стороні дороги увійшов в звичку. Саме з цієї причини в більшості країн світу традиційно встановився і правосторонній рух для екіпажів [3, с. 27].

Проте британці, у всьому мали свою власну думку, пішли своїм шляхом, організувавши лівосторонній рух. Їх звичку перейняли колишні колонії та домініони Британської імперії та окремі незалежні країни. Сьогодні більше мільярда автомобілістів на Кіпрі, в Бірмі, Індії, Індонезії, Непал, Шрі-Ланці, Пакистані, Малайзії, Таїланді, Ямайці, Тринідаді, Ефіопії, Гані, Нігерії, Уганді, Сомалі, Судані, Танганьїки, Південно-Африканській Республіці, Австралії, Нової Зеландії, а також Японії рухаються по лівій стороні дорожнього полотна.

Щодо проблеми регулювання відносин між учасниками дорожнього руху, то виникли вони ще у Стародавньому Римі. Врегулювання відносин учасників дорожнього руху в Московському великому князівстві було впроваджено Іваном III у вигляді «Загальних правил поштовим трактам». Цю політику активно продовжував Петро I, який вимагав від візників та інших людей із чинами їздити Санкт-Петербургом лише на загнуданих конях, причому «тихо і спокійно», не створюючи незручностей іншим учасникам дорожнього руху та пішоходам [4, с. 27].

На території України в XVI столітті були запроваджені Литовські статuti 1529, 1566, 1588 рр. Протягом декількох століть на більшості території України вони застосовувалися як елемент традиційної звичаєвості, востаннє відобразившись у редакції Литовського Статуту 1811 р., який у тому числі відображав і правила руху по дорогах [6, с. 115].

XVIII століття на українських землях, як і в Російській імперії загалом, характеризується насамперед низкою заходів щодо будівництва доріг та поліпшення їх стану. Саме в цей період виникають і перші правила дорожнього руху (правила будівництва доріг), поступово зростає рівень державного регулювання дорожнього руху і визначення відносин між учасниками.

Починаючи з 1718 р. (за правління Петра I), поліцейські органи мали здійснювати контроль за виконанням правил дорожнього руху. Порушників встановлених правил поведінки на шляхах (правил дорожнього руху) за наказом мали «бити батогами та висилати на каторгу» [4, с. 22].

З часом правила дорожнього руху було дещо деталізовано. Для адміністрацій різних міст наприкінці XVIII століття було запроваджено такі вказівки: «коли трапиться під'їхати до перехрестя, тоді їхати тихіше і оглядатися на всі боки, щоб кому пошкодження не вчинити або з ким не з'їхатися»; «на мостах через річки карет не обганяти, а їхати, навпаки, порядно і нескоро» [4].

Авжеж, найбільш історично насиченим для дослідження адміністративного провадження про порушення Правил дорожнього руху є ХХ ст., протягом якого разом із розвитком автомобілебудування мали місце найбільші темпи зростання аварійності й травматизму на дорогах, кардинально змінювалася система адміністративного провадження. На початку ХХ ст. торговельне візництво в міських поселеннях Російської імперії регулювалося місцевими земствами, яким у 1892 р. було надано право складати обов'язкові постанови про провадження промислу візництва, про тип візницьких екіпажів, про міські омнібуси та інші суспільні екіпажі, а також встановлювати такси за користування візницькими екіпажами.

Усі візники, до якого б виду промислу вони не належали, повинні були знати обов'язкові постанови і мати при собі відповідні екземпляри.

Адміністративне провадження у справах такої категорії здійснювали городові поліції. У цьому аспекті вартим уваги є аналіз Інструкції городовим Московської столичної поліції 1908 р., що містила у своєму складі 134 параграфи.

Значна частина норм, закріплених у зазначеному документі, була присвячена саме забезпеченню безпеки дорожнього руху з боку уповноважених на це посадових осіб [2, с. 28–29].

Становлення адміністративного провадження у справах про порушення Правил дорожнього руху щільно пов'язане з розвитком автомобілебудування і обсягом негативного впливу, який міг бути завданий невиконанням вимог щодо безпеки використання транспортних засобів. Саме тому адміністративне провадження в цій сфері формувалося відповідно до вимог свого часу. Перші Правила руху автомобілів (так їх називали за тих часів) були прийняті наприкінці ХІХ ст. у Франції та Німеччині. Подібні правила виникли незабаром також у радянській Росії – Декрет Ради народних комісарів (РНК) «Правила авторуху по місту Москві та її околицях» (10 червня 1920 р.), підписаний головою РНК В. Ульяновим-Леніним.

Правила дорожнього руху того часу були несистематизованими. Але згодом, коли рух на дорогах ставав дедалі інтенсивнішим, більш чітко формулювалися вимоги до його учасників.

Функції ДАІ в перші роки більшовицької влади виконували не лише спеціально утворені державні органи – автоінспекція, але й окремі державні органи, зокрема поліція, транспортні відділи рад робітничих і селянських депутатів, Автосекція, Громадська варта тощо. Ці органи були наділені широким колом повноважень у сфері безпеки та нагляду за дорожнім рухом. Таке становище було тимчасовим і тривало доти, доки не було завершено процес утворення державного апарату та визначено спеціалізацію органу управління. Нормативним актом, що визначив права і обов'язки радянської поліції, стала Інструкція про організацію радянської робітничо-селянської поліції (затверджена НКВС і НКЮ 12 жовтня 1918 р.), яка разом з іншими питаннями забезпечення порядку в місцях загального користування покладала на міліцію обов'язок спостереження за справним станом доріг, мостів, вулиць, площ, нагляд за порядком руху по них. Адміністративними актами загального характеру в ті часи були: інструкції, циркуляри та обов'язкові постанови. Інструкції вказували підвідомчим посадовим особам порядок впровадження того чи іншого закону або постанови радянської влади. Предметом циркулярів були окремі роз'яснювальні й директивні вказівки, направлені посадовим особам або установам щодо їх відомчої діяльності.

Обов'язкові постанови вимагали виконання існуючого законодавства. Наприклад, перша Постанова Президії ВЦВК (Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет) від 29

червня 1921 р. «Про адміністративні стягнення» в доповнення і розвиток постанови «Про порядок видання на місцях обов'язкових постанов» від 13 квітня 1921 р., визначала, що особи, винні в порушенні виданих виконкомами постанов, можуть бути притягнуті до відповідальності в адміністративному порядку до штрафу не більше 500 тис. руб. або поміщення в концтабір, а де таких немає, в арештний дім або дім примусових робіт на строк не більше 6 місяців. Адміністративні стягнення за порушення обов'язкових постанов накладалися відділами виконкомів, якими були видані такі постанови [3, с. 26].

Адміністративний кодекс УСРР, прийнятий 12 жовтня 1927 р., введений в дію з 1 лютого 1928 р., став важливим кроком до належного забезпечення адміністративного провадження у справах про порушення вуличного і дорожнього руху (Правил дорожнього руху), норми якого знайшли своє відображення в «Інструкції органам робітничо-селянської поліції про порядок складання протоколів за зламання (порушення) обов'язкових постанов виконкомів, міських та селищних рад та про маловажні (незначні) праволомства (правопорушення), що їх передбачено арт. (артикулом) 72 Адміністративного кодексу УСРР 1927 року» (23 березня 1928 р., м. Харків) [1, с. 10–16; 5, с. 185–187].

Зокрема, ця Інструкція визначала: «Обов'язок складати протокола за зламання обов'язкових постанов і за маловажні праволомства, що їх передбачено 72 арт. Адміністративного кодексу УСРР, покладається крім органів поліції й на тих службових осіб, які будуть зазначені в обов'язкових постановах...». До службових осіб було віднесено: органи Інспекції праці, податкової, санітарної, технічної та торговельної інспекцій, органи транспортного відділу ДПУ і т. ін.

Так само, згідно Інструкцією, стійковим (постовим) міліціонерам надавалося право накладати штраф на місці порушення вуличного руху, якщо це було прямо вказано в обов'язковій постанові про порушення вуличного руху в порядку арт. 67–70 Адмін. кодексу [1, с. 186].

Право накладення штрафів за порушення обов'язкових постанов мали посадові особи органів поліції: постові міліціонери, районні наглядачі, начальники районів та їх помічники та інші особи командного складу поліції.

Повноваженням органів поліції на право накладення штрафів була квитанційна книжка для запису стягнених штрафів, про що зазначалося в самій книжці. Книжка була прошнурована, пронумерована, підписана начальником окружної поліції та скріплена печаткою [5, с. 14–15].

У випадках відмови особи сплатити штраф за порушення обов'язкової постанови добровільно, без поважних на то причин, а також розписатися у квитанційній книжці, або вказати свою адресу, або коли виникне сумнів у правильності повідомлення особою про свою особу та адресу, протокол складався у загальному порядку з перевіркою даних про особу правопорушника. У таких випадках постовий міліціонер закликав правопорушника та свідків (а коли таких не було – понятих) до управління району поліції для складання протоколу [1, с. 186].

Таким чином, прийняття Адміністративного кодексу УСРР утворило найбільш твердий фундамент в адміністративній діяльності робітничо-селянської поліції у сфері порушень правил руху.

У міру зростання автотранспортного парку завдання, поставлені перед міліцією щодо підтримання безпеки дорожнього руху, ускладнювалися. У 1930 р. НКВС РРФСР, згідно з рішеннями XVI з'їзду ВКП(б), було підготовлено і направлено на місця циркуляр «Про заходи щодо посилення охорони безпеки вуличного руху», в якому пропонувалося: переглянути обов'язкові постанови, що діють, по правилах вуличного руху, а де їх немає – прийняти, переглянути існуючу мережу постів, що регулюють вуличний рух, поставити перед виконкомами питання про створення в апараті адміністративних відділів спеціальних інспекцій по регулюванню вуличного руху за прикладом Москви і Ленінграда, негайно встановити точний облік усіх аварій. Що стосується Правил дорожнього руху, то загалом аж до 1940 р. розроблення цих норм було віднесено до компетенції місцевих органів влади.

Лише 6 червня 1940 р. було затверджено типові правила на місцях Постановою № 819 РНК УСРР «Про правила руху і користування автогужевими шляхами УСРР» [1, с. 295–296].

На сьогоднішньому етапі розвитку нашої держави система державного управління у сфері дотримання безпеки дорожнього руху ще має прогалини в нормативно-правовому регулюванні й характеризується наявністю нормативних актів, які суперечать один одному.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адміністративний Кодекс УСРР / юридичне видання НАРКОМЮСТА УСРР. – Харків, 1928.
2. Инструкция городным Московской столичной полиции. – М. : Тип-фия при Канцелярии московскаго градоначальника, 1908.
3. Історія ДАІ // Іменем Закону. – 2007. – № 12. – С. 26.
4. Історія Державтоінспекції Донбасу / [Б. а.]. – Донецьк : Юрпрес, 2002. – 256 с.
5. Михайленко П. П. Історія поліції України у документах і матеріалах : у 3 т. / П. П. Михайленко, Я. Ю. Кондратьєв. – К. : Генеза, 1997. – Т. 2 : 1926–1945. – 1999. – 412 с.
6. Статут Великаго Княжества Литовскаго с подведением в надлежащих местах ссылки на конституції, приличныя содержанию онаго / пер. с польск. – С.-Пб.: Тип-фия при правительствующем сенате, 1811.

Рекомендує до друку науковий керівник роботи доцент О.М. Єщук

УДК 342.41

Тадевосян А. Г.

ПОНЯТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИДИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРОЦЕДУР

У статті розглянуто поняття та значення конституційних процедур. Здійснено аналіз особливостей конституційних процедур, а також проведено їх класифікацію.

Ключові слова: конституційне право, конституційна процедура, конституційний процес.

The article deals with the concept and meaning of constitutional procedures. The analysis of peculiarities of constitutional procedures, as well as their classification, has been carried out.

Key words: constitutional law, constitutional procedure, constitutional process.

Конституційне право України має винятково важливе значення для національної системи права і правової системи України загалом. Саме норми конституційного права регулюють політичні та інші, тісно пов'язані з ними найважливіші суспільні відносини.

Зважаючи на значення конституційного права як галузі національного права, перед наукою конституційного права постало завдання, суть якого полягає в тому, щоб осмислити й пояснити все різноманіття процедурних форм, які існують у конституційному праві, визначити місце конституційно-правових процедур у механізмі правового регулювання, класифікувати їх, і на цій основі виробити рекомендації і пропозиції щодо насичення ними чинного законодавства з метою підвищення ефективності правотворчої та правозастосовної практики.

Аналізуючи напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених, щодо поняття та змісту конституційних процедур, ми прийшли до висновку, що конституційні процедури – це встановлений нормами конституційного права порядок здійснення його суб'єктами діяльності зі створення, тлумачення та реалізації конституційно-правових та інших юридичних норм, спрямований на реалізацію матеріальних норм конституційного права в

ході виконання цими суб'єктами своїх обов'язків і повноважень, здійснення окремими з них своїх прав і законних інтересів [2, с. 177].

Специфіка та значення конституційно-правових процедур проявляється у наступному:

- конституційні процедури покликані визначити найбільш доцільний порядок здійснення правотворчої, правозастосовної, установчої та контрольної діяльності в конституційній сфері регулювання суспільних відносин, тим самим сприяючи ефективному і справедливому досягненню результату, передбаченому відповідними матеріальними нормами конституційного права;
- процедурні приписи, як правило, адресуються суб'єктам владних відносин, що багато в чому визначається самою специфікою конституційного права як такого;
- процедури спрямовані на досягнення результату, що має публічний, конституційно-правовий характер.
- конституційні процедури значно зменшують ризик відхилення суб'єктів конституційного права, особливо посадових осіб при реалізації владних повноважень, від досягнення нормативно закріпленої мети конституційних правовідносин;
- є гарантією забезпечення об'єктивізму, встановлюючи законодавчі обмеження для органів державної влади і місцевого самоврядування при ухваленні відповідних рішень;
- створюють умови для здійснення належного контролю за процесом ухвалення рішень і за необхідності дозволяють корегувати помилкові рішення, не чекаючи розвитку конфліктної ситуації;
- забезпечують однакове застосування державно-владних повноважень;
- створюють гласну, відкриту модель реалізації конституційних правовідносин [1, с. 6].

Таким чином, конституційно-правові процедури спрямовані на регулювання відносин, що складаються в процесі організаційно-правових форм діяльності щодо застосування матеріальних норм конституційного права.

Зважаючи на досить широку сферу регулювання суспільних відносин конституційними нормами, вважаємо за доцільне здійснити певну класифікацію конституційних процедур:

1. За видами правових відносин:

- матеріальні;
- процесуальні.

2. За внутрішньою формою:

- юридичні дії;
- правові відносини;
- правові форми діяльності суб'єктів конституційного права.

3. Залежно від зовнішньої форми:

- за юридичною силою тих правових актів, у нормах яких вони закріплені (встановлені Конституцією, законами, підзаконними актами тощо);
- за термінами дії (постійні, тимчасові тощо);
- за видами конституційно-правових норм, у приписах яких вони закріплені (матеріальні, процесуальні);
- за територіальними масштабами дії (загальної дії, локальної тощо);
- за суб'єктами тощо.

4. За сферою здійснення:

- процедури прийняття і внесення змін до законодавчих актів, в тому числі і Конституції України;
- статутні процедури (процедури реалізації конституційно-правового статусу особистості);

- інституціональні процедури (процедури діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування);
- процедури реалізації народовладдя (виборчі, референдумні)
- процедури конституційного судочинства;
- процедури розв'язання державно-правових конфліктів [1, с. 6; 3, с. 47].

Таким чином, конституційно-правові процедури спрямовані на регулювання відносин, що складаються в процесі організаційно-правових форм діяльності щодо застосування матеріальних норм конституційного права. Узагальнюючи особливості конституційної процедури можна узагальнити і надати наступне визначення: конституційна процедура – це різновид юридичної процедури, який спрямований на досягнення конституційно-правового результату, що виражається у формуванні конституційно-правових норм, утворенні або припиненні існування суб'єктів конституційного права, попередженні правопорушень у конституційно-правовій сфері або у виникненні, реалізації, зміні чи припиненні певного конституційного правовідношення.

Чисельність та значимість відносин, якими послуговуються конституційні процедури, створюють передумови для здійснення їх класифікації за певними критеріями. Так, конституційні процедури можна класифікувати залежно від виду правових відносин, внутрішньої та зовнішньої форм, а також за сферою дії. Дана класифікація не є вичерпною та може слугувати подальшим науковим дослідженням в даній сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Євсєєв О.П. Процедури в конституційному праві України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / О.П. Євсєєв ; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. – Х., 2008. – 19 с.
2. Лубенська Л. Л. Конституційний процес: основні види та зміст / Л. Л. Лубенська // Проблеми правоохоронної діяльності. Правова позиція. – 2016 – № 2 (17) – С. 176 – 183.
3. Перепелюк В. Г. Конституційні процедури. Державно-процесуальне право: Навчальний посібник. / В. Г. Перепелюк – Чернівці: Рута, 2004. – 350 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Н.О. Задорожня

УДК 347.971.99

Талаш В.Ю.

СУДОУСТРІЙ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

У статті досліджено різні підходи до визначення поняття судоустрою, проаналізовано його закріплення на законодавчому та доктринальному рівнях. Автором надано власне визначення поняття «судоустрій».

Ключові слова: судоустрій, суд, судова система, судова реформа.

The article examines different approaches on such definition as judicature, analyzes its consolidation on the legislative and doctrinal levels. The author provides her own concept of "judicature".

Key words: judicature, court, judicial system, judicial reform.

Визначення поняття «судоустрій» має велике теоретичне та практичне значення. Оскільки воно досить вільно трактується в наукових колах та засобах масової інформації і в чинному українському законодавстві не знайшло свого чіткого закріплення, вважаємо за

доцільне проаналізувати підходи до його розуміння. Перш за все, це є необхідним для того, щоб уникнути неоднозначного розуміння, колізій і розбіжностей його застосування, а також порекомендувати закріпити поняття «судоустрій» на законодавчому рівні з метою подальшого відділення сенсу цього поняття від інших суміжних понять.

Визначення поняття судоустрою в своїх роботах надавали О.І. Безпалова, Р.О. Куйбіда, С.В. Кулик, О.П. Кучинська, В.В. Молдован, Л.М. Москвич, Д.Д. Притика, В.М. Савицький, І.Є. Туркіна, М.А. Фоміна, ін.

Проаналізувавши національне законодавство, варто зазначити, що Конституція України не надає роз'яснення змісту поняття «судоустрій», водночас відділяє його від таких понять як «судочинство» та «правосуддя».

Поняття «судоустрій» в Основному законі зустрічається в трьох нормативних положеннях. Так, пункт 14 статті 92 Конституції України вказує на те, що судоустрій визначається виключно законами України. У статті 125 згадується, що судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації й визначається законом. Частина 2 статті 130 Основного закону визначає, що розмір винагороди судді встановлюється законом про судоустрій, тобто фактично відсилає до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2].

Вищезазначений закон є спеціальним і, зважаючи на назву, мав би містити чітке визначення поняття судоустрою, проте він хоча й включає розділ II під назвою «Судоустрій», все ж не визначає цього поняття й передбачає лише декілька аналогічних з Конституцією України норм. Стаття 3 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» хоча й чітко не зазначає, що собою являє судоустрій, проте дозволяє проаналізувати й дійти висновку про визначення цього поняття. Відтак, судоустрій – це єдина система судів України. З огляду на таке визначення, постає питання: «Чим у такому разі судоустрій відрізняється від системи судів?» [1].

Перш ніж зазначити, що собою являє судоустрій, необхідно звернути увагу на етимологічне походження цього слова. Термін «судоустрій» етимологічно складається з двох словотвірних основ внаслідок їх складання: «судо-» (скорочення від «судовий») та «устрій». Термін «судовий» є похідним прикметником від терміна «суд», який вживається в таких значеннях: 1) суд – це установа або склад суддів, які розглядають судові справи; 2) суд – це певний судовий процес; 3) суд – це компетентний державний орган.

Зважаючи на такі тлумачення, можна дійти висновку, що у вузькому розумінні судоустрій – це система організації судових установ. Однак частини 2, 3 статті 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» містять таку категорію як «система судоустрою», яка виявляється в нормативних положеннях: «Найвищим судом у системі судоустрою є Верховний Суд. Систему судоустрою складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд» [1].

З огляду на вищевикладене, поруч з визначенням поняття «судоустрій» таке поняття як «система судоустрою», на нашу думку, є не зовсім коректним, зокрема тавтологічним, адже «система» являє собою або будову чи структуру, яка становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин.

На доктринальному рівні поняття судоустрою визначається принципово по-різному. Так, Д.Д. Притика ототожнює поняття судоустрою з судовою системою, під якою пропонують розуміти сукупність судів, органів та установ, що їх обслуговують [4, с. 76].

Подібної думки притримується й І.Є. Туркіна. Вона вважає, що судоустрій необхідно розглядати у вузькому розумінні й визначати тільки як структуру судів. Водночас науковець наголошує на тому, що трактувати судоустрій в широкому розумінні як «судову систему» держави, тобто як види судів та інших органів судової влади, є неприпустимим [5].

На думку М.А. Фоміної поняття судової системи є надбанням радянського тоталітарного режиму, яке нині втратило свою актуальність, еволюціонувавши в більш широке поняття «судоустрій». Разом з тим, науковець визначила, що судоустрій є сукупністю норм, якими визначаються основоположні засади організації та діяльності,

завдання, внутрішня будова та компетенція судів та прирівняних до них органів (арбітражі, третейські суди). Крім того, на її думку, судоустрій також безпосередньо визначає систему судів держави, а також систему органів, створених для обслуговування такої системи [6, с. 68].

Аналізуючи такі підходи М.А. Фоміної до визначення поняття судоустрою не можна погодитися з тим, що поняття «судова система» більше не є актуальним. На нашу думку, відмовитися від використання цього поняття не видається можливим, адже як на законодавчому, так і на доктринальному рівнях доцільно використовувати ті терміни й поняття, які вже загально вживаються в теорії та на практиці.

Найбільш вузько судоустрій тлумачить як навчальну дисципліну В.В. Молдован. Він є автором навчального посібника «Судоустрій. Україна, Велика Британія, Російська Федерація, США, ФРН, Франція. Судові органи ООН», який рекомендовано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України для студентів вищих навчальних закладів. Водночас у посібнику не визначається поняття судоустрою, хоча розкриваються його предмет, завдання, система та інші теоретичні категорії, які притаманні самостійній галузі права [3, с. 47].

Отже, дослідивши наукові погляди на визначення поняття «судоустрій», на нашу думку, його можна визначити як структурно-організаційну функціональну побудову судових установ, передбачену законом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 31. – С. 7. – Ст. 545.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 51. – С. 8. – Ст. 532.
3. Молдован В.В. Судоустрій. Україна, Велика Британія, Російська Федерація, США, ФРН, Франція. Судові органи ООН [текст] : Навч. посіб. / В.В. Молдован, А.В. Молдован. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 364 с.
4. Притика Д. Д. Створення науково обґрунтованої системи правосуддя в Україні – головна мета судової реформи / Д. Д. Притика // Право України. – 2009. – № 12. – С. 71-84.
5. Туркіна І. Є. Типології правових систем і роль органів судової системи в механізмі держави / І. Є. Туркіна // Теоретичні та прикладні питання державотворення. – 2012. – Вип. 10. – 13 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/tppd/2012_10/zmist/R_1/04%20Tyrkina.pdf.
6. Фоміна М. А. До питання розмежування понять «судова система» та «судоустрій» / М. А. Фоміна // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 1. – С. 67–69.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Н.О. Задорожня

УДК 347.2/21

Хомякова В. С.

ПОРІВНЯННЯ ПОНЯТТЬ «МАЙНА» ТА «МАЙНОВИХ ПРАВ» ЗА ГОСПОДАРСЬКИМ ТА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСАМИ УКРАЇНИ

У статті аналізуються поняття «майна» та «майнових прав», а також їх порівняння за Господарським і Цивільним кодексами України.

Ключові слова: майно, майнові права, господарське законодавство, цивільне законодавство.

The article analyzes the concepts of "property" and "property rights", and their comparison according to the Economic and Civil codes of Ukraine.

Key words: property, property rights, economic legislation, civil law.

Динамічний розвиток цивільних та господарських відносин, а отже і розвиток економіки України, нерозривно пов'язаний з удосконаленням їх правового регулювання, а тому вимагає функціонування в них чітко визначеного та змістовного категоріального апарату. Категорії «майно» та «майнові права» є одними з фундаментальних понять цивільного та господарського права України. Саме через майнову характеристику конкретизується основний масив суспільних відносин, що становлять предмет зазначених галузей права.

Відповідно до ст. 190 ЦК України, майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки [4].

Незважаючи на існуюче легальне закріплення поняття та змісту майна в цивільному законодавстві, варто також зазначити, що в одних випадках під майном розуміють певні речі або їх сукупність, в інших, як, наприклад, у спадковому праві, – усі майнові права та обов'язки, які переходять від спадкодавця до спадкоємців.

Відповідно до ст. 139 ГК України майно – це сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів [1]. Також ч. 1 ст. 115 ЦК України містить детальний перелік майна, власником якого є господарське товариство як суб'єкт господарювання. Зокрема, майно господарського товариства складають: 1) майно, передане йому учасниками товариства у власність як вклад до статутного (складеного) капіталу; 2) продукція, вироблена товариством у результаті господарської діяльності; 3) одержані доходи; 4) інше майно, набуте на підставах, що не заборонені законом [4]. Аналогічний перелік містить і ст. 12 Закону України «Про господарські товариства» [2].

Актуальним залишається питання визначення поняття «майнові права» та його співвідношення з поняттям «майно».

Поняття майнового права визначено ст. 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні». Відповідно до нього майновими правами визнаються будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (права володіння, розпорядження, користування), а також інші специфічні права (права на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) та права вимоги [3]. Також ч. 2 ст. 190 ЦК України зазначає, що майнові права є неспоживною річчю та визнаються речовими правами. Згідно зі ст. 656 ЦК майнові права можуть бути предметом договору купівлі-продажу [4]. До договору купівлі-продажу майнових прав застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, якщо інше не впливає зі змісту або характеру цих прав.

Більшість науковців сходяться на тому, що майнові права є одним із видів майна, а до майна потрібно віднести всі майнові блага, з приводу яких виникають цивільні правовідносини (речі, майнові права, результати робіт, послуги тощо). Іншими словами, майном у цивільному праві є все те, що підлягає грошовій оцінці.

Щодо категорії майнових прав у господарському праві, то варто зазначити, що в даній галузі вона залишається малодослідженою. Фактично слід визнати відсутність проведення спеціального аналізу майнових прав як об'єкта господарських відносин.

ГК України містить окремі положення, які закріплюють підстави виникнення майнових прав (ст. 144 ГК України), принцип захисту майнових прав учасників господарських відносин (ст. 147 ГК України), а також закріплює майнові права як одну з форм вкладів засновників господарського товариства [1]. Проте чіткого та повного визначення поняття майнових прав ГК України не містить.

Відповідно до господарського законодавства, до майнових прав учасника товариства належать такі права:

- брати участь у розподілі прибутків товариства;
- одержувати частину прибутку товариства (в акціонерному товаристві – дивіденди);
- отримувати частину вартості майна товариства у разі його ліквідації, ця частина має бути пропорційною вартості частки (акцій), що належать учаснику;
- розпоряджатися часткою (акціями): продавати, передавати, відчужувати іншим способом у порядку, визначеному чинним законодавством та установчими документами товариства;
- купувати частку (її частину) у разі відступлення учасником товариства (додатково випущені акції – в акціонерному товаристві).

Отже, проаналізувавши поняття «майно» та «майнові права», які містяться в цивільному та господарському законодавстві, ми прийшли до таких висновків. Специфіка сфер регулювання зазначених галузей безпосередньо відображена в підходах до визначення понять майно та майнові права. З точки зору ЦК України майно визначає його грошову цінність та можливість участі в цивільному обороті. В свою чергу ГК України розкриває суть та зміст майна через здатність участі в процесі здійснення господарської діяльності. Різняться і підходи до визначення поняття та сутності майнових прав. Так, цивільне законодавство визначає майнові права через призму речових прав. Господарське законодавство ж не містить чіткого визначення поняття майнових прав, обмежуючись лише переліченням майнових прав учасників господарських відносин. Таким чином, пріоритетним є визначення досліджуваних понять саме в цивільному праві. Тож, узагальнюючи зазначене вище, можна стверджувати, що питання співвідношення понять майна та майнових прав як в цивільному, так і в господарському праві, є дискусійним та потребує подальшого ґрунтовного та комплексного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст.144.
2. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682
3. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 № 2658-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 47. – Ст. 251
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент І.М. Риженко

УДК 343.1

Христюк В.В.

ЗАЛУЧЕННЯ ЗАХИСНИКА НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У статті розглянуто проблемні аспекти кримінально-процесуального порядку залучення захисника на стадії досудового розслідування.

Ключові слова: досудове розслідування, захисник, кримінальне провадження, право на захист.

The article deals with the problematic aspects of the criminal-procedural order of attracting a defender at the stage of pre-trial investigation.

Key words: pre-trial investigation, advocate, criminal proceedings, right to protection.

Забезпечення права на захист є конституційним правом особи, що закріплено в ст. 59 Конституції України, яка проголошує право кожного на правову допомогу та вільний вибір захисника своїх прав, ч.2 ст. 63 Конституції України закріплює право на захист підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного. Також ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) відносить положення про право на захист до загальних засад кримінального провадження [2].

Стаття 45 КПК України визначає, що захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [3].

Таким чином КПК України встановлює імперативну норму, щодо особи, яка може бути захисником в кримінальному провадженні, а також закріплює підстави його обов'язкової участі, що є необхідною умовою реалізації права на захист та забезпечення основних його гарантій на усіх стадіях кримінального провадження.

Належна реалізація права на захист у кримінальному провадженні вимагає застосування практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), зокрема, щодо встановлення початкового етапу забезпечення права на захист у кримінальному провадженні, що викладено, в п.63 рішення ЄСПЛ від 9.06.2011 у справі «Лучанінова проти України», де зазначено, що «для здійснення обвинуваченим свого права на захист йому зазвичай повинно бути забезпечено можливість отримати ефективну допомогу захисника із самого початку провадження» (п.52 рішення ЄСПЛ від 27.11.2008 у справі «Сальдуз проти Туреччини» та пп. 90–91 рішення ЄСПЛ від 12.06.2008 у справі «Яременко проти України») [5]. Слід звернути увагу, що при використанні джерел – рішень ЄСПЛ іноді виникають проблеми перекладу, що призводить до неоднозначного розуміння рішень.

Керуючись такою практикою ЄСПЛ, необхідно підкреслити, що важливою умовою повної реалізації права на захист особи, є залучення захисника саме на стадії досудового розслідування. Кримінальний процесуальний кодекс України визначає досудове розслідування як стадію кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР). Стадія досудового розслідування полягає у збиранні, дослідженні, оцінці, перевірці та використанні доказів з метою попередження, запобігання та розкриття злочинів, встановлення об'єктивної істини, забезпечення правильного застосування закону, тому дану стадію можна вважати одну з найважчих. Відповідно, розглядаючи даний факт з призми встановленого та гарантованого державою «права на захист», особа, яка визнається стороною на стадії досудового розслідування (потерпілий, підозрюваний, свідок) набуває права на захист, тобто має право вимагати залучення захисника.

Згідно чинного законодавства України, захисник може бути залученим підозрюваним, обвинуваченим, свідком, їх законними представниками, а також іншими особами у будь-який момент та на будь-якій стадії кримінального провадження. Також, чинним законодавством України чітко не встановлено обмежень щодо кількості захисників, що можуть бути одночасно залучені стороною кримінального провадження для захисту своїх прав. При цьому, захиснику заборонено представляти інтереси іншої сторони у рамках конкретного кримінального провадження. Так, державою на законодавчому рівні гарантовано право на захист особи, що є учасником кримінального провадження, а обов'язки захисника, перш за все, обумовлені метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підзахисних та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого.

Проте, якщо підозрюваному, обвинуваченому під час досудового розслідування не було призначено захисника за умови його обов'язкової участі, ставлять під сумнів питання належності та допустимості доказів, на яких ґрунтується обвинувальний акт прокурора. При цьому призначення захисника у судовому провадженні у таких справах не може саме по собі відновити порушене право на захист.

Вступаючи в кримінальну справу на стадії досудового розслідування, адвокат має належним чином підтвердити свої повноваження згідно чинного законодавства України.

Встановлення будь-яких додаткових вимог, крім пред'явлення захисником документа, що посвідчує його особу, або умов для підтвердження повноважень захисника чи для його залучення до участі в кримінальному провадженні не допускається (ст. 50 КПК України) [3].

Попри вищезазначене, вважаємо за доцільне звернути увагу на проблему щодо обізнаності учасників та сторін кримінального провадження про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю захисника. Так, на практиці можуть зустрічатись випадки, коли адвокат на початку досудового розслідування уклав договір про надання правової допомоги із стороною кримінального провадження, виписав ордер та надав свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю слідчому, а через деякий час, і на тій же стадії досудового розслідування, право на заняття адвокатською діяльністю захисника з підстав, передбачених ст. ст. 31, 32 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» було зупинене або припинене і про цей факт жодна із учасників кримінального провадження не будуть обізнані, оскільки ст. 50 КПК України не встановлює інших вимог щодо пред'явлення адвокатом підтвердження його повноважень [4].

Тому, можна погодитись із думкою Скрябіна О.М., що важливим є врегулювання на законодавчому рівні питання щодо підтвердження повноважень захисника на участь у кримінальному провадженні, а саме, зобов'язавши захисника надавати Витяги з Єдиного реєстру адвокатів України на день участі захисника у кримінальному провадженні [6, с. 245]. Тож, вважаємо, що вирішення даного питання на законодавчому рівні, з точки зору реалізації права особи на захист, забезпечить законне надання правової допомоги особі, яка є учасником кримінального провадження з моменту внесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення.

Також, доцільним є встановлення, що з моменту надання слідчому, прокурору, слідчому судді, суду документів, які зазначені вище, захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, тощо, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику.

Захисник після його залучення відповідно до п. 4 ст. 47 КПК України має право відмовитися від виконання своїх обов'язків, але у випадках встановлених чинним законодавством України.

Відмовитись від захисника або замінити його може і сам підозрюваний, обвинувачений, свідок, та ін.. Згідно з ч. 2 ст. 54 КПК України відмова від захисника або його заміна повинна відбуватися виключно в присутності захисника після надання можливості для конфіденційного спілкування. Така відмова або заміна фіксується у протоколі процесуальної дії [3].

Однак, гарантуючи право на захист прав та інтересів обвинуваченого, законодавець встановлює випадки, коли відмова від захисника є неможливою.

Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», більш чітко і ширше встановлено професійні права адвоката, проте, слідчий, прокурор, у встановленому законом випадках, можуть обмежити право захисту на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження.

У зв'язку з цим доцільним є подання клопотання про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування безпосередньо при вступі адвоката та у справу. Проте варто зазначити, що на практиці нерідко трапляються випадки, коли стороні захисту відмовляють у наданні для ознайомлення таких матеріалів або надають лише мінімум документів. Тому, ми

погоджуємося з думкою Татарова О. Ю. та Чернявського С. С., що необхідно законодавчо визначити у ст. 221 КПК України перелік документів, які слідчий зобов'язаний буде надавати для ознайомлення, а саме матеріалів, які послуговували підставою для внесення відомостей до ЄРДР, затримання підозрюваного, повідомлення йому про підозру [7, с. 83].

Таким чином, можна зауважити, що хоча у ч. 4 ст. 46 КПК України закріплено право захисника користуватися процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого (окрім де безпосередня участь їх є обов'язковою), проте у ст. 42 КПК України, яка містить перелік прав підозрюваного, обвинуваченого, не має жодного відображення або вказівки щодо безпосередньої реалізації прав захисником [3].

Також, не завжди сприяє ефективній реалізації функції захисту й процедура початку досудового розслідування, оскільки, відповідно до чинного КПК України внесення відомостей до ЄРДР оскарженню не підлягає.

Таким чином, порядок залучення захисника на стадії досудового розслідування загалом сприяє можливості учасників кримінального провадження захищати, свої права, свободи та законні інтереси. Проте, досвід роботи органів досудового розслідування в оновленому правовому полі виявляє чимало проблем, які потребують правового врегулювання з уточненням повноважень захисника, тобто створення ефективного правового механізму реалізації процесуальних повноважень захисника як активного учасника кримінального провадження, своєрідного професійного контролю, що є необхідним для умови забезпечення особи прав на захист саме з початкової стадії кримінального провадження – досудового розслідування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єрохін В.В., Юхно О.О. Процесуальні особливості участі захисника як учасника кримінального провадження // В.В. Єрохін, О.О. Юхно // ПРАВО І БЕЗПЕКА – 2014 – № 4 (55) – С. 111.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30 – Ст. 141
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Відомості Верховної Ради. – 2013. – № 27 – Ст.282
5. Рішення Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf>
6. Скрябін О.М. Проблемні питання підтвердження повноважень захисника у кримінальному провадженні України / О.М. Скрябін // Вісник Запорізького національного університету (Серія «юридичні науки»). – 2013. – № 3. – С. 239-245.
7. Татаров О.Ю., Чернявський С.С. Участь захисника у кримінальному провадженні: проблеми законодавчого врегулювання // О. Ю. Татаров, С. С. Чернявський // Вісник кримінального судочинства – 2015 – №2 – С. 77 – 84.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В.М. Стратонов

УДК 801.675.2

Частило О.С.

ІСТОРИКО-ПРАВОВА ПРИРОДА СТАНОВЛЕННЯ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

У статті розглядаються організаційно-економічні та правові основи створення та функціонування кредитних кооперативів, фінансово-кредитне забезпечення суб'єктів

господарювання через залучення коштів кредитних спілок, необхідних для прийняття рішень і здійснення господарської діяльності в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: кредитна спілка, кооперація, члени кредитної спілки.

The article deals with the organizational, economic and legal foundations for the creation and operation of credit cooperatives, financial credit support of economic entities through the attraction of credit unions, necessary for making decision and implementation of economic activity in modern economic conditions.

Key words: creditunion, cooperation, members of the credit union.

За 150 років свого існування сільська кредитна кооперація пройшла важкий шлях еволюції. У кожній державі вона відрізнялася специфічними ознаками та різноманітністю форм. Батьківщиною кооперативного руху вважається Західна Європа. Передумовою виникнення цього руху став економічний та соціальний прогрес у сільському господарстві. У XIX ст. процес виникнення сільських кооперативів, створених населенням, яке проживає в сільській місцевості за власною ініціативою та в своїх інтересах, стимулював потребу в забезпеченні стабільних зв'язків дрібного та середнього селянства з ринком сільськогосподарської продукції [1, с. 47-52].

Підвищення товарності сільського господарства та збільшення виробництва продуктів харчування знаходилося у прямій залежності впершу чергу від виробничого кредитування господарств. Збільшенню потреби сільгоспвиробників в кредитах також сприяли:

- збільшення грошової частини оподаткування відносно розміру існуючих раніше натуральних податків;
- необхідність переходу до інтенсивних систем господарювання, від зернового виробництва до тваринництва;
- скорочення доходів від збуту продукції в результаті зниження та відміни митних зборів на ввезення дешевого продовольства з США, Канади, Росії та інших держав.

Родоначальниками кредитної кооперації в Німеччині були Герман Шульце та Фрідріх Райффайзен.

Зокрема, Ф. Райффайзен розробив та реалізував на практиці ідею організації сільських кредитних кооперативів на підставі принципів, які надалі стали основою діяльності Міжнародного кооперативного альянсу. Серед них такі: відсутність вступних та пайових внесків; спільна необмежена відповідальність за обов'язками кооперативу; видача позики тільки членам товариства і тільки на виробничі потреби; обмежена кількість позичальників; робота членів правління на громадських засадах; заборона участі в інших товариствах; намагання здешевити позики [2, с. 22-24].

Україна теж підхопила ідею німецьких кооператорів щодо фінансової взаємодопомоги, але оскільки українські землі в різні часи відносилися до складу різних держав, то й розвивалася кредитна кооперація по різному.

Уперше ощадно-позичкове товариство з'явилося у Гадячі (1869 – 1919 р.р.).

Загалом першим українським кредитним кооперативом складно було конкурувати з банками, їх діяльність була спрямована не на отримання прибутку, а на задоволення суспільних потреб у кредитуванні, гроші надавалися на короткі строки, під невеликі відсотки.

Другий етап розвитку кредитних спілок припадає на початок XX століття. У 1904 р. було створено Управління у справах дрібного кредиту та інституції земських кас, які організували і фінансували ощадно-позичкові та кредитні товариства на місцях. Затверджені зразкові статuti кредитного та ощадно-позичкового товариств (1905 р.). Подальшому розвитку кредитних спілок сприяло прийняття Раднаркомом України постанови «Про організацію районних спілок сільськогосподарських кооперативів у кредитні спілки» (1925 р.), ЦВК і РНК СРСР «Положення про кооперативний кредит» (1927 р.). Однак

успішний розвиток кооперації проіснував не довго, у 1930 році кредитна кооперація припинила своє існування.

Після проголошення незалежності України почався процес відродження кредитних спілок як організацій реальної взаємної допомоги між громадянами в разі виникнення тимчасових фінансових труднощів. Зазначені спілки відігравали важливу роль у розвитку роздрібного та малого бізнесу в Україні, активно конкуруючи з банками на ринку фінансових послуг. 7 лютого 1994 р. НБ України схвалив Тимчасовий Статут кредитної спілки. З цього часу пов'язують стрімкий розвиток у становленні й розвитку кредитно кооперативного руху України, налагодження контактів з міжнародними кооперативно фінансовими організаціями.

Сьогодні в Німеччині діє біля 2,5 тис. кредитних кооперативів з більш ніж 14,5 млн. членів та 30 млн. клієнтів. В Україні вони не набули масового поширення. З 600 зареєстрованих кредитних спілок діють 375, з яких лише 121 входить в Національну асоціацію кредитних спілок України (НАКСУ) [1, с.110].

Організаційно правові питання діяльності кредитних спілок нині визначені Конституцією України [3], Законом України «Про кредитні спілки» [4], «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» [5] та іншими нормативними актами України. Кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки [4].

Сучасний стан цих організацій потребує нових моделей розвитку та змін. Підприємства споживчої кооперації повинні проводити роботу зі створення кредитних спілок. Їх діяльність дозволить забезпечити кредитування особистих підсобних господарств, що у свою чергу поліпшить умови їх становлення та розвитку, сприятиме збільшенню обсягів виробництва продукції, розвитку господарської діяльності.

Отже, слід розвивати кредитну кооперацію, яка здатна сконцентрувати значні внутрішні фінансові ресурси держави і спрямувати їх на розвиток системи споживчої кооперації і, що найголовніше, її соціальної бази – дрібних виробників та споживачів. Усе це зумовлює необхідність розроблення державної цільової комплексної програми запобігання правопорушенням у кредитно-фінансовій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабенко, С.Г. Історія кооперативного руху [Текст] / С.Г. Бабенко, В.Г. Галюк, С.Д. Гелей. – Львів : Інститут українознавства НАН України, 1995.
2. Дадашев, Б.А. Кредитні кооперативи в Україні: проблеми й перспективи розвитку [Текст] / Б.А. Дадашев // Вісник Української академії банківської справи. – 2001. – № 1(10). – С. 22–24.
3. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Про кредитні спілки : Закон України від 20 груд. 2001 р. № 2908-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 15. – Ст. 101.
5. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 23 листоп. 2011 р. № 1070/2011. – Режим доступу: zakon5.rada.gov.ua/ laws/show/1070/2011/page. – Назва з екрана.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент І.М. Риженко

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНУ ЩОДО СУТЕНЕРСТВА ТА ПРОСТИТУЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті розглядається питання кримінально-правової характеристики інституту злочинів щодо сутенерства та проституції, висвітлення проблеми кваліфікації, визначення масштабів проблеми сутенерства та проституції у сучасному світі.

Ключові слова: поняття сутенерства та проституція; ознаки, об'єкт, суб'єкт, об'єктивна та суб'єктивна сторона злочину.

The article deals with the criminal-legal characterization of the institute of crimes against pimping and prostitution, the coverage of the problem of qualification, the definition of the scale of the problem of pimping and prostitution in the modern world.

Key words: concept of pimping and prostitution, signs, object, subject, objective and subjective aspect of a crime.

Відповідно до чинного законодавства України під поняттям проституція розуміється надання сексуальних послуг з метою отримання доходу. Сексуальні послуги визначаються як здійснення статевих актів, задоволення статевої пристрасті в природних та неприродних формах, вчинення будь-яких інших дій сексуального характеру (пов'язаних, зокрема з різними формами сексуальних збочень) з різними партнерами і не на основі особистої симпатії, приязні. При цьому не має значення, вчиняються ці дії з особами протилежної статі чи однієї. Оскільки в законі йдеться про послуги, то це означає, що: 1) вчиняються дії, які приносять йому задоволення або користь замовнику; 2) особа, яка займається проституцією, має на меті отримання від цього дохід. Тому заняття проституцією передбачає, що надання сексуальних послуг здійснюється за плату. При чому домовленість про оплату має бути досягнута ще до вчинення сексуальних дій, хоча конкретна ціна може і не називатися.

У сучасному кримінальному праві проституція отримала наукове висвітлення у працях Н. А. Аверіной, Ю. М. Антоняна, А. А. Габіані, Я.І.Гілінського, С. І. Голоду, А. П. Дьяченко, Л. Д. Єрохіної, В. А. Іващенко, О. М. Ігнатова, В. І. Лебеденко, Є. Б. Мізуліной, В. Н. Перекрестова, Н. В. Уханова, Е. Ф. Побігайло, Ю. Є. Пудовочкін, М. А. Селезньова, Є. В. Тюрюканова, С. І. Улицького, Є. В. Шибанової, А. Є. Шпака, О. Балакірева, Т. Денисова, В. Іващенко, І. Капець, К. Левченко, В. Лунєєв, А. Наумов та інші. Проблеми встановлення відповідальності за заняття проституцією та захисту статевої моральності від злочинів, пов'язаних із заняттям проституцією, розглядали у своїх роботах Ю. В. Александров, К. Л. Бугайчук, С. Ф. Денисов, А. П. Дяченко, В. Іващенко, О. М. Ігнатов, І. І. Карпець, М. І. Коржанський, Л. С. Кучанський, А. В. Ландіна, В. І. Лебеденко, В. О. Морозова, Є. І. Поршні, А. С. Політова, І. І. Присяжнюк, С. С. Яценко та ін.

Заняття проституцією є новелою чинного КК України, в якому ввели норму (ст. 303 «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією») про кримінальну відповідальність за проституцію (систематичне заняття нею), примушування чи втягнення до заняття проституцією [1].

Досліджуючи кримінально-правову характеристику злочину, передбаченого цією статтею, слід відмітити, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину визнаються моральні засади суспільства в частині підстав задоволення статевих потреб. Так, установлені моральні засади з цього питання ґрунтуються на тому, що зв'язки між людьми для задоволення статевих потреб мають встановлюватися на основі особистої симпатії, тому не допустимо ведення таких статевих відносин виключно за винагороду. Також аргументами того, що така діяльність є небезпечною, називають, по-перше, створення загрози поширення

небезпечних хвороб, по-друге, приниження честі та гідності тих, хто нею займається, по-третє і найголовніше, це виникнення аморального джерела доходів.

Склад відповідного злочину передбачає також виділення додаткових обов'язкових об'єктів. До них відносять статеву свободу, здоров'я особи і власність.

Якщо казати про об'єктивну сторону досліджуваного злочину, то вона полягає в постійному (принаймні триразовому) наданні сексуальних послуг [2].

Суспільно небезпечні наслідки проституції пов'язують з тим, що на цьому ґрунті відбувається багато діянь, які характеризуються антигромадськими та протиправними проявами. Наприклад, останнім часом під час аналізу стану боротьби органів внутрішніх справ з проституцією, було відмічено, що діяльність повій частіше стала пов'язуватися із вчиненням нехарактерних злочинів для проституції, а саме нанесенням тілесних ушкоджень, убивств, пограбувань, збільшилося кількість крадіжок особистого майна, вчиняються хуліганські дії тощо. Таке положення є ще одним підтвердженням того, що заняття проституцією в нашій країні вже давно стала об'єктом пильної уваги з боку організованих злочинних угруповань [3, с. 510-545].

Об'єктивною стороною злочину, визначеного статтею 303 КК України, як одного елементів складу злочину є діяння, які полягають у примушуванні або втягненні в заняття проституцією жінок і чоловіків, або у сутенерстві.

Здебільшого сутенерство розглядається як створення, керівництво або участь в організованій групі, яка забезпечує діяльність з надання сексуальних послуг особами чоловічої та жіночої статі з метою отримання прибутку. Якщо характеризувати організовану групу у такому злочині, то слід зазначити, що вона наділена загальними ознаками організованої групи, визначеними в ч. 3 ст. 28 КК України, та специфічними для неї, зокрема метою. Так, остання полягає у забезпеченні діяльності з проституції. Це може бути такі види діяльності як надання приміщень, охорона, здійснення транспортних послуг, звідництво, рекламування тощо. Така діяльність може здійснюватися підпільно, а може й прикриватися легальними формами (утримання нічних клубів, масажних кабінетів, служб знайомств).

Якщо казати про участь сутенерів в організованій групі, то його основними функціями, окрім перебування в її складі, є виконання конкретних дій в інтересах цієї організації, що можуть бути у вигляді такої діяльності як супроводження повії до замовника, охорона, отримання оплати за сексуальні послуги.

Зазначимо також, що сутенерство як злочин є закінченим з початку виникнення такої організованої групи сутенерів, виконання дій по керівництву або вступу до неї [4, с. 28-29].

Дії, що передбачають надання сексуальних послуг, є досить різними. Відмічено, що сексуальні взаємини можуть бути виконані в будь-якій формі, зумовленої при досягненні договору про проституцію. Проте, слід звернути увагу на те, що якщо статевий партнер повії, виходячи за межі їх домовленості, вчиняє всупереч її волі сексуальні дії, які ніяк не були обумовлені раніше, то в цьому випадку він може бути притягнутий за це до юридичної відповідальності згідно з чинними кримінально-правовим законодавством України. У такі ситуації потерпілою виступає саме повія, адже вона також має право на охорону свого життя, здоров'я, свободи, честі і гідності незалежно від того, веде вона чи ні аморальну, протиправну роботу в сексуальній сфері.

Досліджуючи кримінально-правову характеристику злочину, передбаченого статтею 303 КК України, зазначимо, що суб'єкт злочину може бути як загальний, так і спеціальний. Загальним суб'єктом є фізична осудна особа, що досягла 16 річного віку. Спеціальним суб'єктом злочину, тобто таким, що характеризується наявністю додаткових ознак (громадянство, повноліття, родинні зв'язки, службове становище, професія тощо) відповідної статті є: 1) особа, якій на момент вчинення злочину виповнилося 18 років (ч. 3 ст. 303 КК України); 2) службова особа і особа, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності (ч. 2ст. 303 КК України).

Суб'єктивна сторона розглядуваного злочину характеризується прямим умислом. Винний усвідомлює, що справляє психічний вплив на жінку (чоловіка) і бажає в такий спосіб

схилити (примусити) її (його) до заняття проституцією. Мотиви злочину, зазвичай корисливого характеру, на кваліфікацію не впливають. Ставлення особи до тяжких наслідків (ч. 3 ст. 303 КК України), полягає у формі необережності.

Якщо казати про мету злочину, передбаченого ст. 303 КК України, то результатом, якого прагне досягти винний, вчинюючи відповідний злочин, є отримання прибутку шляхом експлуатації потерпілого для надання оплатних сексуальних послуг.

Цей вид злочину також має кваліфікуючі ознаки, тобто додаткові ознаки складу злочину, що підвищують рівень суспільної небезпечності злочину, змінюють його кваліфікацію та посилюють суворість покарання. Так, до них відносять такі ознаки вчинення діянь, передбачених об'єктивною стороною досліджуваного злочину: 1) щодо кількох осіб; 2) повторно; 3) за попередньою змовою групою осіб; 4) службовою особою з використанням службового становища; 5) особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності (ч. 2 ст. 303 КК України); 6) щодо неповнолітнього; 7) організованою групою (ч. 3 ст. 303 КК України); 8) щодо малолітнього; 9) якщо вони спричинили тяжкі наслідки (ч. 4 ст. 303 КК України).

Звертаючись до судової практики, слід зазначити, що до тяжких наслідків передусім відносять смерть (у формі необережності) або самогубство потерпілого, втрата будь-якого органу чи його функцій, психічна хвороба або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше ніж на одну третину, непоправне знівечення обличчя, переривання вагітності, а так само зараження вірусом імунодефіциту людини або іншою невиліковною інфекційною хворобою чи сифілісом як наслідок зайняття таким видом протиправної діяльності як проституція [5].

Підсумовуючи все вищесказане, відмітимо, що проституція як суспільно небезпечне діяння має всі умови для подальшого підпільного поширення, що зумовлено відсутністю на національному рівні єдиного комплексного підходу щодо створення ефективної системи протидії проституції. Така складна проблема не може бути розв'язана лише за допомогою виключно кримінально-правових засобів. На нашу думку, необхідно удосконалити концепцію правового та морально-етичного виховання громадянина та людини, що має відбуватися з урахуванням історичних, культурно-етичних, політичних та соціально-економічних засад конкретної держави. Також хочеться наголосити на необхідності детального дослідження соціально – психологічних уявлень щодо проституції серед неповнолітніх, жінок та чоловіків, з метою подальшої розробки корекційних програм спрямованих на попередження залучення до проституції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Іващенко В. О. Проблема відповідальності за заняття проституцією у законодавстві України [Електронний ресурс] / В. О. Іващенко // Юридичний журнал.-№ 9. – 2005. Режим доступу до журн.: <http://www.justinian.com.ua/magazine.php?id=51>
3. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. – Луганськ, 2012. – Т. 2. – С. 645
4. Шевчук Т. А. Тенденції розвитку сутенерства та втягнення особи в заняття проституцією / Т. А. Шевчук // Вісник кримінологічної асоціації України. – 2011. – № 1. – С.28-36
5. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / М. І. Бажанов , Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2005.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radnuk.info/pidrychnuku/46-stashus1/979-2009-12-03-18-38-37.html>

Рекомендує до друку науковий керівник професор О.С. Сотула

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРЕДМЕТУ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ТЕРИТОРІЙ, ВЗЯТИХ ПІД ОХОРОНУ ДЕРЖАВИ, ТА ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

Стаття присвячена з'ясуванню проблемних аспектів встановлення предмету умисного знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду. Розглянуто точки зору щодо розуміння юридичної природи предмета злочину.

Ключові слова: предмет злочину, території, взяті під охорону держави, об'єктів природно-заповідного фонду, національна екологічна мережа.

The article is devoted to the clarification of the problematic aspects of the establishment of the object of intentional destruction or damage to the territories taken under the protection of the state and objects of the nature reserve fund. Considered the point of view of understanding the legal nature of the subject of a crime.

Key words: object of crime, territories taken under the protection of the state, objects of the nature reserve fund, national ecological network.

Проблематика визначення предмета конкретного злочину на сьогодні зостається однією з нагальних проблем теорії національного кримінального права та вважається однією з найскладніших. Над її розробкою у різний час працювали М. Й Коржанський, С. Д. Кравцов, В. Я Тацій, М. П. Бікмурзін, Є. В. Лащук та ін. Що стосується безпосередньо предмета злочинів проти довкілля, то його дослідження відображено в наукових працях Е. М. Жевлакова, С. Б. Гавриша, В. К. Матвійчука.

Предмет злочину має важливе як теоретичне, так і практичне значення. Як відзначав М. І. Загородніков: «З'ясування точного поняття предмету злочину, його змісту дозволяє більш точно, повно і безпомилково розкрити зміст злочину» [1, с. 32-46]. М. Й. Коржанський вважав, що вивчення предмету сприяє більш глибокому і правильному з'ясуванню суті об'єкту злочину, його конкретизації. У зв'язку з тим, що в багатьох кримінально-правових нормах об'єкт посягання не названий, його виявленню сприяє вказівка на предмет злочину [2, с. 86]. М. І. Панов так розкриває значення предмету злочину: «В структурі злочинного посягання предмет злочину відноситься безпосередньо до сфери об'єкту злочину, вказує на зв'язок об'єкту з об'єктивною стороною та іншими елементами складу злочину, багато в чому визначає фактичні ознаки злочину, характер і ступінь його суспільної небезпечності. Тому вивчення предмету має важливе значення для правильної кваліфікації злочинів, відмежуванню злочинних діянь від незлочинних, індивідуалізації відповідальності» [3, с. 67].

Злочин передбачений ст. 252 КК України відноситься до так званих «предметних» злочинів. Такими злочинами визнаються злочини, які мають в якості обов'язкової ознаки складу злочину його предмет. Традиційним для науки кримінального права є визначення предмета злочину як будь-яких речей матеріального світу з характерними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного злочину [4, с. 100; 5, с. 47]. Проте, останнім часом, дедалі частіше висловлюються зауваження стосовно невідповідності такого визначення предмета злочину сучасним реаліям життя. Підігриваються зазначені дискусії рішеннями законодавця у сфері прийнятих останнім часом кримінально-правових заборон. Наприклад, викрадення теплової та електроенергії (ст. 188-1 КК України), інформації тощо. Це призвело до появи альтернативних напрямів наукових пошуків у питанні предмета злочину, які можна

об'єднати у три групи [6, с. 307-311]. Першу групу науковців об'єднує прагнення замінити дещо застарілий термін «речі» на інший, наприклад, «матеріальний субстрат» [7, с. 84] або «предмет матеріального світу» [8, с. 73]. Другий напрям ґрунтується на спробі взагалі відійти від речової ознаки предмета злочину і визначати його як різного роду матеріальні і нематеріальні блага [9, с. 53] чи матеріальні цінності [10, с. 8]. Представники третього напрямку пропонують розширити обсяг поняття предмета злочину за рахунок включення до нього явищ матеріального світу неречового характеру – інформації [11, с. 60], інтелектуальних цінностей [12, с. 117], тощо. Усі наведені напрямки є виправданими, доцільними та заслуговують на увагу, але останній підхід уявляється досить цікавим з огляду на те, що він свідчить про прагнення його прихильників відійти від суто речового підходу у визначенні предмета злочину, але не шляхом відмови від нього, а доповнення іншими реально існуючими явищами об'єктивного світу.

Предмет злочинів проти навколишнього природного середовища (довкілля) має низку специфічних особливостей і, у зв'язку з цим, його встановлення залишається достатньо складним завданням не лише у практичній, а й у теоретичній площині. Підтвердженням цього є те, що сьогодні у кримінально-правовій доктрині наявний широкий діапазон думок стосовно внутрішнього юридичного змісту предмету злочинів цієї категорії та, взагалі, його ознак.

Юридична ознака предмета злочину означає, що предмет повинен бути прямо вказаний у законі або прямо випливати з його змісту, тобто виступати як обов'язкова ознака складу злочину. Наприклад, у ст. 239 КК України, предметом злочину, що безпосередньо передбачений диспозицією статті є землі; ст. 246 – дерева, чагарники у лісах, захисних та інших лісових насадженнях; ст. 263 – вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської), бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої; ст.ст. 307 та 309 – наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, тощо.

Предмет умисного знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду визначений як обов'язковий безпосередньо у диспозиції ст. 252 КК України. Таким предметом виступають: 1) території, взяті під охорону держави та 2) об'єкти природно-заповідного фонду.

У відповідних наукових дослідженнях території та об'єкти природно-заповідного фонду та інші об'єкти визначаються як ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та інші цінності і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та збереження фондового моніторингу навколишнього природного середовища. До природно-заповідного фонду належить: природні території та об'єкти – природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятники природи, заповідні урочища; штучно створені об'єкти – ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятники садово-паркового мистецтва. Цей склад злочину пропонується доповнити таким предметом, як об'єкти природної спадщини [13, с. 182].

У літературі предметом злочину, що розглядається називаються: території, взяті під охорону держави та об'єкти природно-заповідного фонду [17, с. 41; 18, с. 123; 19, с. 308; 20, с. 279]. Тобто, автори виходячи з буквального розуміння предмета злочину визначають його так як безпосередньо вказано у диспозиції статті.

У свою чергу, на думку В. П. Самокиш, предметом злочину передбаченого ст. 252 КК України є ключові території екомережі, що включають території та об'єкти, взяті під охорону держави. Крім того, зважаючи на невизначеність терміну, який міститься у диспозиції ст. 252 КК України – «території, взяті під охорону держави», і його невідповідність положенням чинного вітчизняного природоохоронного законодавства автор пропонує замінити його на такий, який відповідає змісту вказаної кримінально-правової норми – «природні території, взяті під особливу охорону держави». Також, пропонується в

якості предмету злочину, передбаченого ст. 252 КК України вважати не тільки особливо охоронювані природні території та об'єкти, а і їх окремі компоненти, що перебувають у межах цих територій і об'єктів [15, с. 12]. Але найбільш близькою до вірного розуміння предмету умисного знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно заповідного фонду наблизився О. М. Ковтун. Предметом злочину, передбаченого ст. 252 КК України він пропонує вважати: 1) території та об'єкти ПЗФ, та території, що резервуються з метою наступного заповідання; 2) інші природні території та об'єкти, що перебувають під особливою охороною держави, 3) складові структурних елементів національної екологічної мережі [16, с. 122–123].

Таким чином, на підставі вищенаведеного можна зробити наступні висновки. По-перше, відсутність єдиної точки зору щодо визначення та розуміння сутності предмета злочину не дозволяє однозначно встановлення той чи інший предмет конкретного злочину. По-друге, злочин передбачений ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду» відноситься до групи предметних злочинів, що обумовлює обов'язкове встановлення його предмета. По-третє, у зв'язку з тим, що у диспозиції ст. 252 КК України міститься вказівка лише на два елементи єдиної природної системи – національної екомережі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Загородников Н.И. Понятие объекта преступления в советском уголовном праве / Н. И. Загородников // Труды военно-юридической академии. – Т. 13 – М. : РИО ВЮА, 1951. – 199 с.
2. Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны : монография / Н. И. Коржанский. – М. : Акад. МВД СССР, 1980. – 248 с.
3. Панов Н.И. Понятие предмета преступления по советскому уголовному праву / Н. И. Панов // Проблемы правоведения: республиканский межведомственный научный сборник. – Вып. 45. – К. : Вища школа, 1984. – С. 67–73.
4. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
5. Тацкий В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве : монография / В. Я. Тацкий. – Х., 1988. – 196 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор О.С. Сотула

УДК 342.4

Яровий В.Ф.

ІСТОРИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕЛІ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

У статті розглядається новітні конституційні світові моделі та їх історичний розвиток.

Ключові слова: конституція, конституційна модель, конституційний розвиток, історичний процес становлення держави, розподіл влади, право, громадський (суспільний) договір.

The article deals with the latest constitutional world models and their historical development.

Key words: constitution, constitutional model, constitutional development, historical process of formation of the state, distribution of power, law, public contract.

Сучасне поняття конституції, як особливого установчого акту, який має змінити колишній лад у світі й запровадити новий порядок, зародилося напередодні буржуазних революцій у Європі у XVII-XVIII століттях. Тоді ж виникло тлумачення конституції як громадського договору для людей, зокрема в працях Шарля-Луї де Монтеск'є (1689-1755) "Про дух законів" (вийшла в світ в 1748 р.) і Ж.-Ж. Руссо (1712-1778) "Про суспільний договір" (1762 р.) [1]. Саме від цього періоду починається бурхливий конституційний розвиток.

Конституція в сучасному розумінні це закон особливий – основний закон. Конституція, як будь-який інший закон, не регулює і не може регулювати всі питання життя людей. Вона регулює лише основні, головні, принципові суспільні відносини, які є базою у розвитку інших відносин, за приклад можна взяти Конституцію України, прийняту на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року [2]. Термін «основний закон» означає, що Конституція посідає найвище місце в національній правовій системі, є, так би мовити, вершиною юридичної бази на видання інших правових актів, орієнтиром для діяльності органів держави й посадових осіб й володіє вищою юридичною чинністю. Якщо уявити правові акти, які діють у державі у вигляді певного організованого і взаємопов'язаного цілого, системи, єдиного комплексу, то Конституція – це основа, стрижень і одночасно вершина всього права, фундамент його розвитку [4].

Доречно зазначити, що в науковій літературі під конституцією, як правило, розуміли і розуміють законодавчий акт (правовий документ, що приймається органом законодавчої влади (у формі закону) чи шляхом референдуму [3, с. 224]), яким визначається організація вищих органів держави, порядок виконання ними своїх функцій, їх взаємовідносини і компетенція, а також основи положення індивіда по відношенню до державної влади.

Більш повно, на мою думку, визначення Конституції дав старший викладач кафедри конституційного та міжнародного права Національної академії внутрішніх справ В.В. Редькін: «Конституція – це основний закон держави, прийнятий в особливому порядку на основі компромісу різних політичних сил суспільства, який визначає межі здійснення державної влади та основних прав і свобод особи і, який в юридичному плані представляє собою звід правових принципів і норм, що регламентують найважливіші сфери суспільного життя» [4].

З метою розкриття теми статті та розуміння сучасних конституційних моделей у світі необхідно вивчити та проаналізувати становлення концепції сучасної конституції, як тривалого історичного процесу, що має низку етапів, та розкрити основні риси, які притаманні поняттю конституційної моделі.

Перший етап становлення концепції сучасної конституції пов'язаний з періодом становлення і затвердження «буржуазного» суспільства в Північній Америці і передових країнах Європи. Далі єдиний процес конституційного розвитку був розділений створенням на більшій частині Російської імперії соціалістичної тоталітарної держави й прийняття першої конституції соціалістичного типу. Третій етап розвитку безпосередньо пов'язаний з ліквідацією колоніальної системи в світі і виникненням близько 130 нових держав в Азії, Африці, Латинській Америці й Океанії. Тому з третього етапу процес конституційного розвитку приймає світовий масштаб і торкається фактично всіх країн. І, насамкінець, четвертий етап пов'язаний з руйнуванням тоталітарних і авторитарних режимів, переважно соціалістичних і тих, що розвиваються, та вибір ними шляху до демократичних змін у суспільстві.

На моє переконання, у межах саме цих процесів можна вивчати (виявляти, описувати, аналізувати, систематизувати тощо) і називати основні конституційні моделі. І йдеться не про країнознавчі моделі (наприклад, неписана, нестандартна за характером, Конституція Великобританії істотно відрізняється від сусідньої французької чи далекої японської) чи класифікації Конституції з погляду структури, порядку ухвалення й внесення змін до неї або її юридичних ознак, йдеться про більш ширший і сутнісний (значущий) підхід.

Відповідно до вищезазначеного під конституційної моделлю розуміється явище, яке виникає на певному етапі розвитку людства, а не в якійсь країні чи регіоні світу окремо без прив'язки до існуючих в суспільстві політичних, економічних та правових відносин. Конституційна модель, як найбільш загальний вираз ознак конституційного права, характеризує певний соціально-політичний підхід до змісту і способів конституційного регулювання громадських відносин.

Поняттю конституційної моделі притаманні основні риси.

По-перше, з'являючись на переломному етапі історичного поступу, та чи інша конституційна модель є назрілою, такою, яка віддзеркалює і фіксує головні (корінні) зміни в життєвих інтересах народу (при пріоритеті інтересів домінуючого соціального шару), а не приватні потреби індивідуума в суспільстві.

По-друге, конституційна модель характеризується органічною єдністю. Конституційна модель це єдина схема регулювання визначальних (головних) громадських (суспільних) відносин.

По-третє, конституційна модель це юридична проекція у суспільному розвитку, що є орієнтиром розвитку суспільства на майбутнє.

По-четверте, всяка нова конституційна модель суспільства, на відміну від звичайно внесених змін до Конституції або прийнятті нової, є чинником стабілізації суспільства після пережитих соціальних потрясінь.

Отже, різна взаємодія конституційно-правових інститутів, конституційно-правових норм і загальних принципів конституційного права, які є основними складовими елементами системи конституційного права, безпосередньо впливає і формує різну конституційну модель будь-якої сучасної держави [5].

Отже, із вище викладеного у період конституційного розвитку концепція конституції як особливого документа зазнала кардинальних змін. Сутність перших полягала в основному регулюванні структур вищих органів держави й часткового розкриття основних права і свободи людини і громадянина. Сутність конституції це юридичне вираз досягнутого у суспільстві компромісу з урахуванням визнання її загальнолюдських цінностей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Руссо, Жан-Жак. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / [Текст] / Пер. з фр. та ком. О. Хома. – К: Port-Royal, 2001. – 349 с. – ISBN 966-7068-06-4 // Жан-Жак Руссо. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://litopys.org.ua/rousseau/rous.htm>.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/print>.
3. Кривенко Л. Т. Актуальні проблеми всеукраїнського референдуму в контексті сучасного конституціоналізму // Матеріали наукової конференції „Конституція України – основа модернізації держави та суспільства. 21-22 червня 2001 р., Харків” / Упор. Ю.М. Грошовий, М.І. Панов. – Х.: Право, 2001. – С. 223-228.
4. Редькін В.В. Конспект лекцій з навчальної дисципліни "Державне право зарубіжних країн" / В.В. Редькін. – Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2014 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://studies.in.ua/dpz-k-lekcija/3952-osnovn-risi-osoblivost-konstitucy-zarubzhnih-krayin-yih-klasifikacya.html>.
5. Верлос Н.В. Конституційне право зарубіжних країн: курс лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньої програми «Правознавство» / Н.В. Верлос. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2017. – 145 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php?file=/214004/mod_resource/content/1/курс%20лекцій%20КПЗК.pdf.

Рекомендує до друку науковий керівник професор В.М. Галуцько

**ФАКУЛЬТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА СФЕРИ
ОБСЛУГОВУВАННЯ**

ТУРИЗМ, ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА НА ХЕРСОНЩИНІ

У статті розглядаються взаємозв'язок туризму та готельно-ресторанного господарства Херсонщини як єдиної індустрії гостинності, рекреаційні можливості регіону та їх удосконалення.

Ключові слова: туризм, готельно-ресторанне господарство, Херсонщина, рекреація, розвиток.

The article deals with the interconnection between tourism and hotel and restaurant economy of the Kherson region as the only hospitality industry, recreational possibilities of the region and their improvement.

Key words: tourism, hotel and restaurant economy, Kherson region, recreation, development.

Готельне господарство – одна зі складових частин туристичної індустрії. Матеріальна база, призначена для розміщення туристів, посідає одне з перших місць під час формування туристичної інфраструктури, оскільки якість проживання та відповідне обслуговування істотно впливають на рівень туристичного сервісу. Тому туристична сфера загалом та готельна індустрія зокрема стають швидко зростаючим бізнесом, що приносить значні грошові надходження, у тому числі валютні [1].

Сьогодні Україна зацікавлена у створенні конкурентоспроможного на світовому ринку туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристські потреби населення країни й іноземців, забезпечити на цій основі комплексний розвиток туристичної індустрії та інфраструктури регіонів.

Географія туристів, по статистиці провідних туристичних порталів області, переважно це внутрішні туристи – орієнтовно 90% відпочиваючих приїжджає з України, зокрема, з Київської, Дніпропетровської, Харківської, Львівської, Запорізької, Миколаївської, Хмельницької, Чернігівської, Полтавської та інших областей; 3% рекреантів з Білорусії, решту туристичних відвідувань 7% – інші країни.

Іноземні відвідування області минулого року також збільшилися. За січень-серпень 2017 року через державний кордон та контрольні пункти в'їзду – виїзду Херсонської області відвідали 5 тис. туристів, що більше на 12% в порівнянні з аналогічним періодом позаминулого року. За 8 місяців 2017 року (січень-серпень) через Міжнародний аеропорт «Херсон» в область прибуло близько 11 тис. іноземних гостей, що на 57% іноземних гостей більше в порівнянні з показником за 12 місяців 2016 року, коли цей показник склав 7 тис. іноземців [4].

Херсонська область має приблизно 15,5% усіх Українських морських пляжів, а приймає тільки 5% рекреантів які відпочивають на морському узбережжі і 2,5% в інших місцях області. Уже це свідчить про великий нереалізований потенціал туристичної галузі Херсонщини. Область посідає шосте місце в Україні по забезпеченості рекреаційними ресурсами на душу населення, і при цьому 22% за ефективністю використання [6].

Великою проблемою є мала тривалість туристичного сезону. На повну потужність заклади відпочинку завантажені лише протягом 2 місяців, а реальна тривалість купального сезону – 3,5 місяці. Необхідно розширити терміни туристичного сезону. За рахунок продовження туристичного сезону до меж сезону купання, а також збільшуючи кількості місць розміщення туристів, розвиваючи готельну інфраструктуру, туристичний потік може бути збільшений [3].

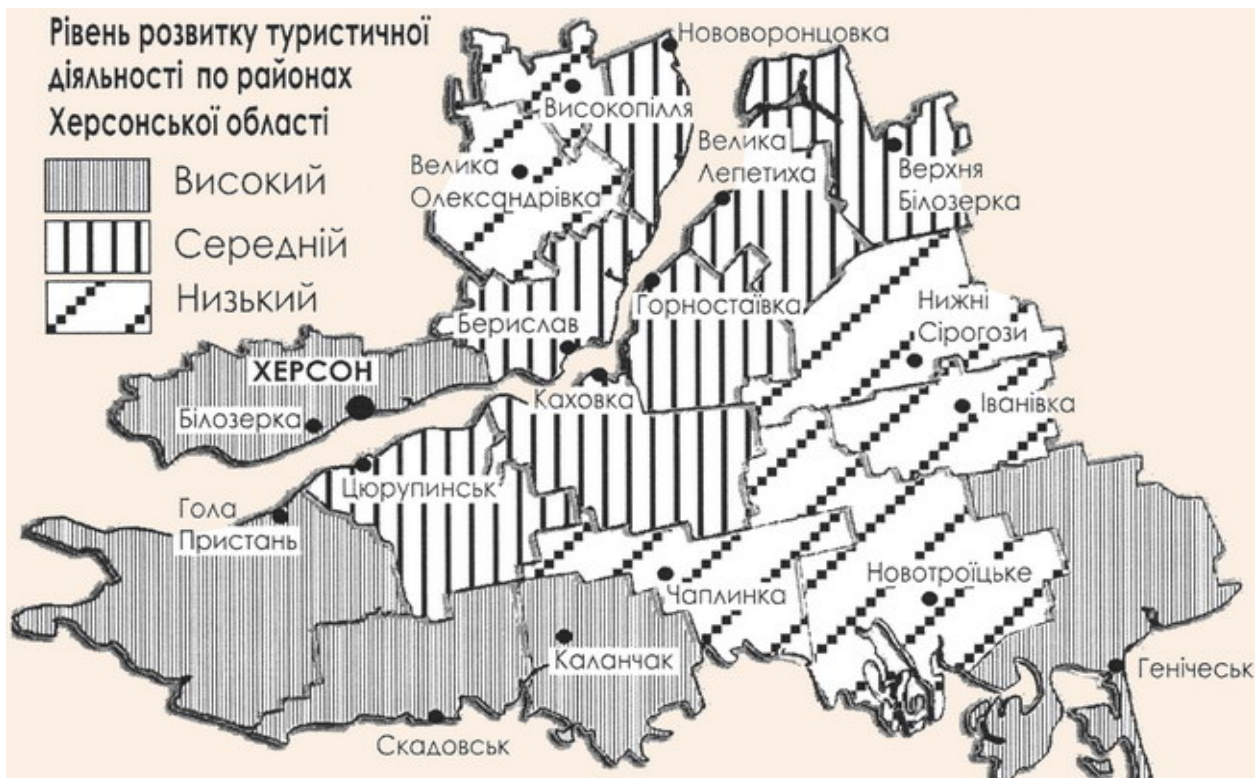

Рис. 1. Рівень розвитку туристичної діяльності по районах Херсонської області.

Для покращення туристичної сфери та завантаження готельно-ресторанних закладів в Херсонській області, необхідно: збільшити інформаційно-рекламну підтримку туристичної галузі; приділити увагу використанню лікувального потенціалу області; сприяти розвитку фестивального, наукового туризму у період міжсезоння, а також підтримувати історико-культурні та природні об'єкти області в належному стані для потреб туристичної галузі; визначити перспективні екскурсійні об'єкти області, розробити програму використання об'єктів природно-заповідного фонду для потреб туристичної галузі, досліджувати можливість використання лікувальних грязей, термальних та мінеральних вод. Херсонщина володіє привабливим інвестиційним кліматом у зонах перспективних для розвитку туризму.

Одну з найголовніших ролей у розвитку туризму Херсонщини відіграє її готельна інфраструктура. Велику частку якої складає сільський зелений туризм, який має великий потенціал та потребує розвитку. Сільський зелений туризм – це вид туризму, що передбачає відпочинок у сільській, курортній чи природоохоронній місцевостях з використанням належно облаштованих приватних садіб чи інших закладів розміщення [5]. Пріоритетність розвитку сільського зеленого туризму в Херсонській області зумовлюється можливістю збільшити потік туристів, надаючи їм варіанти житла, що близько знаходяться до рекреаційних зон, можливістю бути частиною природи, в максимально можливих комфортних та сприятливих умовах. До районів пріоритетного розвитку даного виду туризму віднесено Бериславський, Каховський, Чаплинський райони, м. Нова Каховка. Це райони басейну Дніпра.

До такого виду туризму відносять такі засоби розміщення:

– Агротелі – засоби розміщення готельного типу, розташовані у сільській місцевості, що надають туристам послуги під час відпочинку, оздоровлення, забезпечують умови для сільськогосподарської діяльності в процесі відпочинку. Ці готелі розраховані на гостей, котрі подорожують сім'ями та потребують умов проживання, близьких до сільської місцевості. Агротелі за місткістю – малі підприємства, які надають до послуг кімнати або окремі будинки, а також організовують харчування і дозвілля агротуристів.

- Фермерська садиба – це земельна ділянка разом з розташованими на ній житловим будинком, господарсько-побутовими будівлями, наземними і підземними комунікаціями, багаторічними насадженнями, яка знаходиться за межами населеного пункту.
- Агрооселя – це житлове приміщення, що знаходиться в сільській місцевості, містить не більше п'яти кімнат (залежно від категорії житла), пристосованих для проживання туристів, і належить на правах приватної власності господарю, який займається сільськогосподарською діяльністю або зайнятий у сфері обслуговування чи соціальній сфері села [2].

Позитивний вплив на розвиток сільського зеленого туризму на Херсонщині мають наступні фактори:

- ріст попиту на відпочинок у сільській місцевості, біля котрих якраз і розташована основна маса туристичних зон;
- унікальна історико-етнографічна спадщина українських сіл;
- багаті рекреаційні ресурси;
- екологічна чистота сільської місцевості;
- наявність вільних трудових ресурсів для обслуговування туристів;
- можливість надання комплексу додаткових послуг з екскурсій, риболовлі, збирання ягід і грибів, катання на конях тощо.

Отже, виходячи з наших досліджень, туризм та готельно-ресторанне господарство дуже тісно пов'язані один з одним. Херсонщина має великий потенціал у туристичній сфері, який потрібно розвивати. Залучаючи іноземних інвесторів, вкладаючи фінанси та розвиваючи власні туристичні бази, готелі відпочинку, впроваджуючи зелений туризм, Херсонська область має усі шанси залучити ще більше туристів з різних куточків земного шару, аби відпочити та насолодитися унікальною природою півдня України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг / О.О. Любіцева – К.: Альтерпрес, 2004. – 436 с.
2. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Ганич Н.М. Міжнародний туризм і сфера послуг: підручник / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Н.М. Ганич – К.: Знання, 2008. – 661 с.
3. Географія Херсонщини: Навчальний посібник / Під ред. Пилипенка І.О., Пальчикової Д.С. / І.О. Пилипенко, Д.С. Пальчикова – Херсон, 2007. – С.166-165.
4. Санаторно-курортне лікування та туризм в Херсонській області // Статистичний щорічник Херсонської області за 2017р. – Херсон, 2017. – 515 с.
5. Войнаренко М.П. Кластерні моделі об'єднання підприємницьких структур у туристичній галузі та сфері розваг// Вісник ДІТБ / М.П. Войнаренко -2007. – № 11. – С. 17-18.
6. Стафійчук В.І. Рекреологія: Навчальний посібник / В.І. Стафійчук – К., 2006. – 245 с.

Рекомендує до друку науковий керівник професор О. В. Орленко

УДК 640. 43: 338.43

Лачинов А. С.

ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ «РОЗУМНИЙ БУДИНОК» В КОМПЛЕКСИ ГОТЕЛЬНО – РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті розглядається технологія «розумний будинок», її складові та історія виникнення. Проаналізовано приклади застосування «розумного дому» в готельно –

ресторанному господарстві, розглянуто тенденції розвитку технологій в різних країнах світу.

Ключові слова: Розумний будинок, пристрій, система, технологія, готельно – ресторанне господарство

The article deals with the technology "smart house", its components and history of its origin. The examples of the use of "smart home" in the hotel and restaurant industry were analyzed, trends of technology development in different countries of the world were considered.

Key words: Smart house, device, system, multiroom, technology, hotel and restaurant business

Новітні технології людина створювала протягом всієї своєї історії. Однією з таких технологій є «розумний будинок». Технологія «Розумний будинок», яка є дуже перспективною в умовах сучасного розвитку сфери гостинності відноситься до технічних інновацій. Розглянемо поняття «розумний будинок». Так у спеціальній технічній літературі «розумний будинок» (smart home, digital house) це будинок, дача або приміщення комерційного призначення (бутік, офіс, будь-яка установа), які мають якісні системи забезпечення та операційний multi-room. За допомогою останнього, функціонально пов'язуються між собою усі електроприлади будівлі, якими можна керувати централізовано – з пульта-дисплею. Прилади можуть бути під'єднані до комп'ютерної мережі, що дозволяє керувати ними за допомогою ПК та надає віддалений доступ до них через Інтернет. Завдяки інтеграції інформаційних технологій, усі системи та прилади узгоджують виконання функцій між собою, порівнюючи задані програми та зовнішні показники середовища.

«Розумні будинки», як і більшість досягнень сучасної техніки, початково з'явилися на сторінках фантастичних оповідань.[1] Але матеріалізуватись ідея почала лише у XX-му сторіччі після широкого введення електрики у будівлях і розвитку інформаційних технологій.

Система «розумний будинок» дозволяє повною мірою відчувати блага технічного прогресу і позбавляє людину від вирішення безлічі побутових завдань. «Розумний Будинок» – це самий звичайний будинок або квартира, але оснащений «розумною» системою, яка виконує будь-яку примху і будь-яке бажання свого господаря і сама вирішує безліч побутових завдань. Жити в такому будинку не тільки приємно, але і зручно, безпечно і навіть вигідно.

Можна сказати, що «розумний будинок» – це сукупність різноманітних модулів, кожен з яких має власне застосування і підходить для конкретного випадку. Грубо їх можна розділити на 5 підгруп: керуючі пристрої, керовані пристрої, датчики, шлюзи зв'язку та логічні пристрої. Керуючі пристрої несуть на собі функції передачі побажань користувача розумному будинку. Через них контролюється стан приладів та віддається команди. Керовані прилади виконують команди будинку та передають її вашим електроприладам. Датчики отримують інформацію з навколишнього світу, а шлюзи зв'язку підтримують зв'язок з Вашими керуючими пристроями, та з електроприладами, якими треба керувати не просто подавши напругу, а по якомусь протоколу (RS 485, RS 232, LAN, Wi-Fi чи інфрачервоний зв'язок)[5] Smart Bus – Це система із роздільною логікою, це означає що немає необхідності в центральному процесорі, і якщо ви маєте один керуючий та один керований пристрій, то ви вже володієте розумним домом.

Система Розумний Будинок об'єднує всі ресурси житла в одне ціле: всі функції і сфери будинку працюють злагоджено і максимально ефективно. Вона розумно керує всім домашнім господарством, заощаджуючи ваші зусилля, час і гроші, піклуючись про вас, ваш комфорт і вашу безпеку. Однак поняття «розумний будинок» включає в себе не тільки інтелектуальну побутову техніку. Якщо пояснювати простими словами, то ця система координує роботу всіх технічних пристроїв, що знаходяться в будинку. Причому управління

системою може здійснюватися як за допомогою пульта, так і дистанційно, за допомогою сучасних девайсів – айфона, смартфона, планшета і т. д.

Аналітики компанії Technavio прослідкували, що 90% всіх «розумних будинків» знаходиться в Європі та США. А за прогнозами Berg Insight, у Європі та США з 2014 по 2020 рік буде спостерігатися підвищення загальної кількості «розумних будинків». За даними досліджень компаній IDC и IMS було виявлено зростання популярності цієї технології не тільки в США, але й в Азіатсько – Тихоокеанському просторі та країнах Персидського заливу.[2]

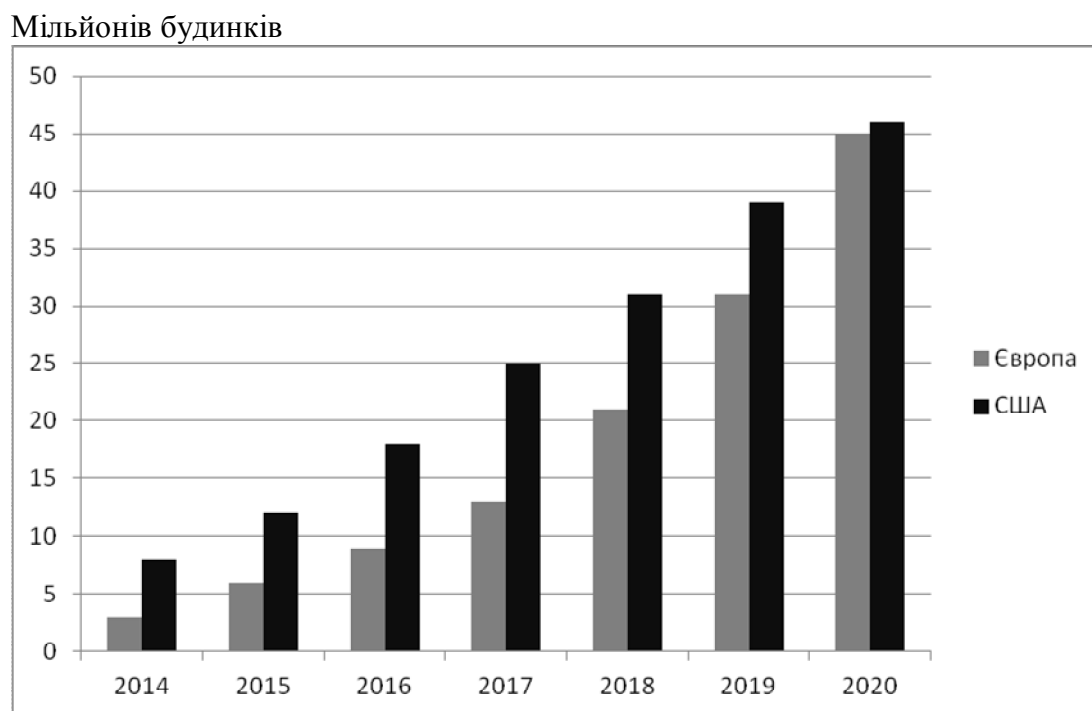

Рис. 2. Зміни загальної кількості розумних будинків у Європі та США з 2014 по 2020 рік (прогноз).

Технологія «розумний будинок» дозволяє структурувати роботу всього технічного та інженерного обладнання, задавши йому певний сценарій. Технологія «розумний будинок» може запропонувати гостю систему контролю клімату, що відповідає за опалення, кондиціонування, очищення і зволоження повітря. Вибравши необхідний режим, ви можете налаштувати систему так, щоб вона нагрівала приміщення до приходу гостя, підігрівала підлогу за 15 хвилин до відвідування ванної кімнати, періодично очищала повітря, а також зволожувала його до оптимальних показників. Крім своєї зручності, ця система приваблива ще і можливістю заощаджувати енергоресурси. Це робиться завдяки використанню сценарію, при якому освітлювальні пристрої будуть вмикатися лише у зонах, де безпосередньо знаходиться гість, а на ніч система зовсім відключається, економлячи електроенергію. Крім того, можливо буде виключити помилки людського фактору у деяких системах, що буде контролювати сам «розумний будинок», наприклад полив газону чи інші. При зведенні управління готелем чи рестораном до мінімуму, власник, або ж керівник зможе більше уділяти увагу іншим, більш важливим речам. [5]

Зараз на ринку технологій такі компанії як «Apple» та «Google» почали розробляти свої, більш портативні, прилади для керування будинком та деякими допоміжними функціями.[2] Наприклад, можна за допомогою голосових команд наказати таким приладам поставити вашу улюблену пісню, замовити таксі в вашому місті, дізнатися погоду, або увімкнути будь – яку телепрограму чи відео з інтернету які ви побажаєте. Клімат-контроль самостійно визначає необхідний рівень температури, вимикає прилади в разі перегріву і

реагує на погоду за вікном. Також система «розумний будинок» передбачає контроль за поливом газону, цілодобовим відеоспостереженням та захистом від пограбування. Вона також забезпечить обмеження ваших дітей від небезпечних куточків в будівлі. Використання такої системи в готельно – ресторанному господарстві буде мати надзвичайну ефективність, адже така система дозволить заощадити багато коштів на опалення приміщення та забезпеченням його електроенергією. [3]

Система «розумний будинок» вже використовується в ресторанах Львову та в деяких готелях в Києві. Робить вона це досить успішно. Окрім економічної привабливості у заощадженнях, вона сильно приваблює клієнтів. Наприклад в ресторанах у Львові ця система спрощує функціонування закладу, наприклад, офіціант вибирає наперед запрограмовану сцену роботи закладу: «вечірка», «виступ живих виконавців», «відеотрансляція на великому екрані», «нічний режим». Один з найстильніших закладів Львова теж використовує систему «розумний будинок», тут, окрім сценарного керування освітленням, реалізована система «мультирум». «Мультирум» – це система розподілу звуку і відео, що охоплює велику кількість окремих приміщень. В кожній зоні встановлюється панель, на якій вибираємо джерело, з якого хочемо слухати музику. Джерела музики це, наприклад, медіаплеєр, CD програвач, зовнішній накопичувач, інтернет-радіо і т.д. Також є можливість керувати системою з телефона чи планшета за допомогою додатку, що працює на Android / iOS. Таку систему також можна під'єднати й в номері готелю, де з однієї кімнати можна виводити звук в різні приміщення. [4] Незважаючи на такі плюси цієї системи, вона має деякі недоліки, особливо в нашій країні.

В першу чергу слід сказати, що такі системи не мають підтримки українського, інтерфейсу, що значно ускладнює її використання для більшості людей в нашій країні. Крім цього, це приводить до неможливості використання таких передових технологій, як голосовий помічник, що так активно просувається компаніями «Apple» та «Google» та є однією з найбільш привабливих «фішек» та зручностей цієї системи. Окрім цього не має підтримки наших локальних сервісів, тобто людина не зможе викликати таксі чи увімкнути необхідний телеканал, або радіо за допомогою цієї системи в нашій країні. Окрім цього, більшість таких систем навіть не продаються в східній Європі. Потрібно зауважити, що система «розумний будинок» є дуже прогресивною та ефективною для впровадження в готельно – ресторанне господарство, особливо при вирішенні наведених проблем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Харпер Р. Всередині розумного будинку / Р. Харпер – 2003 – С. 18 -19
2. Тангарай Р. «Розумний будинок» – нова область конкуренції. / Тангарай Р – режим доступу: <http://www.huawei.com/ru/industryinsights/markettrends/perspectives/Connected%20Home%20The%20Next%20Critical%20Market%20Opportunity>.
3. Accenture / Конкуренція в цифровій економіці означає володіння смарт-хаусом -. 2017 – С. 17 – 34.
4. Хіклін Дж., Шурвінґтон Б., Борода Г. Інтернет-речі, застосування для чайників / Дж. Хіклін, Б. Шурвінґтон, Г.: Борода 2017 – С. 2 – 8.
5. The National Energy Technology Laboratory: A vision for the Modern Grid, March 2017. [Electronic resource] – Mode of access: http://www.bpa.gov/energy/n/smart_grid/docs/Vision_for_theModernGrid_Final.pdf

Рекомендує до друку науковий керівник професор О. В. Орленко

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ГУМАНІТАРНІ НАУКИ	9
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ	10
<i>Агарішева А.А.</i> ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ПРЕЗЕНТАЦІЇ СИМВОЛІЧНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ СВІТУ У ТВОРАХ В. ДРОЗДА	11
<i>Акулова Д. Д.</i> РОЗВАЖАЛЬНІ ПРОЕКТИ НА УКРАЇНСЬКОМУ ТЕЛЕБАЧЕННІ	13
<i>Буланова Т.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ОНІРИЧНОГО ПРОСТОРУ В РОМАНАХ «МЕСОПОТАМІЯ» ТА «ВОРОШИЛОВГРАД» С. ЖАДАНА.....	15
<i>Буренко Т. С.</i> МІСТИЧНИЙ МІФОЛОГІЗМ НОВЕЛИ Ю. ВИННИЧУКА «КІТ АБЕЛЬ».....	17
<i>Гладко К.С.</i> СТИЛІСТИЧНІ РЕСУРСИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ПОСМОДЕРНОГО СВІТОРОЗУМІННЯ О. ІРВАНЦЯ-ПОЕТА	19
<i>Глазунов О.А.</i> РОЛЬ МЕДІА У ВИСВІТЛЕННІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА ДОНБАСІ.....	22
<i>Гнідаш Д. В.</i> «СОНЯЧНА МАШИНА» В. ВИННИЧЕНКА І «ХРОНОС» Т. АНТИПОВИЧА: АНТИУТОПІЧНА ВЕРСІЯ РОЗВИТКУ ТЕМПОРАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	25
<i>Демидова О.С.</i> ВИСВІТЛЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ МЕДІА	27
<i>Довга Г. О.</i> МІФОЛОГЕМА ДОЛІ У ДРАМІ НЕДИ НЕЖДАНОЇ «УГОДА З АНГЕЛОМ».....	31
<i>Дубовик І. А.</i> РЕТРОДЕТЕКТИВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	33
<i>Клоц О.В.</i> СПЕЦИФІКА ОНІРИЧНОГО ПРОСТОРУ В ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СТУСА	36
<i>Ковтун Г.С.</i> НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОГО МОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ.....	38
<i>Козакова Т. М.</i> КОНЦЕПТ «ВОДА» В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ	41
<i>Козлова С.В.</i> ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА «СИРИ» В ГАСТРОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	44

Колива О.В. МІФОЛОГЕМА ДОРОГИ У РОМАНАХ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО «АМУЛЕТ ПАСКАЛЯ» ТА «РАНКОВИЙ ПРИБИРАЛЬНИК».....	45
Коришун А.В. ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕКЛАМНОГО ПОВІДОМЛЕННЯ.....	48
Кур'янінова Ю.А. ФУНКЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЕПІТЕТІВ У ХУДОЖНІХ ТВОРАХ Б. ГРІНЧЕНКА.....	51
Малинович Р. В. РЕАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ІНТРИГИ У РОМАНАХ «АПТЕКАР» Ю. ВИННИЧУКА ТА «ІНФЕРНО» Д. БРАУНА.....	55
Мандич Т.М. ТЕРМІНОСИСТЕМА ХОРТИНГУ У СПОРТИВНОМУ КОМЕНТАРІ	58
Осташевська Г. С. ПЕРІОДИЧНА ПРЕСА НОРВЕГІЇ.....	60
Перунова А. С. СТРУКТУРНО-ТЕМАТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НІМЕЦЬКОЇ ГАЗЕТИ «SÜDDEUTSCHE ZEITUNG».....	62
Прошурова А. І. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СТИЛІСТИЧНА РОЛЬ ЗВЕРТАНЬ У ПРОЗІ МАРІЇ МАТІОС	64
Романчишина Л.А. ПРЕСТИЖ МОВИ ЯК ГОЛОВНИЙ РУШІЙ ЗМІНИ МОВНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ	66
Самойленко О. В. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ АВТОРСЬКОГО «Я» У РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «ЩОДЕННИК СТРАЧЕНОЇ».....	68
Семеняк А.В. КРИМІНАЛЬНИЙ ЖАРГОН У МОВІ ХЕРСОНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ- ВИДАНЬ	70
Сенишина Т.І. НОМІНАТИВНІ ТА ОЗНАЧЕНО-ОСОБОВІ РЕЧЕННЯ У ТВОРАХ І. РОЗДОБУДЬКО	72
Соловейко С. Ю. РИСИ НУАРУ У ТВОРІ Андрія КОКОТЮХИ «ПРИВИД ІЗ ВАЛОВОЇ»	73
Стаднік І. О. РОМАН С. ЖАДАНА «ІНТЕРНАТ»: ВПЛИВ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОЇ ТРАВМИ НА МАСКУЛІННУ ІДЕНТИЧНІСТЬ	76
Стрельник О. О. РЕКЛАМНІ МАТЕРІАЛИ НА СТОРІНКАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ГАЗЕТИ «РОДНОЙ КРАЙ»	78
Туренко О.В. МЕТАФОРИ У ТВОРАХ ОКСАНИ ЗАБУЖКО	81

<i>Федічева О. В.</i> ОГЛЯД ЗМІ: ІСТОРІЯ ЖАНРУ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ДЕФІНІЦІЇ.....	83
<i>Фесенко Д.В.</i> ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ІНТЕРВ'Ю В УКРАЇНСЬКОМУ ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВСТВІ	86
<i>Чумак Т.В.</i> РИТОРИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ В ЕСЕЇСТИЦІ ЮРІЯ АНДРУХОЙЧА.....	88
<i>Шпонька М. Ю.</i> ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ	91
<i>Штепенко Т. Д.</i> МОДУС САМОТНОСТІ У РОМАНАХ «ПОКОЛІННЯ X» Д. КОУПЛЕНДА ТА «РУЙНУВАННЯ ЛЯЛЬКИ» С. ПРОЦЮКА	94
<i>Юрченко А.Ю.</i> «СВІТ НАВИВОРИТ» ЯК ПРИКЛАД ТРЕВЕЛ-ЖУРНАЛІСТИКИ.....	96
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ.....	100
<i>Булатова А.О.</i> ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕТНОСТЕРЕОТИПІВ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	101
<i>Геленко С.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДИХОТОМІЧНИХ КОНЦЕПТІВ ЖИТТЯ/СМЕРТЬ В ПОЕЗІЇ МІГЕЛЯ ЕРНАНДЕСА.....	103
<i>Джулай К.В.</i> РЕАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ РЕТРОСПЕКЦІЇ В АНГЛОМОВНІЙ ДЕТЕКТИВНІЙ ПРОЗІ (НА МАТЕРІАЛІ РОСІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ)	105
<i>Кравчук Ю.В.</i> СИМВОЛ ЯК ОДИН З КОМПОНЕНТІВ АНГЛОМОВНОГО ЕКФРАСТИЧНОГО ДИСКУРСУ.....	108
<i>Кущенко В. В.</i> ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ АНГЛОМОВНОГО ТУРИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ: ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ ТА КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ	110
<i>Лісінчук А.С.</i> СПЕЦИФІКА АКТУАЛІЗАЦІЇ ВІЗУАЛЬНОГО МОДУСУ У БАГАТОСЕРІЙНОМУ ФІЛЬМІ “GAME OF THRONES”	113
<i>Матвієнко А. В.</i> РОЛЬ АРТЕФАКТІВ У ГЕНЕРАЦІЇ МОЖЛИВИХ СВІТІВ У КІНОТЕКСТАХ РІЗНИХ ЖАНРІВ	117
<i>Німчин О.В.</i> СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АВТОРСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ В АНГЛОМОВНОМУ КІНОДИСКУРСІ.....	120

<i>Нос В.С.</i> ДОН КІХОТ ЯК «ВІЧНИЙ ОБРАЗ» І ПЕРСОНАЖНА СИСТЕМА РОМАНУ ДОСТОЄВСЬКОГО «ІДИОТ»: ТИПОЛОГІЧНІ КОНЦЕПТИ.....	124
<i>Няццу А. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ КОМІЧНОЇ ТОНАЛЬНОСТІ В РОМАНІ КРІСТІН НЬЮМАН «ЩО Я РОБИЛА, ПОКИ ВИ НАРОДЖУВАЛИ ДІТЕЙ»	126
<i>Савченко А. А.</i> ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ТА КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ КРЕОЛІЗОВАНИХ ТЕКСТІВ В АНГЛОМОВНОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ.....	129
<i>Савченко О.Ю.</i> ОБРАЗИ БОГІВ ТА ЇХ РОЛЬ У ГОТИЧНІЙ ПРОЗІ Г.Ф. ЛАВКРАФТА....	131
<i>Саснов А.С.</i> ТИПОЛОГІЧНІ ДОМІНАНТИ ТА ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ МАСОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ	135
<i>Синиця А. В.</i> НАРАТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ АНГЛОМОВНИХ ТВОРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ	137
<i>Становов Г.С.</i> ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ МАГІЧНОГО РЕАЛІЗМУ В ТВОРЧОСТІ Г. Г. МАРКЕСА.....	138
<i>Сухенко К. Ю.</i> ГЕНДЕРНІ КОНЦЕПТИ ЖІНКА/ЧОЛОВІК У РОМАНАХ К. БУШНЕЛЛ	140
<i>Туз І. М.</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ JOY В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ ДЖОНА ГОЛСУОРСІ).....	142
<i>Філонцева І. Л.</i> МОТИВ СПАСІННЯ В РОМАНІ Т. КЕНІЛЛІ «КОВЧЕГ ШИНДЛЕРА»	145
<i>Фотєєва Ю.В.</i> СНОВИДІННЯ В АНТИЧНОМУ СЮЖЕТІ ПРО ЦЕЗАРЯ І ПОМПЕЯ (ЗА ПЛУТАРХОМ ТА АППІАНОМ).....	147
<i>Фролова І.А.</i> ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ГАЗЕТНИХ ЗАГОЛОВКІВ.....	149
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ.....	151
<i>Афанасієвська М.Ю.</i> ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	152
<i>Вершина А.О.</i> ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА І ОСВІТИ: АНАЛІЗ ФЕНОМЕНА ІНТЕРНЕТ-СПІЛЬНОТ	154

Григор`єва Ю.М. СОЦІАЛЬНЕ УЯВЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ПРО БАТЬКІВСЬКУ РОЛЬ І СТИЛЬ ВИХОВАННЯ У СІМ'Ї.....	156
Гродська І.В. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	158
Дуднік О.М. МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ В ОЦІНКАХ МИХАЙЛА ПАВЛИКА	160
Дуднікова А.О. ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РІЗНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ГРУПАХ.....	162
Дяченко Б. В. ОСОБЛИВОСТІ БОЙОВИХ ДІЙ ЗАПОРОЗЬКОГО КОЗАЦТВА В РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВІЙНАХ ХVІІІ СТ. НА ТЕРИТОРІЇ ХЕРСОНЩИНИ.....	164
Малоран М. О. СТАТЕВОРОЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ- СТРАТЕГІЙ У СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	167
Мельохіна О. Є. ПРОТЕСТАНТСЬКА МОДЕЛЬ ДЕРЖАВИ І ПРАВА	169
Панкратова В.В. ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Г.О. АФАНАСЬЄВА	171
Польська Ю.В. СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ РИТОРИКИ.....	173
Савельєва А.П. ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ВАЖКОВИХОВУВАНOSTІ ПІДЛІТКІВ	174
Савченко С.А. ПОЗИТИВНА ЕМОЦІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ Я-ОБРАЗУ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ.....	176
Федірко А.В. ЗЛОЧИННІСТЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	177
Чиж А.С. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОПІНГ- СТРАТЕГІЙ ОНКОХВОРИХ	179
Шалагіна О.М. ЕМОЦІЙНІ КОМПЛЕКСИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	181
Шевченко Я.С. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ	183
Щедрова С.О. ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПСИХІЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	185

Щербак В.П. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО ШКОЛИ.....	187
ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ.....	190
Безлюдна К.С. ПСИХОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ.....	191
Бєшимова Д.С. КРЕАТИВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ.....	194
Бицак К.Ю. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ВИХОВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ.....	196
Боровська Ю.В. ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИМИ КОМПЛЕКСАМИ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	198
Бурлака М. В. ОСОБЛИВОСТІ МОВНО-МОВЛЕННЕВОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА.....	201
Варнавська А.Ю. ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	202
Волянюк А.С. КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ СТАНДАРТІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ (ІСТОРИКО-ЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ).....	204
Голинська Я.В. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ.....	207
Дриль А.А. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	210
Іщук В. М. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ САЙТІВ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	213
Кабакова Т.Г. МУЗИЧНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФОЛЬКЛОРУ.....	216
Компаній Н.А. ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	218

Кравченко С.В. ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ В ЗАКЛАДАХ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЯК НОВА МОДЕЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	221
Краєва Ж.Ю. КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ ЕФЕКТИВНОСТІ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ.....	225
Крайнюк В. В. ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНІКА ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ	227
Круковець Д.І. СПІВПРАЦЯ З СІМ'ЯМИ ВИХОВАНЦІВ ДИТЯЧОГО САДКУ ЯК ФОРМА ОПТИМІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ.....	231
Лагутіна Л.М. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СПРИТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	233
Лелеко Е.В. ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	236
Марченко В.О. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	239
Маслій С.М. КОЛЕКТИВНА ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА.....	242
Махова А.О. МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ STEM-ОСВІТИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ НА ПРИКЛАДІ ВИКОРИСТАННЯ LEGO WEDO 2.0.....	244
Мельник Я.В. МОВНЕ ПИТАННЯ У ПОЧАТКОВИХ ШКОЛАХ НА ХЕРСОНЩИНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ.....	247
Носенок Т.О. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ПОНЯТТЯ «ОСНОВИ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАМОТНОСТІ» УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	249
Обух Т.В. СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК СУЧАСНИЙ ЗАСІБ ВПЛИВУ НА ПІЗНАВАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ.....	251
Овсієнко Є. Е. ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ ПРО РІДНИЙ КРАЙ ЯК СКЛАДОВА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	254

Овсянікова В.І. КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	256
Орлов Д.В. ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	259
Подгорна Л.О. АКТУАЛЬНІСТЬ УВИРАЗНЕННЯ МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО ФРАЗЕОЛОГІЗМАМИ	262
Потеряйко О.О. ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ СЛУХОВО-ВИМОВНИХ НАВИЧОК ДИТИНИ-БІЛІНГВА.....	264
Прилепська Л.П. ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	267
Усата М. І. СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОМУНІКАЦІЇ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	270
Федоренко І. М. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В УКРАЇНІ.....	273
Хижняк Т. Ю. ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	275
Чорнозем В.М. ОГЛЯД АЛЬТЕРНАТИВНИХ ФОРМ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ З КУРСУ «ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ».....	278
Чубирка І.Ю. МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	281
Шруб М. С. ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ БАЗИС ПИСЬМА, ЙОГО СКЛАДОВІ ТА ЕТАПИ ОПАНУВАННЯ	284
Янчук О.В. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ СПІЛКУВАННЯ»	287

РОЗДІЛ ІІ. ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ.....	290
ФАКУЛЬТЕТ БІОЛОГІЇ, ГЕОГРАФІЇ І ЕКОЛОГІЇ	291
<i>Кальян О.М.</i> ВИЗНАЧЕННЯ АДАПТАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ- ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ	292
<i>Сібаров С.Д.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ АСИМЕТРІЇ ПІВКУЛЬ ГОЛОВНОГО МОЗКУ У ДІТЕЙ.....	294
ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИКИ, МАТЕМАТИКИ ТА ІНФОРМАТИКИ.....	299
<i>Безкровний І.С.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗСПЮВАННЯ ЧАСТИНОК ЗА ДОПОМОГОЮ КОМП'ЮТЕРНОЇ МОДЕЛІ	300
<i>Гузенко З.О.</i> ВИВЧЕННЯ МОТИВІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ФІЗИКИ	303
<i>Єфимова М.А.</i> СТАТИСТИЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ЕКЗОПЛАНЕТНИХ СИСТЕМ	306
<i>Жакоміна М. Ю., Олефір К.С.</i> УЗАГАЛЬНЕНА ОБЕРНЕНА МАТРИЦЯ	309
<i>Котлюба Л. Є.</i> ГЕОМЕТРІЯ ЗОБРАЖЕННЯ АНОРМАЛЬНИХ ТА АНТИНОРМАЛЬНИХ ЧИСЕЛ	314
<i>Леус А.В.</i> ЕЛЕКТРИЧНІ МЕРЕЖІ ДЛЯ ПОБУТОВИХ ПРИМІЩЕНЬ	317
<i>Меденко Д.В.</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ІСТОРИЗМУ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В СТАРШИХ КЛАСАХ.....	318
<i>Неня О. В.</i> ГІПЕРБОЛІЧНІ РІВНЯННЯ. КРАЙОВІ ЗАДАЧІ ТА ЗАДАЧА КОШІ, ЇХ РОЗВ'ЯЗОК	321
<i>Пінаєва О.А.</i> РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ ВПЛИВУ ХВИЛЬОВИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ СВІТЛА НА ЯКІСТЬ ЗОБРАЖЕННЯ ОТРИМАНОВОГО КАМЕРОЮ-ОБСКУРА	326
<i>Попова А. М.</i> ГЕОМЕТРИЧНІ ПОБУДОВИ В КУРСІ ГЕОМЕТРІЇ.....	329
<i>Рахімова А.А.</i> ГЕОМЕТРИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ТА ЇХ ВЛАСТИВОСТІ В ОСНОВНІЙ ТА СТАРШІЙ ШКОЛІ.....	332

Трусобородська В.М. ОСВІТНІЙ ВЕБ-КВЕСТ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ У НАВЧАННІ ФІЗИКИ ТА ГОТОВНІСТЬ ВЧИТЕЛІВ ДО ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	334
Хороняк Т.А. ОБҐРУНТУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ФІЗИКИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ТА УМОТИВОВАНОСТІ В УЧНІВ.....	337
Щербюк В.С. ЕВОЛЮЦІЯ ТІСНИХ ПОДВІЙНИХ СИСТЕМ.....	340
Янкова Д. Б. МЕТОД СІТОК ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЛІНІЙНИХ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ РІВНЯНЬ ПАРАБОЛІЧНОГО ТИПУ.....	342
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ.....	347
Бакуменко К.І. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....	348
Бер-Тамосєв О.О. ПРИНЦИПИ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ ТА В ІНШИХ КРАЇНАХ: ПОРІВНЯЛЬНО – ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	350
Бойко А.В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕПРАЦЕЗДАТНОСТІ, ОБМЕЖЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ.....	353
Бойко О.Є. ДОТРИМАННЯ ПРАВ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	357
Бублик Г. О. ОКРЕМІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРЕВЕНТИВНИХ ЗАХОДІВ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ.....	359
Вартанян Т.Р. СУЧАСНІ МОДЕЛІ ІНСТИТУТУ ОМБУДСМАНА У СВІТІ.....	361
Ващук О.Ю. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОВІДНОСИН ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ.....	363
Веремєєв А.Ю. ДО ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	365
Гулузаде А. Г. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ.....	367
Заїченко А.В. ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ПОНЯТТЯ , ОЗНАКИ.....	370

Затинайченко В.О. ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ ЯК ВНУТРІШНЯ ВИЗНАЧНА ПРАВОВОГО ВПЛИВУ	372
Іваницький А.А. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА	374
Кімлач А.В. МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОРГАНИ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ: ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ	375
Козачок С.О. ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	378
Комісаров Р.Д. СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІН	382
Кондратюк Д.С. ОКРЕМІ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	386
Коноплянко С. С. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЦІНІСНО-ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТІЇ	388
Кочура М.О. ТАЄМНИЦЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ	390
Крамарчук І. М. ПРАВОВІ ОСНОВИ ПАРТНЕРСТВА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ І НАСЕЛЕННЯ	392
Лейко В.Ю. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ ТА ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	395
Мандрик Є.В. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ «КОНКУРЕНЦІЯ» ТА «ЕКОНОМІЧНА КОНКУРЕНЦІЯ» У ВІТЧИЗНЯНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ.....	398
Мартиненко О. О. КВАЛІФІКАЦІЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ ПРИ ПОМ'ЯКШУЮЧИХ ОБСТАВИНАХ	400
Мартиросян Н.С. ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ	402
Марушко А. В. ДЕПУТАТСЬКИЙ ІМУНІТЕТ ЯК ГАРАНТІЯ ДЕПУТАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	404

Одинець С.С. ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ	407
Останішин Є.В. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	410
Палій О.І. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТИВАННЯ В УКРАЇНІ.....	413
Петрова Є.Д. ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ВБИВСТВО» У КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ НАУЦІ.....	416
Притуляк А.Г. КОРУПЦІЯ ЯК ПРОЯВ ДЕГРАДУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ	418
Соболь Р.М. ГЕНЕЗИС АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ.....	420
Тадевосян А. Г. ПОНЯТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИДИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРОЦЕДУР	424
Талаш В.Ю. СУДОУСТРІЙ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ.....	426
Хомякова В. С. ПОРІВНЯННЯ ПОНЯТТЬ «МАЙНА» ТА «МАЙНОВИХ ПРАВ» ЗА ГОСПОДАРСЬКИМ ТА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСАМИ УКРАЇНИ.....	428
Христюк В.В. ЗАЛУЧЕННЯ ЗАХИСНИКА НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	430
Частило О.С. ІСТОРИКО-ПРАВОВА ПРИРОДА СТАНОВЛЕННЯ КРЕДИТНИХ СПІЛОК	433
Чупінко Т.В. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНУ ЩОДО СУТЕНЕРСТВА ТА ПРОСТИТУЦІЇ В УКРАЇНІ	436
Шевченко М. О. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРЕДМЕТУ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ТЕРИТОРІЙ, ВЗЯТИХ ПІД ОХОРОНУ ДЕРЖАВИ, ТА ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ.....	439
Яровий В.Ф. ІСТОРИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕЛІ У СУЧАСНОМУ СВІТІ.....	441

ФАКУЛЬТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ.....	444
<i>Биковських В.А.</i> ТУРИЗМ, ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА НА ХЕРСОНЩИНІ.....	445
<i>Лачинов А. С.</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ «РОЗУМНИЙ БУДИНОК» В КОМПЛЕКСИ ГОТЕЛЬНО – РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА	447

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет

МАГІСТЕРСЬКІ СТУДІЇ

Випуск XVIII (1)

АЛЬМАНАХ

2018

Комп'ютерне макетування

Фоменко С. А.

Підписано до друку 11.04.2018
Умовн. друк. 53,94 арк. Зам. № 15.

Видавець і виготовлювач
Херсонський державний університет.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ХС № 69 від 10 грудня 2010 р.
73000, Україна, м. Херсон, вул. 40 років Жовтня, 27. Тел. (0552) 32-67-95.